

V njeni KOŽI

*Sistem skozi oči žrtev
intimnopartnerskega nasilja*

DRUŠTVO SOS TELEFON

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

343.6

V njeni koži : sistem skozi oči žrtev intimnopartnerskega nasilja / [izvedba intervjujev in pisanje zgodb Ajda Žumbar ... [et al.] ; uredniški odbor Maja Plaz ... [et al.] ; spremni teksti Danijela Gutić Ravnikar ... [et al.] ; uvodna študija Jasna Podreka in Mojca Suhovršnik ; ilustracije Natalia Žavbi Sheika]. - 1. izd. - Ljubljana : Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja, 2023

ISBN 978-961-91471-9-1
COBISS.SI-ID 171272451

V
njeni
KOŽI

*Sistem skozi oči žrtev
intimnopartnerskega nasilja*

Zahvala

Iskreno in globoko se zahvaljujemo izjemnim, pogumnim, močnim ženskam, ki ste sprejele odločitev, da z nami delite najtežje izkušnje svojih življenj.

Podelile ste nam zaupanje, da smo lahko bile skozi vašo pričevanja vnovič, sicer fizično in časovno oddaljene, priče nasilju, ki ste ga preživele. Skozi vaše pripovedi smo začutile le odtenek tega, kako je biti v vaši koži, a vaša izkušnja pušča močno, zdaj tudi zapisano sled.

Poslušale smo vašo doživljanja in spoznavale vaš notranji svet, da bi bolje razumele kompleksen svet doživljanja žrtev nasilja v intimnopartnerskih zvezah. Ob poslušanju smo vnovič spoznavale, kako ni *običajnih, tipičnih* žrtev nasilja. Kako miti o žrtvah nasilja ne držijo. In še mnogo tega, o čemer boste lahko tudi bralke in bralci ob poglabljanju v to knjigo razmišljali.

Ve pa ste v ta proces vstopile z željo, da bi pomagale ženskam, ki pogum, da bi odšle iz odnosov, v katerih doživljajo nasilje, tako one kot njihovi otroci, še iščejo.

Da bi jim povedale, da pot rešitve vendarle obstaja in da obstajajo ljudje, ki jim bodo stali ob strani.

Predale ste sporočilo, kako pomembna je podpora. Sosedov, prijateljic, sorodnikov, znank, delodajalcev, vseh pomembnih bližnjih. Da se ne obrnejo stran. Da ne odidejo, ko ženska še ne zmore zapustiti povzročitelja nasilja. Ali pa takrat, ko se v odnos ponovno vrne z upanjem, da bo tokrat bolje.

Predale ste sporočilo, kako pomemben je odnos strokovnjakinj in strokovnjakov, ko se srečajo z žrtvami nasilja – na policiji, centru za socialno delo, v zdravstvu, šolstvu, odvetništvu, tožilstvu in sodstvu. Tako odnos do žrtev kot odnos in razumevanje nasilja v družini.

Kako pomembno je, da so vam verjeli, in kako uničujoče je bilo, ko vam niso.

Ta knjiga je pripoved skozi vaše oči, z vašimi besedami. Je pripoved iz *vaše kože*. Da bomo skozi vašo bolečo izkušnjo bolje razumeli, kako bi lahko bolje delovali, ukrepali, zaščitili žrtve nasilja v družini, predvsem pa ga pravočasno prepoznavali in učinkovito ter odločno ustavljali tiste, ki ga povzročajo. Vsak del družbe, vsaka posameznica in vsak posameznik, ki se na poti sreča z žrtvijo nasilja.

Ta knjiga ni zgodovinski prikaz dogajanja v preteklosti. Ženske, ki v njej sodelujejo, so živo prisotne in pričajo o nasilju, ki se dogaja za štirimi stenami naših domov. Vsak dan. Danes.

Hvala vsem sodelavkam in prostovoljkam Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, ki ste z intervjuvanjem, transkribiranjem in pisanjem zgodb prispevale k nastajanju te knjige. Naše vodilo je bilo: če ste ve to preživele, bomo me to zmogle poslušati in prenesti v javnost.

Hvala strokovnjakinjam, ki ste spisale pomembne strokovne tekste, ki bodo v pomoč pri razumevanju širšega konteksta nasilja nad ženskami.

Knjiga naj bo ob 34-letnici delovanja Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja v opomin, da moramo na področju pravočasnega prepoznavanja nasilja nad ženskami in nad otroki ter na področju učinkovite zaščite žrtev nasilja v družini in kaznovanja povzročiteljev nasilja storiti še veliko.

Hvala sofinancerjem in donatorjem, ki že vrsto let prepoznavate naše delo kot tisto, ki lahko naredi pomembno spremembo v življenju žrtev intimnopartnerskega nasilja.

Maja Plaz,

predsednica Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

- 8 ***V njeni koži. Sistem skozi oči žrtev
intimnopartnerskega nasilja***
dr. Jasna Podreka, Mojca Suhovršnik, mag. in Maja Plaz
- 11 ***Teoretični uvod v knjigo: Zakaj še vedno govoriti o
nasilju nad ženskami***
dr. Jasna Podreka in Mojca Suhovršnik, mag.
- 32 ***Pri nas delamo in smo tiho***
zasl. prof. dr. Maca Jogan, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani
-
- 45 ***Senka***
*Če me umori, me, prosim, ne pokoplajte na pokopališču,
ampak nekje čisto na samem. Da bom lahko v miru počivala*
- 57 ***Alma***
*Sem borka za enakost med moškimi in ženskami,
a vendar nisem prepoznala, kaj se mi dogaja*
- 73 ***Sandra***
Nadela sem si rožnata očala in se delala, da je vse super in popolno
- 95 ***Liana***
Opravičevali so ga, da je pač iz take kulture
- 109 ***Pika***
*Ni pravila, katera ženska lahko postane žrtev nasilja v partnerskem
odnosu*
- 115 ***Lili***
Problem psihičnega nasilja je, da nimaš nič za pokazati
- 127 ***Ela***
*Pazim, da se s kako izjavo dodatno ne zamerim ustanovam,
ki imajo moč, da odločajo o naših usodah*
- 137 ***Manca***
Rekel je, da me bo našel, nastavil pištolo na čelo in me ustrelil
- 151 ***Ajda***
*Nikoli se ni drl name, le od dve do tri ure mi je razlagal, kaj vse sem
naredila narobe*
- 165 ***Lučka***
Še danes ne razumem, zakaj je psihično nasilje manj vredno od fizičnega
- 179 ***Ljubica***
Spominjam se besed župnika, da mora biti žena pokorna možu

- 187 **Klavdija**
Sistem, kjer žrtev in tistega, ki je izvajal nasilje, obravnavajo enako
- 201 **Tajana**
Sebe sem morala navznoter ubiti, da nisem koga drugega
- 213 **Rubina**
Grozil mi je, da me bo posilil, polil z bencinom, razkosal in vrgel v kislino
- 223 **Stanka**
Glej nožka, pa bo šel vratek
- 229 **Regina**
Čez čas sem se šele zavedala, da je to posilstvo
- 239 **Maša**
Ko sem odšla, sem zadihala z občutkom svobode
- 251 **Katja**
Skupaj je treba ostati, ne glede na vse
- 261 **Nina**
Narazen nisva šla zaradi nasilja, jaz tega takrat nisem prepoznala
- 267 **Dora**
Ker je bil oče otroka, sem želela vzdrževati odnos
- 285 **Marina**
Rekel je, da me mora preprogramirati, zato da bom iz navadne frajle postala gospa
- 307 **Tinkara**
Ves čas sem pazila, da sem »pridna« deklica, pozneje pa »pridna« žena in mami
- 329 **Sunčica**
Od pepelke do kraljice
-
- 340 **Učinkovitost prepovedi približevanja v primerih nasilja v družini**
prof. dr. Katja Filipčič, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani
- 343 **Ukrep prepovedi približevanja, izrečen povzročiteljem nasilja**
Strokovni delavki Društva SOS telefon
- 348 **Ohranjanje vezi med otrokom in staršem, ki povzroča nasilje:
Z zornega kota svetovalke v varni hiši**
Danijela Gutič Ravnikar, strokovna delavka Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja
- 351 **Zgodbam na pot: Razumevanje dinamike, posledic in učinkov nasilja**
prof. dr. Vesna Leskošek, Fakulteta za socialno delo

V njeni koži. Sistem skozi oči žrtev intimnopartnerskega nasilja

dr. Jasna Podreka, Mojca Suhovršnik, mag. in Maja Plaz

Dragi bralec, draga bralka,

pred vama je knjiga, ki združuje **23 zgodb** žensk različnih starosti, različnih socialnih in družbenih slojev, različnih izobrazbenih struktur, različnih prepričanj,¹ ki pa imajo nekaj skupnega. Žal jih druží dejstvo, da so preživele izkušnjo intimnopartnerskega nasilja oziroma nasilja v družini.

V Društvu SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja smo se odločili, da slovenski strokovni in laični javnosti ponudimo knjigo, ki bo dala vpogled v boleče izkušnje nasilja za štirimi stenami, in to na način, da o njem spregovorijo tiste, ki so ga doživljale. Prek zapisov se bo bralec_ka soočil_a, kaj pomeni biti žrtev nasilja, kako različno se s to izkušnjo lahko spopadamo in kako težko se je iz kroga nasilja izviti. Cilj zbranih zgodb je pokazati, kako se osebe, ki doživljajo nasilje, počutijo v

1 V knjigi je z nami svoje zgodbe delilo 23 žensk. Žensk različnih starosti, stopenj izobrazbe, narodnosti in s težkimi izkušnjami različnih oblik nasilja. Tudi naše zgodbe v knjigi dokazujejo, da nasilje ne izbira glede na osebne okoliščine. Imena intervjuvank v knjigi so v celoti izmišljena, prav tako so nekateri identifikatorji posameznic zaradi zaščite spremenjeni. Intervjuvanke smo sicer spraševale o nekaterih njihovih osebnih podatkih, vendar je bilo pri tem naše ključno vodilo, da z nami delijo tiste podatke, ki jih želijo. V nadaljevanju tako povzemamo nekaj ključnih podatkov, ki smo jih uspele pridobiti. Od 23 vključenih intervjuvank jih je 14 višje- in visokošolsko izobraženih, devet jih ima dokončano srednješolsko izobrazbo (srednjo poklicno šolo, srednjo strokovno šolo ali gimnazijo). V času intervjuvanja je bila ena intervjuvanka študentka, dve sta upokojeni, dve brezposelni, dve intervjuvanki sta bili samozaposleni, druge pa redno zaposlene. Najmlajša intervjuvanka danes šteje 22 let, najstarejša pa 73. Povprečna starost vključenih intervjuvank je 44,6 let. 19 od 23 intervjuvank ima (mladotletne in/ali polnoletne) otroke. Večina intervjuvank je slovenske etnične in nacionalne pripadnosti, štiri od 23 intervjuvank pa je s priseljenjskim ozadjem.

V večini primerov se različne oblike nasilja medsebojno zelo močno prepletajo. Ne glede na to, lahko izpostavimo, da so prav vse intervjuvanke doživljale psihično nasilje, 12 od 23 intervjuvank pa je doživljalo fizično nasilje. Sedem intervjuvank je poročalo o doživljanju ekonomskega nasilja, pet intervjuvank pa o doživljanju spolnega nasilja. Izpostavimo lahko, da gre v treh primerih tudi za sum ali dokazano spolno zlorabo otroka ter v dveh primerih za fizično nasilje nad otroki. Tudi v nekaterih drugih primerih lahko govorimo o nasilju nad otroki, saj je po Zakonu o preprečevanju nasilja v družini otrok žrtev nasilja tudi, če ga doživlja posredno.

Čprav nismo uspele pridobiti vseh informacij glede tega, kako dolgo so intervjuvanke živele v nasilnem razmerju, lahko izpostavimo, da je najkrajše intimnopartnersko razmerje trajalo leto in pol, najdaljše pa 34 let. Ne glede na to je treba izpostaviti, da so nekatere intervjuvanke nasilje doživljale skozi celo življenje (že v primarni družini in potem v intimnopartnerskem razmerju).

Zanimali so nas tudi podatki o povzročiteljih nasilja, ki so bili v vseh primerih nekdani partnerji in očetje skupnih otrok. Ne glede na manko podatkov o povzročiteljih nasilja pa lahko vendarle izpostavimo, da so bili ti večinoma visoko izobraženi in redno zaposleni, le nekaj jih je bilo nižje in srednje izobraženih ter brezposlenih. V enem primeru je bil povzročitelj nasilja upokojen, en pa šolajoč.

Zanimalo nas je tudi, ali so intervjuvanke podale prijavo nasilja na pristojne institucije. Ugotovile smo, da je prijavo podalo 17 intervjuvank, 6 pa ne.

sistemu, v primežu institucij in med postopki, ki so zanje praviloma izjemno težki in naporni. Kot bo bralec_ka lahko videl_a, prekinitev nasilnega razmerja nikakor ne pomeni konec zlorab – žal se nasilje pogosto nadaljuje, včasih pravijo, da je celo hujše, saj povzročitelj začne uporabljati vsa sredstva in mehanizme, da bi žrtev uničil prek institucij. Če te tega ne prepoznajo, in nemalokrat se to tudi zgodi, se žrtev znajde v vrtincu zlorabe, ki je ne povzroča samo povzročitelj, temveč tudi sistem. Ker se veliko sprašujemo, kaj je tisto, kar v sistemu ne deluje, in kaj je tisto, kar deluje, smo se odločile, da o tem povprašamo prav njih, ki so ta boj dale skozi.

Zgodbe pred vami so različno dolge, saj so si tudi intervjuvane ženske zelo različne. Pustile smo jim prostor, da povedo tisto, kar se jim zdi pomembno, in toliko, kolikor želijo povedati. Nekatere so že same od sebe zelo podrobno ubesedile, kar so doživljale, druge smo k temu spodbudile s podvprašanji, tretje so postavile mejo že prej, ki smo jo seveda spoštovale. Njihove meje so bile za nas glavno vodilo pri snemanju pogovorov. A ne glede na dolžino zgodb smo prepričane, da so vse zgodbe sporočilne, močne in na neki način tudi navdihujoče.

V Društvu SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja smo prvo publikacijo z izpovedmi žensk z izkušnjo (spolnega) nasilja izdale leta 2000 (Dobnikar, Mugnaioni in Plaz, 2000). Že takrat smo zapisale: »Zadano nalogo je bilo včasih zelo težko izpeljati. Ob intervjujih, ko udarijo na plan solze, bes, sram, obup, čustva krivde, jeza, je težko misliti na zgodbo oz. na to, da bi bilo dobro zaokrožiti intervju v nekakšno celoto. Včasih spet pa so bile izpovedi tako racionalizirane, tako hladne in objektivizirane, kot da ne bi govorili o nasilju in bolečini. Če je bilo v prvih primerih težko krotiti čustva, jih je bilo v drugih treba izzvati, da bi sploh prišle do zgodb in jih spravile na papir« (prav tam, str. 8). Drugo podobno publikacijo smo izdale sedem let pozneje, kjer smo želele prek osmih zgodb žensk z izkušnjo nasilja poudariti »[...] kako pomembno je, da ne ostanejo skrite za zaprtimi vrati domov in v skrbno varovanih spisih raznih služb, ki se ukvarjajo z njimi« (Aničič in Veselič, 2007, str. 1).

V knjigi, ki je pred vami, smo se srečevale s tovrstnimi izzivi tudi me. Za ženske z izkušnjo nasilja je tudi takrat, ko je izkušnja že dobro predelana, o tem težko spregovoriti. Posledice nasilja so dolgotrajne. Po drugi strani pa je pomembno, da ravno skozi resnične zgodbe opozarjamo na sistemske težave ter ponovimo, da nasilje ni osebno, temveč družbenopolitičen problem. Slovenija je v zadnjih nekaj desetletjih z nevladnimi organizacijami in državnimi institucijami že naredila nekatere pomembne korake na področju preprečevanja nasilja nad ženskami. V zadnjih letih je bistveno izboljšana zakonodaja, kjer so tudi podrobneje opredeljeni ukrepi za zaščito žrtev. Kljub temu še vedno manjka celovit družben prijem, pri čemer imata ključni vlogi partnerstvo med akterji in akterkami ter dosleden, hiter odziv institucij in pristojnih organov ob zaznavi nasilnega dejanja v družini ter

intimnopartnerskih odnosih. Ob povečani medijski, strokovni in politični pozornosti je nasilje nad ženskami v Sloveniji postalo prepoznan družben problem, vendar je v primerjavi z nekaterimi drugimi evropskimi državami ozaveščenost strokovne in laične javnosti do te oblike nasilja še vedno na nizki ravni.

Prav zato smo se v Društvu SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja odločile za nastanek te knjige. Naša namena sta bila identificirati ključne pomanjkljivosti sistema na ravni zaščite in podpore ter prepoznavanja in preprečevanja nasilja nad ženskami in dekleti (s posebnim poudarkom na najbolj ranljivih skupinah žensk in deklet, žrtev nasilja) ter poglobiti znanje in občutljivost odločevalcev_k, posameznih organov ter strokovnjakov_inj za usklajeno delovanje v prizadevanjih za zmanjševanje pojavnosti nasilja nad ženskami, ki je ena izmed najbolj razširjenih kršitev človekovih pravic in oblika diskriminacije na podlagi spola.

Ugotavljamo namreč, da vse prepogosto o nasilju in napakah v sistemu na področjih obravnave nasilja v družini in intimnopartnerskega nasilja izhajamo iz zunanjega pogleda na »stanje stvari«, v smislu, da o tem govori zlasti strokovno osebje, ki na tem področju deluje, ali raziskovalke in raziskovalci, ki to področje raziskujejo in analizirajo. V tem procesu pa je ključno, da poleg zaznav, ki izhajajo iz položaja tretjih oseb, izhajamo tudi iz položajev žrtev in njihovih konkretnih izkušenj. Pomembni so glasovi žensk, ki so šle skozi izkušnjo nasilja v družini in intimnopartnerskega nasilja, skozi izkušnjo prijave in izkušnjo institucionalne obravnave, zato jih nikakor ne smemo zanemariti ali preslišati. Ti glasovi so v procesu prepoznavanja sistemskih napak ključni.

Skozi konkretne izkušnje žensk in deklet, žrtev nasilja, smo dobili vpogled v trenutni sistem obravnave in zaščite, kot jih vidijo žrtve nasilja, ter katere so ključne prednosti in pomanjkljivosti sistema. To nam lahko služi kot osnova za oblikovanje priporočil odločevalcem in odločevalkam v smeri potrebnih sistemskih sprememb in krepitev dobrih praks, hkrati pa nam bodo zapisi zgodb in njihova analiza služili kot izobraževalno in ozaveščevalno gradivo na različnih področjih.

Teoretični uvod v knjigo: Zakaj še vedno govoriti o nasilju nad ženskami

dr. Jasna Podreka in Mojca Suhovršnik, mag.

Tistim, ki se ukvarjamo s problematiko nasilja nad ženskami, velikokrat očitajo, da s tem, ko posebej govorimo o nasilju nad ženskami, zanikamo nasilje nad moškimi in pretiravamo, ker da problem ni tako pereč. Pa si pogledjmo nekaj dejstev in števil.

Ko govorimo o nasilju nad ženskami in femicidu, nikakor ne zanikamo dejstva, da so lahko tudi ženske povzročiteljice nasilja in moški žrtve nasilja. Ko zagovarjamo vpeljavo termina femicid,² ne trdimo, da so umori žensk pomembnejši od umorov moških. Daleč od tega. Skozi uporabo posebne terminologije želimo družbo dodatno senzibilizirati in opozoriti, da empirični podatki in raziskave jasno kažejo, da obstaja pomembna razlika glede dinamike in izvajanja nasilja ter stopnje ogroženosti, če je povzročitelj moški ali pa je povzročiteljica ženska, prav tako obstaja pomembna statistična razlika glede vprašanja, kdo pogosteje doživlja nasilje v zasebni sferi in domačem okolju.

Statistični urad Republike Slovenije (SURS) je v začetku leta 2022 objavil poročilo **Osebnostna varnost v zasebnem okolju v letu 2020**, v katerem navaja, da **so ženske kar trikrat pogosteje žrtve nasilja v partnerskem odnosu kot moški, saj je nasilje v partnerskem odnosu od dopolnjenega 15. leta starosti doživelo 75,5 odstotka žensk in 24,3 odstotka moških**. Zlasti pomembne so ugotovitve, da so ženske pogosteje žrtve težjih oblik nasilja, saj gre za nasilje, ki se ponavlja. Ugotavljajo tudi, da so posledice nasilja nad ženskami hujše kot pri moških, saj je kar 30 odstotkov več žensk kot moških imelo fizične poškodbe (npr. modrice, praske, vreznine, ožganine, zlome kosti, splav, poškodbe glave, notranjih organov ali genitalij) kot posledice fizičnega ali spolnega nasilja. Poleg tega se je dvakrat več žensk (5,6 odstotka) kot moških (2,4 odstotka) balo za svoje življenje, ko so doživljale fizično ali spolno nasilje (SURS, 2022).³

Zgovorni so tudi podatki policije, ki kažejo, da slovenska policija na letni ravni obravnava nekaj več kot tisoč primerov kaznivih dejanj z elementi nasilja v družini, od tega so povzročitelji tovrstnih dejanj v več kot 90 odstotkih osebe moškega spola, žrtve pa so pretežno ženske in otroci (Policija, 2022).⁴ Tudi če pogledamo podatke za najhujša

² Femicid pomeni umor dekleta ali ženske, ki je posledica spolno specifičnega nasilja, kot je npr. intimnopartnersko nasilje.

³ Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10159>.

⁴ Dostopno na: <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2022.pdf>.

kazniva dejanja, vidimo, da **je skoraj polovico** (to je več kot 45 odstotkov) **vseh umorov in ubojev ter poskusov umora in uboja žensk v Sloveniji povzročila oseba**, kategorizirana kot aktualni ali nekdanji zakonec oziroma intimni partner. Podatki o žrtvah moškega spola pa kažejo, da so bile osebe, zabeležene v kategoriji »bivša ali aktualna intimna oz. zakonska partnerka«, povzročiteljice teh kaznivih dejanj **v približno 7 odstotkih (Policija, 2020).**

O razširjenosti nasilja nad ženskami je poročala tudi prva Nacionalna raziskava o pojavnosti nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih iz leta 2010, ki je pokazala, da je v Sloveniji vsaka druga ženska (56,6 odstotka) od dopolnjenega 15. leta starosti doživela eno od oblik nasilja. Najpogostejše so doživljale psihično nasilje (49,3 odstotka), fizično nasilje (23,0 odstotkov), omejevanje gibanja (13,9 odstotka), premoženjsko oziroma ekonomsko nasilje (14,1 odstotka) in spolno nasilje (6,5 odstotka). Vsaka druga ženska je doživela nasilje tudi v zadnjih 12 mesecih od raziskave, največkrat psihično nasilje. Povzročitelji nasilja so v 90,8 odstotka moški, s katerimi so imele intimna razmerja. 5,5 odstotka žensk je nasilje doživljalo tudi v nosečnosti (Leskošek, Urek in Zaviršek, 2010).

Te ugotovitve je pozneje potrdila tudi vseevropska raziskava, ki jo je izvedla agencija Evropske unije (EU) za temeljne pravice iz leta 2014.⁵ Gre za eno najboljsežnejših evropskih raziskav o nasilju nad ženskami, v katero so bile vključene vse članice EU. Rezultati kažejo, da je imela izkušnjo fizičnega nasilja skoraj vsaka tretja ženska, starejša od 15 let, vsaka deseta je bila žrtev ene od oblik spolnega nasilja, vsaka dvajseta pa je bila posiljena. V krogu družine je od 15. leta starosti 43 odstotkov žensk že doživelo katero od oblik psihičnega nasilja, več kot petina žensk (22 odstotkov), ki je bila v razmerju z moškim, pa je bila žrtev njegovega fizičnega in/ali spolnega nasilja. Najhujše primere nasilja partnerja je prijavilo le 14 odstotkov žensk (FRA, 2014). Četrtnina žrtv spolnega nasilja kot razlog, da nasilja niso prijavile, navaja občutek sramu in krivde (FRA, 2014).

Kaj nam ti podatki povedo? To, da je tudi nasilje nad moškimi zagotovo treba jemati resno in da je treba sprejeti vse ustrezne mehanizme in ukrepe, da nasilje prekinemo in z vpletenimi dejavno delamo, vendar pa je **z vidika preventive treba delati na različne načine**. V primerih, ko so **žrtve ženskega spola in povzročitelji moški**, je namreč velikokrat stopnja ogroženosti lahko tako visoka, da je treba sprejeti ukrepe, ki neposredno varujejo življenje, proti povzročitelju pa je treba delati tako, da se prepreči, da bi storil najhuje.

Prav tako podatki kažejo, da je nasilje nad ženskami resen družben problem, ki ga ne smemo zmanjševati.

5 Dostopno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>.

Kje se konča ljubezen in kje se začne nasilje

Številke o intimnopartnerskem nasilju nad ženskami še zdaleč niso spodbudne, zato to vprašanje terja resne razmisleke in premisleke o tem, kako in na kakšen način se je še treba boriti proti temu zakoreninjenemu družbenemu problemu. Zdi se, da smo zlasti v Sloveniji na področju kurative naredili veliko, da pa pešamo na področju preventive. Zlasti se nam zdi ključno, da si pri preventivnem delovanju na tem področju v družbi postavimo naslednja vprašanja: Kaj sploh je ljubezen? Kaj je zdrav in kaj nezdrav partnerski odnos? Kje se konča konflikt in kje začne nasilje? Kaj definira intimnopartnersko nasilje in kaj vpliva na to, da žrtve potrebujejo zelo veliko časa, da izstopijo iz nasilnega odnosa?

Vse to so ključna vprašanja, s katerimi se vseskozi ukvarjamo, ko govorimo o intimnopartnerskih odnosih in nasilju. In vse to so tudi tisti ključni pojmi, ki ustvarjajo zmedo pri razumevanju in prepoznavanju, kaj je zdrav partnerski odnos, kaj je ljubezen ter ali sta ljubezen in nasilje lahko eno in isto. Prav tako pa veliko nerazumevanja nastaja med prepoznavanjem, kaj so zdravi konflikti, ki so prisotni v vseh odnosih, kaj so ustrezni in zaželeni kompromisi, kaj pa je tisto, kar definira nezdrave, toksične in nasilne odnose, ki jih zaznamuje težnja po prevladi enega partnerja nad drugim.

Ob tem se neizogibno postavi vprašanje, koliko sploh o tem razmišljamo, koliko se prav zares o tem pogovarjamo? Koliko ta vprašanja tematiziramo z mladimi, ki se šele oblikujejo in vstopajo v odnose? Kakšna sporočila dobivajo v družbi, kako razumejo svoje vloge v odnosih in koliko jih pri tem zaznamujejo tudi spolno stereotipne predstave o tem, kaj pomeni biti moški in kaj ženska v odnosu.

Tisti, ki delamo na področju preprečevanja in obravnave nasilja v odnosih in nad ženskami, lahko rečemo, da so prav napačne oziroma izkrivljene predstave o odnosih tiste, ki onemogočajo osebam prepoznavanje začetnih znakov nasilnega odnosa in pozneje tudi onemogočajo postavljanje meja povzročiteljem nasilja ter prekinitev takšnih odnosov. Morda se na prvi pogled to zdi nekoliko poenostavljena trditev, a poglejmo si nekaj dejstev o tem, kako in na kakšnih predstavah se oblikujejo naše podedbe o romantični ljubezni, o vlogah spolov v družbi in posledično v odnosih. To ne nazadnje potrjujejo tudi zgodbe žensk, ki so preživele nasilje in so zbrane v tej knjigi.

Naše predstave o ljubezni so velikokrat prežete z romantičnimi predstavami, ki nam jih ponujajo dobro razširjeni filmska produkcija, pop glasba in literatura, kjer se nam še zelo pogosto kot neka idealna romantična ljubezen kaže razmerje, v katerem osebi iščeta svojo manjkajočo polovico, v katerem je moški tisti, ki prevzame iniciativo, je dominanten in uspešen. Na drugi strani pa se ženska zaradi nekega

idealnega moškega brez večjih težav odreče vsem svojim ambicijam in sanjam, saj se kot temeljno merilo ženske uresničitve in višek romantičnega razmerja kaže v tem, da je našla moškega svojih sanj, ki bo za njo poskrbel v vseh pogledih. V tem odnosu bo ona postala dobra soproga in mama.

Klasične predstave o romantični ljubezni nam pošiljajo sporočila, da bomo šele s tem, ko bomo vstopili v razmerje, postali celota, in ko enkrat vstopimo v takšno razmerje, je to razmerje večno – ohraniti ga moramo za vsako ceno. Znotraj tega pa je treba na marsikaj pristati in potrpeti. Da so tista prava romantična razmerja vedno malce ali precej problematična, turbulentna, trpeča.

Verjetno se bo med bralci in bralkami našlo kar nekaj takih, ki bodo rekli, da govorimo o že preživetih oblikah odnosov, da je danes vendarle drugače, da so ženske emancipirane, da so se moški spremenili in da smo takšne predstave o ljubezni že opustili. Morda je to na neki način res in vsekakor težko rečemo, da se nič v družbi ni spremenilo. Hkrati pa lahko rečemo, da čeprav so se določene prakse intimnih razmerij skozi čas močno spremenile in čeprav smo moški in ženske danes vsaj po zakonu v celoti enakopravni, je dediščina predstave o romantični ljubezni in vlogah spolov v njih, kot je opisano zgoraj, v družbi in tudi v nas še vedno močno prisotna. In da je to tisto, kar nas na neki način bega, ko razmišljamo o intimnopartnerskih odnosih in naši vlogi v njih.

Ne moremo namreč mimo dejstva, da je primarne vzroke za še vedno močno razširjeno nasilje nad ženskami treba razumeti v kontekstu širšega družbenega sistema spolne neenakosti in stratifikacije. Obstoječi spolni red še vedno privilegira moške, kar se, kot pojasnjuje Connell (2012), kljub sicer pomembnim spremembam, kaže na vseh treh temeljnih strukturah odnosov spolov – razmerja moči,⁶ produkcijski odnosi⁷ in odnosi libidinalne investicije⁸. Vse to pa oblikuje naše predstave o spolu in njihovi

6 Razmerja moči v družbi kažejo, da moški še vedno prevladujejo na vseh pomembnejših tako političnih funkcijah kot tudi v gospodarstvu. Raziskave jasno kažejo, da moški prevladujejo na vseh ključnih položajih odločanja in moči. Za podrobnejše podatke si lahko ogledate poročila Evropskega inštituta za enakost spolov EIGE. Dostopno na: <https://eige.europa.eu/publications-resources/gender-statistics/dgs>.

7 Na področju produkcijskih odnosov govorimo o delitvi dela v zasebni sferi, kjer so raziskave prav tako jasne, da ženske prevzemajo bistveno več skrbstvenega in gospodinjanskega dela kot moški, kar posledično vpliva tudi na njihovo družbeno socialno izolacijo in večjo odvisnost od doma in partnerja. Dostopno na: https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/gender-equality-index-2021-report/gender-differences-household-chores?language_content_entity=en.

8 Odnosi libidinalne investicije govorijo o tem, kako se v družbi oblikujejo predstave o seksualnosti in spolnosti. Na to, kako bomo izoblikovali predstave o seksualnem življenju, pa pomembno vpliva medijska produkcija, zlasti skozi žanr pornografije, ki nam je dostopna. Raziskave kažejo, da pornografija postaja tudi vse bolj množično gledana in dostopna (Dines, 2010). Obstoječa pornografska produkcija močno favorizira moški užitek in moško dominacijo na področju spolnosti. Ženska v pornografiji je najpogostejše predstavljena kot poslušna, nezahtevna in prisotna le zato, da poteši poželenje moških. Zdi se, da v spolnem aktu vedno uživa, ne glede na bolečino, ponižanje ali krutost, katere žrtev je. Pogosto je njen užitek celo večji s prisotnostjo takšnih dejanj. Prikazane so kot spolni predmet, kateri namen je biti uporabljen (ali zlorabljen) od moškega. Zdi se, da je edino, da ženska prinaša užitek in da nudi užitek moškim. Tako imenovana gonzo pornografija, ki je statistično potrjeno tudi najbolj gledana pornografija, ne prikazuje intimnih, ljubečih ali romantičnih delov spolnih odnosov, ki so nam znani kot normalen del teh dejanj (Russell, 1993).

vlogi v družbi ter vsakodnevnem življenju. In kot pravi Connell (2012): »*Strukturo tako obsežne neenakosti, ki vključuje množično odtujitev družbenih virov, si težko predstavljamo brez nasilja. Pretežno pa je dominantni spol tisti, ki ima in uporablja nasilna sredstva*« (prav tam, str. 126).

Patriarhalna definicija ženskosti (odvisnost, pasivnost, prestrašenost) pomeni namreč kulturno razorožitev, člani privilegirane skupine pa uporabljajo nasilje za vzdrževanje svoje prevlade. Reproduciranje sistema moške dominacije in ženske podrejenosti se v sodobnem času reproducira na ravni ideologije, po simbolnih poteh sporazumevanja in zavedanja oziroma nezavedanja, spoznavanja in čustvovanja. Vse to vpliva na to, da številne vzorce vedenja ponotranjimo ter sem nam zdijo normalni in naravni. Odrastemo s prepričanju, da tako je in da je tako prav. Vse to se pogosto kaže tudi v pričevanjih žensk, zbranih v tej publikaciji. Tako je povedala Tinkara, ki je v odnosu več kot 20 let preživljala različne oblike psihičnega, fizičnega in ekonomskega nasilja: »*Pomembno dejstvo je, da sem jaz šla v ta zakon ne 100-odstotno, ampak 1000-odstotno, in nikoli nisem niti pomislila, tudi ob vseh teh dejanjih, da se lahko od njega ločim ali pa da iz tega izstopim. Zame ločitev nikoli ni bila možnost. Jaz pač glede na moje prejšnje življenje, glede na vso sago, ki sem jo bila kot najstnica udeležena ob grdi ločitvi staršev, nisem niti pomislila na ločitev. To je bila zame res zadnja možnost.*«

Moška prevlada se tako s sistemske in družbene ravni zrcali tudi na individualni ravni, na ravni odnosov, saj si nekateri moški še vedno pridržujejo pravico do nadzorovanja celotnega življenja svojih partnerk, kar manifestirajo skozi uporabo različnih oblik in taktik nasilja. To seveda ne pomeni, da so vsi moški nasilni. Drži kvečjemu obratno, večina moških ne izvaja nasilja, se pa ta teza potrjuje v tem, da se tisti moški, ki nasilje nad ženskami izvajajo, praviloma nimajo za odklonske in svoje vedenje ne razumejo kot problematično.

Nevarne sporočilnosti medijskih vsebin

Da gre za predstave o ljubezni, ki niso povsem preživete, nam kaže tudi še vedno prisotna knjižna in filmska produkcija, kjer se še vedno srečujemo z zelo dobro prodajanimi zgodbami, ki opevajo takšen tip ljubezni.

Kot enega najbolj aktualnih primerov lahko izpostavimo znan roman *Petdeset odtenkov sive*, ki je bil svetovna uspešnica in opeva najbolj skrajni primer te tradicionalne romantične ljubezni, ki jo pogosto srečamo tudi v nasilnih razmerjih. Zgodba v romanu vsebuje vse elemente toksičnega in nezdravega odnosa, celo

nasilnega odnosa, v katerem se perspektivno mlado dekle zaradi ljubezni do uspešnega in bogatega moškega odreče vsem svojim mladostniškim sanjam. Avtorica v romanu poseže po skrajnostih in tudi nasilje v različnih oblikah zapakira v kontekst romantične ljubezni ter ob koncu poda sporočilo, da lahko ženska, če je le vztrajna, problematičnega in nasilnega moškega tudi spremeni.

Takšne predstave o ljubezni in odnosih so zlasti za mlajše generacije, ki se šele oblikujejo in oblikujejo svoje predstave o odnosih, izredno škodljive in tudi nevarne. Hkrati pa se moramo zavedati, da osebe, ki živijo v nasilnih razmerjih, vodi prav lažno prepričanje, da bodo nasilnega partnerja z vztrajnostjo, trdom in podrejanjem spremenile. Prav ta predstava je lahko izredno nevarna in žrtvam nasilja pomembno otežuje pot, da povzročitelja nasilja zapustijo. Zato mnoge tako dolgo vztrajajo v takšnih razmerjih, ki se lahko končajo tudi tragično.

Raziskave namreč kažejo, da je minimalen, skoraj zanemarljiv odstotek moških, ki so bili v zasebni sferi nasilni, svoje vedenje v tem odnosu spremenilo. Ti moški so tako kompleksne osebnosti, da potrebujejo specializirano strokovno pomoč, če želijo spremeniti svoje vzorce vedenja in pridobiti uvid v lastno problematičnost. Ženske, ki živijo s povzročitelji nasilja, teh kompetenc nimajo. Pa tudi dinamika odnosa je taka, da moški praviloma njene besede nikoli ne bo upošteval, saj jo ima za manjvredno. Zato je nadvse pomembno sporočilo žrtvam nasilja, da je popoln mit, da bi moškega lahko spremenile. Njegove zahteve v odnosu postajajo vse večje, kritičnost do lastnega vedenja pa se vse bolj znižuje.

O kompleksnosti intimnopartnerskega nasilja in kako prepoznati nasilje

Eno najpogostejših vprašanj, ki jo tisti, ki se ukvarjamo s temi oblikami nasilja, dobimo, je, **kako sploh prepoznati nasilje v odnosu in zakaj žrtve nasilja iz takšnih odnosov ne odidejo takoj.**

Ti dve vprašanji je smiselno združiti, saj sta neposredno povezani. Poleg tega, da se v družbi in institucijah srečujemo s težavo prepoznavanja nasilja, je to nekaj, kar zaznamuje tudi žrtve. Ženske, ki so preživele nasilje, velikokrat povedo, da nasilja dolgo časa niso prepoznavale, da so potrebovale zelo dolgo, da so uvidele, da je tisto, kar doživljajo, nasilje. Zlasti niso znale prepoznati psihičnega nasilja, kar povezujejo s tem, da so bile o teh temah že kot mladostnice in tudi v času odraščanja slabo podučene oziroma se v primarni družini ni upoštevalo njihovega doživljanja, tako da so izgubile občutek, kaj zares čutijo in kako se počutijo.

Zato se najprej ustavimo pri vprašanju, kaj sploh je nasilje, saj razmišljanje o tem, kaj je nasilje, pomeni spoprijeti se z izrazito kompleksnim vprašanjem, na katerega v znanstveni in strokovni literaturi ni mogoče najti enotnega in jasnega odgovora. To je posledica tega, da je nasilje samo po sebi zelo težko natančno definirati, saj na stališča o tem, kakšno vedenje je sprejemljivo in kakšno ne, ter kaj povzroča škodo v najširšem pomenu besede vplivajo različni zgodovinski, kulturni in družbeni dejavniki. Zato je pri definiranju nasilja oziroma pri presojanju, ali gre v nekem dogajanju za nasilje ali ne, ključen kontekst dogodka oziroma dogajanja.

Zavedati se moramo, da nasilje ni zgolj stvar ali beseda, ampak, kot opozarja Jeff Hearn, nasilje predstavlja nabor izkušenj človeških življenj, je diskurzivne in materialne narave (Hearn, 1998), je na neki način pojav in ne enoznačno dejanje. To pomeni, da nasilje težko zelo natančno definiramo, lahko pa poskušamo prepoznati določene ključne vsebinske, vedenjske in druge elemente, ki nam pomagajo prepoznati situacije v odnosih, ki so neustrezne in gredo onkraj običajnih konfliktov in kompromisov. Poskušati odgovoriti na vprašanje, kaj je nasilje in kako ga prepoznati, pa je zelo pomembno, saj kako bomo neko situacijo oziroma odnos razumeli, ali bomo v odnosu prepoznali nasilje, je temeljni predpogoj k temu, kakšne ukrepe bomo v tem smislu sprejeli in kako bomo uspešni v boju proti nasilju in zaščiti vseh vpletenih.

Dve najpogostejši napaki pri presojanju, kaj je nasilje v okviru institucij, sta namreč povezani prav s tem, da v institucijah, kjer obravnavajo nasilje, pogosto enačijo nasilje izključno s fizičnimi poškodbami. Beležimo še zelo veliko praks na terenu, ko institucije, če ni vidnih fizičnih poškodb, ne reagirajo. Veliko žrtev namreč še vedno poroča, da ko gredo prijaviti nasilje in nimajo vidnih znakov poškodb, pa četudi so vpletene neposredne grožnje, dobijo na policiji ali centrih za socialno delo odgovor, da ne morejo reagirati, dokler se ne zgodi kaj resnejšega. Pod resnejše praviloma mislijo fizični napad na žrtev. Opažamo, da institucije v veliki meri še vedno podcenjuje psihično nasilje, in ne prepoznajo njegove resnosti, o čemer priča tudi veliko zgodb v knjigi. Sandra je npr. povedala: *»Ko sva se razšla, se je psihološko nasilje nad mano tako stopnjevalo, da sem si najbolj želela, da bi me pretepel, da bi imela kaj pokazati. Ker ko prideš na CSD in razlagaš stvari, te besede izpadejo tako lahkotno. On je namreč vzel tudi mojega psa, in ko tam poveš, da ti je vzel psa in ga noče vrniti, je to za njih v celoti brez zveze. In ko je teh stvari veliko, se skoncentrirajo v eno ogromno gmoto, ki je strokovni delavci včasih sploh ne znajo razvozlati oziroma razumeti. V vsem se kar izgubijo.«*

Druga zelo velika napaka, ki se dogaja v postopkih, je enačenje konfliktnosti in nasilja. Iz prakse dela na terenu in pričevanja žrtev nasilja tudi v tej knjigi lahko opazimo, da institucije pogosto ne znajo prepoznati povzročitelja nasilja in da jih

njihova manipulativna narava zavede ter na koncu namesto nasilja v družini začnejo v postopku govoriti o visokokonfliktnem odnosu, žrtev nasilja pa začnejo obravnavati kot ekvivalent v problematičnem vedenju v odnosu do povzročitelja. Še več, kot pričajo zgodbe žensk, se žrtve velikokrat počutijo, kot da so one na zatožni klopi, ne povzročitelj. Marina je tako povedala: *»Vse skupaj je zelo naporno in izčrpajoče. Če sem malo sarkastična: zdi se, kot da imam abonma na sodišču. Namesto da bi dopust vzela za oddih, čas zase in hčer, ga moram porabiti za obravnave na sodiščih. Toliko jih je. Na institucijah naju obravnavajo, kot da sva oba enako problematična. Še vedno ne prepoznavajo njegove manipulativne in nasilne osebnosti, v postopkih še vedno ni nič dorečeno. Še vedno nič ni dokončno določeno. Postopki se vlečejo iz leta v leto.«*

Tudi Tinkara izpostavi nekaj podobnega: *»Lahko rečem, da v postopkih ni bilo lahko, potrebuješ neko psihično stabilnost. Čeprav so se v mojem primeru vse stvari relativno hitro obrnile, bil je obsojen, bi še vedno lahko rekla, da se znotraj sistema obravnave in postopkov nisem počutila dobro. Ves čas sem se počutila tako, kot da sem jaz tista, ki je na zatožni klopi. Kot da se moram zagovarjati jaz, ne on. In sodnik, ki mene vpraša, kako si jaz predstavljam, da se bo vse skupaj rešilo. Še danes mi te besede odzvanjajo v glavi. Zakaj mene to sprašuje? A ni on tam, da pove, da je to, kar se mi je zgodilo, nedopustno in da on postavi mejo, da on pove, kako naj bo s tem, ko bo postavil neko kazen.«*

Neprepoznavanje razlik med konflikti in nasiljem v postopkih vodi v elementarne napake pri obravnavi oseb v postopku in vodenju postopkov. Kajti če imamo pred seboj konfliktno razmerje, potem lahko v postopke vpletemo alternativne načine reševanja sporov mediacije, soočanje vpletenih s ciljem iskanja rešitev, sodne poravnave in podobno. Zavedati se moramo, da vsak konflikt ni tudi že nasilje. Konflikt pomeni različnost mnenj, stališč, nasprotujočih ali izključujočih se želja ljudi, cilj reševanja konflikta pa je priti do dogovora, ki je uresničljiv in sprejemljiv za vse vključene osebe. Dobro razrešeni konflikti lahko odnose dodatno utrdijo. Ampak pri konfliktih je ključni dejavnik ta, da so razmerja moči enakomerno razporejena in da se osebe zato lažje postavijo za svoje pravice, torej je možno pričakovati, da bosta osebi prišli do približno uravnoveženega in enakovrednega dogovora. Kot pravi Senghass (1995): *»Nasprotni koncept nasilja je nenasilje ali svoboda od nasilja (v smislu svobode od psihičnih in fizičnih poškodb), ne pa popolne svobode od konfliktov. Miren način življenja ni povsem svoboden od konfliktov, ampak je zaznamovan z mirnim in civiliziranim načinom, oblikami njihovega reševanja.«* (Prav tam)

Nasilje pa pomeni nasprotno, drugo osebo ponižati, jo prestrašiti, ji škodovati ali jo celo uničiti. Ko govorimo o nasilju, zlasti pa o nasilju v intimnopartnerskih razmer-

jih, je namreč bistveno razumeti odnos med nasiljem in močjo oziroma bolj pravilno zlorabo položaja moči. Strnjeno bi lahko rekli, da o nasilju govorimo takrat, ko je pri posamezniku ali skupini prisotna težnja k zlorabi lastnega položaja moči in nadzora nad drugim, in gre po eni strani za namerno, nadzorovano in premišljeno enkratno ali ponavljajoče se dejanje, ali pa tudi takrat, ko je zloraba vzpostavljene moči in nadzora učinek dejanj, ne glede na težnje ali namere. Tovrstno delovanje se praviloma manifestira skozi različne oblike nasilnega in manipulativnega vedenja, kot so psihične, fizične, spolne, ekonomske zlorabe, zanemarjanje in zalezovanje.

Zelo konkretno bi lahko rekli, da se v odnosih to kaže skozi to, da se vsa pogajanja v odnosu vedno končajo v korist samo enega partnerja. Da je beseda ene od oseb, čeprav lahko tudi na navidezno prijazen način, vedno poteptana in postavljena ob stran kot nepomembna. Da interesi, želje, hobiji ene od oseb v odnosu niso nikoli upoštevani, da se celo zahteva, da vse to opusti in brezkompromisno prevzema zahteve drugega. Pretirana pozornost, pretirano nadzorovanje vsakodnevnih dejavnosti in druženj, skozi katere se krči socialni krog in interesi ene od oseb v odnosu. Vse to so opozorilni znaki, ki nakazujejo, da gre za nezdrav odnos in da celo nakazujejo nasilno razmerje.

Temeljna značilnost nasilnih odnosov je prekrivanje in kroničnost zlorab, ki pomembno definirajo krog nasilja v intimnopartnerskih odnosih. Žrtve, ki so preživele nasilje, poročajo, da fizično nasilje še zdaleč ni najhujši del zlorabe. Uničujoča je kombinacija fizičnega nasilja z vzorcem, ki nekomu odteguje osnovne pravice do:

- osebne svobode,
- samostojnega razpolaganja z lastnimi finančnimi sredstvi in viri,
- svobodne in želene spolnosti,
- izolacija od prijateljev, družine, sodelavcev in drugih virov podpore.

S takšnim vedenjem se namreč uveljavljajo režim partnerskega odnosa in pravila vsakodnevnega življenja, ki so zasnovani na strahu pred povzročiteljem nasilja in vsestranske odvisnosti od njega. Vse to je mogoče razbrati tudi iz pričevanj, zbranih v knjigi. Tinkara to zelo nazorno opiše tako: *»Če poskušam opisati, kako sem se v tem razmerju počutila in zakaj nisem odšla že prej, bi lahko rekla, da sem pred očmi videla zgolj dva prepada in nobene druge poti. Ko mi je bilo najtežje, se mi je zdelo, da stojim na vrhu strašno visoke pečine in gledam v dva prepada. Na desni je prvi prepad, to sta bila moja realnost in življenje, ki sem ju v tistem trenutku živila. Rekla sem si, imam za jesti, imam za piti, imam streho nad glavo. Na zunaj izgleda, kot da živim v zlati kletki, na videz imam vse. Ampak zavedala sem se, da bom prej ko slej v ta prepad tudi padla. Zavedala sem se, da je v tem odnosu možnosti za*

preživetje malo. Vame se je že vselil smrtni strah do njega, jaz sem se ga že zelo bala. Na levi strani pa je bil drugi prepad, ki je ponazarjal izhod iz tega razmerja, kajti vprašanja, kako preživeti, so bila tako zelo močna, da se mi je zdelo, da tudi če grem, sta pred mano ena velika črna luknja in gromozansko vprašanje, kako preživeti. Ves čas se mi zdi, da sem tehtala med tema dvema prepadoma – in ta prepad na levi strani se mi je vendarle zdel manj strašljiv. Tam sem videla vsaj še kakšno poličko, na katero lahko, če ne drugo, vsaj odložim svoja dva otroka. Zdelo se mi je, da v tem prepadu imata vsaj onidve, če že jaz ne, možnost preživetja. Se mi zdi, da s tem najboljše opišem, s kakšnimi občutki in dilemami sem se soočala, ko sem so odločala, ali naj grem ali naj ostanem.»

»Sama si je kriva.« Relativizacija nasilja in obtoževanje žrtev

Skozi to lahko odgovorimo tudi na drugo vprašanje, ki smo si ga zastavili v začetku prejšnjega poglavja in je tudi eno najpogostejših vprašanj, ki jih dobimo, ko govorimo o intimnopartnerskem nasilju nad ženskami. »Zakaj žrtve nasilja tako dolgo potrebujejo, da prekinajo nasilno razmerje?«

S tem vprašanjem je povezano tudi veliko obtoževanja okolice do žrtev, da si je za nasilje, ki ga je doživljala, kriva sama, saj bi lahko kadar koli odšla. A vedeti moramo, da pri intimnopartnerskih nasilnih odnosih govorimo o zelo kompleksnih odnosih, ki se nikoli ne začnejo z nasiljem. Kot pravi Tinkara: *»Nemoč glede tega, da sem se zavedala, da nimam kam, je bila prisotna že takoj od začetka. Zato sem zelo jezna in žalostna, ko slišim, da kaki punci ali ženski kdo reče: »Zakaj nisi kdaj ravnala tako in tako. Zakaj nisi odšla že prej, jaz bi že ob prvem znaku naredila to in to.« Tista, ki kaj takega reče, se vidi, da nima pojma, kaj lahko vse doživlja nekdo v takšnem odnosu.»*

Nasilni odnosi se namreč razvijajo zelo postopoma, nikoli se ne začne s klopoto ali vidnim nasiljem, tudi ne s poniževanjem ali grdimi besedami, ampak skozi navidezno povsem navadne interakcije, ko povzročitelj nasilja zelo postopoma razkriva svoj pravi jaz. Praviloma goji tudi dve osebnosti – tisto dobro, lahko tudi na neki način ljubečo, in tisto nasilno, grobo. Žrtev je na povzročitelja čustveno navezana in imata zgodovino lepih trenutkov. Zgodbe, zbrane v knjigah, skoraj soglasno poročajo o tem, da so ta razmerja na začetku delovala idealno. Mnoge povedo, da so bile v začetku razmerja prepričane, da so v povzročitelju našle sorodno dušo, za katero niso nikoli verjele, da sploh obstaja. Praviloma potrebujejo zelo dolgo, da se sprijaznijo s tem, da je moški, ki je v njihovih očeh v določenem obdobju veljal za idealnega,

nasilen posameznik, ki je z njimi ves čas manipuliral. Priznavajo pa tudi, da ko zdaj pogledajo nazaj, opažajo, kako so različne oblike vedenja na začetku zmotno razumele kot ljubezen, ne kot manipulacijo. Zbrane zgodbe so zato tudi izjemen vir ozaveščanja za mlade ženske, da prepoznavajo že subtilne nianse nasilnih moških, ki velikokrat žrtev omrežijo prav skozi premišljene manipulacije pretiranega ugajanja.

Dodatno pa odhod iz odnosa otežuje še dejstvo, da imata skupno premoženje. Ekonomska odvisnost od povzročitelja ni nujno glavni element vztrajanja v odnosu, saj med žrtvami nasilja srečamo tudi ekonomsko samostojne ženske, ki so samostojne v finančnem smislu ali celo bolje stoječe od povzročitelja. Se pa kljub temu zgodi podrejenost v odnosu, ki je prisotna na bolj simbolni ravni in jo dodatno spodbujajo občutki, da je dolžna poskrbeti za dom in družino. Prisoten pa je tudi element navezanosti na dom, ki sta ga skupaj ustvarila in ga oseba ne želi zapustiti.

Izjemno močno sredstvo manipulacije v nasilnih odnosih so otroci, prek katerih povzročitelj velikokrat manipulira in ustrahuje žrtev. Močna tradicionalna prepričanja o odnosih, zakonu in družini se v največji meri zrcalijo prav v odnosu do skupnih otrok, saj veliko žrtev poroča, da so v odnosu vztrajale prav zaradi ohranjanja družine in zmotnega prepričanja, da je to za otroka najbolje. Prepričanje, da bi otroka s prekinitvijo odnosa prikrajšale za pravo družino in očeta, je eden močnejših dejavnikov, ki prispevajo k vztrajanju kljub nasilju. In tudi v tem vidimo izjemno ozaveševalno moč zgodb, saj veliko žensk izraža, da je bila prav to ena večjih napak, ki so jih naredile. Priznavajo namreč, da imajo njihovi otroci danes prav zaradi izpostavljenosti takšnim odnosom in očetovemu nasilju, ki se je sicer praviloma manifestiralo samo nad njimi, ne nad otroki, številne težave. Ne pozabimo, da tudi Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)⁹ v 4. členu govori, da je otrok žrtev nasilja, tudi če nasilje samo opazuje in mu ni neposredno izpostavljen. Zelo je torej pomembno, da nasilje čim prej prekinemo, v prvi vrsti prav zaradi odrasčajočih otrok, saj ima dolga izpostavljenost nasilju praviloma dolgoročne in uničujoče posledice.

V osebah, ki so preživele nasilje, se bijejo tudi močni občutki krivde, da so one prispevale k izbruhom nasilja in da morajo zaradi družine potrpeti, čemur botrujejo prav izkrivljene predstave o odnosih in ljubezni, kot smo jih opisali v začetku besedila.

Nasilje, zlasti hujše oblike nasilja, in nasilni izbruhi se praviloma dogajajo v ciklih, v posameznih obdobjih. Kot pričajo zbrane zgodbe, se skozi čas ti hujši izbruhi

9 Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5084>.

množijo, in če so bila na začetku razmerja tudi daljša obdobja »miru«, se je proti koncu stopnjevalo do te mere, da so se mnoge med njimi bale svoje življenje. Strah za lastno življenje ni nujno povezan s fizičnimi izpadi, saj mnoge pričajo tudi o tem, da so se za življenje v določenih trenutkih zbale, čeprav jih fizično nikoli ni napadel. Zgodbe so izjemen vir informacij tudi v relaciji prepoznavanja resnosti psihičnega nasilja, saj ga nekatere intervjuvanke tudi zelo nazorno opišejo.

Nasilje je v odnosu tako rekoč prisotno ves čas. Tudi če se nič zelo konkretnega ne dogaja, žrtev ves čas čuti napetost v ozračju. Kot so se izrazile številne pričevalke, je žrtev ves čas v pripravljenosti. Ves čas je napeto ozračje, kakšen bo danes, kako se bo zbudil, kakšen bo prišel domov – strah pred tem, kako se bo odvil dan, je ves čas v zraku. To nazorno prikaže tudi ta izjava Senke: *»Točno sem vedela, kako se bo po tisti makedamski cesti pripeljal in kaj se bo dogajalo po njegovem prihodu domov. Že po tem, kako je hodil po stopnicah in kako se zapirajo vrata, sem vedela, kaj sledi. To je srhljivo in grozljivo.«*

Ženske v naših zgodbah so le redko poročale o tako imenovanih medenih tednih, ko bi se po hujših izbruhih povzročitelj opravičeval in obljubljal spremembe. Presenetljivo je, da poročajo predvsem o tem, kako partnerji niso kazali obžalovanja tudi po resnejših fizičnih napadih, ampak so očitno svoje vedenje dojemali kot nekaj povsem neproblematičnega. Nekaj, kar si lahko do partnerke privoščijo. V partnerki pa so z manipulacijo ves čas vzbujali občutek, da je ona kriva za prepir in njegov izbruh.

Kljub temu je v ženskah vedno tisto prepričanje, da vse skupaj ni tako hudo, da je pač samo malce vzkipljiv, da se bo vendarle spremenil. Minimiziranje dogajanja je zelo močen obrambni mehanizem, o katerem poroča večina zgodb. A žal, kot lahko razberemo iz vseh zbranih zgodb, se nasilno vedenje povzročitelja samo stopnjuje, praviloma se ne spreminjajo, njihove zahteve postajajo vse večje, nasilje pa vse hujše. Žrtev je vse bolj ujeta v mreži zlorabe, v kateri je popolnoma podrejena, brez zunanje socialne mreže, verjetno tudi ekonomsko in kako drugače odvisna od povzročitelja.

In strah pred tem, kaj ji bo naredil, če ga bo zapustila, in ali bo sploh sposobna živeti brez njega, postaja vse močnejši in hromi njene zmožnosti za ta odločilen korak. V stopnjevanju nasilja so vse pogostejše tudi grožnje, ki niso nujno samo grožnje proti življenju in telesu, ampak so to pogosto tudi grožnje, povezane s tem, da jo bo osramotil, da bo v javnost prek družbenih omrežij ali kako drugače posredoval določene informacije ali gradivo o njej. Zlasti močne so grožnje, povezane z odvzemom otroka oziroma uničenjem skozi postopke.

Vse, kar smo našli, in vse, kar ženske opisujejo v zbranih zgodbah, so le nekatere

nianse takšnih razmerij. Kaj vse se še lahko dogaja znotraj nasilnega odnosa, da otežuje in onemogoča odhod nekoga iz nasilnega odnosa, ne moremo vedeti.

Zato si je ključno zapomniti, da gre za zelo kompleksne situacije, in nekdo, ki tega ne doživlja, nima pravice obsojati, ampak je naša naloga poskušati razumeti in nuditi vso oporo žrtvi v takšnih situacijah in jo spodbujati, da takšno razmerje prekine.

Nevarnosti intimnopartnerskega nasilja

Intimnopartnersko nasilje ni nedolžno in ga moramo zelo resno obravnavati, saj se lahko zgodi, da se zaključi tudi tragično – z umorom partnerke. Še vedno lahko rečemo, da se večina nasilnih odnosov, če je nasilje pravočasno prijavljeno in se ga obravnava dovolj resno, konča s pozitivnim izidom.

Kljub temu v Sloveniji beležimo od pet do deset takšnih umorov na leto, kar je za slovensko populacijo zelo veliko. V veliki večini takšne umore zagrešijo moški in intimnopartnerski umori so najpogostejši tip umora žensk. Skoraj polovico vseh umorov žensk v Sloveniji povzročijo njihovi aktualni ali nekdanji intimni partnerji. Čeprav so takšni umori med najstniškimi pari redki, pa ti iz te statistike žal niso izvzeti. Raziskava za Slovenijo je pokazala, da je bila najmlajša žrtev stara 16 let, partner pa 21 let, druga pa 17 let in partner 25 let (Podreka, 2017).

Ko se zgodijo takšni umori, velikokrat slišimo, da so posledica izbruha strasti, da gre za dejanja kriminalne ljubezni, da je to storil moški iz obupa, ker ga je zapustila partnerka, ki jo je imel tako zelo rad. Vse to je seveda daleč od resnice in takšna razmerja nimajo veliko opraviti z ljubeznijo, ampak prej z vprašanjem nasilja v intimnopartnerskem odnosu in posestniške drže povzročitelja nad žrtvijo.

Pomen odločnega reagiranja in podpora okolice

Zgodbe, ki smo jih v knjigi zbrale, pričajo o tem, kako pomembna je podpora v primerih nasilja in kako pomembno je, da ko žrtev spregovori o nasilju, ji nudimo odločno in močno podporo. Prav tako pa govorijo o tem, kako ključen je odnos na institucijah, zato da vztrajajo v postopkih in prekinjenem razmerju.

Kot izjemno pomembna se pokaže podpora domačih, zlasti primarne družine.

Žrtve, ki so v odnosih vztrajale zelo dolgo, so praviloma poročale o tem, da bodisi niso imele domačega zaledja, kamor bi se lahko zatele, ali pa so imele takšno domače okolje, ki jih ni razumelo in je v celoti podcenilo resnost nasilja, ki so ga doživljale. Pokaže se, da če starši ali osebe, ki so žrtvi najbližje, ne stopijo odločno v oporo, bo ta izjemno težko naredila odločen korak in bo dlje časa vztrajala v odnosu, saj od najbližjih tudi dobiva takšna sporočila: prvič, da dvomijo v njene besede, in drugič, da naj potrpi, saj ni tako hudo. Zelo povedno v relaciji do tega, kako pomembna je opora domačih, je zgodba Marine, ki je že po letu in pol uspela prekiniti razmerje in je visoko noseča zapustila nasilnega partnerja. Pojasnjuje, da so ključno vlogo v tem imeli njeni starši in najbližji sorodniki, ki so ji glede tega, kar doživlja, odprli oči in ji ponudili potrebno podporo. To jo je opogumilo, da je ta korak naredila in vnovič vzela življenje v svoje roke. Socialni krog in podpora najbližjih oseb se zdita ključna tudi za vztrajanje v postopkih, ki so za žrtve praviloma izjemno naporni in stresni.

Intervjuvanke poročajo o tem, da se po prekinitvi razmerja nasilje nikakor ne neha in da se veliko nasilja stopnjuje prav prek institucij. Povzročitelj praviloma uporabi vse mehanizme, da začne žrtev ustrahovati prek institucij, z odvzemom otroka, s finančnim izčrpavanjem in podobno. Žal se nemalokrat zgodi, da na institucijah žrtve doživljajo reviktimizacijo, saj jim v postopkih, če nimajo fizičnih poškodb, velikokrat ne verjamejo in njihovo izkušnjo psihičnega nasilja minimalizirajo. Kot povedo, se psihično nasilje velikokrat na institucijah in v postopkih sploh ne obravnava kot nasilje. Tudi Lučka je povedala tako: *»Bila sem razočarana, podrl se mi je svet, ker je tožilstvo pozneje kazensko ovadbo zaradi premalo dokazov zavrglo. Niso upoštevali, da sem bila deležna različnih oblik psihičnega nasilja, kot so zaničevanje, pritiski, manipulacije [...] Nekdanji mož uporablja različne taktike blatenja in ustrahovanja, da na sodišču ne bi dobila nič od tega, kar sem vložila v skupno premoženje [...] Še danes ne razumem, zakaj je psihično nasilje manj vredno od fizičnega. Ali to pomeni, da bi mi moral odsekati roko, nogo, da to zadostuje? Psihično nasilje te uničuje leta in leta, kot da ti leta in leta zabada nož v hrbet, in to ni nič pomembno. Dobesedno so mi dali vedeti, da to ni tako pomembno kot fizično nasilje. To me je povsem razočaralo in ponižalo. Ne razumem tega načina gledanja na psihično nasilje, kot da je na nekaj nepomembnega.«*

Žrtve nasilja se v postopkih velikokrat znajdejo v položaju, ko se morajo zagovarjati, ker se jim ne verjame. Kljub dokazom, do katerih je prišla že vrsta študij in raziskav, znanstvenih monografij in člankov, da je večina povzročiteljev nasilja moških, se najdejo taki, ki ta dejstva zanikajo. Takšno zanikanje pa, se bojimo, postaja tudi del praks v javnih institucijah, kjer pridobiva legitimnost tako imenovani sindrom odtujevanja, ki ga nobena od uveljavljenih svetovnih organizacij ne priznava ter je v mnogih sodnih in socialnih sistemih zahodnih držav njegova uporaba prepovedana, saj so številne

mednarodne raziskave pokazale, da gre za psevdoznanstven koncept, ki nima znanstvene osnove, zato se ga ne bi smelo uporabljati pri odločanju o tako pomembnih vprašanjih. Gre za eno najbolj mizoginih in patriarhalnih praks presojanja odnosov med nekdanjimi partnerkami in partnerji, v Slovenijo pa so ga uspešno uvozili prav aktivisti društev, ki povezujejo očete, med katerimi je tudi kar nekaj takšnih, ki so bili pravnomočno obsojeni ali pa so v postopkih zaradi nasilja v družini. Nekatera od teh razmerij so torej razpadla zaradi nasilja nad ženskami, ki so pozneje imenovane za manipulatorke, načrtne odtujevalke otrok in sistem jih sili (tudi otroke), da kljub pobegu iz nasilnega odnosa skrbijo za stike otrok s povzročitelji nasilja, kar povzroča hude travmatske izkušnje. O tem govori tudi 31. člen Istanbulske konvencije¹⁰, ki pravi, da je dogodka nasilja v družini treba upoštevati takrat, ko se odloča o skrbništvu ali pravici do stikov. Omenjeni člen konvencije predstavlja pomembno novost pri določanju stikov otrok s storilci nasilja v družini, kar do zdaj v praksi slovenskih sodišč ni bilo upoštevano. Praviloma se v postopkih, zlasti na sodiščih, sledi cilju, da mora otrok imeti pravico do obeh staršev, ob tem pa se pogosto pozablja na varnost otrok, kar bi moralo biti glavno načelo pri odločanju v družinskih sporih, zlasti ko gre za nasilje. Stiki bi morali biti urejeni na način, da se možnosti nadaljevanja nasilja nad materjo onemogoči, sočasno pa na način, da je otroku zagotovljena največja korist in zagotovilo, da mu stiki z očetom, ki je izvajal nasilje v družini, ne bodo povzročali škode v odraščanju. Žal opažamo, kot povedo mnoge zgodbe, objavljene v knjigi, da se v postopkih za razvezo zaradi nasilja določa stike tudi tedaj, ko je izrečen ukrep prepovedi približevanja, ter da so prakse določanja stikov z nasilnimi partnerji zelo rigidne in tudi travmatične, v prvi vrsti za otroke. Ženske, ki so žrtve nasilja in se morajo ob razvezi v prvi vrsti boriti s predelovanjem lastne travme, z grožnjami povzročitelja, s skrbmi za preživetje in lastno prihodnostjo in prihodnostjo otrok, morajo ob tem biti bitko z zahtevami in skepso institucij, ki jim ne verjamejo in od njih zahtevajo, da pripravljajo otroke na stike z očetom, ki jih otrok iz opravičljivih razlogov zavrača. Zavračanje stikov otroka z očetom je velikokrat povezano prav s problematično osebnostjo očeta, ki je dolga leta teroriziral in maltretiral družinske člane_ice, ne pa s tem, ker ga mama načrtno odtuja od odnosa z očetom. Prav zares se pri žrtvah srečamo z obratno logiko – ob razvezah v glavnem izražajo skrb glede tega, ne bodo otroku odvzele očeta.

Takšen odnos institucij ter siljenje otrok proti njihovi želji na stike z nasilnim očetom pa v prvi vrsti jemljeta vse kompetence za samozastopanje ravno otrokom. Nihče jih ne jemlje resno, saj že vnaprej njihove odpore do stikov označijo za proizvod načrtnega programiranja in manipuliranja ter ne razumejo, da je otrokov odpor do očeta ob razvezi zaradi nasilja lahko posledica strahu pred njim in njegovimi reakcijami.

¹⁰ Dostopno na: <https://rm.coe.int/1680462542>.

Zato je tako pomembno, da so vsi_e, ki so odgovorni_e za obravnavo in odločanje v primerih nasilja, do najmanjše podrobnosti seznanjeni glede vse kompleksnosti in občutljivosti nasilja v družini ter da se zavedajo, da se pri nasilju odnosi strukturirajo na osnovi nesorazmerja moči. Zato je možnost manipulacije povzročitelja nad otrokom po razpadu nasilne zveze ali v primerih intimnopartnerskih umorov zelo visoka. Številne mednarodne raziskave opozarjajo, da se stiki otroka z nasilnim očetom, če tudi ni bil nad otrokom neposredno nasilen, bodisi prekinajo ali izvajajo na način, da povzročitelj nasilja otroku s svojim škodljivim vedenjem ne povzroča dodatne škode. Nekatere države pa stike ob zaznavi nasilja v družini z nasilnim staršem celo povsem prepovedujejo. Tako so na primer v Angliji pred nekaj leti spremenili pristop: družinsko sodišče mora ob razvezi takoj ugotoviti, ali gre za nasilje ali ne, ter nato praviloma odločiti, da stikov ni. Če pa sodišče kljub nasilju vseeno presodi, da naj stiki bodo, mora podrobno obrazložiti, zakaj se je tako odločilo in kako bo v tem primeru zagotovljeno za varnost otroka in matere kot žrtve nasilja ter določiti, da so stiki nadzorovani ali izvajani zgolj prek sredstev elektronske komunikacije. Pomembno je tudi to (kar se v naši sodni praksi še vedno skoraj ne upošteva), da je pri stikih treba upoštevati nasilje nad mamo, torej sploh ni nujno, da gre za nasilje nad otrokom – gledati je treba tudi na varnost starša, pri katerem otrok živi (Justice UK, 2023).¹¹

Zato si želimo, da bi ta knjiga z zbranimi zgodbami nagovorila vse deležnike_ce, ki delajo na področju obravnave nasilja, in pripomogla k boljšemu prepoznavanju njegove kompleksnosti. Jasno se kaže medsebojna odvisnost med uspešno razrešenimi primeri in kakovostjo obravnave v postopkih. Tam, kjer so osebe naletale na osebe, ki jim je prisluhnilo, ki jim je verjelo, ki je bilo sposobno prepoznati manipulativno osebnost povzročitelja nasilja, tam so stvari potekale hitreje, žrtve nasilja pa so se v sistemu počutile varne in zaščitene.

Namen zbranih zgodb je prikazati, kaj je tisto, kar je njim povrnilo zaupanje v sistem, in kaj je bilo tisto, kar jim je med postopkom vlivalo moč in upanje, da so skozi postopke tudi zdržale.

O kompleksnosti primerov in težavnosti dokazovanja nasilja

Zbrane zgodbe pričajo tudi o tem, kako težko je v postopkih dokazovati nasilje. Vprašanje, ki se postavi samo po sebi, je, zakaj je tako. V največji meri je to povezano z dejstvom, da se nasilje dogaja samo za štirimi stenami in da povzročitelji gojijo dve

¹¹ Dostopno na: https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_12j.

osebnosti ter so izrazito močni manipulatorji. Še veliko težje je dokazovati nasilje, če se v vlogi povzročitelja znajde posameznik, ki ima dober družben položaj in družben ugled. Zavedati se moramo, in o tem pričajo tudi zbrane zgodbe, da povzročitelji nasilja v družini v veliki večini primerov niso klasični prestopniki z vsesplošnim nasilnim vedenjem. Kot omenjeno, za takšne povzročitelje velja, da gojijo dve osebnosti – eno, ki jo kažejo navzven, v družbi, zunaj doma, in ta je po navadi neproblematična, v službi, med prijatelji, znanci so lahko celo zelo priljubljeni ali pa povsem neopazni, introvertirani, ter drugo problematično plat, ki jo praviloma kažejo samo znotraj družine, saj nasilje praviloma izvajajo samo nad partnerko in/ali otroci. Žrtve v družbi uglednih posameznikov se znajdejo v situaciji, ko njihovega partnerja vsi občudujejo. Sprašujejo se, kdo jim bo sploh verjel, če pa je tako očarljiv, sposoben in cenjen.

Ko se to zgodi izobraženi, uspešni, znani ženski, katere partner je hkrati na vrhu družbene moči, se ženska sooči še z dodatnimi posledicami razhoda. Kot kaže praksa dela v Društvu SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja in kot pričajo tudi nekatere zbrane zgodbe, takšni partnerji nemalokrat grozijo s posledicami, ki se tičejo omalovaževanja ali onemogočanja partnerke v poklicni sferi. Veliko bolj je prisoten tudi sram, saj se od izobraženih in družbeno bolj izpostavljenih žensk pričakuje, da bi morale nasilje znati pravočasno prepoznati in nanj odreagirati. Nemalokrat, ko povzročitelj začuti, da se partnerka poskuša umakniti, poskuša v okolici ustvarjati vtis, da je z njo nekaj narobe in da psihično ni stabilna.

Kljub temu da gre za emancipirane ženske, ki imajo svoj krog ljudi, ki jih lahko zaščitijo, so tabuji večji, više kot gredo po družbeni lestvici. K rušenju mitov in tabujev pa lahko pomembno prispevajo prav ženske, ki so doživele nasilje in ki s svojimi opisi zgodb pomagajo drugim ženskam prepoznavati nasilje, hkrati pa imajo takšne zgodbe izobraževalno moč tudi za strokovno osebje, ki se nemalokrat tudi ujame v stereotipe pri svojem delu. S takšnimi zgodbami se namreč rušijo miti in stereotipi, da se nasilje dogaja samo v kontekstu socialne ogroženosti in revščine. Da je nasilje neposredno povezano s socialno stisko, odvisnostmi in ekonomsko ogroženostjo, kar pa ne drži. Nasilje nad ženskami in nasilje v družini ne poznata ne socialnih, ne ekonomskih, ne razrednih meja. Kot pokažejo zbrane zgodbe žrtev, povzročitelji prihajajo iz vseh družbenih slojev. Zelo veliko nasilnežev namreč nima ne finančnih težav pa tudi ne težav z odvisnostjo od alkohola. Tudi pri odvisnikih od alkohola velikokrat vidimo, da alkohol ni temeljni razlog za nasilje, saj so nasilni tudi, ko niso pod vplivom alkohola. Alkohol morda vpliva na njihovo zmanjšano kritičnost do uporabe nasilja in so tako pod vplivom alkohola bolj nasilni kot sicer; npr. psihično nasilen posameznik pod vplivom alkohola velikokrat postane tudi fizično nasilen. Za nasilno vedenje so odgovorni popačena prepričanja o vlogah spolov, občutek večvrednosti in dominantnosti ter visoka toleranca do nasilja, ki oblikujejo osebnost povzročitelja. Pri povzročiteljih nasilja gre po navadi

za zelo kompleksne tipe osebnosti in racionalnosti, katerih skupna lastnost je, da sebe razumejo kot središče intimnega odnosa, v katerem mu mora biti vse podrejeno. Takšne osebe niso sposobne sklepati kompromisov in zdravih partnerskih odnosov. Za njih je kompromis le takrat, ko se konča v njihovo korist. Zelo so spretni pri prikrivanju druge osebnosti in pazijo, da kdo ne prepozna njihovega drugega jaza, kar kaže na njihovo ohranjeno racionalnost pri izvajanju nasilja. V določenem časovnem obdobju, če te osebe dobro opazujemo, prej ko slej pride na dan njihov pravi jaz, saj tega ne morejo prekrivati v nedogled. V postopkih se to lahko kaže v tem, da ves čas v pogovorih prevladujejo, ponižujejo nekdanjo partnerko, jo kritizirajo, ji jemljejo besedo, jo poskušajo utišati, jo žalijo, jo omejujejo, poskušajo prikazati, da ima psihične težave ali težave z alkoholom, drogami in podobno.

Zbrane zgodbe rušijo tudi mite, da o nasilju govorimo samo tedaj, ko je zraven fizična sila, saj kot lahko razberemo iz mnogih zgodb, se psihično nasilje pokaže bistveno večji problem kot fizično nasilje. Njegovo neprepoznavanje pa je eden večjih problemov na institucijah.

V celoti se zruši tudi mit, da naj bo meja za odhod prva kľofuta. Kľofuta se marsikdaj sploh ne zgodi. Če pa se zgodi, je oseba praviloma že zelo globoko v nasilnem odnosu. Nasilen odnos se namreč nikoli ne začne s kľofuto. Nasilne odnose se gradi zelo postopoma, skozi zelo prefinjene oblike manipulacij in psihičnega nasilja, ki ga praviloma izvajajo visoko manipulativne osebnosti, ki v žrtvi sprožajo občutke, da je ona kriva za nastalo situacijo in nasilje, ki ga doživlja, da je ničvredna in nesposobna živeti brez povzročitelja nasilja.

Zato je bistveno, da kot družba in kot posamezniki, ki smo priča takemu vedenju, to tudi javno obsodimo. S tem damo jasno sporočilo žrtvi in storilcu, da je to nedopustno. Povzročitelju z obsodbo jemljemo moč, s tišino pa mu jo dajemo. Pri tem je odločilna moška medvrstniška podpora. Bistveno prepričanje nasilnega moškega namreč je, da je ženska manjvredno bitje. Zaradi tega takšni moški ženske obsodbe ne bodo jemali resno. Če pa mu jo bo dal moški, še posebej, če je ta moški na hierarhični lestvici više od njega ali je oseba, ki jo ceni, bo s tem mogoče dobil uvid v svoje problematično vedenje.

Želimo si, da bi ta knjiga pomagala pri ozaveščanju o kompleksnosti nasilja tudi širše družbe, vseh posameznikov in posameznic, da bodo znali_e reagirati na situacije tudi v vsakdanjem življenju. Da bodo morda skozi stiske žensk, ki so popisane v objavljenih zgodbah, prepoznali_e, zakaj je tako pomembno v primerih nasilja odločno reagirati. Lahko bo prav reakcija, ki ste jo izvedli do nekoga, ki ga sploh ne poznate, v žrtvi nasilja vzbudila moč, da poišče pomoč in prijavi nasilje. Kajti lahko imamo najboljše zakone, a če na vsakodnevni ravni ne reagiramo, če smo tiho,

ko prijatelj zmerja partnerko, ko sosed pretepa sosedo, ko na ulici vidimo nasilje moškega nad partnerko, če nasilja ne prijavimo, bo tudi najbolje spisan zakon ostal le mrtva črka na papirju.

Namesto zaključka: v razmislek

Naj ob koncu zaključimo z razmislekom, da ljubezni in nasilja nikakor ne gre enačiti. Ko razmišljamo o tem, kaj je ljubezen in kaj je zdrav ljubezenski odnos, si lahko prikličemo v spomin besede, ki jih zapisal italijanski pisatelj Alessandro Baricco, ki pravi, da ljubiti nekoga pomeni pustiti mu živeti, da ostane to, kar je, in ga ne spreminjati, da ljubezen pomeni spoštovati, ne lastiti si.

Včasih zelo mešamo te pojme in mislimo, da se v odnosih morajo ljudje zavoljo in zaradi želja drugega spremeniti. Da je to znak ljubezni. V nasilnih odnosih pa gredo ta pričakovanja v smeri vse večjih zahtev po podrejanju in zadovoljevanju potreb izključno enega od partnerjev. Kompromisi so seveda v vseh odnosih na neki način nujni in brez njih noben partnerski odnos ne more obstati, vendar je vprašanje, ali se ti kompromisi sklepajo vsaj približno enakovredno v obe smeri, ali gredo vedno samo v eno smer in v korist samo enega partnerja.

V osnovi pa se moramo zavedati, da moramo za zdrav ljubezenski odnos najprej imeti radi same sebe in gojiti zavedanje, da vsak intimnopartnerski odnos gradita in živita dve enakovredni odrasli osebi, ki skrbno gradita na dveh celotah, ne na dveh polovicah. Odnosi, ki jih živimo, bodisi ljubezenski ali prijateljski, bi nam morali predstavljati lep dodatek v življenju, ne dodatnega bremena. Zato naj zaključimo z besedami kolumnista Petra Mlakarja, ki je v eni svojih kolumn zelo lepo povzel, kaj naj bi ljubezen bila. Pravi tako:

»Ljubezen je med drugim omogočanje bivanja, da ni prežeto s trpljenjem. Saj nismo na svetu, da se stalno mučimo ali da nas mučijo drugi?«

VIRI IN LITERATURA

- Aničič, K. in Veselič, Š. (ur.). (2007). *Na poti iz nasilja: prakse dela proti nasilju nad ženskami*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
- Connell, R. (2012). *Moškosti*. Ljubljana: Krtina.
- Dines, G. (2010). *Pornland: How Porn Has Hijacked Our Sexuality*. Beacon Press: Boston.
- Dobnikar, M., Lešnik Mugnaioni, D. in Plaz, M. (ur.) (2000). *Poškodbe notranjosti. Pogovori z ženskami, ki so preživele spolno nasilje*. Ljubljana: Krtina.
- EIGE. (b. d.). *Gender Statistics Database*. <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs>
- EIGE. (b. d.). *Gender Equality Index 2021: Health*. https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/gender-equality-index-2021-report/gender-differences-household-chores?language_content_entity=en
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2014). *Violence against women: an EU-wide survey – Main Results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>
- Hearn, J. (1998). *The Violence of Men. How Men Talk About and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*. London: Sage.
- Justice UK. (2023). *Practice Direction 12J – Child Arrangements & Contact Orders: Domestic Abuse and Harm*. https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice-directions/pd_part_12j
- Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima. Istanbulska konvencija. (2011). <https://rm.coe.int/1680462542>
- Leskošek, V. Urek, M. in Zaviršek, D. (2010). *Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in partnerskih odnosih: končno poročilo 1. faze raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Ministrstvo za notranje zadeve. Policija. (2020). *Število obravnavanih KD umora in uboja od leta 2000–2020, kjer so bile žrtve ženskega in moškega spola – glede na dokončnost KD in zabeleženi odnos osumljenca do žrtve*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.

Ministrstvo za notranje zadeve. Policija. (2022). *Poročilo o delu policije za leto 2022*. <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2022.pdf>

Podreka, J. (2017). *Bila si tisto, kar je molčalo: intimnopartnerski umori žensk v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Russell, D. E. H. (1993). *Making Violence Sexy: Feminist Views on Pornography*. New York Teachers: College Press.

Senghaas, D. (1995). Assessing War, Violence and Peace Today. *SAGE Journals*, 26, št. 3, str. 305–316.

SURS. (b. d.). *Ženske pogostejše žrtve nasilja tako v partnerskem ko tudi v nepartnerskem odnosu*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10159>

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). (2008). *Uradni list RS*, št. 16/08, 68/16, 54/17 – ZSVH-H in 196/21 – ZDOsk. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5084>

Pri nas delamo in smo tiho

*zasl. prof. dr. Maca Jogan,
Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani*

To taščino sporočilo snahi Stanki bi bilo lahko izrečeno pred tri tisoč leti ali še prej, ni pa nenavadno tudi še v 21. stoletju. Če bi taka trditev veljala na splošno, za vse v družini enako, ne bi sprožala posebnega preudarjanja, saj je normalno, da vsako resno delo zahteva posebno miselno osredotočenost na predmet obdelave. Ko pa v presojo sporočila vključimo običajni potek življenja v neposrednem okolju, se kmalu pokaže, da to ni nevtralna ocena obstoječega stanja, temveč je to zapoved, ki jo mora ženska, snaha, ponotranjiti, njen mož pa kot glavni in gospodar nadzira izpolnjevanje njenih delovnih in vseh drugih obveznosti ter pravil obnašanja. Stankina zgodba je le ena od mnogih, pri večini pa velja, kot je na lastni koži spoznala Ajda, če je pridna, je mož dober; biti pridna pomeni, da se mu je treba prilagajati, ga ubogati in ga ne vznemirjati s kakšnimi svojimi problemi, treba je torej molčati in v sebi skrivati svoje stiske. Neubogljivost vodi v raznovrstno kaznovanje kot v Stankini zgodbi, ki doseže vrh v prepričanju: »Baba je za ubiti!«

To je bistvo sporočil, ki jih v vsej pojavni raznovrstnosti vsebujejo zgodbe v tej knjigi. Dvom o resničnosti izpovedi žensk je povsem odveč, saj so njihovi opisi nasilnega obnašanja partnerjev (in včasih še drugih moških sorodnikov in celo žensk) plod dolgotrajnih izkušenj, ko so se – ne glede na izobrazbo, razredno ali slojevsko pripadnost, kraj bivanja, zaposlitev in (ne)vernost – vrtele v začaranem krogu lastnega trpljenja, ki je slej ko prej preplavilo romantične predstave o ljubeči partnerski ali družinski skupnosti. Na njihovo mesto so stopili poniževanje, omejevanje in krčenje že tako skrčenih prostorov svobodnega odločanja o lastnem življenju, nasilno obnašanje najbližjega pripadnika »prvega spola«, moža ali partnerja, kar se je izražalo na mnogo načinov. Preprosto je pogosto veljalo kot pri Senki: »Kar reče moški, je zakon,« in »amen!«

A o tistem resničnem dogajanju je (bilo) treba molčati in navzven v okolju igrati srečno skupnost, spoštljive medsebojne odnose, delovati, kot velewa obče sprejeti vzorec ženskosti in moškosti ter (družinskega) življenja. Strah pred prvim, domačim oblastnikom, dopolnjen z bojaznijo pred (verjetnim) obsojanjem okolice je (bil) zavora, ki je prispevala k podaljševanju agonije trpečih žensk. V začetku 21. stoletja pa se zelo počasi majejo družbeni temelji za (po)ustvarjanje strahu žensk pred obsojanjem in izključevanjem, če hočejo prekiniti molk o svojem resničnem položaju in če zahtevajo enako obravnavo, kot velja za moški spol.

Glede na to, da se zaradi priborjenih in v socializmu ustavno ter zakonsko varovanih pravic žensk v slovenski družbi postopno glede na načelo enakopravnosti in enakih možnosti spreminja institucionalna urejenost, ki jo podpira tudi prevladujoče domače javno mnenje, se povečuje občutljivost ljudi (zlasti žensk) na diskriminacijo žensk. K povečani občutljivosti na ta (svetovni) pojav pomembno prispeva organizirano delovanje OZN, s sistematičnimi načrti pa za vzpostavljjanje pogojev za družbeno enakost žensk in moških v zadnjih desetletjih skrbi tudi Evropska unija. Prav zaradi vseh teh svetovnih (ponekod sicer le deklarativno sprejetih) prizadevanj tudi oživljanje tradicionalnih vzorcev ženskosti in moškosti, ki se je okrepilo z odpravo socialistične družbene ureditve v samostojni državi, ni tako učinkovito, kot bi hoteli zagovorniki in nosilci kapitalizma. V jedru kapitalističnega organiziranja življenja je namreč podrejenost žensk (in delovnih plasti nasploh) pomembna sestavina racionalnosti in konkurenčnosti.

Zgoščena družbena nemoč in brezglasnost ženske

Če hočemo odgovoriti na vprašanje, zakaj je (še) toliko nasilja nad ženskami tudi v sedanjosti, posebej domačega nasilja, je treba poseči v zgodovinske korenine tega pojava. Spoznati je treba bistvene značilnosti samoobnavljanja moškosrediščnega (androcentričnega) reda, ki se brez nenehnega »narejanja ljudi« preprosto sploh

Slika 1: Samoobnavljanje (reprodukcija) moškosrediščnega reda

ne bi mogel obdržati. Torej se osredinimo na opredelitev »drugega« in prvega (določevalskega) spola kot na temeljna naravna gradnika družbene strukture, v katerem pa sta bili njuni identiteti in družbeni vlogi s strogimi zapovedmi in pravili ločeni, hierarhično razporejeni in nezamenljivi; nezamenljivost (razumljiva glede na rodilne zmogljivosti) je bila temelj moralnih in vseh drugih (obveznih) diskriminatornih zapovedi. K lažjemu dožemanju celovitosti prisilnega omejevanja in podrejanja žensk, kot je v glavnem nemoteno potekalo do najnovejšega časa, lahko vodi Slika 1.¹

Pri gledanju te slike moramo biti pozorni na glavne značilnosti moškega in ženske, predvsem pa na smeri puščic: o vsem, kar predstavlja objektivno, »svet«, kar je tvorno za družbo, odločajo moški. Ženske so razosebljene kot družbena bitja (delujoča javno, v zunanjem svetu), skrčena na koristna bitja za razplod, nadaljevanje vrste in družbenega reda. Za njihovo delovanje kot živega orodja (rodilnega, negovalnega stroja) skrbijo različne duhovne sestavine (pravo, moralne norme, umetnost, religija, znanost, ideologije za neposredno rabo), ki se neprekinjeno prenašajo (iz roda v rod) z institucijami; za »material« (človeška bitja) za te institucije pa skrbijo ženske. Te naj bi s svojimi pristojnostmi (srca) delovale čustveno, v »toplem domu« odpravljale pomanjkljivosti objektivnega sveta, ki je v pristojnosti moških kot nosilcev razuma, so glava, ki odloča o vsem. Prav posest razuma je bila izjemno varovana kot samo moška trdnjava.

Slika 2: Začetno spreminjanje androcentrične urejenosti

¹ Sliko sem oblikovala v začetku 90. let 20. stoletja, da bi pri predavanjih Sociologije spolov (na FDV) čim bolj nazorno predstavila družbeno strukturo z vidika obeh spolov (Jogan 2001: 2).

Poskusi, da bi ženske vdrle v to trdnjavo razuma, so bili z vsemi razpoložljivimi institucionalnimi sredstvi zatrti, dokler se val upora ni tako okrepil (najprej s francosko in pozneje s komunističnimi revolucijami), da je bilo treba ženskam dovoliti vstopanje v območje razuma, že zaradi obstoja družbenega reda. Tako se je, zlasti po drugi svetovni vojni in ob delovanju socialne države (tako v socialističnih kot različno omejeno v kapitalističnih družbah), začela erozija androcentričnega reda, kar kaže Slika 2.²

Spet moramo biti pozorni, tokrat na rdeče puščice, ki kažejo, da se stroga meja med razumom in čustvi zabrisuje, da se med ženskimi lastnostmi pojavita glasnost in aktivnost, ki segata tudi v gradnike objektivnega sveta, družina pa v institucionalno urejanje kot njuna, skupna, družbena in ne več kot le njegova (zasebna) enota s koristno in podrejeno žensko. Kljub tem dosežkom pa je vrsta vzorcev prevladujočega moškosrediščnega reda še navzoča v rutini vsakdanjega življenja. To pa ni paradoks, temveč posledica dolgotrajnega prisilnega totalnega učinkovanja in ponotranjenja pravil o tem, kaj se spodobi za žensko in kaj za moškega.

Ob tej delitvi po spolu pa je treba upoštevati, da so se spolno različne vloge uresničevale neenako glede na razredno pripadnost. V vseh znanih družbah obstaja hierarhija, v kateri se od vrha navzdol ljudje razporejajo glede na obseg razpolaganja s pomembnimi viri (sredstvi) za obstoj (ljudje, sužnji, zemlja, živali, stroji, tehnični pripomočki, kapital). Da bi lažje dojeli neenako učinkovanje delitve po spolu glede na različen razredni položaj, moramo upoštevati raven sistema (totalne institucionalne ureditve s poudarkom na ustvarjanju dobrin, družbena produkcija) in družine (z ustvarjanjem ljudi, biosocialna reprodukcija), kar ponazarja Slika 3.

Raven razpolaganja s pomembnimi viri	spolna hierarhija		razredna hierarhija
	moški	ženska	
makro raven (družbeni sistem)	+	-	višji, nosilci moči
družina	A +	B +	
makro raven (družbeni sistem)	-	-	nižji, nemočni
družina	C +	D -	

Slika 3: Zveza med spolno in razredno hierarhijo (glede na raven delovanja)

² Da bi predstavila postopne spremembe v novejšem času, sem za predavanje (poslušalstvu različnih usmeritev, 25. 9. 2019) v okviru festivala Slovenske znanstvene fundacije spremenila Sliko 1, ki bo v tej knjigi objavljena prvič.

Večina ljudi obeh spolov je v znanih družbah z moškosrediščnim redom v položaju nemočnih, zelo ozka plast pa je v nadrejenem položaju močnih (bogatih). Vmesne (srednje) plasti v tem pregledu zanemarimo, saj je njihov objektivni položaj blizu nemočnim, subjektivno dojemanje pa teži k višjemu razredu (kar pa je v zadnjih desetletjih vedno manj uresničljivo). Vpogled v razpolaganje z družbeno močjo in oblastjo po spolu kaže na zgoščevanje nemoči prav pri ženskah večinskega (delovnega) razreda, kar pa je pomembno za razkrivanje nekaterih njihovih posebnih lastnosti, povečane odgovornosti za druge (za celotno družbo) in globinsko ponotranjenega občutka krivde za odstopanja od pričakovanj na vseh ravneh. Kako se razpršuje spolno in razredno neenako razpolaganje z močjo do popolne nemoči, kažejo smeri gospodovanja in podrejanja v naslednjih sličinah.

<i>Smeri gospodovanja</i>	<i>Smeri podrejanja</i>
A B, C, D	A
B C, D	B A
C D	C A, B
D	D A, B, C

Primerjava obeh smeri nedvomno kaže, da se v položaju A (vodilni moški, nosilci moči in oblasti) zgošča vsa družbena moč, ki jo z oblastniškimi orodji, vgrajenimi v sistem, lahko celovito (torej na ravni celotne skupnosti, sistema in na ravni družine) izvajajo nad vsemi pripadniki in pripadnicami podrejenega razreda, na sistemski ravni tudi nad pripadnicami svojega (vladajočega) razreda. Primanjkljaj moči na sistemski ravni je pri ženskah vladajočega razreda nadomeščen z močjo na mikro ravni, saj razpolagajo z močjo v svoji družini ter oblastjo nad podrejenimi moškimi in ženskami (služabništvo).

Moški v položaju C nimajo moči, so izključeni iz sistemske moči, imajo pa moč in oblast na mikro ravni, v svoji družini, ta pa je celovito institucionalno varovana, saj je temelj celotne sistemske oblastniške hierarhije. Vse smeri gospodovanja so neločljivo povezane s prisilo nad podrejenimi, z različnimi nasilnimi (obveznimi, ne izbirnimi) ukrepi, ki zahtevajo poslušnost, podredljivost in delovanje v skladu s strogo določenimi vzorci delovanja in obnašanja, ki so razredno in spolno neenaki.

Večina žensk je v položaju D, v katerem je zgoščena celovita družbena nemoč, njihovo delovanje pa mora potekati po vzorcih, ki jih določajo sistemski in družinski nosilci moči in oblasti. V tem položaju je zgoščeno nasilje po razredni in spolni liniji,

pripadnicam je odvzeta možnost odločanja o lastnem telesu in razumu, delovati morajo kot orodja (»govoreča orodja«), telesno in duhovno najstrože nadzorovana; v primeru zavračanja in/ali nespoštovanja vseh zapovedi glede telesne in duhovne ter socialne eksistence pa so najstrože kaznovane (od socialnega izključevanja, osamljanja, zasramovanja, poniževanja do ubijanja). Izbirnost glede življenjskega poteka je v položaju D zelo omejena: na eni strani je možnost preživetja ob celostni podrejenosti (ta možnost je zaukazana zaradi potrebe celotne skupnosti po samoobnavljanju), druga pa je bodisi socialna okrnjenost (osamitev, npr. redovnice) ali pa fizična, telesna smrt. Prva možnost nastopa kot »naravna« in je nujen pogoj za »normalno« delovanje celote (po meri vladajočega spola in razreda).

K odgovoru na vprašanje, zakaj je toliko nasilja nad ženskami, se bomo približali še s sprehodom v daljno preteklost in se ustavili pri nekaterih pomembnih idejnih gradnikih podrejanja in discipliniranja žensk, pri tistih, ki so ustvarjali kulturno dediščino in ji dodelili značilnost naravnega, objektivnega obstoja (od nekdaj in za vekomaj).

Molk je za žensko nakit

Idejni temelji za izključevanje žensk iz območja razumskosti in ustvarjanja definicij smiselnosti ter vzorcev vsakdanjega življenja so bili postavljeni že v starogrški filozofski misli, ki se je navdihovala v vsakdanjem življenju, v katerem je veljalo da je »molk za žensko nakit«, kot je poročal Sofoklej (496–406 pr. n. š., cit. po Coole 1988, 45). Da je ženska po naravi šibkejša, nerazumna in slabša kot moški, da mora biti tako kot sužnji strogo nadzorovana v svoji naravni vlogi v družini in v vseh skrbstvenih dejavnostih, ki so potrebne, da lahko (svobodni) moški racionalno delujejo v javnem prostoru v korist države, je v svojih delih dokazoval že Platon (427–387 pr. n. š.).

Platonovo utemeljevanje izključenosti žensk iz območja razumskega delovanja je nadaljeval Aristotel (384–322 pr. n. š.), ki je pred 2300 leti v okviru vrednotenja udomačenih živali, za katere je po njegovem bolje, da se podreajo, tako opredelil žensko bitje: »Poleg tega je moški po naravi boljši kot ženska, ona pa je slabša; zato on vlada, ona pa se podreja. Ta zakon naj velja za vse ljudi« (Politika, par. 1254b, 12). Pomemben pa je še dodaten zagovor prevladujočega položaja moških: »Zato morajo tisti, ki vladajo, razpolagati s popolnimi vrlinami (kot graditelj ...). Drugi pa morajo imeti vrline glede na svoje naloge. /.../ Pogum moškega je v skladu z njegovo nalogo gospodovanja, pogum ženske pa mora biti skladen z njeno podrejeno vlogo (Politika: par. 1270a, 7). Vrine morajo biti torej spolno različne, k

pogumu ženske pa obvezno sodi še to, da mora imeti tudi sposobnosti vodenja in opravljanja domačih opravil.

Ob Aristotelovih razlagah so se navdihovali mnogi poznejši misleci. Od zgodnjega srednjega veka so bila takšna pojmovanja kot naravna sprejeta v teoloških razlagah; sovraštvo in poniževanje žensk pa je doseglo vrh v »zlati dobi teologije« v 13. stoletju (Ranke Heinemann 1992: 179–196), ko je deloval znameniti Tomaž Akvinski. V njegovih trditvah o ženskah lahko sodobni izvajalci bolj ali manj odkrite sovražnosti do žensk najdejo veliko navdiha, še več pa pri njegovem učitelju, Albertu Magnusu, ki je za »vekomaj« upravičil tudi spolne nasilneže, ko je med drugim trdil:

Ženska se manj (kot moški) nagiba k nrvnosti /.../ Zato so žene nestanovitne in radovedne. Kadar ženska občuje z moškim, bi najraje ležala še pod drugim moškim. Žena ne pozna zvestobe. /.../ Ženska je ponesrečen moški in v primerjavi z moško je njena narava defektna in pomanjkljiva. /.../ Enako, kot spodbuja razum moškega k dobrim dejanjem, sili njo njeno čustvo v zlobo (nav. po Ranke Heinemann 1992: 180).

K tem opisom je T. Akvinski dodal še nekaj lastnosti ženske, med drugim, da to bitje predstavlja »nadomestno tvorbo narave /.../ v razvoju zavrtega moškega /.../, določeno za rojevanje otrok, z »defektnim razumom«, kakršnega je najti tudi »pri otrocih in duševnih bolnikih«, nosilko slabega v spolnem odnosu (moškemu pa pripada »plemenitejši del«), zato je bil prepričan, da ženska potrebuje moža tudi kot zapovednika (ne le kot nosilca pravega semena), kajti on ima »popolnejši razum« in »krepkejšo krepstnost« (po Ranke Heinemann, 1993: 191).

V novem veku je najbolj jasno ločitev lastnosti in vlog po spolu zagovarjal J. J. Rousseau (1712–1778), ki je bil prepričan, da ženske nimajo takšnega razuma kot moški in zato ne morejo sodelovati pri oblikovanju »splošne volje«; priznal pa jim je pravico do izboljšanje svoje »naravne« vloge, medtem ko bi njihov vstop v politiko pomenil zrušitev sistema svobode in pravičnosti. Približno dva tisoč let po Aristotelu je ženski zagotavljal: »Tvoj mož te bo ob pravem času o vsem poučil«, v Emilu (1762) pa je med drugimi umnimi nasveti in priporočili glede oblikovanja »prave« ženske narave poudarjal:

Deklice morajo biti skrbne in pridne; to pa še ni vse; že zgodaj jih je treba začeti brzdati /.../. Vse življenje se morajo podrežati nenehnemu in strogemu obvladovanju, ki ga zahteva spodobnost /.../ Ker niso sposobne razsojati same, morajo odločitev svojih očetov in mož sprejemati enako zaupljivo kot odločitev Cerkve (po Wollstonecraft 1993, 91–97).

Podobno kot pri Rousseauju je družbena vloga ženske definirana pri najbolj vplivnem sociologu v sredini 20. stoletja T. Parsonsu (Jogan 1978: 88–132). Ta svetovno znani in v začetku globalizacije sociologije najpomembnejši sociolog nadrejenost moških opravičuje z njihovo »instrumentalno« vlogo v »poklicnem sistemu«, dolžnost žensk pa je, da s spolno diferencirano vzgojo zagotavljajo ohranjanje obstoječega reda (Parsons 1956; Jogan 1990, 62–68).

Pa pogledajmo še v slovenske duhovne loge, kjer je začetno žensko gibanje konec 19. stoletja spodbudilo predvsem teološke razumnike k razlaganju »prave« ženske narave! Da bi zatrli »svoboduinarske« ideje in prizadevanja žensk za odpravljanje totalne diskriminacije ter ženskam pokazali, kaj je prav tudi po božji volji, so se oprli na glavnega cerkvenega »razsvetljevalca« T. Akvinskega. Njegov duh je bodril učene moške, »lučenosce« vednosti in prave morale v njihovem bojevitnem nastopanju proti vedoželjnim ženskam. Tako je na primer A. Mahnič leta 1894 priporočal:

Ne delajmo pač žensk vsegavednih! Že tako so podedovale od matere Eve prevelik kos radovednosti: vse hočejo videti, vse ovohati, ob vsem jezik brusiti! Marveč brzdajmo njih lahkomiselnost, in zvedčavost, postrizimo krila njih oholosti, ... vcepljajmo jim v mehko srce ljubezen do boga in bližnjega, ... in žena bo blagoslov našemu društvu! (Jogan, 2001: 31).

V začetku 20. stoletja, ko so ženske v takratni Avstriji že smele študirati na univerzi, je ženskemu vprašanju posvetil veliko pozornosti tudi eden glavnih katoliških sociologov Aleš Ušeničnik, ki je v Sociologiji (1910: 754) natančno opredelil, kako je treba ženske vzgajati, kakšne lastnosti in sposobnosti jim je treba privzgajati, da bodo lahko opravljale svojo glavno vlogo, da bodo »sposobne za rodbinsko življenje, za dobre gospodinje in dobre matere«; v rodbinskem življenju pa je najpomembnejša oblast očeta, kajti družini »je že sama narava določila glavarja, očeta. Oče z očetovsko oblastjo vlada rodbino« (prav tam: 197). Kako mora biti ženska poslušna in ubogati svojega moža, kako se ne sme niti v mislih pregrešiti in pomisliti na upor, pa so vseskozi in redno poslušale ženske pri mašah v cerkvi, ki je bila edino (zapovedano) javno mesto, kamor so smele od domačega ognjišča in kjer so lahko z molitvijo prosile Devico Marijo za rešitev vseh stisk, o katerih so sicer morale molčati (Jogan 2023: 267–305).

Ob tako dolgotrajnem oblikovanju zavesti žensk o njihovi »naravni« vlogi, ki je povezano s »kognitivnim opremljanjem« (ozaveščanjem) moških o njihovi vladajoči vlogi, kar je izjemno trdovratno in medgeneracijsko prenosljivo, ne sme nikogar presenetiti, če se učinki takšne ženskosostražne ureditve kažejo v raznovrstnem nasilju tudi še v 21. stoletju in če se ukrepi proti temu tako težko vzpostavljajo.

Dovolj je bilo!

Saj »nasilje nad ženskami nima mesta v Uniji enakosti. Ena od treh žensk v EU je doživela fizično in/ali spolno nasilje – okoli 62 milijonov žensk. Dovolj je bilo!« Tako je 11. maja 2023 dejala komisarka EU za enakost Helena Dalli ob koncu glasovanja, s katerim so poslanci in poslanke v Evropskem parlamentu potrdili pristop EU k evropski Konvenciji Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija). Vsi slovenski poslanci so glasovali za to konvencijo, za prvi zakonsko obvezujoči mednarodni sporazum, ki določa merila za opredeljevanje in preprečevanje nasilja nad ženskami in vzpostavlja celovit okvir pravnih in političnih ukrepov za preprečevanje takšnega nasilja, ki postavlja v ospredje pravice žrtve, skrb za podporo žrtvam, boj proti nekaznovanju storilcev. Dejansko je to zgodovinski korak, ki pošilja močno sporočilo o pomenu pravic žensk v EU, kot je ocenila H. Dalli.

Seveda pa nasilje nad ženskami ni le evropski problem, temveč sega v vsa območja sveta, na kar je že pred desetletji opozorila OZN, ki je od splošne Deklaracije o človekovih pravicah (1948) in Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1979) na četrti svetovni konferenci o ženskah (v Pekingu 1995) sprejela podrobno strategijo za odpravljanja nasilja nad ženskami. Pomembno je izhodišče za celostno ukrepanje, ki poudarja: »Nasilje nad ženskami je ovira za doseg ciljev enakosti, razvoja in miru. /.../ V vseh družbah so deklice, dekleta in ženske v večji ali manjši meri izpostavljene telesni, spolni in psihični zlorabi, ki zajema vse sloje, ne glede na dohodek, razred in kulturo.«³ Odgovornost za odpravljanje tega ženskam neprijaznega svetovnega pojava, nasilja, ki je »izraz zgodovinsko neenakih razmerij moči med moškimi in ženskami, ki so pripeljala do prevlade nad ženskami in njihove diskriminacije s strani moških«,⁴ je naložena predvsem vladam držav pa tudi lokalnim organizacijam, nevladnim, izobraževalnim in drugim ustanovam, delodajalskim organizacijam, sindikatom in drugim; za vse so določeni in podrobno razčlenjeni strateški cilji za potrebno ukrepanje pri preprečevanju in odpravljanju nasilja nad ženskami.

Spodbujene z različnimi priporočili in zahtevami mednarodnih dokumentov se z obvladovanjem nasilja nad ženskami v Sloveniji že več desetletij spopadajo različne nevladne organizacije in pristojni državni organi. Zaradi trdoživosti kulturnih vzorcev, ki dopuščajo obnavljanje različnih oblik nasilja, je pomembno, da si vse odgovorne organizacije in državne institucije usklajeno prizadevajo za odpravljanje vzrokov za nasilje nad ženskami ter za celostno pomoč in zaščito žrtev. Za uresničevanje takšne usmeritve je potrebna dolgoročna strategija z vrsto ukrepov

³ Poročilo (1996), člen 112.

⁴ Poročilo (1996), člen 118.

na vseh področjih in ravneh, ki lahko učinkovito pripomorejo k odpravljanju molka in/ali negativnih izkušenj žrtev pri iskanju institucionalne pomoči in podpore. Kdo in kako naj v prihodnje obravnava in predvsem odpravlja nasilje nad ženskami in v domačem okolju v slovenski družbi, je podrobno zapisano v Resoluciji o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2023–2030, v kateri je za doseg petih ciljev na tem področju navedenih sedemnajst praktičnih ukrepov. Podobno kot je v EU za celostno uresničevanje Istanbulske konvencije v pripravi še posebna resolucija o nasilju, se takšna resolucija pripravlja tudi v Sloveniji. Odločitev za mnogostransko delovanje po načelu »dovolj je bilo« se bo torej v prihodnje lahko opirala na še trdnejše temelje.

LITERATURA

Aristotel (1970): *Politika*. Beograd: Kultura.

Coole, Diana (1988): *Women in Political Theory*. Sussex: Wheatear Books Ltd.

Jogan, Maca (1978): *Sociologija reda*. Maribor: Založba Obzorja.

Jogan, Maca (2001): *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Jogan, Maca (2023): *Na dvorišču poganov. Katoliška cerkev in družbeno zlo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Parsons, T. (1956): *Family. Socialization and Interaction Process*. London: Routledge&Kegan Paul Ltd.

Poročilo o četrti svetovni konferenci o ženskah, Peking, 4.–15. september 1995 (ur. Vjilica Neubauer). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko, 1996.

Ranke Heinemann, Uta (1988/1992): *Katoliške cerkev in spolnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Ušeničnik, Aleš (1910): *Sociologija*. Ljubljana: Katoliška bukvarna.

Wollstonecraft, Mary (1993): *Zagovor pravic ženske*. Ljubljana: Krt.

**ČE ME UMORI, ME, PROSIM,
NE POKOPLJITE NA POKOPALIŠČU,
AMPAK NEKJE ČISTO NA SAMEM.
DA BOM LAHKO V MIRU POČIVALA**

Senka

Senka je rojena v Makedoniji, njeni starši pa prihajajo iz Črne gore. Od leta 2013 je slovenska državljanka, živi v manjšem slovenskem kraju. Stara je 45 let in ima dva otroka, ki imata danes 19 in 22 let. Je višješolsko izobražena in redno zaposlena.

Senka je doživljala nasilje že v primarni družini in v prvem zakonu v Makedoniji, pozneje tudi v drugem zakonu v Sloveniji. Iz prvega zakona ima dva otroka. Doživljala je psihično, fizično, spolno in ekonomsko nasilje. V zgodbi se v večjem delu osredotoča na nasilje v drugem zakonu.

OKOLJE, KJER DOMINIRAJO MOŠKI

Moja zgodba je zelo prepletena, ker sem rojena v družini, v kateri prevladuje moški spol. Tisto, kar moški reče, v mojem primeru najprej oče, tisto je zakon, glede tega se ne sprašuje več, ampak se reče amen, dobesečno kot v vojski. Dobiš ukaze in jih izpolniš. Ko me je mama rodila doma, je bila babica zelo navdušena. Rekla je mojemu očetu: »Poglej, kakšno lepo punčko si dobil.« Stari me je samo gledal, gledal mojo mamo in ji rekel: »Nisi bila sposobna roditi sina. To ni moj otrok.« Oče ni bil nasilen do mene, ampak je bil nasilen do moje mame. Vse oblike nasilja so se nad njo dogajale vsak dan, nenehno. In nekako je bilo to zame sprejemljivo. Mislila sem, da tako mora biti.

Pri 23-ih letih sem se v Makedoniji poročila in v tem zakonu rodila dva sinova. Najino spoznavanje je takrat zgledalo tako, da sva se dvakrat usedla, spila dva soka in se že poročila ter skupaj zaživela. Mož je imel psihične težave, ampak za to nisem vedela. Rekli so mi, da je zadržan, umirjen, introvertiran. V bistvu pa je imel hude

psihične težave, imel je shizofrenijo. Prvič sem se srečala s to boleznijo. Moj oče ni bil veliko boljši, a on ni imel uradne diagnoze.

SPREMENILA SEM SAMO IGRALCE, MOJA ŽIVLJENJSKA ZGODBA PA SE NADALJUJE NA ISTI NAČIN

Že od začetka zakonske zveze sem vedela, da nekaj ni v redu. Ko sem se poročila, sem si velikokrat rekla: jaz sem samo spremenila igralce, moja življenjska zgodba pa se nadaljuje. Najprej sva imela enega sina, potem sem rodila še enega sina. Mož je bil prepričan, da bom ostala, če dobiva še enega otroka. Jaz pa sem že prej kazala vse znake, da najin odnos ni v redu. Jasno sem povedala, da ne bom živela tako, kot je živela moja mama, in da bom jaz to zvezo prekinila. Rekel mi je, da lahko grem sama in pustim sinova pri njemu, lahko pa tudi oba vzamem. Njemu je bilo čisto vseeno.

Za mojo družino je bila razveza nesprejemljiva. Oče mi je, potem ko sem želela oditi in s seboj vzeti otroka, rekel, da bo sprejel dejstvo, da se bom razvezala, ampak da se moram v tem primeru vrniti k njim domov. Da večje sramote, kot je že narejena, ne bo sprejel. Oče je bil blazno navdušen nad mojim možem, ki ga je vzel za svojega sina. Z očetom sem se morala pogajati, ali pridem sama ali pridem s sinovoma. Večkrat so mi dali vedeti, da nista dobrodošla. Ampak vseeno sem vztrajala pri svoji odločitvi.

ČE ME UMORI, ME, PROSIM, NE POKOPLJITE NA POKOPALIŠČU, AMPAK NEKJE ČISTO NA SAMEM. DA BOM LAHKO V MIRU POČIVALA

Spomnim se dne, ko sem šla na obisk k mami. Mamo imam zelo rada in sem nanjo precej navezana. Mame takrat ni bilo doma, tako da sem se bila prisiljena pogovarjati z očetom. Ko sem očetu povedala, da bi se rada ločila, sem ga vprašala, če se zaveda, v kakšnem peklu živim. Obenem pa sem imela vedno v mislih, da sem na neki način očetu hvaležna, da mi je pustil, da si sama izberem svojega moža, ker bi bila lahko tudi za to prikrajšana, kot je v našem okolju marsikatera ženska. Povedala sem mu, da se borim za lastno življenje in življenje svojih dveh sinov. Rekla sem mu: »Če me umori, me, prosim, ne pokopljite na pokopališču, ampak nekje čisto na samem. Da bom lahko v miru počivala.« Ker to je bil moj cilj. Imeti mir. Očitno so mu te besede dale

misлити. En dan me je poklical in rekel, da vidi, da sem prišla do točke, da res hočem od moža, in naj prideta z mano tudi sinova. Tisti dan je bil za mene dobesedno praznik.

Žal pa se je zgodilo to, da sem izstopila iz enega nasilnega odnosa in vstopila v drugega. Nad mano je začela izvajati nasilje lastna družina, hkrati pa tudi družina mojega moža. Takrat sem se začela obračati na center za socialno delo pa tudi na veleposlaništvo za otroke »Mejaši« v Skopju (Makedonija). Vse povsod sem trkala na vrata. In vse povsod sem naletela na zaprta vrata. A tako je. V resnici naj bi ženska dobro vedela, kakšna tradicija, kultura in navade so v tem okolju. Težava je preprosto rešljiva: otroke daj tja, kamor sodijo, torej k očetu, in vse tvoje težave bodo rešene. V takšnih primerih imajo vsi prej pravico skrbeti za otroke, od dedkov, babic, tet, kdor koli, samo mama ne.

Ne glede na vse sta sinova ostala z mano in skupaj smo se preselili k moji družini.

MISLILA SEM, DA VSE TO POČNE V IMENU LJUBEZNI

Čez nekaj časa sem spoznala Slovenca, ki je živel in delal v Nemčiji. Med nama je bila velika starostna razlika. Že tako sem imela slabe odnose z družino v Makedoniji, vse skupaj pa je poslabšalo še to, da sem se vnovič poročila. Prav tako jim ni bilo všeč, da je bilo med nama osemnajst let razlike, še najtežje pa je bilo to, ker je bil on rimskokatoliške veroizpovedi. To je bilo za njih absolutno nesprejemljivo. Z družino sem po poroki prekinila vse stike, tri leta se z njimi sploh nisem pogovarjala. Po treh letih sem se na skrivaj slišala z mamo.

Že od začetka najine zveze je kazal znake nasilja. Ampak sem si mislila, da vse to počne v imenu ljubezni. Meni je to veliko pomenilo. Ogromno časa si je vzel zame in mi prisluhnil. V bistvu pa si je samo nabiral informacije, za katere se je pozneje izkazalo, da jih je uporabil proti meni. Jaz sem takrat rabila sogovornika oziroma bolje rečeno poslušalca. Potrebovala sem nekoga, da mi reče: »Poslušaj, saj to ni konec sveta. Razvezala si se, saj boš šla skozi to. Pa fantje bodo zrasli in šli po svoji poti. Mlada si. Zdrava si.« Drugače je, ko ti nekdo to na glas pove – ko ti nekdo končno pove nekaj spodbudnega.

Konec leta 2009 sem se z možem in sinovoma preselila v Slovenijo z nekaj oblačili in polnim kovčkom upanja, da bom zaživela mirno. Že od prihoda v Slovenijo pa je mož izvajal nasilje nad mlajšim sinom. Takoj sem ugotovila, da sem spet ujeta in da je vse informacije, ki jih je pridobil v Makedoniji, zdaj začel spretno uporabljati proti meni. Spraševala sem samo sebe, kaj je narobe z mano. Bila sem prepričana,

da z mano nekaj ni v redu. Ne moreš že dobesedno tretjič v življenju zgrešiti in nadaljevati vzorcev iz otroštva. To so močni in globoki občutki.

Partner mi je dal vedeti, da denar pri hiši služi on in da bomo živeli tako, kot bo on rekel. Nismo imeli niti osebnih dokumentov. Ko smo prišli v Slovenijo, mi je celo rekel, da vidi, da imam »primanjkljaje«, ker prihajam iz nerazvitega okolja. In da se mu zdim zelo nesposobna, nerazgledana in da se bom težko vklopila v evropski stil življenja. Da je najbolje, da poiščemo kakšno hišico na vasi, kar tudi smo. Tako na samem, ampak ne čisto na samem, ker smo prek ceste imeli sosedo. To mu ni najbolj ustrezalo, bili smo izolirani v nekem svojem okolju, kjer je lahko prevladoval.

V Makedoniji sem od šestnajstega leta služila denar in bila finančno samostojna, v Sloveniji pa sem bila za to prikrajšana. Partner je menil, da sem tako labilna, da me lahko kateri koli moški nagovori in da mu bom delala sramoto. Da naj se pa zavedam, »da me ima rad« in da bo zato on služil denar za vse štiri. Res je to govoril in ponavljal – ko je bil trezen. Ko pa je bil vinjen, mi je govoril, kako sem lena, nesposobna, slaboumna in da niti za otroka ne znam skrbeti. On pa je bil kronični alkoholik.

Hitro sem ugotovila, da sem šla iz ene skrajnosti v drugo – od paranoidnega shizofrenika do kroničnega alkoholika. Njegove očitke sem poslušala cele noči, bila sem prisiljena sedeti zraven njega in ga gledati v vinjenem stanju. Očital mi je, da pije zaradi mene, ker ga izzivam s svojo nerodnostjo in nerazgledanostjo. Ko sem ga vprašala, kaj konkretno sem naredila narobe, sem bila kaznovana tudi tako, da sem včasih morala prespati zunaj. Večkrat me je izgnal iz hiše, nato sem morala dobesedno poslušati njegove ukaze, in ko sem naredila vse tako, kot je on želel, sem lahko šla nazaj noter. Potem pa sta se v meni zbudila trma in hkrati ponos. Nekajkrat sem odklonila in rekla, da bom ostala zunaj. Zunaj sem imela vsaj mir. Takrat je zbudil tudi fanta in ju poslal iz hiše.

Mož je delal v Nemčiji, kar pomeni, da ga nekaj časa ni bilo doma. Ampak verjemite mi, ne glede na to, ali je bil prisoten ali ne, vedno je bilo tako, kot je ukazal. Spomnim se dogodka, ko je sošolka starejšega sina želela priti na njegov rojstni dan. Sin me je prosil, pa sem rekla, da lahko pride, ampak da ne vem, kako dolgo se bo lahko zadržala, ker bo oče prišel iz Nemčije. Potem pa se je zgodilo, da je bila pri nas ne samo sošolka, ampak tudi njena mama, ki je prišla ponjo. Seveda ta ženska ni mogla vedeti, kaj se dogaja pri nas doma – ali bolje rečeno, kaj se bo zgodilo pri nas doma isti trenutek, ko bo zapustila hišo.

ŽE PO TEM, KAKO JE HODIL PO STOPNICAH IN KAKO SE ZAPIRAJO VRATA, SEM VEDELA, KAJ SLEDI

Ampak nekako sem morala preživeti vse skupaj. Imela sem ga *naštudiranega* »v malem prstu«. Glede na način, kako se je pripeljal po tisti makadamski cesti, sem točno vedela, kaj se bo dogajalo po njegovem prihodu domov. Že po tem, kako je hodil po stopnicah in kako se zapirajo vrata, sem vedela, kaj sledi. To je srhljivo in grozljivo. Ko je prišel domov, nikoli nič ni bilo v redu. Zahteval je, da so morale biti brisače po vsakem tuširanju zložene v ravni črti. Niti ena ni smela odstopati. Morda je smiselno, da že tukaj povem, da sem po prihodu v varno hišo to rutino ohranjala. Moja svetovalka mi nič ni govorila, pustila me je pri miru. Potrebovala sem zagotovo vsaj tri ali štiri mesece, da sem ugotovila, da tega ne rabim več delati.

Kakor koli se vse to zdi srhljivo, je bil to moj mali svet. V njem sem počutila na neki način varno, bilo mi je poznano. Vso energijo, ki bi jo morala vložiti v odhod iz nasilja, sem vložila v to, da bo on zadovoljen in da bo ugotovil, da sem sposobna, da me bo kdaj pohvalil. Ampak teh besed nikoli ni bilo. V tem partnerskem odnosu sem doživljala celo paleto nasilja. Psihično, fizično, spolno, ekonomsko. Spomnim se, da če smo šli v trgovino, si niti navadnih higienskih vložkov nisem mogla privoščiti. Takoj mi je postavljaj vprašanje, zakaj po nepotrebem zapravljam denar. Nasilen je bil tudi do obeh sinov. Pozneje sem izvedela, da je bil nasilen tudi v svojem prvem zakonu.

Navzven smo zgledali kot zelo srečna družina. To je bilo tako lepo zaigrano. Nikoli ne bom pozabila nekega piknika, kamor smo bili povabljeni kot družina. Gospod je pripravljaj žar, posedli smo se, postregli so nam pijačo. Zraven mene je bilo prazno mesto. Že takoj sem pomislila na to, da gostitelj še peče na žaru in da je zelo verjetno, da se bo usedel poleg mene, ker je bilo le še eno prosto mesto. Na levi strani moj partner, na desni prazno. In kot da ga bi v mislih priklicala, se je usedel zraven mene, normalno sva se pogovarjala in šalila. Sedela sem dve minuti, potem sem vstala in se presedla. Moj izgovor je bil, da je zdaj sonce prišlo za moj hrbet in da se bom raje usedla v senco. Moj mož se je pohecal, zakaj bežim od tam, pa sem rekla, da ne prenesem sedenja na soncu. Nasmejala sem se njegovi pripombi. V bistvu pa mi je očital, kako sem primitivna, »da bežim«. Jaz sem se presedla seveda zato, ker sem vedela, kaj sledi doma. Doma mi je rekel, da zakaj vendar se je gostitelj ravno zraven mene usedel in da je to neki »znak«. Rekel mi je, da sem kurba.

PA KDAJ SE BOŠ TI ODLOČILA, DA GREMO VEN IZ TEGA?

Večkrat sem razmišljala o tem, da bi šla. Glavni pobudnik tega je bil starejši sin. Zelo zelo je trpel. Enkrat je prišel domov iz šole, ravno sem kuhala kosilo. Rekel mi je: »Če bi ti vedela, kako je meni hudo, ko pride čas, da pridem domov.« Pogledala sem ga in mu rekla: »Kaj ti je tako slabo pri meni?« Odvrnil je: »Ah, mama, pri tebi ni, ampak saj vidiš, kaj se dogaja. To ni normalno. Pa kdaj se boš ti odločila, da gremo ven iz tega?« Sin se je v težkih trenutkih zatekel na sosednji hribček. Tam je bil s svojimi mislimi in tam se je počutil varnega. Žal sta tudi moja sinova marsikaj pretrpela zaradi tega odnosa. Nikoli nista bila dobrodošla doma, niti v Makedoniji niti v Sloveniji. Enkrat smo imeli za čas kosila obiske, prišel je moj brat. Vsi so jedli za jedilno mizo, za mene in sinova pa ni bilo prostora. Jedli smo na tleh. Ampak sem se znašla, imela sem domišljijo – imela sem karirast prtljago, pa sem jima vedno pravila, da smo kot na pikniku. Dečkoma je bilo to zelo všeč. Na ta način sem naredila vse, da ne bi čutila te nesprejetosti.

Starejšemu sinu sem vedno odgovorila, da ne vem, kam bomo šli. Takrat še nisem vedela, da obstajajo varne hiše. Mislila sem, da moram biti hvaležna, ker nas je mož vzel pod streho, in da bom, če bom odšla, vse nehvaležno odklonila. Niti osebnih dokumentov nismo imeli. Ko sem razmišljala, da bi šla, mi je vedno hodilo po glavi, da me je sram, kaj bodo rekli sosede.

Prišla sem do točke, ko sem vedno bolj resno razmišljala o načrtu odhoda. Ponoči se ga je spet napil, jaz pa sem bila tiha. To je bilo kot »vplivanje gnojnice«, takšno besedno in psihično izživiljanje, srhljivo. Tisto noč mi je med četrto in peto uro zjutraj začel govoriti, da sem nora. Skozi monolog je prišel do »ugotovitev«, da morda pa nisem nora. Da se morda drogiram. Rekla sem mu: »Ja, seveda imaš prav. Če ne bi bila drogirana, te jaz ne bi prenašala po cele noči, ko piješ in me maltretiraš, če ti pa kaj rečem, pozoveš še mala dva otročka in se znašaš nad njima.« Priznam, to sem rekla, bila sem neprespana, nervozna in izčrpana.

Rekel mi je, naj grem po telefon, da bo poklical policijo, ker se počuti zraven mene ogroženega. Resnično sem mislila, da tega ne bo naredil. Nalašč sem mu prinesla telefon. Poklical je policijo in rekel, da se počuti ogroženega in da se boji za otroke, da pa ga konec koncev skrbi tudi zame – ali bom lahko to dozo droge sploh predelala. Policisti so mu svetovali, da pokliče rešilce. In poklical je rešilce. Prišel je zdravnik z medicinsko sestro, ki jo poznam že od prej. Zdravnik je vprašal, kje je gospa, ki potrebuje pomoč. To je bila točka, ko je zdravnik ugotovil, da se dogaja nasilje v družini. Na mizi je bila namreč njegova pijača, in ko je videl zdravnik, da sem jaz v redu, mu je odvrnil: »Gospa ne rabi pomoči, rabite jo vi.« Medicinska sestra me je vprašala, če sem v redu. Rekla sem, da bom preživela. Oni so odšli,

jaz pa sem spet letela iz hiše, zraven mene pa še oba sinova. Na srečo sem imela zunaj pripravljene odeje, ker so bili noči in jutra mrzli, kljub temu da je bilo poletje. No, tisti dan je spal do enih popoldne, potem pa je šel na obisk k očetu medicinske sestre, ker se poznamo. Spraševal ga je, če on morda ve, kaj se je zgodilo pri naši hiši. Medicinska sestra sicer ne bi smela povedati, kaj se dogaja v službi, ampak svojemu očetu je te stvari povedala. Oče je ni izdal. Moj mož se mu je zlagal, da je prišel neki znanec iz Makedonije, ves vinjen in da se je metal po tleh. Njega pa je skrbelo, da ne zbudi mene in otrok, pa je raje poklical policijo in rešilce, a je ta moški, še preden so prišli rešilci, zbežal. Medicinska sestra mi je povedala, kakšno zgodbo je napletel njenemu očetu. V tistem trenutku sem se zavedala, da je zares kronični alkoholik, zraven pa še patološki lažnivec.

Pomislila sem, da me bo ubil, če mu bom v vinjenem stanju stopila na žulj. On se je iz človeškega bitja prelevil v satana, res sem videla satana v človeškem telesu. Takrat, priznam, me je bilo strah. Takrat sem naredila dobesedno vse, kar mi je rekel. Pozneje sem dojela, da sem bila tudi posiljena. Razmišljala sem o scenariju, da me bo ubil, sosedu pa bo rekel, da je prišel iz Nemčije in me našel v postelji z drugim. Mislila sem, da se naše življenje zares razvija v tej smeri. Tako dolgo sem razmišljala o tem, da sem prišla do točke, da mi je bilo vseeno, če me ubije. Ubije me lahko samo enkrat, ne more me desetkrat. Jaz pa vsak dan umiram. Priznam, da se v tem času nisem mogla posvetiti sinovoma, nisem bila sposobna. Jaz sem se ukvarjala samo z njim.

SOSEDA, MOJA REŠITELJICA

Možu je šla blazno na živce naša sosedka, ker je ob hiši, kjer smo živeli, potekala makadamska cesta, za katero je bilo rečeno, da je njegova, uporabljali pa so jo tudi sosedje. Pozneje so to cesto asfaltirali, in to je šlo njemu grozno na živce, češ da oni hodijo po njegovem. Sosedka je že od prej slutila, da se pri nas dogaja nekaj hudega. Nekoč je bila priča, videla je, kaj se dogaja. Imeli smo par kokoši in enkrat je ena od njih zbežala k njej, pa jo je prinesla nazaj. Ko je prišla, je bil res grozen. V takšnem stanju je bil, da dobesedno ni bil sposoben niti glave obrniti. Spomnim se, da je sosedka samo začudeno gledala. Potem pa mi je enkrat čisto na skrivaj rekla, da obstaja nevladna organizacija. Prvič sem slišala zanj, zato sem si zapisala. Sve-tovala mi je, naj jih pokličem in vprašam za nasvet, saj bom morala nekaj narediti. To je bil prvi korak k moji odrešitvi.

ZADNJI DAN NAJINEGA SKUPNEGA ŽIVLJENJA

Konec poletja smo bili kot družina povabljeni na kolino. Šli smo na kosilo in jaz sem vedela, da če po drugem špricerju ne bo rekel, da ne bo več, da se bo pitje nadaljevalo, kljub temu da je bila ura šele dvanajst. In da se bo nadaljevalo do naslednjega dne. Seveda se ni ustavil, mešal si je pijačo, eno za drugo. Gostitelj je rekel, da bo vesel, če pridemo še na večerjo. Čeprav sem rekla možu, da moram doma narediti veliko stvari, ker gredo otroci naslednji dan v šolo, je zahteval, da moram z njim. Rekel mi je, da ne gre sam, da kaj pa si bodo mislili, zakaj se je ženil. Šla sem. Tam smo sedeli do kakšnih enajstih zvečer. Ko smo šli iz hiše, mu je gostitelj rekel: »Čuvaj jo, imaš zelo dobro ženo.« Potem sem jih poslušala, da od kod on ve, da sem jaz dobra, in če imam kaj z njim.

Ko sva odhajala domov, sva se peljala mimo vaškega doma, kjer je bila veselica. Mene je odložil doma, on pa se je obrnil in šel na veselico. Še celo rekel mi je, da jaz njemu ne morem prepovedati, da gre na veselico. Rekla sem mu, naj gre, jaz bom še vesela. Tako hitro se je vse skupaj dogajalo, da je ob odhodu iz hiše v avto, ko je šel na veselico, ostal v hišnih copatih. Na poti je opazil, da je v copatih in je prišel nazaj. Sama pri sebi sem si mislila, kako hudiča je že nazaj. Prinesem mu čevlje, ga obujem, zavežem vezalke. Čez petnajst ali dvajset minut je spet prišel domov. Še zdaj se spomnim tistega obraza. Srhljivega. Groznega. Ta obraz me je še dolgo preganjal.

Že na vratih je začel preklinjati, kako sem nemoralna ženska, necivilizirana, primitivna, da sem ga pustila, da se v vinjenem stanju vozi po glavni cesti. Nič mu nisem mogla dopovedati. On pa je bil jezen name, ker si je naredil sramoto v vaškem domu, kjer je bila zasebna veselica, ker so ga vrgli ven. Bilo je zelo hudo in še sreča, da sem ob vsakem njegovem vinjenem stanju pospravila vse, kar je bilo ostro – od nožev, vilic in tako naprej. Začel je odpirati predale, a ni našel ničesar. Jezno je zapiral predale in mi ukazal, da mu prinesem pijačo. Dala sem mu vedeti, da je to zadnje, kar bo počel z mano, potem pa mi je hladnokrvno rekel, da to rečem vsakokrat, ko je pijan, pa sem še zmeraj tu in še vedno jem njegov kruh.

To je bilo res zadnje. Šla sem. Zbudila sem otroka in možu zabrusila: »Vsakokrat ju ti zbudiš, tokrat pa ju bom jaz.« Šli smo iz hiše in na poti sem klicala nevladno organizacijo, za katero mi je povedala soseda. Nihče se mi ni oglasil. Nisem vedela, kaj naj naredim, bila sem zunaj z otrokoma. Tvegala sem in potrkala sosedi na vrata, čeprav je bil še »svež« prepir med njo in možem zaradi ceste. Odprla mi je in me takoj vprašala, kaj bom zdaj. Rekla sem ji, da bi poklicala policijo, ampak si ne upam, ker ne vem, če me bodo vzeli resno. Med nama z možem je bila velika starostna razlika, tujka sem, lahko bi rekli, da sem si vso zgodbo izmislila. Soseda mi

je rekla, da lahko vsi trije prespimo pri njej, zjutraj pa bo prišla njena hči. Potolažila me je, da bodo vsi z mano, da ne bom sama. Da me bodo podprli.

Kmalu sta prišla dva policista in rekla, da grem lahko domov. Poklicali jih je mož, da je zaskrbljen, kje sem z otrokoma, ker sem po njegovem mnenju psihično neuravnovešena oseba. Nisem pristala na to. Vztrajala sem in uspela urediti vse za naš odhod v krizni center. Bila je nedelja. Bila sem brez prebitega centa in brez osebnih dokumentov pri sebi. Ni me sram priznati, da sem imela tako oprane možgane, da sem še v kriznem centru razmišljala o tem, kako bo on poskrbel zase. Svetovalke so mi skušale dopovedati, da bo on čisto v redu. Na koncu je prišlo tako daleč, da sta prišli kriminalistki v civilu zaslišat otroka, kaj se je dejansko dogajalo v hiši. Takrat sem bila užaljena. Ampak zdaj vidim, da je bilo to upravičeno. Fanta sta povedala vse, starejši sin je celo rekel, da bi lahko povedal še več, ampak se boji, da bo prizadel mamo.

IZ KRIZNEGA CENTRA V VARNO HIŠO

Ko so me svetovalke iz kriznega centra pripeljale na razgovor za potencialno bivanje v varni hiši, me je socialna delavka vprašala, če sem bila tepena. Sem rekla, da ne. Potem sem ji skozi pogovor razlagala, kako velikokrat me je lasal, klofotal, brcal ..., pa mi je rekla: »Gospa, saj sem vas vprašala, ali ste bili tepeni, pa ste rekli ne. Kaj mi pa zdaj razlagate?« Jaz sem ji tako ponosno in odločno rekla: »Saj me je samo enkrat z nohti poškrampov, pa sem bila malo plava, jaz nikoli nisem krvava, pa modra«. Pa je rekla, to je pretep. Ampak jaz tega nisem razumela. Jaz sem mojo mamo dostikrat videvala, da je bila modra pa cela krvava. To je bil za mene hud pretep. To, ko sem dobila par klofut, ali sem bila zlasana, pa je slekel hlače in uriniral po meni ... To ni bilo nič tako groznega.

V kriznem centru smo ostali mesec in pol, potem smo se preselili v varno hišo. Vsak delovni dan je mož klical na center za socialno delo in spraševal, kje sem in izražal svojo skrb, češ da sem psihično neuravnovešena. Pozneje sem prišla v stik z njim, morala sem ga poklicati, da sem se na lastna ušesa prepričala, da je v redu. Rekel mi je, da ve, kje zdaj stanujemo, in naj neham delati norijo in zmedo otrokoma. In da se je pozanimal, da bi en psihiater zelo rad delal z mano v psihiatrični bolnišnici. Rekla sem mu, da nisem bolna. V bistvu pa sem bila. Ker sem imela takšen odvisen odnos z njim. Od tistega dne naprej se nisva slišala nikoli več.

V času bivanja v varni hiši sem enkrat morala v osnovno šolo po sinove potrebščine. Pred tem sem se prepričala, da sem varna, ker je bil mož v Nemčiji. Pomirjena

sem šla v šolo. Tajnica mi je rekla, če bi si lahko vzela še pet minut časa, da bi se ravnatelj rad pogovoril z mano. Ravnatelja sem rada poslušala, vedno je na roditeljskih sestankih izpostavljala, da mora biti družina ljubeča in kako pomembno je, da se zgradi varen dom za otroke. No, ko sem prišla k njemu na pogovor, njegova pomočnica je bila zraven, mi je rekel, kaj si jaz mislim, da sem kar tako čez noč odšla in da dečka ničesar ne vesta. Da hvala bogu, da sem vsaj prišla povedat, da sta v redu in da nadaljujeta šolanje. In da naj razmislim, če bi jaz vseeno šla nazaj domov. Da gospod (moj mož) pa je res tako ljubeč in skrben do mene, da sem zagotovo imela polno hrane doma. Na koncu mi je rekel, če že moram biti berač v Sloveniji, pa vsaj naj bom v domačem okolju. Jaz seveda nisem poznala izraza »berač«, pri nas to pomeni človek, ki nabira sadje, jabolka, grozdje, zelišča. Sploh nisem vedela, kaj mi govori. Kakor koli, bila sem tako vzgojena, da se za vsako stvar zahvalim. Rekla sem, da bom premislila in se odločila. Ravnatelj je pozneje prek centra za socialno delo izvedel o stanju v naši družini. Socialna delavka je rekla ravnatelju, da otroka ne bo več v šolo, on pa je odgovoril, če lahko fantoma kako pomaga. Odvrnila mu je: »Kje pa ste bili do zdaj?«

Center za socialno delo mi je veliko pomagal. Svetovalka mi je rekla, da ker sem bivala v Sloveniji že tri leta, nisem pa bila še uradno razvezana, naj poskusim dati vlogo za državljanstvo. Na upravni enoti so se zelo potrudili. Na podlagi tega sem si to uspela urediti. Dobila sem tudi denarno socialno pomoč. Prvič sem si odprla svoj transakcijski račun.

JAZ SEM GA HOTELA SPREMINJATI, KAR JE NEMOGOČE

Na splošno imam s policijo dobre izkušnje. Ne vem pa, kako bi me policisti in strokovne delavke na centru za socialno delo razumeli, če bi iz kriznega centra šla nazaj k možu. Mislim, da policisti nimajo dovolj informacij, da ženska, ki je bila v kriznem centru ali varni hiši, da je ne glede na to možno, da se bo vračala k nasilnežu. Vprašanje je, zakaj. Vsaka lahko iz svojega zornega kota pove, ampak jaz sem se ujela v njegove manipulatorske igre. Ker sem mislila, da bom jaz njemu pomagala, da bo on nehal piti, da bo začel gledati svet z drugimi očmi. Jaz sem ga hotela spreminjati, kar je nemogoče. Velika verjetnost je, da bo ženska šla nazaj. Ker je ob tem tudi veliko žalovanja. Posebej ženske, ki živijo več kot deset let v takšnem odnosu, imajo skupno hišo ... Skratka, hitro postaneš odvisen od partnerja, ne samo čustveno, ampak tudi finančno in materialno.

Ko sem odšla iz nasilja, nisem imela praktično ničesar. Zato sem hvaležna, da sem si uspela urediti tudi brezplačno pravno pomoč. Že takrat me je odvetnica opozorila,

da zna biti sodnik, ki mi je bil dodeljen, zelo osoren in sovražen do žensk. In naj bom pripravljena, »da bo z mano brisal tla«. Res je bilo tako, hitro me je začel napadati, da ubogi moj mož zgleda res zgaran, jaz pa sem taka mlada, malo je manjkalo, da bi rekel, da sem luštna. Rekel mi je, da predvideva, da sem sposobna za delo, pa kljub temu nisem v službi. Takoj mi je dal statistične podatke, koliko ljudi je v Sloveniji brezposelnih in izkorišča denarno socialno pomoč. To me je zbolelo. Ampak sem bila tiho in poslušala. Svetovali so mi, da napišem pritožbo na sodišče, ampak tega nisem naredila. Pozneje sem izvedela, da vsake toliko časa pride kaka pritožba nad njegovim delom, pa ga potem premestijo. Zdaj ni več sodnik, notar je.

Z nekdanjim možem se nikoli več nisva srečala, šla pa sem k ravnatelju, ki je vmes zamenjal službo. Njegova tajnica me je vprašala, če sem najavljena. Sem rekla, da ne, ampak da me bo gospod zagotovo sprejel. In me je. Čestitala sem mu za novo delovno mesto. Povedala sem mu, da je bila edina pametna stvar pri mojih 33 letih, da sem šla stran in da vztrajam pri tem. Gospod je začel menjati barvo na obrazu. Povesil je glavo in se mi opravičil, da ni vedel, kako zelo hudo je.

Ja, res je bilo hudo. Ko smo imeli na sodišču postopek glede nasilja v družini, se je moj mož tako potrudil, da je na sodišče pripeljal trinajst prič. Epilog: dobil je dve leti prepovedi približevanja in nekaj malega denarne kazni.

DANES SEM SVOJ ČLOVEK

Sedaj živim v lastnem stanovanju. Zaposlila sem se in lahko delam tiste stvari, za katere sem bila prikrajšana. Naredila sem vozniški izpit. V Makedoniji sem sicer uspela narediti tečaj za šiviljo, ampak sem se odločila, da bi rada imela srednješolsko izobrazbo. Šla sem še naprej, zaključila sem višješolsko izobrazbo. Zdaj razmišljam in načrtujem priprave na strokovni izpit na svojem področju. V glavnem, danes sem svoj človek. Če takrat ne bi šli v krizni center in v varno hišo, danes ne bi bila takšna, kot sem.

Nekaj časa sem bila jezna nase, da sem dovolila, da mi je prepovedal hoditi v službo, ko sva bila poročena. Če bi delala, bi imela ob odhodu iz nasilnega odnosa svoj denar in mi ne bi bilo treba v krizni center. Danes vseeno mislim, da je dobro, da je bilo tako. Če bi imela svoj denar, bi se morda lažje ulovila v to »klasično« zanko razmišljanja, češ da vseeno ni bil tako slab, vseeno je imel kdaj kak dober dan. In nadaljevala bi njegovo igro življenja.

DRAGE ŽENSKE, OPUSTITE MISEL, DA SE BO SPREMENIL

Ne bo se. Vem, da bi ženske vedno rade nekaj popravljale in reševale. Dejstvo pa je, da se v takšnih odnosih vzorci prenašajo tudi na otroke, kar je velika škoda. Včasih nepopravljiva.

Danes imam ljubečega partnerja. Pomagava si, greva skupaj na dopust. Svobodna sem. Čeprav nisem materialistka, sem ponosna, da imam danes svoj dom, ker mi to daje varnost in toplino. Toplino, ki mi je manjkala.

Ljubi samo sebe, postavi se na prvo mesto. Če sem zmogla jaz brez prebitega centa, s tečajem šivilje, s statusom tujke, z dvema mladoletnima otrokoma ... Z občutkom manjvrednosti, nepripadnosti ... Boš zmogla tudi ti. Ko sem šla iz vloge žrtve, so se mi začela vrata odpirati sama od sebe.

SEM BORKA ZA ENAKOST MED MOŠKIMI IN ŽENSKAMI, A VENDAR NISEM PREPOZNALA, KAJ SE MI DOGAJA

Alma

Alma je stara 40 let, rada posluša glasbo in gre z veseljem na kakšen koncert, kadar ji to dopuščajo čas, energija in finance. Ima tri otroke in zadnje leto živi v neprofitnem stanovanju v manjšem kraju. Po izobrazbi je socialna delavka in svoje delo ima rada. Navzven deluje umirjeno, je nasmejana in vedno tista, ki v ljudeh išče dobro. Pogosto se znajde v vlogi mediatorke in miri konflikte med sodelavci ali prijateljicami. Za sabo ima petnajst let razmerja s partnerjem, ki jo je psihično in ekonomsko zlorabljal. Zase pravi, da mu je slepo zaupala glede financ, nad katerimi je imel popoln nadzor. Nekdanji partner je nanjo veliko kričal, jo poniževal in izkoriščal. Ko je bilo psihičnih pritiskov preveč, je odšla, prvič. Prepričal jo je, da se je vrnila. Ko je začel psihične pritiske izvajati tudi nad otroki, je odšla drugič in za vedno. Nekdanji partner je visoko izobražen, zaposlen, navzven uglajen moški, ki za vse, kar se mu zgodi v življenju, krivi druge, odgovornosti za lastna dejanja pa ne prevzema. Otroci povedo, da je pri stikih z očetom, ki so enkrat na dva tedna, težko, saj se oče z njimi sploh ne ukvarja. Alma nasilja ni nikoli prijavila. Ko je še bila v razmerju, je večkrat pomislila na samomor. Želja po miru in misel na otroke sta prevladali in uspela je zbrati dovolj moči, da je iz razmerja odšla. Ima dobro izkušnjo s centrom za socialno delo in z zaposlenimi v šoli, kamor hodijo otroci, vsi so ji stali ob strani.

VSAK DOŽIVI NEKAJ, KAR GA ZAZNAMUJE, JAZ NISEM IZJEMA

Če pomislim na svoje otroštvo, mi je bilo vse, kar se je dogajalo v družini, normalno. Tako kot funkcionira družina, je za otroka normalno, saj samo to pozna. Kar se

mi je zdelo morda nenavadno ali bolje rečeno, naporno, je bilo to, da je bil moj oče hkrati močen in obenem nebogljn. Mama se je zelo trudila za njegovo dobro počutje, trudila se je, da bi bil dobre volje, skrbela je, da ga otroci nismo vznemirjali, vse je naredila, da bi se počutil čim bolje. Oče je bil nenehno v središču pozornosti, bolj kot me tri sestre. Tako je bilo celo otroštvo. Oče je bil zelo jezen človek, zagrenjen. Včasih je kričal na nas, bila sem tudi tepena, ampak ne velikokrat.

Zdi se mi, da sem se zelo zgodaj nehala ukvarjati z maminim in očetovim »plesom«, načinom komuniciranja. Zagotovo pa mi je pustilo posledice. V odnosih do moških, pri samozavesti ...

Odnosa mojih staršev nista sestavljala samo mama in oče. V odnosu so bili vedno trije. Do mojega sedmega leta smo sicer živeli sami, potem pa smo se preselili k babici, očetovi mami. In to zato, ker jo je oče tako zelo pogrešal. Očeta je imela njegova mama zelo rada, bila sta zelo navezana. Ko smo se na primer s sestrama prepirale, mama pa je poskušala situacijo pomiriti, je oče rekel: »Tišina, ve štiri«. Babica je bila tista, ki je odločala, oče se je z njo posvetoval o pomembnih družinskih zadevah. Mama je bila tiha, nekonfliktna, *idealna* žena. Z babico si nisva bili preveč blizu, pogosto sva bili v konfliktu. Kadar sem povedala, kaj si mislim, mi je velikokrat rekla, da imam dolg jezik. Večkrat sem se postavila za sestro, pozneje sem se pred očetovo jezo postavila zanju. Povedala sem mu, kar mu je šlo, do mene ni bil tako zelo hud. Nisem se ga bala, sestri pa sta se ga zelo bali. Razlagala sem mu stvari, ko sta sestri zmrznili od strahu zaradi njegovega načina komuniciranja in se nista mogli braniti. Od nekdaj sem se borila za zaščito ranljivejših.

Tako kot očeta sem tudi mamo doživljala kot nebogljeno. Sicer je poskrbela za nas vse, nikoli pa ni pokazala čustev. Občutek imam, da sem jo v svojih najstniških letih končno malo »otoplila«. Začela sem ji govoriti, da jo imam rada. Moj oče je bil velikokrat nespoštljiv do mame. Tudi v družbi jo je kdaj užalil. Mama se je vedno trudila, da ga ne bi vznemirjala. Še zdaj oče grdo ravna z njo. Je žaljiv, ne zna je ceniti, tako zelo samoumevna mu je. Zdaj si mama sicer upa povedati, da se s čim ne strinja, vendar ima potem velike občutke krivde. Spodbujam jo, naj se postavi zase, ji pojasnjujem, da ima svoj glas in naj ga uporabi. Oče je to, da se je kdaj postavila zase, uporabil kot izgovor za konflikt, in to je bilo zanj prenaporno. Kot lajna je ponavljal ene in iste stvari, in zato se je mama raje umaknila, utihnila.

Zanimivo je tudi, kako se mama na stresne situacije vedno odzove s smehom. To doživljam kot beg pred tem, kar se dejansko dogaja. Kot da bi s smehom poskušala omiliti pomen nekega neprijetnega dogodka. Ko jo je oče žalil, je torej to reševala s smehom, ustvarjala je neko umetno dobro klimo.

Ampak ... Saj ni bilo tako naporno, to moje otroštvo. Vsak doživi nekaj, kar ga zaznamuje, jaz nisem izjema. Morda pa sem ravno zaradi tega, kako gledam na svoje otroštvo, v partnerstvu spregledala marsikaj, česar ne bi smela.

NIKOLI SI NISEM PRIZNALA, DA JE ŠLO ZA NASILJE

Idealen partnerski odnos sem si vedno predstavljala kot spoštovanje z obeh strani. Zame to pomeni, da si partnerja med sabo pomagata, da sodelujeta, da takrat, ko je naporno, poprimeta oba, da ko gre enemu slabše, drugi povleče naprej ... Jaz sem brez težav povlekla naprej, kadar je bilo treba. Ko je na primer partner ostal brez službe, se nisem spraševala in obupovala, samo povlekla sem naprej, z vsemi štirimi, za celo družino. Imela sem veliko energije za družino, za skrb za otroke, dom, za vse, ko pa sem postala ob službi, otrocih, delu doma utrujena, na drugi strani ni bilo nikogar, ki bi povlekel skupaj z mano. Bila sem prizadeta, ko sem ugotovila, da ni nobenega timskega dela. To sem si na začetku razlagala s tem, da nekdanji partner pač ne zmore, da se ne znajde, pa mu bom jaz pomagala. Hkrati sem pričakovala, da bo od ene točke naprej zmoget sam, ne da bom vedno sama za vse.

Poskušala sem ga vključevati v družinsko življenje. Moj moto ni bil, da sem jaz edina, ki znam z otroki, da sem kuharica in gospodinja. Želela sem, da sva tim. Velikokrat mi je rekel: »Ne zmorem, ti uredi.« Pa sem mu rekla, daj, poskusi, saj z mano otrok tudi joče, ko mu umivam zobe, to je vse normalno. Takrat sem skrbela tudi za finance, ampak v nekem trenutku nisem zmogla več, vse je preložil name, celotno skrb za družino, v vseh pogledih. Denar mu je bil vedno zelo pomemben in tako je na moj predlog z veseljem prevzel vsaj ta del, skrb za finance. To je pomenilo, da je imel v nekem trenutku nadzor nad celotnim družinskim proračunom, popoln nadzor je imel tudi nad mojimi prihodki in porabo. Urejal je vse v zvezi s kreditom za stanovanje, to je jemal kot polno zaposlitev – spremljanje tečajev, svetovne borze ... Ko sem šla na primer v trgovino, sem se počutila, kot da prosim za žepnino – nikoli nisem vedela, ali imam dovolj na tekočem računu ali ne. Enkrat se je zgodilo, bila sem že visoko noseča, da sem imela poln voziček hrane, nakupila sem za cel mesec, in sem pred blagajno preverjala, ali je denar na kartici ali ne. Ko sem imela podatek, koliko znaša račun, mi je nakazal točno toliko, da sem lahko plačala na blagajni. Popoln stres. Vendar tega nisem razumela kot ekonomsko nasilje. Šele ko mi je enkrat iz torbice vzel večjo količino denarja, ki sem ga imela za službene namene, in mi je to povedal šele nekaj dni pozneje, ko je gledal, kako ga iščem povsod po stanovanju, sem razumela, da je s tem nekaj hudo narobe. Užival je v moji živčnosti, ki jo je povzročil. Nisem mogla verjeti,

da je tega zmožen. Ko sem dojela, da mi je denar vzel on, sem imela še vedno kanček dvoma, če nisem denarja morda jaz kam založila ali da sem nora. Denar je vrnil, v meni pa se je začelo rušiti zaupanje vanj. Pozneje so se mi zložile še nekatere situacije iz preteklosti v povezavi z njegovim nadzorom nad denarjem, ki so mi potrdile, da je to, kar doživljam, narobe.

V NEKEM TRENUTKU SEM BILA DOBESEDNO UJETNICA LASTNEGA DOMA IN SE TEGA SPLOH NISEM ZAVEDALA

Nisem imela več stika s prijateljicami, logično mi je bilo, da midva vse napore vlagava v plačevanje kredita, da bova enkrat svobodna in bomo lahko končno zaživel normalno življenje. Ampak ni bilo konca. Velikokrat nisem imela niti za eno kavo. Če sem pomislila, da bi šla s prijateljico na kavo, sem razmišljala: tu ne gre za evro in pol, tu gre za tri evre. In kaj, če si prijateljica naroči še sok. Prav je, da enkrat plača ena, drugič druga. Ne morem plačati prijateljici kave. In raje sploh nisem šla. Nikamor več nisem šla. To pa je pomenilo, da sem počasi izgubljala stik s svojo mrežo. Če sem se vseeno kdaj odločila, da grem s prijateljicami ven, je sicer pokazal, da mu ni prav, ni pa mi odkrito branil. Vedno pa je rekel, da lahko grem šele, ko bom uredila otroke za spanje. In to je pomenilo dejansko to, da sem vse uredila doma, močno zamudila na srečanje in zjutraj spet sama skrbela za otroke. Če je bilo obratno, si je vzel čas, da je spal in se spočil.

Nemalokrat sem bila tudi lačna, nisem si mogla kupiti oblačil, desetletje smo živeli skoraj samo od mleka in kruha. Velikokrat sem šla spat lačna. On pa mi je rekel: »Tako boš vsaj shujšala.« On je v tem času verižno kadil, v službi hodil na kavice, jaz pa sem večinoma trepetala, če bom sploh imela dovolj bencina, da se bom lahko odpeljala v službo v drug kraj. Navzven se ni videlo, da živimo »iz rok v usta«.

Večji del najine zveze sem mu popolnoma zaupala. Niti malo nisem dvomila, da dobro vodi najine finance, čeprav je sebi privoščil marsikaj, kar otrokom in meni ni. Ko sem na primer kupila otrokom čevlje, sem z njih potrgala listke in vrgla stran škatlo, da ni videl, da so novi. Ko sem kdaj kupila otrokom, ne sebi, kakšno oblačilo, sem vse dala v pranje in zložila v omaro, da se ne bi videlo, da je kaj novega. Večinoma pa sem dobila oblačila od drugih ljudi. Da smo vsi bili siti in oblečeni, je bila moja skrb. Kako? Težko. Jasno mi je bilo, da je minimalna toleranca do vsega, kar se tiče financ. In da moram kar koli novega skriti, če nočem poslušati vpitja. Velikokrat je ustrahoval z vpitjem, samo da bi me odvrnil odakega cilja. Zdaj vem, kakšen je bil namen. Jemal mi je mojo moč in me držal v strahu.

Pred drugimi je deloval uglajen. Ko pa sem ga zapustila, so mi ljudje rekli, da jim je bilo vse jasno. Očitno tudi jaz nisem znala tako dobro skrivati, kaj se pri nas dogaja. Lepo se je obnašal do ljudi, od katerih je imel kako korist. Do moje mame je bil zelo prijazen, ko je kaj potreboval od nje, sicer pa je bil lahko zelo osoren.

Dokler v službi ni imel nadrejenega neposredno ob sebi, je funkcioniral. Ko pa je delal v timu, pa se ni obnesel. Težko je zdržal v vlogi večvrednega pred drugimi, začeli so prepoznavati njegove lastnosti. Vem, da je ranjen iz otroštva. Ampak za svoje vedenje v odraslosti se je odločal sam.

Doma ni nič naredil, čeprav je delal v domačem kraju, jaz pa sem se vsak dan vozila v precej oddaljeno mesto. Velikokrat nisem imela niti toliko energije, da bi zvečer pomislila, ali imam na računu denar, da grem zjutraj lahko v službo. Bila sem na smrt utrujena.

Ko gledam nazaj, nisem prepričana več v nič, kaj je bilo res in kaj ne glede denarja. Mislim, da se mi je veliko lagal, in tega nisem prepoznala. Tudi ko sva šla narazen, je bilo veliko znakov, da ima on še neke skrite zaloge, za katere jaz nisem vedela. Imel je popoln nadzor nad financami.

Dolgo sem potrebovala, da se mi je razblinila ta neka romantična pravljica v moji glavi. 15 let sem potrebovala. Bila sem kot robot. Kot da nič ni prišlo do mene. Postavila sem ga na piedestal, obenem pa, kot da ga nisem več jemala za enakovrednega partnerja. S čim si je zaslužil piedestal? Z ustrahovanjem? Še danes ne vem. Nikoli si nisem priznala, da je to nasilje. Niti po koncu odnosa ne. Na najin odnos sem gledala kot na odnos, ki se ni izšel.

V sebi sem si narisala družino, ki sem si jo želela, in to sem gnala naprej. Poskušala sem prikrivati njegove izjave in scene. Pred otroki sem ga poljubila, ga objela. Imela sem ga rada. Danes ne vem, če zares vem, kaj je ljubezen.

Z leti mi je izpil še tisti kanček energije, ki sem ga imela. Vse sem delala, prepustila pa sem mu najbolj pomemben del, finance. Če mu tega ne bi prepustila, bi bilo zdaj morda drugače. Mogoče bi ostala z otroki v skupnem stanovanju ali pa bi se že prej odselili, in ne bi živeli v takšni revščini, morda bi nas prej reševala. Tako pa sem mu brezpogojno zaupala. Nenehno sem si prigovarjala, da malo še stisnemo, pa bo, samo to sem imela v sebi.

Ko razmišljam za nazaj, se nikoli nisem dojemala kot žrtev. Kakšna žrtev neki? Jaz sem poganjala celo družino, bila sem motor, jaz sem bila traktor, ne žrtev. Če si poškodovan, se celiš, na rano daš obliž. Ko pa se ti zgodi kaj takega, kot se je meni,

pa moraš, ne glede na vse, še vedno funkcionirati. Torej nisem bila žrtev. Kaj sem bila potem? Ne vem. Mogoče gre za to, da nisi samo žrtev, nisi samo v tej vlogi. Jaz žrtev razumem kot osebo, ki se ji nekaj zgodi, nekaj proti njeni volji. Jaz pa sem si ga izbrala, prostovoljno sem se odločila zaživeti z njim, imeti otroke. Prostovoljno sem ostajala tam. Pa še vedno doživljala to, česar ne želim poimenovati nasilje. Čisto zares sem se nenehno prilagajala. Tako kot moja mama.

SEM BORKA ZA ENAKOST MED MOŠKIMI IN ŽENSKAMI, A VENDAR NISEM PREPOZNALA, KAJ SE MI DOGAJA

Morda se možgani res zaščitijo pred travmatičnimi dogodki. Včasih se sploh ne morem spomniti ne konflikta ne tega, za kaj je šlo. Spomnim se, na primer, kako mi je z nasmeškom sarkastično govoril: »To boš pa že zmogla.« Ko sem bila že čisto izčrpana, se mi je zdelo, da se on dobro počuti, ko vidi, kako zelo sem izčrpana. Da sem šibka. Da je hotel, da sem takšna. Kot da bi bila prej premočna, delala sem kot robot, pet stvari hkrati. Imela sem ogromno tolerance za njegove izpade, kričanja, poniževanja ... Natakalo se mi je v vrč, ne v kozarec. In ko je bil poln, nisem mogla več.

Velikokrat je tik pred zdajci, ko sem morala kam oditi, sprovciral otroke do te mere, da sem morala vse odložiti in miriti ter reševati situacijo. Kolikokrat sem ostajala doma, ker so bili otroci zaradi njegovega vedenja čisto iz sebe. Na koncu sem dojela, da je njegovo vedenje namensko. Dolgo tega nisem razumela, tega sploh nisem videla.

Sem borka za enakost med moškimi in ženskami, a nisem prepoznala, kaj se mi dogaja. Nekoč mi je neki njegov kolega rekel, da težko razume, da sva midva skupaj, ko pa je on (nekdanji partner) tak šovinst. Jaz sem se samo zasmejala in te opazke nisem jemala resno. Pa je bilo veliko znakov, da je res tako. Očetovski dopust je on večinoma prespal, jaz pa sem skrbela za otroke. Seveda o tem nisem govorila nikomur. Še zaprla sem vrata, da kdo ne bi videl, da spi. Tudi ko so bili rojeni že vsi trije otroci, sem skrbela za vse popolnoma sama. V glavi sem imela sliko, kako bi bilo to lahko videti: on naredi nekaj, jaz nekaj in hitro sva oba na kavču v dnevni sobi in počivava, se imava lepo.

Včasih si je naredil večerjo samo zase in šel pred televizijo jest. Ko so mu otroci gledali v krožnik, jih je napodil, češ saj vam bo mama naredila nekaj za jesti. Nikoli se nanj nisem jezila pred otroki. Sčasoma, ko so otroci rasli, pa sem le povedala na glas, da bodo videli, da neke stvari niso normalne.

POMISLILA SEM, A SI NOR, MALO PREJ SI KRIČAL NA NAS?

Nekoč je živalsko kričal na vse nas, v tistem pa ga pokliče njegova mama. V trenutku je postal prijazen in sladek. Rekel je: »Sedimo pred televizijo, uživamo ...« Pomislila sem, a si nor, malo prej si kričal na nas?! Sčasoma sem spoznala, da točno ve, kaj mora reči, da se začnem tudi jaz prepirati. Pa sem sicer nekonfliktna. V stiski se pa včasih nisem več nadzorovala niti pred otroki in sem tudi jaz zakričala.

Spomnim se, kako sem nekega dne kuhala kosilo in ga prismodila. Čez dan sem imela ogromno obveznosti in kuhanje mi je vedno predstavljalo izgubo časa, samo še ena dodatna obveznost v dnevu. On se z otroki nikoli ni ukvarjal. Jaz bi jih raje peljala na igrišče ali se igrala z njimi, kot da sem kuhala. No, in tistega dne sem prismodila kosilo. Spomnim se, da sem iz nemoči jokala v kopalnici, on pa je prišel z otrokom v naročju in me gledal, kot da uživa. Nobene podporne besede, samo gledal me je. Otrok mi je podal svojega najljubšega kužka, da bi mi pomagal, da se pomirim, on pa je rekel nekaj v smislu: »Poglej mamico, kakšna je.« Ko danes pogledam nazaj, bi v enem normalnem odnosu pričakovala, da bi rekel, daj, oblecimo se in gremo na pico, se zgodi ... V bistvu je užival v prizoru. Jaz sem šla v trgovino po nove sestavine in sem začela kuhati novo kosilo. Potem sem morala še pospraviti stanovanje. Glede ničesar nisem mogla računati nanj. Ker so to po njegovem mnenju ženska opravila. On je bil utrujen od službe. Vse dneve sem si načrtovala v glavi, kaj moram, kdaj moram, katerega otroka moram kam peljati.

Dogajalo se je, da sem obstala v prometnem zastoju. In sem ga poklicala, če bi lahko šel po otroka v vrtec, ker mi ne bo uspelo pravočasno priti domov, on pa je že doma in vrtec je par minut od doma. S popolnoma mirnim glasom je rekel: »Alma, saj boš zmogla. Saj ti je vedno uspelo, tudi danes ti bo.« In sem se peljala 200 na uro po otroka v vrtec. Doma potem o tem nisem več govorila, nisem imela energije za konflikt. Opravljeno, gremo naprej.

MISEL NA SAMOMOR ME JE VELIKOKRAT POBOŽALA

Ob vsem tem sem se počutila žalostno. Veliko stvari me je zelo dolgo žalostilo. Dokler mi je bilo mar, je bilo tako. Šla sem čez različne faze – zatiskala sem si oči, potem se mi je zdelo, da je to samo začasno in da bo v nekem trenutku postal drugačen. Potem sta prišli žalost in nemoč. Ne vem, kdaj je prišla jeza. Mislim, da sem jezo začutila šele, ko sem šla drugič stran od njega, pa še potem je nisem zares začutila. Ko nisem nič več čutila, ne žalosti, ne jeze, ne razočaranja, ker sem bila čisto prazna ... Takrat sem šla. Ko ni bilo ničesar več.

Ko pomislim na svoj čustveni svet, imam stvari po mojem že od nekdaj pomešane. Pri nas doma, v primarni družini, nismo smeli jokati. Oče ni prenesel, da nekdo joče. In to je pomenilo, da si moral sedeti zraven njega in zadrževati jok. Velikokrat sem morala zadrževati jok v grlu in se delati, da sem ok. To potem postane neko naučeno vedenje – da se čustev ne izraža, da so nepomembna. In tako jih nisem znala niti ločiti. Tako da težko rečem, ali sem bila žalostna, jezna ali razočarana. Z jezo sem največkrat prišla v stik, ko sem bila frustrirana zaradi vedenja otrok. In vem, da ni bila izražena na pravi način. Vseeno menim, da sem s svojimi otroki zgradila dober odnos, prijazen, z mejami, starševstva sem se učila z njimi. V tistem času, ko je bila prisotna boleča temačnost, so bili otroci sonce.

Velikokrat sem razmišljala, kaj če bi skočila z naše stolpnice. Nagnila sem se čez balkon in si rekla: »Zdaj se samo vržeš in bo vsega konec.« Potem pa sem pomislila, da ne morem pustiti otrok, kdo bo skrbel zanje. Če že, moram skočiti z vsemi tremi. In potem sem pomislila na eno žensko, ki je v bližini z dvema otrokoma skočila z balkona. Le kaj se je njej dogajalo? Verjetno se je počutila podobno kot jaz.

Potem sem si rekla, življenje sem jim dala, ne morem biti tako egoistična in jim ga vzeti! Vsakokrat znova sem si rekla, da moram poskrbeti, da bodo čim lepše živeli. Da ne morem, ne smem kloniti, to bi bilo preveč šibko. Sem pa po mojem tisočkrat pomislila: »Samo dol se vržem in bo konec vsega ...«

Ampak zares je bila to samo misel, ki me je nekako »pobožala«, v smislu, da rešitev obstaja. Nato sem si rekla, zdaj pa spat, jutri je nov dan. Čisto zares tega nikoli ne bi storila. Če bi šlo samo zame, bi verjetno lažje šla od njega, verjetno ne bi niti razmišljala o samomoru. Ko pa imaš otroke, so otroci nad tvojim življenjem. In imaš nalogo, da se trudiš, da jim omogočiš zdrav razvoj. Saj zato potem tudi greš ... Jaz sem mama, jaz sem odrasla. Jaz lahko odidem, jaz jih lahko spravim ven iz tega. On tako ali tako noče videti, da je kaj narobe, njemu in zanj je vse tako, kot mora biti, saj se mu vsi prilagajamo. Zanj je samo ženska problematična. Otroci pa niso nič krivi in sami se ne morejo rešiti.

Velikokrat je rekel: »Če bi se vi štirje drugače obnašali ... Vi ste krivi za vse.« Nikoli mi ni priznal nobenega uspeha. Spomnim se nekega jutra, ko se je oblačil, da gre v službo. Pogledal me je zaničljivo in rekel: »Kaj je, socialna delavka, greš v službo ali kaj? Kakšna služba, a je to tvoje sploh kakšna služba?« Ničvredno, zaničljivo. Prezir na obrazu. Čemu? Ker je sam bil nesrečen in se je bolje počutil, ko je poniževal? Ampak takrat me že ni več bolelo. Ogromno poniževanja je bilo, veliko sem potisnila in pozno sem se zavedela, da je to, kar počne, poniževanje. Spomnim se, ko je stal tik ob meni in mi govoril: »Prasica, izgini, vse cote ti bom fuknil čez balkon.« Ker sem se odločila, da grem, ker več nisem zmogla prenašati, zato sem

bila prasica. Ker sem želela živeti v miru. Takrat sem bila mirna, tiho. Ampak v meni je vrelo; strah, razočaranje, poraz. Dvakrat sem odšla. Ko se odločiš, je treba oditi. Ker je potem samo še slabše. Potem se prestrašiš novega, neznanega in se ukloniš ter greš nazaj. Ampak na koncu moraš zares oditi.

TAKRAT SE JE V MENI ZBUDILA TISTA MAMA LEVINJA, KI JE REKLA – ZDAJ PA SAMO ZAGRABI OTROKE IN LETI

Ko sem odšla prvič, sem vztrajala eno leto, potem smo se za eno leto vrnili nazaj domov. Dokončno smo odšli po preteku še enega leta, saj je bilo po vrnitvi še slabše. Kot da me je kaznoval, ker sem prvič odšla. Krivil me je, da sem razdrila družino. Ko sem bila sama z otroki, je bilo naporno. Čeprav sem čisto zares že takrat, ko sem bila z njim, za vse skrbela sama. Ampak ko sem odšla, je bil ta občutek, da sem zdaj pa *dejansko* sama, da se ne morem zanesti nanj. Pa čeprav se tudi prej nisem mogla. Imela sem občutek, da sem sama samcata na celem svetu. V meni je še vedno tlela želja, da bi bili družina. Spraševala sem se, ali bom otroke zmogla vzgajati sama.

Vmes se je zgodila še korona. Eden od otrok je popustil v šoli. Takrat sem prosila nekdanjega partnerja, če mu lahko pomaga, da bi se naučil neko snov. Nič ni bilo iz tega. Otrok mi je povedal, da oče samo znori, ko česa ne ve, in da nima nobenega potrpljenja. Otroku se je posmehoval, češ kako je lahko tako neumen. Tako ga je samo dodatno ponižal. Spomnim se, da je s tem začel, ko je videl, da se jaz na njegove žaljivke ne odzivam več. In je začel poniževati otroke.

Zelo podle žaljivke je uporabljal. Rekla sem mu, naj preneha z njimi, saj je otrok v puberteti in to slabo vpliva nanj. Kaj če bi si otrok kaj naredil? Otroci zaradi stisk delajo samomore. Rekla sem, naj ga več ne ponižuje. Naj bo otroku opora, naj ga motivira, ne pa, da ga žali. Kako naj se otrok uči, če ga zraven ponižuješ? Spomnim se, kako me je hladno pogledal in rekel: »Če bo naredil samomor, je slabič.« To je bila kaplja čez rob. Takrat sem vedela, da moram dokončno stran, da moram svoje otroke zaščititi. Takrat se je v meni zbudila tista mama levinja, ki je rekla: »Zdaj pa samo zagrabi otroke in leti!«

Počutila sem se, kot da se mi je zgodilo vsakič na novo. Kot da se iz prejšnjih izkušenj nisem ničesar naučila. Spomnim se, kako sem nekega večera, oblečena v pižamo, sedla v avto in se odpeljala na neko zapuščeno parkirišče, kamor sicer sama sredi noči nikoli ne bi šla, ker bi me bilo preveč strah. Sedela sem na tistem parkirišču in se naglas pogovarjala sama s sabo. »Kaj boš naredila? Jasno ti je, da

tako ne moreš več živeti. In da otroci v tem ne morejo več živeti. Kaj boš zdaj naredila?» Nekaj časa sem sama sebi postavljala vprašanja, potem pa sem v nekem trenutku globoko izdihnila in si rekla: »Ja, nič, bo treba oditi, a ne?« Takrat sem odhajala drugič. In točno sem vedela, čez kaj vse bomo morali. Stanovanje, spet brez denarja, spet borba z njim za vsak evro, ne vsak evro, vsak cent. Kje bom našla stanovanje. Kredit. Ne morem si več privoščiti tržne najemnine. Prvič, ko smo odšli, smo odšli v najem s tržno najemnino. To je bilo možno samo zato, ker sem dala zamrzniti kredit za stanovanje, v katerem je ostal on, in sem tako lahko plačevala najemnino. Tokrat tega ne morem več.

Na tistem parkirišču sem se počutila popolnoma nemočno. Jokala sem kot dež. Takrat sem se res počutila kot žrtev. Skrušena, razočarana, žalostna.

Ko pa sem se pogovorila sama s sabo, sem se domov odpeljala polna energije, odločena. Ne vem, od kod je ta energija takrat prišla. Sploh se nisem ubadala, kako bom vse to rešila, samo vem, da moram iti in da bo šlo. Z dvignjeno glavo sem se peljala, pomirjena. Dovolj je! In sem speljala. Vse. Bilo je naporno, treba je bilo odpreti veliko vrat. Moje dostojanstvo je bilo velikokrat na kocki.

Odplačevala sem kredit za skupno stanovanje, plačevala davke, skrbela sem za stroške, za otroke, in potem sem se znašla v situaciji, ko sem jaz prosila za pomoč. Počutila sem se kot brezdomka. Brez dostojanstva. Jaz sem morala ven, on se ni hotel odseliti. In počutila sem se kot nekdo, ki prosjači. Za dom, v katerem je ostal on, dokler ni končno pristal, da sva ga prodala in si razdelila denar.

Bila so obdobja, ko nisem bila prepričana, da mi ne bo česa naredil, me fizično napadel. Bil je kot podivjana žival. Včasih sem pomislila, da mi nič ne naredi samo zato, da mu ne bi bilo treba skrbeti za otroke. Tudi moja mama je bila v skrbnih zame.

Če je ogroženo življenje, je treba iti takoj. Sicer pa je to proces. Mora dozoreti. In to okolica težko razume. V nekem trenutku se mi je zdelo vse zelo brezizhodno. Da nimam možnosti, da bi kdaj koli prišla iz te situacije. Ko pa stvari dozori, pa sploh ni več vprašanje. Greš in narediš tisto, kar je treba. Verjetno ima vsaka svojo mejo, kdaj je dovolj, kdaj je kaplja čez rob.

Želela sem, da bi funkcionirala vsaj kot starša, če že kot partnerja ne moreva. Da bi bilo vsaj skupno starševstvo uspešno. Pa tudi to ni možno. Sama skrbim za vse, on plačuje preživnino, preživijo skupaj nekaj vikendov, in to je očetovstvo. Ne vpraša, kako smo, če kaj potrebujemo, kako nam gre, kako zmorem. Moram ... Kot vedno sem. Smo pa v miru. Neprecenljivo.

OBLJUBIL MI JE, DA ME BO VSAK DAN NASMEJAL

Sama pri sebi sem velikokrat razmišljala, zakaj sem ga izbrala. Jaz sem rada debatirala o različnih temah, o politiki, glasbi ... On se je v teh pogovorih na začetku popolnoma zilil z mojimi vrednotami. Imela sva isti okus za glasbo. Snemal je glasbo, da sem jo poslušala na poti v službo, pogovarjala sva se dneve in noči. Lep je bil, s šarmantno globokim glasom, visok, privlačen, zabaven. Še zdaj se mi včasih zašibijo kolena, ko ga zagledam ali zaslišim njegov glas. Nikoli ne bom pozabila, kako mi je obljubljal, ko sva bila še fant in dekle, da me bo vsak dan nasmejal.

Zanimivo je, kako mi je pozneje očitil, da ne deliva niti ene skupne vrednote. Takrat pa je bilo popolno zlitje. Ko sva se spoznala, sem se spraševala, kje je bil do takrat, vse je bilo popolno. Popolno je bilo, popolno. Nisem povsem prepričana, ali sem imela jaz tako zelo rožnata očala ali se je on potrudil, da me je čisto *obrnil*. Samo ne vem, s kakšnim namenom. Če poskušaš z nekom zgraditi odnos, je bolje, da že od začetka pokažeš, kdo si, da če ne gre, ne gre. Vedno sem imela predstavo, da je najboljše, da se pokažem v pravi luči, ker kaj pa bo čez pet let, če sva nekompatibilna.

Pozneje sem ogromno brala. Analizirala sem najprej njegovo vedenje, potem pa sem se ukvarjala s tem, zakaj sem se jaz odločila zanj. Očitno mi je »pokrival« neke rane iz otroštva. Ti metulji, ki jih začutiš v trebuhu, ko ti je nekdo všeč, so prvi alarm, da so zadaj travme, ne pa da je to neka usodna ljubezen. Zdaj bi torej morala pri »metuljih«, kemijskih procesih, ko mi postane nekdo všeč, imeti vklopljene vse alarme? Nisem prepričana, da metuljev več ne potrebujem. Ker so prijetni. Prija, ko ti spodnese tla. In takrat res ne vidiš rdečih zastav. Če si toliko poškodovan in ne veš, kako naj bi bil odnos videti, ne veš, ali je nekaj prav ali ni, rdeče zastave popolnoma ignoriraš.

PODPORNA MREŽA POMAGA, OBSOJANJE NE

V nekem trenutku sem okolici veliko govorila o tem, kaj se mi dogaja v partnerstvu. Nekatere prijateljice so me samo poslušale, ene so me s svojim načinom spravljalne v dobro voljo, druge so mi delile modre nasvete, ki niso padli na plodna tla toliko časa, dokler ni bil pravi čas, da jih slišim. Kot da sem jih potegnila »iz predala« pozneje, ko sem jih potrebovala. Včasih me je katera zaprepadeno gledala, in mi rekla: »In ti si še vedno tam? Zakaj to pripoveduješ? Ker si se odločila, da greš, ali samo, da daš iz sebe?« Nekaj časa sem res samo pripovedovala. Potem se je zgodilo nekaj kritičnih trenutkov, ki so dobesedno kričali vame, heeej, še ni dovolj? Ne. Tolažila sem se, da je to zgolj naključno. Ker so sledili trenutki, ko je bil spoštljiv,

dobro volje. In jaz sem kar cvetela. TO je tisti moški, to je ON. Ne tisti, ki je žaljiv, grob, nesramen. Tisto je neki šum, ki se mu zgodi v možganih. To je ta moški, ki ga imam jaz rada. In iz tega sem črpala.

Čisto zares sem imela veliko podpore. Ne vem, če sem jo vedno čutila kot podporo, ampak zares je bilo veliko ljudi, ki so mi stali ob strani. Pa sem se po enem letu vseeno vrnila in mu dala še eno priložnost. Tako sebe kot druge sem prepričala, da bo drugače, ko bova poskusila znova. Ko gledam nazaj, sem od vsake prijateljice dobila nekaj, in ko je prišel pravi trenutek, sem povezala stvari med seboj. Obremenjevalo me je, ker se mi je zdelo, da ljudem težim, da se ponavljam, da se vrtim v krogu in nič ne spremenim.

Ljudje, ki gledajo odnos od zunaj, si ne predstavljajo, kakšna manipulacija se lahko dogaja znotraj odnosa. Od zunaj morda nekdo posmehljivo, slabšalno gleda na *medene tedne*, ki po navadi sledijo nasilju ali zaostrenim razmeram v odnosu. Takrat zares verjameš, da bo enkrat bolje. Da morda tokrat pa res bo. Verjameš in si želiš. Želiš si imeti družino, očeta za svoje otroke, takega, ki funkcionira. Sploh ne vem, zakaj nekdo obsoja to vračanje v odnos. Po mojem ljudje, ki nimajo podobne izkušnje, ki imajo dobre, lepe odnose, ne znajo videti, kaj se v takem odnosu dogaja.

ŽIVLJENJE PO DOKONČNEM, DRUGEM ODHODU

On je bil vsa leta, ko sva bila skupaj, kot oče povsem neangažiran. Niti v vrtcu niti v šoli. Moj občutek glede institucij je, da so bolj prizanesljive do očetov. Če ne sodelujejo, ni nič narobe, če pa bi bila jaz kot mama takšna, neangažirana, pa je to takoj velik problem. Če mama ne sodeluje, se to ne tolerira. Očetje so pa lahko neodzivni. Nihče nikoli ni problematiziral tega, da se ni odzival na vabila institucij.

Stiki so zdaj določeni, otroci so pri meni, z njim imajo stik na 14 dni. Prilagodili so se, našli svoje strategije preživetja. Hrepenijo po lepem odnosu z očetom, jim je pa jasno, kaj od njega lahko dobijo in česa ne.

Na začetku je zahteval, da bi bili otroci pri vsakem od naju po en teden. Češ da mu ne bom »jemala otrok«. Ne vem, ali je s tem hotel kaznovati mene ali otroke. Želel je konflikt. Vedela sem, da to ne bo šlo. Vedela sem, da ker ni nikoli skrbel za otroke, da ne bo niti potem. Morala sem iti prek sebe in upati, da bo to trajalo čim krajši čas. Da bo verjetno, ko bosta otroka pri njem, vso jezo usmeril nanju, zdaj ko ni bilo več mene. Zaupala sem nekemu notranjemu občutku, da se bo uredilo. Od

okolice sem dobila tudi kak očitek, da mi tako ustreza, da imam več časa zase. Pa ni bilo tako. Nekdo, ki gleda od zunaj, res ne more poznati teh dinamik. In ni prav, da ljudje obsojajo. Ker ne vedo, kaj se v resnici dogaja.

Na centru za socialno delo je strokovna delavka zelo dobro naredila, ko je predlagala, naj poskusimo tri mesece, da sta otroka en teden pri njem, en teden pri meni. On je prej kot v treh mesecih ugotovil, da je bolje, če sta otroka pri meni. Za šolo v tistem tednu pri njem niso nič naredili, vse je ostajalo in ni bilo nobenega reda. Eden od otrok je bolj navezan na očeta in si želi, da bi imel z njim boljši odnos. Vendar ga oče vsakokrat na novo s svojim vedenjem razočara, odrine od sebe. Nenehno se sprašujem, kaj lahko pri tem naredim jaz. In vidim, da ne morem nič.

MOJE IZKUŠNJE S CENTROM ZA SOCIALNO DELO SO DOBRE

Ko sva se udeleževala pogovorov na centru za socialno delo, so po mojem vseeno malo preveč tolerirali njegovo vpitje, povzdigovanje glasu. Strokovna delavka mu je takrat rekla, naj govori tiše, sicer bo prišel varnostnik. Veliko si je dovolil. Ni spoštoval centra za socialno delo. Sodišče potem malo bolj. Kot da bi tam, kjer je vedel, da ga lahko udarijo po denarnici, pokazal večje spoštovanje.

Ko sem šla stran drugič, pol leta ni plačeval preživnine, mi pa smo bili v najemniškem stanovanju, plačevala sem vse stroške za otroke. Nato sva prodala stanovanje. Na sodišče sem vložila začasno odredbo, v kateri sem izrazila zahtevo, naj se mu prepreči poraba denarja, ki ga je imel na računu od prodaje skupnega stanovanja, saj ni plačeval preživnine. Takrat ni imel službe in bi se lahko izgovoril, da nima denarja, jaz pa sem vedela, da ima na računu polovico zneska prodanega stanovanja. Njegov odvetnik mu je razložil, da kljub temu, da še ni dogovora na sodišču, je dolžan pokrivati polovico stroškov za svoje otroke. Potem je končno poravnal preživnine za nazaj in jih od takrat redno plačuje.

Na centru za socialno delo sem imela dobro izkušnjo. Edino, kar me je motilo, je bilo to, da je šlo zelo v mediatorsko smer. Verjetno zato, ker nasilja nisem nikoli omenjala na glas. Zdelo se mi je, da je socialna delavka videla, da je za otroka najbolje, da sta pri meni, bila je zelo podporna. Poskušala je razumeti družinsko dinamiko in imela ves čas v fokusu blaginjo otrok in dober odnos otrok z obema staršema. Tudi jaz sem si to želela. Da imajo otroci dober odnos z očetom, z njim stik in da poskušamo nekako postaviti funkcioniranje razpadle družine. Glede preživnine sva se nekako dogovorila, ampak pristala sem na dosti prenizko preživnino, samo da bo mir. Stroški za otroke so visoki. Na centru so mi ponudili tudi pogovor

pri psihologinji, in to se mi je zdelo koristno. Seveda pa na centru poskušajo razumeti obe strani. Tudi v službi so mi prišli naproti s ponudbo, da se lahko vključim v terapije, ki mi jih bodo plačali.

RANE OSTANEJO, POSLEDICE JE TREBA POZDRAVITI

Pri vsem me najbolj skrbi, koliko sta zares poškodovana otroka. Če bom imela še kakšen partnerski odnos, mi je čisto vseeno. Govorila sem s psihoterapevtko in prišla sem do tega, da se počutim, kot da nimam potrebe, da bi imela nekoga ob sebi. Strah me je, ne vem, če znam imeti zdrav odnos, in ne vem, če imam potrebo sploh poskusiti. Nimam energije za kak nov odnos. Morda gre za to, da si ne upam spustiti v nekaj romantičnega, ker se prehitro zaljubim. In potem spet boli. Zdaj sem osredotočena na otroke. Sebe pa nekako krpam, tako sproti. Na svetovanjih ali pa s kolegicami s podobno izkušnjo. Veliko nas je.

Trenutno življenje dobro funkcionira. Nekako smo se postavili in poskušam nam zagotoviti normalno življenje. Res je sicer, da sem porabila večino denarja, ki sva si ga razdelila po prodaji stanovanja, da sem lahko uredila najemniško neprofitno stanovanje. Najbolj mi pomaga to, da nimam z njim skoraj nobenega stika. Zdi se mi, da se vsak stik z njim slej ko prej izkaže za problematičnega. Zalotim se, da mu vsakič znova zaupam in verjamem, da je to, kar reče, dobronamerno. In potem se vnovič izkaže, da me je peljal žejnjo čez vodo, in spet sem presenečena in si rečem, pa kako je to mogoče ... Nisem predvidela, spet nisem predvidela ... Vedno si rečem, da je tudi njemu pomembna blaginja otrok, še vedno verjamem, vsakič na novo, da je dobronameren. In potem me spet spelje na led, ali pri denarju ali glede stikov. In še zdaj me zna užaliti. Vedno ima neko agendo, neki cilj, ki ga poskuša na netransparentne načine doseči. Kmalu po tistem, ko sva šla narazen, sem se bala vsakega klica. Ko se je na telefonu izpisalo njegovo ime, je to lahko pomenilo, da bo ali zelo prijazen ali pa da me bo nadiral, da bo žaljiv ali da bo od mene nekaj pričakoval. Tombola. In vsakič sem bila pod stresom. Ali naj se oglasim? Kaj spet hoče? Če se mu ne oglasim, ali bo javil na center za socialno delo, da ne sodelujem? In potem se oglasim – in se spet izživlja in jih ponovno dobim po glavi ...

Potem so trenutki, ko se srečava zaradi stikov. In mi začne govoriti, kako je svoji sodelavki pripovedoval, kako sem jaz močna ženska, kako je ponosen name. Zalotim se, da ob tem pomislim, da je lepo, da to vidi in mi pove. Mislim, da me tako dobro pozna, da ve, da če bo prijazen, da bom jaz mislila, da nima nič slabega za bregom. Zna dajati komplimente, pohvale, potem pa udari.

NAJTEŽJI TRENUTEK JE TISTI, KO SE ODLOČIŠ, DA GREŠ

Najtežji trenutek je tisti, ko se odločiš, da greš. Ker ko si v odnosu, se naučiš, kako obdržati celo glavo, če se tako izrazim. Ko pa odhajaš, je veliko nepredvidljivega. Ne veš, kako se bo on obnašal, ne poznaš postopkov, ne poznaš institucij. Cel kup stvari moraš urediti. Hoditi v službo, urediti postopke, skrbeti za otroke, kuhati kosilo, razmišljati o tem, kako boš preživela. Nihče ne ve, kakšne bitke biješ v sebi, da si lahko na sodišču mirna, zbrana ... To je tako, kot ko ti telefon izpiše *ni dovolj baterije za fotografiranje*. Ti pa moraš priti na sodišče kot ena lepa slika. Da ti bo sodišče verjelo, da si sposobna skrbeti za otroke.

Podporo sicer lahko imaš ves čas, ampak če ni ob pravem času, je še ne slišiš, ne prepoznaš, je nočeš, jo zavračaš. To ne pomeni, da si vzvišena nad tem, da ti drugi želijo pomagati. To samo pomeni, da še ni pravi čas. Mogoče se moraš takrat preveč ukvarjati z drugimi stvarmi, z golim preživetjem. In nimaš zmogljivosti, da bi slišala nekoga, ki ti hoče pomagati. Ne moreš. Ne gre.

ZDAJ VIDIM, DA SEM V RESNICI NEUSTRAŠNA

Če razmišljam, kako smo danes, lahko z gotovostjo rečem, da so vsaj otroci bolj mirni. Tudi jaz sem bolj mirna. Seveda so izzivi, seveda so problemi. Zamenjaš ene za druge. Prej se mi je zdelo, kot da sem sredi bojnega polja, zdaj pa ni več tega bojnega polja, bolj je mirno in lahko bolj v miru razmišljam. Delam na odnosu z otroki. Ni mi treba paziti, da bo prišel in nas začel žaliti. Ko si sredi tistega tornada, se ti zdi, da ne bo nikoli konec. Kot da je ta pot tako dolga, da se ne bo nikoli končala. Ne veš, kaj te čaka za ovinkom, kateri nov izziv. Ali bo spet prišlo kaj s sodišča, pa se bom morala spet glede nečesa zagovarjati?

Zdi se mi, da zdaj nekako lažje držimo ščit, ki nas brani. Skomuniciramo. Jaz in otroci. Se zjočemo. Iščemo rešitve. Ne moreš kar samo počepniti in pustiti, da pada po tebi. To sem se naučila od mame. In sem morala najti nov način. Ker samo pustiti, da pada po tebi, ne smeš.

Vse življenje sem se imela za prestrašeno. Zdaj pa vidim, da sem neustrašna. Vse življenje me je bilo strah narediti določene stvari, vendar se nisem ustavila, da jih ne bi naredila. Nekaj me je gnalo, da moram naprej. Sem organizirana, imam neko strukturo. To mi je pomagalo pri postopkih. Na institucijah sem imela podporo. Tudi v šoli. Še od ravnatelja, od vseh učiteljev. Vsi so sodelovali, da bi pravočasno prepoznali pri otrocih, če je kar koli narobe. Vse te varnostne mreže sem pripravila

takoj. Celo otroci so mi sami rekli, naj o vsem obvestim šolo. Poskušala sem nadzorovati, kar se je dalo, čeprav sem vedela, da v resnici lahko nadzorujem samo sebe.

Moja zgodba morda ni za v vašo knjigo. Navzven se pri nas ni nič videlo. Počutila sem se kot počasi kuhana žaba, sploh ne veš, kdaj si skuhana. Veš, da ni prav, kaj ti govori, kriči, žali, ponižuje, ampak do naslednjega dne si v stanju vse pozabiti, ker je treba funkcionirati za otroke, za službo. Ne smeš se zlomiti, moraš ohraniti zdravo pamet, veselje, smeh, pozitivizem, za otroke. To je tek s polomljenimi nogami, v srcu boli, noge so navidezno cele, ne vidi se. Vseeno sem šla naprej, samo naprej. Skrbelo me je, kako bom poskrbela za stanovanje, za otroka, ali bomo ostali na cesti. Smrtni strah. Ampak sem preživela.

Jaz sem imela tega človeka tako zelo rada. Na piedestal sem ga postavila, ga spoštovala. Zame je bil najlepši, najpametnejši, od mene je dobil vse najlepše, kar sem mu lahko dala. Od njega sem, žal, dobila najslabše. Tako lepo bi nam lahko bilo. Ne vem, zakaj. Zakaj je bilo tako? Dolgo je trajalo, da sem odložila to romantično podobo o srečni družini. Vse pogoje smo imeli, da bi se imeli lepo. Jaz sem imela zelo dolgo časa ljubezni dovolj za oba. A to ni bilo dovolj.

**NADELA SEM SI ROŽNATA
OČALA IN SE DELALA, DA JE
VSE SUPER IN POPOLNO**

Sandra

Sandra je stara 46 let, je samozaposlena in ima sedmo stopnjo izobrazbe. Njen nekdanji partner Jernej je danes star 52 let, ima poklicno izobrazbo in je bil v času intervjuja nezaposlen. Njuno razmerje je trajalo 13 let, skupaj imata mladoletnega otroka. S strani partnerja je doživljala težke oblike psihičnega nasilja, ki, kot pravi, so jo spravljale na rob obupa tudi zato, ker je to nasilje že sama težko prepoznavala, še težje pa je bilo razložiti drugim, kaj se ji dogaja, in še težje pozneje iskati pravico pri institucijah. Po njenih besedah gre za nasilje, ki bistveno bolj boli in je bistveno bolj uničevalno, kot so udarci. Do fizičnega nasilja je prišlo le nekajkrat, ampak pravi, da je bilo to mnogo manj boleče kot leta psihičnega maltretiranja, ki ga je doživljala.

Zdaj živi življenje, ki jo izpopolnjuje, čeprav se je več kot sedem let bori-la, da je na sodišču dosegla pravico zase in otroka ter da ima zdaj pred nekdanjim partnerjem mir. Sprošča jo narava, rada hodi, potuje, kuha in se druží s prijatelji in prijateljicami. Sandrino življenje ni bilo lahko. Že v otroštvu je šla skozi nekaj pomembnih preizkušenj, ki so jo prav tako močno zaznamovale. A Sandra ostaja pozitivna in vsako negativno izkušnjo v življenju je vzela kot šolo, ki jo je nekaj naučila in pripeljala do tega, da je danes močna ženska, ki prav prek svoje izkušnje pomaga tudi drugim ženskam, ki doživljajo nasilje. Sandra je danes v razmerju z moškim, ki jo spoštuje in s katerim se počuti varno.

SVOJE ZATOČIŠČE SEM NAŠLA PRI DEDKU, KI JE BIL KRASEN ČLOVEK

Moj oče se je rodil v Dalmaciji in pri petih letih mu je zaradi srčnega zastoja umrla mama. Imel je še enega brata, ki ju je od tedaj vzgajal oče, ki je bil pijanec. Ta dva fantka so potem še ločili, enega so dali k eni teti, drugega (mojega očeta) pa k drugi teti. Teta, ki je vzgajala mojega očeta, je bila zelo nasilna, veliko so ga topli in poniževali. On je pozneje svojo družino našel v svojih prijateljih, s katerimi so bili zelo povezani. Kar nekaj jih je pozneje prišlo tudi v Slovenijo. V Sloveniji je moj oče začel študirati umetnost, ki jo je pozneje opustil, ker je spoznal mojo mamo in sta si kmalu ustvarila družino.

Moja mama pa je bila iz popolnoma drugačnega družbenega kroga. Izhajala je iz dobrostoječe meščanske družine. Dedek je bil odvetnik, babica je bila gospodinja.

Starša sta oba zelo karizmatična. Moj oče je ves čas govoril šale, bil je zelo zabaven, po srcu dobričina, njegovi prijatelji bi dali življenje zanj, ampak seveda je zaradi svojega težkega otroštva imel tudi temne plati svoje osebnosti. Mojo mamo bistveno težje razvozlam. Zdi se, da ima v sebi malce narcisoidne osebnosti, kar je mogoče posledica tega, da je bila vzgoja mojih dedkov do nje precej ohlapna in usmerjena predvsem v njo.

Odnos med mojo mamo in mojim očetom je bil vedno zelo intenziven, na trenutke tudi agresiven in nasilen. Z obeh strani, saj je tudi ona zelo *gajstna* in je znala zelo agresivno reagirati, oče pa, ko je nekaj spil, je postal nasilen. In tako je med njima nekajkrat prišlo tudi do fizičnega nasilja. Vse to je mene kot otroka velikokrat prizadelo in svoje zatočišče sem našla pri dedku, ki je bil krasen človek. Dedek je veliko stvari glede nasilja v družini videl na sodiščih, in zato sta mi z babico vedno govorila, da »samo stran od fanta, ki dvigne roko nad tabo«. Tako sta me vzgajala, kot da bi vedela, kaj me čaka v življenju.

MAMICA, VSE BO V REDU

Moja mama in oče sta se prvič razšla, ko sem bila stara dve leti. Pozneje sta spet prišla skupaj in potem je bilo nekaj dolgih let v njunem odnosu še huje, tudi nasilje. Vse to je zelo vplivalo name, saj sem bila do takrat v šoli odlična, potem pa mi je uspeh kar naenkrat padel. Spomnim se, da sem imela v šoli kar nekaj pogovorov glede dogajanja v naši družini. Zelo težka dinamika je bila. Vsega dogajanja med mojimi starši se nisem niti spomnila ali ga nisem v celoti zaznavala, saj ko sem po

smrti očeta šla čistiti njegovo stanovanje in sem našla ločitvene papirje, sem v njih prebrala, da je mamo, ko je bila noseča, brcnil v trebuh. Tega se jaz sploh ne spomnim, vem pa, da je lahko on bil dolgo časa v redu, potem pa se mu je nekaj *obrnilo* in je ponorel. Spomnim se, ko sem bila že malce starejša, da je babica nekoč v joku pripovedovala svojim prijateljicam, kako je moja mamo enkrat našla na postelji vso ubogo, jaz pa sem jo zraven tolažila: »Mamica, vse bo v redu.«

Ko sta se oče in mama dokočno razšla, sem živela z mamo, ki je naredila vse, da sem imela čim manj stikov z očetom. Res je sicer, da sem bila pogosto priča njegovemu nasilju nad njo, ampak nad mano oče nasilja nikoli ni izvajal.

Ko sem bila z njim, sem se imela zelo lepo. Pogrešala sem ga, ko nisem bila z njim. Vedno ko je prišlo med mano in mamo do prepira, mi je očitala: »Ista si kot tvoj oče!« In mi na tak način dajala občutek, da nisem dovolj dobra. Težko je, ker ves čas dobivaš sporočilo, da je polovica tebe slaba.

Tako sem odrasčala. Največji problem je bil, da so bile vloge med nama v celoti obrnjene. Ko sem bila že najstnica in sem imela svoje prijateljice, je ona vsakič, preden sem šla ven, začela jokati, da noče biti sama. In sem potem ostala doma, da sem bila z njo. Pa precej neuravnovešeno je delovala in s svojimi strahovi ves čas obremenjevala tudi mene. Spomnim se, da je prišla od vedeževalke vsa iz sebe in mi povedala, da je izvedela, da bom pri 18. letih umrla. To lahko močno negativno vpliva že na odraslega človeka, kaj šele na otroka oziroma mladostnika. Ta najin odnos je bil ves čas v vzponih in padcih, preklapljanje med super in zelo slabo. Odrasla sem z vtisom, da so takšni vzponi in padci v odnosih normalni. Šele sčasoma sem prišla do spoznanja, da to ne sme biti normala v odnosih.

VES ČAS SEM MISLILA, KAKO SEM SAMOZAVESTNA, AMPAK V RESNICI NISEM BILA

Mislím, da me je odnos z mamo bistveno zaznamoval. Ves čas sem mislila, da sem zelo samozavestna, zato ker sem bila vedno zgovorna, zelo družabna, nikoli nisem imela težav z vključevanjem v družbo. Ampak v resnici nisem bila samozavestna, ker samozavest je, ko ne rabiš potrditve družbe. Samozavest je, da ti znaš, ne glede na to, kako težka situacija pride, postaviti meje drugemu. In jaz jih nisem znala postaviti, tega me nihče ni naučil.

Bila sem naučena, da je človek lahko zelo dober, da pa ima tudi slabe lastnosti, ki so lahko tudi ekstremne, kot jih je imel moj oče. In to jemlješ, kot da je normalno. Ko

sem odraščala, sem bila precej anksiozna, ponoči sem se zbudila, a si tega nisem znala razložiti. Zdaj pa mislim, da je bila to posledica vsega, kar sem doživela v otroštvu. Šele takrat sem začela ozaveščati, da sem vso to težko breme, ki sem ga nosila s seboj ter skozi otroštvo in mladost, v celoti potlačila.

ZDI SE MI, DA SE JE ŽE NA PRVEM ZMENKU ZAČELA PISATI NAJINA NASILNA ZGODBA

Ko sem spoznala Jerneja, sem bila stara 23 let. Takrat sem se pred približno pol leta razšla s prejšnjim partnerjem, s katerim sva bila skupaj tri ali štiri leta. Spoznala sva se po naključju na neki zabavi. Tisti večer se med nama ni nič zgodilo. Me je pa on od takrat začel pogosto klicati, jaz se pa samo spomnim, da sem si takrat rekla, da želim biti nekaj časa sama.

Ampak bil je zelo vztrajen, ves čas me je klical, in tudi ko smo se z družbo kje dobivali, je včasih kar prišel. Nato sva šla enkrat na pijačo. Na srečanje je prišel v obleki in srajci, takrat je bil videti zelo dobro. Zelo veliko sva se pogovarjala. Prav presenetil me je, vse moje hobije je poznal, vse, kar me veseli.

Pa smešno mi je bilo, ker se je ves čas javljal na telefon, češ da ima službene klice, kar je name naredilo velik vtis, saj mi je deloval sposoben, ambiciozen, delaven. Ko gledam nazaj, se mi zdi, da se je že na tistem prvem zmenku začela pisati najina nasilna zgodba – dominantnost, grandioznost, ki ga je obkrožala in pozneje zaznamovala najin odnos.

Kmalu za tem sva postala par. Ko sva na začetku najinega razmerja šla na dopust s prijatelji, me je skupni prijatelj želel opozoriti, da on pa ni čisto takšen, kot deluje. Rekel mi je, da on v resnici nima nobenega prijatelja, da so vsi ljudje okoli njega bolj zaradi poslovnih interesov. Ampak tega takrat nekako nisem želela slišati.

Ko sva prišla z dopusta, še nisva živela skupaj in sva odšla vsak na svoj dom. Ni minilo pet minut, ko me je že poklical in rekel, da ne more živeti brez mene, če lahko pride pome, da bi šla k njemu domov. To se mi je zdelo izjemno romantično. Mislim, lepo mi je bilo biti v središču pozornosti, da nekdo name tako gleda. To je bila ljubezen in seveda v valu teh čustev *ne prepoznaš* rdečih zastavic.

Res pa je, da sem jaz ves čas na tiho bežala od doma. Ta odnos z mamó me je močno obremenjeval in komaj sem čakala, da se odselim. Pri njemu doma imajo trinadstropno hišo. Dokaj hitro sem pristala na to, da grem živeti k njemu. Po dveh

letih sva se preselila v moje stanovanje, ki ga je zame *zaaral* dedek, ja sem pa odplačevala kredit. In neizmerno sem hvaležna dedku, ki je vse pogodbe tako napisal, da pozneje po ločitvi nisem ostala brez stanovanja. Kot da bi vedel ali slutil, s kom sem stopila v razmerje.

MENI JE BILO V REDU, ČE JE BIL ON V REDU

Ko ga je spoznala moja družina, je bilo zame zelo pomembno, kako ga bo videl dedek. Ampak v katero koli družbo sva prišla, je on spreminjal svojo podobo, znal je prilagoditi obraz tako, da se je ljudem prikupil. A to je počel tako, da tega dejansko sploh nisi opazil. Mojemu dedku je bil sprva zelo všeč, ga je pa začel sčasoma vendarle prepoznavati. Neposredno mi nikoli ni nič rekel, me je pa občasno kaj povprašal, da ga je preveril.

Drugi ga niso videli vsak dan tako kot jaz in temnih plati njegove osebnosti dolgo časa niso opazili. Tudi jaz sem rabila kar nekaj let, da sem spoznala, da nekaj ni v redu. Ker če si empat in imaš narcisa na drugi strani, vedno delaš tako, da bo njemu v redu. Ti hočeš, da bo on v redu, in pozabljaš nase. Ampak jaz sploh nisem imela občutka, da pozabljam nase, ker je bilo meni v redu, če je bil on v redu.

Tudi ko sva živela skupaj, je bilo vedno tako, da smo vse naredili, samo da je bilo njemu ok. Kajti če njemu nekaj ni bilo ok, je drugim vzbujal občutke krivde, obnašal se je razočarano in nas nadziral s tišino.

Vedno me je poučeval ko šolarko, kot da nisem odrasla oseba. Skoraj vsak dan najine zveze, ko sem odhajala od doma, je gledal, kako pospravljam svoj računalnik in stvari doma, in me učil, kako naj to pravilno naredim: »Glej, Sandrica, to se dela tako in tako. Ta vrata morajo biti odprta, tista zaprta. Joj, tukaj so drobtinice po mizi.« Potem pa sem tista vrata pustila odprta, ampak je bil odgovor: »Ne, tista druga morajo biti odprta.« Danes vem, da je to poneumljanje, ampak takrat tega nisem tako dojemala. Imel je namreč tudi dobre lastnosti in te so me potem vedno zmedle, ko sem presojala najin odnos in njegovo vedenje.

Vedno ko sem bila jaz dobre volje, ko sem se v neki družbi sprostila, sva morala domov. Vedno je našel neki razlog, da je bil ali užaljen ali je znorel. Danes mu zamerim tudi to, da me je ves čas zalezoval, tudi takrat, ko sva bila skupaj. Vedno je vedel, kje sem. Tudi ko sva se kdaj skregala in sem se jaz malo bolj postavila zase, mi je vedno vzel telefon, računalnik, mi vdiral v Facebook in pregledoval vse moje dejavnosti. Popoln nadzor. Ko sva se nekoč skregala, mi je

razbil telefon. Tako da sem se dan po dan, dan po dan počutila vse bolj prazno, vse bolj izčrpano.

IMELA SVA SKUPNO AGENCIJO – ON JE BIL DIREKTOR, JAZ PA NEZAPOSLENA

Imela sva tudi skupno podjetje oz. agencijo. Jaz sem opravljala glavnino operativnega dela, ker sem to znala, saj je bila to moja profesija. Uradno pa je on bil direktor podjetja, jaz pa nezaposlena. Uspel me je prepričati, da je to vse za naju, ampak potem me je začelo skrbeti, kaj bo z mojo pokojnino. Delala sem vse dneve, a sem vsakič, ko sem si želela nekaj kupiti, morala njega prositi za denar, saj nisem imela svojega računa. Imela sva skupnega. Takrat me je v to prepričal, ker se mi ni dalo kregati in sem mu popustila. Na nek način sem mu zaupala. Ker je on taka dominantna osebnost, da četudi te ne vem kolikokrat pelje na led, mu še kar verjameš.

Po nekaj letih skupne agencije me je dedek vprašal, če sem zaposlena. Dedku sem resnico prikrila in mu rekla: »Ja, ja, sem, sem.« Opozoril me je, da je to zelo pomembno, in me opogumil, da sem si odprla svoj s. p. To je bilo približno po šestih letih skupnega podjetja.

Spomnim se dneva, ko je Jernej izvedel, da imam s. p. Nekaj dni si mu nisem upala povedati. Že to veliko pove o najinem odnosu, ker zakaj sicer partnerju tega ne bi želel povedati. Takrat me je hudo napadel in mi očital, da kakšne načrte imam, kako da sem lahko tako nehvaležna.

Ves čas je igral na občutke krivde, češ kako je on za naju delal, jaz pa sem ga izdala. Takrat sem že bila odločena, da ker imam svoj s. p., bom za opravljeno delo izstavljala račune, ker želim imeti plačane prispevke. No, in ko sem za svoje delo začela izstavljati račune, čisto vsakič, ko sem izstavila račun, za plačilo ni bilo dovolj denarja. Vedno je tako prepričljivo govoril, da saj to bova potem, zdaj delava za neki drug projekt in podobno.

Je pa to že bil čas, ko sem ga začela postopoma prepoznavati, ko sem dejansko odkrivala vse plasti njegove osebnosti. Postopoma se je skregal z vsemi, tudi z vsemi poslovnimi partnerji. In vedno, ko je bila kje kaka odprta fronta, je poslal mene, da sem reševala situacijo.

NA ZAČETKU JE BIL VSE, KAR BI SI JAZ ŽELELA

Na začetku je bil vse, kar bi si jaz želela. Vse, kar je mene veselilo, je veselilo tudi njega. Infiltriral se je v vse moje hobije in postopoma začel prevladovati na čisto vseh področjih mojega življenja.

V njegovem razpoloženju je bilo vedno več *preklapljanj*. Če je imel dober dan, sem bila jaz vse najboljše – najboljša ženska, mama, partnerka. Če je imel slab dan, je našel nekaj, da se je *zaganjal* vame, me provociral, da sem nato vzkipeala, in vedno je obrnil tako, da sem bila jaz na koncu kriva za prepir. Vsakič me je povsem razvrednotil, da itak on vse dela, da jaz nisem nič, da sem *kmetica*. Potem pa spet obrat – da se opravičuje, da ga skrbi ta projekt in oni projekt, da je pod stresom.

Zelo težko je to nekomu razložiti, ker je vse tako zapleteno. Zapleteno je to razvozlati še tistemu, ki to doživlja, kaj šele nekomu tretjemu, ki tega ne doživlja. To gre za zelo subtilno psihično uničevanje drugega.

Poskušal me je v celoti oddaljiti od mojih prijateljev. On praktično ni imel nobenega pravega prijatelja in vsi, ki jih je imel, so bili moji prijatelji. Ko sem mu jih začela predstavljati, je sprva vse očaral, vsi so bili navdušeni, ampak v ozadju je imel o vsakem nekaj za povedati. Zanimivo je, da sem samo tu znala postaviti močno mejo, da prijateljev nisem nikoli zapostavila zaradi njega.

Najbolj na udaru je bil Peter, s katerim sva najboljša prijatelja že od prvega letnika srednje šole. Na vsak način ga je skušal odstraniti iz mojega življenja. Spomnim se trenutka, to je bilo bolj na začetku najine veze, ko sem bila šokirana, kako je zelo grdo nastopil proti Petru. Takrat sem mu rekla: »Če ti ne sprejemaš mojih prijateljev, za katere vem, da so dobri, potem ne sprejemaš mene.« In ko sem to rekla, je vedel, da sem ga pripravljena zaradi tega tudi zapustiti.

Hranil se je tudi s tem, da je ustrahoval ljudi, ki jih ni poznal. Prav užival je, da se ga je kdo ustrašil. Npr. ko sva šla s trgovino in trgovka ni dovolj hitro delala na blagajni, je zahteval njeno ime in priimek. Enako je delal v turistični agenciji, kjer koli, da bi tako dokazoval svojo prevlado. Povsod je zahteval podatke, da bi se ljudje ustrašili za svojo službo. Prav hranil se je s tem ustrahovanjem. Je pa tudi zelo agresiven voznik, in ko je bil kdo na prehodu za pešce, je še posebej dodajal plin, da bi se ga pešec ustrašil. Postopoma sem opazila, da se s tem prav hrani. Mene je najraje ustrahoval ravno z agresivnim načinom vožnje, tako da me je nemalokrat, ko smo bili v avtu, spravil do solz.

FIZIČNO NASILJE SE JE PRVIČ ZGODILO, KO SE JE RODIL NAJIN OTROK

Fizično nasilje se je prvič zgodilo, ko se je rodil najin otrok. Takrat sem prvič poklicala policijo. Do takrat je v tem smislu že nekajkrat prestopal meje. V smislu, da me je porival ali kaj podobnega.

Spomnim se, da sva bila v avtu, otrok pa je bil še dojenček. Takrat se je na cesti začel *dajati* z nekim voznikom. Začel je zelo agresivno voziti, da sem bila čisto v šoku in začela jokati. Potem se je ta človek peljal za nami do doma in mu rekel: »Kaj je s tabo narobe? Žensko imaš v avtu in otroka.« On je imel takrat otroka v naročju in se je začel pripraviti s tem človekom. Prosila sem ga, če lahko neha, in ko sem mu vzela otroka iz rok, sem šla z njim v hišo. Ko je bilo tega konec, je prišel do mene in me začel žaliti, kako se jaz nikoli za njega ne postavim, kako me tega ni sram. Odgovorila sem mu, da je šlo to čisto predaledč. Šla sem proti vhodu in vem, da je šel za mano in me močno suval, tako da sem skoraj padla s tamalim. Takrat je bilo prvič tako *na hard*, tako hudo. Potem sva prišla gor in me je še kar s tamalim porival. Tamalega sem nato dala v posteljico in takrat me je porinil, da sem padla po tleh, nato me je zgrabil za lase in vrat ter me začel daviti. Ne znam povedati, ampak takrat sem imela občutek, da je z mano konec. Kot da bi se mu v očeh nekaj zgodilo. Jaz sem takrat pomislila na otroka. Rekla sem si, da je šlo to čez vse meje in poklicala policijo. V tistem času, dokler ni prišla policija, me je prepričeval, da je vse moja krivda in da ga bom uničila, ker bo zaradi mene imel zapisnik na policiji. Policija je prišla in so jasno videli, da sem objokana in da sem pretepena, ampak sem jim rekla, da nočem, da bi bil zaveden v policijski evidenci. On jim je povedal povsem drugo zgodbo, in sicer da sem se jaz začela zaganjati v njega in da sva se sprla, da on meni ni naredil ničesar.

Iz tega pozneje ni bilo nič, dogodka nisem prijavila, nekako je šlo v pozabo, ampak od tistega trenutka je bil vseskozi na preži. Vsak dan me je maltretiral psihično, tako da nisem več zdržala. Vse to je delal ves čas načrtno, da bi mi prekipelo. Npr. bila sem na kavču in je vame rinil z besedami "prasica, kurba", kar tako, iz nič. Po enem mesecu, ko me je tako provociral, sem ga enkrat mahnila, ker nisem več zdržala. In seveda je takoj poklical policijo. Jaz se pa nisem zlagala in sem priznala, da sem ga mahnila. On jim je rekel: »No, vidite, to je tisto, kar sem vam govoril pred enim mesecem.« Kot da je problem v meni.

POČUTILA SEM SE KOT STVAR

Tako sem počasi spoznavala nianse moškega, ki sem ga imela ob sebi. Ves čas sem njegovo vedenje opravičevala s tem, da je ranjen, ker je imel težko otroštvo.

Ampak začela sem spoznavati, da je ta človek dobesedno pokvarjen.

Moj oče je denimo bil nasilen, sploh ko se ga je napil. Kljub vsemu mu ni bilo vseeno za človeka, veliko je pomagal drugim, bil je zelo čustven. On pa ni bil, on je bil pravi narcis, brez čustev in empatije.

Čeprav ni bilo veliko dogodkov konkretnega fizičnega nasilja, je bilo cel kup situacij, ko se je kar tako zagnal vame. Vsak dan me je poučeval, kje je računalnik, kako so tam drobtine, kako je na vrtu nekaj narobe, kako sem se narobe oblekla. Hvalil me je, pa razvrednotil, me spet hvalil in ponovno razvrednotil. Na koncu nisem več vedela, kdo sem. Ko sva šla ob ločitvi h kliničnemu psihologu, me je psiholog vprašal: »Kako ste se pa v zvezi vi počutili?« Rekla sem, da sem se počutila kot stvar. Tudi pri spolnih odnosih. Na začetku je bilo super, ampak pozneje meni velikokrat do tega sploh ni bilo, pa si mu sploh nisem upala reči, ker je bil užaljen. Potem je bilo dva meseca tišine in vzbujanja občutkov krivde.

Moje želje so bile v celoti poteptane. Ko sem rodila, sem bila prvo leto zaradi otrokovih alergij z njim precej v bolnišnici, potem sem si pa zaželela, da bi hodila na jogo. Da bi naredila nekaj zase. To je bila edina stvar, ki sem si jo zaželela. Ampak on ni niti enkrat prišel domov pravočasno, da bi jaz lahko šla na jogo.

Ni mu bilo mar za nikogar na svetu, skrbel je le za svoje koristi. Tudi njegova mama ima z njim postopke po sodiščih. Tudi njo je ves čas žalil in poniževal. Tašča in njegov brat sta prišla zame pričat na sodišče. Mama je njega po ločitvi vzela k sebi v hišo in tudi njo je zmanipuliral tako, da jo je finančno izžehl.

PET LET SEM SE PRIPRAVLJALA NA ODHOD

Ko sem ga začela prepoznavati, ko so plasti njegove maske počasi začele padati, ko sem dejansko videla, kdo je, sem vedela, da moram čim prej stran od tam. Ampak vmes je minilo še pet let. Pet let sem se pripravljala na odhod.

Za odhod sem si določila točen datum, kdaj bom šla. Tako mi je bilo nekako lažje, da sem se lahko psihično pripravila, ker sem vedela, da bo vse skupaj kar hudo. Tri tedne prej sem se naredila, da sem bolna. Doma sem si vse pripravila, vsa oblačila, vse svoje stvari sem zapakirala v vrečke za smeti in se tako pripravila za pobeg.

Te tri tedne sem vsak dan jokala, ker sem bila tako prestrašena, kaj bo. Tri dni pred načrtovanim odhodom je prišla k meni na obisk prijateljica in on je imel ponovno

svoj izpad. Spomnim se, da me je objela in mi predlagala, naj že tisti večer odidem, ona pa ga bo tačas zadržala v atriju. Ona mu je razlagala, kako ga razume in ga zadrževala v atriju, jaz pa sem tačas vrečke za smeti, v katerih sem imela spakirane obleke, računalnik in podobno, znosila v garažo. Potem mu je rekla, da mora iti, meni pa, da če ji nekaj pomagam.

V tistem sem rekla še otroku, naj pride z mano, in smo vsi šli v garažo, v prtljažnik smo dali še preostanek vreč in se odpeljali. Nekaj dni pred tem je moj najboljši prijatelj na vratih mojega stanovanja zamenjal ključavnico, da Jernej ne bi mogel vdreti v stanovanje. Vsi so bili pripravljeni z menoj, ker so do takrat že dobro poznali vso situacijo. Tisti večer sem prespala pri prijateljici. Otrok je prespal pri sorodnikih.

Kmalu za tem sva se oba z otrokom odmaknila za kak teden. Otrok je šel na morje s prijateljem in njegovimi starši, jaz sem se pa tudi umaknila k prijateljici na vikend. Jerneju sem poslala zelo lep SMS. Napisala sem mu, da enostavno ne morem več, da sem bila prevečkrat v tem odnosu ranjena, da sem prazna in nimam več kaj dati. Jaz sem ga že enkrat prej opozorila, da ga mislim pustiti, in ko je videl, da mislim resno, je bilo tri mesece bolje, potem pa spet isto. Napisala sem mu tudi, da imava skupnega sončka, da mu ne želim nič slabega, da mu ne želim škodovati, samo da poskuša nekako sodelovati in se raziti na čim bolj miren način.

Na morju pa mi je kar naenkrat nehal delati telefon. Oba sva imela telefona na podjetje, tako da je on poklical operaterja in rekel, da je žena izgubila SIM-kartico, in je dobil novo na moje ime. Moj telefon je bil ukinjen, on pa je imel vse moje stike in jim je vsem v tistem času pisal čudna sporočila v mojem imenu. Kot da sem jih pisala jaz. Pisal je prav opolzka, nizkotna sporočila, da bi me ponižal. Na srečo je neki poslovni partner, s katerim smo veliko poslovno sodelovali, ugotovil, da teh sporočil najbrž ne pišem jaz, in me obvestil, kaj se dogaja. Vdrl mi je tudi v Facebook in prebral vsa moja sporočila. Vse to je pozneje uporabljal proti meni. Popoln vdor v zasebnost.

Zatem je odprl profil na erotičnem portalu z mojo sliko, z mojimi pravimi podatki, kar sem videla zato, ker sem dobila na svoj službeni e-naslov, da sem se prijavila na to erotično spletno stran. Začel je hoditi k mojim prijateljem in moji najboljši prijateljici, ki me pozna od četrtega leta, in jo poskušal obrniti proti meni.

V dveh tednih je shujšal deset kilogramov in igral hudo žrtev. Še prijateljici, ki me zelo dobro pozna, se je zasmilil, ker jo je prepričeval, da je v stiski, ker da me ima tako zelo rad. Drugi prijateljici, ki sem ji veliko pomagala, ko se je ločevala, je govoril, da sem jaz vse njene zaupne stvari govorila drugim. On jih je pa poznal zato,

ker je po vdoru v moj Facebook prebral vse najine pogovore. Vse je skušal obrniti proti meni. Hvala bogu, da me tako dobro poznajo in da so ga vendarle spregledali, da to ni pozneje vplivalo na moje odnose z njimi.

Po ločitvi me je začel finančno izčrpavati prek institucij. Vseskozi me je prijavljal na policijo. Prvih nekaj let, ko sva šla narazen, ne vem, če je minil dan, da ne bi dobila kakega njegovega e-pisma ali SMS-sporočila. Tisoč in eno stvar mi je očital, zlasti da nisem dovolj dobro poskrbela za otroka, da sem nesposobna in podobno. Vse to je pošiljal na CSD, na šolo, policijo, na vse konce. Začel se je tudi vse več družiti z vzgojiteljicami. On je dobro izgledal in te starejše gospe so kar *padale* pred njim. Takrat sem opazila, da kamor koli je stopila moja noga, je bil teren že pripravljen proti meni.

NAJBOLJ BI SI ŽELELA, DA BI ME PRETEPEL, DA BI IMELA KAJ POKAZATI

Jaz se njega nisem na smrt bala, tako kot se nekatere ženske bojijo. Res pa je, da sem se ves čas ukvarjala z občutki negotovosti, kaj bo, ker je bilo njegovo obnašanje v celoti nepredvidljivo. Sem pa od takrat, ko me je prijel za vrat in sem videla tisti pogled v njegovih očeh, hodila še nekoliko bolj previdno, kot po jajcih. Od takrat sem še bolj pazila, kako se gibljam okoli njega, kaj rečem.

Ko sva se razšla, se je psihološko nasilje nad mano tako stopnjevalo, da sem si najbolj želela, da bi me pretepel, da bi imela kaj pokazati. Ker ko prideš na CSD in razlagaš stvari, te besede izpadejo tako lahkotno ... On je namreč vzel tudi mojega psa, in ko tam poveš, da ti je vzel psa in ga noče vrniti, je to za njih v celoti brez zveze. In ko je teh stvari veliko, se skoncentrirajo v eno ogromno gmoto, ki jo strokovni delavci včasih sploh ne znajo razvozlati oziroma razumeti. V vsem se kar izgubijo ...

Psa mi ni vrnil z razlago, da zanj nisem sposobna skrbeti. Otroku je razlagal, da bi kuža pri mami trpel. Na začetku sem se borila, da bi psa dobila, ampak pozneje enostavno nisem zmogla več, ker sem se morala boriti že za otroka. Pes je bil pri njem 10 let in je zanj dejansko skrbela njegova mama, ne on. Ko je pes zbolel, me je njegova mama poklicala, da nima več denarja za vse veterinarske storitve. Na koncu sem ga seveda prevzela jaz in plačala zdravljenje in evtanazijo. Takrat se je distanciral in mami rekel, naj kar mene pokliče, ker da je pes moj. Tudi za otroka do danes ni plačal niti ene preživnine. Vse to, se mi zdi, da dodatno pokaže, kako ta človek nima nobenih čustev.

OTROK JE POSTAL NJEGOVO GLAVNO ORODJE ZA VSAKODNEVNO MAŠČEVANJE

Ko sem iz nasilnega odnosa odšla, se je začelo še hujše nasilje prek otroka. Vedno prek otroka. Vedel je namreč, da ne bom več prišla nazaj in da me z ničemer ne more več prizadeti, razen prek otroka.

Otrok je postal njegovo glavno orodje za vsakodnevno maščevanje. Bil je deležen takšnih stvari, ki jih nihče ne bi smel biti, in to institucije spregledajo. Če fizično nasilje ni nikjer zabeleženo, institucije pravilom spregledajo, kaj se v resnici dogaja in kdo je pravzaprav nasilen. V postopkih sčasoma izgubi občutek, kdo si, saj ves čas hodiš po tankem ledu, da te ne označijo za problematično mamo.

Vsak otrok ima seveda svoje starše rad. Vendar ko je otrok prišel k njemu, ga je maltretiral z zasliševanjem o meni, kaj počnem, kam hodim. Otroka je začel prepričevati, da mi je zanj vseeno, da zanj nikoli nisem imela časa, čeprav sem v resnici za otroka v glavnem skrbela jaz, ker je on delal. Ko smo se srečali kje zunaj, ko je bil otrok na stiku pri njem, me otrok ni upal pozdraviti vpricho očeta.

Vsak moj korak je spremljal prek otroka in iskal vse mogoče situacije, da jih je obračal proti meni. Zlonamerno je komentiral nedolžne slučajne dogodke, slike na Facebooku, kjer je kdo od mojih znancev objavil fotografije z družjenj, češ da sem težka alkoholičarka in da je otrok z mano ogrožen.

TOLIKO GORJA NAMA JE NAREDIL, DA JE TEŽKO SPLOH POVEDATI

Na sodišču je postopek za razvezo trajala štiri leta. Vmes sem si že ustvarila novo življenje, imela sem novega partnerja in bila sem drugič noseča. V naši zakonodaji pa je tako, da če se otrok rodi v oknu 365 dni od uradne razveze, se šteje, da je oče otroka nekdanji partner. Iz CSD so ga pozivali, da poda izjavo, da otrok ni njegov, vendar te izjave ni želel podati. Ko se je otrok rodil, je bil to seveda najboljši dogodek v življenju mojega zdajšnjega partnerja, ki še ni imel otroka. A na rojstnem listu je pisalo ime nekdanjega partnerja. Toliko gorja nama je obema naredil, da je težko sploh vse povedati.

CSD ga je sicer pozival, ampak bili so zelo neučinkoviti. Stvari se nikamor niso premaknile. Jaz sem jih prosila, da naj pohitijo, ker za otroka nisem mogla urediti niti osebnih dokumentov, nisem ga mogla vpisati niti v vrtec. Takrat nismo mogli niti čez mejo na morje, ker nismo imeli osebnih dokumentov. Po osmih mesecih, ko

se glede tega ni nič premaknilo, sem poklicala znanko novinarko in ji rekla, da se ne bi rada izpostavljala, se mi pa zdi zelo pomembno, da se to razve v medijih. In šele po medijskem pritisku se je v enem tednu, glej ga, zlomka, vse rešilo. Seveda se nekdANJI partner še vedno ni odzval, ampak je CSD urgiral tako, da sva bila z zdajšnjim partnerjem pozvana na sodišče, kjer sva bila zaslišana o najbolj intimnih zadevah, zato da se potrdi, da je otrok dejansko po vsej verjetnosti njegov. Če bi se on pritožil, bi morali delati še teste DNK, ampak se ni. To je zadostovalo, da se je zadeva končno uredila.

DESET LET NI PLAČAL PREŽIVNINE, A JE ŠEL NA POLICIJO IN ME PRIJAVIL, DA JAZ ZANEMARJAM OTROKA

Preživnine za otroka v desetih letih ni plačal niti enkrat. Jaz pa sem enkrat zamujala s plačilom ene ali dveh položnic za otroka, ker sem takrat ogromno denarja dajala za odvetnike, in so obema staršema poslali opomin. On, oseba, ki deset let ni plačala preživnine, pa je zaradi tega šel na policijo in me prijavil, da zanemarjam otroka.

Glede neplačevanja preživnine se njemu ni zgodilo nič. Vse je sicer bilo zabeleženo v spisih, ampak nihče mu nič ne more, ker on uradno nima ničesar. Vse račune ima odprte v tujini in v Sloveniji ima prikazan stečaj. Dobival je celo brezplačno pravno pomoč. Dobesedno je naštudiral sistem in ga izigral. Mene ni pa nihče vprašal, če imam za šolske potrebščine, za otrokova oblačila, za skrb za otroka.

Tudi vse ostale stroške sem vedno prevzemala jaz. Nekoč je organiziral otrokov rojstni dan, povabil 20 otrok, vse je organiziral, stroške pa naj bi si delila na pol. Ko smo bili tam in je bilo na koncu treba plačati, mi je rekel: »Veš kaj, jaz zdaj nimam, ti plačaj.« Tega denarja nikoli nisem videla. In tako je bilo ves čas.

Vsa oblačila, ki sem jih kupila otroku in jih je bilo treba spakirati za s sabo – skoraj nobeno ni prišlo nazaj. In tako je bilo leta. Vedno je tako obrnil, da je za vsako stvar okrivil mene. To so taki manipulatorji, da ne znam razložiti. Na sodišču je bilo določeno, da oblačila potujejo z otrokom. To je največja napaka. Odvetniki in sodniki bi morali drugače delovati, sploh v situacijah, v katerih je vidna zloraba moči, ker so potem tudi oblačila dodaten razlog za stalni stik in stalna luknjica za nove manipulacije. Oblačila kupiš, potujejo z otrokom, in ko ti otroka predaš, je po navadi tako, da vzamejo tudi torbo. Načeloma je bilo dogovorjeno, da otroka prevzame v šoli, oblačila pa pred vrati našega doma, saj smo živeli čisto blizu šole. Ampak ne, on je zahteval, da oblačila vozim ali k njemu na dom ali v mesto. Jaz sem bila v tistem obdobju noseča in nisem imela avta. On je seveda to vedel in me je na

ta način maltretiral. Jaz pa sem vse to počela, ker sem vedela, da če ne bom, bo krajšo potegnil otrok, ker se bo znašal nad njim.

Na neki točki pa je bilo dovolj tudi mojemu zdajšnjemu partnerju. Rekel je, da tako ne moremo več živeti in da mu je treba postaviti meje. In sem mu res postavila mejo in rekla, da ga bo torba od zdaj naprej čakala pri vratih mojega doma in naj jo pobere, ko gre iz šole. In naslednji dan je že klicala policija, da otrok nima nič oblačil, da zanemarjam otroka, da nagajam in da on to doživlja že leta. Skratka, spet prijava in vse od začetka.

Točno je tudi vedel, kdaj se imamo lepo in je prav užival v tem, da nam je uničil lepe dneve. Na dan, ko sem rodila drugega otroka, sem dobila cel kup njegovih SMS sporočil, da kako nisem poskrbela za najinega skupnega otroka in podobno. Poletne počitnice so bile njegova specialiteta, vedno nam jih je uničil. Z danes na jutri nismo vedeli, ali bomo lahko šli na morje ali ne, ali bom dobila otroka ali ne. Jaz sem vedno trepetala, ali bom sploh videla otroka.

MOJ STRAH JE BIL NJEGOVA HRANA

Na točki, ko se je vse skupaj dogajalo že toliko časa, ko je toliko časa zlorabljal tudi otroka, ko sem videla, v kakšni stiski je otrok, sem se odločila, da se moram začeti *sestavljati*, in sem si poiskala pomoč.

Najprej sem poiskala pomoč na nevladni organizaciji. Veliko so mi pomagali. Skozi individualna svetovanja me je čudovita strokovna delavka učila prepoznavati težave in njegovo osebnost, da sem na stvari začela gledati bolj objektivno. Naučila me je tudi komunicirati. Prej sem se ves čas samo branila, ker sem se zelo bala. On je v meni vsadil cel kup frustracij, da sem ves čas dvomila vase. Da o občutkih krivde, zlasti glede otroka, niti ne govorim.

Začela sem veliko brati o tej tako imenovani narcisistični zlorabi. Takrat se mi je odprl svet. Končno sem za to, kar se mi je dogajalo in nisem znala ubesediti, dobila ime. Končno sem začela prepoznavati, kaj se dogaja, da to obstaja in da nisem edina. Takrat sem pogledala celo vrsto posnetkov na YouTubeu in sem se skozi vse to začela postopoma otepati vzorcev in se učila, kako mu postavljati meje, kako spremeniti pogled nanj in celotno situacijo. Predvsem pa, kako obdelati strah, ker moj strah je bila njegova hrana. In vidim tudi razliko med zadnjima dvema letoma na sodišču in prej. Pozneje sem bila bistveno bolj odločna in suverena. Ko začneš delati na sebi, tudi drugače postopaš v postopkih in te tudi drugače jemljejo. Naučiš

se, kako moraš postopati, kako moraš komunicirati tudi na centru za socialno delo. Da vztrajaš pri svojem, da opozarjaš, da zahtevaš, da se vse okoliščine napišejo.

Mene je bilo prej vedno tako strah, vedno sem trepetala, ker je on tako dobro manipuliral z vsemi in vsem. Velikokrat si ničesar nisem upala sploh reči. Ko pa sem se teh vzorcev osvobodila, sem dobila čisto drugi fokus. Prej sem ga gledala kot velikega, močnega manipulatorja, ki bo pretental ves sistem, zdaj pa sem ga videla kot majhnega, nemočnega fantka, kar dejansko tudi je. In on to dosega z ustrahovanjem, da se predstavlja za nekaj, kar ni. In ko sem to ozavestila, sem šele začela res postavljati meje.

NA SODIŠČU JE REKEL, DA SE BO TOŽARIL DO GROBA

Ko sva se razšla, sem imela v glavi, da mora imeti vsak otrok oba starša. Ker sem bila v življenju zelo prikrajšana za očeta, si tega nisem želela za svojega sina. Zato sem Jerneju rekla, da želim, da sodelujeva. Jaz sem mu ob razvezi pustila vse, šla sem brez vsega, samo zato, da bi mi dal mir. Tudi za otroka sem takrat rekla, da bi imela skupno skrbništvo. In to je bila moja največja napaka. Dve leti smo sicer poskušali, ampak nato sem dala na sodišče vlogo za polno skrbništvo, ker sem videla, da skupno skrbništvo ne bo šlo.

No, sodišče je spet posebna zgodba. Ko daš vlogo za skupno skrbništvo, to zelo težko spremeniš, ker oni ne gledajo vzorcev, pod kakšnimi pogoji si ti takrat želela skupno skrbništvo. V tistih prvih dveh letih od razveze je on naredil pravi pekel tako za mene kot najinega otroka, vseskozi je bilo nekaj, tako da smo dejansko videli, da skupno skrbništvo v našem primeru nikakor ni bila dobra odločitev. Ampak to razložiti na institucijah, je misija nemogoče.

Takrat sva šla na zahtevo sodišča do kliničnega psihologa, ki je tudi ubesedil, da on nima uvida v svoja dejanja, da na stvari gleda samo s svojega stališča, češ »samo po moje ali nič«. Vse narcisistične znake zlorabe je napisal, potem pa dodal, da priporoča, da imam jaz skrbništvo, z očetom pa naj ima otrok stike vsak drugi vikend in enkrat med tednom. S tem se seveda ni strinjal in je na sodišču rekel, da se bo tožaril do groba.

Sodnica naju je spodbujala, naj se poskuša dogovoriti. In sva se nekako dogovorila, da imam jaz skrbništvo, ampak stike imava pa enakovredne. Spet narobe. Spet je bilo cel kup težav z njegove strani, spet smo morali na sodišče in so mu zmanjšali stike.

VSE MEJE JE PRERASLO LETA 2020

Ko se je rodil moj mlajši otrok, ki ga imam z zdajšnjim partnerjem, je moj starejši otrok prišel domov in je bil zelo vesel, da je dobil bratca. On pa mu je rekel, da to ni njegov brat, da to ni nihče. Podrobno mu je razlagal, zakaj on ni njegov brat, in grdo govoril o njem ter ga poskušal prepričati, da bomo nanj zdaj pozabili. Prav hotel je, da bi razbil tudi to bratsko vez. Njegov cilj je bil, da otroka obrne proti meni in proti mojemu mlajšemu otroku.

Poleg vsega tega, kar se je ves čas dogajalo, je vse skupaj preraslo vse meje leta 2020, ko se je začela korona. Takrat je otroka dobesedno ugrabil.

Neki vikend, ko je bil otrok pri njem, mu je začel govoriti, da je zanj bolje, da ne gre nazaj k nam, ker da smo mi vsi znoreli. Mene je ta isti vikend prijavil, da izvajamo nasilje nad otrokom. V ozadju tega je bilo, da je dan pred tem od mamine odvetnice dobil pošto, da se mora izseliti iz hiše. On je namreč otroka izrabljal tudi v vseh postopkih proti lastni mami, da je reševal svoja finančna bremena. V vseh spisih je pisalo, da ga ne morejo izseliti, ker ima otroka in da otrok uživa posebno zaščito ter da že tečejo postopki glede tega, da mi izvajamo nasilje nad otrokom. Tako je podaljševal svoje bivanje tam še nadaljnji dve leti in pol, dokler ni dobil sodbe tudi od višjega sodišča, da se mora izseliti iz mamine hiše.

In takrat je s temi manipulacijami, da mi otroka ne maramo in da imamo raje mlajšega otroka, otroka zadržal. Z otrokom sva se slišala in rekel mi je, da bi bil še dva dni pri očiju. Strinjala sem se. Čez dva dni, ko sem prišla po otroka v šolo, mi je ves presečen dejal, da sta se z očijem dogovorila, da bo še pri njem in da me ni pričakoval. Govoril mu je, da naj bi šli mi nekam brez njega in da imava midva s partnerjem raje drugega otroka kot njega. Tako je krepil otrokov občutek, da je nama s partnerjem odveč. Ker otroka nisem želela spravljati v stres, sem rekla, da naj gre z očijem in da ga tako ali tako pridem iskat čez dva dni, ko bo zaključek pouka.

Ko sem zadnji dan pouka prišla po otroka pred šolo, mi je rekel, da ne more z mano. Vprašala sem ga, zakaj ne more, a mi ni znal povedati. Po licu so mu tekle debele solze. Nekaj je zadrževal v sebi, videla sem, da se dogaja nekaj hudega. V tistem me je poklicala šolska psihologinja in mi rekla: »Mislim, da je prav, da greste zdaj na policijo in takoj prijavite, da ga oče zadržuje.« Tudi na šoli so ga prepoznali. Kolikor so na začetku ob najinem razhodu zelo ohlapno pisali poročila, so potem zelo konkretno in natančno napisali vse, kar se je dogajalo. Takoj sem šla na policijo in tam povedala, da se bojim, da se nekaj dogaja, da se bojim, da otroka ne bom dobila. Policistka mi je odgovorila, da je bil pri njih že gospod, ki je podal prijavo, da izvajamo fizično nasilje nad otrokom. Tako se je začela nova kalvarija. Jaz pa sem bila že povsem izčrpana.

DO OTROKA SPLOH NISEM MOGLA VEČ PRITI

Do otroka sploh nisem mogla več priti. Bile so poletne počitnice in strah me je bilo iti tja, ker je bil Jernej takrat že zelo čuden. Hotela sem, da gre vse uradno, ker če bi jaz šla tja in udarjala po vratih, bi me spet prijavil. Tako pa smo sprožili vse postopke. Hvala bogu, da sem postopke že bolje poznala, da sem začela tudi jaz opozarjati, naj pogledajo dinamiko, da to ni samo medpartnerski spor, to je veliko več kot to.

Zahtevala sem, da na sestankih vse povem, da mi to omogočijo, ker me je on vedno pregasil in prevladal. To je težava naših postopkov v sistemu. Prišel bo starš, ki bo rekel, da drugi starš izvaja nasilje ter da je narkoman in pijanec. In potem se bodo o tem kar spisi pisali. In na koncu izgleda, kot da je to vse res. Na koncu se moraš braniti za nekaj, česar sploh nisi naredil.

Ker pa ti nisi takšen človek, ne govoriš, da je on psiho. In se boš ves čas samo branil in vzorec je sklenjen. On vseskozi ustrahuje, vseskozi laže in manipulira, ti se pa vseskozi umikaš, samo da bi imel mir. Ker ko narcisu postaviš tudi najmanjšo mejo, to v njemu zbudi še večji bes. In ta bes oni po navadi uporabijo na otrocih.

Njemu je bil glavni cilj, da otroka usmeri od mene, ker je vedel, da me lahko samo še s tem prizadene. Pred seboj je videl samo maščevanje in ga niti malo ni zanimalo, kako bi vse to lahko vplivalo na otroka.

Ko ga je leta 2020 začel zadrževati, ga je uporabljal izključno kot svoje orodje. Vsoskozi mu je pral možgane, da njegova mamica žal ni takšna, kot on misli, da je. Da če ni opazil, da je mamica šla z drugim otrokom na potovanje, njega pa niso vzeli. In da mamica hoče atinja uničiti.

Otroci, ki prihajajo v stik s takimi manipulatorji, so psihološko zlorabljeni. Ves čas imajo občutek, da hodijo po tanki liniji. In potem že zaradi tega, da se bo starš tisti dan dobro počutil, govorijo grdo o drugem staršu oziroma naredijo vse, da mu ustrezajo. Šele pozneje mi je otrok zaupal, kolikokrat ga je oče prizadel in da mu sploh ni jasno, zakaj to počne.

Tudi v šoli, ko so začeli prepoznavati, kaj se dogaja v naši družinski dinamiki, so otroku veliko pomagali. Na srečo je imel krasno svetovalno delavko in je k njej hodil dvakrat na teden. Veliko sta se pogovarjala o tem, kaj čuti, kaj je njemu všeč, kako je pomembno, da zna prepoznati čustva. Tako da se je začel krepiti, da je lahko z njim pozneje tudi prekinil.

OTROKA BI MORALA DOBITI V TREH DNEH, DOBILA PA SEM GA PO TREH MESECIH

V tistem času otroka nisem videla dva meseca in pol. Ves ta čas, ko je bil otrok pri njem, je bil dva meseca zaprt v sobi, nikamor ga ni peljal. Ves čas je igral samo igrice.

Zaradi tega smo bili tudi mi cele poletne počitnice doma. Ves čas sem bila v sodnih spisih, same urgence. Imela sem srečo, da sem takrat prišla k socialni delavki, ki je zadevo poznala in ki mu je znala postavljati meje, saj jo je ves čas ustražoval in jo hotel razvrednotiti. Ona je takoj sklicala multidisciplinarni tim. Poznam ogromno zgodb žensk in žal je tvoja sreča zelo odvisna od tega, h komu prideš. Če bi nalezla na koga drugega, bi se morda vse skupaj odvil drugače.

Ona je sklicala multidisciplinarni tim in takrat so po sedmih letih na CSD-ju začeli ugotavljati, kako je oče škodljiv za otroka. Takrat so se pa vsi zbudili, ker sem rekla, da zdaj bo pa moral nekdo za vse to skupaj odgovarjati. Prišle so kriminalistika, psihologinja iz šole, strokovna delavka iz nevladne organizacije in dve socialni delavki. In tim je sklenil, da je oče dejansko za otroka škodljiv.

Takrat sta se na sodišče dali urgencia za začasno odredbo in kazenska ovadba za onemogočanje stikov. Jaz sem natančno dokumentirala vse, kar se je dogajalo, vse pogovore sem snemala. Takrat je tudi sodišče zelo hitro urgiralo, sklicali so narok, na katerega seveda ni prišel, in relativno hitro so izdali tudi začasno odredbo, da ima prepoved stikov za dva meseca in da mora otroka v roku treh dni pripeljati nazaj. Ampak on seveda tako kot drugih odločb in sklepov tudi tega ni upošteval. Potem so ga poskušali dobit prek sodnih vročevalcev, ampak tudi teh se je skušal čim bolj izogibati. Otroka bi morala dobiti v treh dneh, dobila pa sem ga po približno treh mesecih.

Niso pa šli v odvzem otroka, ker je bila pri njem ugotovljena srednja stopnja ogroženosti, ker je bila psihična, ne fizična ogroženost. On je v tem času zamenjal cel kup odvetnikov. Na koncu, se mi zdi, da je imel v redu odvetnike, da se niso šli umazanih iger.

SAJ TUKAJ MI NE SODIMO NJEJ, GOSPOD, MI SODIMO VAM

Na CSD je ves čas poskušal diskreditirati strokovne delavke. Po vsem tem dogajanju je zahteval, da naj razgovore z nami in mnenje poda še neka tretja delavka, kar so mu ugodili. Ta, ki je potem z nami opravljala razgovore, pa naše naše dinamike

ni poznala. In je ocenila, da sva oba starša primerna. Ni upoštevala zgodovine nasilnih dogodkov, kolikokrat je otroka protipravno zadrževal, kršil sodno določene stike, da je kršil sklep o začasni odredbi, da nikoli ni plačeval preživnine. Ocenila je, da sva oba enako ustrezna kot starša. Na podlagi tega mnenja smo prejeli novo odredbo, na osnovi katere imam jaz sicer malo več stikov, on pa malo manj.

Na naroku na družinskem sodišču je sodnica rekla, da svetuje, da oba starša umakneva prijave za nasilje, da to ne bo poglobljalo partnerskega konflikta. On je bil to pripravljen podpisati, da se ne tožarimo še naprej in da bodo stiki potekali normalo, samo če umaknem prijavo proti njemu. Seveda sem jaz takrat na to pristala. Ampak na kazenskem sodišču se je proti njemu postopek vseeno sprožil in na prvem zaslišanju sem rekla: »Vse to, kar se je zgodilo, se je res zgodilo in se bojim, da se bo še, ampak glede na to, da smo na družinskem sodišču to uredili, nimam želje po nadaljnjem pregonu.« Odšla sem iz sodne dvorane, prepričana, da bom odstopila od pregona.

Potem sem slišala, da ga je tožilka zelo veliko spraševala. Ona je vse podatke in dokaze že imela. Lahko samo rečem, da so ga raztrgali. Potem je še moj odvetnik povzdignil glas in rekel: »Ne morem verjeti, kaj počnete. Gospa je vsemu temu že leta priča, ampak je šla prek sebe in rekla, da nima želje nadaljevati s postopkom. Saj tukaj mi ne sodimo njej, gospod, mi sodimo vam.« Ko sem to slišala, sem si rekla: »Sandra, če tega zdaj ne nadaljuješ, si oplela.« Sploh ko sem prebrala zapisnik in sem videla, kako je spet lagal.

On je bil prepričan, da se mu bom jaz vedno umikala. Takrat sem bila tudi jaz že zelo drugačna, in ko smo bili drugič pozvani na sodišče, sem prišla za kateder in sem rekla sodnici, da sem si prebrala vse in da se bojim, da se bo zadeva spet ponovila, in da bi s postopkom nadaljevala. Jaz se samo spomnim, da je njemu kar vse dol padlo.

Potem se je pa začelo. Vse priče so prišle – mama, moj partner, njegov brat, socialna delavka, vsi, ki so kaj vedeli o naši družinski situaciji. Njemu so se vsa kolesja zaprla in ni imel več nobene možnosti. Pripravil si je pričo, žensko, ki jo je imel zato, da jo je izrabljal za denar. Ona sploh ni zares vedela, zakaj je prišla na sodišče. On je verjetno mislil, da je ne bodo tako podrobno spraševali. Ta tožilka je bila večča prav tovrstnih manipulacij. Na tolikih lažeh so ga dobili, da je bil postavljen čisto v kot. Ni imel nobene možnosti. Na koncu je bil tudi obsojen.

Dobil je tri leta pogojne kazni, če pa enkrat naredi kakršen koli prekršek, mora na prestajanje osemmesečne zaporne kazni, plus leto ali dve psiholoških terapij. Seveda se je pritožil in pritožil se je tudi na višje sodišče, ampak je tudi višje sodišče pritožbo zavrnilo.

ČE MI OTROK TEGA NE BI POVEDAL, VAM NE BI VERJELA

Zadnje leto do obsodbe mi je otrok ves čas govoril, da si stikov ne želi, da ne želi več k hoditi k njemu. Jaz sem mu seveda rekla, da vsak vikend stike z očetom vseeno mora imeti. Enkrat se je zgodilo, da je šel otrok z njim v avto in po petnajstih minutah je prišel ven, čisto objokan. Kar vrelo je iz njega, da ga ne briga, tudi če ga foter ne pogleda več. Otrok mi je takrat povedal, da nista naredila niti par metrov, ko ga je on že začel napadati. Govoril mu je: »Ti si kriv, zaradi tebe bom šel v zapor.« Hotel ga je nagovoriti, da bi šel z njim na policijo in da bi se zlagal stvari o meni. Otrok pa mu je rekel, da ne bo šel na policijo in da če se ima kar koli za zmeniti, naj se zmeni z mano. Potem ga je začel maltretirati s tem, da je slišal na sodišču, da si želi drugačne stike. In mu je otrok odgovoril, da mu ne bo lagal, da si res to želi. Takrat se je začel dreti nanj in ga ustrahovati. In otrok mu je rekel, da hoče samo k mami, da ga ima dovolj.

Že enkrat prej je zbežal od njega, ker mu je razbil telefon. Je pa bil takrat otrok že star okoli 15 let in je dobil to moč, da si je upal tudi očetu kaj reči. Se je pa zavedal, da obstaja velika verjetnost, da ga bo oče takrat odrezal, ker je pač tak.

Vendar je otrok vztrajal in pozneje se je tudi doseglo, da očeta ne rabi več obiskovati pod prisilo. Ko je strokovna delavka na CSD končno opravila razgovor z otrokom, so vse to prepoznali in napisali mnenje. Strokovna delavka na CSD, ki je opravila razgovor z otrokom, mi je neposredno rekla, da če ji otrok vsega tega ne bi povedal, da ona meni tega ne bi nikoli verjela. Zato je tako pomembno, da otroke poslušajo. Temu je sledila odločitev, da ima otrok z njim stike enkrat na teden. V primeru, da bi otroka maltretiral, otrok prekine stik. Ampak njega na stike ni bilo več in otroka je povsem odrezal. Danes nimata stikov in nova sodna odločba je, da stiki potekajo samo in izključno po otrokovi želji.

A vse to je na otroku pustilo posledice. Danes je zelo v redu fant, na ven izgleda zelo samozavesten, ampak je strašno ranljiv. In nima pozitivne samopodobe, ki bi jo moral imeti.

KO VIDIŠ, DA TE INSTITUCIJE NE ZAŠČITIJO IN SI TUDI SEKUNDARNO VIKTIMIZIRANA, TAKRAT TE POSTANE ZARES STRAH

Od obsodbe naprej se je nekdanji partner v celoti odmaknil in zdaj me končno pusti pri miru. Sem se pa kar dolgo časa borila s posttravmatskim stresnim sindromom. Ko se ponoči zbudiš in je vseskozi prisoten neki strah. Vseskozi me je

okupiral in tudi mojega zdajšnjega partnerja, jaz sploh ne vem, kako je on to vse zdržal. Jernej je bil še dolga leta po prekinitvi najine zveze vsepovsod.

S tem, ko sem vse te vzorce prepoznala, se mi zdi, da sem dobila moč, da mi zdaj ne more več nič. Zdaj vem, da bi zdaj čisto drugače odreagirala, da bi postavljala meje za vsako najmanjše nasilje.

Na enem od razgovorov mi je kriminalistka rekla, kako imamo ženske čisto različne meje. Eni bo dovolj, da če jo samo žali ali enkrat nad njo dvigne roko, bo spakirala kovčke in šla. Druge pa mislijo, da je to normalno, da so to samo njegovi slabi dnevi in da ima tudi dobre strani. Počutijo se soodgovorne za njegove izpade. In vztrajajo. To so vse vzorci, s katerimi odraščamo. In izhajamo iz različnih okolij, in zato tudi različno reagiramo.

Pri sistemu najbolj pogrešam to, da bi bolje prepoznali žrtev in jo znali zaščititi. Zlasti otroke. Jaz sem se že postavila zase s tem, ko sem šla. Že s tem, da ti zapustiš odnos, a imaš otroka, je velika stvar. Ampak ko vidiš, da te institucije ne zaščitijo in si tudi sekundarno viktimizirana, no, takrat je pa mene postalo zares strah. Takrat se mi je zdelo, da so se vse zaveze spet zaprle in da živim v tem nasilju in nikogar to ne briga. Sploh pa ne za otroka.

KORAK SRAMOTE, DA SI PRIZNAŠ IN DA GREŠ TJA

Mislim, da mi je v vsem tem času po razvezi največjo moč dajal materinski nagon. Otroku res želiš najboljše in se mi zdi, da sem v tem črpala vso moč in vztrajnost. Je pa res, da se mi zdi, da veliko žensk zaradi tega konča tudi na psihiatriji ali antidepresivih ali pomirjevalih. Meni je veliko pomagalo, da sem ogromno brala o tem, gledala posnetke, da sem hodila na opolnomočenja. Nisem si mislila, da bom kdaj za pomoč poklicala na katero od nevladnih organizacij. Korak sramote, da si priznaš, da si pristal na tem in da greš tja.

Tudi ko sem klicala, sem si vmes stokrat premislila. Pa tudi ko sem prvič šla tja, mi je bilo grozno. Ampak ko začneš odkrivati določene stvari o sebi, se ti odpre povsem nov svet. Dobivati začneš novo moč, ker začneš postavljati nove temelje. Ker razumeš, kako si nekaj narobe razlagaš, kako nekje narobe odreagiraš in zakaj tako odreagiraš.

Naučiš se, kako tem osebam postavljati meje. Ko sem bila malo ven iz tega, je najprej prišla huda faza obžalovanja, žalosti, zakaj sem 23 let pustila, da mi tak

toksičen tip uničuje življenje. Zakaj ga nisem že prej zapustila, zakaj nisem že prej delala na sebi, zakaj nisem postavila mej, ko mi je prvič nekaj naredil. Postavljala jih nisem tudi zato, ker nisem verjela v institucije, hkrati pa sem se sčasoma tudi jaz zelo spremenila. In zdaj veliko stvari razumem in si ne bi nikoli več pustila kaj takega, nikoli.

In zdaj, ko je faza žalovanja minila, sprejmeš, da si zdaj drugačen človek, in to začneš ceniti. Zdaj tudi otroke učim, kako postavljati meje.

Predvsem sem bila vesela, ko je moj sin dobil pogum, da se postavi zase, ne proti očetu, ampak za sebe. Da si upa tudi toksični osebi povedati svoje mnenje. Ni ti treba biti tiho in delati vse zato, da nasilna oseba ne bi eskalirala, ker je ravno to njen namen.

Ženskam, ki doživljajo nasilje, bi sporočila, da vem, da v nasilnem odnosu ni vse samo grdo. Ravno zato se ujameš v mrežo, sploh na začetku. Ko si zaljubljena, te kar nekaj te vleče nazaj, saj je tudi veliko lepega. V eni osebi je vedno tako dobro kot slabo. Če pa je slabih stvari preveč in oseba z njimi ne preneha, te prej ali slej potlačijo. In če ne ukrepaš pravočasno, te potegne s seboj v globino.

OPRAVIČEVALI SO GA, DA JE PAČ IZ TAKE KULTURE

Liana

Liana je 40-letna mama dveh najstniških otrok, ki jo skozi življenje vodi neizmeren optimizem. Kozarec je vedno napol poln, nikoli napol prazen, je njeno življenjsko vodilo, ki ga je skušala privzgojiti tudi svojim otrokoma, danes 16-letni srednješolki in 13-letnemu osnovnošolcu. Na otroštvo, mladost in primarno družino ima lepe spomine. Po poroki se je preselila k možu in njegovim staršem, kjer je kmalu spoznala, kako drugačna je njihova družinska dinamika in kakšen je v resnici možev pravi obraz. Ko sta se z možem in takrat enoletno hčerjo preselila v Slovenijo, je upala, da bo to nov začetek, ki bo pripomogel tudi k izboljšanju situacije v njuni družini. A bila je le še bolj sama. Z leti sta se moževo nadzorovanje in omejevanje okrepila do te mere, da je morala veliko energije nameniti iskanju načinov, kako zmanjšati tveganje za njegove izbruhe in živeti tako, da si zagotovi vsaj malo neodvisnosti. Uspelo ji je dobiti zaposlitev, ki jo je v nasilnem odnosu le s težavo ohranjala. Liana in otroka so svoje življenje popolnoma prilagodili in podredili potrebam moža in očeta. Njihov vsakdanjik je bil prežet s strahom ob pričakovanju, kaj se bo zgodilo, ko pride oče domov, saj je bil njegov urnik vedno spremenljiv in kaotičen, njegovo vedenje pa popolnoma nepredvidljivo. Njihov dom ni bil vedno varno zavetje. Vsaka malenkost, ki bi zmotila moža, je lahko vodila v grožnje, kľofuto ali druga nasilna dejanja. V obdobju pred odhodom je čutila, da je življenjska energija v njej popolnoma usahnila. Liana je z odhodom v krizni center in pozneje v varno hišo prekinila nasilni odnos. Posledice pa ostajajo in od nje še vedno terjajo čas in trud za spoprijemanje. Veseli se življenja in je, kljub samokritičnosti, ponosna nase, da ji je uspelo obdržati službo, kjer jo cenijo, opraviti voziški izpit, se postaviti na noge in vsak dan najti trenutek, ko se v svoji koži počuti preprosto – dobro.

DOBER MOŽ NE STOJI ZA SVOJO BESEDO

Rojena sem bila v eni od držav nekdanje Jugoslavije. Živelim smo navadno družinsko življenje. Oče je delal, mama je bila doma. Mama in oče sta si vedno medsebojno pomagala, bila sta enakovredna, nista se prepirala pred nami. Otroci smo vedeli, kje so meje, ni pa bilo preprirov ali vpitja. Bila sem vesel otrok, moja najstniška leta so bila lepa. Dokončala sem srednjo šolo, rada sem se učila, bila sem uspešna. Želela sem študirati, po srednji šoli sem se vpisala na pedagoški študij, da bi postala vzgojiteljica. Vedno sta me zanimali psihologija in pedagogika, še vedno rada berem in se učim o teh temah. Nato sem prek prijateljev spoznala moža. Po enem letu sva se poročila. Živel je pri svojih starših in preselila sem se k njemu. Obljubil mi je, da bom lahko študirala. Že ko sem se preselila k njegovim staršem, sem ugotovila, kakšni odnosi vladajo v moževi družini. Mama je bila popolnoma podrejena, njena beseda v družini ni veljala nič, moški člani so se grdo znašali nad njo in jo imeli za služkinjo. Popolnoma enako se je pričakovalo od mene. Spoštovanje drugih je mama hotela izsiliti na način, da se podreja in ustreže. Vedno je delovala tako, da je vzbujala slabo vest, ker se toliko žrtvuje. Moj mož in njegov oče, ki sta si zelo podobna, sta bila hkrati tudi pogosto v konfliktu. Veliko je bilo manipulacij, prikrivanja, laganja, res težki odnosi. Tasti je tudi alkoholik. Priča sem bila veliko situacijam, ko je bil mož nespoštljiv tako do mame kot očeta, do mame še posebej, tako on kot oče. Že v prvem letu zakona je začel kazati drugačen obraz. Nisem se mogla zanesti nanj. Če je rekel, da greva kam, se je to lahko zgodilo ali pa ne, in tako je bilo pri vseh stvareh. Domov, k svojim, nisem več mogla, nisem pa jim niti hotela povedati resnice, ker jih nisem hotela obremenjevati s svojo situacijo. Oče je vedel, slutil je, da nisem v redu. Nekaj časa smo živeli tako, nato sva dobila prvega otroka, hčer. Ko je bila hči še dojenček, je mož rekel, da se bomo preselili v Slovenijo. Tukaj je že imel nekaj znancev. Ko sva prišla sem, sem bila popolnoma sama. Poznala nisem nikogar, jezika nisem znala, bila sem povsem odvisna od moža. Obljube, da bom lahko študirala, se niso uresničile, tudi pri ostalih dogovorih je bil popolnoma nezanesljiv. Ko smo se med počitnicami vračali v matično državo na obisk k njegovim in mojim sorodnikom, sem večkrat dobesedno prosjčila, da mene in vsaj otroka pelje k mojim, čeprav ne živijo daleč od njegovih. Vedno je rekel, da bomo šli, nato je bilo vse drugače, vedno redkeje sem jih videvala. Ko smo bili pri njegovih starših, mi je bilo tako hudo ... Tako blizu svojih sem, a jih ne morem niti objeti.

Mož se je ukvarjal s prodajo, je zelo prepričljiv trgovec in brez težav pripravi človeka do tega, da kupi nekaj, česar ne potrebuje ali ne želi. Ljudem se zna predstaviti v zelo lepi luči. Tista druga plat je bila prihranjena za med štiri stene.

V Sloveniji se nama je rodil še mlajši sin. Bilo me je strah, kako bo šlo, ker sem do zdaj že dobro poznala moža, a nisem imela kam. Vseeno sem upala, da bo bolje.

Otroka sta šla v vrtec in želela sem delati, da bi imela vsaj nekaj svojega denarja in varnost.

Zaposlila bi se lahko že takrat, ko sta otroka začela obiskovati vrtec. Na zavodu za zaposlovanje sem bila prijavljena več let od vstopa otrok v vrtec, a zaposlitev mi je uspelo dobiti šele pred nekaj leti. Kot brezposelno osebo me je zavod vabil na delavnice, pogovore itd. Pred pogovori s svetovalko na zavodu sem bila vedno pod stresom, ker sem vedela, da bom morala najti neki izgovor, zakaj se ne morem udeležiti različnih dejavnosti, na katere me je napotovala, saj mi mož tega ne bo dovolil. Mož je ves čas pritiskal name z vprašanji, zakaj to rabim, zakaj moram iti, govoril je, da ne rabim tega in da to ni zame. Šla sem na delavnico pisanja življenjepisa, ki si ga nisem upala odposlati, ker sem vedela, da mi bo mož zaposlitev onemogočil na tak ali drugačen način. Hkrati pa sem morala razmišljati več korakov vnaprej, kaj to pomeni – da me lahko povabijo na pogovor in bom spet morala iskati izgovore, zakaj se jih ne morem udeležiti. Uspelo mi je, da sem ostala vpisana v evidenco brezposelnih oseb pri zavodu, tako da sem vedno znova iskala opravičila, zakaj se ne morem udeležiti dejavnosti, šla sem samo na najbolj nujne stvari, saj so mi večkrat zagrozili, da me bodo sicer izpisali, ker sem bila že predolgo vpisana. V tem obdobju smo dobivali tudi denarno socialno pomoč, dobival jo je mož. Sicer nikoli ni rekel, da mi ne da denarja, vendar nisem mogla tako živeti, želela sem delati in imeti svoj dohodek, saj mi je bilo jasno, da ima mož več pravice do razpolaganja z denarjem po svojih željah, ker je tudi on edini služil denar. Samoumevno je bilo, da ne morem pričakovati več kot samo sredstev za osnovne potrebe družine. Vedno je obveljalo njegovo mnenje in njegove odločitve, tudi če bi jaz razmišljala drugače in to povedala, ne bi zaleglo. Če sva se o čemer koli dogovarjala in če je bil tisti trenutek dobre volje, se je strinjal, ko pa je prišlo do tega, da je treba nekaj izpeljati, si je premislil in naredil po svoje ali pa ni naredil nič. Rekel mi je, da dober mož ne stoji za svojo besedo, včasih v šali, največkrat pa je mislil resno. Nikoli nisem vedela, kaj lahko pričakujem, ker je lahko zadnji trenutek spremenil načrte. Nisem se mogla zanesti nanj, da se bo držal dogovorov. Tudi če je bilo treba peljati otroke na pregled, sem ga morala večkrat spomniti, zato sem se raje dogovarjala za termine, ko sem sama imela čas. Ves svoj čas sem morala podrežati njemu in čakati, če on ne bo izpolnil dogovorov, da prevzamem obveznosti.

NE RABIŠ TE SLUŽBE, NE MOREŠ BITI TOLIKO ČASA ODSOTNA OD DOMA

Kako sem nato vendarle dobila zaposlitev? Možu sem rekla, da me bodo izpisali iz evidence, če ne bom sprejela službe, ki jo še danes opravljam. Služba mi je v

vseh pogledih popolnoma ustrezala (dopoldanski delovnik, prosti vikendi), saj nisem mogla računati na to, da bo mož poskrbel za varstvo otrok popoldne in med vikendi, o tem sploh ni bilo debate, on za to ni imel časa. Njegov urnik je bil vedno kaotičen. Mojo zaposlitev je sofinanciral zavod, pogodbo sem podpisala za eno leto in moja dolžnost je bila, da izpolnim svoje obveznosti. Mož mi je rekel, da bom šla pač nekajkrat v službo in da bom našla neki izgovor, da mi bodo dali odpoved, zato ker jaz te službe ne rabim, ker ne morem biti toliko časa odsotna od doma, da imam dovolj dela doma in da za »minimalca« se ne splača hoditi v službo. Vendar sem vztrajala, da sem ostala zaposlena, hkrati pa sem še vedno opravljala vsa gospodinjska opravila, da bi s tem zmanjšala njegove očitke in da ne bi opazil, da zaradi moje službe doma kaj ni narejeno. Če pa se je zgodilo, da česa nisem uspela narediti, me je začel poniževati in preklinjati, zato sem se dobro zavedala, da mora biti vse zlikano, pospravljeno, skuhano, drugače ne bo miru, na udaru bomo in jaz in otroci. Mož pri gospodinjstkih delih ni sodeloval popolnoma nič.

Prostega časa z otrokoma nismo mogli preživljati, kot bi želeli, na primer iti na igrišče, ker sem se morala prilagajati moževemu urniku, prihodom in odhodom. Ključev od stanovanja največkrat ni vzel s seboj, vedno smo morali biti doma, da mu odpremo. Lahko mi je sporočil, da pride čez pet minut, nato pa je prišel čez pet ur, tudi v nočnih urah. Otroka sta me velikokrat prosila, da bi šli na igrišče, na sprehod, a nisem mogla, ker nisem vedela, kdaj bo mož prišel domov, ali bo dobre ali slabe volje, ali bo lačen, ali se mu bo kam mudilo, pripravljala sem mu celo oblačila, ki jih bo nosil tisti dan. Tudi če je bilo skuhano, si sam "ni znal" vzeti, pritoževal se je, da je lačen doma, čeprav sta bila v kuhinji dva vedno polna hladilnika. Iz službe sem šla vedno takoj domov, da sem skuhala in mu kosilo tudi postregla. Lahko se je zgodilo, da hitim domov kuhat, on pride in nima časa niti pojesti.

Prijateljic nisem mogla imeti, saj nisem mogla niti na kavo z nikomer zaradi vseh njegovih pritiskov. Prepovedal mi je, da bi uporabljala družbena omrežja, dobesedno mi je rekel, da ne smem imeti odprtega profila. Spomnim se, da mi je vzel telefon in mi izbrisal aplikacijo Facebook. Moj telefon mu je bil vedno dostopen in je vedno poznal moje geslo. Ko sem poleti v vročini želela obleči majico z naramnicami, je rekel, da to ni zame. Dovolj je bilo, da je samo tako rekel, ni mi bilo treba preizkušati, kaj bi se zgodilo, če ga ne bi ubogala.

ZAKAJ JOKAŠ, KAJ SE JE ZGODILO?

Prisotno je bilo tudi fizično nasilje. Dogajalo se je na način, da je mož metal stvari vame in otroka, me z roko udaril po ustih. Še več je bilo psihičnega nasilja. Grozil

je, da bo vrgel stvari vame, preklinjal je in nas zmerjal. Velikokrat sem mu rekla, naj se vzdrži takih besed pred otrokoma, kadar se ni pomiril, je samo še stopnjeval svoj izbruh z vpitjem in preklinjanjem. Z enakimi izrazi je zmerjal tudi otroke.

Fizično pa se je največkrat spraval na hčer, ki se velikokrat ni strinjala z njegovimi zahtevami, zato ji je dal klofuto in jo nato spraševal, zakaj joka in kaj se ji je zgodilo. Pretvarjal se je, da se ni nič zgodilo. Zapiral jo je v kopalnico, čeprav se boji teme, zapiral jo je na balkon v mrazu, ji prebil ustnico, ji tiščal obraz v tla, brcal v zadnjico. Če smo bili tiho, ko je povzdignil glas, nas je grozeče spraševal, zakaj smo tiho, če smo spregovorili, ga je to še bolj podžgalo. Če je otrok jokal ob njegovem izbruhu, je iznenada naredil zaskrbljen obraz in ga spraševal, zakaj joka, kaj se mu je zgodilo. Vsak trenutek, ko je bil doma, smo morali že samo iz njegovega pogleda znati razbrati, kaj hoče in skočiti na vsak ukaz, a tudi to nas ni zavarovalo pred njegovo agresivnostjo. Hči je bila v takih situacijah razburjena in je govorila s povišanim tonom, nakar jo je spet spraševal, zakaj tako govori, zakaj stiska zobe ... Sina je udaril po glavi, kadar je delal z njim za šolo, ker ni imel potrpljenja. Grozil mu je, da če ne bo priden v šoli, da ga bo premlatil, da ne bo moder, ampak črn, da takšnega otroka ne rabi pod svojo streho in da ga bo nagnal od doma. Večkrat sem moža opozarjala, naj ne govori in ne ravna tako z otrokoma, vendar ni zaleglo.

Velikokrat sem ugotovila, da so njegove zgodbe o tem, kje je in kaj dela, v neskladju. Rekel je, da gre nekam drugam, nato pa na družbenem omrežju objavljal slike z zabave, na kateri je bil. Želela sem samo, da mi pove po resnici, vendar do tega po njegovem mnenju nisem imela pravice, niti ga nisem imela pravice spraševati. Pozneje me je pred institucijami prikazoval kot ljubosumno in posesivno. Velikokrat je tudi rekel, da bi se lahko mirno pogovorila, da mi ne bi bilo treba oditi na tak način. Samo reči bi morala.

ČE BI SE HOTELA LEPO POGOVORITI, ŽIVA OD TAM NE BI PRIŠLA

Vedela sem – če bom vztrajala v takem odnosu, ne bom preživela. Začela sem čutiti posledice na zdravju in psihičnem počutju. Nisem več čutila nobenega veselja, nisem sem se mogla sprostiti. Svet je bil siv, ničesar lepega ni bilo več. Čutila sem, kot da je črn oblak ves čas nad menoj. Morala sem nekaj narediti. Težko je opisati z besedami, kako sem globoko v sebi vedela, da če se bom skušala z možem lepo pogovoriti, živa od tam ne bom prišla. Nekaj se mi bo zgodilo.

Enkrat je prišel domov po večdnevni odsotnosti, bilo je malo pred polnočjo. Zahteval je, da mu skuham večerjo, rekel je: »Vstani in mi daj nekaj za jesti«. Med

kuhanjem je vpil name, kar sta slišala tudi otroka, zgrabil me je za lase in mi stresal glavo, govoril mi je, kdo si ti, da me sprašuješ, kje sem. Medtem je vpil name »zakaj me gledaš«, če sem pogledala stran, je vpil »zakaj me ne poslušáš«. Takrat sem se odločila, da ne morem več tako, da moramo stran. Tukaj v Sloveniji nisem imela nikogar, nikomur se nisem mogla zaupati ali vprašati za nasvet. On je poznal veliko ljudi. Zunaj doma je velja za prijaznega in dobrega človeka in nihče, ki ga pozna, mi ne bi verjel. Brskala sem po spletu, dokler nisem našla informacije, kam se lahko umaknem v primeru nasilja v družini. Poklicala sem v krizni center, otroka sem vprašala, ali želita iti z menoj, nisem ju hotela siliti. Odločila sta se, da gresta.

ČE BOM ZAČUTILA, DA ŠČUVATE OTROKE PROTI OČETU, BOM UKREPALA PROTI VAM

Na policiji sem podala prijavo za nasilje. Njihov odnos se mi je zdel korekten. Možu so dali prepoved približevanja. Potem je dobil še prepoved približevanja na sodišču, glede česar smo tudi imeli obravnavo na sodišču. Sodnica je bila v redu, bila je spoštljiva in je vsemu prisluhnila. Moževa odvetnica me je, na primer, vprašala, kako sem pa vedela, da nečesa ne smem obleči, če nisem moža nikoli vprašala, da so to samo moja predvidevanja. Sodnica je nekajkrat posegla v neprimerna vprašanja. Možu ni bilo treba reči, da nečesa ne smem. Bilo je dovolj, da je rekel, da jaz nečesa ne potrebujem. Imela sem dovolj izkušenj s posledicami, če bi naredila drugače, kot on želi. Čez skoraj eno leto so me spet vabili na policijo, da dopolnim izjavo, ker je tožilstvo zahtevalo dodatna pojasnila. Zdaj že dve leti kazenska prijava stoji. Vem, da je mož imel neko pričanje, ker mi je rekel, da mora zaradi mene na sodišče, to pa je tudi vse.

Na centru za socialno delo so nas sprva podpirali. Socialna delavka je govorila z otrokoma, ki sta povedala, kaj se nam je dogajalo. Center za socialno delo je za sodišče predlagal, naj imata otroka z očetom najprej stike pod nadzorom in naj uvajanje stikov steče postopoma. V tem času smo vsi trije hodili na različne terapije in svetovanja. Potrebovali smo zunanjo pomoč, da zaživimo drugače, ker sama ne bi zmogla odpraviti vseh posledic.

Čez nekaj mesecev je naš primer prevzela druga strokovna delavka. To je bilo v času, ko so se začeli stiki pod nadzorom. Po prvem stiku me je poklicala in povedala, da bo ukrepala proti meni, če bo začutila, da otroke ščuvam proti očetu. Takoj po prvem stiku je tudi že predlagala, da se ukinejo, ker da za stike pod nadzorom ni razloga in da je jasno, da otroka z očetom nista ogrožena. Na prvi stik obeh otrok je socialna delavka kot opazovalca povabila nekega svetovalca, pri katerem

je mož obiskal – mislim da – šest delavnic. Ta svetovalec je v tej eni uri videl, da je mož čisto v redu do otrok, in podal mnenje, da ni potrebe za stike pod nadzorom.

S tem se nisem strinjala, saj je hči stike zavračala, in videla sem, da otroka potrebujeta več časa oz. predvsem, da več časa potrebuje mož. Ker ljudje se v tako kratkem času ne spremenijo in vsak se lahko tisto eno uro pod nadzorom obnaša popolnoma drugače, kot se med štirimi stenami. Še posebej nekdo, ki zna zelo dobro pred drugimi odigrati vlogo skrbnega človeka. Stiki pod nadzorom s hčerjo niso potekali dobro in hči se je do očeta vedla zavračajoče. Na enem od stikov se je močno razburila in kričala nanj. Na centru so se obnašali, kot da je nekaj z njo hudo narobe. Vendar druga strokovna delavka, ki je nadzorovala stik, ni bila pozorna na dogajanje. Mož je hčeri govoril, da sem bila jaz nasilna. Enkrat drugi ji je rekel, da mora zaradi nje na policijo, da bo šel v zapor. Namerno se jo je dotikal, česar ona ni želela. Več je bilo takih situacij, ko jo je poskušal izzvati, in nekajkrat mu je uspelo. Nekajkrat je bila hči sama na pogovoru s to glavno socialno delavko, od koder je vedno prišla razburjena, ker se je počutila napadeno. Meni je ta socialna delavka povedala, da ne znam pripraviti otroka na stik, da hčer ne spodbujam dovolj in na pravi način in da ne ve, kaj je narobe s hčerjo, da potrebuje diagnozo. Na zadnjem pogovoru, kjer sta bili sami s hčerjo, ji je socialna delavka povedala, da se bo morala spremeniti oz. poboljšati in da jo bo poslala na tečaj komunikacije ali v neki zavod. V pogovorih in poročilih se hčer opisuje kot odklonilno, muhasto, netolerantno, nestrpno, uporniško. Ko je enkrat tretja strokovna delavka nadzorovala stik, je hčeri rekla, da mora dati očetu priložnost, da ji bo žal, ko enkrat staršev več ne bo. Ne glede na to, kako so govorili o hčeri, naj povem, da hči nima težav v šoli, je uspešna in upošteva avtoriteto, medtem ko ima sin veliko več težav.

Pri sinu je bilo drugače. Nekaj mesecev po prihodu v varno hišo je začel govoriti, da močno pogreša prijatelje. Zelo je trpel tudi zaradi daljših voženj v šolo, saj nismo več živeli v neposredni bližini tako kot prej. Stiki pod nadzorom so se pri sinu hitro zaključili, ker je želel čim prej k očetu. Za hčer pa smo vztrajali na sodišču, da se nadaljujejo stiki pod nadzorom, saj me je skrbelo, če ne bodo potekali na ta način, da hči na stik sploh ne bo šla. Imeli bova še večje težave, na CSD so mi kar odkrito grozili. Sin in hči sta začela hoditi individualno spet k neki drugi socialni delavki. Hčeri je rekla, da bo mama plačala kazen, če ne bo hodila na stike z očetom. Kako naj to pojasnim otroku, da pomirim njen strah glede kazni, ne da bi povedala preveč in bi spet izpadlo, da nanjo vplivam z informacijami o postopkih? Čez nekaj mesecev smo se na drugi obravnavi dogovorili, da bo imela tudi hči stike brez nadzora. Na prvi stik je oče pozabil. Bil je petek, čakala ga je v šoli, ker v stanovanje ni mogla, saj ni imela ključa, očeta pa ni bilo doma. Na telefon ga ni dobila. Poklicala me je, in ker nisem vedela, kaj naj ji svetujem,

sem vprašala svetovalko v varni hiši, ali naj hči ostane in čaka ali naj gre domov, kaj se naredi v teh primerih. Če se je dogovorila, da počaka, naj počaka, če ga ne dobi na telefon, naj gre domov, saj ne more dolgo čakati popoldne v šoli. V tem času se je oče hčeri javil in rekel, da je eno uro stran. Odločila se je, da ga počaka. Oče pa je čez nekaj dni odšel na CSD in povedal, da sva jaz in svetovalka iz varne hiše hčeri rekli, naj gre domov, in da je ob neki drugi priložnosti želela z njim in bratom na sok, a ji jaz nisem dovoila. Nič od tega ni bilo res.

MI NE MOREMO VEDETI, ALI JE VSE TO RES, ALI SAMO POTENCIRAJŠ STVARI

Po dveh ali treh stikih pod nadzorom je šla hči na pogovor h glavni socialni delavki, tam je bila tudi pravnica, ki je nadzorovala njene stike z očetom. Hči je odkrito povedala, kaj jo je zmotilo na prejšnjem stiku. Obe sta hčeri rekli, da sama sebi povzroča tako hudo stisko, ker očetu ne da priložnosti. Menita, da se on v odnosu z njo in bratom trudi, da to, kar hči govori, oni sicer ne morejo videti, mogoče zato, ker ne poznajo toliko njene situacije, ampak izvajajo veliko stikov pod nadzorom in nekako že znajo oceniti. Hči je rekla, da vidi, da ni nič drugače, da se ni spremenil. A sta jo še kar prepričevali, da CSD ne more vedeti, ali je vse to res, kar doživlja, ali pa samo ne želi stika in potencira stvari. In da zdaj imajo oni na CSD hudo težavo, ker si oni želijo, da ima stik z očetom, ona pa na noben način tega noče. Hči je trdila, da po teh stikih vidi, da se oče ni spremenil in da je že prvič prejšnji socialni delavki vse povedala. Ta zdajšnja glavna socialna delavka pa jo je vprašala, kako lahko to reče, če mu ne da priložnosti. In hči je razložila na konkretnem primeru, zakaj tako misli. Hči je želela, da pravnica, ki nadzoruje stik, sedi bližje njima v sobi, kjer stik poteka. Pravnica je povedala, da na prejšnjem stiku ni opazila, da bi oče kar koli sporočal hčeri s kretnjami in pogledom, ona vidi samo, da se oče blazno trudi. Res pa je, da ona ne pozna njegovega pogleda in kakšen je bil doma, preden jo je udaril, na stiku ni povzdignil glasu in ni zaznala, da bi hčer ogrožal. Hči je na tem stiku vprašala, če lahko odide. Takrat je pravnica videla, da joka, in je hči res lahko odšla pred koncem stika. Oče ji je razložil svojo različico dogodka iz preteklosti, sebe je prikazal v boljši luči. Hči je pojasnila, kaj se je v resnici zgodilo. Pravnica in socialna delavka sta nato rekli, da to zdaj ni bistveno in da se zdaj trudimo, da bi stike z očetom vzpostavili, ker sicer lahko naredimo veliko škode za hčerino bodočo družino. Hči je še večkrat razlagala, kaj se je dogajalo pri nas in kako je prišlo do nasilja. Ko je skušal nekaj vsiliti, kar ni bilo niti vzgojno niti koristno, je svoje vsiljevanje stopnjeval do te mere, da je hčer zmerjal, klofutal, metal vanjo stvari, jo brcal ... Na vsak način je zahteval, da upošteva njegovo voljo, tudi če je šlo samo za to, kaj bo naročila v gostilni.

Pravnica je komentirala le, da to ni v redu, da je oče hitre jeze. Hči je razložila, da če bi šla kam z njim, ne more biti sproščena, nenehno bi morala razmišljati, ali bo jezen, da ne začne prepira, nobenega dogovora se ne bi držal, niti ure. Opisala je situacije, ko smo se odpravljali od doma in je oče vedno očital, da smo mi pozni, čeprav se je zadnji pripravil za odhod in celo pot kritiziral, da smo krivi za zamudo. Na koncu smo vsi poklapani prišli na cilj. Ko smo šli v gostilno, jo je silil, da nekaj naroči in da ne sme piti samo vode, ker se v gostilni pije sok. Grozil ji je, jo brcal pod mizo, takoj pa je izvil telefon in zahteval, da se nasmehne za skupno fotografijo. Pravnica je spet komentirala, da jo očitno moti ta očetov način. Mož je ves čas kritiziral, da se z nami ne da iti nikamor, preklinjal, nas obtoževal, da smo mu uničili večer, nas *pošiljal* nekam. Hči mu je zamerila, ker je pred časom odkrila njegov profil na družbenih omrežjih, kjer je videla, da se oče predstavlja kot samski in še marsikaj drugega, kar ne drži, objavlja neumne šale z golimi ženskami, hodi na zabave. Objavil je slike s svoje rojstnodnevne zabave na barki, o čemer nismo nič vedeli, medtem ko je nam govoril, da dela in je zato odsoten več dni. Obtoževali pa so mene, da hčeri vse to govorim. Pravnica je komentirala, da to spada v svet odraslih, a hči je oporekala, da mi pa nič nismo smeli in da želi še naprej imeti stike z očetom na CSD. Ni ji bilo všeč, kako se obnaša do nje že vpričo druge osebe, kaj bo šele nekje zunaj. Hčeri je pravnica še rekla, da je bila to šola za očeta, da ni pričakoval sodišč in vsega tega.

GOSPA, ALI STE LJUBOSUMNI, VAS JE VARAL?

Na centru so sicer rekli, da so ga soočili z navedbami o nasilju, a se jim je zasmilil, da mu je hudo, da vidi, da je situacija resna. Opravičevali so ga, da je pač iz take kulture. A tudi jaz prihajam iz te iste kulture in vem, da tako obnašanje ni stvar naše kulture. Hkrati so govorili, da je z možem težko sodelovati, da je slabše strukturiran, da nima uvida, da ne prevzema odgovornosti, zamujal je na stike ali pozabil nanje. Vse, kar so ugotavljali, sem jaz doživljala toliko let v še hujši obliki, a vseeno so se obnašali tako, kot da moram vse izbrisati čez noč, predvsem posledice, ki so se nakopičile. Kar pa ni v moji moči. Ves čas sem imela občutek, da me ne jemljejo resno in da ne priznavajo posledic nasilja. Kot da je nasilje nekaj, kar se je zgodilo in zdaj moram biti tiho o tem, ker se je končalo, ko sem odšla. Govorili so sicer, da resno jemljejo nasilje, a ravnali so popolnoma drugače. Imeli smo več sestankov z vsemi institucijami, tri obravnave na sodišču, spremenilo se ni nič. Ena mojih svetovalk v nevladni organizaciji je opozorila, da je šlo v našem primeru za pravo psihološko mučenje in da je vprašanje, kako smo sploh uspeli oditi. A ta glavna strokovna delavka je le kimala in v naslednjem trenutku govorila drugače. Velikokrat je govorila povsem nasprotujoče. Na prvem timskem sestanku

je izpostavljala, da se počuti nemočno, ker je bila iz CSD-ja ona prisotna kot edina zaposlena, vsi ostali so bili iz nevladnih organizacij in šole. Govorila je, da nevladne organizacije ne razumejo njenega položaja. Na sodišču je izjavila, da imam smolo, ker nimam nobene prave podpore, pri tem je mislila na nevladne organizacije.

Krivo do slab potek stikov s hčerjo so na centru pripisali meni in hčeri. Spraševali so me, ali sem ljubosumna, ali sumim, da me je varal, ali bi se vrnila k njemu in podobno, ena in ista vprašanja. On je namreč večkrat povedal, da želi, da bi bila družina spet skupaj. Možno je prikazoval kot nadzorovalno in posesivno, hkrati pa nemočno in nedosledno pri vzgoji otrok. Glede na to, da so me večkrat vprašali o vrnitvi k možu, so mu očitno verjeli, ni se jim pa zdelo čudno, da se kljub svoji domnevni ljubosumnosti nočem vrniti k njemu. Ni se jim zdelo vredno poglobiti v to, zakaj je hči bolj previdna pri stikih, saj jih niti ni zavračala, samo večjo varnost je hotela. Hčerina in moja pojasnila so vedno znova razvrednotili. Stalno so me obtoževali, da dajem otroku v branje različno dokumentacijo s sodišča in od centra. Kar ni res, saj sta bila že dovolj obremenjena s svojimi izkušnjami in spomini. Kot da otroci niso sami doživeli vsega tega in sem jim jaz vcepila izkušnje. Predvsem hči je že toliko stara in ima dovolj izkušenj z očetom, da točno ve, kaj lahko od njega pričakuje.

Na sodišču je ta ista socialna delavka, ki je vodila naš primer, izjavila, da ne bo dovolila demoniziranja očeta. Navajala je neko sodbo evropskega sodišča za človekove pravice izpred skoraj 20 let, v kateri je bila država kaznovana, ker center za socialno delo ni naredil vsega za stik otrok z očetom. Zavpila je, da je ta sodba njena svetinja. Nisem mogla razumeti, kakšno zvezo ima to z našo družino, saj je vsaka situacija drugačna. Jasno mi je bilo samo, da sem stisnjena v kot, da je boljše zame in otroka, če sem tiho in delam, kar od mene pričakujejo, da bo le čim prej vsega konec.

TAKO LEPO STA SE POGOVARJALA, DA SEM JU SKORAJ NA KAVO POSLALA

CSD se je udeležil vseh treh dozdejšnjih obravnav na sodišču. Govorili so, da sta otroka uboga in patologizirana, ker sta vključena v toliko oblik pomoči (a vključitev mi je na začetku svetovala prva socialna delavka). Hkrati so očitali meni in svetovalki iz varne hiše, ki me je spremljala, da nimam prave podpore, da gojim zamere, da naj že enkrat neham z nasiljem. Čeprav nasilja niti z besedo nisem omenila na nobeni od obravnav. Sodnica je rekla, da to veliko pove o meni, ker me spremlja

svetovalka. To je bilo izrečeno s slabšalnim prizvokom. Očitali so mi, da sem v koaliciji s hčerjo, da jo ščuvam proti očetu, da je hči problematična, jaz pa nemočna. Ko sem bolje razmislila, mi ni šlo ravno skupaj – hčer ščuvam proti očetu, hkrati pa sem do nje vzgojno nemočna. Socialna delavka je govorila, da so na CSD razmišljali o omejitvi starševske skrbi, da ne sodelujem (ker sem enkrat sporočila, da ne morem priti na CSD zaradi zdravniškega pregleda, sem pa navedla več drugih terminov, ko bi lahko). Pravzaprav na nobenem od treh narokov nisem vedla, kaj bodo predlagali, vsakič sem njihovo mnenje dobila šele na naroku in hitro so ga spreminjali. Na prvem multidisciplinarnem timu so povedali, da ne razmišljajo o tem, da bi jaz in mož imela skupaj skrbništvo. Na sodišču je nato glavna socialna delavka govorila, da nima nič proti, da se sina dodeli očetu. Nato pa je med isto obravnavo rekla, da prva podpiše, da se obema otroka odvzameta in da če bi ona imela take starše, bi se vrgla čez okno.

Sodnica je govorila, da se morava z možem dogovarjati in pogovarjati, pri tem je gledala predvsem mene kot tisto problematično, čeprav je mož pri vsakem njenem vprašanju govoril izmikajoče in nepovezano. Vem, kako se je pogovarjati z njim. Sodnica je bila ves čas zelo razburjena, s strokovno delavko sta ena drugo dobesedno podpihovali. Na dolgo in široko je razlagala, kakšen je dober starš, potem pa je rekla, da ona ni psihologinja in bo predlagala izvedenca, ki bo povedal, kaj je z nama narobe.

Na začetku zadnje obravnave je pravnica s CSD-ja povedala, da sva bila z možem skupaj pri glavni socialni delavki in da sva se tako začela pogovarjati, da naju je skoraj na kavo poslala. Vsi so se zasmejali, tako zaverovani vase, jaz pa, ko da sem figura na šahovnici in lahko upravljajo z mojim življenjem, kot želijo. Meni ni bilo do smeha, njim pa se je zdelo zabavno. Bilo je ponižujoče, kako je lagal in se pretvarjal, kot to počne vedno. Se spreneveda in prikazuje v najlepši luči. Nikoli ne opaža nobenih težav pri sinu, pri njem je vse v najlepšem redu. V kateri družini je vse v redu? A to nikogar ne zanima.

Takoj ko sva stopila iz pisarne na CSD-ju, mi je začel govoriti, da nihče ne bo govoril, kako naj vzgaja otroke. Po zadnji obravnavi na sodišču mi je govoril, da naj ga vendarle razumem, da on veliko dela, da on ne more skrbeti za sina, ki pa si želi več časa preživeti pri njem, ker ima tudi veliko stroškov, da mu je preživnina previsoka ...

Na tej zadnji obravnavi, ki smo jo imeli, je sodnica na koncu razburjeno rekla, da tega ne more več delati. Čez nekaj mesecev smo dobili obvestilo, da odhaja s sodišča in bo primer prevzel drug sodnik. Približno v istem času je s centra za socialno delo odšla tudi glavna socialna delavka za našo družino. Spet čakamo sodišče.

ČE KRIVDO ZA RAZPAD ODNOSA PRIPISUJEŠ PARTNERJEVI AGRESIJI, GOJIŠ ZAMERO

Na centru za socialno delo sem po drugi obravnavi na sodišču, kjer je glavna socialna delavka rekla, da bi se vrgla čez okno, zaprosila za menjavo socialne delavke. Napisala sem, kaj vse je govorila in kako se obnaša. Hitro sem prejela odgovor pomočnika direktorja CSD, da je ona visoko strokovna in usposobljena za reševanje najbolj kompleksnih težav. Nič ni bilo drugače. Vmes je na enega od timskih sestankov očitno sama povabila inšpektorico. Prijavila sem jo tudi na častno razsodišče socialne zbornice, tudi od njih več kot pol leta ni bilo nobenega odgovora. Nato je z njimi v stik stopila moja svetovalka iz varne hiše in v roku enega tedna so me povabili na sestanek. Vprašali so me, ali želim, da se postopek nadaljuje, saj je v tem času ta socialna delavka že odšla na drug center. Potrdila sem, saj ne želim, da bi še kdo imel tako izkušnjo. Več mesecev je že minilo in ni še nobenega odgovora.

Nikoli nisem zanikala težav, ki jih imata otroka, ali se pretvarjala, da nimam težav pri vzgoji in drugod. Nasprotno, veliko sem govorila o svojih pomanjkljivostih in iskala pomoč, ki sem jo tudi dobila, enako otroka. A tudi to mi je bilo očitano na sodišču, v izvedenskem mnenju klinične psihologinje pa je pisalo, da se preveč zanašam na zunanjo pomoč. Izvedenka je na dveh mestih v mnenju zapisala tudi, da si ne želim novega partnerstva, medtem ko za moža nič takega ni pisalo. Ne razumem, kaj je s tem vprašanjem želela ugotoviti. Mož je povedal, da bi spremenil samo to, da v preteklosti ne bi toliko delal. Želi si, da jaz ozavestim, da družina trpi ter da je nesmiselno, ker sem odšla od doma. Izvedenka je zapisala, da doživljam jezo in zameri do moža, da krivdo in odgovornost za razpad partnerske zveze pripisujem njemu oz. njegovim agresiji. Čeprav sem pojasnila, da o zameri ne razmišljam niti se ne nameravam vrniti, vem le, da živim naprej in imam v mislih samo, kako čim bolj skrbeti za otroka. Zapisala je tudi, da ne more presojati o tem, kako je nasilje vplivalo na otroka, ker so navedbe v dokumentaciji, ki jo je prejela s sodišča, nekonsistentne. Jaz pa bom morala bolj konstruktivno sodelovati z očetom kljub minulim zameram. Tudi ona ni razumela, da ne gre za zamere, gre za posledice. Ker pa sva v tem času že komunicirala glede otrok, sem videla, da sprememb pri njem ni, popolnoma enako se vede in razmišlja.

NASILJE SE NE KONČA Z ODHODOM, LE OBLIKA SE SPREMEMI

Vse, kar je bilo povedano s katere koli strani, se je priredilo in obrnilo proti meni. Zdaj sodelujemo že s tretjo (to, ki sta jo otroka obiskovala individualno) in delno

četrto socialno delavko na CSD, ne vem več točno, kdo vodi naš primer. Nedavno mi je ta »tretja« rekla nekaj v tem smislu, da so jim nekatere stvari počasi jasne. Meni to zdaj nič ne pomeni. Razumem, da center nima čarobne palčke in da ne morejo spremeniti človeka. Ampak se je na koncu obrnilo tako, da sva problem jaz in hči, s tem pa so ga podprli, da nadaljuje, kar je počel že prej. On je dobil potrditev, da ima prav. Lani je še hodil na delavnice za osebe, ki izvajajo nasilje, na eno društvo. Ne vem, če je sploh končal ta program, sem pa videla, da so pred kakšnim letom na zahtevo CSD-ja podali poročilo, da nasilja ne priznava in ne prevzema odgovornosti. Po eni strani mislim, da bo še slabše, ko bo konec vseh postopkov in institucije ne bodo več vključene, ker zdaj se vsaj malo trudi.

Sin je po zadnji obravnavi vedno dlje ostajal pri očetu in trenutno že več mesecev skorajda nimava stikov, videla sem ga le po naključju blizu njegovega doma in na hitro se mi je nekajkrat javil na telefon. Skoraj vsak dan ga kličem in mu pišem, velikokrat mu je pisala tudi hči, njegova sestra, a se ne odzove. Večkrat smo bili dogovorjeni, da ga oče pripelje, a je imel vedno izgovore, ali pa je rekel, da prideta ob določeni uri, pa sta zamujala tudi po več ur, ali pa ga na koncu sploh ni bilo. Z možem komuniciram, ga sprašujem za sina, pogosto reče, da on trenutno ni doma, ali da sina ni doma, da se druži s prijatelji ... Kot da obeh nikoli ni doma. Sinov prijateljski krog je povezan s hčerinim in vem, da hodi zelo pozno po mestu. Ali pa gresta kam z očetom in prideta v poznih nočnih urah, naslednji dan pa je šola. Že tako ima sin težave s spanjem in rutino. Ker moža poznam, vem, kako deluje. Sinu zagotovo ni rekel, da ne sme k meni, a zna stvari obrniti tako, da človek naredi, kar on hoče. Sin je tudi zelo čustven in hitro zazna, kaj mora narediti za drugo osebo, da ga bo sprejemala. Večkrat sem vabila oba, tako sina kot moža, da se dobimo blizu njenega doma, a so bili vedno neki izgovori. Mož pa velikokrat reče, da nama otroka uhajata izpod nadzora, namiguje, da bi bilo lažje, če se vrnem.

Mož mi je tudi povedal, da si sin želi, da bi bili spet skupaj, da smo družina, da gremo kot družina na dopust in da brez očeta noče nikamor. To naj bi povedal tudi na svetovanju v nevladni organizaciji. Kolikor poznam sina, nikomur ne pove ničesar in dvomim, da bi kaj takega rekel. Mi je pa po tej moževi izjavi enako začel govoriti sin, kadar sva bila v stiku. Nato je postopno nehal prihajati in odgovarjati na moje klice.

Na sestrino valetu sin ni prišel, ker tudi očeta ni bilo. Hči ga ni povabila. Na zadnjem stiku med hčerjo in očetom se je namreč zgodilo, da je postal agresiven med vožnjo v avtu in jo je napadel, ker mu je povedala, da ne želi, da se vsi štirje dobimo skupaj. Vpil je, ustavljal avto in speljeval. Močno se je prestrašila. Na CSD je socialna delavka, ki sta jo otroka individualno obiskovala, hčeri rekla, da se oče ne bo spremenil in da on ne vidi, da dela kaj narobe. Meni pa je bilo povedano, da se hčeri opravičil ne bo, ker bi s tem pokazal, da nima avtoritete.

Na CSD-ju so tudi večkrat predlagali, da gremo kam skupaj. Kar je mož spet izkoristil, da me je prikazal kot nesodelovalno, hčer pa, kot da sledi mojim navodilom. Naj otroka vidita, da sodelujeva kot starša. To je zelo težko s človekom, ki se ves čas pretvarja in ki bo hitro spet pokazal svoj pravi obraz. Ne želim več niti sebe niti otrok izpostavljati temu. Vesela bom, če bomo živeli umirjeno in imeli korektne odnose, kolikor je treba, da otroka v miru odrasteta.

Enkrat mi je sin rekel, da me pogreša, a da mu je preveč hudo, ko mora iti stran od mene, zato raje ne pride. Glede sina se pozanimam v šoli in skupaj hodimo na obravnave k pedopsihiatru. Tam težko kaj povem v sinovi prisotnosti, saj bi me mož povozil. Mož zatrjuje, da je vse v najlepšem redu. On veliko stvari pozabi, zato ga večkrat spomnim na kake stvari glede sina, šole, pregledov, dogovorov na institucijah ... Tako vsaj kakšno informacijo dobim o sinu. Hudo mi je, ker do mene začenja gojiti zamero in odpor, hkrati pa me tudi pogreša. Zelo je razdvojen. Vsak dan mislim nanj.

Ne glede na vse lahko rečem, da je življenje boljše, odkar sem odšla. Ker če bi ostala, ne vem, kaj bi se mi zgodilo in kje bi bila. Veliko stvari sem se naučila, v tem času sem uspela opraviti vozniški izpit. Čutim, da sem močnejša, da lažje pomagam otrokoma. Sem optimistična, na življenje gledam z veseljem. Hči je uspešno zakorakala v srednjo šolo, zadovoljna je z izbiro. Obe močno pogrešava sina. Ne vem, koliko, kaj in komu še povedati. Vztrajala bom, da sinu ostanem blizu, kolikor bo le v moji moči.

Glavobolov ni več. Črnega oblaka tudi ne.

NI PRAVILA, KATERA ŽENSKA LAHKO POSTANE ŽRTEV NASILJA V PARTNERSKEM ODNOSU

Pika

Pika je stara 54 let. Ima zasebno podjetje in uživa veliko zaupanje strank. Rada potuje, se druží s prijateljicami in svojim 24-letnim sinom, s katerim se zelo dobro razumeta. Pred petimi leti je spoznala Borisa. Bil je prvi moški, v katerega se je zaljubila po boleči izgubi svojega moža. Boris je bil takrat star 55 let in je vodil zasebno podjetje. Zdelo se je, da sta popoln par, vendar je Boris kmalu pokazal svojo posesivnost, manipulativnost in potrebo po nenehnem nadzoru Pike. Pravljica, ki jo je živela prvih nekaj mesecev njunega poznanstva, se je sčasoma spremenila v razmerje, v katerem Pika ni več vedela, kaj je res in kaj ne, občasno se ji je zdelo, da bo znorela. Boris je kot izgovor za svoje nasilne izpade, preverjanja, kričanja, udarjanja po stvareh, grobega fizičnega odtrgavanja uporabljal Pikino ljubosumnost, saj je odkrila, da ima poleg nje še eno ljubezensko zvezo.

MOJE OTROŠTVO JE BILO LEPO

Moje otroštvo je bilo lepo. Imela sem zelo prijazna starša, ki sta me imela neznansko rada, bila sem edinka, ki ji ni manjkalo prav nič na svetu. Starša sta se imela rada, ljubezen sta si izkazovala na vsakem koraku, tako da sem se ob njima učila, kaj pomeni spoštljiv partnerski odnos, kako reševati konflikte, kako se usklajevati, ko imaš različne želje ... Vedno sta me podpirala in mi pomagala. Ko sem jima po študiju predstavila idejo, da bi odprla lastno zobno ordinacijo, smo vsi skupaj razmišljali, kako se lotiti tega velikega projekta. In uspelo nam je. Svoje delo izjemno rada opravljam, rada imam svoje paciente in vesela sem, da se radi vračajo na preglede k meni. Kmalu za tem sem spoznala mojega, zdaj žal pokojnega, moža,

s katerim imava 24-letnega sina in s katerim sva si ustvarila čudovito življenje. Po skoraj petnajstih letih srečnega zakona je mož zbolel in v roku nekaj mesecev umrl. S sinom sva bila strta. To je bila izguba, od katere si še danes nisem povsem opomogla. Nisem si predstavljala, da bom sploh kdaj še lahko ljubila, da bom sebi sploh še dala možnost, da se s kom intimno povežem.

DOKLER NI PRIŠEL BORIS

Dokler ni prišel Boris. Danes vem, da sem v njem velikokrat hotela uzreti pokojnega moža. Vendar sem pozneje ugotovila, da je bil Boris daleč od tega, da bi ju lahko primerjala. Začetek je bil čudovit. Boris je bral moje misli, želje iz mojih oči, mi prinašal drobna darilca, vse o meni si je zapomnil. Bil je pozoren, nežen, razumel je mojo stisko, da še nisem povsem prebolela pokojnega moža, bil je potrpežljiv. Moški, za katerega nisem vedela, da lahko sploh še obstaja. Tudi jaz sem bila presenečena, da sem se tako hitro zaljubila, ampak vse je bilo kot v najlepšem romanu. Ljudje okoli mene so bili veseli, da sem ga spoznala in si dala še eno priložnost za partnerstvo.

Hodila sva v kino, gledališče, na večerje, pijače, govorila dolgo v noč o najinih načrtih. Tudi sin je Borisa sprejel in lahko smo se družili tudi v troje.

NE VEM, KDAJ SE JE VSE SKUPAJ ZAČELO

Ne vem, kdaj se je vse skupaj začelo. Boris je postajal vse bolj posesiven. Tega dolgo nisem opazila in si tudi nisem razlagala kot posesivnost. Govoril mi je, da bi rad preživel več časa samo z menoj, da sem ljubezen njegovega življenja, začela sva delati načrte, kako bova zaživela skupaj. Ko danes gledam nazaj, je bilo veliko opozorilnih znakov, ki jih nisem prepoznala. Ko sem se na primer peljala k prijateljici na obisk, me je klical in zahteval, naj se vrnem domov, čeprav je bil on takrat v tujini. Nisem mogla verjeti, kaj zahteva od mene. Odločila sem se, da grem vseeno k njej, on pa ji je medtem pisal čudna sporočila, v katerih me je obtoževal. Vse skupaj mi je bilo zelo čudno, ampak sem na to hitro pozabila. Potem sem začela opazovati, da skriva telefon pred mano in da preneha s pisanjem, ko vstopim v sobo. Dolgo nisem pomislila, da bi lahko imel še eno razmerje.

Nekega dne pa sem na njegovem telefonu zagledala sporočila, ob katerih mi je zaledenela kri. Bila so ljubezenska sporočila. Sesul se mi je svet. V trenutku sem

pobrala njegove stvari in jih zmetala na hodnik ter zahtevala, naj odide. Danes vem, da bi morala vztrajati pri tem, da gre. Kar sem videla, sem videla. On pa me je prepričeval, da to niso bila ljubezenska sporočila, in na koncu je bil jezen, ker sem jih prebrala, tako da sem se že skoraj opravičevala, da sem to storila. Z besedami je znal izvrstno manipulirati in tako sem tudi v tej točki popustila.

VAME SE JE NASELIL ČRV DVOMA

Vseeno se je takrat vame naselil črv dvoma, in nisem bila več tako sproščena in vesela. Začela sem iskati znake, ki bi kazali na to, da me vara, in s čimer koli sem ga soočila, vedno je vse zanikal. Sčasoma pa je v komunikaciji z mano postajal tudi vedno bolj agresiven.

Spomnim se dogodka, ko sva se peljala na krajši dopust in mi je dejal, da mora ob določeni uri poklicati svojo sodelavko. Da se bova na poti ustavila in takrat bo on imel ta pogovor. Ni mi bilo jasno, zakaj ne more telefonirati iz avta, zakaj je potrebno, da se umakne od mene. Danes vem, da sem si zatiskala oči, nisem hotela verjeti, kaj se dogaja. Vseeno sem vztrajala, da se ne bova ustavljala in da naj telefonira iz avta. Takrat je udaril po armaturni plošči tako močno, da sem mislila, da se bo odprla zračna blazina. Bila sem v popolnem šoku. Mislim, da sem se ga takrat prvič zares prestrašila.

Dejansko sem ob uri, ko je bil dogovorjen s sodelavko, da jo pokliče, ustavila avto in on je telefonski pogovor opravil zunaj. Ko sva nadaljevala pot, sem se še naprej pritoževala, začela sva se prepirati, tako da sem ustavila avtomobil ob avtocesti. Takrat se je mimo pripeljal nekdo iz DARSA in vprašal, če rabiva pomoč. Hitro sem si izmislila, da je na armaturni plošči zagorela lučka in da sem iz previdnosti ustavila avto. Tisti dopust je bil polomija, komaj sem čakala, da se vrneva domov. V apartmaju mi je povedal, da bo sodelavko klical vsak dan ob določeni uri in naj to vendar razumem, ker delajo na skupnem projektu in je to nujno. Še vedno sem si poskušala zatiskati oči, čeprav je bilo že takrat vse jasno. V najinem odnosu ni bilo več sproščenosti. Ko sva se vrnila domov, so se začele dogajati situacije, da me je v jezi močno odrinil od sebe, enkrat sem z glavo udarila v radiator; če ne bi pred tem padla na posteljo, ki je ublažila padec, bi si glavo lahko razbila.

Kljub vsemu mi je govoril, da me neskončno ljubi, vse mi je nudil, v vsem, v čemer je lahko, mi je ustregel. Vse pogostejši pa so bili njegovi trenutki razdražljivosti in ljubosumja.

Nikomur nisem povedala, kaj se dogaja. Sram me je bilo. Vsi so vedeli za najino pravljico, veliko ljudi nama je zavidalo. In zdaj naj povem, da je vse skupaj ena farsa? Nisem zmogla. Sin je včasih vprašal, če je vse v redu, nekaj se mu je svitalo. Nikoli mu nisem potožila.

V tistem času sem spoznala osebo, ki mi je povedala, da Borisa pozna že vrsto let in da ve, da je bil do prejšnje partnerke fizično nasilen. Skoraj me je kap. Globoko v notranjosti sem vedela, da je to res. Postala sem zelo pazljiva.

NI PRAVILA, KATERA ŽENSKA LAHKO POSTANE ŽRTEV NASILJA V PARTNERSKEM ODNOSU

Opazovala sem se, kako venem. Bila sem vedno bolj suha, žalostna, nerazpoložena. Ko sva šla na primer v trgovino, je prav narekoval, kaj bova kupila. Sčasoma sem pritrdila vsemu, kar je trdil in zahteval, to pa ga je še bolj razjezilo in večkrat mi je dejal, češ pa kaj se obnašaš, kot da sem nasilnež, da moraš za vsako stvar reči »ja«, nehaj s tem. Ampak res je bilo tako. Nisem si upala več nasprotovati ničemu, ker je postal takoj neizmerno razdražen. Iz tiste velike ljubezni je nastal en grozen, nasilen odnos. Še danes ne razumem, kako da nisem po tistem udarcu z glavo v radiator odšla. Kar vztrajala sem. Si želela nazaj tiste lepe mesece iz začetka zveze. Predvsem pa sem pred vsemi skrivala, kaj se mi dogaja. Nisem ga želela izgubiti, nenehno sem se v spominih vračala v tiste lepe trenutke, ko sva se imela najlepše na svetu. Nisem si predstavljala, da bom izgubila še njega, komaj sem nekoga spustila blizu, to se ne more zgoditi.

Nikoli nisem pomislila, da bi poklicala policijo. Včasih sem ležala trda od strahu poleg njega v postelji, nisem smela pokazati, da me je prizadelo, ker ji je spet pisal ali ker je odšel iz stanovanja, da jo pokliče. Danes vse to deluje noro. Takrat je bil to moj vsakdan.

Dogajalo se je, da se je drl name kot žival. Enkrat so na vrata prišli sosede. Ni odprl. Nihče ni poklical policije. Kako me je bilo sram drugo jutro na hodniku. Postajala sem vedno bolj brezvoljna, obupana, neprespana. Odmikala sem se od prijateljic, da ne bi ugotovile, da se nekaj dogaja, k staršem sem hodila le še poredko. Bila sem senca same sebe.

Izobražena, načitana, ozaveščena, finančno neodvisna, s prekrasnim otroštvom, a sem postala žrtev nasilja. Ni pravila, v katerem obdobju svojega življenja in katera ženska lahko postane žrtev nasilja. Zdaj vem, da ga res ni.

Ne vem, kako bi se vse skupaj razpletlo, če ne bi on dobil ponudbe za službo v tujini. Odločil se je, da gre, in tako sem se lahko počasi odmaknila od njega. Vključila sem se v terapijski proces in že nekaj časa predelujem, kaj se mi je zgodilo.

Moj sistem pomoči so bile prijateljice, ki sem se jim na koncu le zaupala. Stojijo mi ob strani in razumejo, da jim takrat nisem zmogla povedati. Vem, da imam veliko srečo, lahko bi se odmaknile od mene.

Še danes, po več letih, mi je pri srcu toplo, ko pomislim, kako čudovito sva se imela, dokler ni pokazal pravega značaja. Še vedno pa sta poleg teh lepih trenutkov prisotna strah, da se ne bi kdaj vrnil, in razočaranje, da sem tako nasedla.

PROBLEM PSIHIČNEGA NASILJA JE, DA NIMAŠ NIČ ZA POKAZATI

Lili

Lili je stara 26 let, je družabna, zvedava in zabavna mlada ženska. Zelo rada ima iskrene pogovore, saj je odprta in do ljudi neposredna. Minula leta so ji omogočila spoznanje, da ljudje marsikdaj ne marajo neposrednosti in da jo težko sprejmejo. A zanjo je postalo izjemnega pomena nekaj povedati tako, kot dejansko doživlja, in se ne uklanjati glede pričakovanj drugih. Ta spoznanja je dobila s koncem nasilnega razmerja, v katerem je bila dve leti. Še v času študija je spoznala moškega, za katerega je bila prepričana, da je njena sorodna duša. Pozoren, prijazen, lep moški, ki bi zanjo naredil vse. Kmalu pa je spoznala, da je tako samo, dokler je ustrezala njegovi ideji o njej, saj je kmalu pokazal tisto stran sebe, ki je bila drugim prikrita. Še danes se sprašuje, kako je mogoče, da ima človek tako različne dele sebe in kako jih lahko tako dobro skriva pred okolico. Pot, ki jo je prehodila in po kateri se še vedno podaja od konca nasilnega razmerja, ni lahka. Prepletena je s polno grenkobe, žalosti, a tudi spoznanj, kdo so njeni pravi prijatelji in ljudje, na katere se lahko obrne in jim zaupa. Ponosna je, kako daleč je prišla. Hkrati pa je hvaležna, da v odnosu ni ostala in vztrajala dlje časa, da bi z njim imela še otroke, saj se zaveda, da bi bila potem v še večji nevarnosti.

V BISTVU SEM IMELA ZELO LEPO OTROŠTVO

V bistvu sem imela zelo lepo otroštvo. Moji starši so si res vzeli veliko časa in radi so ga preživljali z nami. Imam še dve sestri, blizu smo si, zmeraj smo se podpirale pa tudi starši so se vedno ukvarjali z nami na zelo ljubezniv in igriv način. Nič ni bilo, kar bi me travmatiziralo v otroštvu. Vzgajali so me tako, da moram biti prijazna in

druge spoštovati, tudi če imajo drugačno mnenje. Da se moram truditi, da bi bili vsi kar najbolj zadovoljni, in da moram priznati, če sem za nekaj kriva. Čutila sem, da se ne smem jokati, da ne smem pokazati ranljivosti. Pri nas doma smo vsi bolj razumski, o ljubezni, čustvih nismo nikoli preveč govorili. Tudi ko sem imela prvega fanta, jih ni nič kaj dosti zanimalo glede njega. Takrat se mi je zdelo čudno, zakaj jih ni zanimalo, kot ostale starše zanima, kaj se z otrokom dogaja. Kakšen je ta človek, kakšna zanimanja in pogled na svet ima.

Zdelo se mi je, kot da so se začeli oddaljevati od mene. Ali pa jaz od njih. Ko sem začela odraščati, so me nekako silili v njihove okvirje, moje želje niso bile velikokrat uslišane. Morale so me zanimati stvari, ki so zanimale njih. Mama mi je kupovala le tiste obleke, ki so bile všeč njej. Podobno je bilo tudi pri izbiri obšolskih dejavnosti. Počutila sem se, kot da moje mnenje ni vredno, ker če sem povedala, kaj si mislim, sem bila deležna posmeha, kritike. Že doma so mi rekli, da sem trmasta. Mogoče od tu moj občutek, da je z mano nekaj narobe. Ker ko nečesa nisem hotela in sem se začela jeziti in upirati, so se starši začeli obnašati do mene, kot »lej, kakšna si, kako se obnašaš. Namesto da bi bila hvaležna za vse, kar ti nudimo.«

Prej nisem prav veliko razmišljala o svojih dejanjih; bila sem ponosna na svoje odločitve in ravnanja. Če me je nekdo prizadel, si tega nisem vzela prav močno k srcu, ampak sem se odstranila iz njegove družbe. Ta zveza, o kateri bom pozneje povedala več, pa me je v tem smislu močno zaznamovala. Zdaj veliko bolj razmišljam, kakšen vpliv imam na druge ljudi, pa se mi zdi, da to ni najbolje zame. Ker me potem preveč prizadene. Hočem nekako sama sebe spremeniti, kljub temu da ni vse v mojih rokah in da ne morem vplivati na to, kaj si drugi mislijo o meni. Sprejeti moram, da nisem kriva, kadar me vidijo kot nekaj, kar nisem. Ne smem si vzeti k srcu. Zdaj se me dotakne, prej se me v podobnih situacijah ni.

Razlog za to je verjetno res on. On me je prepričal v neko različico sebe, ki je prej nisem poznala. Govoril je, kakšna sem: problematična, hinavska, slabo urejena, premalo ambiciozna. Predstavljal je neko različico mene, ki je nisem čutila in s katero se nisem poistovetila. A ko ti nekdo toliko časa to govori in vbija v glavo, počasi zdrsrneš v razmišljanje: »Kaj pa, če sem res taka, a se tega ne zavedam? Zakaj bi mi drugače to govoril, se tako obnašal? Morda pa je res z mano nekaj narobe.«

Drugi razlog je pa ta, da po takem odnosu postaviš svoje standarde veliko bolj visoko in s tem postaneš tudi morda manj priljubljen. Zavedaš se svojih meja in si manj toleranten. Po navadi sem se dokaj hitro uklonila, samo da je bilo čim prej konec konflikta, zdaj pa sem vsekakor bolj bojevita in hočem biti še bolj odločna. Čutim veliko potrebo, da povem, kaj si mislim, četudi me zaradi tega kdo ne bo maral. In pomembno mi je, da se me sliši, v smislu: ne, ne boste me, dovolj imam.

Seveda to ni vedno dobro sprejeto. Ko si malo bolj glasen in opozoriš na problem, pa čeprav na normalen, spoštljiv način, eni ljudje tega ne vidijo oz. vzamejo za slabo. Zgodi pa se tudi, da se v določenih primerih morda preveč razburim, kot da bi že pričakovala nekaj grdega, pa mi je potem še toliko bolj žal. V meni se ves čas bije neka dvojnost v smislu, da ne pustim več, da me podcenjujejo, postavim se zase, po drugi strani pa, ko vidim, da zaradi tega v ljudeh vzbudim neki odpor, se me to dotakne in se zaradi tega ne počutim najboljše. Ampak se treniram, da nikoli ne moreš vplivati, kako te bodo drugi videli – lahko si dober, pa se ljudje ne bodo obnašali do tebe dobro.

NA ZAČETKU JE BILO PRELEPO

Tistega poletja, ko sva se spoznala, je bilo na začetku prelepo. Res sem mislila, da sem našla dušo dvojčico, nekoga s skupnimi vrednotami, hobiji, zanimanji. Dosti podoben pogled na svet sva imela. Bil je izjemno očarljiv. Prijazen, zanimiv in pozoren pa tudi zelo sposoben, (pre)drzen in razgledan. Bil je oseba, v družbi katere si si želel biti. In ta oseba se je zanimala zame.

Mislil, da me je na začetku imel res za nekaj več, kot da sem zanj popolna. Z mano je ravnal na trenutke še celo preveč ustrezljivo, prav brez potrebe. Ko sem se začela oddaljevati od te njegove idealne slike o meni, ko je videl, da sem tudi jaz normalen človek, da imam tudi jaz vzpone in padce, slabe dneve, takrat je začel kazati svoj pravi obraz. Prek manjših preprirov, manjših vsakdanjih zadev so se sčasoma vneli hudi konflikti, v katerih sem ugotovila, da ni samo vzkipljiv, ampak da so njegovi odzivi precej bolj burni. V bistvu je bil verbalno zelo nasilen, veliko me je zmerjal. Včasih se mi je zdelo, da je vzkipek kar brez zveze, brez povoda. Določeni konflikti so bili nepomembni in zdelo se mi je, da se ne bi smel razjeziti zaradi takih malenkosti.

Na veliko sem se spraševala in razmišljala, iskala neko razumsko razlago za takšno obnašanje. Zakaj ima takšne odzive, zakaj je tako odreačiral, a sem res jaz kriva za vse, kaj delam narobe. A sem ga jaz pripravila do tega, da je tak do mene? Res mi ni bilo jasno. In ni mi bilo jasno do konca najinega razmerja, kaj se sploh dogaja. Nisem si mislila, da sem žrtev nasilja, mogoče sem tudi zato toliko časa vztrajala.

Na začetku sem se mu upirala in postavila po robu, zagovarjala sem samo sebe. Ampak na koncu, na koncu sem res že verjela, da je z mano nekaj narobe ... Pri sebi še vedno nisem tega čutila, ampak ker mi je ves čas govoril, da sem za vse kriva jaz, sem bila zmedena, kar verjela sem mu. V bistvu sem bolj verjela njemu kot

sebi. Moj notranji glas mi pa tudi ni dal miru in sem bila tako zmedena, popolnoma zmedena. V vsakem takem prepiru sem razmišljala, kaj bi lahko naredila drugače, bolje. Trudila sem se biti boljša, kot sem. Hitro se je zgodilo tudi to, da sem pazila na svoja dejanja, pazila sem na to, kaj sem govorila pred njim. Po eni strani je zanimivo, ker mu nisem povsem zaupala, nisem mu vedno povedala, kakšno je bilo moje mnenje glede določenih stvari. Kako se kdaj počutim, če me je nekaj spravilo v slabo voljo, ali pa če sem imela mogoče doma ali v službi kakšne probleme. Tega mu nisem povedala, ker me je potem vedno krivil za vse slabe stvari, ki so se dogajale. Preziral, zaničeval, zavijal z očmi. Lahko je bil res zelo hladen. Če sem prišla iz službe utrujena, sem se počutila, da nimam pravice biti slabe volje, ali pa da nimam pravice imeti problemov. Ker sem v bistvu jaz tista, ki je problem.

Ja, verjela sem mu, začela sem mu verjeti, zato ker je imel dvojno naravo. Ker ni bilo vse samo slabo, bilo je tudi dobro, in ko je bilo dobro, je bilo prelepo. Bil je zelo ljubeč in imela sva se čudovito. Potem so pa prišli dnevi, ko ga je nekaj zmotilo, in je bilo vse narobe. In vsega sem bila kriva jaz. Po navadi je bilo tako, da je zaradi neke reči vzkipel nad mano, jaz sem se začela braniti, na koncu pa je vse obrnil. Pogledj, kakšna si, ne znaš se niti normalno pogovoriti. In je začel obtoževati, da sem jaz tista, zaradi katere gre ta odnos v maloro.

ŠELE KO SEM ŠLA STRAN OD NJEGA, MI JE BILLO JASNO, DA JE TO NASILJE

Prvič, da se me je res dotaknilo, je bilo, ko je komentiral, kako sem oblečena. Motilo ga je, da sem imela kratke hlače. Rekel je, da bi morala imeti pajkice, in se je zaradi tega močno razjezil. Imela sem kratke hlače, ni se mi zdelo nič narobe. Doma sva bila, pa je začel kar kričati na mene, me zmerjati. To se je zgodilo po nekaj mesecih razmerja, nekje med tremi in šestimi meseci, v bistvu dosti zgodaj. Tega nisem prepoznala kot nasilje. Zdelo se mi je čudno, celo smešno, ampak sem ga hotela pomiriti, da to ni nič hudega, zakaj se tako razburja.

Vase sem dvomila že od nekdaj. Tako da sem tudi v tej situaciji pomislila: »A je to res tako močno narobe? A imam prekratke hlače? Debele noge, premajhno rit?« Potem pa sem si mislila, da mi kar nekaj teži. Spor sem poskušala nekako zgladiti in ne delati večje drame. Malo me je vseeno prizadelo, vsekakor bolj, kot bi si želela priznati.

Šele proti koncu zveze sem začela prepoznavati, kako je prepire začel zaradi povsem nepomembnih stvari. Ampak večino časa najinega razmerja ni bilo tako. Ko je vzkipel, sem vedno razmišljala, kaj sem naredila narobe. Prestrašila sem se,

mislila sem, da je res nekaj narobe z mano, da vidim stvari tako drugače kot on, da negativno vplivam nanj. Takrat sem začela verjeti, da sem morda nora, zmešana, da jaz njega napadam. Vsakič je stvari obrnil, tako da je bila vse moja krivda. Nekako te zmanipulira in v to prepriča. Toliko časa me je provociral, da ko sem mu dala neki odziv, ko sem se ujezila, saj sem tudi jaz postala jezna, je pa to obrnil, češ poglej, kakšna si, kako si lahko takšna do mene. Potem se počutiš krivo za različne stvari. Sebe sem začela dojemati, da sem neumna, nesposobna, da ne znam razmišljati. Obtoževal me je, da se premalo trudim za njega, da sem premalo hvaležna za vse to, kar on naredi za mene, da sovražim njegovo družino, njegove prijatelje. Zmeraj je nekaj našel, zmeraj je nekaj potegnil iz omare, da sva se skregala in da sem se počutila slabo. Brez najmanjšega povoda, samo zraven njega sem bila, pa se je začel kar spravljati name. Ko se potem še ti jeziš, kar pozabiš na to, da je on začel prepir, oziroma kar pozabiš na to, zakaj se je vse skupaj začelo.

Na začetku sem mislila, da bom popravila situacijo, če bom mirna in bom poskušala z neko razumsko razlago predstaviti svoj način videnja prepira. Ampak potem, ko to traja uro, dve uri in se nikamor ne premakne, on pa te začne prepričevati, da si za vse kriva ti, se na koncu prepričaš, da je temu tako. Ves čas vrta in ne neha; takrat začneš izgubljati živce, izgubljati začneš še samo sebe. Ker res ne veš, kaj si naredil, da bi bilo tako narobe in si misliš, da nekaj pa že mora biti, če pa ima on tak odziv. Na koncu začneš verjeti, ker je lažje, ker potlačiš svoje odzive. Lažje je verjeti, kot se postaviti zase. Ker je on tisti, ki je znal dobro argumentirati stvari, jaz pa sem bila tista, ki je prva izgubila besede. Sploh nisem znala povedati, zakaj se počutim tako zafrustrirano. Lažje se je bilo ukloniti pred njim. V bistvu narediš vse, samo da je on zadovoljen, da rešiš prepir. Samo da je on srečen. Razumski pogovor s takimi osebami je nemogoč in lažje je, da zatreš svoje želje in mišljenje. Ko so ti prepiri trajali tudi po dve uri ali več in se ves čas samo vrtil v istem krogu, potem izgubiš besede, nimaš več kaj reči in v neki točki utihneš. Potem pa je začel igrati na to karto, da zdaj pa je tiha maša, da sem jaz tista, ki se nočem več pogovarjati z njim, da nočem rešiti problema. Takrat sem čutila krivdo, da ne najdeš besed, da ne moreš razložiti, kako se počutiš, kaj misliš.

Šele ko sem šla stran od njega, se mi je razjasnilo, da je to nasilje. Oziroma še takrat nisem bila povsem prepričana. Nisem dojela, da bi lahko bil on česa kriv. O nasilju pa sploh nisem razmišljala. Bilo je predvsem nenehno zmerjanje v obliki res hudih žaljkov, kot npr. pička, zmešanka, komplikatorka, hinavka. Zraven je pogosto bil še njegov zastraševalni odziv, ko se je v zastrašujoči drži začel nagibati nad mano, kot da me bo udaril. Nikoli nisem vedela ali me bo dejansko udaril ali ne.

Ko sem se začela jokati, takrat se je začel le še bolj znašati nad mano. Takrat me je začel še bolj žaliti, še bolj je začel kričati, začel se je norčevati iz mene. »Koliko si

stara, da se tako jočeš? Ti sploh nimaš razloga, da bi se jokala.« Potem je rekel, da ga čustveno izsiljujem z jokom, in tako vedno sebe določil za žrtev. V takšnih situacijah, mislim, da bi se mi moralo posvetiti, da je to nasilje. Bil pa je samo občutek, da nekaj ni prav, občutek zmedenosti in frustracije. Bila sem tako zafrustrirana, ker nisem vedela, kako se popraviti, da bi bila njemu bolj všeč, hotela sem mu ugajati, vse bi naredila, da bi me imel rad.

PROBLEM PSIHIČNEGA NASILJA JE, DA NIMAŠ NIČ ZA POKAZATI

Ko sem imela dober dan, denimo takrat, ko sem magistrirala ali imela rojstni dan, ko so se meni dogajale lepe reči, je bil on, namesto da bi bil vesel zame, le še bolj grozen kot po navadi, kot da ne bi smela biti vesela. Igral je na to, da se slabo počuti, mi očital, da si želim pozornosti, da mi je mar samo zase, jaz pa sem hotela samo praznovati s prijatelji. Take reči se te res dotaknejo in začneš se spraševati, kakšen človek si, ali sem res tako grozen človek, kot pravi.

Problem psihičnega nasilja je, da nimaš nič za pokazati. Nobenega dokaza nimaš. Kdaj sem si prav želela, da bi me pretepel, da bi videla neko modrico, da bi rekla, »ok, to je to«, tukaj so pa res moje meje. Pri psihičnem nasilju se ti zdi, da je mogoče vse samo v tvoji glavi. Težko je komurkoli to sploh razložiti. Ker, če rečem, »ja, si nesramen do mene«, ljudje to različno dojemajo, ker na splošno imamo različne ravni, kaj koga užali. Z besedami je težko opisati psihično nasilje. Nekateri ljudje so res užaljeni zaradi malenkosti. Ko končno spregovoriš, zna kdo reči, češ ženska je občutljiva, nič ti ni prav, imaš samo slab dan.

Ob koncu zveze so bile tudi druge oblike nasilja, ampak tudi teh nisem prepoznala kot nasilje. Ko sem bila zelo bolna, mi ni dal miru in se je skoraj fizično znesel nad mano, me ustrahoval, žalil. Niti iz postelje nisem mogla vstati, ko je kričal name in se obnašal, kot da sem preveč zahtevna, da sem lena, ker ležim. Da če nimam kaj za delati, pa naj grem njemu obleke prat. Ko pa je dejansko prišlo do fizičnega napada, sem samo sebe prepričala, da sem ga jaz sprovcirala do te mere, da me je napadel, da se je samo branil, čeprav me je on napadel. Prišlo je do tega, da sem ga po rami. Ampak to ni bilo na tak način, da bi ga res hudo bolelo. On je takrat popenil, vrgel me je ob steno, potem pa me je začel dušiti. Brcala in grizla sem, kot nisem še nikoli do zdaj. Eno in isto sem ponavljala, naj gre proč, naj me pusti pri miru. V svoji glavi sem si kar nekako ustvarila prepričanje, da sem ga napadla jaz, ker sem se začela braniti, kričati nanj. In počutila sem se grozno. Mislila sem si, zakaj sem takšna do nekoga, ki ga imam rada.

Šele tik pred koncem, ko je bilo res že zelo hudo, se mi je posvetilo, da se noben človek, ki me ima rad, ne bi tako obnašal do mene. Če te ima človek vsaj malo rad, se ne more tako znašati nad tabo.

ZUNAJ JE BIL TISTI FANT, KI SEM GA SPOZNALA

Zunaj, s prijatelji, je bilo seveda drugače, bil je tisti fant, ki sem ga spoznala na začetku zveze. Nihče ni opazil, da bi bil nesramen do mene ali pa do kogar koli drugega. Bil je popolnoma drug človek – očarljiv, prijazen, dobrohoten. Nihče ni opazil, kaj se je dogajalo za zaprtimi vrati, kvečjemu so opazili, da sem jaz čudna, slabe volje ali pa da sem hladna do njega. Ni jim bilo jasno, zakaj, ko pa je on tako popoln fant, ko se tako trudi za mene. Niso videli in slišali tega, kako jih je pol ure, preden sva se k prijateljem odpravila na zabavo, vse žalil, zmerjal, dajal v nič, da kaj se sploh druživa z njimi, da so nesposobni ljudje, ki nimajo smisla v življenju, da so samo koristoljubni hipiji, pijanci, lenobe.

Že takrat sem bila ogorčena, zakaj tako grdo govori o njih, ko pa smo se videli, je bil povsem prijazen, jih objemal, očaral in zdelo se je, da jih tudi on ceni. Zmeden si, ker ne veš, čemu verjeti – ali verjeti njegovi dobri strani ali tisti res grozni. Ampak na koncu se najdeš v tem, da bi preprosto rad verjel, da je dober človek. Ko vidiš grd odziv, ti ne gre v glavo, zakaj je tak, pa nekako opravičuješ, da ima mogoče samo slab dan, ali mogoče ti prijatelji trenutno res niso ne vem kako delavni. Še zmeraj se ti zdi narobe, da grdo govori o njih, a poskušaš najti rešitev ali razlago za obnašanje, na koncu pa je itak ne dobiš.

O njegovem obnašanju sem govorila tudi s prijateljicami, ko sem bila res zmedena. Nisem vedela, ali se upravičeno jezim nanj ali ne. Ali upravičeno dojemam njegova ravnanja in dejanja za nekaj slabega, ali pretiravam in sem mogoče le preobčutljiva. Rabiš drugo mnenje. In prijateljice so mi dejale, da to ni dobro, naj grem stran, da človek ne more biti tako nasprotje samemu sebi, da tukaj nekaj ni ok. Začela sem dvomiti v prijateljice in sem ga še kar opravičevala. Spraševala sem se, kaj pa, če mi tako govorijo zato, ker ga ne poznajo dobro, ker niso slišale njegove plati zgodbe. Mogoče sem predstavila napačno sliko o njem, da sem pretiravala pri opisih, da sem nora, da kaj pa, če sem samo jaz tako čutila celoten konflikt, kaj pa, če sploh ni bilo tako, kot sem imela v glavi. Spet dvom v lastno doživljanje.

Tisti, ki so me poznali, so takoj začutili, da nekaj ne štima. Dokaj hitro so ga spregledali, še preden sem jim sploh kaj povedala. Opazili so, da me hoče nadzorovati. Prijatelji so mi rekli, da se mu preveč podrejam, da mi preveč ukazuje – nikoli pa

niso videli nasilja. Šele potem, ko sem spregovorila, so rekli, »ok, to je res narobe, iti moraš stran, preden dobiš otroke, to je toksičen odnos«. Najini skupni prijatelji in njegova družina so me gledali s takim pogledom, kot da si izmišljujem ali pa, kot da, »saj ne veš, kaj govoriš, on je tako zlat«. Eni so me celo krivili, ogorčeni so bili, kako grdo govorim, ko pa se tako trudi za mene. Videla sem, da me obtožujejo, tak pogled so imeli. Še moji starši skoraj niso verjeli mojim besedam, rekli so, »saj vemo, kakšna si – se hitro ujeziš, si trmasta«.

In potem, ko greš stran iz takega odnosa, res čutiš potrebo, da daš vse to ven iz sebe – da se zaupaš komu. Iskala sem objektivno mnenje, ker nisem vedela, komu verjeti. Nisem vedela, ali je to nasilje ali je vse samo v moji glavi. Verjetno tudi zato, ker nisem verjela, da obstajajo takšni ljudje. Mislila sem si, da če sem dobra do nekoga, bo zagotovo tudi on dober do mene – ker zakaj bi bilo drugače. Nisem vedela, da eni ljudje črpajo svojo moč iz tega, da tlačijo druge na tla oziroma da morajo biti večvredni.

MISLIŠ SI: TAKO SEM SLABA, DA ME JE ZAPUSTIL

Ko je bilo najinega razmerja konec, je bilo izjemno težko. Vsak dan sem se morala slišati s prijateljicami, bile so moja moralna podpora in brez njih bi zagotovo izgubila samo sebe. Ker takrat še zmeraj ne veš, ali si ti kriv, misliš si, »jaz sem tako slaba, da me je zato zapustil«. Odnos sem končala jaz, a zdi se mi, da me je zapustil on, zato ker sem se počutila, da sem pod njim, da ga nisem vredna. Ko sem govorila s prijateljicami, so mi stale ob strani in mi res ves čas prikazovale jasno sliko celotne situacije. One so bile tisti glas razuma, ki ga nisem imela. Tarnala in ponavljala sem ene in iste stvari. In one meni iste stvari nazaj, ker sem jih morala slišati, da se mi ne meša – da to ni normalen, zdrav odnos. Brez njih ne vem, kaj bi, še zdaj mi je to v bistvu ena velika tolažba.

Povedale so mi tudi za knjigo *Zakaj to počne?*. Ko sem jo prebrala, sem prvič videla, da so na svetu tudi takšni ljudje, ki imajo zaradi svojih motenj probleme, zaradi katerih se potem znašajo nad drugimi. Šele takrat sem uvidela, da njegovo obnašanje ni moja krivda. V bistvu je bilo tudi malo lažje, saj se je potrdil tisti glasek, ki mi je ves čas govoril: »Ni tvoja krivda, da je tak, nekaj je z njim narobe, ne s tabo.« Vseeno je takrat priplavala na dan vsa dejanska bolečina, ki sem jo vsa leta tlačila. Cel svet se mi je zrušil, ker sem z njim načrtovala prihodnost, ker je tudi on to na neki način forsiral. Teme o skupnem življenju, otrocih je vedno začel prvi in z velikim veseljem. Jaz sem pa kar želela verjeti v to sliko, sanjala sem, kako bova midva srečna. Ko sem naredila konec najinemu razmerju, sva se ravno vselila v

ново stanovanje, tako da je bil zelo težak preklap od tega, da začnjava skupno življenje pod eno streho, saj se je že čez dva tedna vse to zrušilo. Konec zveze me je zelo prizadel tudi zato, ker še danes mnogi mene krivijo za razpad najine zveze, on se jim pa smili.

Širša družba, nekateri prijatelji, sostanovalci so se postavili proti meni. Res me je prizadelo, s temi ljudmi sem se prej največ družila. En kup obtoževanj, ko smo se videli, niso me več pozdravili, grdo so me gledali. Nikoli nisem izvedela, zakaj se tako obnašajo. Na uho mi je prišlo, da se o meni naokoli govori veliko grdega. Ampak niti nočem vedeti kaj, saj bi bilo preveč boleče zame.

ZA LASTNO DOBRO SEM GA MORALA ZAPUSTITI

Že v prvem letu zveze se je psihično znašal nad mano, bil je žaljiv, veliko me je obtoževal. Vedno bolj pogosto sem se jokala zaradi njegovih besed in obnašanja, ker se je spravljal name. Bil je popolnoma brez empatije, brez obžalovanja, prav videla sem njegovo norost. Ko se je razburil, je postal zaripel, izstopile so mu žile, njegove oči so bile steklene, pljuval je slino. Prav nor je bil, vedela sem, da je nekaj močno narobe. Začutila sem potrebo, da grem od njega. Po letu zveze sva naredila krajši premor. Potem mi je pisal, bil spet tako razumski, da čeprav sem mu rekla, da ga nočem več videti, sva se spet pobotala. Dolgo sem potrebovala, da sem dokončno prerezala. Bilo je več takšnih vzponov in padcev, ampak vedno, ko sem bila na točki, da grem, me je uspel pritegniti nazaj. Zatrjeval mi je, da mu je žal, da si ni želel tako izbruhniti, da ni mislil nič slabega, da se samo težko nadzoruje in da ga moram razumeti. Obljubljal je, da se ne bo več ponovilo. Občutki krivde na moji strani so bili tako močni, da sem vsakič popustila, sprijaznila sem se, da sem pretiravala ali pa da sem za njegove izbruhe kriva jaz.

Velikokrat nisem bila prepričana vase, ampak na koncu, ko sva zares končala, je bila to zavestna odločitev, ker sem vedela, da če zdaj ne grem, ne bom šla nikoli. *Klik* mi je naredilo, ko sem videla, da ko sem bila najbolj ranljiva, ko sem bila bolna, se je on tako grdo obnašal do mene, da ko sem imela vročino, je govoril, da sem lena, ko sem počivala, da sem lena, da nič ne delam. Tudi ko sem se jokala, je bil tako zloben do mene. Takrat sem si rekla, pa zakaj bi bila česar koli kriva. Prej je lahko zmeraj na nekaj pokazal, »ja, si se ujezila na to, oblekla si se neprimerno«. Ampak če sem bila bolna, mi pa res ni imel kaj očitati. To je bil zame velik *klik*, ker sem vedela, da se ne sme tako obnašati, da to ni obnašanje zdravega človeka. V meni ni videl nič več dobrega, bila sem njegova sovražnica.

Ko je spoznal, da si ne bom premislila in ga res zapuščam, me je začel rotiti in me na vsak način skušal prepričati, naj si premislim, naj se vrnem k njemu. Šel je na kolena, jokal in mi govoril, da če ne vidim, kaj vse on dela zame, kako sem nehvaležna, da ne bom nikoli dobila boljšega, da vse fante spravim na rob pameti. Začel je vplivati na moj občutek krivde in počutila sem se zelo slabo, ker sem ga imela še zmeraj rada. Nisem ga hotela zapustiti, a je bilo dejansko tako hudo, da sem ga morala. Za lastno dobro sem ga morala zapustiti.

Zdaj mislim, da je bila napaka, da sem mu povedala, da grem stran od njega, ko sva še vedno živela pod isto streho. Izogibala sem se ga, ampak mi je stalno dajal vedeti, da je tam. Čeprav je tudi on mene ignoriral, je bila neka napetost, ves čas je vzpostavljala nelagodno ozračje, ves čas je zbujal pozornost, spuščal je neke zvoke, da sem vedela, da je v bližini. Nekega dne je kar naenkrat izbruhnil, začel je kričati name, da se slučajno ne bi približala njegovi novi puncu. To je bilo dva tedna po tistem, ko sva se razšla. Izvedela sem, da ima drugo, in da se je z njo začel dobivati že veliko prej. Pa tudi, da to ni bila edina punca, niti takrat, ko je bil že z njo v zvezi.

Začel me je napadati, obtoževati, da sem zmešana, da mu ne privoščim sreče. Sploh ji nisem mislila nič govoriti, nisem hotela imeti nobenega opravka ne z njo ne z njim. On pa se je obnašal, ko da sem nora, da mu želim slabo, da bom njemu ali njej nekaj naredila, da sem maščevalna. Iskal je razlog za prepir. Na neki točki je tudi meni prekipelo, in ko sem potem burno odreagirala, je prišlo do fizičnega nasilja.

O prijavi nasilja takrat nisem razmišljala. Mogoče, če bi z njim živela dlje časa, ker ko sva bila pod isto streho, res nisem imela kam pobegniti. In takrat se je najhuje obnašal do mene. Skrbela sem samo za to, da moram imeti denarnico in ključke od avta pri sebi pa telefon, da imam koga poklicati, če se morebiti kaj zgodi. Si v stanju boj ali beg, ne razmišljaš, da boš klicala policijo. Preprosto ne razmišljaš o tem, to je še zmeraj človek, ki ga noro ljubiš, ki ga imaš noro rada, in ne razumeš, zakaj se tako obnaša do tebe, ker je še zmeraj njegova idealna slika tako močna, tako zasidrana v tebi, da pogosto zasenči temne plati njegove osebnosti. Res se je težko sprijazniti, da to ni človek, o katerem sanjaš. Ima grdo plat in zdaj se s tem celo kdaj tolažim. Zavestno se začnem spominjati slabih trenutkov in si rečem: »Ne smeš ga pogrešati, poglej, kaj ti je delal.« In si slabe trenutke ponavljam, kadar mi je res težko, ker ga kdaj pogrešam. Pogrešam lepe stvari.

Pozneje sem prebrala še več knjig o tem. V eni je bil seznam klicnih centrov za pomoč žrtvam nasilja. Na internetu sem pogledala, s čim se ukvarjajo. Ko sem šla proč, je bilo tako hudo, da sem se vsak dan samo jokala. Bilo je nenormalno, samo jokala sem se in res sem čutila, da rabim pomoč, strokoven ali pa vsaj en objektivni

nasvet. Klicala sem na SOS telefon za žrtve nasilja. Rekla sem, da res ne vem, če sem sploh primerna kandidatka, da imajo verjetno druge ženske, ki rabijo več pomoči, a če mi lahko samo povejo, ali je normalno, da se fant tako obnaša. In takrat so mi povedali, da je to nasilje.

Nočem ga prijaviti, ker nočem biti žrtev. Grozno mi je reči, da sem žrtev. Saj vem, da sem žrtev, samo ... Samo sebe obtožujem, ker si mislim, da bi to lahko nekako preprečila, ampak ko razmišljam, ne vem, če je bilo sploh mogoče. Ker na začetku, par mesecev, je tako prijazen do tebe, ti se noro zaljubiš, potem pa te povsem razvrednoti in se začne grdo obnašati. Zmeden si, ker ne veš, čemu verjeti – njegovi dobri ali slabi plati. Všeč mi je beseda »abuse«, ki pomeni »zloraba« v slovenščini, ampak v angleščini se mi sliši dosti bolje, torej da je bil »abusive«. Rečem, da me je maltretiral. In ne bom nikoli rekla, da sem žrtev.

ŽALOSTNA SEM

Vem pa, da je že bolje, kot je bilo. Vesela sem, da sem šla stran. Vesela, da nisem več v stanju neke stalne pripravljenosti, ker z njim sem res morala hoditi po jajcih. Nisem tako »nahajpana«, prej sem samo čakala, kdaj bo izbruhnil, in bila sem vseskozi pod neko napetostjo. Sproščena sem, bolj sem podobna sama sebi. Zdaj je dosti bolje, je pa še zmeraj tu žalost. Žalostna sem, da me je tako izigral, da me je tako prizadel, da me je bil sposoben tako prizadeti. Žalostna sem, da obstajajo takšni ljudje med nami, ker res mislim, da sem bila dobra do njega. In taki ljudje se spravijo prav na dobre ljudi. To me žalosti. In pogrešam njegovo dobro plat, ker on je bil zame v določenih okvirih, zlasti na začetku, res popoln človek – z njim sem se videla v prihodnosti. Še vedno mi ne gre iz glave idealna slika naju, še zmeraj razmišljam o njem in se prepričujem: »Pozabi ga, zloben je.« Še zmeraj je borba, sem potrta, depresivna. Se mi zdi, da je bilo kdaj celo bolje, ko sem bila z njim. Da sem bila bolj srečna v tistih trenutkih, ko je bil dober do mene. Takrat sem bila tako ... res srečna, zdaj pa nisem.

POSLUŠATI MORAŠ GLAS V SEBI

Poslušati moraš glas v sebi, ker se ne moti. Dosti zgodaj se pojavi rdeča zastavica, da nekaj ni v redu v tem odnosu, ves čas je prisotno. In tega glaska nisem poslušala, rdečih zastavic, opozoril, znakov nisem videla. Nisem hotela videti. In mi je žal, ker če bi šla stran prej, bi verjetno zdaj manj trpela. Največja tolažba je, da se mi

zdi, da bo v prihodnosti lepše. Ker nisem obsojena na življenje z nasilnim moškim. Saj ne vem, morda bom spoznala koga, ki bo dober do mene, lahko bom pa sama, ampak še zmeraj je to bolje, kot da bi bila z nasilnežem.

**PAZIM, DA SE S KAKO IZJAVO
DODATNO NE ZAMERIM
USTANOVAM, KI IMAJO MOČ,
DA ODLOČAJO O NAŠIH USODAH**

Ela je stara 38 let, ima živahnega predšolskega otroka, ki zahteva veliko energije. Je visoko izobražena, ima redno zaposlitev, dela kot prevajalka in je v službi zadovoljna. Prihaja iz večjega kraja, kjer živi skupaj z bratom in starši. Je bolj zadržane narave in si želi, da bi znala bolje postavljati meje ljudem v svojem življenju ter se bolj suvereno zavzemati zase in svoje pravice. V nekdanjem partnerskem odnosu, ki je trajal devet let, je doživljala grobo poniževanje, kričanje in grožnje, tudi s smrtjo. Partner je psoval in kričal tudi na njunega otroka. Nekoč je snemala dogajanje prek telefona in se zgrozila, da oče tako kriči in psuje na otroka, ko sta sama. Ko je nasilnega partnerja zapustila, ji je otrok začel opisovati nenavadne situacije, ki so kazale na spolno zlorabo. Ela je sledila navodilom strokovnih služb, da mora sum zlorabe prijaviti, kar je tudi storila. Na sodišču je bil sum spolne zlorabe zaradi pomanjkanja dokazov ovržen, nekdanji partner pa je bil obsojen na pogojno kazen zaradi psihičnega nasilja nad Elo. Sodišče psihičnega nasilja nad otrokom ni prepoznalo. Stiki otroka z očetom so določeni dvakrat na mesec po nekaj ur. Ela je še vedno pod pritiskom, kaj se je otroku v resnici zgodilo, saj določene stvari spontano pove tudi zdaj, ko sta minili že dve leti.

Ela ima rada naravo, mir in lepe medosebne odnose. Želi si, da bi nekdanjemu partnerju vendarle lahko zaupala, da je ne bi bilo strah, kaj se z otrokom dogaja na stikih, in da bi z otrokom lahko živela mirno in varno. Elin nekdanji partner ni državljan Slovenije, stiki z otrokom potekajo izmenično v tujini in Sloveniji. Ela nekdanjega partnerja še vedno doživlja kot zelo ukazovalnega in nadzorovalnega ter kot osebo z izredno močjo manipulacije. Vsakokrat, ko se srečata pri predaji otroka

na stik, Ela doživi pritisk z njegove strani – nepredvidene zahteve, spreminjanje dogovorov, obtoževanje. Nekdanji partner ima srednješolsko izobrazbo in je trenutno nezaposlen.

SVOJE OTROŠTVO SEM DOŽIVLJALA KOT ZDRAVO IN VESELO

Otroštvo sem doživljala kot zdravo, veselo, v duhu spoštovanja staršev, družine in okolice. Moja mati je, podobno kot moj nekdanji mož, zelo odločna, vendar sem jo, za razliko od moža, vedno doživljala, da dela v dobro družine. V svojem otroštvu sem bila vajena delati bolj *po njeno*, da se ni jezila name. Tako mati kot oče sta me naučila osnov spoštovanja določenih vrednot, staršev in starejših ter življenja. Starša nikoli nista psovala ali kričala, bila sta umirjena in sta na miren način dosegla povezanost v družini. Res pa je, da že kot otrok nikoli nisem bila samoza-vestna, nikoli se nisem hotela veliko izpostavljati.

NA ZAČETKU JE BILO VSE LEPO

Ko sem spoznala svojega zdaj že nekdanjega moža, je bilo v začetku vse lepo. Bil je zelo pozoren do mene, spomnim pa se, da me je sestra večkrat opomnila, da ob družinskih srečanjih tičiva izključno skupaj in se ne druživa z drugimi družinskimi člani. Takrat še nisem opazila, da me je mož res ves čas *držal* ob sebi in da je postal izredno občutljiv, če me je hotel kdo s pogovorom »odmakniti« od njega. Ko sva se poročila, sva se odločila, da si ustvariva družino. V tem času so se moji starši in sestra začeli odmikati od mene. Ko razmišljam danes, sem se v resnici bolj jaz odmaknila od njih, česar sploh nisem prepoznala.

Sčasoma sem opazila, da mož želi, da je vedno vse po njegovo in da ne prenese, da se veliko družim s primarno družino. Postopoma je v najini komunikaciji začel povzdigovati glas, začela so se huda nesoglasja, ob čemer sem občutila izredno žalost, ker sem sprevidela, kako ne sprejema mojih interesov, stališč ter kako nika-kor ne sprejema tudi mojih staršev in sorodnikov.

Starši so seveda občutili njegovo nesprejemanje in so mi poskušali odpirati oči ter me začeli opozarjati, da tako ne bom mogla več živeti. Čutila sem hudo stisko, saj sem močno želela, da bi se moji starši in mož dobro razumeli. Opazila sem, da je bil zelo grob tudi do svojih staršev, tudi nad njimi je povzdigoval glas, prav drl se je na svoja starša.

Danes vidim, da je bil od nekdaj zelo dvoiličen človek. Navzven je videti kulturne, v komunikaciji je zelo spreten, s čimer ljudi okoli sebe vedno prepriča v svoj prav, dolgo je tudi mene. Sosedji so se po njegovem odhodu čudili, kako vendar bi on lahko bil psihično nasilen, saj je videti prav »fajn«. Samo moja primarna družina ga je znala prebrati dovolj hitro, vendar jim jaz nisem bila pripravljena pravočasno prisluhniti. Samo sebe sem dolgo prepričevala, da bo bolje.

KO SE JE RODIL OTROK, SE JE VSE SAMO ŠE ZELO POSLABŠALO

Spomnim se prihoda domov iz porodnišnice, ko sem s štručko v rokah stopila iz avtomobila ter začutila popolno nemoč in obup, saj je mož namesto veselja takoj začel kazati močno nezadovoljstvo ob prisotnosti mojih staršev. Ves čas je namerano gledal v tla, razložil mi je, da zato, da ne bi povzročil konflikta. Zdelo se mi je nenavadno, a imela sem veliko dela z otrokom in se nisem mogla ukvarjati še z njegovim vedenjem.

Mož tudi ni prenesel, da bi kdo od mojih otroka sploh prijel v roke. Vedno je zelo grdo in očitajoče gledal, če je otroka na primer prijel v naročje moja mati ali kdo od sorodnikov, in to kljub temu, da so mu moji starši vedno hoteli samo pomagati.

Otrok se je rodil s pomočjo carskega reza. Kljub prisotnim močnim bolečinam mi mož dojenčka nikoli ni prinesel iz posteljice v naročje, da bi mi vsaj malo pomagal. Pred vrnitvijo na delovno mesto je še nekako šlo, ko pa sem se vrnila v službo (on je bil brezposeln), mi je vseskozi meril čas, kdaj pridem domov, močno je začel kazati svojo posesivnost in ljubosumnost.

Ostajal je doma brez zaposlitve, z izgovorom, da mora skrbeti za otroka, čeprav sem jaz želela, da gre otrok v vrtec in sem mesto v vrtcu ves čas tudi plačevala, da ga ne bi izgubili. Mož je vsak dan name izvajal močan pritisk, se glasno drl, me poniževal, psoval ... Vse vedno v pričo otroka. Ni izbiral besed. Vsak dan me je klical v službo in me nadlegoval, da sem večkrat morala predčasno priti domov iz službe. Sama sem se vsak dan trudila čim prej priti domov, ko pa sem morala po hrano v trgovino, je bilo zanj že preveč. Velikokrat je pričakoval, da bom šla kar na bolnišnico, četudi otrok ni bil bolan, ker mu je bilo naporno skrbeti za otroka.

Zgodilo se je tudi, da je v času moje odsotnosti v stanovanju razbil več predmetov in to v pričo otroka. Otrok mi je točno povedal, kako jih je razbil. Takšen izpad je imel tudi, ko sem pozneje šla na policijo podat prijavo, da mi grozi z odvzemom otroka. Bil je zelo uničevalen.

V času, ko sem bila v službi, je mož otroka praviloma čuval tako, da ga je posedel v stolček, iz katerega otrok ni mogel ven, pred računalnik z risankami. Tako je imel mir, da je lahko tudi on gledal v svoj računalnik. Ves čas sta bila doma s spuščeni roletami, da je bilo v hiši povsem mračno. Otroka skoraj nikoli ni peljal ven. Pozneje so sosedji povedali, da je bilo iz hiše večkrat slišati otrokovo kričanje.

Pritiski in izgredi moža so bili tako močni, da sem bila psihično povsem strta in utrujena. Svoje težave sem zaupala dvema prijateljicama. Svetovali sta mi, da moram moževemu nasilju narediti konec predvsem v dobro otroka. Ob nekem moževem zelo močnem in glasnem nasilju je posredoval moj brat, ki je živel v drugem nadstropju, in moža opozoril, da bo poklical policijo, če se ne umiri.

Nikakor si nisem predstavljala, da bom zbrala toliko moči, da moža prijavim policiji, saj sem se zelo bala, da bi dejansko uresničil svoje grožnje, mi vzel otroka ter škodoval moji primarni družini in meni. Še posebej sem se bala morebitnih posledic pri otroku. Bilo je ogromno trenutkov, ki so trajali po cele dneve, trenutki moževega očitiranja, blatenja, kričanja, psovanja, poniževanja, groženj z ubojem mojih staršev, groženj z odvzemom otroka, vedno v prisotnosti otroka, na podlagi česar sem se pozneje končno odločila moža prijaviti policiji. V zakonu sem vztrajala, ker sem hotela rešiti zakon, da bi otrok imel očeta in družino. Ko sem videla, da se njegovo nasilje stopnjuje, sem vedela, da moram sprejeti odločitev, da grem.

ŠE PRED IZTEKOM PREPOVEDI PRIBLIŽEVANJA JE DRUŽINSKO SODIŠČE ODREDILO STIKE POD NADZOROM

Ko je zadnji možev nasilni izpad privedel do odločitve, da ga zapustim, sem poklicala v krizni center, saj nisem vedela, kam oditi. Ker je bila najbližja varna hiša prepolna, sem se iz strahu pred moževo grobstvo in grožnjami zaradi varnosti z otrokom zatekla k sorodnikom. Naslednji dan sem odšla na policijo in podala prijavo o moževem nasilju. Tisti dan je policist klical moža in mu povedal, da se mora umakniti iz stanovanja. Mož je najprej dobil začasno prepoved približevanja do mene in otroka, nato pa enoletno prepoved približevanja do obeh. Še pred iztekom prepovedi približevanja pa je družinsko sodišče odredilo stike pod nadzorom v prisotnosti dveh socialnih delavk. Tega še vedno ne razumem. Torej kljub prepovedi stikov z mano in otrokom mu je bilo vseeno odobreno imeti stike z otrokom, midva pa sva se kljub prepovedi videvala vsakokrat pri predaji in prevzemu otroka. Za nekaj mesecev sem zato iz varnosti imela začasno prebivališče pri sorodnikih. Po pomoč sem se zatekla k nevladni organizaciji in pozneje k Društvu SOS telefon. Brez njihove pomoči si ne bi znala pomagati, saj mi center za socialno delo nikakor

ni bil pripravljen prisluhniti. Socialne delavke so bile zelo navdušene nad možem, ena od njih je celo izjavila, kako v redu je gospod, kljub temu da nasilja še zdaleč ni bil pripravljen priznati in ni prevzel nobene odgovornosti za svoja dejanja. Imela sem občutek, da so mu strokovne delavke na centru za socialno delo povsem nasledle. Obnašale so se, kot da je največja žrtev moj mož, ne pa otrok, kaj šele jaz.

Po dveh letih je bil mož obsojen na pogojno kazen. Ta čas je družinsko sodišče odredilo čezmejne stike, saj je mož bival v sosednji državi, katere državljan je. Sodišče ni prav nič upoštevalo mojega strahu pred možem. Razumem, da je na prvem mestu otrok, vendar družinsko sodišče v prvi vrsti ni upoštevalo prepovedi približevanja moža do mene in do hčere, v drugi pa niti moževe pogojne kazni, iz katere je bilo jasno razvidno, da je bil mož dejansko psihično nasilen in da bi se to nasilje (če bi se nadaljevalo) lahko stopnjevalo v fizično. Prisiljena sem bila iti prek strahu pred možem in otroka voziti na njegov »teren«, v drugo državo. Ob vsem tem sem bila ves čas najbolj v strahu za otroka, saj ima otrok dvojno državljanstvo. Niti pomisliti ne smem na morebitno ugrabitev otroka, s čimer mi je nekdani mož večkrat grozil.

IZKUŠNJE S POLICIJO: ŽELELA BI SI VSAJ MALO VEČ RAZUMEVANJA

Kljub dokaj pozitivnim izkušnjam s policijo takrat, ko sem prijavila nasilje nad sabo, moram povedati, da je prva uradna oseba, na katero sem se obrnila glede suma spolne zlorabe otroka, ko mi je ta povedal in pokazal, kako »ga je očka s paličko v ritko«, prvi policist, ki je poslušal mojo prvotno izjavo glede tega, malce površno zabeležil ključno izjavo, kar je pozneje vplivalo na celoten nadaljnji postopek. Izjava je napisal zelo pavšalno, napačno je navedel, da »je oče otroka z določenim predmetom po riti«, v resnici pa ga je »v ritko«. Ko sem po prebranem policijskem zapisniku policista prosila, naj mojo izjavo popravi in jo napiše tako, kot sem povedala, je ta rekel, da je izjava zdaj že natisnjena in da je ne bomo popravljali. Jaz do tega dne nisem imela izkušenj s policijo, zato si niti nisem upala vnovič prositi za pravičen zapis, na policiji sem bila sama in bila sem prestrašena. Ko sem se prvič vsa v strahu obrnila na policijo, mi je bilo zelo neugodno in nerodno, prav tako se tam nisem spomnila vseh dogodkov, saj je bilo vse skupaj zame zelo stresno. Nekajletno psihično nasilje moža in pozneje izpovedi otroka, kaj mu je oče počel s predmetom, kako ga je »v ritko« ... Bila sem zlomljena.

Želela bi si vsaj malo več razumevanja policista. Ko sem mu povedala, da je otroka čuval njegov oče ter da sem jaz želela, da gre otrok v vrtec, je dejal: »Ja, saj so mojega otroka tudi čuvali doma.« Vse v smislu, da je domače varstvo najboljše za otroka. Med pogovorom z njim sem se spraševala, ali sem storila prav, da sem mu to povedala. Prav tako me je bilo skoraj sram povedati, da je oče otroku potiskal določen predmet v ritko, kar mi je povedal otrok sam od sebe. Vse je skoraj v celoti poslušal tudi njegov kolega, ki je bil po naključju v istem prostoru, zato mi je bilo vse še toliko težje.

OBČUTEK SEM IMELA, DA SE NENEHNO RELATIVIZIRA, KAR POVEM

Prvi stik s centrom za socialno delo je bil klic strokovne delavke CSD, ko jo je o moji prijavi obvestila policija. Takrat sem imela še malo upanja in vere, da mi bodo strokovne delavke v podporo in da bodo razumele, kaj se pri nas dogaja. Žal potrebne podpore nisem dobila, počutila sem se neslišano in neupoštevano. Tudi pozneje, ko so že potekali stiki otroka z očetom in sem izrazila svoja opažanja glede obnašanja otroka (večinoma močne stiske in napade jeze) po stikih z njim, sem morala na center večkrat pisati, saj s telefonskimi klici nisem bila prav uspešna (doživela sem, da me niso hoteli poslušati, da so me prepričevali v njihov prav, ali pa se na telefon niso oglasili). Zelo narobe se mi je zdelo tudi, da nisem dobila elektronskega naslova meni dodeljene socialne delavke, zato sem bila prisiljena svoje zgodbe prek elektronske pošte deliti z vsemi na CSD-ju in svoja sporočila pošiljati na e-pošto glavne pisarne.

Pristop strokovnih delavk je bil zelo neoseben in mi ni bil v pomoč. Za povzročitelja nasilja, mojega nekdanjega moža, so imele po mojih izkušnjah dosti več posluha. Zato ker je bil mož sposoben eno uro zadrževati se in krotiti izbruhe svoje jeze, so strokovne delavke »prepoznale«, kako je »v redu«. Moja izkušnja na centru za socialno delo je, da so vse skupaj vzeli preveč površno in da so spregledali cel kup stvari, na katere sem opozarjala. Ko sem centru za socialno delo želela dati zvočne posnetke izpadov moževega nasilja, je prva socialna delavka, ki je govorila z menoj, odločno rekla, da CSD ne zbira dokazov. Dobila sem občutek, da se nanje ne morem obrniti, ker ne prisluhnejo mojim izkušnjam. Razumem, če posnetkov ne smejo poslušati, samo da bi mi to malo drugače razložili. Morda bi pomagal samo malo drugačen pristop. Ker sem bila resnično v veliki stiski.

Strokovne delavke so ves čas vztrajno ponavljale, da je na mojo odločitev, da prijavim moža, vplivala moja primarna družina, saj je tako trdil moj mož, vendar moja primarna družina do dneva prijave dejansko ni vedela, kaj v resnici doživljava jaz in otrok.

Na CSD tudi niso prav nič upoštevali mojih opozoril, da je otrok po stikih zelo razdražljiv in nemiren, da zelo nemirno spi in da se je po stiku z očetom ponoči večkrat polulal. Pavšalno razumevanje na CSD me je spravljalo v veliko stisko. Socialne delavke so se zelo pogosto menjavale (razlog so bile porodniške odsotnosti), tako da na koncu nisem več vedela, na koga se sploh še lahko obrnem. Zadnji pogovor z menoj in nekdanjim možem bi morala opraviti ista socialna delavka, vendar se je zgodilo, da je imela prva pogovor z njim, neka druga z menoj, nato je mnenje za sodišče pisala prva. Žal ga ni zapisala tako, kot sem dejansko povedala (glede stikov čez mejo). Zato sem želela govoriti z direktorico, želela sem, da se zapisnik popravi, vendar nisem bila uspešna. Med pogovorom je direktorica povedala, kako lepo ji je v tisti državi, od koder je moj nekdanji mož, kako je tam zares lepo, kot da je to kakor koli povezano z nasiljem, o katerem sem poročala.

Veliko stvari, ki sem jih povedala na CSD, vključno opozorila glede suma spolnega nasilja (npr. da je otrok povedal, da se mu je oče »polulal na čelo«, kar je povedal večkrat), CSD ni posredoval naprej. Jaz prijav nisem več podajala, saj sem nenehno dobivala sporočila, da sem problematična jaz, ki si verjetno vse povedano izmišljujem, da bi lahko čim bolj škodila možu. Občutek sem imela, da se nenehno relativizira, kar povem, in da se me označuje kot nekoga, ki pretirava, nekdanjemu možu pa da se gleda skozi prste in se ne upošteva resnosti nasilja nad otrokom in mano.

PAZIM, DA SE S KAKŠNO IZJAVO DODATNO NE ZAMERIM USTANOVAM, KI IMAJO MOČ, DA ODLOČAJO O NAŠIH USODAH

Kazensko sodišče je moža obsodilo le za psihično nasilje do mene, ne pa tudi do otroka. Tega ne razumem najbolje, saj je bil otrok neposredno prisoten, tudi ko je mož izvajal nasilje nad mano. Sum spolne zlorabe je bil zaradi pomanjkanja dokazov ovržen. Kazensko sodišče je poslalo sklep o zavrženju ovadbe dva dni po tem, ko sem dopolnila policijsko izjavo. Bojim se, da kazensko sodišče sploh ni prebralo moje dopolnjene izjave. Na kazenskem sodišču v postopku prijave nasilja nad hčerjo, mojega dopolnjenega zapisnika s policije, kjer navajam sum spolne zlorabe, niso prejeli pravočasno. V prvem policijskem zapisniku namreč ni bilo nikjer omenjene moje bojazni o sumu spolnega nasilja, prav tako ob prijavi nekdanjega moža, ko je bil napisan prvi zapisnik, nisem imela zvočnih posnetkov. V tem postopku nisem imela odvetnika. Predvidevam, da družinsko sodišče ne bi tako brezglavo hitelo v stike med očetom in hčerjo (predvsem v stike v tujini), če bi kazensko sodišče upoštevalo dopolnjen zapisnik. Sodnica na družinskem sodišču je rekla, da oče ni zlorabil otroka, ker tako pravi kazensko sodišče. Žal mi je, da nisem bila na začetku bolj vztrajna pri oddaji dokazov nasilja in da nisem

bila bolj odločna, da bi na policiji takoj popravili policijski zapisnik dejansko po mojih besedah.

Sodišče kot tudi izvedenka sta me ves čas silila, da morava z nekdanjim partnerjem vzpostaviti zaupanje za dobro otroka. Ko je izvedenka slišala, da se trudim, da bi se stiki med otrokom in očetom le izvedli do konca, pa je rekla: »Saj vama ne manjka veliko, kaj menite?« Začutila sem pokroviteljstvo in prav nič podpore.

Sodnica je nekdanjemu možu postavila pogoj, da si najde službo. Pri naslednji obravnavi in vseh drugih pa je na to očitno pozabila, izražala je skrb, ali bo gospod finančno zmožel vse zahteve glede otroka. Ves čas je na meni pritisk, da vozim otroka v drugo državo na stik, da ga pripravim, prepričujem, naj ostane do konca na stiku, pri njem pa se pričakuje le, da bo prišel na stik. Sodnici sem predlagala, da bi se nekdanji mož udeležil kakšnih delavnic, kjer bi se izpopolnil v starševskih veščinah, vendar je dejala, da mu tega ne more postaviti kot pogoja.

Zelo mi je hudo, ker niti sodnica niti izvedenka nista poslušali posnetkov izbruhov nekdanjega partnerja. Izvedenka je na moje vprašanje, ali je poslušala posnetke, rekla le, da je vse napisano in da je vse prebrala. Rekla sem ji, da to ni isto, da je povsem drugače, če se sliši. Sama pri sebi pa sem si mislila, ko bi le slišala njegovo rjovenje nad menoj in otrokom.

Zaradi neupoštevanja mene pred uradnimi ustanovami (tako policijo, CSD, kot sodiščem) si zdaj pri izvedenki niti ne upam omeniti, da mi otrok govori, da ne želi k očetu, ker se ga boji, ker se boji, da bi ga oče kregal, in da se spomni, kako je oče razbil predmete pred njim. Tega si ne upam omeniti zato, da izvedenka tega ne bi obrnila proti meni in me obdolžila, da ščuvam otroka proti očetu. Pazim, da se s kakšno izjavo dodatno ne zamerim ustanovam, ki imajo moč, da odločajo o naših usodah.

STORILA SEM NAJTEŽJI KORAK

Danes, ko pogledam nazaj, sem resnično vesela, da sem storila ZAME NAJTEŽJI KORAK – prijaviti moža policiji. Zdaj vem, da je edino prav, da sem prijavila moža nasilje, le predolgo sem čakala. Takrat tega nisem vedela. Če bi morala, bi nasilje prijavila še enkrat. Zdaj ne bi več čakala. Za vso psihično podporo sem izredno hvaležna svojim prijateljicam in predvsem Društvu SOS telefon in nevladnim organizacijam. Brez njih bi še vedno tavela v svoji negotovosti, ali sem storila prav, in razmišljala, kaj si bodo o tem mislili drugi. Moj zdaj 6-letni otrok je utrujen, ko se

srečuje z očetom, do katerega je nekaj ur vožnje iz domačega kraja, tja in nazaj. Jaz otroka na stik pripravljam. Da mu bo lepo, da ga očka čaka ... Zdaj še nekako gre, stiki potekajo na javnem kraju. Kako bo potem, ko bo oče odpeljal otroka na stik k sebi domov, pa raje ne razmišljam, ker ko pomislim, me je groza.

Vsem ženskam, ki doživljajo nasilje, iz srca svetujem, naj ne čakajo predolgo, naj zberejo ves pogum in čim prej prijavijo nasilje ter naj se ne vračajo v nasilno okolje. Povzročitelj nasilja se ne bo spremenil, spremenite se lahko le ve.

Natalia

REKEL JE, DA ME BO NAŠEL, NASTAVIL PIŠTOLO NA ČELO IN ME USTRELIL

Manca

Ni vredno, da ostaneš. Ker obljube, ki jih dajo, tudi hitro pozabijo. Oni se ne bodo spremenili, mi se moramo spremeniti. Tako danes razmišlja 42-letna Manca. Trenutno ni zaposlena, v času pogovora je živela v varni hiši. Preživela je dve nasilni razmerji. Prvo razmerje z danes 46-letnim nekdanjim možem je trajalo triindvajset let. Imata tri otroke. Dva sta odrasla, tretji je star 10 let. Manca pove, da nekdanji mož ni bil fizično nasilen, jo je pa njegov vseobsegajoči nadzor pahnil v hudo depresijo. Iz psihičnega nasilja v prvem razmerju je odšla v razmerje, kjer je bilo tudi fizično nasilje. Drugi, zdaj že nekdanji partner, ki je star 35 let, skupaj sta bila dve leti in pol, jo je tudi pretepal. Manca pravi, da je bil preslikava njenega nekdanjega moža in da je šla z njim, ker se je želela rešiti prvega moža. Dolgo se je odločala o odhodu, in čeprav danes še čuti posledice, je prepričana, da je bila to edina prava odločitev.

TE SLINASTE STVARI, KI SE TI NA ZAČETKU ZDIJO ZELO ROMANTIČNE, POLAGOMA PREHAJAJO V PSIHIČNO NASILJE

Na otroštvo nimam veliko spominov. Pomanjkanja ni bilo. Starša sta delala po tri službe in ju ni bilo veliko doma. Z bratom sva se pa, tako kot vsi mladostniki, kregala, malo pikala in se ogromno igrala. Mami je bila bolj pikra, a jo je oče znal pomiriti. Vedno jo je znal usmerjati. Mami je bolj nagla, ati je bil bolj umirjen, tudi do nas.

Kot najstnica sem bila kar upornica in svojeglava. Moje najstništvo je bilo kratko, saj sem hitro, že pri šestnajstih, spoznala nekdanjega moža. Na zunaj, do prijateljev, je bil zelo dober. Tudi do mene je bil v začetku zelo pozoren, vsaj tako se mi je zdelo,

šele zdaj spoznavam, da je želel imeti nad menoj samo nadzor. Če smo bili na primer v diskoteki ali lokalu, sva bila dogovorjena vsak s svojimi prijatelji. Tam mi je rekel, naj grem po svoje, nato pa mi je očital, kako sem lahko šla. To se je dogajalo že na začetku. Ampak on je vedno rekel, jaz te imam rad, kako si mi lahko to naredila. Seveda sem potem razmišljala, da me ima on vendarle rad, kako mu lahko kaj takega naredim. Dejansko pa to ni bila ljubezen. Vse je vodilo k temu, da se mu podrejam. Zdaj, ko gledam nazaj, vidim te stvari.

Omejeval me je na različne načine. Denimo tako, da je določil, da ne potrebujem svojega telefona, pač pa bova imela skupnega. Da ga bo kupil zame, ampak uporabljal ga bova oba. Ta predlog je tako lepo zapakiral, da rečeš – vauu. Pa ti prinese kakšno rožico in si spet rečeš, kako je dober. Te slinaste stvari, ki se ti na začetku zdijo zelo romantične, postopoma prehajajo v psihično nasilje. Kajti če sem naredila nekaj proti njegovim pričakovanjem, je bilo vse narobe. Nikoli me ni udaril. Fizičnega nasilja ni bilo. Psihično in ekonomsko nasilje pa je bilo zelo intenzivno, saj mi ni dovolil, da bi se zaposlila, ali pa je rekel, da bi lahko šla delat. In ko sem rekla, da se bom prijavila na zavod za zaposlovanje, si je premislil, češ kdo bo pa za otroke poskrbel, saj on ne more. On mora služiti denar, jaz moram pa biti doma ter poskrbeti za otroke in dom. Ko sva odprla svoje podjetje, je dejal: »Jaz bom direktor, tebe pa bom čez čas zaposlil, zakaj bi državi dajala denar za prispevke, saj lahko delaš kot družinski član, ne potrebujeva nič plačevati.« In tako so leta tekla, jaz pa sem ostala brez pokojninske varnosti in vseh zavarovanj, tako da danes imam, pri svojih 42 letih, štiri leta delovne dobe. Ko sem rekla, da je tega dovolj, da tako več ne gre, sem odprla svoje podjetje. Z bratom sva imela veliko pizzerijo, tam sem bila šefica. Takrat sem bila res vesela. Žal se je moj nekdanji mož vpletal, kjer je bilo le možno, bil je tudi strašno ljubosumen na mojega brata. Začel nama je govoriti, kako morava delati, spravljal se je na strežno osebje in kuharje, mene in brata je želel spreti. Ker sva z bratom zelo povezana, je jeza med nama trajala le kakšen mesec. Ko sva se dobila in se pomenila brez mojega nekdanjega moža, sva se zjokala in si rekla, da sva povezana za vedno. Mama in oče sta naju učila, da morava vedno držati skupaj. Obljubila sva si tudi, da se nikoli več ne bova kregala ali ne pogovarjala. Odnos z nekdanjim možem me je uničeval. Bila sem mu podrejena. Glede vsega. Tako glede spolnosti, kuhanja, obnašanja, tuširanja – česar koli. Vse sem morala narediti tako, kot je želel on. Ničesar nisem naredila prav.

Ko pa je videl, da me je res zelo prizadel, se je opravičeval, mi kupoval rože, zlat nakit, me peljal v trgovine z oblačili, mi dovolil izbrati avto. Ampak vedno me je poniževal. Ko smo šli v trgovino, je na primer rekel: »V torbici nimaš robčkov, nimaš šminke, nimaš rezervnih najlonk, vse ženske to nosijo v torbici, samo ti ne. Ti nisi nobena ženska, začni se obnašati kot dama.« Vedno me je spravljal v zadrego. Ko smo bili na plesu ali veselici, se je dobesedno slinil po drugih ženskah. In to pred mano. Ali pa je rekel: »Glej, kako je ona lepo oblečena, zakaj nisi ti taka.« Nikoli nisem bila ok. Vedno je nekaj našel,

da me je ponižal, potem pa me je spet pohvalil. Tako da res nisem vedela, kaj delam prav in česa ne. Ko sem zanosila s prvim otrokom, sem začela delati vse, da bi družina ostala skupaj. Sebe sem dala na stoto mesto, če sploh je bilo stoto, če ni bilo še nižje.

Po nekaj manj kot treh letih sem rodila drugo hčer. In ko sem bila noseča, sem dva meseca pred porodom izvedela, da ima drugo žensko. Takrat sem zaradi stresa zbolela, nehala sem jesti in piti. Ker sem bila v zelo slabem stanju, je tašča poklicala zdravstveni dom, da so me prišli iskat. Odpeljali so me v bolnišnico. Ko je prišel na obisk, sem ga prosila, če bi me objel in mi dal poljub. Pa je rekel, da ne more, ker da se mu gabim. Da sem mu nagravnica, da sem neizobražena. In takih stvari ne moreš pozabiti. Ta prizor ti ostane, pa lahko mine 30 let. Ne moreš pozabiti, nikoli.

NIČ NI BILO BOLJE, SAMO ŠE SLABŠE JE BILO

Potem sem rodila. Po rojstvu hčere, bila je, hvalabogu, zdrava, pa je bilo še bolj napeto. Takrat mi je sicer obljubil, da se z drugo žensko ne bo več dobival, a nekako tega nisem mogla požreti, zato sem ga krivila za vsako stvar. Z drugo žensko se je dobil, ko sem bila v porodnišnici, kar sem izvedela po naključju. Dejal mi je, da sta se srečala zato, da bi proslavila rojstvo njegove hčere. Nisem mu več zaupala. V glavi sem imela nenehno samo to, da je bil z drugo. Potem se je zgodil tretji otrok. Splava nisem mogla narediti. Sem pa upala, da bo mogoče potem kaj bolje.

Nič ni bilo bolje, samo še slabše je bilo. Začele so se dogajati vedno hujše stvari. Spet je začel govoriti o drugih ženskah. Rekla sem mu: »Če misliš, da so vse druge toliko boljše, zakaj si potem z mano. Lahko greva narazen.« In ker je videl, da to ni padlo na plodna tla, je govoril, da bo pripeljal druge moške, da bi imeli trojčka, da bi me gledal, kako seksam z drugimi, potem bi pa jaz njega gledala, kako seksa z drugo žensko ... Rezerviral je celo sobo v hotelu, kjer imajo svingerske zabave. Takrat sem mu rekla, naj gre sam. Ker to zame ni normalno. Jaz sem človek, ki ima rad umirjeno družinsko življenje, ki ga nisem nikoli imela. Želela sem si umirjeno življenje. Pa da se lahko z nekom pogovarjaš.

Glede vsega je imel glavno besedo. Tudi ko je šlo za nakupe. Vedno je bilo tako, da sva »skupaj izbirala«, vse pa je bilo na koncu tako, kot je rekel on – kupili smo, kar si je on želel. Moje želje so bile v celoti poteptane. V tem obdobju sem velikokrat pomislila, če je to sploh življenje. Velikokrat sem pomislila na samomor, a tega nisem izpeljala zaradi otrok. Do njih je bil grozen tako kot do mene. V družbi smo se morali obnašati popolno, vse je moralo biti popolno, po njegovih pravilih, obleka, igra, kako si jedel, pil, govoril, vse je morala biti ena sama namišljena popolnost.

Ko sem bila noseča s tretjim otrokom, sem si želela novo kuhinjo, prejšnja je bila dotrajana. Ko sem prišla iz porodnišnice, je on v tem času že vse uredil, ne da bi me kar koli vprašal – uredil je novo spalnico in novo kuhinjo, ki mi ni bila niti malo všeč. In kaj sem naredila? Rekla sem: »Vaaau, kako je lepo.« Ampak nič ni bilo funkcionalno, nič po mojem okusu. Še mama mu je rekla, kaj je to naročil, da to tudi kuhinji ni podobno. Jaz si tega nikakor nisem upala reči na glas.

Ob njegovih poniževanjih sem velikokrat jokala. Ogromno sem prejokala, kmalu pa sem postala kot kamen. Zadnjih pet let nisem mogla več niti jokati, bila sem njegova lutka, nič me več ni presenetilo, vse mi je bilo samoumevno. Ko sem hotela biti sama, sem se začela zapirati v kopalnico in sem čistila, edino to me je pomirilo. Vedno sem uporabila zelo močna čistila, da sem potem včasih imela migrenske glavobole, saj sem bila po par ur med štirimi stenami klora. To je bil edini prostor v hiši, ki se je dal zakleniti. Zaradi otrok drugih prostorov nismo zaklepali, da se ne bi kdo od njih zaklenil. V kopalnici sem vzela najmočnejša čistila, ki so res smrdela, odprla sem malo strešno okno in jokala. Čistila sem z zobno krtačko. Ne vem, zakaj, ampak tam sem bila sama s sabo in sem si zamišljala, da živim drugje, da živim v miru, da me ima nekdo rad.

Do otrok ni imel nobenega odnosa. Zahteval pa je, da morajo to, česar on ni dosegel, doseči najini otroci. Pa če je šlo za šport, risanje, kar koli – glede vsega jih je forsiral, da so včasih jokali. Pa pri hrani. Jaz sem navajena, da je zajtrk, kosilo, večerja. Vmes so si pa kaj vzeli. Ko so bili najstniki, so bili še bolj lačni, puberteta pač dela svoje. Po kosilu so želeli še kaj pojesti, pa jim ni dovolil. Rekel je: »Ne boš žrl moje hrane, saj je nisi ti kupil.« Grozno. Kako lahko rečeš otroku, naj zgine stran od hladilnika, da ne bo vsega požrl. On pa si je kupoval takšne in drugačne igračke. Sebi je marsikaj privoščil. Kupoval si je drage stvari, otrokom pa je očital še hrano.

ŽENSKÉ V MOJEM ŽIVLJENJU SO VEDNO GOVORILE, DA ČE SI SE POROČILA, SE NE MOREŠ LOČITI

Dolgo sem razmišljala, da ne more iti več tako. Ko sem bila stara 33 let, sem padla v hudo depresijo, večkrat sem od strahu padla tudi v nezavest. Nisem mogla sedeti, jesti, samo redila sem se, ker sem bila tako psihično uničena od stresa. Nikogar nisem imela, ki bi mi lahko povedala. Nisem poznala nobene ustanove, ki bi mi lahko pomagala. Potem sem na internetu poslušala meditacije neke znane Slovenke. Povedala je svojo zgodbo. In ko sem začela to brati, sem videla, da nisem sama. Da je veliko žensk takšno obnašanje moških sprejelo kot nekaj normalnega. Tako je bilo tudi z mano, govorila sem si: »Ah, Manca, daj, daj, potrpi malo, pač takšno je življenje. Tako to gre, tako to mora biti.«

Ženske v mojem življenju, na primer nekdanja tašča, so vedno govorile, če si se poročila, se ne moreš ločiti. Potem pa se je tudi ona spremenila in rekla: »Manca, ne moreš tako. Poglej mene, jaz trpim že celo življenje, ne delaj si še ti tega. On je vedno hujši, postaja kot njegov oče.«

Videla sem, da to res nikamor ne vodi, da je življenje eno samo životarjenje. Nič nisi, si kot ena rastlina. Šolo neke znane Slovenke sem si plačala na skrivaj. Sploh mu nisem povedala. Ko bi morala plačati do večera, sem napisala, da ne morem z računa vzeti denarja, ker ne smem, če lahko drugič nakažem. In je odpisala, da ni problema. Dovolila mi je, da sodelujem, pa čeprav nisem imela denarja, da bi plačala pravočasno. Hvala bogu, da je to naredila, ker sem tam spoznala, da mi ni treba životariti. Odločila sem se, da moram nekaj narediti – se od njega ločiti.

NAŠLA SEM NOVEGA PARTNERJA, KI PA JE BIL ŠE BOLJ NASILEN OD NEKDANJEGA

Kmalu po tem sem si našla novega partnerja, ki pa je bil še bolj nasilen od nekdanjega. Zbrala sem ga samo zato, ker sem želela pobegniti od nekdanjega moža. Da bi odšla, sem potrebovala konkreten razlog.

Takrat je najstarejši sin že živel pri mojem bratu. Zaradi psihičnega nasilja nad njim me je enkrat poklical po telefonu in rekel: »Mami, jaz ne zmorem več z atijem, vem, da imaš sestaneke, ampak jaz ne zmorem.« Najhujše, kar mu je naredil, je, da je oddal kučka, ki je bil sinov zaveznik, in prodal avto, ki mu je podaril stric za 18. rojstni dan. Za 18. rojstni dan mu je kupil klavir, ki si ga je sin neizmerno želel, a si ga je moral na koncu plačati sam, saj je mož zahteval, da mu sin vrne denar. Hči je takrat hodila v srednjo šolo. Čez teden je bila v kraju, kjer se je šolala, najmlajši pa je bil z mano. Hči je imela fanta in je konec tedna hodila ali k babici ali k fantu. Mož ni smel vedeti, da ima fanta. Nisem si upala iz tega razmerja, bilo me je neizmerno strah, vendar sem razmišljala, kako rešiti otroke.

Nekoč, ko sem se že sestajala z drugim partnerjem, je sosed poklical mojega nekdanjega moža, če ve, da sem z nekim moškim na pijači. Takrat je prišel za mano in ugotovil, da imam razmerje z drugim. Začel je obljubljati, da bo vse spremenil in da bo naredil vse, da se spremeni. Ampak takrat, ko sem šla na pijačo, sem bila že odločena, da grem iz tiste hiše. Za kratek čas sem se odselila k mami. Takoj potem sem se preselila k novemu, zdaj tudi že nekdanjemu partnerju. Uredila sem vse glede razveze. Nisem želela ničesar, samo da imam mir. Nismo šli prek sodišča, samo prek notarja. Zaradi sina, ker je bil polnoleten, da smo se dogovorili za preživnino.

Izkušnja na centru za socialno delo je bila zelo zanimiva. Preden smo se dogovorili glede razveze in skrbništva, so govorili samo o njem, da kako je dober, kako je fejest. Pa sem jim rekla, če je tako dober pa fejest, si ga pa kar domov odnesite. Tako neumno sem se počutila, kot da sem prišla v gostilno na kavo. Pričakuješ, da ti bodo strokovni delavci pomagali, a potem doživiš nekaj takega.

Nihče me ni vprašal, kakšna je moja zgodba, kaj sem jaz preživljala. Lahko bi vprašali otroke. Otroci bi povedali. Nihče nam ni prisluhnil, nihče nam ni dal te možnosti. V to ne štejem mladoletnega otroka, ampak ostala dva bi povedala. Jaz sem zelo dobro skrivala vse slabo. Navzven smo izgledali tako zelo dobro ...

Nekdanji mož je na mojem profilu na družbenem omrežju Instagram še dva dni pred mojim odhodom objavil slike, kako popoln par sva in kako sva srečna. Na centru za socialno delo nikjer ni nič zapisano o kakšnem nasilju. Imela sem občutek, da so menili, da sem jaz za vse kriva, nihče pa me ni vprašal, zakaj vztrajam. Ničesar nisem mogla povedati o svojem življenju, o najinem življenju. Tudi tega ne, da je hotel, da grem z drugimi moškimi, ženskami in da je on dejansko imel drugo žensko. Poleg tega niso upoštevali nobenega mojega predloga. Povedali so mi le, da če gremo na razvezo prek sodišča, so zdaj ravno sodne počitnice, če pa gremo prek notarja, bo to rešeno prej. Vprašali so še, koliko zahtevam. Rekla sem, da nič, samo mir želim. Samo mir naj mi da, da ga ne vidim več. Danes mi je žal, da nisem zahtevala vsaj to, kar sem v dvajsetih letih dala v tisto hišo.

Še vedno želi imeti nadzor nad mano in nimam miru. Samo zdaj je drugače, zdaj vem, kakšne pravice imam, in ga prijavim na policijo, na CSD pošljem vsa sporočila. Razlika je, da grem zdaj na drugo policijsko postajo in na drug center za socialno delo, tja, kjer so mi prisluhnili in vse potrebno predali sodišču. Še vedno čakam, kaj bo, saj mi še vedno nagaja, a sem pomirjena, saj sem končno prišla na ustanove, ki mi prisluhnejo in razumejo, da želi imeti nad mano nadzor in me psihično uničiti.

NADZOR, ZAPAKIRAN V CVETLIČNI ŠOPEK

Če danes gledam nazaj, je bil drugi partner popolna preslikava nekdanjega moža, le olepšana različica. Imel je nenormalen nadzor, ampak zapakiran v lep cvetlični šopek. Bil je tako pozoren, v bistvu pa me je nadzoroval, samo jaz nisem prepoznala razlike. Najprej mi je zamenjal telefonsko številko, da me nekdanji mož ne bi mogel več klicati, a je imel tako nadzor nad mojim telefonom. Videl je vse, kam kličem, kdaj kličem, koga kličem. Ko sem bila pri svojih doma, me je 15-krat na dan klical, govoril mi je, da ne more brez mene, kdaj pridem ... Ko sem še živela pri mami, je včasih prišel na obisk

kar nenapovedano. Ko sem pa že živela z njim, in če sem se pogovarjala z otroki, je rekel, da so zame oni več vredni kot on.

Potem mi je dal geslo svojega profila na Facebooku. Da bi pokazal, da se ne pogovarja z drugimi in da bi mu dala svoje geslo. In sem mu ga. Bilo mi je vseeno. Potem pa vidim, da nisem imela več moških prijateljev. Tudi bratrance so bili blokirani. Vse je odstranil.

Ljudje so ga imeli radi, ker je tako prefrigano lagal. Bil je izjemen manipulator. Znal te je prepričati v svoje. Tega na začetku seveda sploh nisem opazila. Šele veliko pozneje, ko sem ga nekajkrat dobila na laži, sem ugotovila, koliko laže. Bil je manipulativen, želel je imeti nadzor nad vsem, bil je pretirano samovšečen, on je najboljši, boljšega od njega ni. Do organov, kot so policisti, državne ustanove, ni imel nobenega spoštovanja. Če ga je policija ustavljala, je pobegnil, in preden so prišli policisti na dom, je na avtu zamenjal registrske tablice in rekel, da to ni bil on. Da nimajo dokazil in da jih bo tožil s pomočjo svojega odvetnika (ki ga ni nikoli imel) za blatenjenje njegovega dobrega imena.

Pozneje sem mu začela lagati tudi jaz, da sem se pred njim zaščitila. Ko sem vedela, da ga bo nekaj vrglo iz tira, sem pač povedala, kar je želel slišati. Na začetku sem ga še uspela nekako pomiriti, potem ne več. Prvič je do fizičnega napada prišlo za novo leto, ko sem rekla, da rabim čas zase in da grem ven na sprehod. To je bilo ponoči, vsi smo bili zbrani. Ne vem, kaj se mu je zgodilo v glavi, verjetno je mislil, da bom šla z drugim moškim. Začel je kričati nad mano in mi govoril grozne besede, kot npr. marš, prasica, kar pojdi. To je bil nenormalen izbruh jeze in besa. Takrat me je prvič prijel za vrat in me začel vleči za majico, govoril je: »Marš, prasica debela, te bom tako usekal po gobcu, da se boš krvavo useknila.« Takrat me je prvič pljunil v obraz. Vmes je posegel moj brat, češ, naj se nehava kregati. On pa je takoj olepšal stvari, spremenil je zgodbo in se umiril, bil je kot en ubogi kužek, še pogled je imel tak. Iz tigra in žlehtnobe se je spremenil v prijaznega človeka. Kot da najprej gledaš zver, nato pa enega majhnega kužka.

Hujši izbruhi so se začeli po malo manj kot pol leta najinega razmerja. Ko smo se enkrat peljali z avtomobilom in se je na ovinku premaknil otroški jahač, je znorel, ga prijel in ga sredi vožnje vrgel skozi okno. Rekel je, da ne prenese, če se v avtu kaj premika. Zverinsko se je drl name ter mi govoril: »Da se ne boš krvavo useknila.« Zahtevala sem, da ustavi. Ustavil je in rekel: »Marš ven iz avta.« Do doma sem šla peš, prehodila sem 15 kilometrov. On pa se je peljal naprej. Bilo je sredi poletja, bila sem brez vode, brez vsega. Pridem domov in vidim, da je doma. In me napade, da kje sem hodila, s katerim moškim sem bila, kje sem se kurbala. Odgovorila sem mu: »Pa kaj ti ni jasno, saj si me ti pustil sredi ničesar.« Potem je predlagal, da greva ven.

Sem rekla, da ne grem. In spet so sledili očitki, da če bo prišel k meni kak moški. To je bilo ves čas na dnevnem redu.

NEKOČ ME JE PRETEPEL DO NEZAVESTI

Zelo hudo je bilo nekoč, ko me je pretepel do nezvesti. Da bi prikrl, kaj se je zgodilo, je priredil prometno nesrečo. Bili smo v tujini, s poslovnimi partnerji. Bilo nas je več, ker smo se dogovarjali za posel. Pojedli smo in potem smo šli na plažo. Ko smo se zabavali, so fantje malo popili, pa sem mu rekla, da naj pazi s pijačo. Ko je popil alkohol, sta njegovi psihopatska osebnost in žlehtnoba še bolj privreli na dan. Dogovorili smo se, da gremo dekleta skuhat kosilo in da grejo otroci zraven. Mojega otroka ni bilo, bil je v varstvu pri očetu. Moški naj bi prišli za nami. On je šel sam in zdelo se mi je, da se to ne bo dobro končalo. Ker če me ni bilo v njegovi bližini, je dobil napad panike. Strah, ful ga je bilo strah nekih stvari. Na primer, če si samo tlesknil, je bila panika. Po mojem se je zgubil in ni znal priti do hiše, pa je v svoji glavi naredil celo dramo.

Po daljšem času je prišel z avtom, ki ga je ukradel. Zaletel se je v skalo, zaprl vrata z nogami, se usedel v naš avto in začel kričati, »gremo, gremo«. Nisem še prišla do avta, ko se je zaklenil v avto in ni mogel priti ven. Zgrabila ga je panika. S pripomočkom za razbijanje oken je razbil voznikovo okno in z zunanje strani nekako odklenil. Začel se je dreti. Iz avta je prišel ves besen, potem sem šla jaz za volan.

In potem se je zgodilo: jaz sem šla iz avta in v tisti jezi je speljal. Cesta je bila ozka, makadamska in zletel je s ceste v skale. Avto je popolnoma razbil, tako da je slonel v zraku na skalah. Ne vem, kako je preživel. Ne vem, kaj se mu je takrat dogajalo v glavi, a ko sem prišla tja in vprašala, če je ok, se je sklonil in se obrnil k meni. Nato me je s pestjo udaril v obraz, me prijel za vrat in me še dvakrat udaril. Jaz se spomnim samo, da ko me je udaril, mi je začelo v ušesih piskati, kot v risanki sem videla zvezde. On me je budil, brcal me je v rebra, bolečine v rebrih sem imela še dva meseca po tem. Kričal je: »Kaj ti je, Manca, prasica, zbudi se, krava debela, kaj se delaš!« Pljuval me je in govoril: »Vem, da ti nič ni, jaz ti nisem nič naredil, jaz te imam rad, ljubim te ...!« Kričal je in me brcal, namesto da bi mi pomagal. Potem sem izgubila zavest.

Pozneje so mi povedali, da je dolgo trajalo, preden so me zbudili. Ko sem se zbudila, so bili okoli mene trije ljudje in neki vaški zdravnik. Partner je predstavil zgodbo, češ da sva bila v avtu, ko je meni postalo slabo, da me je hotel prijeti, in ko je prišel še en avto, se mu je hotel izogniti. Pa sva zletela s ceste. To je bila zgodba, ki jo je izvedela policija. To je naročil tudi kolegu, da mora povedati. Vendar mu niso vsi verjeli. Ko so

me prišli iskat, je policist rekel, da midva, policist in jaz, oba veva, da to ni bilo res. Da ve, kaj se je zgodilo in kaj mi je naredil. Bila sem tiho, ker sem se zavedala, da moram z njim nazaj. Nisem razmišljala, da če bi povedala resnico, bi bilo dejansko lahko kaj drugače. Mogoče bi šli policisti nazaj in ga morda zaprli, ker je lagal.

Povedala sem torej tisto, kar mi je naročil. Ker sem se bala, da če rečem kaj drugega, bo zelo narobe. Ko je prišla policija, je bil čisto drug človek, povsem ponižen. »Joj, kaj je s tabo, joj, pa je ja ne boste same odpeljali, jaz grem z njo, ne morem biti brez nje.« Policisti pa so rekli: »Ne, gospa gre sama z nami.« Verjetno zato, da bi bila malo stran od njega. Zdravnica, ki me je pregledala, mi je povedala, da v zapisniku piše, da me je partner pretepel. Jaz sem pa vse zanikala in trdila, da je bila nesreča. Ker sem vedela, da grem zjutraj nazaj k njemu in da bo samo še huje. Opozorili so me, če se zavedam, da bi me lahko tudi ubil.

Ko sva prišla domov, je ves čas govoril samo to, naj povem zgodbo, kot sva se dogovorila. Kako sem jaz, ga ni zanimalo. Na eno uho nisem slišala pol leta. Ni mu bilo mar. Tako hude bolečine sem imela, da sem morala ležati, on pa mi je očital, da če bom samo ležala. In ves čas je ponavljal, da saj smo se zmenili, kaj bomo rekli, da se mi je opravičil, in če mu bom zdaj celo življenje naprej metala te stvari.

Ker sem prepričevala zdravnike, da ni bilo nasilja, čeprav je očitno bil zapisnik o nasilju, so tudi oni potem primer obravnavali drugače. A zgodba se jim ni ujemala, saj vse skupaj ni bilo logično glede na moje poškodbe. Danes mislim, da če bi takrat povedala resnico, bi bilo vse drugače. Ne bi bilo strašno, ampak bi bilo bolje, ker bi že takrat ukrepali.

NJEGOVA DRUŽINA JE VIDELA, DA ME JE PRETEPEL, A SO SE UMAKNILI IN NISO UKREPALI

Nihče razen njegovih staršev in sestre ni vedel, kakšen je. Njegova družina je tudi videla, da me je pretepel pred hišo, a so se umaknili in niso ukrepali. Nato je nekoč priredil zabavo, ki naj bi bila zame. Nanjo je vabil ljudi, znane, neznane, tudi njegove nekdanje punce. Bilo je grozno. Tisti, ki bi morali biti na tej zabavi, ljudje, ki meni pomenijo, tistih ni bilo. Njegova sorodnica se je napila, me potegnila na stran in rekla: »Joj, Manca, nikoli v življenju ti ne bo lepo z njim. Pojdi čim prej stran, ker on je bil do vseh enak in za vse so bile one krive. In njegova mama in sestra mu bosta še pomagali, da boš znorela. Samo nikomur ne povej, da sem ti jaz kar koli rekla, ker jaz tudi živim v tej hiši in nočem imeti težav.«

Policijo sem poklicala, ko je bilo res najhuje. Ko dejansko nisem več zdržala. Vse to se je dogajalo kakšen mesec po tistem pretepu, ki ga je prikazal kot nesrečo. Od takrat se je samo še stopnjevalo. Šlo je iz enega nasilja v drugo. Še pred tem sem enkrat poklicala na psihiatrijo in povedala, kaj se dogaja, da je v istem trenutku angel in hkrati hudič. Da se bojim, da mi bo kaj hudega naredil. Oni so mi svetovali, naj pokličem 112, ampak si nisem upala, ker je njegova mama socialna delavka. Bala sem se, da bo vplivala na razumevanje celotne situacije. Da bodo na koncu zaprli mene, ne njega. Žal ima prijatelje tudi med zdravniki in policisti. In dejansko, ko sem poklicala policijo, se je zgodilo to, da mi policistka, ki je bila prijateljica njegove mame, sprva ni verjela in sem kot nora izpadla jaz.

Na srečo pa je bil v patrulji kriminalist, ki je tej policistki rekel, naj se odmakne. Policist je bil iz drugega kraja in ni poznal nikogar od nas. Poslušal me je in si vse zapisal. V tem času sta prišli iz hiše dve partnerjevi sorodnici. Policistka je eno potegnila na stran in jo vprašala, ali govorim resnico, da me tepe, ali lažem. Pa je odgovorila: »Kar vam bo Manca povedala, je resnica.« Takrat je policistka spremenila odnos in mi rekla, naj vzamem dokumente in gremo takoj v avto. Ko sem jo vprašala, zakaj je tako odreagirala, je rekla: »Veš, kako je, ženske vedno delajo scene in kličejo policijo, mi imamo pa delo brez zveze. Itak pa najprej verjamemo mami.« Policistka se mi je potem, ko sem povedala celo zgodbo, opravičila. Nato so ugotovili še, da ima mož cel kup kazenskih ovadb, od utaje davkov, ponarejanja dokumentov in drugega.

Kriminalist je poklical na center za socialno delo in gospa mi je predstavila krizni center, kamor se lahko zatečejo ženske z izkušnjo nasilja. Rekla sem ji, da jaz tega ne potrebujem, saj imam prostor, kamor lahko grem. In mi je razložila, da prostor kot tak ni pomemben, pomembno je to, da tam dobim tudi strokovno pomoč, da mi svetujejo in pomagajo, da grem lažje skozi te stvari. Potem sem bila v stiku s psihiatrinjo in policisti. Tisti dan okoli polnoči so me prišli iskat policisti in me odpeljali v krizni center. In hvala bogu, da sem šla. Pozneje me je namreč poklical kriminalist in povedal, da sta bila nekje ukradena dva avtomobila, za to krajo pa je nekdanji partner prijavil mene! Da, tako je. Na policiji so mu rekli, da naj se samo obrne in gre, ker dobro vedo, kje sem. Še sreča, da sem sprejela predlog, da grem na varno.

PO DVEH LETIH SEM KONČNO SPALA NA VARNEM

Iz kriznega centra si nisem upala, tam sem bila 28 dni. Ko sem prišla tja, sem po dveh letih končno spala na varnem. Potem pa se je začel v meni prebujati strah. Ko sem pred hišo slišala avto ali moške glasove, sem postala panična, od strahu sem postala kar zelena, bruhalo sem, v trebuhu me je začelo boleti, dobila sem drisko.

Spomnim se, da sem morala urediti neke papirje in sem šla na banko. 500 metrov stran sem videla avto, ki je bil podoben našemu, pa sem obstala sredi krožišča in se nisem premaknila. Od strahu sem bila popolnoma paralizirana. Kapuco sem si dala čez glavo in slušalke v ušesa, da sem lahko prišla do banke. Ko sem prišla tja, sem se najprej usedla, ker nisem vedela, zakaj sem tam. Takšen strah, takšna panika je bila v meni. In potem dojamem, da me čaka še pot nazaj, to je bilo nekaj najbolj groznega. Ko sem morala naslednjič nekaj urejati in je bilo to dve minuti stran, sem prosila, da mi pokličejo taksi, ker nisem bila sposobna iti sama. Še danes, pa je minilo že devet mesecev, me stisne. Ko hodim, imam vedno slušalke v ušesih. Telefon mora vedno imeti polno baterijo. Imam tudi tako uro, da če se mi kaj zgodi, samo pritisnem in ura bližnjim sporoči, da z mano nekaj ni ok.

Ko sem odšla v krizni center, je nekdanji partner dobil policijsko prepoved približevanja, nato še s sodišča. Najprej je prepoved veljala tri dni, potem 15 dni, potem 60 dni. Nato smo z odvetnikom in s pomočjo Društva SOS telefon napisali dopis in dobil je prepoved približevanja za celo leto. Dodelili so mi brezplačno pravno pomoč, podali smo prijavo za nasilje v družini, a do danes še ni bilo nobene obravnave. Zdaj sem v varni hiši.

S centrom za socialno delo, ki ni iz mojega domačega kraja, imam dobre izkušnje. Tudi multidisciplinarni tim je bil sklican, enkrat v kriznem centru in dvakrat v varni hiši. Poslušali so me, mojo zgodbo in slišali, da me je strah. Da težave, ki so se pojavile, niso prišle kar iz nič. Grozil mi je, da me bo ubil. Povzročil mi je ekonomsko škodo, saj si je sposojal denar, jaz pa za to nisem vedela. Klicali so me njegovi dolžniki, saj je šlo za visoke zneske, in mi grozili s smrtjo, če tega denarja ne vrnem. Jaz sem jim odgovarjala, da ne vem, za kaj gre. Pa so rekli, da je podjetje moje. Podpisal je sicer on, ampak to njih ni zanimalo. Šla sem v osebni stečaj, ker je naredil toliko škode, da mi ni preostalo drugega. Bilo je veliko ukradenih stvari, tudi ponarejenih dokumentov. Rekel je, da naj podjetje odprem jaz, naredil pa je tako, da je bilo vse po njegovem. Pozneje sem izvedela, da je imel prepoved na odprtje podjetja. Imel je veliko kaznivih dejanj. Ponarejal je podpise, račune in zakrivil davčne utaje.

Govoril mi je, da v meni vidi mamo, ki si jo je vedno želel, ampak je ni imel. In je rekel, da če ga bom zapustila, me bo našel, ne glede na to, kje bom, v Sloveniji ali tujini. Da bo pozvonil na vrata, mi nastavil pištolo na čelo in me ustrelil. »In kri ti bo tekla po obrazu, po nosu, in če boš imela koga, bom ustrelil še njega. In mlatil ga bom v vajini krvi.« To je govoril s takšno strastjo, prav žarel je, ko je to govoril. Pretepel me je do nezavesti, me pljuval, govoril, da se bom krvavo useknila. Vsega tega me je bilo zelo strah.

ŽELIM SI, DA BI VOZILA KAMION - LAHKO PELJEM KILOMETRE IN KILOMETRE, TO ME POMIRJA

Vsega skupaj enostavno ne zmoreš več. Nisem mogla spati, bila sem že do konca utrujena. Vsako jutro, od dneva, ko se je zgodila nesreča, sem se zbudila točno ob petih, šla bruhat, imela drisko. In to dva meseca. Bila sem tako izčrpana. Ko sva šla na vožnjo, sem samo čakala, da je zaspal, jaz pa sem vozila in imela mir. Zato si želim, da bi vozila kamion. Lahko peljem kilometre in kilometre, to me pomirja. V kamionu bi si naredila lep prostor. Tam bi bila sama, mogoče bi imela koga, ampak nekoga, ki bi me podpiral, nekoga, ki bi me imel enkrat v življenju rad. Ta prostor bi bil samo moj, jaz pa grem nekam in nihče me ne najeda. Eno življenje imam, nimam jih pet. Zakaj bi morala to življenje zajebati dvakrat, enkrat sem ga že.

Vem, da se ženske v povprečju sedemkrat vrnejo, ampak jaz sem to številko tridesetkrat prekoračila, in to že s tem, ko sem ostajala v takšnem odnosu. Rabim veliko časa, da se odločim, ampak ko grem, ne pridem več nazaj pod nobenim pogojem. Umik v krizni center je bila najboljša možna odločitev. Za seboj je to potegnilo veliko stvari. Podjetje sem dala v stečaj in za najmlajšega sina skrbništvo predala nekdanjemu možu. To je bilo nekaj najtežjega. Verjela sem, da se moža drugače ne bom rešila. Po eni strani sem mislila, da bi bilo bolje, če bi ostala. Danes vidim, da je bil odhod najboljša možna odločitev. Žal mi je, da nisem že prej naredila tega koraka.

Ko sem šla od doma v krizni center, sem imela pet oblačil in denarnico z nekaj dokumenti in nekaj denarja na računu, kar sem takoj prenakazala strankam, ki so dale aro za naročene avtomobile iz tujine. Vse ostalo sem pustila v hiši. Šest mesecev sem bila popolnoma brez denarja. Nisem imela niti za higienske vložke. Lahko bi šla po stvari v spremstvu policije. Pa nisem mogla, nisem si upala v bližino hiše, niti v spremstvu ne. Dva tedna po umiku sem šla s spremstvom v domači kraj na upravno enoto. Tak strah sem doživela, da potem štiri dni nisem vstala iz postelje. V spodnjem delu trebuha me grozno boli, ko se moram približati temu kraju. Ni mi toliko do stvari, bolj pomemben je mir. Ja, že dvema partnerjema sem pustila čisto vse. Ampak saj si bom enkrat spet kupila te stvari. Ni ga čez mir, da se lahko v miru uležem in zaspim.

Najlepše se imam v varni hiši. Tu sem se najbolj dvignila. Dobila sem pomoč v obliki psihoterapije, pomoč glede vsega, kar sem potrebovala. Nisem imela denarja, da bi si kupila zobno krtačko, kaj šele, da bi si kupila kakšno štručko kruha, a so mi v društvu pomagali tako s plačilom prispevka za bivanje kot tudi s hrano, potrebščinami za osnovno osebno higieno, za sezonska oblačila ... In pocrkljale so nas s kakšnim piknikom, kosilom, izletom ali ogledom kake predstave. Svetovalke, ki so tam, pomagajo na vseh področjih. Z ženskami, ki so tam, se razumemo fenomenalno in si pomagamo. Ko nam je težko, se pogovorimo, gremo na kavo, skupaj kaj počnemo, hodimo na sprehode.

Če bi vse to poznala prej, ne bi toliko oklevala. Ni ga lepšega, ko greš zvečer spat in se zjutraj zbudiš v miru. Ni več groženj. Krizni center in varna hiša, nimam kaj reči, vse so mi omogočili. Vedno so mi prisluhnili. Glede policije in CSD-ja imam pa mešane občutke. Dejansko sem morala štirikrat povedati svojo zgodbo, da so mi verjeli. V začetku so bili precej skeptični.

Najtežje je dvigniti telefon in reči: »Jaz sem res v pi*.« Ne bom rekla grde besede. Rabim pomoč. Ves čas sem razmišljala, kaj bodo rekli drugi, sorodniki, sosedje, kako bom vse to razložila. Ko pa me je poklical brat, je rekel »samo ne reci, da te je udaril«. Vprašal me je, kako sem lahko to skrivala, da se to ne dela. Brat me je podprl. Ni vredno, da ostaneš, ker obljube, ki jih dajo, tudi hitro pozabijo. Te pretepejo, izkoristijo in potem ti rečejo, da so to naredili zato, ker si ti njim na prvem mestu, da ti želijo pomagati, da te ljubijo. NE NASEDAJTE! Oni se ne bodo spremenili, me se moramo spremeniti. In reči hvala lepa, imela sva lepe trenutke, zdaj pa je konec. Pojdi, samo pojdi stran od njega, ne ostajaj, samo sebe uničuješ.

Zdaj mi je lepo, telo pa čuti posledice. Življenje je krasno in samo enega imamo. Ne ga zafurati s takim moškim ali pa žensko.

POSLEDICE

Zdaj ko se približuje konec prepovedi približevanja, se je pa vse začelo spreminjati. Nekdanji partner v enem letu ni kršil ukrepa prepovedi približevanja. Se je pa zgodil dogodek na policijski postaji, kamor sva bila oba vabljeni z razlogom, da rešiva zadevo glede avtomobila, ki ga je zaplenila policija. Policiste sem pred dogodkom prosila, da me dajo v drugo sobo kot nekdanjega partnerja, kar mi je policist, ki me je klical, tudi zagotovil. Da bom v drugi sobi, saj si ne želim stika z nekdanjim partnerjem in se ga bojim. Naslednji dan, ko sva imela podpis za prevzem avtomobila, mi je rekla policistka: »Mi smo policija in tukaj se lahko srečata. Klicali smo sodnika, ki je dovolil srečanje, saj je vse pod kamerami.« In da ona pa tudi nima nič s tem, da je svoje delo naredila in je ne zanima, kako se bova zmenila glede avta in kateri ga bo prevzel.

Jaz se ob tem nisem počutila dobro, začela sem jokati, se tresti, šlo mi je na bruhanje. Med tem časom je šla policistka do nekdanjega partnerja, če se on strinja, da se srečava, bila sem proti, ampak sem videla, da nimam druge izbire. Policistki sem povedala, da sem bila s policistom prejšnji dan dogovorjena, da do stika ne bo prišlo, in je spet rekla samo, da je ona svoje delo naredila in da jo drugo ne zanima, ter šla ven iz sobe za zaslišanje. Ko se je čez čas vrnila, je rekla, da se nekdanji partner strinja, da

se dogovoriva in napiševa zapisnik o prevzemu avtomobila. Tako je potem tudi bilo. Ker je policistka videla, da sem začela jokati, je rekla, da naj neham, saj da je vse pod kamerami. Nato sem zbrala pogum, vstala in šla v predddverje policije, kjer je bil tudi nekdanji partner. Policistka je rekla, da naj se zdaj dogovoriva o prevzemu in da je vse pod video nadzorom. Nekdanji partner je takoj začel z besedami: »Kaj ti je tega treba?« Začel mi je govoriti lepe stvari o tem, kako me pogreša, da če je prepozno, da bi bila skupaj. Odgovorila sem, da ja in da dajva rešiti zadevo z avtomobilom. Takrat je postal prav nemiren in jezen. Začel mi je govoriti, da zakaj kličem njegove prijatelje, poizvedujem o njem, ga okoli ogovarjam in grdo o njem govorim. V času, odkar sva narazen, nisem nikoli klicala njegovih prijateljev, nikoli nisem poizvedovala o njem. Tudi če mi je kdo od njegovih prijateljev pisal na katero od aplikacij o njem, sem napisala, da me ne zanima in da če nima kaj drugega pisati, da me raje pusti na miru. Blokiral sem jih, saj ne želim, da me vznemirjajo.

Po srečanju z nekdanjim partnerjem sem se cel teden počutila nemočno, vnovič so se pojavile bolečine v spodnjem delu trebuha, spet me je postalo zelo strah in nisem šla nikamor iz hiše. Ker sem bila takrat še vedno v varni hiši Društva SOS telefon, sem se za svetovanje in pomoč obrnila na tamkajšnje zaposlene in psihoterapevtko. Imela sem občutek, da se bom sredi trgovine, gozda ali sprehoda zrušila in padla v nezavest, od strahu sem se začela potiti, težko sem dihala in imela sem občutek vrtoglavice. Zvijalo me je v trebuhu, bilo mi je slabo in sililo me je na bruhanje. In spet se mi dogaja, da grem ven samo, ko imam slušalke v ušesih in si dam glasbo, da ne slišim okoli sebe nobenega hrupa. Resnično se bojim in me je strah. Ko samo pomislim na konec veljavnosti ukrepa prepovedi približevanja, mi postane slabo, se potim, imam drisko, ne počutim se več varno, slabo spim.

Zadnje dni vse pogosteje sanjam, da me je našel v hiši, kjer stanujem, razbil okno in me lovil, jaz pa sem bežala pred njim. Zato že en teden zelo malo spim, saj do treh zjutraj ne morem zaspati, ker me je strah, da bo res prišel in mi spet kaj hudega naredil. Ko pa zaspim, ga sanjam in sem potem cel dan preplašena. Ko v bližini slišim močan zvok avtomobila, ki jih je nekdanji partner rad vozil, mi postane slabo, ostanem brez zraka, začnem se potiti in postanem panična, občutek imam, da bom padla v nezavest. Vsa dejanja, ki mi jih je delal, so mi pustila posledice.

Z nekdanjim partnerjem se ne želim nikoli več srečati.

NIKOLI SE NI DRL NAME, LE OD DVE DO TRI URE MI JE RAZLAGAL, KAJ VSE SEM NAREDILA NAROBE

Ajda

Ajda je stara 45 let, urejena, visoko izobražena, z dobro službo v javni upravi. Živi s sinovoma in psom. Z nekdanjim možem, s katerim sta bila v zvezi 20 let, ima dva mladoletna sinova. On je visoko izobražen, z dobro službo in družbenim ugledom. Navzven podoba idealnega moškega, ki mu nihče ne bi pripisal nasilne osebnosti. Nad Ajdo je namreč predvsem zadnja leta skupnega življenja izvajal različne oblike psihičnega nasilja. Ajda je danes spet ženska, polna življenja, pred nekaj leti pa jo je partnerski odnos tako izčrpal, da je bila v celoti brez volje do življenja.

Danes o partnerskem odnosu in nasilju, ki ga je v njem doživljala, govori na svojevrsten, sarkastičen in živahen način. Zdaj šele vidi, kako takrat ni zares živela, ampak se je v glavnem prilagajala. Ko je bila »pridna«, je bilo vse v redu, celo zelo lepo, možu ni povzročala težav in bila je pohvaljena. Kot pes, pravi. Subtilno, neopazno nasilje, ki pa te postopoma uničuje. Samo v želodcu čutiš nelagodje in veš, da moraš delovati po programu, ki ti ga je nastavil partner. Čutiš, da nekaj ni prav, pa ne znaš točno povedati, kaj. Ajda zase ne bi nikoli rekla, da bo v partnerstvu doživela nasilje. Še zdaj čuti, da je to, kar je doživljala, tako neulovljivo, težko razložljivo. A zelo omejujoče in uničujoče, da šele zdaj spet išče samo sebe in svojo svobodno dušo.

NAJINI OSNOVNI DRUŽINI

V moji osnovni družini ni bilo nasilja. Smo pa malo posebni, glasni, govorimo eden čez drugega. Se skregamo. On mi je vedno očital, da odnosi v naši družini niso v redu.

Moja družina je velika razširjena družina. Vključuje tete, strice ... Vsi smo visoko izobraženi. Nismo popolni, nismo družina iz reklame. Vedno se kaj dogaja, kaj polomi. Imamo nesoglasja, vendar jih razrešimo. Moji prijatelji in prijateljki mojih sorojencev so vedno radi prihajali k nam. Pri nas jim je bilo zabavno in toplo. Če so imeli prijatelji doma težave, so prespali pri nas.

Nekdanji partner me je ves čas opozarjal, da je z mojo družino vse narobe. Počasi sem tudi jaz začela verjeti, da je življenje v moji družini preveč kaotično: domače živali, vedno polno otrok, tuje stvari v hiši. Zdaj vem, da je moja družina v redu in da je tako, kot živimo mi, prav. Da je naš dom odprt in topel.

Tudi moj dom zdaj, ko sem sama z otrokoma, postaja bolj odprt, prihajajo prijatelji ...

Dokler sva živila skupaj, so na obisk prihajali samo družinski člani, pa še to večinomoma njegovi.

Njegova družina je drugačna. Ko so težave, se o njih ne pogovarjajo. Komunikacija je umirjena, vendar nič ne razčistijo. Namesto pogovora o problemu se usmerijo v nepomembno temo, na primer, če je krompir dovolj pečen. Najprej sem mislila, da se pogovorijo, ko mene ni poleg, vendar ni bilo tako.

Moja družina bi problem analizirala. Oni pa ne. Nikoli ne govorijo eden čez drugega. Vedno so olikani. Imajo prtičke, vse je lepo urejeno. Pri nas je sicer bolj kaotično, večja zmeda, bolj smo glasni, a si ne zamerimo. Težave razrešujemo sproti, tudi če si kaj takega rečemo, si ne zamerimo.

NA OTROŠTVO IMAM LEPE SPOMINE

Na otroštvo imam lepe spomine. Mama je veliko delala in je pogosto ni bilo doma. Za nas to ni bila težava, saj je v veliki hiši živela razširjena družina in vedno je kdo imel čas za nas, otroke.

V maminih očeh sem veljala za scrkljanko. Vedno mi je predpisovala, kaj naj oblečem in kako naj se počutim. Vsa njena sporočila sem ponotranjila. Sporočala mi je, da sem večni otrok, ki ne bo nikoli znal skrbeti za otroke, ker se pretirano ukvarjam sama s sabo.

Danes mi priznava, da dobro skrbim za otroka. Tudi jaz mislim, da znam dobro skrbeti za otroke. Prijatelji mi velikokrat pripeljejo svoje otroke, da jih čuvam. Ali pa

jih grem pazit k njim na dom. Z otroki se dobro razumem. Prijatelji mi povejo, da otroci dostikrat vprašajo: »Ajda spet kaj pride?« Pa saj če ne bi znala z njimi, mi jih prijatelji ne bi zaupali v varstvo, kajne?

Nekdanji mož mi je govoril, da ne prenaša mojega negativizma, očital mi je tudi, da veliko opravljam. Ja, res opravljam ljudi. Nikoli pa nisem zlonamerna.

Takšne pripombe se te primejo. Najprej sem v šali to poslušala doma, nato še v zakonu. In sem verjela, da sem negativna in da ne morem delati pod stresom. Da sem slaba mama.

DOKLER NISVA DOBILA OTROK, JE BIL NAJIN ODNOS ZELO LEP

Dokler nisva dobila otrok, je bil najin odnos zelo lep. On sicer trdi, da sem mu uničila 20 let življenja – tako nekako piše v njegovi tožbi za ločitev. Piše pa tudi, da je bilo na začetku v zakonu vse v redu. Lahko rečem, da ni bilo samo v redu, temveč da sva se midva imela res dobro. Sva se sicer skregala, toda pomembni so trdni temelji v odnosu. In midva sva jih imela, vsaj zdelo se mi je tako.

Bil je pozoren, hodila sva na izlete, potovanja, imela sva skupne interese ...

Bile pa so določene stvari, ki so naju že na začetku ločevale, ampak sem jih vzela v zakup. Ena takšnih je vera. Živela sem v skladu z njegovo vero. Nisem začela verovati, sem se pa držala vseh običajev, ki se jih držijo verniki.

Še vedno imam stike z verniki iz tistih časov, skupaj hodimo na piknike, se družimo. Vedo, da ne verujem, a me sprejemajo. Z njimi se imam dobro. V cerkvi pojem. To mi je všeč. Tudi z otrokoma pojemo cerkvene pesmi.

Do najinega partnerstva sem v cerkev šla samo, da si ogledam freske. Po poroki sem bila vsako nedeljo pri maši. Morali smo moliti pred vsakim obrokom (zajtrk, kosilo, večerja, malica ...). Kamor smo šli, smo molili za srečno vrnitev. Ne samo ko smo šli na morje, tudi ko smo šli na izlet. Molili smo tudi pred spanjem. Temu nisem nikoli nasprotovala. To je bil on in jaz sem ga takega sprejela.

Nekajkrat sem ga opozorila, da sem jaz prevzela njegov odnos do vere, kako to, da on ne sprejme česa mojega. Pa je rekel, da zato, ker sem jaz sprejela nekaj pozitivnega.

Želela sem si, da bi me sprejel tako, kot sem. Pa me ni.

Nikoli se ni drl name. Le od dve do tri ure mi je razlagal, kaj vse sem naredila narobe. Na koncu sem se morala vedno opravičiti. Vedno sem upala, da me ne bi vprašal, zakaj se opravičujem, ker po treh urah nisem več vedela, kaj sem naredila narobe, kaj mi sploh očita. Zagotovila sem mu, da se bom poboljšala, samo da je nehal.

ČE SEM BILA PRIDNA, JE BIL NAJBOLJŠI MOŽ NA SVETU

On se ni opravičil nikoli. Če sem bila pa pridna, če sem delovala v skladu z njegovimi pričakovanji, je bil najboljši mož na svetu.

Rada imam neke svoje čudne »fore«, ki se meni zdijo zabavne. In včasih blebetam brez filtra.

On pa: »Kako si lahko to rekla? A si zmešana?«

Sinova terapevtka mi je enkrat rekla: »Veste, saj je bilo verjetno tudi za njega frustrirajoče z vami živeti.« Verjetno res. Ampak dejstvo je, da se on ob meni ni počutil prestrašen za vsak korak in izrečeno besedo, tako kot sem se čez čas začela jaz počutiti ob njem.

Ne maram kuhati in nikoli nisem. Odkar živim sama z otrokoma, sem se naučila kuhati. Zelo rada pa pospravljam. Zato je on kuhal, jaz sem pospravljala. Nikoli mu nisem solila pameti o kuhanju. Nisem mu rekla, naj npr. doda še malo koriandra, on že ve, kaj mora dati v jed. In vedno sem vsako njegovo jed tudi pohvalila. Res dobro kuha.

Nikoli mu ničesar nisem skrivala. Sem odprta knjiga. Doma hodim v prevelikih majicah, ko grem ven, se pa uredim. Tudi zato, da dobim samozavest. Vedno sem se uredila, od spodnjega perila do make upa. Ker sem se potem dobro počutila. Njemu pa je to bilo vedno problematično. Spraševal me je, zakaj se za druge vedno uredim. Čeprav je bil on vedno urejen in lep. Želela sem, da je ponosen name. Zato sem se uredila.

Na neki točki najinega odnosa sva zaradi vse večjih napetosti med nama začela hoditi k svetovalcu za partnerski odnos, k enemu gospodu, ki je meni zelo ok, res je »faca«. Ta svetovalec izbira določene teme, o katerih se nato pogovarjamo. Nekoč

je bila tema komunikacija. Takrat sem povedala, da si želim, da bi se spet držala za roke in se pogovarjala še o čem drugem kot samo o otrocih in obveznostih. Želela sem si klepet, neobvezen klepet, tako kot včasih. Povedala sem mu, da ga pogrešam, ker ni nič doma. Takrat sva imela enega otroka. Rekel je: »Ti ves čas samo opravljaš, ves čas se z drugimi ukvarjaš.« Pa se ne. Res se ne.

Ko sva odšla s srečanja, je čisto znorel. Da naj neham težiti, naj neham pogrevati stvari za nazaj. Začela sem jokati. Joj, kako sem ga takrat pogrešala, pogrešala sem takšnega partnerja, kot sem ga poznala prej. Ko sva lahko dve uri sedela in se pogovarjala ... o ničemer. Se skupaj učila, jaz na njegovi postelji, on za mizo. Ves čas sva bila v pogonu. Podpirala sem njegove projekte. Mu pomagala.

BILA SEM VES ČAS V PLENICAH IN MLEKU, Z NIKOMER SE NISEM POGOVARJALA

Po rojstvu otroka je najin odnos samo še stagniral. V resnici si je on bolj želel otroke kot jaz, vendar mi je bilo lepo, da imam z njim družino.

Dva ali tri dni po prihodu iz porodnišnice po rojstvu prvega otroka se je sin drl celo noč. Bil je previt, nahranjen – nisva vedela, kaj bi lahko bilo narobe. Nato sva pogledala popek, ki ni bil videti najbolje. Jaz sem sicer čutila, da je vse ok, moj nekdANJI mož pa je zagnal paniko, da je vse gnilo in da gre za gangreno.

Nisem hotela z otrokom v bolnišnico, saj je bila ob 7. uri najavljena patronažna sestra. Rekla sem si, da bo čisto v redu, če jo počakamo. Patronažna je zjutraj pogledala popek, odstranila odvečno kožo okoli popka in vse je bilo v redu. Takrat sem mu rekla, da me nikoli več ne sme spraviti v tako histerično stanje. Če bo to ponovil, da se bom ločila.

Ko sva dobila prvega otroka, se je dejansko vse spremenilo. Kot da je postal drug človek. Ali pa samo jaz prej tega nisem opazila. Ni mi na primer dovolil, da bi šla z otrokom v otroško igralnico, ker se je bal bacilov. Prvega otroka ni previjal do 14. meseca, mi je pa, ko je bil doma, vedno stal za hrbtom in mi dajal navodila, kako moram kaj narediti. Ves čas je spraševal: »Kolikokrat si ga previla? Koliko je jedel?« Kot da mi ni zaupal.

Po cele dneve sem bila v *plenicah*, v *mleku*, z nikomer se nisem pogovarjala, potem mi pa še on teži s tem, da naj mu povem, koliko mililitrov mleka je popil. Jaz pa sem otroka dojila! Res sem se počutila osamljeno in ujeto. Kot da sem na verigi.

Imela sem sicer stike s prijateljki po telefonu, vendar sem bila nenehno v stresu, ker sem se bala, da bo poklical in videl, da je klic na čakanju. Saj ne, da bi me nadrl, ampak vedela sem, kakšna so njegova pričakovanja. V resnici je bilo tako, da nisem smela biti na telefonu, ker bi po njegovem mnenju lahko sevalo na otroka. Tako da sem se na neki način sama odpovedala telefoniranju, samo da bo mir. Če bi takrat ponorela, bi on verjetno nehal. Ne vem. So pa moji pogovori s prijateljicami postajali vedno krajši.

Ko sem bila na porodniški, sem ob dopoldnevih prvič v življenju gledala TV-novele. Vsaj nekaj se je dogajalo. Preden je prišel, sem vedno ugasnila televizor, saj ni prenesel, da se tako *poneumljam*.

Mojo socialno mrežo sta takrat sestavljali dve prijateljici, stari več kot 80 let, obe sta že pokojni. Bili sta zelo zabavni. Družila sem se še z dvema mladima mamicama, vendar sta obe govorili samo o tem, koliko sta otroka pojedla in koliko sta spala. Lepo sem se imela z njima, ampak jaz sem potrebovala klepet še o čem drugem.

Pri prvem otroku sem ga vsak večer počakala, da je prišel domov. Prihajal je pozno, ob 23. uri ali šele opolnoči. Potem sva jedla pršut, popila kozarec vina in klepetala.

Po rojstvu drugega otroka se je tudi to končalo.

Želela sem si, da bi šla kdaj na sprehod in se držala za roke. Vem, da je to težko, ko imaš voziček in psa, ampak jaz sem si to želela.

Vse življenje sem imela pse in sem si ga zelo želela, kar je on vedel. Vendar se pri nakupu psa ni posvetoval z menoj, ampak je kupil takega, za katerega je vedel, da mi ne bo všeč. Kupil ga je na predlog svoje prijateljice. Mislim, da takrat z njo ni imel nič fizičnega, je pa bila med njima čustvena afera. Kako ne, saj je več časa preživel z njo kot z mano. V šali sem jo celo klicala *ljubica* mojega moža. Niti pomislila pa nisem, da bi to lahko bilo res. Tako zelo sem mu zaupala in verjela vanj.

Vem, da sem tudi jaz naredila veliko stvari narobe. On ni hud nasilnež. Če bi mu pravočasno postavila meje, namesto da sem se umaknila, bi se mogoče najina zgodba odvila drugače. Vendar v nekem trenutku nisem mogla več prenašati, da mi pere glavo po več ur z razlago, kako bi po njegovem morala nekaj narediti ali reči.

Danes sem prepričana, da se mu nisem uprla zato, ker sem ga imela preveč rada.

ČE BI ME UDARIL, BI VEDELA, DA JE TO MEJA

Drugi so nas jemali kot popolno družino. In tudi jaz sem svojo družino tako doživljala. A žal je bilo veliko stvari narobe.

Lahko bi rekla, da sva se imela deset od dvajsetih let lepo. Težave v odnosu so se začele, ko sva dobila otroka. Finančno sva bila dobro preskrbljena, oba sva imela dobri službi. Nič nam ni manjkalo. Jaz pa se nisem počutila v redu. Vedno sem hitela iz službe. Če sem dobila nalogo tik pred zaključkom službe in bi jo morala dokončati, sem bila v stiski, ker nisem vedela, kako naj povem doma, da bom zamudila. Ni imel razumevanja za mojo stisko.

Očital mi je, da sem slaba mama. Ko je prišel domov ob 18. uri, me je preverjal, če sem ta dan sploh že previla otroka. Če je otrok padel in sem ga pobrala, je prišel in mi ga strgal iz rok. Ves čas mi je sporočal, da nisem sposobna kot mama.

Ko pogledam nazaj, se sprašujem, kako nisem videla, da to ni normalno. Že takrat se mi je zdelo, da pretirava. Pa sem si rekla, saj bo. Naredim to, kar želi, pa še to in to ... In bo vse v redu. Potem pa se je tega nabralo toliko, da jaz nisem bila več jaz, izgubljala sem sebe.

Pozneje sem si očitala, da sem naredila premalo, da bi se imeli lepo. Preveč grdo sem se držala, bila vzkipljiva. Še vedno moram vklopiti razum, da se spomnim tistih neprijetnih občutkov, ki sem jih imela ob določenih dogodkih, ki se mi zdaj sicer zdijo nepomembni, a so bili vseeno tako močni, tako čudni, da sem se počutila zelo slabo. Nikoli me ni udaril. Nikoli se ni zgodilo nič konkretnega, da bi razumela, kaj se mi sploh dogaja, da bi vedela, da to, kar se mi dogaja, ni prav. Če bi me udaril, bi vedela, da je to meja. Enkrat je zamahnil proti meni in sem odskočila. Zelo sem se prestrašila, vendar je bila moja reakcija tako močna, da je vedel, da se je to zgodilo prvič in zadnjič, da tega ne sme več ponoviti.

Med nama je bilo tudi veliko lepega. Ne bi bila z njim dvajset let, če nama ne bi bilo tudi lepo. Vem, da tudi z mano ni lahko, moj karakter ni lahek.

Sem zelo ekstrovertiran človek, z veliko prijatelji. Po porodu so mi vsi rekli, da sem se spremenila. Nismo se več slišali, nismo se več družili.

On je zelo aktiven in uspešen in tak je ostal tudi po rojstvu otrok. Malo je bil doma. Je pa imel zelo močna stališča o tem, da otrok ne bova prepuščala drugim, pričakoval je, da bom jaz vseskozi z otrokoma.

Nekoč mi je sodelavka rekla: »Pomisli, porodniška traja osem ur, torej si ti plačana za osem ur porodniške.« Šele pred dvema letoma sem dojela, da je moja skrb za otroka med porodniško osem ur, potem pa je že prav, da si starša delita varstvo.

Danes on trdi, da je prevzemal vse obveznosti za dom in otroke. Ja, res je, od dve do tri ure na dan, potem pa je odšel na svoje dejavnosti, kadar ni prišel tako pozno zvečer domov, ko sta otroka že spala. Ampak ko se je posvečal otrokoma, je bil res dober oče. Z otrokoma se je veliko igral. Jaz se npr. skoraj nikoli nisem z njima igrala z lego kockami. Otroka sem pustila, da se igrata sama.

V resnici nisem potrebovala pomoči pri otrocih ali gospodinjstvu. Potrebovala pa sem družbo, klepet. Nisem imela stika z zunanjim svetom. Spomnim se, da sem komaj čakala, da pride poštar, da sem z njim spregovorila nekaj besed. Potem sem gledala reklame in razmišljala, kaj bi kupila, če bi lahko šla v trgovino.

Prijateljica mi je rekla, da sem nekoč potožila, da me maltretira. Potem pa o tem nisem nikoli več spregovorila z njo. Opazila je, da sem se zelo spremenila. Jaz tega nisem zaznala. Vedela sem le, da zelo pogrešam svoje prijatelje.

Ne gre za to, da mi on ne bi bil dovolj. Jaz sem ga oboževala. Res sem ga imela rada. In še vedno ga imam. Ne vem, če bom še koga v življenju imela tako rada, kot sem imela njega.

Če me vprašate, ali bi šla nazaj, vam iskreno povem, da bi šla, ampak se bojim, da bi bilo spet tako, kot je bilo. V zadnjih treh letih je bilo toliko maščevalnosti, da sploh ne vem, kateri je njegov pravi obraz: je pravi tisti moj zlati mož, ob katerem sem se prvih deset let, preden sva dobila otroka, počutila varno, ali je pravi ta, ki se je dokončno pokazal v zadnjih treh letih.

Zadnjič sem si rekla: »On ni dober človek.« In sem se zgrozila nad sabo. Potem pa sem pomislila, da če bi bila jaz tako jezna nanj, kot je on name, ne bi nikoli delala stvari, ki jih on počne meni. Ker so res podle reči.

NAJTEŽJE JE, DA NEKDANJEGA MOŽA ŠE VEDNO IDEALIZIRAM

Najtežji del moje ločitve je, da nekdanjega moža še vedno idealiziram. Sprašujem se, kaj bi lahko naredila drugače, bolje, kako bi se lahko bolj potrudila.

Velikokrat mi je rekel, naj grem po pomoč. Ker je z mano pač nekaj narobe. Predlagal

mi je tudi, da bi šla k eksorcistu, izganjalcu hudiča. Najprej sem mislila, da se šali, pa se žal ni. Na srečo tega nisva naredila.

Ko sva se ločevala, je predlagal terapevtko, ki bi nama pomagala skozi ločitev. In sem se strinjala. Na terapijo sva hodila enkrat na teden. Na vprašanje terapevtke, kaj je koga motilo v zakonu, je iz njega začelo bruhati. Govoril je o stvareh, ki so se zgodile v prvem letu najine zveze in mi tega dvajset let ni povedal. Tistih srečanj se spominjam ko v megli. Bila sem v zelo slabem stanju, večinoma sem jokala.

Terapevtka je trdila, da imam t. i. acting oute, izbruhe. Potem sem šla pogledat, kaj je to »acting out«, in ugotovila, da to velja za osebe, ki imajo mejno osebnostno motnjo, ki norijo.

Tudi jaz sem kdaj norela, ne morem reči, da nisem, pa tulila tudi. Je pa razlika, če tuliš, ko je nekdo kozarec na tla vrgel, ali tuliš, ko te nekdo, ki ga imaš rad, s svojimi dejanji in besedami nenehno ponižuje in ti kaže, kako vseeno mu je za to, kaj bi ti rad.

Tistega občutka se spomnim ... Grozno ... Kot bi bila ves čas priključena na električno, kot bi bila pod napetostjo. Ko ne veš, kaj bo. On je bil ves čas prijazen, nekako je bil ves čas umirjen, taka umirjena agresivnost, jaz sem pa norela.

Terapevtka je nekoč predlagala neko vajo, ki bi mi pomagala, da se umirim. Izbrati sva si morala eno besedo, denimo Triglav. Ko on reče Triglav, se jaz spomnim, da norim, in se ustavim. Takrat se mi je to zdela dobra ideja, celo delovala je. Bila sem ponosna nase, ker sem res nehala noreti, ustavila sem se. Ampak tisti njegov nasmešek zadovoljstva, ko me je utišal, je bil tako grozen. Ko sva prišla na terapijo, me je pohvalil, da sem bila res pridna. Kot psa, ki konča z agilitijem: »O, si pa res dobro čez tisti tunel tekla.« Tako sem se počutila. Kot pes, ki ga dresiraš.

Kljub temu sem upala, da bo to pomagalo. Terapevtka je rekla, da se bodo stvari uredile, če se bom jaz začela nadzorovati. Pa se niso uredile. Vsak teden je bilo slabše. Nato mi je terapevtka predlagala, naj grem na terapijo še sama, brez njega.

TAKRAT SE JE V MENI NEKAJ PRELOMILO

Neko noč je poklical policijo zaradi nasilja v družini. Prišel je domov s svoje rekreacije, ki je bila trikrat ali štirikrat na teden. In jaz sem sarkastično rekla: »A si se imel lepo?«

Pa je rekel: »Še nikoli tako lepo.« In sem šla ven. Morala sem stran, čutila sem, da ne morem zdržati doma, da moram stran. Vzela sem avtomobilske ključke in šla. Nato sem ugotovila, da nimam torbice, telefona ... Hotela sem v hišo po stvari, on pa je zaklenil vrata. Začela sem tolči po vratih, naj jih odpre. Ni mi odprl. Meni je tema padla na oči. Vsega se spominjam kot v počasnem posnetku.

Udarila sem po steklu na vratih, zaslišala sem, da je steklo počilo, in spomnim se, da sem pomislila, kako je lahko to steklo tako tanko. Bilo mi je, kot da sem v drugem svetu. Udarila sem tudi po drugem steklenem okvirčku na vratih. In je počilo. Pogledala sem svoje roke in nič ni bilo videti.

V tistem trenutku je odprl vrata in jaz sem ga odrinila. Poklical je policijo in rešilca, češ da imam živčni zlom in da grozim s samomorom. Ne spomnim se, kaj sem rekla. Velikokrat rečem »kill me« ali »fentala se bom«, pa tega ne mislim, to rečem tudi 10-krat na dan ... To je velikokrat slišal od mene. Možno, da sem to tudi takrat rekla.

Ko je klical rešilca, mi je dal na telefon gospo, ki me je vprašala, če imam samomordilne misli. Rekla sem ji, da jih nimam. Bila sem besna, ker me je zaprl ven, samo to je bilo. Nisem si pa mislila, da se bo steklo na vratih kar razbilo.

Šla sem spat in zelo hitro so se hiši približale modre lučke. Poklical me je dol. Čakal me je in se smehljal. Tega ne morem pozabiti. Tisti nasmeh – grozljiv nasmeh. Takrat se mi je vse sesulo, nekaj v meni se je prelomilo. Tukaj sem potegnila črto. Vedela sem, da tako ne gre več naprej. Do tega trenutka sem vedno hotela rešiti zakon, zdaj pa je bilo dovolj.

Fanta v rešilcu sta mi rekla: »Glejte, gospa, vi ste sicer zdaj čisto mirni, samo midva nisva usposobljena za to, da preveriva, kaj zares potrebujete. Morate iti na pregled, če je vse v redu z vami. Ker gospod trdi, da niste v redu.« Vse sem jima povedala, da sem res razbila stekli, kaj se je dogajalo, kaj sem rekla, kaj je rekel ... In sta rekla: »Morate na pregled.« Pa sem odšla z njima. Na psihiatriji je bila zdravnica zelo v redu. Napisala je, da sem dobro, in mi predlagala, naj grem na terapijo. Spomnim se, da mi je rekla: »Gospa, pazite nase in svoje otroke.« Takrat nisem razumela, kaj mi želi povedati.

Kot sta obljubila fanta iz rešilca, sem bila v eni uri doma. Šla sem spat v spalnico, ko me je vprašal: »No, in kako je bilo?«

Kot da sem se vrnila domov s srečanja s prijateljico. Odgovorila sem mu: »Super, krasno.«

On pa: »Ja in? A si povedala, da si razbila vrata?«

Pritrdila sem. Vprašal je: »In kaj so rekli?«

Moram priznati, da sem si odgovor na to izmislila. Rekla sem: »Ker so vrata moja, ni to nič hudega.« Bil je čisto tiho. Zelo je bil jezen.

Sledil je moj desetminutni monolog, da je to višek, da naj gre od mene in otrok. Da je to zadnje, kar je naredil. Da vem, kaj dela. Takrat so se mi odprle oči.

O tem, kaj se mi dogaja, mi je govorila že prijateljica, ki je terapevtka.

Poslušala sem, ko je govorila o nasilju. Veliko vem o tem, pri sebi pa nisem znala prepoznati, kaj se mi dogaja. To se pač dogaja drugim.

To se ne dogaja ljudem, ki imajo hišo, vrt, bazen, dva huda avta, dva otroka, izobrazbo ... Seveda se.

IZKUŠNJA S POLICIJO

Če se vrnem na tisti večer, ko je poklical rešilca in policijo, lahko rečem, da imam s policijo drugačno izkušnjo. Ko sem prišla iz spalnice, so bili policisti že v hiši in na mizi so bile tablete, mislim da so bili antidepresivi, ki sem jih takrat jemala dva ali tri mesece.

Zdravila mi je predpisala zdravnica, ker sem izgubila menstruacijo, lasje so mi izpadali in veliko sem bruhala. Nekdanji mož je z velikim zadovoljstvom policistoma kazal moja zdravila. Policista pa sta njegovo razlago pograbila in nista prepoznala manipulacije mojega nekdanjega moža. Razumem, da nista usposobljena za to. Bi se pa morali policisti še več izobraževati na tem področju. Ker se zaradi neznanja lahko naredi veliko škode. Jaz sem takrat potrebovala podporo ali vsaj dvom v zgodbo nekdanjega moža. Pa sta me označila z – *gospa ima resne težave, mora na psihiatrijo*.

Ko sem ga iz rešilca klicala, da nimam ključev, sta bila policista še vedno tam. Dejala sta mu naklonjeno.

Po dogodku z reševalci sva bila dogovorjena, da se bo izselil, ko bo našel drugo stanovanje. Z mano je šlo takrat zelo navzdol. Bila sem kot okostnjak. Tudi v službi

so opazili, da z mano nekaj ni v redu. Šefu sem povedala, kaj se dogaja. V službi so mi zelo pomagali in mi stali ob strani. Ko se je odselil, je vložil tožbo za ločitev.

ČE NE BI IMELA PODPORE, BI SE DO KONCA SESULA

Najprej mi je pomagala prijateljica. Opozarjala me je, da je to, kar doživljam, psihično maltretiranje. Povezala me je s svetovalkami v Društvu SOS telefon. Tja hodim že dve leti. Tam je prostor, kjer lahko vse povem, kjer se lahko tudi zjočem. Začela sem razumeti, kaj se mi je v zakonu dogajalo in zakaj sem reagirala tako, kot sem. Če ne bi imela te podpore, bi se do konca sesula.

Imela sem veliko srečo, da sem imela veliko podpore tudi pri prijateljih in družini. Razen pri mami. Danes pa je tudi mama moja opora. Ko sem bila še z njim, mi ni bila. Razumem, da mi takrat ni znala pomagati. Sem se pa naučila, da z njo ne odpiram določenih tem. Nima smisla, ker sva preveč različni in nekih stvari ne razume.

Nekdanji mož je imel veliko oporo v svoji družini. Njim je predstavil, da se mi je utrgalo in me zato zapušča. Ni jim povedal, da ima ljubico. Nihče od njih me ni poklical, kako sem. Pred tem sem njegovo družino imela za svojo.

S centri za socialno delo sem imela stike že prek službe in nisem imela vedno pozitivnih izkušenj. Gospa s centra za socialno delo, ki je delala na najinem primeru, pa je postavila stvari na pravo mesto. Dogovorila sva se, da se on izseli, saj je hiša moja. Potem pa je začel spreminjati dogovor, da bi otroka ostala v hiši, midva pa bi se menjala. Gospa s centra mu je rekla, da če sva dogovorjena, naj se izseli in naj ne spreminja dogovora.

Ko sem prišla domov, je bil on že doma in je bil res jezen name. Nisem ga hotela izživati. Takrat sem doumela, da se že od začetka ni imel namena izseliti, temveč me je imel namen maltretirati in vsem dokazati, da sem nora. V splošnem lahko rečem, da imam z institucijami, razen s policijo, pozitivne izkušnje. Zelo slabo izkušnjo pa imam s terapevtko, h kateri sva hodila, še preden se je odselil.

VSİ MI GOVORIJO: OTROKA MORATE VI KOT MAMA PRIPRAVITI NA STIKE

CSD je začasno določil deljeno skrbništvo, zdaj pa čakam, kaj bo na sodišču. Deljeno skrbništvo me skrbi, saj je eden od sinov očetu rekel, da ga bo zaklal. Otroka

sta jezna, ker ima on že novo partnerko in ju sili, da sta do nje prijazna. V šoli sem vprašala, kako je mlajši sin, in so rekli, da ni nasilen in nima težav. Sem se pa s sinom pogovorila o tem, kar je rekel očetu. Povedal mi je, da je bil besen nanj. Začela sem ga tudi opazovati, ker me je njegova izjava zaskrbelo.

Pri meni imata otroka pravilo, da takoj, ko prideta domov, naredita domače naloge. Ne želim delati z njima šolskih nalog, ne nadzorujem, kako in kaj naredita. Preverim samo, da imata nalogo narejeno, in spremljam, da se sproti uči. K meni prideta takrat, ko česa ne znata, da jima pomagam.

Nekdanji mož živi pri starših, ker gradi novo hišo. Zato sta otroka tisti teden, ko sta pri očetu, dejansko pri njegovih starših. Pri njih vladata red in mir. Za mizo se sedi z obema nogama na tleh, komolci ne sodijo na mizo ... Veliko je pravil. Obremenjujejo ju, kaj lahko oblečeta, kako sedita, kaj rečeta, kupujejo jima obleke po svojem okusu. Starejši sin nori zaradi vseh pravil in omejitev. Oče mu kupuje oblačila, ki niso več za njegovo starost (medvedki, otroške majice). Sin ima darkersko obdobje in bi želel temna oblačila, pa mu ni upal povedati, zato sem jaz poslala e-pismo. Nič ni pomagalo.

Sinova sta mu zelo zamerila, ker je novo partnerko prehitro in brez priprave pripeljal v njuno življenje. Ona je hodila k nam, ko smo še skupaj živeli. To mu težko odpustita. Jezna sta pa tudi na njegovo partnerko, ki je zelo mlada in ni kriva za svo situacijo.

V konfliktu med novo partnerko in starejšim sinom sem rekla, da je bila reakcija partnerke ok. In to ni bilo prav. Sin je to čutil kot izdajo. Morala bi biti nevtralna. To mi je svetovala tudi sinova terapevtka.

Vedno manj želita k njemu. Vsi mi govorijo: otroka morate vi kot mama pripraviti na stike. Saj ju pripravljam. Ampak onadva prepoznata njegove pritiske, da mora biti vse po njegovem, in se temu upirata. Sinovoma pa sem tudi povedala, da morata postaviti mejo, ko so jima določene stvari neprijetne.

Nekoč sin ni hotel iz avta, ko sem ga pripeljala k očetu. Držal se je za prednji sedež.

Nekdanji mož je sina vlekkel ven. Rekel mu je: »Hudičev mulc, nimam jaz toliko časa, da se bom vsakič s tabo pregovarjal.« To je bilo drugič, da sin ni hotel iz avta.

Ampak saj gre, potrebuješ pet, deset minut, da ga prepričaš, on pa ga je prav na silo vlekkel iz avta. Kaj sem pa jaz naredila? Otrpnila sem. Nisem vedela, kaj naj naredim, samo stala sem in gledala, kako ga vleče ven. Zdaj bi reagirala drugače, in

to ustavila. Zdaj ne bi pustila, da ga vleče. Zaprla bi vrata in sina odpeljala. Potem bi se s sinom pogovorila.

VČASIH, KO GREM NA SPREHOD, BI TULILA OD VESELJA

Kje sem zdaj? Ne vem. Včasih, ko grem na sprehod, bi tulila od veselja, ne od jeze. Od veselja nad sabo, ponosna sem nase. Ker se mi zdi, da spet počasi postajam stara Ajda.

So boljši dnevi, pa tudi slabši. Pride dan, ko mi je hudo. Takrat jokam. Je tudi čas, ko pogrešam naše dobre dneve, ki jih je bilo tudi zelo veliko. Sicer pa belim hišo, kosim travo ... In mi je lepo, ko vidim, da zmorem. Imam novega psa, ki je moj rešitelj. Hodiva na sprehode.

Spet se družim in klepetam s prijateljicami in prijatelji tudi po več ur, če sta fanta pri očetu.

O nasilju danes razmišljam zelo drugače, kot sem včasih. Včasih je bilo zame nasilje, če nekdo nekoga udari. Danes vem, da ima nasilje več oblik. Pri psihičnem nasilju je težava v tem, da ti ves čas misliš, da je s teboj nekaj narobe. Da si ti nor. Za nasilje se mi je vedno zdelo, da se dogaja drugim ljudem, tam nekje daleč, in potem o tem bereš v časopisu. Pa se je zgodilo meni. Vsak je lahko žrtev nasilja.

Terapevtka mi je povedala, da sem hlepela po varnosti. Zato sem bila pripravljena narediti vse in vse potrpeti. Še zdaj hlepim po varnosti, ampak danes vem, da si moram varnost zagotoviti sama.

Vse finance je vodil nekdanji mož, niti spletne banke nisem imela. Imela sem samo kartico za nakupovanje. Zdaj sama plačujem svoje položnice, vodim gospodinjstvo.

Dobro mi je. Ni več občutkov, da moram pri nekemu preveriti, ali lahko nekaj naredim, ali sem naredila prav, ni mi treba več čakati, da me nekdo popravi, okara, kritizira, mi pere glavo. Zelo subtilno je bilo, tole nasilje nad mano ...

ŠE DANES NE RAZUMEM, ZAKAJ JE PSIHIČNO NASILJE MANJ VREDNO OD FIZIČNEGA

Lučka

Lučka je 59-letna gospa, ki se je rodila in odraščala v drugi državi. V Slovenijo je prišla zaradi dela, ko je bila stara 18 let. Odraščala je v veliki družini, kjer so se med seboj dobro razumeli. Otroci so se med seboj veliko družili in igrali. Lučka ima končano četrto stopnjo izobrazbe in je brezposelna. Njen nekdanji mož Niko, ki je nad njo izvajal psihično nasilje, ima tretjo stopnjo izobrazbe in je zaposlen. Lučka in Niko sta bila poročena 15 let, skupnih otrok nimata. Po petnajstih letih zakona se je Lučka umaknila v varno hišo. Pove, da ji je bilo najtežje oditi iz hiše, v katero je vložila petnajst let svojega časa, življenja in denarja, ter se ob tem odpovedala marsičemu. In nenazadnje, da je na koncu ostala brez vsega in šla z enim kovčkom na cesto, v neznano. Zdaj, po izkušnji umika v krizni center in nato v varno hišo, pove, da bi odšla od doma že prej, celo prepevala bi si ob odhodu.

JAZ SEM GA ŽE TAKRAT DOŽIVLJALA KOT NEKEGA HULIGANA

V Slovenijo sem prišla malo po 18. letu, ker sem imela tu bratranca, ki mi je uredil službo. Kar nekaj let sem potrebovala, da sem se navadila na življenje v Sloveniji in se naučila slovenskega jezika. Ko sem se navadila, pa mi je postalo lepo. Spoznala sem namreč prijatelje in partnerja. S prvim partnerjem sem bila v partnerskem razmerju 16 let, po dveh letih prenehanja prve partnerske zveze pa sem spoznala nekdanjega moža Nika. Z njim sva se sprva nekaj let samo srečevala kot soseda, zunaj pred blokom, ko se je družil s prijateljji. Vsakič me je prijazno pozdravil. Nanj sem sprva gledala kot na otroka, ker je bil v tistem času še najstnik. Nekdanji mož je namreč veliko mlajši od mene, 15 let. Deset let pozneje, ko je odrastel, pa me je povabil na pijačo.

Že takrat sem ga doživljala kot nekega huligana, ki se ukvarja s kriminalom, ampak ko sem ga vprašala glede tega, mi je dejal, da je zaposlen. Zato sem mislila, da se motim in napačno ocenjujem človeka. Po pijači sva si izmenjala telefonski številki in odnos se je začel razvijati, večkrat me je poklical in prijazno vprašal, kako sem. Sčasoma me je to pritegnilo, kljub temu da je mene razlika v letih motila, njega pa ne. Njegova prijaznost se je kazala na način, da je bil vedno nasmejan, da mi je dal kako darilo, mi pomagal pri selitvi pisarne, ko sem imela še svoje podjetje. Tudi po pol leta, ko se je počasi preselil k meni, je bil pozoren, saj me je ob prihodu iz službe doma vedno počakal s sporočili, kot so ljubim te, rad te imam ipd., ki jih je nalepil povsod po predalih. Mi je pa bilo čudno in mi ni bilo jasno, kako to, da je vedno dobre volje. In potem se mi je enkrat, po enem letu zveze, zazdelo, da je povlekel črtico kokaina. Vedela sem, da kadi travo s prijatelji, za kokain pa takrat še nisem bila prepričana. Mi je pa bilo zelo sumljivo, ker je bilo to ravno takrat, ko so njegovi starši prodali stanovanje in so njemu nakazali kar veliko denarja. Živila sva v podnajemniškem stanovanju, za katerega sem jaz plačevala stroške in kupovala hrano, medtem ko Niko ni imel nobenih stroškov, vse dokler sva živela v tem stanovanju, kljub temu da je hodil v službo. Tudi jaz nisem nič zahtevala od njega, saj sem si rekla, da tako ali tako bi jaz plačevala, če bi živela sama. Ko sem posumila, da jemlje kokain, sem ga začela bolj opazovati. Kupil si je avto, ki sem si ga tudi kdaj sposodila, in še bolj sem postala sumničava, ko je enkrat pritekel za mano, da je nekaj pozabil v avtu, nakar je iz predala vzel zavitek alu folije. Ko sem ga vprašala, kaj je to, je odgovoril, da nič. Nisem ga želela nadzorovati, da bi pregledovala njegove bančne izpiske in porabo denarja, ker sem si mislila, da nisva mož in žena. Kar je njegovo, je njegovo in on naj počne s svojimi stvarmi, kar si želi, kar je pa moje, je pa moje. Čeprav je enkrat, očitno zaradi zadetosti, doma padel v nezavest. Ampak takrat še nisem delala panike.

Vsak dan ob točno določeni uri se je slišal z mamo, da ji je povedal, kako je, kaj je počel in jedel, kdaj sva prišla domov, ali sva imela koga na obisku ipd. Jaz sem takrat to doživljala kot nekaj lepega in niti v mislih si nisem mislila, da ima mama na tak način nadzor nad sinom. To je trajalo do najine poroke.

POČUTILA SEM SE KOT SUŽNJA

Po dveh letih partnerske zveze sva se z Nikom poročila. Njegova mama na poroko ni želela priti. Je pa Niko takoj po poroki predlagal, da greva živet k njegovim staršem v mansardno stanovanje. Pozneje sem izvedela, da je to v bistvu predlagala njegova mama. Jaz na začetku nisem bila za to. Tako sva sprva hodila k njegovim staršem čez vikende samo na kosilo. Njegova mama nama je dala tudi en del vrčička

za obdelovati, na kar sem pristala, ker mi je bilo všeč delo na vrtu. Čez vikende sem delala na vrtu, ampak me je jezilo, ker je šla potem njegova mama nabirat zelenjavo in jo dajala Niku.

Z Nikom sva nato iskala parcelo za hišo, našla sva jo v bližini njegovih staršev. Mislili smo, da ima Niko še denar, ki so mu ga starši dali od prodaje stanovanja. Takrat še nisem vedela, da je ves denar že zapravil. Od tega nato ni bilo nič, nakar je Nikov bratranec pripeljal nekoga, da je pogledal, če je del zemljišča na parceli njegovih staršev zazidljiv. Izkazalo se je, da je. Hišo sva začela graditi dva meseca po poroki. Ker sem delala v gradbenem podjetju, sem vodila projekt gradnje hiše od začetka do konca. Niko je vzel kredit za gradbeni material in kritje starega kredita, vse ostalo sem financirala jaz.

V vmesnem času sva se preselila v mansardno stanovanje v hiši njegovih staršev. Njegova mama mi je pred selitvijo obljubila, da bova imela zgoraj tudi svojo kuhinjo, ampak ko smo pripeljali stvari, so njegovi starši rekli, da zgoraj ne more biti kuhinje, ker se lahko vse zažge, da sta lahko dnevna soba in spalnica. Tako smo si kuhinjo in kopalnico delili. Pri tem jim je prišlo že v navado, da sem jaz kuhala za vse, njegova mama je šla vmes na sprehod, še prej pa naročila, kaj naj bo za kosilo. Na obisk je vabila tudi svoje sestre, bratrance, jaz pa sem jim stregla. Ob vikendih sem počistila vso hišo, na vsake toliko časa pa sta njegova starša zahtevala tudi generalno čiščenje hiše. Večino časa, ko sva bivala pri njegovih starših, sem čez teden hodila v službo, vikende pa namenila pospravljanju in čiščenju. Počutila sem se ko sužnja. Ob vsem tem nisva imela z Nikom nič časa zase, saj tudi, kadar sva se umaknila v mansardo, naju je že njegova mama klicala na kavo. Rekla sem mu, da nimava nič zasebnosti, pa je odgovoril, da bo bolje, ko se bova preselila v svojo hišo, da naj še malo potrpim, da mi njegovi starši nočejo nič slabega.

BILO NI NIČ BOLJE, BILO JE ISTO OZIROMA SLABŠE

Takoj ko sva lahko, sva se preselila v še nedokončano hišo. Ampak ni bilo nič bolje, bilo je isto ali slabše. Njegovi starši so bili navajeni, da je Niko vsak dan po službi prišel k njim na kavo. Jaz sem se temu začela izogibati, ker so bili pogovori z njimi prazni, govorili so le o drugih ljudeh. Niko je pritiskal name, zakaj nočem k njegovim staršem na kavo. Še vedno nisva imela časa zase, saj je njegova mama vedno organizirala piknike, praznovanja, hotela je, da sva ves čas pri njej, da bom jaz pri tem stregla drugim. In to, da mi nekdo jemlje vikende, mi ni bilo všeč. V nekem trenutku sem rekla, da se jaz tega več ne grem, da imam veliko svojega dela. Niko pa se je odzval vedno, ko so ga starši klicali, tudi če sva nekaj počela skupaj.

Enostavno me je pustil samo. Večkrat sem imela občutek, da kadar koli sem ga prosila, če mi pomaga pri neki zadevi, so ga starši poklicali, da naj jim gre pomagat. Ko se je vrnil, ni nadaljeval z delom pri nama doma, saj je bil utrujen. To se ni nehalo.

Njegova mama je nenehno ukazovala. Opazovala je, kdaj pridem domov, kaj sem prinesla s sabo, kaj sem kupila, za kaj zapravljam denar. To je govorila Niku na kavi. In vsak dan, ko je šel k staršema na kavo, je bil dobre volje in pozitiven, nazaj pa je prišel jezen, iskal je razloge za kreganje, napake, poslušala sem same pritiske z njegove strani. Njegova starša sta imela tudi ključ od najine hiše, in ko sva bila enkrat na dopustu, je svoje sestre peljala gledat hišo pa tudi, kaj imam doma, kaj sem kupila. Meni je bilo normalno, da daš ključe staršem, ko greš na dopust, Niko pa jima je dal ključe takoj, ko so bila vhodna vrata na hiši. Kregala sva se tudi, ker je njegova mama vedno organizirala praznovanja ob praznikih; enkrat sem mu rekla, da bova praznovala pri nas doma. To je povedal mami in po tem pogovoru je prišel domov tako jezen, da je razbil vrata.

Eno leto sva hodila k družinskemu psihoterapevtu, ampak ni nič pomagalo. Hodila sva z namenom, da bi Niko razumel, da ima on svoje življenje. Enkrat, ko sva šla k moji mami v tujino, se je Niko ves čas javljal staršem, jim pošiljal slike, govoril, kje je, kaj smo jedli. In ko sva prišla nazaj, je že klicala njegova mama, da so oni na urgenci in naj takoj pride. Že ko sva se midva z Nikom spoznala, je imela njegova mama slabo srce, ni smela biti sama niti pet minut, nič ni smela delati, nič nositi. Nekoč je šla k zdravniku, in ko je prišla nazaj, je rekla, da je zdravnik rekel, da njej ni pomoči, da mora na presaditev srca. Še danes čaka na to operacijo. Ampak ko je nihče ne vidi, pa že dela na vrtu, premika težke stvari. Meni se je ves čas dozdevalo, da je prek bolezni manipulirala z ljudmi, zlasti z Nikom. Večkrat sem mu rekla, da mogoče te bolezni pri mami niso tako hude, pa mi je že očital, kako sem lahko tako nesramna in kaj se grem. Potem mu tega nisem hotela več omenjati.

Opazila sem, kako Nikovi starši in Niko obračajo zgodbe, jih napihnejo, si izmišljujejo stvari. Jaz nisem hotela biti del tega, ker to ni moj način življenja. Je pa Niko še vedno redno, vsak dan, kadi marihuano, vedno je imel zalogo. Celo doma je posadil šest sadik, ki jih je v zelo zelo kratkem času pokadil. Kadil je iz dneva v dan, zaspal je oblečen v dnevni sobi in kljub mojemu prigovarjanju, naj se preobleče in gre v spalnico, je prespal v dnevni sobi.

JAZ SEM TEMU RES VERJELA

Po desetih letih zakona je Niko postal odvisen od družbenih omrežij. Vsak dan, ko

je šel v službo, mi je še vedno dal poljub in mi rekel, da me ima rad. Iz službe je hodil zgodaj, ob 13. uri, jaz pa šele ob 17., 17.30. Vsak dan po službi si je skuhal kavo in celo popoldne kadil marihuano ter si dopisoval z drugimi prek družbenih omrežij. Vpisal se je na aplikacijo TikTok, bil je tudi na Facebooku. Enkrat mi je celo rekel, da gre k prijatelju in da bo tam prespal, kar se mi je zdelo precej nenavadno zanj. Pred tem sem videla, da si je na Facebooku dopisoval z neko žensko, ki je imela motor. Ko se je še isti večer vrnil, mi je povedal, da je bil namenjen k tej ženski, da pa ni mogel k njej, ker je ugotovil, da me preveč ljubi.

Ko sem ga spraševala tudi o drugih dopisovanjih z ženskami, ki sem jih opazila, mi je govoril, da sem bolno ljubosumna, da nisem normalna, da me on ne bo prevahal, saj je nenehno doma. In jaz sem temu res verjela.

POČUTILA SEM SE IZKORIŠČENO IN ZLORABLJENO

Potem pa je prišla korona in moji dohodki so bili v času korone nižji kot prej, vendar so še vedno zadostovali za moje potrebe in gospodinjstvo. On pa je želel več, želel si je motor. Svojo plačo je porabil v sedmih dneh. Kadar je denarja zmanjkalo, je bil jezen in živčen, norel, vpil in kregal se je, razbijal z vrati.

Ko je denar imel, pa je bil krasen človek. Rekel mi je, da bo on plačeval položnice, vendar sem pozneje ugotovila, da niso vse plačane, in sicer v višini 400, 500 evrov. Tudi njemu sem dajala denar, ko mu je zmanjkalo. Ko sem ugotovila, da gre dejansko njegov denar nekam drugam, ne za plačilo položnic, sem si rekla, da mu ga ne bom več dajala, plačevala sem položnice v celoti in kupovala hrano. Ko je norel ob manku denarja, sem si govorila: »Lučka, bodi mirna, bodi mirna, to je njegova jeza.« On je na vsak način hotel motor, medtem ko še procljla nisva naredila na hiši. Enkrat si je sposodil motor od prijatelja za sedem dni in se je vozil, verjetno k tej ženski s Facebooka, ker ga ni bilo po cele dneve in vikende, spal naj bi pri prijatelju. Ni se mi javljal na telefon, potem pa mi je rekel, da se ni mogel javljati, ker sta se s prijateljem zadela z marihuano.

Enkrat je prišel domov in mi rekel, da gre na ogled novega motorja. Rekla sem mu, da je treba plačati drva sosedu, ker sem vedela, da bo to breme plačila spet padlo le name. In tudi kredit, ki bi ga vzel za motor, bi finančno padel name. Počutila sem se izkoriščeno, to sem mu tudi povedala. Takrat je spet začel vpiti, bil je živčen in užaljen. Rekla sem mu, da že ima en kredit, in če vzame še drugega, od česa bo živel. Odgovoril mi je, da bo zase že zaslužil. Jaz sem pa vedela, da ko on porabi svojo plačo, je konec, saj ne bom imela miru, dokler ne poskrbim za finance. Kljub

vsemu je kupil motor in opremo. Rekel mi je, da ima rezerviranih par vikendov z motoristi, ko pa je prišel domov, mi je rekel, da je spoznal neko žensko s Facebooka. Že prej mi je govoril o njej, kako da je ona super ženska, kako ga razume, kako njej ni jasno, kako ne morem jaz z njim funkcionirati, ker je on tako zelo v redu, da bi midve bili dobri prijateljici ipd. Rekel mi je tudi, da mu ta ženska na videz ni všeč, ampak za pogovor je pa v redu. Že ko sva se kregala glede nakupa motorja, mi je rekel, da se vseskozi kregava in da je najbolje, da se ločiva. Rekla sem mu, da se je najlažje ločiti. Tudi svoji mami je rekel, da se bova ločila, ta pa mu je rekla, naj ne pozabi, da je nepremičnina njegova dediščina.

Vprašala sem ga, kdo je vse to zgradil, pa mi je rekel, da imam jaz hišo v tujini ter da naj si najdem službo in stanovanje. Vmes sem namreč ostala brez službe. Hiša v tujini je pa od moje mame, ne moja. Rekla sem mu, da bova premoženje razdelila. Začel je pritiskati name, naj si najdem stanovanje in da se ločiva. Prijateljem na Facebooku in TikToku je razlagal o najinih težavah doma. Jaz sem še vedno vztrajala, želela sem, da se situacija umiri, vedno sem nekako poskušala miriti zadeve, ne vem, zakaj, nečesa me je bilo strah. Ampak zdaj, ko gledam nazaj, je to umiranje na obroke. Takrat pa sem razmišljala o tem, da sem dala ves svoj čas, denar v to hišo, da imam kje živeti, da nisem odvisna od nikogar, saj sem se zaradi tega odpovedala tudi dopustom. Na dopust sva hodila k moji mami, kjer sva živela zastonj, drugega si nisem mogla privoščiti.

SPRAŠEVALA SEM SE, KJE SEM JAZ V VSEM TEM

Že zadeva s tisto žensko iz Facebooka je bil alarm, čeprav sem jaz to vzela precej neresno. Na neki zabavi so Nika hecali, komu je podoben otrok od sodelavke. Ampak takrat nisem razmišljala o teh flirtanjih, prevarah z njegove strani. To sodelavko je večkrat pobral, da sta šla skupaj v službo, ampak meni je govoril, da ima ona moža, otroke. To, kar mi je govoril, sem jemala kot sveto, zaupala sem mu. Neki prijatelj mu je vsak dan pošiljal pornografske posnetke in jaz sem verjela, da mu to pošilja prijatelj in da je to normalno. Rekel mi je, da je to normalno za to generacijo. Potem sem videla, da se je slikal nag v kopalnici. Meni ni bilo nič več jasno, bila sem zgubljena. Denarja nisem imela več toliko kot pred časom korone, on je jemal kredite, imel je motor, bil odsoten čez vikende, njegovi starši so vse vedeli, ker so si poročali med sabo, jaz sem se pa spraševala, kje sem jaz v vsem tem, kaj se dogaja.

Nekoč sem ga želela nekaj vprašati, zato sem ga vprašala, če ga motim. Dejal je, da ga motim, ker si piše s to žensko. Odgovoril sem mu, naj jo pozdravi. In on ji je res napisal to, zraven se je pa smejal. Mene je v bistvu dal v vlogo ljubice in sem mu

rekla, če se mu zdi to normalno, da žena stoji zraven njega, on pa si piše z drugo. Odgovoril mi je, da nisem normalna in da nisem vredna, da bi me klical žena. Včasih je olepšal situacijo in mi rekel, da me ima rad, da ne more brez mene. In jaz sem mu verjela. Pozneje tega ni bilo več. Meni je bil najin zakon vedno na prvem mestu, imela sem ga rada. Hiša, dom, zakon, vse to mi je veliko pomenilo, borila sem se in mirila situacijo. Dejstvo pa je, da veliko stvari takrat nisem videla, šele danes vidim marsikatero zadevo. Laži, manipulacije, jaz sem nasedla na to. Midva sva se kregala zaradi neznanih žensk, meni to ni bilo normalno v zakonski zvezi, da daje mož (ali pa žena) v zakonu na prvo mesto drugo osebo. Šlo je tako daleč, da je on ves čas govoril o tej ženski s Facebooka, da kako je dobra, koliko slabega je dala skozi v življenju, kakšno je bilo njeno otroštvo, pri čemer bodo njegova vrata njej vedno odprta. Jaz se nisem več zavedala, kaj govori, ker se mi je začelo celo telo tresti, nisem imela več moči in sem ga prosila, če lahko neha. In je nehal. Meni je postalo slabo, šla sem v spalnico in se ulegla. Mislila sem, da bom vse pobruhala, telo mi je odpovedovalo, mislila sem, da sem čisto paralizirana. Bala sem se dvigniti roko ali nogo. Povsem mi je odpovedalo telo. In Niko je prišel zraven in mi rekel, kaj se grem, kaj igram, če se bova pogovarjala, ker se nisva pogovorila do konca. In sem ga prosila, da mi da mir, da mi je slabo. Odgovoril mi je, da kaj zdaj igram vlogo žrtve, mi prinesel kozarec vode, ga neprijazno odložil in neprijazno rekel, da če bom kaj rabila, da naj ga pokličem, da bo v dnevni sobi. Mene je bilo strah, da mi bo telo popolnoma odpovedalo in spraševala sem se, kdo bo mi bo pomagal. On mi ne bo, njegovi starši mi ne bodo, jaz sem enostavno sama. Prosila sem boga, da zdaj to reši ali pa razreši, saj jaz nisem zmogla več, niti nisem vedela, kaj bi še lahko naredila. Jaz sem bila bolna, in če bi on reagiral takrat enako, kot je pred petimi leti, bi ostala pri njem. Saj je bilo vmes tudi v redu, ampak se je potem spet zrušilo, in to je trajalo do zadnjega. Dokler nisem niti jaz več zdržala, zbolela sem, nato sem pa odšla. On je pa tako ali tako že prej izbral drugo pot in najini poti sta se razšli.

Videla sem, da to ni več življenje. Jaz sem se res preveč trudila tako za hišo kot zakon. Ampak ne zadostuje, da sem se samo jaz trudila, če se ni trudil tudi on. On je samo manipuliral, enkrat mi je celo pismo napisal, v katerem je pisal, koliko me ljubi, koliko me ima rad, da mu je žal zame, da če bi šla narazen, da bi vse uničila ipd. Po drugi strani je pa imel razmerja z drugimi ženskami.

VEČKRAT SEM PADALA NA NJEGOVE BESEDE

Do odhoda in prekinitve razmerja so me je pripeljali njegovi pritiski o tem, kdaj se bova ločila, kdaj se bom odselila, kdo bo dal vlogo za ločitev, in razmerje s to žensko, s katero si je dopisoval prek Facebooka.

Naslednji dan, po tem, ko sem obležala, sem poklicala na SOS telefon. Zanj sem vedela že prej. Mesec ali dva pred tem sem že klicala na SOS telefon, ker sem bila v stiski zaradi moža. Takrat sem tudi prvič spregovorila z nekom o dogajanju. Ampak takrat sem si premislila glede odhoda. Nisem se sicer počutila, da sem fizično ogrožena, zdelo pa se mi je, da bom znorela ali pa dokončno zbolela. Rabila sem pomoč. Spomnim se, da sem, medtem ko sem se pogovarjala s svetovalko, ki mi je povedala, da ni to zdrav odnos, dobivala njegova sporočila, ki so me vnovič prepričala, in odločila sem se, da ne grem. Večkrat sem »padala« na njegove besede. V tistem trenutku so me pomirile in mi dale energijo, upanje in moč za dan ali dva dni. Dale so mi občutek, da nekomu ni vseeno zame, da me ima rad. To je trajalo par dni, potem pa je bilo spet isto. In tako se je dejansko ta krog vrtel in vrtel do zadnjega. Niku sem večkrat rekla, da se pri njih počutim kot žrtev, vse so prelagali name, mi govorili, da sem jaz kriva za vse, kar je bilo kadar koli narobe. Njegova mama ga je dobesedno ščuvala proti meni, on pa se ni uprl. Veliko je manipuliral z mano. Vedela sem, da je kadił marihuano, morda še kaj drugega, a je zanimal, češ da ima oči rdeče od motorja.

TELO MI JE ODPOVEDALO

Ključno, da sem se odločila dokončno prekiniti odnos in oditi, je bilo to, da je bilo njegovo maltretiranje, naj grem, vse bolj intenzivno. Bila sem v popolni stiski, saj nisem imela dovolj denarja, da bi si lahko privoščila nepremičnino ali najem, vse sem dala za najino hišo. Če sem omenila razdelitev premoženja, je popolnoma vzkipel in mi dajal jasno vedeti, da mi ne namerava ničesar dati. Finančno je res vse zapravil, a stanovanje sem skoraj v celoti jaz zgradila in plačevala. Poleg tega je imel še kredite, denar je porabil za svoje užitke, ne pa za hišo ali da bi kaj naredil v gospodinjstvu. Stroški hiše so ostajali, plačevala sem jih jaz, on pa je denar porabljal zase. Ko je imel na bančnem računu minus in je bil brez denarja, je bil zelo živčen, jaz pa sem morala pokrivati vse stroške in še njemu dajati denar. Ob tem pa sem bila ves čas zmerjana in zaničevana.

Na neki točki nisem zmogla več. Dokončno odločitev o odhodu sem sprejela po tem, ko mi je odpovedalo telo. Dan po tem, ko se je to zgodilo, je spet močno pritiskal name z nasilno komunikacijo, da naj se izselim, da mi ničesar ne bo izplačal, da če sem si že kaj našla. Za tem si je zvil dva jointa in šel ven. Jaz sem ostala v hiši v popolni čustveni in psihični krizi. V strahu, kam naj grem s tako nizkimi dohodki in brez premoženja. V nekem trenutku sem odprla plinsko jeklenko v kuhinji in razmišljala, kako si dati vrečko na glavo in speljati plinsko cev, da se čim prej rešim vsega tega, ker dejansko nisem videla izhoda. Ker sem pred tem

spustila vse rolete, je to videl in pritekel v hišo, tako da si nisem nič naredila. Me je pa to streznilo, videla sem, da ne morem več zdržati in da moram nekaj narediti, da se rešim. Tudi svetovalka na SOS telefonu mi je potrdila, da ne živim v zdravem okolju in da je najboljša rešitev, da se umaknem. Ob tem me je sprejela zelo prijazno in mi dala občutek, da ji lahko zaupam, razumela je mojo situacijo in dala mi je vedeti, da mi želi pomagati. Zaupala sem ji vse, kljub temu da osebe nikoli nisem videla. Ker tukaj nimam nobenih svojcev, da bi se lahko umaknila k njim, mi je svetovalka dala številko kriznega centra.

Res sem poklicala tja in njihovi svetovalki vnovič razložila svojo situacijo. Rekla mi je, da imajo prostor v kriznem centru, in me spodbujala, da se umaknem in s seboj vzamem le najnujnejše stvari ter da bomo ostalo reševali pozneje. Rekla mi je, da če se odločim za odhod, naj jih pozneje pokličem. Ko je bil Niko v službi, sem vse spakirala, jih poklicala in dogovorili smo se, kje se dobimo. Sem pa vmes, ko sem se peljala v krizni center, še enkrat klicala na SOS telefon, da sem preverila, če me lahko Niko prijavi na policijo, da sem mu odtujila avto, saj me je to skrbelo. Svetovalka na SOS telefonu me je pomirila, da bom to reševala pozneje. Zdaj naj ne skrbim glede tega, najprej naj poskrbim, da se bom bolje počutila, se namestila in umirila. Povedala mi je, da je občasno na SOS telefonu za svetovanje dežurna tudi kriminalistka, ki se mi bo oglasila, in da glede na to, da sva poročena, mu premoženja ne morem odtujiti, ker gre za skupno premoženje. Nato sem se pripeljala na dogovorjeno mesto, svetovalka iz kriznega centra me je sprejela in namestila v kriznem centru. Sprejem je bil topel. Povedale in svetovale so mi, kaj vse moram urediti, in mi pri tem pomagale. Res so bile zelo prijazne, nudile so mi od osnovnih potrebščin do hrane in naprej. Počutila sem se bolje kot doma. Res jim lahko izrečem same pohvale.

V kriznem centru so mi povedali, da lahko na policijo prijavim nasilje v družini, za kar moram spisati ves potek dogodkov, na sodišče podam predlog za razvezo in delitev skupnega premoženja. Nekaj časa sem razmišljala, kaj bom imela od tega, če nasilje prijavim ali ne. So mi pa v kriznem centru svetovali, naj se najprej umirim in si v ta namen vzamem par dni in nič ne razmišljam. Marsikatera ženska si namreč premisli in se vrne, čemur sem bila tudi jaz priča v kriznem centru, ko se je katera ženska vrnila k možu. Ko sem začela razmišljati, pa sem si rekla, kaj imam od tega, če nasilje prijavim, ali bom samo dobila sovražnika. Sprva sem se zelo bala, ampak pozneje sem prišla do spoznanja, da »sovražnika« že imam in da s prijavo nimam česa izgubiti. Njegovo psihično maltretiranje me je povsem uničilo.

Naslednji dan sem od Nika dobila sporočilo, da prosi, da mu sporočim, če sem v redu. Jaz sem se razjokala, svetovalki sem povedala in vprašala, kaj naj naredim.

Njegovo sporočilo sem ignorirala, nakar je bilo naslednje njegovo sporočilo, kje so rezervni ključi od hiše, da naj mu sporočim. Takrat sem videla, da ga zanima samo hiša. Ključke od hiše sem takrat vzela in jih imam še danes pri sebi, kar sem mu tudi napisala, in da ne rabi menjati ključavnic. Nato mi je pisal, kdaj bom prišla po svoje stvari. Odgovorila sem mu, da naj moje osebne stvari pusti pri miru in da ga bom obvestila, kdaj in kako bom prišla ponje. Osem dni po mojem odhodu je v hišo pripeljal novo partnerko, kar mi je povedala sosedka, ki jo je skrbelo zame in me je poklicala. Kljub temu da Niko ni vedel, kam sem šla in če bom prišla nazaj.

V tem času sem na sodišču vložila tožbo za ločitev ter prosila sodišče, da opravi razvezo brez naroka. Ker nisva imela mladoletnih otrok, ni bilo potrebe po naroku. Čez dva meseca sva bila uradno razvezana. V tem postopku sem imela odvetnika prek brezplačne pravne pomoči. Če ne bi izvedela za to možnost, bi se ločitve še bolj bala. Če nimaš financ, si velikokrat prisiljen potrpeti marsikatero situacijo.

DA SO ME SEZNANILI Z MOŽNOSTMI IN PRAVICAMI, MI JE DALO OBČUTEK VARNOSTI

Iz kriznega centra sem se preselila v varno hišo Društva SOS telefon. Tam sem dobila tudi svetovalko, ki je z mano opravljala svetovalne pogovore, me krepila in informirala. V vseh zadevah sem se vedno odločala sama, nobenega pritiska ni bilo, kaj moram storiti, samo usmerjala me je in informirala. Povedala mi je, kaj mi pripada in kaj lahko naredim. Nihče me ni obsojal, vedno so mi stali ob strani ob mojih odločitvah. Potem sem začela s pisanjem zadev za CSD in policijo. Trajalo je kakšnih dvajset dni, če ne celo en mesec. Težko se je spomniti 15 let življenja. Ob tem se ti sprožijo še vsi občutki, ki sem jih podoživljala. Bilo je zelo težko. Ob sebi sem imela svetovalko, ki me je res potolažila in me ustavljala pri določenih zadevah, da sem se umirila. So pa bile v varni hiši tudi druge ženske, ki so imele podobno situacijo in se med sabo spodbujale, si stale ob strani, se razumele, si nudile medsebojno podporo, čustveno podporo prek pogovorov, ampak strokovne pa ne, ker nobena ni vedela, kaj nam pripada in kakšne pravice imamo. Jaz prej nisem vedela, kaj vse mi pripada, tudi nisem imela nikogar ob sebi, da bi me razumel, da bi mi rekel, da je to moja pravica. V varni hiši me za moje odločitve tudi niso obsojali.

To, da so me seznanili z možnostmi in pravicami, in to, da sem se lahko sama odločala o možnostih, mi je dajalo občutek popolne varnosti, da dejansko imam nekoga, ki mi stoji ob strani. In občutek zaupanja, da me ne bodo obsojali. Ker prijatelji mi že želijo dobro, mi pomagajo moralno za par ur, ampak tako ne

rešuješ situacije. V varni hiši pa jo dejansko rešuješ in jo rešiš. Strokovne delavke ti pomagajo pri tem, te seznanijo s pravicami. In najbolj pomembno se mi zdi, da imaš nekoga, ki ti lahko svetuje, te usmerja, ti pove, kakšni so postopki, jaz pa sem se odločala, kaj bom naredila.

V tem času sem prek odvetnika za brezplačno pravno pomoč sprožila postopek za delitev skupnega premoženja. Ta postopek še traja, od tega je že dve leti, pa se ni nikamor premaknilo. Postopki trajajo, ker nekdanji mož in njegovi starši izkoriščajo različne možnosti, da postopke zavlačujejo, ves čas podajajo ugovore na ugovore, predstavljajo naroke. Na vse načine se trudijo, da ne bi dobila ničesar. Tako da mi svetovalke v varni hiši in tudi odvetnik ogromno pomagajo pri pomiritvi. Vsakič, ko pride določena zadeva s sodišča, me namreč še vedno zruši. Če ne bi imela njihovih pomoči, bi že odnehala, ker mi ti postopki jemljejo toliko energije. Če ne bi imela podpore strokovnih delavk, bi odnehala. Zelo hvaležna sem za to. Spomnijo, kdaj imam kakšno zadevo, da ne pozabim. Prepričana sem, da zunaj varne hiše in brez strokovnih delavk ne bi šlo. V varni hiši sem bila eno leto, nato pa sem se preselila v dislocirano enoto varne hiše, kamor lahko greš, ko si že bolj »postavljen«, ko zmoreš več stvari že sam, svetovalko pa potrebuješ le še občasno. Ta možnost je veliko vredna.

ŠE DANES NE RAZUMEM, ZAKAJ JE PSIHIČNO NASILJE MANJ VREDNO OD FIZIČNEGA

Prijavo nasilja v družini sem poslala na policijo in na CSD hkrati prek elektronske pošte, ker ko sem bila še v kriznem centru, smo imeli na CSD sestanek, na katerem so mi rekli, naj tudi njim pošljem prijavo. Takrat bi si želela od strokovne delavke le, da bi me poslušala. Ob njenih vprašanjih sem se popolnoma zaprla. Ko pa sem ji poslala prijavo nasilja v družini, pa se je njen odnos do mene spremenil, bila je bolj prijazna in razumevajoča. Danes, po dveh letih, bi se lahko drugače pogovorila in razumela. V tistem stanju takrat pa so mi bila nekatera vprašanja popolnoma odveč in ji nisem vsega povedala. Po tem se nisva več videli, sva se pa slišali prek telefona, ko so izdelovali oceno ogroženosti. Verjetno vsega, kar se je dogajalo in kakšne pritiske sem doživljala, tudi nisem znala prav opisati. Ko gre za psihično nasilje, je to toliko težje dokazljivo, še opisati je težko, kaj doživljaš.

Na policiji je bila kriminalistka do mene zelo v redu. Povedala sem ji, kaj se dogaja, naredila je zapisnik. Povedala mi je, da bo poklicala še mojega moža in njegovo mamo na zaslišanje, po tem pa bo napisala kazensko ovadbo. Spraševala me ni prav veliko, ker sem ji prijavo nasilja v družini že prej poslala, zanimalo jo je bolj,

kje on kupuje marihuano, ampak sem odgovorila, da naj on pove. Dala mi je tudi številko, pod katero bodo zadevo vodili in jo podali na tožilstvo, da bi tako lahko dobila informacije, v kateri fazi je postopek. Na zaslišanju sem se počutila v redu, dala mi je občutek, da so oni tam, da poiščejo pravico, da rešijo situacijo in da presodijo, kaj je dobro in kaj slabo. Ni pa policija izdala nobenih ukrepov.

Bila sem razočarana, podrl se mi je svet, ker je tožilstvo pozneje kazensko ovadbo zaradi premalo dokazov zavrglo. Niso upoštevali, da sem bila deležna različnih oblik psihičnega nasilja, kot so zaničevanje, pritiski, manipulacije, ter tudi ekonomskega nasilja. Nekdanji mož uporablja različne taktike blatenja in ustrahovanja, da na sodišču ne bi dobila nič od tega, kar sem vložila v skupno premoženje. Ko je tožilstvo zavrglo mojo tožbo, mi je bilo zelo težko, bila sem jezna. Še danes ne razumem, zakaj je psihično nasilje manj vredno od fizičnega. Ali to pomeni, da bi mi moral odsekati roko, nogo, da to zadostuje? Psihično nasilje te uničuje leta in leta, kot da ti leta in leta zabada nož v hrbet, in to ni nič pomembno. Dobesedno so mi dali vedeti, da to ni tako pomembno kot fizično nasilje. To me je povsem razočaralo in ponižalo. Ne razumem tega načina gledanja na psihično nasilje, kot da je na nekaj nepomembnega. In vem, če bi jaz imela moč za vztrajanje biti z Nikom, bi se skoraj zagotovo končalo s fizičnim nasiljem. Tožilstvo mi je dalo, potem ko je zavrglo kazensko ovadbo, možnost civilne tožbe, za kar se nisem odločila, saj bi bilo s to tožbo enako, samo porabljala bi svoj čas in energijo, in ne bi pridobila ničesar.

Še danes se nadaljuje tovrstno nasilje (blatenje, poniževanje, razvrednotenje ...) z Nikove strani v postopku delitve skupnega premoženja.

DANES BI PREPEVALA, KO BI ŠLA OD DOMA

Najtežje v celotni situaciji mi je bilo, da sem v razmerje vložila petnajst let svojega časa, življenja, denarja in se odpovedala marsičemu. In da sem na koncu ostala brez vsega in šla z enim kovčkom na cesto, dobesedno na cesto. Imela sem tak občutek. Jaz nisem poznala kriznih centrov, nisem vedela, kako to izgleda, dokler nisem prišla tja. Če bi prej vedela za to možnost, bi se umaknila prej. Odhod v neznano, to je bil res tisti najtežji trenutek.

Danes bivam zunaj varne hiše, vendar ko sem odhajala iz nje, se mi je v glavi malo zamajal občutek varnosti. Bala sem se, da ne bom več tako varna, da ne bom imela ob sebi več ljudi, ki me bodo razumeli, če bom kdaj rabila pomoč. Ampak še danes dobim podporo zaposlenih v varni hiši za kar koli potrebujem, glede sodišč, institucij. Tako da se počutim v redu. Pridobila sem na samozavesti. V varni hiši so

mi tudi ponudili psihoterapijo, telovadbo, pomagali so mi pri iskanju zaposlitve, spomnijo me vedno na zadeve v zavodu, na sodišču. In še danes, kar koli potrebujem, jih pokličem in so mi vedno pripravljeni pomagati, stati ob strani. Še vedno je na neki način tako, kot bi bila v varni hiši. In to mi ogromno pomeni. To mi daje občutek varnosti in zaradi tega sem bolj samozavestna. Ker se zavedam, da če jaz nečesa ne vem, mi bodo oni pomagali, saj so mi vedno na voljo. Nikoli mi niso dali občutka, tudi zdaj, ko sem zunaj hiše, da nisem dobrodošla, da bi jim bilo kar koli odveč. To mi ogromno pomeni.

Vsaki ženski bi svetovala umik iz nasilnega okolja v krizni center. Je pa res, da si lahko tam kratek čas, ampak ti pomagajo najti namestitev. Nobena ženska si ne zasluži niti malo trpljenja, ker gre samo navzdol. Če pa se umakne, pa gre vse samo navzgor. In če želijo iti naprej, naj se čim prej umaknejo iz nasilnega okolja. Ker imajo lahko ob tem tisočkratno podporo in tisočkrat lepše življenje, kot ga imajo v nasilnem okolju. Jaz razumem, da je to težko razumeti, še posebej, ko so vpletena čustva. Razumem, da je oditi težko. Vendar danes vem, da če bi se ponovila takšna situacija, bi šla jaz s petjem od doma. Res. Prišežem.

SPOMINJAM SE BESED
ŽUPNIKA,
DA MORA BITI ŽENA
POKORNA MOŽU

Ljubica

Ljubica je 73 let stara upokojenka, po izobrazbi elektrotehnica s 35 leti delovne dobe. Več kot trideset let je trpela različne oblike nasilja, od psihičnega, spolnega, fizičnega in ekonomskega. Ves ta čas je mislila, da mora, zaradi odgovornosti do otrok, potrpeti. S povzročiteljem nasilja je v zakonu živela 34 let. Dolga leta je »padala po stopnicah«. Ko se je nasilje skozi leta stopnjevalo, je od strahu otopela in si ni upala narediti koraka na pot iz trpljenja. Nasilje se je večinoma dogajalo za zaprtimi vrati njune spalnice. Bila je prava mojstrica prikrivanja nasilja in celo otroka dolga leta nista vedela, kaj se dogaja v njihovi družini. Dolgo je oklevala. Predolgo, pravi. Nekega večera pa je sin nepričakovano prišel domov in slišal, da se nekaj dogaja. Prišel je v spalnico in našel podivjanega očeta, ki je klečal nad mamo in jo s pestmi udarjal po glavi. Od takrat nasilje ni bilo več skrivnost. Prav otroka sta bila tista, ki sta jo spodbudila, da je zbrala moč in se pozneje obrnila po pomoč. Dolgotrajni postopki na sodiščih, nemoč ali pa rigidnost vpletenih institucij so jo razočarali.

Še danes se zelo boji partnerja, ki je v zaporu.

Varno se je nazadnje počutila v varni hiši.

ZAKON SEM DOŽIVLJALA KOT LASTEN NEUSPEH

Živela sem na vasi, z očetom, mamo in tremi brati. En brat je bil mlajši, dva starejša. Oče je bil prijazen, mama pa ljubeča. Otroci smo se veliko igrali okoli hiše. Smo pa že kot majhni radi pomagali pri delu, saj sta bila starša skromna in pridna. Nasilja pa ni bilo nikoli. Živeli smo lepo kmečko življenje, bilo je lepše kot danes.

Starejši brat je služil vojsko v Titovem Velesu, v isti vojašnici pa je bil tudi moj bodoči mož. Ker sta se družila, je mojega brata nekoč prosil, naj mu pokaže mojo sliko. Ko je prišel domov, se je oglasil pri nas. Meni je bilo zelo nerodno, saj sem hodila še v srednjo šolo in me fantje še niso zanimali. On je vstopil čez prednja vrata, jaz pa sem pri zadnjih zbežala.

Moji mami je bil zelo všeč, saj je bil velik, zagorel in postaven fant. Rojen je bil v družini z veliko otroki. Večkrat se je oglasil pri nas. Za 18. rojstni dan mi je prinesel 18 rož, ne spomnim se, če so bile vrtnice ali nageljni. Mama me je nagovarjala, naj si ga »bolj ogledam«. Meni ni bil blizu, a na koncu sem mami na ljubo popustila. Škoda. Pozneje si je mama očitala in ji je bilo zelo hudo, da naju je na neki način ona »spravila skupaj«.

Nikoli ni bil nežen in ljubeč moški. Ker sem bila mlada in prepričana, da želim vse narediti za uspešen zakon, sem bila pridna in ubogljiva, kot mi je velevala vzgoja. In vedno na voljo možu, kot sem se zaobljubila tudi pred oltarjem. Prvo leto sva bivala v eni sobi, v podnajemu, pri tujih ljudeh. Tam sva se po večini držala v svoji sobi ali se družila z njimi. Takrat ni bil nasilen. Drugo leto sva se preselila k njegovemu bratu, kjer je takoj pokazal svoj pravi obraz. Kupila sva parcelo in leta 1972 začela z gradnjo hiše, za katero sem najela več kreditov, ki sem jih tudi sama odplačevala.

Ves čas skupnega življenja smo živeli zelo skromno, saj je šel ves denar za gradnjo hiše. Sama sem šivala, pletla, porabila vse, kar sem lahko, da so bili otroci lepo oblečeni. Varčevala sem pri vseh stvareh, zato sem imela velik zelenjavni vrt, imeli smo tudi nekaj sadnih dreves.

Na morje smo šli v vsem tem času trikrat, pa še takrat je mož našel izgovor, da je predčasno odšel in nas pustil same. Živeli smo z veliko odrekovanja, zato da bi otrokom ustvarila čim več in jim tako olajšala pot v življenje.

Mož se na moj trud ni oziral, živel je potratno življenje, najraje je preživel čas s svojo družbo in v družbi drugih žensk. Vedela sem, da je velik ženskar. Doma je bil malo, za otroke se ni zanimal, od doma je izostajal tudi po več dni. V tistem času sem tudi izvedela, da ima že dolga leta še eno družino, tudi otroka. Uradno

očetovstva ni priznal, je pa skrbel za to žensko in njunega otroka. Takrat sem začela razumeti, zakaj moram doma za vse skrbeti sama, zakaj ga nikoli ni doma. Medtem je postal samostojni podjetnik, imel je prevozno podjetje in je dobro zaslužil. Gradila sva hišo, veliko smo delali sami in s pomočjo prijateljev. Bila sva lastnika vsak polovice hiše.

Mož ni nihal v razpoloženju, vedno je bil hladen in grob. Pričakoval je, da je doma vse »poštmano«, on pa je hodil, kjer je hotel, in prišel, kadar je hotel. Ničkolikokrat, ko se je sredi noči »privlekel« domov, me je grobo zagrabil za mednožje in zahteval odnose. Ni se oziral na to, če mi je ali mi ni do spolnih odnosov. Bil je gospodovalen in ukazovalen, nikoli ni izrekel besede oprostí in ni mu bilo mar za to, da bi se kdaj opravičil. Imel je svojo službo, svojo družbo in svoje posle, za katere nisem imela pravice spraševati. Če sem ga kar koli vprašala, je bil ogenj v strehi. Rekel je, naj se brigam zase in otroke. Njegovi so ga poznali, moji pa so na začetku mislili, da je deloven in priden. Resnico sem skrivala pred njimi, saj sem se počutila ponižana, bilo me je sram. Spominjam se besed župnika, ki je rekel, da mora biti žena pokorna možu. Zakon sem doživljala kot svoj neuspeh, se še bolj trudila in skrivala težave pred drugimi. Gospodovalen je bil tudi do drugih, vedno je imel vse prav. Ne vem, kako se je obnašal po gostilnah, vem pa, da je večkrat prišel v konflikte z drugimi. Bil je glasen, močan in velik. Rad je ustrahoval ljudi.

V letu 1991 mi je mama prepustila kmetijo z dogovorom, da skrbim zanjo do smrti. Hiša je bila potrebna prenove, zato sva se leta 1997 tega z možem tudi lotila. Mož mi je na začetku pomagal pri delu, organizaciji in tudi pri finančah. Ko je mama videla, da ni dober do mene, da večkrat odide in ga sploh ni nazaj, ga je vprašala, kaj se dogaja. Potem je nehal sodelovati, večino del sem opravila sama, ob pomoči svojih bratov in njihovih družin. Sedem let sem odplačevala kredite, prodala sem svoje delnice, saj sem si želela, da bi mami na stara leta omogočila čim boljše življenje.

VES ČAS V STRAHU

Nasilje je prihajalo v valovih in se je ves čas stopnjevalo. Kljub temu sem vzorno skrbela za svojo družino, tudi za moža. Celo moje življenje je eno samo garanje, nisem se branila niti zidarskih del niti nobenih težjih del na kmetiji in v gozdu.

Med tem časom je prihajalo do nasilja in tudi hujših fizičnih poškodb. Imela sem ureznine in modrice. Enkrat me je sin peljal k zdravniku in je hotel, da zdravniku povem, kaj se pri nas dogaja. Obljubila sem mu, da bom. In res sem. Zdravnik pa

je rekel, da če hočem spričevalo, to stane. S sabo nisem imela denarja. Postalno mi je nerodno in nisem vztrajala pri dokumentu.

Spet drugič, ko me je grdo pretepel in sem šla na policijo, so mi rekli, da mi ne morejo pomagati, saj bi jih morala poklicati v trenutku, ko se je dogajalo, da bi ga ujeli pri dejanju. To je seveda neizvedljivo. Razočarana nad zdravnikom in policijo sem se posvetovala z odvetnikom. Poslal mi je dopis, v katerem ga je opozoril, da bodo posledice, če bo z nasiljem nadaljeval. Ko je mož dopis videl, se je samo smejal, češ da mu »en Čeferin ne bo reda v bajti delal«.

Naslednjič, ko se me je spet fizično lotil, pa sem zbrala pogum in odšla. Prišla sem do točke, da mi je bilo vseeno, tudi če me ubije. Tako nisem mogla več živeti. Živeti nenehno v strahu. Bala sem se za svoje življenje in za življenje otrok.

Bilo je zjutraj, ko sem se odpravljala v službo. Zbil me je po tleh in žalil ter mi grozil, naj se ne vračam, saj če se bom vrnila, mi bo odrezal glavo. Odšla sem k zdravniku, poslal me je na slikanje glave. Takrat me je stalno bolela glava, padla mi je koncentracija in zaradi tega imam veliko težav. Odšla sem na policijsko postajo, kjer so zahtevali zdravniška potrdila o poškodbah za nazaj. Ugotovili so, da so zadeve za nazaj kazensko zastarale, odškodninsko pa ne. Odšla sem na podedovano kmetijo, kjer sem prespala. A me je ponoči po telefonu izsledil in mi grozil. Poklicala sem na pristojno policijsko postajo, vendar je policist menil, da mi ne more pomagati.

V TREH TEDNIH SEM IMELA 300 NEODGOVORJENIH KLICEV

Naslednje jutro sem odšla na policijo, naletela sem na nočnega sogovornika, ki mi je po krajšem pogovoru dejal, da me ponoči ni dobro razumel. Naslednjih šest noči sem prespala pri bratu in se vsak dan vozila v Ljubljano na delo. Težko je bilo, bila sem v strahu, kje me bo našel. Sinova punca mi je povedala, da obstajajo varne hiše. Šla sem na center za socialno delo in dobila potrebne informacije. Poklicala sem tudi na SOS telefon in čez par dni sem že bila nastanjena pri njih. Kljub temu, ali pa ravno zaradi tega, sem bila po telefonu še naprej deležna njegovih groženj. V slabih treh tednih se mi je nabralo več kot 300 neodgovorjenih klicev, zato sem zamenjala telefonsko številko. V tem času je mož zamenjal tri ključavnice na maminem posestvu, tako da nisem mogla niti do maminih osebnih stvari. Mamo sem zaradi situacije premestila v dom starejših občanov. Bala sem se, kakšno škodo je naredil v hiši, saj je zelo maščevalen in nepredvidljiv. Da bi lahko vstopili v hišo, smo morali vdreti in res je naredil nekaj škode. Hiša je bila zavarovana, želela sem odškodnino, pa so mi rekli, da ker je povzročitelj znan, mi ne pripada nič.

Mama je po enem mesecu in pol bivanja v domu starejših občanov umrla.

Zaradi groženj in strahu je bilo moje gibanje popolnoma omejeno. Pustila sem službo in se prijavila na zavod za zaposlovanje. Prva dva meseca nisem šla iz varne hiše. Šla sem samo, če je bilo res nujno. V hiši sem se počutila varno in vsi si bili tako prijazni. S sestanovalkami smo se lepo razumele. Zaposlene pa so pomagale na vsakem koraku. Med bivanjem v varni hiši sem vložila tožbo za razvezo zakona, civilno tožbo za motenje posesti ter tožbo za poškodbe in duševne bolečine. Zadnje se na sodišču ni premaknilo nikamor.

POSTOPKI SO SE VLEKLI CELIH 14 LET

Postopki so se vlekli celih 14 let. Na koncu sem sodbe po večini dobila, bil mi je dolžan več kot 200 000 evrov in obresti. Moral se je izseliti iz skupne hiše, pa še vedno mi je dolžan nekaj denarja. Ker mi je hišo moral prepustiti, je notranjost hiše pred odhodom uničil, porezal napeljave, razbil keramiko. Naredil je toliko škode, kot je le lahko. Odšel je živeti k hčeri, ki je bila takrat na očetovi strani. Ni razumela, zakaj ne pustim očka v hiši. Ona se ga ni bala, midva s sinom pa zelo. Midve takrat nisva imeli stika, saj ji oče ni dovolil. Vedno pa sva se imeli radi. Po nekaj letih bivanja pri njej je tudi hči spoznala, kakšen je. Hotela je, da se izseli. Skregala sta se v garaži. Nad njo je dvignil sekiro in jo poškodoval. Zdaj je zaradi tega v zaporu na Dobu. S hčerjo imava spet redne stike.

IMELA SEM OBČUTEK, DA IMA POVZROČITELJ NASILJA MNOGO VEČ PRAVIC KOT ŽRTEV

Skozi vse postopke, prijave, dolgotrajne procese sem izgubila zaupanje v institucije. Nekje sem se jim smilila, nekje so zadeve pomanjševali, drugje je bilo videti, da so nemočni. Imela sem občutek, da ima mnogo več pravic nasilnež. Postopke je vseskozi zavlačeval. Tudi zdaj, ko je v zaporu, ima pravico do mesečnega pavšalnega zneska, medtem ko živi na račun davkoplačevalcev, čeprav mi je še dolžan denar. Jaz še vedno plačujem kredite in nihče me ne vpraša, kako preživim.

Zgodb je ogromno. Enkrat mi je sodnica po več narokih rekla, zakaj se tako borim za hišo. Da ne potrebujem vsega tega premoženja. Bila sem prizadeta, po vseh teh letih sodišča, da bi se tako končalo, medtem ko sem za odvetnike že toliko plačala. Borila sem se, da bi kaj dobila, da lahko dam kaj otrokom.

Zdi se mi, da po nekaterih institucijah ne vedo, kako se počuti žrtev, kako je grozno, ko ima nasilnež nove in nove priložnosti za poniževanje, saj ga ne ustavljajo, tudi ko je žaljiv in si izmišljuje stvari, dokazljivo neresnične.

Postopki so prepočasni, nepravilni (vedno nekaj dokazuješ in se braniš). Trepetaš, znova in znova podoživljaš, polno neprespanih noči ... Pa vendar bi spet prijavila, saj zdaj vem, da to ni prav. In prav je, da to tudi on uradno izve od sodišča in da nosi posledice za vse hudo, kar nam je povzročil.

ZDRŽALA SEM, DA BI PRAVICA ZMAGALA

Zdržala sem vsa ta leta, jemala nove kredite za odvetnike, varčevala, si sposojala denar, prodajala zemljo, samo da bi bilo že enkrat konec in bi pravica zmagala. Žal pa so postopki predolgi in niso vedno pravično zaključeni.

Kot rečeno, varno sem se počutila samo v varni hiši. Žal pa si tam lahko samo do enega leta. Potem sem odšla v podnajem, kjer sem se uspešno skrivala, čeprav sem imela v lasti pol hiše in še kmetijo. Največ mi je pomenilo to, da sem ves čas imela podporo in pomoč zaposlene iz varne hiše.

Zelo sem hvaležna, da sem bila v varni hiši in dobila takšno podporo. Ves čas, do danes, mi stojijo ob strani. Zaposlena iz hiše me je vsa leta spremljala na sodišče. Od njih sem dobila tudi veliko materialne pomoči, saj je vse ostalo doma oziroma je uničil obleke, posodo, posteljnino, pohištvo ... Nič si nisem kupovala, denar sem potrebovala za odvetnika.

ŠE ZMERAJ SE BOJIMO ZA ŽIVLJENJA

Danes sem izčrpana. Bolna. Utrujena. Vdana v usodo. Zaskrbljena za hčer in sina. Kaj bo, ko pride iz zapora? Nihče nas ne more zaščititi. Za mene je vseeno, jaz bi šla živeti v dom, da otroci ne skrbijo zame.

Najtežje je to, da se ga še vedno bojimo. Menda v zaporu išče nekoga, ki naj bi ubil mene in otroka. Ne vemo, kdaj ga bodo izpustili. On nima nič za izgubiti, nima več doma in nima nič. Za vse pa krivi mene, saj sploh ne vidi, kaj je bilo narobe. Mislim, da ga vodi samo maščevalnost. Vem, da se upravičeno bojimo za življenja.

Vsem ženskam, ki živijo v nasilnem odnosu, svetujem, da gredo takoj stran, naj nasilne partnerje ovadijo. Šele ko bo veliko obsojenih in kaznovanih, se bodo ljudje zavedali, da je nasilje kaznivo dejanje.

To bi moralo biti tako jasno, kot je jasno, če v trgovini ukradeš čokolado. To je kraja in pika. Šele takrat bomo lahko govorili o ničelni toleranci do nasilja.

**SISTEM,
KJER ŽRTEV IN TISTEGA,
KI JE IZVAJAL NASILJE,
OBRAVNAVAJO ENAKO**

Klavdija

Klavdija je visoko izobražena ženska v svojih štiridesetih. Ima tri otroke, mlajše od 10 let. V odnosu z nekdanjim partnerjem je doživela psihično, verbalno in deloma tudi spolno in fizično nasilje, njuna zveza je trajala približno desetletje. V službi razen nadrejenega o njeni izkušnji nasilja ne vedo ničesar. Srečna je, ker ima dobro podporno mrežo domačih, kar ji lajša soočanje s posledicami preživetega nasilja, predvsem pa z dejstvom, da je njen nekdanji partner, oče njunih treh otrok, na neki način še vedno nenehno prisoten v njenem oziroma njihovem življenju. Klavdija je samostojna, neodvisna, samozavestna in se življenja ne boji, je pa izčrpana od dolgotrajnih postopkov na sodišču glede starševstva in stikov očeta z otroki. Finančno je obremenjena z večjim kreditom za stanovanje, odgovorno in izpostavljeno službo, kljub temu pa poskuša otrokom nuditi vse, kar lahko, saj so njen največji zaklad, ki ga, ne glede na grenko izkušnjo, ne bi zamenjala za nič na svetu. Otroci odnos z očetom doživljajo različno, od odklanjanja do nezainteresiranosti. Klavdijin nekdanji partner je visoko izobražen, občasno zaposlen moški v poznih tridesetih, ki ima težave z alkoholizmom in ki so mu med postopki na sodišču potrdili osebnostno motnjo. V partnerski zvezi nikoli ni finančno prispeval, tudi ko sta imela otroke, ne. Je pa Klavdiji ves čas jemal denar in plačeval z njeno bančno kartico.

ŽRTEV SI ŽE PREJ, ZELO DOLGO ČASA

Žrtev si že prej, zelo dolgo časa. To ne traja en mesec niti ne eno leto, to traja več let. In preden najdeš ves ta pogum in sploh narediš načrt, kako se boš umaknila iz

nasilja ... Mnoge ne pridejo niti do tega. Ko pa se enkrat vendarle odločiš, da boš odšla, pa prideš v ta grozen, brezoseben sistem, ki je brez posluha, kjer žrtev in tistega, ki je izvajal nasilje, obravnavajo enako. Nikoli me v resnici niso obravnavali kot žrtev, vedno so bili komentarji, češ bomo videli, bomo preverili, bomo še z njim govorili ... In to te znova prizadene, ker veš, da govoriš resnico. Dvom v to, kar sem govorila zaposlenim v institucijah, je bil še po treh letih postopka, šele zdaj, v zadnjem letu, ga ni več.

Moja prva zveza je bila ljubezen iz gimnazijskih let. Okoli tridesetega leta se je najina zveza izpela in sva se sporazumno razšla. Še danes sva v dobrih odnosih. Kmalu po razhodu sem spoznala novega partnerja. Bil je malce mlajši, poln življenja, športen, občasno je tudi kaj popil, precej je žural. Ker je bil v svoji energičnosti precej drugačen od prejšnjega partnerja, me je zelo pritegnil. Bil je tudi izjemno čeden, inteligenten, fizično privlačen, celo karizmatičen.

To, da je malo preveč pil, sem opazila kmalu. Ker sem imela nekaj kolegov, ki so občasno kaj popili, vendar normalno funkcionirali v življenju, se nisem preveč vznemirjala. Že preden sva imela otroke, je bilo nekaj incidentov, povezanih z njegovim pitjem, bolj v smislu tega, da se je s prijateljem zelo napil, potem pa prišel v stanovanje, kjer sva živela, in ni hotel ven. Jaz sem seveda vztrajala, da se takrat umakneta in da mi dasta mir. Od jeze je pijan začel metati hrano po kuhinji. Ni mi preostalo nič drugega, kot da pokličem policijo, oba so odpeljali. Pozneje se je seveda pokesal, se opravičil, rekel, da se ne bo več ponovilo ... Celo prepričal me je, da sem jaz kriva za finančno kazen, ki sta jo dobila s prijateljem, tako da sem na koncu jaz plačala njuno položnico ...

Bila sem zaljubljena, morala bi gledati drugače, vem. Delno je bila to tudi moja krivda. Mogoče deloma zaradi tega, ker je bil v naši družini tudi alkoholizem. Moj oče je namreč prekomerno užival alkohol, ampak letos minevata že dve desetletji, odkar abstiniira. Imela sem torej malo tolerance, govorila sem si, saj bo, saj bo ...

Pred skoraj desetimi leti sem nenačrtovano zanosila, v poznih tridesetih. Razmišljala sem, da bi otroka obdržala. Ves čas sem imela v glavi besede svojih starih staršev: »Vse se da popraviti, vse se da dogovoriti.« Takrat sva s partnerjem živela skupaj v mojem stanovanju. On ni nikoli ničesar finančno prispeval. Vsi stroški so bili na meni, vse počitnice, kamor koli sva šla, vse sem jaz plačevala.

Vedno me je znal nekako zmanipulirati, izsiliti, da je vse te pogovore ustavil. Izsiljevanja so bila v luči tega, da če bom težila, bo šel. In ga potem dejansko tri dni ni bilo domov. Tudi potem, ko sva imela otroke, je počel isto, a z izgovorom, da se umika pred mano.

JAZ SE NJEMU PRAKTIČNO NIČ NISEM UPALA REČI, KER NIKOLI NISEM VEDELA, KAJ LAHKO PRIČAKUJEM

Jaz se njemu praktično nič nisem upala reči, ker nikoli nisem vedela, kaj lahko pričakujem, bil je nepredvidljiv. Še vedno je prekomerno pil in v takih primerih je za več dni izginil. Na ta način me je kaznoval, skrbelo me je. Podobno je bilo tudi s spolnostjo. Če sem mu odrekla zakonske dolžnosti, me je poniževal, govoril, da sem grda, debela, da lahko tovrstne usluge takoj najde kje drugje. A šlo je iz ene skrajnosti v drugo – od zahtev po spolnosti večkrat na dan ali sredi noči, čeprav sem zjutraj morala v službo, do večmesečnega zavračanja z njegove strani, ko sem npr. zahtevala, da abstiniira.

Njegove reakcije so bile včasih zelo nenavadne, ampak na začetku tega nisem jemala kot nekaj hudega. Šele pozneje sem izvedela, da ima osebnostno motnjo. Ko sem zanosila, sva se celo pogovarjala, da bi se poročila. On je predlagal, da bi se poročila kar takoj, čez en mesec, nekje v hribih, sredi zime, ker ima rad sneg. V pogovoru sem izpostavila, da je to premalo časa za priprave, da lokacija ni primerena za stare starše, ki so imeli že okoli 90 let ... Reagiralo je zelo užaljeno, češ da zdaj se sploh ne bova poročila, da sem s to pripombo vse uničila. Po tistem o poroki nisva več govorila. Le večkrat mi je pojasnil, »da poroko sem si pa zapravila sama«.

Ko sem bila noseča s prvim otrokom, sem v visoki nosečnosti končala pomemben izpit. Ko sem ga naredila, je rekel: »Zdaj sem jaz tako skrbel zate, da grem, ker potrebujem nekaj sprostivke.« Pričakovala sem, da bova šla ven, na večerjo, da bova nazdravila s sokom. Vseeno je to bil moj dan, ampak ven je šel on. Visoko nosečo me je pustil samo, kljub temu da je bil to zame tako pomemben dogodek.

Na dan, ko se je rodil prvi otrok, se je spet napil, slišala sem ga po telefonu. Rekel je, da se bo z mojim avtom odpeljal nekam na obisk, zunaj mesta, v katerem živimo. Ura je bila devet zvečer in rekla sem mu, da se mi to ne zdi najbolj pametno, sploh pa ne, da gre z avtom. To ga je spet tako razburilo, da se mi naslednja dva dneva ni več oglašal na telefon. Nisem vedela ali naju bo sploh prišel iskat v porodnišnico. Vse druge ženske so imele že obiske, jaz ne.

Ker se mi ni oglašal na telefon, sem se z mamo začela dogovarjati – imela je rezervni ključ mojega stanovanja –, da bi šla v stanovanje iskat lupinico, oblekice, vse, kar smo imeli pripravljeno za otročka. Tisti dan, ko sva bila odpuščena iz porodnišnice, me je zjutraj poklical, kot da se ni zgodilo nič. Kljub temu da sem bila razočarana in v skrbeh, sem si rekla, da je pomembno samo, da pride. Takoj ko smo prišli iz porodnišnice, sem videla, da je bil moj avto malo razbit. Vprašala sem ga, kaj je bilo, in razložil mi je, da je udaril ob količek, ko je parkiral pred porodnišnico ...

Tega nisem več omenjala. Čez 14 dni sem dobila pošto s policije, da sem povzročila prometno nesrečo in pobegnila s kraja – v času, ko sem bila v porodnišnici ... Še danes ne vem, kaj se je takrat zares zgodilo.

Čas po porodu je bil naporen. Nisem bila v dobri koži. Imela sem carski rez, bila sem relativno stara, ko sem bila prvič mama, in vsega me je bilo strah. Vedela sem, da je z njim vse zelo nestabilno. Mama je veliko hodila k meni, da mi je pomagala, on je občasno hodil ven pit. Ko je nekoč otrok jokal in sem bila tudi jaz vznemirjena, je vame vrgel prižgano cigareto. Takrat nisem iskala nobene pomoči.

Ko smo šli tisto poletje skupaj na morje, sem bila že noseča z drugim otrokom, vendar tega še nisem vedela. Tisti dan, ko smo se vrnili domov, je začel doma metati stole, vame je vrgel ključ. Takrat sem poklicala policijo. Ker je odšel, preden je policija prišla, so sicer naredili zapisnik, ampak iz tega ni bilo nič. Takrat sem se odločila, da bova šla narazen, da bom sama skrbela za otroka, potem pa sem čez en teden ugotovila, da sem noseča. In sem si rekla: »Ok, poskusimo še enkrat.« Takrat sem nanj zelo pritisnila in ga nekako prisilila, da se je prijavil na zdravljenje zaradi alkoholizma.

V času, ko je čakal na zdravljenje, sta za otroka vsak dan skrbela moja starša, ker je on rabil čas zase, kot je pojasnil. Nekega dne je spet vzel moj avto, se napil in popolnoma pijan prišel k mojim staršem, da bi odpeljal otroka. Moj oče mu tega seveda ni dovolil in prišlo je do fizičnega obračuna. On je pobegnil, preden je prišla policija, ki ni ugotovila ničesar in naredila le uradni zaznamek. V avtu sem na sovoznikovem sedežu našla prazno steklenico Jegermajstra ...

Potem je šel na zdravljenje in ga tudi zaključil, sledilo je obdobje stabilne abstinence. V tem času je zaključil študij, diplomiral, se zaposlil. Po diplomi je delal v družinskem podjetju, in to delo v podjetju je bilo zanj najbolj pomembno. Kadar koli so ga poklicali, je vse spustil in šel, če je bilo treba do dveh zjutraj delati, je delal do dveh zjutraj. Če sem jaz ostala sama z otroki in nismo imeli niti kruha – vedno je on imel mojo kreditno kartico in avto – mu je bilo to popolnoma vseeno in je rekel, da naj se znajdem, kakor vem in znam. Seveda se je v službo vozil z mojim avtom, tako da sem bila jaz brez lastnega prevoza. Otroke sem na preglede vozila s taksijem ... A tudi, ko ni pil, nismo živeli normalno. Skoraj vsak dan, ko se je vrnil domov, me je žalil, kaj vse sem naredila narobe. Od družbe smo bili praktično povsem izolirani. Po njegovem mnenju so bile vse moje prijateljice nevrotične, njihovi partnerji čudni, nihče ni bil dovolj inteligenčen. Ves čas je pritiskal name, da bi morala hoditi v cerkev. Ni sprejemal in spoštoval moje želje do veroizpovedi oz. ateizma. Po incidentu z mojim očetom je zavračal tudi stike z mojo družino, tako da se v določenem obdobju nismo prav veliko videvali.

Po dobrem letu je prišlo do recidiva. Drugi otrok je bil takrat star manj kot eno leto. Zanj je okrivil mene, češ da mi je dal priložnost, ki je nisem izkoristila. Izginil je, preselil se je na neki vikend. Domov je prihajal, kadar se mu je zazdelo, neodvisno od naših potreb in mojih želja. Takrat, ko je prišel, je bil sicer čisto v redu in je deloval kot prijazen očka, ampak mi nismo nikoli vedeli, ne kdaj bo prišel ne kdaj bo odšel. Za razlog za odhod je vedno s provokacijami insceniral neko dramo, prepričal in krivdo za odhod zvalil name.

POČUTILA SEM SE NEMOČNO, DEPRESIVNO, ZAPUŠČENO, OBUPANO

Takrat sem se počutila nemočno, depresivno, zapuščeno, obupano. V tistem času sem nekajkrat poklicala na SOS telefon, tako da sem prišla malo k sebi. Vključila sem se v skupino za svojece, vendar sem potrebovala še dodatni dve leti, da sem popolnoma prekinila zvezo.

Vmes se je rodil še tretji otrok. Odločili smo se za selitev. Preselili smo se zgodaj poleti. Na dopust ni želel, češ da ima preveč dela s hišo. Tako sem šla sama. Najmlajši otrok je bil star komaj mesec in pol.

Med dopustom je on ves čas vse stroške za hišo plačeval z mojo kreditno kartico. To niso bili nizki zneski. Vmes je pil. Po koncu poletja sem mu postavila pogoj, da če bo še kdaj prišel pijan, da se bo moral odseliti. Začasno je nekako zaleglo. Šel je še enkrat na zdravljenje, vendar so ga predčasno odpustili zaradi neustreznega vedenja. Po tem je abstiniral, ampak se je večinoma držal stran od nas. Imel je svojo sobo, rekel je, da si išče službo. Prejšnjo službo je izgubil, ker se je tudi tam dogajalo, da po en teden ni prišel na delo ... Oba sva bila doma, jaz sem bila na porodniški in sem skrbela za dojenčka ter kuhala, on je hodil po starejša dva otroka v vrtec. Enkrat, ko sem šla v vrtec po otroka jaz, mi je vzgojiteljica povedala, da če pridemo po otroka babica in dedek ali jaz, je vse v redu, če pa pride oče, so otroci razburjeni in vznemirjeni ... Ko sem mu to omenila, je bil užaljen in mi je rekel, naj se organiziram sama, kakor vem in znam, da ju on ne bo več hodil iskat. In tako je tudi bilo.

Potem je spet prišlo poletje, spet sem bila polovico časa sama na počitnicah. Na predvečer rojstnega dneva najstarejšega otroka je vnovič izginil. Vrnil se je pijan. Ponoči je eden izmed otrok začel jokati, on je vstal in ga začel vleči iz postelje, rekoč, da ga bo nesel v morje, če se ne umiri. Jaz sem seveda čisto znorela. V takih situacijah ne moreš ostati miren. Potegnila sem ga za majico, on pa me je pred dve leti starim otrokom udaril in mi prebil ustnico. Kri je tekla po otroku in blazini. Bili

smo na majhnem otoku v tujini. Nisem imela ne energije ne možnosti, da bi ga šla prijavit na celino. Dopust smo nekako speljali do konca. Ko smo se vrnili domov, je bilo ves čas nekaj narobe in kmalu je spet nekam izginil. Z njegovega mobitela so me klicali neznanci. Povedali so, da leži nekje v mestu, sredi ceste. Rekla sem jim, naj pokličejo rešilca in policijo.

Kmalu sem imela okroglo obletnico in dolgo sem razmišljala, kaj naj naredim, da bi imela v redu praznovanje. Vedela sem, da če bom povabila ljudi, bom morala ponuditi tudi alkohol. Potem sem si rekla, da deset let nisem praznovala s prijatelji. Naredila sem res lepo zabavo, povabila sem stare prijatelje. Tudi tam se je brutalno napil in gostom besedno težil.

TUKAJ STA MOŠKI IN ŽENSKA IN TEKLA BO KRI

Naslednji dan sem šla po otroke, in ko sem se vrnila domov, ga ni bilo več, spet je šel pit. Vrnil se je okoli desetih zvečer, dal glasbo na ves glas, kadil v stanovanju. Otroci so spali. Rekla sem mu, naj utiša glasbo. Dvignil je telefon, poklical policijo in rekel: »Tukaj sta moški in ženska in tekla bo kri ...« Na srečo mi ni nič naredil. Kadar je pil, je deloval, kot da je malo psihotičen. Takrat je imel diagnozo neopredeljena motnja, pozneje pa so ugotovili, da gre za osebno motnjo narcistično shizoidnega tipa. Ko je tisti večer prišla policija, je rekel, da se bo odstranil, vendar je opolnoči še enkrat prišel in naredil isto. Ko sta se policista vrnila, smo se dogovorili, da ga odpeljejo v psihiatrično bolnišnico.

Naslednji dan je podpisal izjavo, da želi na svojo odgovornost oditi. Poklical me je in rekel, da prihaja domov. Takrat sem mu rekla: »Ne, zdaj pa ne prihajaš domov, najprej se boš spravil k sebi, šele potem lahko prideš domov.« Od takrat ni nikoli več prišel domov. Jaz tega takrat sicer nisem tako radikalno mislila, čeprav sem pred tem vse poletje razmišljala, kaj vendar naj naredim, da se to konča.

Praktično tri neprekinjene porodniške so se iztekle. Morala sem na delo. Ugotovila sem, da tako ne bomo več zmogli. Ne psihično, ne logistično, ne finančno. Izčrpaval je družinski proračun, vse mi je vzel. Kadar sem imela kaj gotovine, jo je našel in vzel. Da je dobil denar, je razbil tudi keramične hranilnike otrok. Kartice sem skrivala, več let sem spala s torbico poleg postelje, da mi ne bi vzel denarja ali kartice. Spominjam se, da sem ga prijavila za vzdrževanega družinskega člana, a me je FURS obvestil, da to ne more biti, ker je prejemnik socialne denarne pomoči. Česar sploh nisem vedela. Potem me je prepričeval, da je socialna pomoč njegov prispevek gospodinjstvu, ker si z njo kupuje cigarete ...

Bolešno je kupoval stvari, nenehno je iskal, kaj imajo v Hoferju, kaj imajo v Lidlu, kaj je v akciji, vse je bilo treba kupiti. Ko smo bili še skupaj, je hodil polnit avto na črpalko in takrat je tudi kupoval stvari, ne vem, kaj, ampak zapravljal je denar. Vidim, koliko jaz zdaj porabim za bencin in koliko je on porabil, ko je hodil na črpalko, mnogo več, zagotovo ne samo za bencin. Račun za telefon je bil vsak mesec po 200, 300 evrov, s tem da sem morala račun vsakič plačati jaz. Uporabljal je moneto. Rekel je, da če ne bom plačala, mu bodo izklopili telefon in ga ne bom mogla več klicati.

Ko je odšel, mi je ob strani stal njegov oče. Rekel mi je, naj zamenjam ključavnico in grem na center za socialno delo. Upoštevala sem ga. Ampak mislim, da tudi njegov oče ni verjel v to, da bo on ustrezno odreagirjal na te zadeve. Ko je po dveh mesecih ugotovil, da jaz resno mislim, on pa nič ne naredi in pije naprej, je tudi njegov oče prekinil stike z mano. Kri ni voda – potegnil se je za svojega sina in me prek odvetnika začel preganjati za zajetno vsoto denarja, ki nam jo je posodil ob nakupu nepremičnine.

INSTITUCIJE

Na centru za socialno delo smo imeli srečo, da je z nami prva v stik prišla starejša socialna delavka, ki je takoj prepoznala njegovo odvisnost ter v mnenju za sodišče napisala, da on ne more sam imeti stika z otroki. Stiki so tako najprej potekali dvakrat na teden po uro in pol, pod nadzorom, v nekem družinskem centru. Nekaj časa je to delovalo, vmes je imel pravico tudi klicati otroke. Včasih je klical, včasih ne, včasih tudi na stik ni prišel. Vmes je bilo sicer videti, kot da bo z njim bolje. Meni se je vseeno zdelo prav, da bi otroci lahko bili z njim v stiku v normalnem okolju, zato sva se dogovorila, da lahko prihaja na stike tudi k nam domov. Vendar ni šlo. Kake štiri mesece je trajalo, od tega polovico teh stikov ni izvedel niti jih ni predhodno odpovedal, čeprav sem otroke pripravljala na stik. In to ni bilo v korist otrok. Nekajkrat je na stik prišel pijan. Jaz seveda nisem pustila, da pride v hišo. Kupila sem alkotest in včasih je dejansko napihal. Enkrat je šel na policijo in me ovadil, da preprečujem stike. Policija me je takoj klicala, v roku ene ure. Zanimivo, kajti kadar sem jih jaz klicala, ko nas je na skrivaj opazoval, hodil ponoči okoli hiše in podobno, je policija prišla šele čez dve uri ali pa sploh ne.

Ko smo dobili začasno odredbo za stike pod nadzorom, so jih izvajali na centru za socialno delo. Takratna mnenja centra za sodišče so me zelo skrbela. Včasih je na stike prišel, drugič jih tik pred zdajci odpovedal, včasih celo to ne, v njihovih mesečnih mnenjih pa je bil opisan kot krasen in čuteč oče. Zanimivo dejstvo, v luči tega, da

je izvedenka klinične psihologije ugotovila, da se do otrok vede neustrezno ... Vede-la sem, da takrat, ko ga ni na stik, pije. Enkrat so tudi delavke centra za socialno delo v sobi za stike zaznale vonj po alkoholu, a sodišče ni odreagiralo, čeprav je izvede-nec napisal, da je treba stike v primeru, da pride pijan, takoj ukiniti. Da je pogosto pijan, sem prepoznala iz pogovora po telefonu, videla iz njegovih SMS-sporočil, ki so bila nemalokrat grozilna, denimo slike sekir, obtožbe, da sem preprodajalka ko-kaina ipd. Na sodišču so bili skeptični, kako lahko prek telefona slišim, da je on pijan. To sem pač znala prepoznati, saj sem vendar z njim živela. No, pred meseci je klical CSD tako opit, so tudi oni to prepoznali, saj ni bil zmožen govoriti.

Na družinskem sodišču so določili izvedenca iz psihiatrije, tudi zame, ker je rekel, da sem odvisna od pomirjeval, nevrotična in nasilna. Da je bil žrtev on. Ko je CSD prebral prvo mnenje psihiatra, je bilo strokovnim delavkam končno jasno, da je problem v njem. Izvedenec je bil psihiater, ki se je ukvarjal z alkoholizmom, in je hitro prepoznal njegovo stanje. Potem smo dobili drugo izvedenko, klinično psiho-loginjo, bilo me je blazno strah, saj sem pozneje izvedela, da je odločala v nekem odmevnem primeru, kjer je šlo pozneje vse zelo na škodo otrok.

Na srečo je prepoznala psihično stanje tako pri njegovi materi kot pri njem, odlo-čalo se je namreč tudi o stikih otrok z njegovo mamo. Moram reči, da je vse zelo korektno izpeljala.

Mu je pa uspelo prehodno zmanipulirati drugo izvedenko psihiatrinjo, prvi izve-denec se je namreč upokojil, ki je podala mnenje, da je treba stremeti k razširitvi stikov, ker da oče leto in pol abstiniira. To se je zgodilo, ker psihiatrinja ni dobila pravočasno v roke izvidov forenzičnega toksikologa ter mnenja CSD, v katerem so zapisali, da so zaznali vonj po alkoholu. Na toksikološkem testiranju je bil pozitiven na več substanc, poleg alkohola in THC. Pozneje so se informacije sestavile, lahko se pa tudi ne bi. Pomembno je, da informacije tečejo med vsemi, ki odločajo, a kot kaže ta primer, žal ne.

Če se ne ukvarjaš z medicino, je nemogoče, da bi napisal dober ugovor psihia-tričnemu izvedenskemu mnenju. Uporabila sem vse svoje znanje in sestavila devet strani strokovnega medicinskega ugovora, na podlagi katerega je izvedenka spre-menila mnenje. Pojasnili so mi, da se to izjemno redko zgodi, vendar se v našem primeru je.

Postopki na sodišču se res noro dolgo vlečejo. Moj se je začel pred več kot štiri-mi leti in še ni zaključen. Dejansko še danes nimam otrok dodeljenih v vzgojo in varstvo, nimamo določene preživnine in oče za otroke že več kot štiri leta ne prispe-va sredstev za preživljanje. Le stike imamo urejene z neustrezno začasno odredbo,

ki je prišla v veljavo pred več kot letom in pol ter ni bila spremenjena kljub novim dokazom in okoliščinam. Sprva je bila sodnica res hitro odzivna in je odredila stike pod nadzorom centra za socialno delo za devet mesecev, ko to dovoljuje zakon. V zadnjem letu in pol je pijan vdrl na moj vrt in se teže poškodoval, bil še trikrat hospitaliziran v psihiatrični ustanovi ... Eno leto je, odkar smo dobili vsa dokončna mnenja izvedencev. Med drugim je ena izmed izvedenk na sodišču rekla, da je treba takoj vse stike ukiniti, ker otroke tak režim stikov ogroža. V zadnjem letu je imel pravico do stikov na 14 dni, od tega jih že skoraj eno leto fizično ne izvaja – z izgovorom, da dela v tujini, da bo prispeval sredstva za preživetje otrok. Ko sem stike med počitnicami odpovedala jaz – prek sodišča, s predlogi za nadomeščanje – se sprva ni nihče odzval, nato pa me je on začel obtoževati, da stikov ne izvajam in da otroke odtujujem. To je slabo za otroke, na stike sem jih večkrat vozila, njega pa ni bilo. Jaz o njem nikoli nič slabega ne govorim, srednji otrok sploh noče govoriti z njim, starejši je nanj jezen. Zdaj je že več kot štiri mesece od zadnjega naroka, kjer je bil sprejet sklep, da je zadeva zrela za razsodbo, a sklepa kljub vsem pretečenim sodnim rokom še vedno ni. Otroci mi še vedno niso dodeljeni v vzgojo in varstvo, čeprav je že v prvem mnenju CSD pred več kot štirimi leti bilo zapisano, da naj se dodelijo meni. In isto so predlagali vsi ostali izvedenci. Izvedenka klinične psihologije je apelirala, da je treba stike prepovedati pred več kot tremi meseci, a stiki še vedno so in se izvajajo na enak, za otroke ogrožajoč način. CSD je mnenje izvedenke podprl, med drugim so mi svetovali, naj otrok na stike ne vozim več, ker zanje niso koristni, da na sodišče pa ne morejo pisati, ker niso stranka v postopku. Z drugimi besedami – svetovali so mi, naj namenoma kršim začasno odredbo. Sistem me je prisilil, da moram sama poskrbeti za zaščito otrok in sprejeti vse posledice.

S policijo imam bolj ali manj slabe izkušnje. Takrat, ko je pijan vdrl na vrt in se poškodoval, sem klicala reševalce in njih. Preden je policija prišla, je trajalo vsaj eno uro. Policisti so ga vprašali, kaj je mehanizem poškodbe, in on je rekel ljubezen. Zahtevala sem prepoved približevanja in policist mi je rekel: »Gospa, pa saj vam ni hotel nič narediti.« Takrat sem policista vprašala, če naj jih drugič pokličem, preden me bo s sekiro po glavi ali potem. In so se samo nasmihali. Naslednji dan sem šla še h kriminalistki na policijsko postajo, ki sem jo klicala prejšnji dan, in so rekli, da ne morejo nič. Predlagali so mi samo, naj naslednjič pokličem takoj na 113, da bo večja odzivnost. Ampak kaj ti to pomaga. On niti kazni ni za to dobil, ker naj ne bi šlo za kaznivo dejanje, čeprav je vdrl v območje mojega doma. Sistem torej dopušča, da vlomiš na zasebno zemljišče in nisi kaznovan. Nisem prepričana, da bi se končalo enako, če bi jaz h komu vdrla na zasebno zemljišče.

Sodnica na družinskem sodišču je kar korektna, imela pa je vmes take pripombe na narokih, kot na primer: »Bomo videli, bo klinična psihologinja, izvedenka, povedala, ali si zdaj to gospa vse domišlja ali je res.« Take izjave so do žrtve zelo ponižujoče.

Njegova odvetnica je v komunikaciji zelo nasilna, žaljiva. Ko me je zasliševala, sem rekla sodnici, da to zdaj že meji na nasilje, vendar sodnica ni odreagirala.

S svojo prvo odvetnico sem imela smolo. Potem sem jo zamenjala. On ima seveda brezplačno pravno pomoč, jaz drago plačujem. Vsi pa vemo, da vloge sestavljamo stranke same.

Kot rečeno – tudi preživnina še ni določena, odvetnica mi je pojasnila, da otroci niso socialno ogroženi, ampak tudi če bodo določili minimalno preživnino, to pomeni, da je že zdaj dolga približno za 20 tisoč evrov. Preživnina ni pravica socialno ogroženih otrok, ampak vseh otrok. Otroci ne bi smeli biti diskriminirani, ker je eden od staršev premožnejši. Kako bodo moji otroci dobili ta denar, ne vem. On nima premoženja, nima službe, se pravi, izvršbe ne bo. Če postopki trajajo leta, bi morali po enem letu preživnino določiti začasno, in to tistemu staršu, pri katerem otroci dejansko so. In tu je jasno, da so ves čas z mano. Narok za dodelitev preživnine so nam odpovedali, ker je on pisal, da bo šel na prostovoljno zdravljenje. Pa se je izkazalo, da sploh ni šel. Spet smo izgubili več mesecev. Sistem ščiti človeka, ki izvršuje finančno nasilje nad lastnimi otroki. Kljub visoki plači težko shajamo iz meseca v mesec, zaradi visokega kredita in visokih stroškov življenja.

VSE SKUPAJ MI JE PUSTILO POSLEDICE NA ZDRAVJU

On mi še danes zelo pogosto pošilja sporočila na telefon, ki so zelo moteča. Sploh ne vem, kdaj sem ga nazadnje slišala treznega.

Da bi se čim bolje postavila na noge, sem hodila na podporno skupino za svoje. Takoj po najinem razhodu sem si našla psihoterapevko, kamor hodim na 14 dni oziroma po potrebi.

Zaradi svetovne finančne situacije se mi je močno povešal obrok kredita. Težko ga odplačujem. Opravljati moram dodatno delo po pogodbi.

Vse skupaj mi je pustilo posledice na zdravju, v zadnjem letu sem pogosto zbolevale, zdaj me čaka še operacija. Otrokom skušam nuditi vse, hodimo v naravo, imajo obšolske dejavnosti, ki jih zanimajo, redno hodim na roditeljske sestanke, pač na vse. Pomembno se mi zdi, da sem si takoj našla pomoč, še posebej skupino, ker tam slišiš tudi druge zgodbe. Moram reči, da sem bila eno leto gluha za tisto, kar so govorili drugi, šele potem je prišlo do mene in mi začelo pomagati.

ZARADI TE IZKUŠNJE SEM OSEBNOSTNO PRECEJ DOZORELA

Zdi se mi, da sem zaradi te izkušnje precej osebnostno dozorela. Že prej sem bila odgovorna, ampak se mi zdi, da sem zdaj bistveno bolj. Vsaka stvar te na neki način utrdi. V tem trenutku si ne predstavljam, da bi imela novega partnerja. Zdaj sem tukaj za otroke, na sodišču še trajajo postopki ...

Za nasilje sem ga, ko smo bili že narazen, prijavila, saj nas je opazoval, nadzoroval in zasledoval, tudi v tujino. Takrat sem šla h kriminalistu, bil je zelo v redu. Zbral je SMS-sporočila in podal kazensko prijavo. Vendar sem se potem ustrašila in sem prijavo umaknila, za kar mi je žal. Po glavi mi je šlo, da bom zdaj pa očeta svojih otrok kazensko preganjala ... Vsega tega sem se ustrašila. Nihče mi takrat ni svetoval in povedal, da to ni pametno. To je ena stvar, ki bi jo spremenila.

Menim tudi, da je bilo v našem postopku popolnoma nepotrebno psihološko pregledovati otroke. Tu se obremenjuje majhne otroke, medtem ko smo imeli na drugi strani človeka, ki so mu vzeli izpit za avto zaradi alkohola, ki je bil sedemkrat v psihiatrični bolnišnici, pozitiven na toksikološkem testiranju, človeka, za katerega nihče ne ve, kje živi ... Tega jaz res ne razumem. Sodišče je postavilo vprašanje o odtujevanju otrok, torej ali jaz otroke odtujujem, njegova odvetnica namreč to omenja ves čas.

Pri nas je bila kazen za neizvajanje stikov določena, če eden od naju ne izvede stika, vendar on ni dobil nobene kazni, pa govorimo o štiridesetih, petdesetih stikih, ki se jih ni udeležil oz. ni klical. Ko sem otroke peljala na počitnice, je njegova odvetnica takoj zahtevala, da mene finančno kaznujejo.

Vse to je zelo naporno. Do otrok neposredno sicer ni bil nasilen, se je pa z njimi zelo neustrezno pogovarjal, jih provociral, spodbujal divje igre. Še ko smo bili skupaj, jih je odpeljal na igrišče in se tam napil. Mlajši otrok je bil povsem polulan, srednji je neutolažljivo jokal, lačen, starejši pa se je sam s kolesom po prometni cesti odpeljal proti domu. Brez čelade, star 5 let.

Mlajša dva trenutno telefonske pogovore z njim zavračata, nočeta se oglasiti na telefon. S starejšim otrokom sem se uspela dogovoriti, da očetu vsaj na tistih par vprašanj odgovori. Nekoč je po telefonu začel razlagati, da ko se je peljal z vlakom, se je ta ustavil, saj je nekdo, ki se ni dobro počutil, skočil pod vlak. Tudi če bi bilo res, takih stvari ne govoriš majhnemu otroku. In seveda naslednji teden otrok ni več hotel govoriti z njim.

Med postopkom je bilo na narokih večkrat izpostavljeno in priporočeno, da opravi t. i. trening starševstva. Kljub temu da so izvedenci nesporno ugotovili, da imam vse starševske kompetence in da ustrezno prepoznavam potrebe otrok. Spet gre za diskriminacijo – če se torej odločiš zapustiti nasilnega, odvisnega partnerja, da zaščitiš otroke in sebe, potrebuješ trening starševstva, tisti, ki v nasilnem odnosu ostanejo, pa ne.

Otroke sem vedno pripravljala na stik, doma smo se pogovorili, vedeli so, kam gredo. Skupaj smo izbrali določene stvari, risbe, knjige, igračke, ki jih bodo pokazali očetu in mu povedali, kaj počnejo. Vedno sem jih pred stikom nahranila. Enako smo se pripravljali pred telefonskimi in videoklici. A ker smo šli na stike večkrat zama, oče še pogostej ni klical, tudi po pet tednov zapored, se jim je vse zamerilo, niso več želeli sodelovati z menoj, začeli so se upirati, sploh srednji otrok. Starejši otrok je, ko je oče končno poklical, z njim govoril le zaradi občutka dolžnosti do mene.

NA SODIŠČU BI MORALI GLEDATI CELOSTNO

Kadar on ni odpovedal stika z otroki, sem jaz, kot rečeno, otroke vsakič na novo pripravljala na stik. To je bil in je še ogromen stres za otroke in zame. Ko so imeli otroci videoklice, se je videlo, kako je oče telesno propadel, bil je neprepoznaven, zabuhel v obraz. Seveda so me otroci spraševali, kaj je z njim. Ko so bili stiki v živo, se je tresel, močno potil, imel je rdeče oči. Doma so spraševali, zakaj ima očka rdeče oče, če ima alergijo ...

Ko sem na CSD rekla, da ima vse znake abstinence, so mi dejali, da oni nimajo tega znanja, da bi lahko to ocenili. Lahko pa bi vsaj v mnenje napisali vse, kar so opazili. Vprašali so ga sicer, kaj se trese, a se zadovoljili z njegovim odgovorom, da od uporabe zdravil za astmo. A če se prav spominjam, tega opažanja niso nikamor zapisali.

Vem, da je delal v nekem zavodu, ampak mu niso podaljšali pogodbe. Vem tudi, da se je v službi z nekom celo fizično zapletel, bil je popraskan. Redno se je dogajalo, da je imel plave. Povsod so bile težave. Sodišče bi moralo gledati celostno, ko ocenjuje njegovo primernost za stike z otroki in kompetence za starševstvo. Pred letom dni so mu zasegli osebno vozilo, ker naj bi povzročil nesrečo. Sodišče tega dogodka po uradni dolžnosti po mojem vedenju ni preiskalo.

Ko pa je on brez kakršnega koli dokaza omenil, da sem jaz odvisna od pomirjeval, je bil takoj določen izvedenec psihiatrije. Zdelo bi se mi dobro, da bi tisti sodniki, ki

delajo na družinskem sodstvu, imeli neko posebno izobraževanje, neko subspecializacijo, ki bi trajala vsaj eno leto. Da bi tudi oni opravili kroženja na psihiatričnih oddelkih, oddelkih za odvisnost in dobili dodaten vpogled.

Sodnica, ki je odločala o stikih z njegovo mamo, babico otrok, je bila zelo vljudna, ni bila žaljiva, vendar je spodbujala stike, kljub temu da sta klinična psihologinja in psihiatrinja rekli, da ni primerna, da bi otroci imeli z njo stik. Sodnica je dve uri pritiskala name, da bi se strinjala s stiki. Končalo se je s poravnavo, ki jo je sodnica izpeljala na način, da naj babica umakne predlog za stike, jaz pa zahtevek za povrnitev stroškov za odvetnika.

ČE BI IMELA ČAROBNO PALIČICO ...

Vedno mi vsi rečejo, da bi bilo bolje, da sploh nikoli ne bi bila z njim, po drugi strani so pa ti trije otroci tak zaklad, da tega ne morem reči. Zdi se mi, da sem jaz zanj veliko naredila, kar se tiče zdravljenja, na ravni celotne družine, s pogovori. Ne morem reči, da bi lahko naredila še kar koli več.

Še vedno mi ga je žal kot človeka. Glede razumevanja celotne situacije mi je veliko pomagal zdravnik, h kateremu sem hodila na pogovore, psihiater, ki se spozna na alkoholizem.

Sebe nisem nikoli doživljala kot žrtev, čeprav mi je bilo zelo hudo. Mogoče se zdaj bolj, ko gledam nazaj. Še vedno imam stike s sosedi iz stanovanja, kjer smo najprej živeli. Povedali so mi, da so oni vse vedeli in slišali in da sem se jim smilila. Naredil pa ni nihče nič. Zdi se mi pa, da tudi, če bi oni kaj naredili, bi jim takrat rekla, naj se brigajo zase. Tudi mojemu očetu, ki je kdaj kaj omenil, sem rekla, naj se ne vmešava. Dolgo časa je bil moj cilj, da bi ohranila družino, da bi se on pozdravil. Zdaj pa se mi zdi, da ima on tako hudo bolezen, da ne bi bil nikoli redno sposoben hoditi na psihoterapij. In če bi ostali skupaj, bi bilo še težje, ko bi bili otroci starejši. On ve za svojo osebnostno motnjo, ampak je ne sprejema.

Morda omenim še to, da klinično psihološka obravnava otrok, ko si vabljen k izvedencu, zelo moteče poteka popoldne in med vikendi. To bi morali prilagoditi potrebam otrok. Otroci so morali biti pri izvedenki v soboto v času kosila, pri drugi izvedenki ob sedmih zjutraj na drugem koncu Slovenije.

Pa stiki pod nadzorom so bili na CSD ob pol štirih popoldan. Otroci so šli tja takoj iz šole oz. vrtca, kjer so bili že osem ur. Jaz do takrat delam. Vsakokrat sem morala

iz službe prej, to je zelo naporno in vpliva na življenje. Sodelavci so me gledali postrani, ker sem enkrat na teden eno uro prej odhajala iz službe. Ure sem morala nato nadoknaditi. Če bi prosila koga drugega, da vozi otroke na stike, bi verjetno ocenili, da potreb svojih otrok ne postavljam na prvo mesto.

DANES

Danes je bolje, ampak še vedno se ne počutim povsem sproščeno in zadovoljno. Ne nazadnje – postopek še vedno traja. Po štirih letih kalvarije z izvedenci in institucijami nimam niti skrbništva nad otroki.

Zdi se mi, da stiki trenutno, glede na stanje očeta, res niso varni. Če bi se on vključil v neki resen program, sem pripravljena po določenem času otroke tja pripeljati. Problem je, da on do sebe ni kritičen ter iskren in terapevtu ne bo povedal, kako je dejansko. Dobro zna manipulirati, kar se je izkazalo tudi v času tega postopka.

Zdaj sem začela vlagati tudi vase. Začela sem spet hoditi na telovadbo, kupila sem abonma za gledališče, vnovič, po dolgih letih. Zdi se mi, da zadnje leto z otroki normalno živimo, potujemo, se družimo z družino in prijatelji. Ena prijateljica me je lani povabila na morje in smo se res lepo imeli. Zaradi njega smo bili povsem izolirani. Stike sem ohranila samo z eno sošolko iz osnovne šole. Zelo samo sem se počutila. Nikomur se nisem zaupala, ker nisem imela prijateljev. V službi je pa težko o tem govoriti. Zdaj, ko hodim na sodišče, sem šefu povedala, sodelavci pa vedo samo, da sem sama. Mislim, da tudi če bom imela še partnerja, ta ne bo del naše družine.

SEBE SEM MORALA
NAVZNOTER UBITI,
DA NISEM KOGA DRUGEGA

Tajana

Tajana je stara 38 let, je umetnica, ki poje, slika, animira otroke, se nenehno izpopolnjuje in skozi delo živi svoje sanje. Njena največja sreča je hči, ki je trenutno v najstniških letih in s katero imata kompleksen odnos matere in hčere. Tajanin videz ne izdaja dolgoletnega notranjega trpljenja, ki se je začelo takrat, ko ji je hči prvič opisala, kaj počne očka z njo, ko sta sama. Na zunaj Tajana deluje brezskrbna, lahkotna, polna idej in energije. Še danes, po desetih letih od trenutka, ko ji je hči zaupala skrivnost, ki da je ne sme nikomur razkriti, pove, da je njena velika želja, da se nič od opisanega ne bi zgodilo, in da so vsi znaki, ki jih je opazila pri otroku, zgolj naključje, ne posledica spolne zlorabe. Trudi se živeti naprej, a je jezna in zagrenjena od negativnih izkušenj s sistemom, ki je, kot pravi, povsem zatajil pri zaščiti hčere pred zlorabo. Njen nekdanji partner ima visoko izobrazbo in znanja s področja psihologije in psihoterapije. Deluje šarmantno in na prvi pogled prijazno in prijetno.

ZDAJ BI BILA PRIPRAVLJENA ITI TUDI NA EVROPSKO SODIŠČE

Hči zdaj počasi odhaja od doma, gre v srednjo šolo v drug kraj. Mislim, da bom zdaj soočena s tem, kar se je dejansko zgodilo. Do zdaj se nisem imela časa ukvarjati s tem, saj je bilo treba živeti navadno, normalno življenje, zato da sva nekako funkcionirali. Razmišljanja sem potisnila na stran, zaradi preživetja. Zdaj čutim, da se lahko zgodi, da bo vse to prišlo za mano. Zdi se mi, bi po vsem, kar se je zgodilo, zdaj bila pripravljena iti tudi na evropsko sodišče, vendar ne sama. Vem, da nas je več, mater, katerih otrokom se je zgodilo podobno. Nekatere so z otroki pobegnile daleč stran, ker jih niso mogle zaščititi. Enkrat bi bilo treba to povedati

naglas, kdo so ljudje na položajih v stroki, ki delajo strašno škodo, ker delajo na načine, zaradi katerih bi morali že zdavnaj zgubiti licenco. Ker smo šle vse čez iste ljudi, ponavljajo se ista imena, isti načini, isti pristopi.

SREČANJE S KLINIČNIM PSIHOLOGOM IZ TUJINE

Na srečo sem šla v tistem času, ko mi je hči opisovala nenavadne situacije z očetom, na seminar nekega kliničnega psihologa z Norveške, imela sem srečo, da je takrat prišel v Slovenijo. Prosila sem ga za pogovor, povedala sem mu, kaj mi je hči povedala in kako so ravnali sodni izvedenci v svojih postopkih. Namenil mi je precej časa za pogovor in še danes sem mu hvaležna. Rekel je, da je to katastrofa največje vrste in da bi pri njih zaradi takšnih načinov izvedenec dosmrtno izgubil licenco. Predlagal mi je tako: »Glede na to, da je sistem zatajil, bo za vaju s hčerjo pogubno, če se zdaj boriš. Tvoja hči mora imeti vsaj enega človeka, pri katerem ima nekaj normalnega. Vsaj en zdrav steber. Če se boš zdaj borila, v tem času, ko ona raste, boš ti izgubila živce in ona bo izgubila mamo.« Predlagal mi je, naj imam fokus samo na najbolj osnovne, vsakdanje reči, na šolo in podobno. Ko sem videla, kakšen človek je, bila sem tudi na njegovem seminarju o prepoznavanju spolnih zlorab in načinih ugotavljanja teh, kako je rahločuten do otrok, ki jih sprašuje, me je njegov nasvet ustavil, da nisem naredila česa, kar bi pozneje obžalovala. To je res situacija, v kateri ne veš, kako delati. Otroka želiš zaščititi, ne moreš ga kar pustiti nezaščitenega.

A POTEM MU JE MORALA PA LULČKA VOHATI

Najbolj grozno je bilo, da sem jo bila prisiljena tudi po tem, ko mi je povedala stvari, ki so kazale na spolno zlorabo, pošiljati k njenemu očetu. Pri hčerki sem prvič opazila, da nekaj ni v redu, ko sem šla službeno v tujino. Takrat je bila prvič dva tedna sama z njim. Vmes sem jo klicala in je bilo vse videti v redu. Ko pa sem se vrnila, se me je oklenila, njega pa je odrivala in kar naenkrat ni več želela niti v vrtec. Hotela je biti samo ob meni in z mano. Sklepala sem, da je stiska nastala zaradi moje dvotedenske odsotnosti. A njeno vedenje je kar trajalo, sploh ni več želela biti v vrtcu, tam je nenehno jokala, dokler nisem prišla. Iz vrtca so me po treh urah že klicali, ker niso več zdržali, da samo joče in me kliče. Menila sem, da jo je strah, da bom spet kam odšla.

Kmalu potem, ko sem zapustila njenega očeta, mojega nekdanjega partnerja, hči je bila takrat stara štiri leta, je začela risati risbice. Risbice so bile najprej povsem

nedolžne, punčke in rožice, ampak zraven je pa govorila, da je neka skrivnost na teh risbicah, ki da je ne sme povedati, ker da so na sliki lulčki in ne vem, kaj še vse. To je začela risati, potem ko sva brali neko pravljico in je sredi pravljice, v kateri sta nastopala oče in hči, vprašala: »A potem mu je morala pa lulčka vohati?« Po tem dogodku je začela vse to risati in govoriti, da ne sme povedati. Mislila sem, da ne sme povedati, kaj je na risbici, ker so po njeni razlagi na njenih slikah to bili lulčki, da ji je zaradi tega nerodno. To se mi načeloma ne bi zdelo nič posebnega, ampak potem je ponavljala in ponavljala, da ne sme povedati, da ne sme povedati. Pripovedovati je začela tudi o tem, da je na sliki lulček, ki mlati luliko, da je sluzast in da smrdi. Pa da ima punčka čez usta zaprto zadrgo in da ne more govoriti.

Začelo me je skrbeti. Odločila sem se, da grem k psihologinji, za katero sem vedela, da se ukvarja tudi z zlorabami. Ona je takoj reagirala. Rekla je, da že risba kriči po spolni zlorabi, da ji hči sploh ne potrebuje ničesar povedati, da gre zagotovo za spolno zlorabo. Še posebej zato, ker ni samo risba, ampak je zraven še govor o sluzi in vonju. Jaz o vsem skupaj nisem bila prepričana, ona pa me je prepričevala, da moram nujno odreagirati in prijaviti na CSD. Tam so me nemudoma napotili na policijo, rekoč, da so jo dolžni sami obvestiti, a da bo bolje, če jih jaz, ker se bo sicer štel meni v škodo, da nisem jaz prijavila in s tem zaščitila otroka.

LJUBOSUMEN JE BIL, DA LAHKO DOJIM, ON PA NE

Po enem mesecu, ko sva se spoznala, sem zanosila. Že v drugem mesecu nosečnosti nisem smela iti nikamor, če nisem dobila njegovega dovoljenja, ker da se zdaj, ko nosim njegovega otroka, ne morem več sama odločati. Ni mi dovolil oditi na snemanje albuma z vlakom v drugo državo. Navajena sem bila na samostojnost, tako da sem kljub prepovedi šla. Album sem pač morala dokončati. Ko sem se vrnila, z mano ni govoril nekaj tednov. Enako je naredil, ko sem mu rekla, da se ne želim poročiti. Ves čas me je kaznoval z molkom. Med nosečnostjo pa je izrazil ljubosumje, da sem lahko noseča, on pa ne. To ni bilo v šali. Ljubosumen je bil tudi, da lahko dojam, on pa ne.

Poročila sva se nekaj mesecev po tem, ko sva se spoznala. Gledala sem ga in si mislila: »Ojoj, a z njim se bom poročila? Pa saj zgleda ko en mulc!« Vse je bilo tako na hitro, nisva se niti dobro poznala. A bila sem noseča. In moja primarna družina je razpadala, zato pri njih nisem mogla dobiti pomoči, saj so bili sami v hudih stiskah. Toda zdelo se mi je, da odnosa ne morem kar prekiniti, saj nimam kam iti. Naenkrat nisem bila več samostojna. Zaradi nosečnosti mi je bilo strašansko slabo in tako sem bila popolnoma odvisna od njega. Deloval je dokaj nezrelo, infantilno, upala

sem, da se bo sčasoma, ko malo dozori, to spremenilo. Še vedno je bil živ spomin na sanjski prvi mesec in vse sem želela narediti, da bi bilo spet tako kot takrat.

Tudi spolnost je bila velik problem. Na začetku me je prosil, naj bom potrpežljiva, ker je preveč občutljiv. Seks je bil po njegovem samo za razmnoževanje. Kadar sem želela imeti z njim spolne odnose »kar tako«, je rekel, da je to čisto preveč in da sem preveč *potrebna*. Še dobro, da sem že prej imela partnerja, da sem vedela, kaj je normalno in kaj ni. Vse je bilo zavozlano. Zelo *zavozlan* človek je bil, hitro je začel s pokroviteljskimi pripombami, zdaj si žena, zdaj si mama, zdaj ne smeš več biti umetnica, to ni noben poklic, moraš se lotiti nečesa resnega. Pa sem od svoje ustvarjalnosti dobro živela.

Zelo pokroviteljski je bil, kaznoval je mojo samostojnost. Seks je bil katastrofa, ni bilo intimne, če pa je bila, je bila tako slaba, da sem bila obsojena na celibat. Rekel mi je, da seks ni tako pomemben kot to, da dobro kuha. Ni se mu zdelo nujno kakor koli ukrepati, četudi ni bil star niti 30 let. V enem letu sem iz ustvarjalne, dobro stoječe samostojne ženske prešla v nekakšen srednjeveški položaj podrejenosti. Bila sem ob svoje krasno stanovanje in prihranke, ki sem jih vložila v njegove lesarske stroje. Prej sem živela s sostanovalko v luksuznem stanovanju, v katerem sem imela svoj studio ... Nato pa sva šla na svoje, veliko sva se selila. Porabil je vse moje prihranke. Čutila sem, da ni v redu, ampak sem naredila vse, da bi bilo. Čutila sem, da je negotov vase, in sem želela narediti vse, da bi zrasel, da bi bil bolj prepričan vase in da bi lahko končno normalno zaživel.

Na prvi pogled je bil izredno lep, šarmanten, spreten na mnogih področjih. Znal je očarati. Ko pa sem pozneje po naključju govorila z njegovo direktorico, je ta rekla, da se ga boji, da je »psiho« in da ima z vsemi neke tihe spore. Najprej je deloval krasno, kmalu pa se je pokazalo, da je vse to samo laž. Pozneje sem izvedela, da je šel »na svoje«, ker se s sodelavci v službi ni več razumel. Ena od njegovih sodelavk mi je pozneje opisovala, da je bilo v službi grozno vzdušje, dokler ni odšel. Da so bili nad njim najprej navdušeni, potem pa je začel z vzvišenim odnosom do drugih, da ni z nikomer govoril in da je bilo zelo neprijetno.

Ko sem odšla, sem vzela samo svoje knjige, glasbila in obleke. On je vzel avto, ki mi ga je podarila mama, in vse drugo vredno, kar sva imela. Od njega sem se odselila po štirih letih. Pred tem sem že večkrat želela oditi, a sem ostala, ker sem videla, kako težko bo to za hčer. Želela sem se mirno dogovoriti glede vsega, da le ne bi bilo spora. Pa sva morala žal na sodišče, ker normalen dogovor ni bil mogoč. Sodišče je določilo, da je hči en teden pri meni, en teden pri njem. Hči je to doživela, kot da sem jo zapustila, velikokrat je jokala po telefonu, naj pridem ponjo, ko je bila pri očetu. Ker zaradi odločbe tega nisem mogla storiti, je kar

nekako zamrznila v odnosu do mene in se začela do mene vesti sovražno. Več let sem od nje poslušala očitke, da sem jaz kriva, da nismo več družina in da sem ubogega atija zapustila.

Ko pogledam nazaj, sem bila od nekdaj človek, ki je vedno želel poskrbeti, da je vsem okoli mene dobro. Zase pa sploh nisem imela občutka, kako sem. Med očetom in mamo, ki sta bila večino časa v sporu, sem bila kot nekakšen strelodod. Skrbela sem tudi za mlajšega brata in zelo zgodaj sem morala biti odgovorna in samostojna. Še zdaj imam težave s tem, da v skrbi za počutje drugih pozabim nase. Prepoznavanje svojih potreb in mej je zame velik izziv.

V odnosu z njim sem se ujela v zelo nezdravo situacijo. Počutila sem se strašno ujetu, zanosila sem v nerodnem trenutku, moja starša sta se takrat ločevala, mama je bila na koncu z živci. Prej smo bili vsi zelo povezani, med njuno ločitvijo pa je zaradi tega nastal velik razkol. Bilo je zelo stresno obdobje. In ravno takrat se je pojavil on, ki je deloval, kot, da vse družinske dinamike dobro razume. Predvsem pa, da razume mene. Takrat je ravno končeval študij zakonske in družinske terapije. Ko sem izvedela, da sem noseča, sem bila sicer močno presenečena, a hkrati polna upanja. Bila sem sveže zaljubljena in prav vsem je bil moj novi partner strašansko všeč. Zdelo se je, kot bi padel z nebes. Tudi če sem ga poznala šele en mesec, sem verjela, da bo krasen očka! Potiho sem tudi upala, da bo otrok spet povezal mojo primarno družino, saj je bila to prva vnukinja. Pa se to žal ni zgodilo ...

ODNOS S HČERJO

V štirih letih življenja z njim sem čutila, kot da nekdanji mož nenehno tekmuje z mano v starševstvu. Že med nosečnostjo je bil zlovoljen, da on ne more biti noseč. Med dojenjem je bil ljubosumen, da tudi on ne more dojiti ... Vedno tekma in poniževanje mene pred hčerjo. Če sem kaj rekla, je rekel nasprotno, vedno se je šel igro moči. Ta dinamika je bila nenehna.

Zdaj imava s hčerjo mešan odnos. O vsem se pogovarjava in nimava nobene tabu teme. Včasih pa dobi tisti hladen in vzvišen pogled, ki me tako močno spominja nanj ... Naučila se je tudi manipulacije, kar je meni tuje in precej strašljivo. Je sicer zelo posebna in nadpovprečno inteligentna, navzven deluje zelo samozavestno, a je v sebi precej negotova.

SODNI IZVEDENCI

V nekem trenutku me je hči začela spraševati, kaj se je dogajalo v preteklosti. Povedala sem ji, kako je začela risati risbice, kaj so meni strokovnjaki rekli, kako naj delam in zakaj sem morala k izvedencem. Povedala sem ji, da še zdaj ne vem, ali se je zloraba zgodila ali ne. Čez pol leta pa mi je omenila, da se spomni, da je nekaj bilo, ampak se ne spomni točno, kaj. Zadnje izvedenke se spomni, pravi, da jo je dolgo mučila, bilo je res trikrat po pet ur, vsi trije z njenim očetom smo bili izmenično pri njej. Med izpraševanjem je sedela v očetovem naročju in sodna izvedenka, klinična psihologinja, jo je vprašala: »Si morala atiju res vohati lulčka?«

Takrat, ko se je vse to dogajalo, ko je začela risati, sem v eni od varnih hiš zaprosila, da naju sprejmejo, ker se nisem počutila varno, a so rekli, da potrebujem potrdilo. Da naju ne morejo vzeti, ker nimam potrdila s sodišča. Zato sem se nekaj časa skrivala pri prijateljici. Bila me je smrtna groza, da bi oče prišel po hčer, ker ni imel prepovedi približevanja. Preden smo prišli do prvega izvedenca, je minilo osem mesecev, do takrat bi lahko samo prišel in jo odpeljal, kamor bi hotel, in je ne bi več videla. Prva izvedenka hčerinega očeta sploh ni zaslišala, ni se z njim srečala, samo na podlagi tega, kar je on napisal, je pripravila izvedensko mnenje.

Ko sva bili s hčerjo naročeni pri drugem izvedencu, se je nekdanji partner kar naenkrat znašel v sobi, nenapovedano. Pri tem izvedencu sem bila prepričana, da sem na preizkusu živcev, ker so bile za pogovor tako nemogoče razmere. Poleg tega, da smo bili vsi trije s hčerjo soočeni v isti sobi in je bila hči zaradi tega povsem iz tira, sem morala po tem soočenju v drugo sobo reševati kar obsežen IQ-test. Med reševanjem IQ-testa sem lahko slišala vse, kar je nekdanji partner govoril v drugi sobi. Vmes pa sem morala občasno v naročju držati hčer, ki je vsa iz sebe hodila v sobo. Polovice testa nisem izpolnila. V izvedenskem mnenju je bilo na koncu zapisano, da ima on tako dober IQ, da je verjetnost za spolno zlorabo minimalna ali nična, jaz pa da imam tako podpovprečnega, da sem si narobe razlagala dogajanje.

Po tolikih letih vseh teh absurdnih postopkov se ti lahko zmeša. Čudim se, da nisem komu kaj naredila. Izvedenec je napisal mnenje v zelo kratkem času, dele mnenj je prekopal iz tega, kar je prejšnja izvedenka, ki se z nekdanjim partnerjem sploh ni srečala, napisala. Ko sva bili s hčerjo pri prvi izvedenki, je morala sama dve uri čakati v čakalnici, da se je izvedenka v tem času lahko pogovarjala z mano. Hči je bila takrat stara pet let. Dve uri je zunaj na hodniku na računalniku gledala risanke. Na enem od izvedenskih srečanj sva morali biti s hčerjo ob osmi uri zjutraj na drugem koncu Slovenije in v neki bolnišnici v čakalnici sedeti med psihiatričnimi bolniki. Pridružil se nama je še njen oče.

Od strokovnjakov sem si želela samo najbolj normalen človeški odnos in strokovnost. Izvedenci pa so žal vsakič izhajali s položaja moči. Skrajno nečloveški in ponižujoč odnos. Bilo je zelo hudo. Če hčere ne bi pripeljala na pogovore z izvedenci, bi na sodišču veljala za še bolj problematično. Želela pa sem samo zaščititi otroka. S kakšnim namenom bi si izmislila to, kar mi je hči povedala?

Vsi izvedenci so zaključili podobno, spolne zlorabe se ne da niti potrditi niti ovreči. Jaz bi si najbolj želela, da nič od tega, kar je hči govorila, ni bilo res. Verjamem pa, da bi lahko naredili preglede na bolj človeški način, ne pa da te dodatno uničijo v okoliščinah, ki so povsem neprimerne. In vem, da mi to niti ne bi nihče verjel, da se je res zgodilo, saj je bilo res preveč neverjetno in grozno. Svoje delo zagotovo lahko opravijo na bolj občutljiv način in tudi tako dobijo odgovore, ki jih morajo dobiti. Kar je tudi z video posnetki dokazal norveški strokovnjak. To, da se otrok znajde v isti sobi s potencialnim storilcem, se mu je zdelo kriminalno. Pri njih je kaj takega nedopustno in nemogoče. Pri nas redna praksa. Seminar je bil namenjen psihologom, kriminalistom in vsem, ki se ukvarjajo s področjem spolnih zlorab.

Če bi šla še enkrat skozi to, bi verjetno delala drugače, ampak to je zato, ker že imam izkušnjo. Takrat sem vseeno mislila, da sistem funkcionira in da so zares strokovni in ne, da dodatno viktimizirajo.

INSTITUCIJE

Na centru za socialno delo je bil ob neki priložnosti poleg treh uslužbenk tudi pravnik, ki mi je rekel: »Kaj se vi sploh še greste, saj so vam štirje izvedenci rekli, da nič ni bilo.« Odgovorila sem mu, da ne morem zaupati izvedencu, ki preiskuje tako, da otroka posadi očetu v naročje in ga vpraša, če je moral očetu res lulčka vohati in lizati. Ali pa določa možnost zlorabe glede na IQ. Pravnik me je nejeverno pogledal in mi pred vsemi rekel: »Gospa, vi potrebujete nujno pomoč, pojdite po pomoč, ker ne obstaja na svetu izvedenec, ki bi to naredil.« Takrat sem povedala, da imam vse posneto. Nekdanji mož, ki je bil tudi povabljen na sestanek, se je zadržal: »A veš, da je to kaznivo dejanje? Zato boš plačala!« Res je, ko sem videla prakso prejšnjih dveh izvedencev, sem jih naskrivaj začela snemati, ker mi sicer nihče ne bi verjel, da se res lahko kaj takega dogaja pri strokovnjakih. Snemati sem začela, ker se mi je zdelo to nujno potrebno, saj sem potrebovala dokaz, da so postopki povsem nestrokovni in naravnost kriminalni. Ko sem se vračala s centra, sem si posnetke doma prvič zavrtila. Kar tresla sem se, ker me je bilo strah, da sem morda res že nora, da se mi je vse skupaj samo zdelo in da morda ni bilo tako, kot sem si zapomnila. Pa je bil posnetek še mnogo hujši od tega, kar mi je ostalo v spominu.

Med drugim sem posnela tudi, kako izvedenka hčeri reče, da laže. In da je kriva, da sva šla z očjem narazen.

Od centra za socialno delo sem takoj na začetku doživela veliko pritiska, da moram to, kar mi je hči povedala, takoj prijaviti. In da je bolje, da prijavim jaz, ker se sicer šteje, da nisem zaščitila otroka. Škoda je, ker se je potem vse to obrnilo proti meni. Kot mama sem poskušala narediti vse, da bi otroka zaščitila, in delala sem točno to, kar so naročili, da moram. Tako mi je ena od socialnih delavk rekla, da bi moral nekdanji partner izgubiti pravico do stika z otrokom, potem pa jo je on poklical po telefonu in ji grozil, češ da me je ona nagovorila, naj prijavim spolno zlorabo. Takrat se je prestrašila in se umaknila. Prav tako je na centru za socialno delo psihologinja trdila, da je vse jasno, da se na slikah vse vidi, potem pa se je umaknila in ni hotela več sodelovati. Počutila sem se, kot da so me nekam porinili, potem pa se umaknili in me pustili samo.

V MENI JE VSE RAZBRAZDANO

V meni je vse razbrazdano zaradi vsega, kar se je dogajalo. Ko sem šla na CSD in policijo, sva bila še poročena, a sem se že odselila od njega. Rekli so mi, da je bilo videti, da se mu zdaj, ko sem šla stran od njega, hočem maščevati. Zakaj bi se mu hotela maščevati? Hotela sem samo obvarovati svojo hčer pred možnostjo zlorabe. Ni namreč vsakdanje, da štiriletna deklica razlaga o sluzastih lulčkih, ki smrdijo, in o skrivnosti, povezani s tem, ki je ne sme izdati.

Potem ko sem šla na policijo in prijavila spolno zlorabo otroka, sem poklicala nekdanjega partnerja in mu to povedala. Preden sem mu povedala, sem ga še vprašala, ali bi hči lahko kako prišla v kakršen koli stik s slikami, revijami ali filmi, s čimer koli, kar bi pozneje opisovala na način, kot je opisala. Preden je vedel, da sem ga prijavila, je zatrdil, da to ni možno, ko pa je slišal, za kaj gre, je rekel, da ima doma knjigo o spolnosti in da jo je verjetno našla.

Stiki pod nadzorom niso bili izrečeni, ker so štirje izvedenci podali mnenje, da zlorabe ne morejo ne potrditi ne ovreči. Ker sva imela težave v komunikaciji, saj mu jaz nikakor nisem zaupala, nama je center za socialno delo celo grozil z odvzemom hčere, če ne bova začela bolje komunicirati. Kako naj se lepo pogovarjam in dogovarjam o stikih z osebo, ki je osumljena spolne zlorabe mojega otroke? Kako? Predlagali so nama terapije, prisiljena sem bila v to, da ne bi izgubila hčere. Povsem brez denarja, ura terapije pa je stala 80 evrov. Terapevtko sem vprašala, kako naj se z njim pogovarjam, če mi je hči zaupala, da jo zlorablja. Bila je ogorčena nad

mano, rekla je, da ne sodelujem in da sem problematična. Nisi jim smel reči tako, kot je, kot da bi se morala iti neko igro. Moja odvetnica me je opozorila, da ne smem reči, da vem, da jo zlorablja, da o tem sploh ne smem govoriti. Hči pa mi je o tem govorila. Pripovedovala mi je o duhcu, o svojem skrivnem prijatelju, ki mu je lahko te stvari povedala. Dolgo časa je napovedovala, da mi mora nekaj povedati. Neko skrivnost. A da ne more. In nato je, ko se je skrila pod rjuho, povedala, da se je z atijem igrala »te stvari«. V nekem trenutku, ko je to ob večerih večkrat ponovila, sem se odločila, da posnamem, kar govori, ampak to pozneje ni bilo uporabljeno kot dokaz. Izvedenec je napisal, da je na posnetkih alarmantno, kaj govori otrok, ampak da vseeno ne morejo posnetka šteti kot dokazno gradivo, ker obstaja možnost, da sem ji jaz naročila, naj to pove. Jaz sem pa vedela, da ji nisem.

USTREZNA POMOČ

Hči ni bila vključena v neposredno pomoč. Jaz sem hodila k terapevtki na Društvo SOS telefon, da bi zdržala vse pritiske. Terapevtka je presodila, da mora otroka pustiti pri miru, ker je dal že toliko skozi.

Na terapiji je bilo dragoceno imeti nekoga, ki se je spoštljivo vedel do mene in mi je verjel. Pomembno mi je bilo, da ni zanikala mojih občutkov. Poslušala je in sprejela, kar sem povedala.

Na institucijah so mi očitali, da odtujujem otroka očetu. Ampak ali ni to najbolj normalno, da ga odtujiš od takega očeta? Sporočilo institucij meni je bilo, da je bolje imeti očeta, ki posiljuje, kot ne imeti očeta.

OVADIL ME JE ZARADI LAŽNE PRIJAVE

Po ovrženih sumih spolne zlorabe me je ovadil za lažno prijavo. Ko sem bila na zatožni klopi, se spomnim, da sem se tresla. Če ne bi imela posnetkov, bi si res mislila, da sem nora, saj so se na sodišču vsi do mene obnašali, kot da sem kriminalka. Tudi njih je popolnoma očaral. Med sodno obravnavo sem po naključju prišla v stik z nekim vrhovnim sodnikom. Pokazala sem mu dokumentacijo in bil je zgrožen, kako je bilo vse v postopku že od začetka narobe. Priporočil mi je neko odvetnico, ki se je zelo zavzela zame, da nisem bila obsojena zaradi krive ovadbe. Hotela sem samo zaščititi otroka.

Stiki otroka z očetom so bili določeni trikrat na mesec po cel vikend. To je pomenilo, da sem jaz dobila šolo, obveznosti, vse čez teden, plus voziti jo k njemu in nazaj skoraj 500 kilometrov na vikend.

NEKDANJI PARTNER JE BIL ZARADI SUMA SPOLNE ZLORABE V PRETEKLOSTI ŽE ENKRAT OVADEN

Ko sva se spoznala, mi je povedal, da se mu je pred časom zgodila huda krivica. Da je bil ovaden na sodišču zaradi suma spolne zlorabe dvoletnega otroka. Prijavila ga je babica otroka, ki ga je pazil. Babico so starši otroka razglasili za neprištevno. On mi je rekel, da je bila ljubosumna, ker sta z dečkom imela tako lep odnos. Verjela sem mu. In žal mi je bilo zanj, da se mu je zgodila tako huda krivica. Ko pa mi je hči povedala o skrivnostnih igricah z atijem, sem se spomnila te zgodbe. Na sodišču pa sem slišala iste besede, ki so pred leti veljale za babico ... Da sem bila ljubosumna na njun lep odnos in da sem ga zato prijavila. Tiste babice ni več. Dečkovi starši in družina pa so postali njegovi najboljši prijatelji.

VSE, KAR BI SI ŽELELA IN POTREBOVALA OD SISTEMA, SEM NATO DOBILA OD NEVLADNIH ORGANIZACIJ

Zelo sem hvaležna, da sem imela v Društvu SOS telefon vso podporo. Pomaga tudi slišati zgodbe drugih mam, ki so šle čez isto, zaradi občutka, da nisi sama. Kar bi si želela in potrebovala od sistema, sem dobila od nevladnih organizacij. Moji hčeri se je vse to dogajalo pred desetimi leti. Če je sistem še vedno takšen, kot je bil, se ne bi več odločila za prijavo. Umetnost me je rešila, glasba me je rešila, skozi glasbo sem se vlekla iz teh temnih lukenj. To je bila moja glavna terapija, da sem preživela in da se mi ni zmešalo. In je še vedno.

MOJE SPOROČILO

Moje sporočilo, če bodo morda ljudje, ki delujejo v sistemu, brali to knjigo: to je bila popolna zloraba mene in hčere. Agonija se je vlekla leta ... Ne samo da mi sistem ni pomagal zaščititi hčere, celo kaznovati so me želeli, z zaporno kaznijo ali

odvzemom otroka, v primeru, če je ne bi pustila v kremplje očetu, ki jo je zlorabljal. Nepojmljivo grozno. Del mene je popolnoma otopel in otrdel, da sem lahko preživila. Sebe sem morala navznoter ubiti, da nisem koga drugega.

GROZIL MI JE, DA ME
BO POSILIL, POLIL Z
BENCINOM, RAZKOSAL
IN VRGEL V KISLINO

Rubina

Rubina je 50-letna svetovljanka s sedmo stopnjo izobrazbe. Velik del svojega življenja je preživela v tujini, vedno je bila vedoželjna, rada se uči jezikov in spoznava različne kulture. Delala in živela je v Nemčiji, potovala po Južni Ameriki in ob tem razvila globoko zaupanje do ljudi, na potovanjih je namreč vedno naletela na prijetne osebe. Povsod, kjer je potovala, se je počutila varno. Ko je med rutinskim zdravstvenim posegom izgubila očeta, na katerega je bila zelo navezana, je ostala doma, v Sloveniji. V službi opravlja delo vodje in prevzema zahtevne delovne naloge. V življenju so njene temeljne vrednote poštenost, sočutnost in delati dobro za celotno skupnost. Devet let po izgubi očeta je skoraj dobesedno na cesti srečala moškega, za katerega pravi, da bi lahko bil lik iz grozljivke. Do takrat namreč ni poznala nasilnega vedenja. Pove, da jo je na neki način ukradel družini ter v njen vsakdanjik vnesel neopisljiv strah in nasilje. Z njim ima 15-letnega sina. Spoznala ga je leta 2004 in z njim ostala do leta 2018.

VEDNO SEM NALETELA NA RESNIČNO PRIJETNE LJUDI

V življenju sem bila veliko v tujini. V Sloveniji sem se vpisala na fakulteto in kmalu ugotovila, da potrebujem znanje še kakega jezika, zato sem se zaposlila kot varuška v Nemčiji. Ko so me poklicali na razgovor za to delo, sem se predstavila z besedami, ki sem jih znala, ni jih bilo veliko, a so me sprejeli. Tako sem se preselila v Nemčijo, kjer sem pri neki družini preživela dve leti. Družina je bila prijetna, z otroki so se veliko pogovarjali in jim izkazovali veliko ljubezni. Pri njih je vladalo sproščeno ozračje. Tudi mene so sprejeli kot del družine, skrbela sem za enega

od otrok, ki sem mu zjutraj pripravila zajtrk in se do sredine dneva ukvarjala z njim.

Nato se je v Sloveniji začela vojna. Odločila sem se, da ostanem v Nemčiji in tam nadaljujem šolanje. Najprej sem želela študirati arhitekturo, a sem se zadnji trenutek odločila za francosko modno šolo. Zdaj sem zaposlena v Sloveniji in delam za neko italijansko znamko, povezala sem torej študij z zdajšnjo zaposlitvijo. V Nemčiji sem se počutila varno, tam imam strica, in vedno sem imela občutek, da se lahko obrnem nanj, če bi kar koli potrebovala. Z domačimi v tem času nisem imela veliko stikov, saj takrat še ni bilo mobilnih telefonov. V Nemčiji sem spoznala veliko različnih ljudi, naletela sem res samo na zelo prijetne. Vmes sem bila še petkrat v Južni Ameriki, saj sem v Nemčiji spoznala fanta, s katerim sem se skoraj poročila, vendar sva se na koncu razšla.

Ko sem se vrnila v Slovenijo, je moj oče doživel infarkt. Po treh mesecih je bil operiran, a je na žalost umrl. Takrat se mi je vse v življenju kar malo podrlo, starša izgubiti čez noč v takem rutinskem posegu srca, je težko. Na očeta sem bila navezana in bilo mi je težko. Živela sem pri mami, hodila sem v službo in se veliko družila s prijatelji.

OSEBA KOT IZ GROZLJIVKE

Devet let pozneje, leta 2004, sem spoznala »njega«. Spoznala sva se skoraj na cesti. Takrat nisem niti pomislila, da lahko v življenju naletiš na tako osebo. Kot da je iz prišel iz kakšne grozljivke. Na potovanjih sem, verjetno zaradi pozitivnih izkušenj, razvila globoko zaupanje do ljudi. Tudi v Južni Ameriki, ki velja za nevarno deželo, sem se počutila dobro, saj sem bila povezana z domačini, vse je bilo lepo in dobro.

Spoznala sva se malce nenavadno. Nekega dne sem parkirala avto in za brisalec mi je pripel listek s telefonsko številko. Po štirinajstih dneh sem ga poklicala in od takrat sva bila po telefonu vseskozi v stiku. Že takoj na začetku me je veliko spraševal, kam grem, kje delam in spontano sem mu odgovarjala, saj takrat tega nisem prepoznavala kot nadzor. Sčasoma je začel pritiskati name, naj pustim kolegice, da jih ne potrebujem, saj sem zdaj vendar z njim ...

Ko gledam nazaj, je bil že na začetku posesiven, govoril mi je: »Ne boš hodila tja, zdaj imaš mene, ne potrebuješ toliko prijateljev.« Odtujeval me je od mojih prijateljev in prijateljic pa tudi od sorodnikov. Moja mati je večkrat rekla, da me je ukradel družini. Tudi jaz sem to na neki način začela opazati, vendar kar nisem mogla

stran, kljub njegovemu toksičnemu obnašanju. Preden sem ga spoznala, sem ob nedeljah mamo pogosto peljala k maši, sčasoma pa sem to začela zanemarjati. Vsak vikend sva bila s partnerjem skupaj. On je bil s Hrvaške, tako da sva »živela« po hotelih na Hrvaškem in v Sloveniji.

Na državni meji so naju cariniki večkrat preverjali in opazila sem, da jim je partner znan. Že takrat se mi je zdelo, da se morda ukvarja s kakšnimi kriminalnimi dejanji. Ko sva se vozila, je imel vedno pri sebi telefon. Ko sem ga prosila, naj ga nima nenehno pri sebi, je vedno postal zelo živčen. Bil je tudi ljubosumen na vse okoli mene. Verjetno ga je motilo, ker sem bila do ljudi prijazna in odprta. Sploh če sem se pogovarjala s kakšnim mlajšim moškim, me je osorno gledal.

Rekel mi je, da na Hrvaškem živi v veliki hiši s sestrčno, ki ima dva otroka. Pozneje sem ugotovila, da so to bili njegova žena in njegova otroka. Včasih sem mu za »sestrično« dala tudi kakšne stvari, ki jih nisem več rabila, tudi obleke, ki so mi bile premajhne. Grozno mi je, ko se spomnim na to, kajti takrat seveda nisem vedela, da je poročen in da ima dva otroka, niti sanjalo se mi ni, saj sva tri leta čisto vse vikende in praznike preživljala skupaj. Skupaj sva preživljala tudi nova leta. Njegovi prijatelji mi recimo do danes niso rekli nič, pa so vedeli, da je poročen.

Tisto leto decembra 2007 sem zanosila. Malo za tem mi je vendarle povedal, da je poročen, da ima dva otroka in da ju ne namerava zapustiti. Takrat se mi je sesul svet. Rekel mi je, da lahko naredim splav, potem si je glede tega večkrat premislil. Vedno sem si želela otroka, stara sem bila že blizu 40 let, in nisem si mislila, da bom sploh kdaj zanosila. Otroka sem kljub pritiskom obdržala.

BALA SEM SE GA, ON ME JE »IMEL«, PO NJGOVEM SEM BILA »SAMO NJGOVA«

Velikokrat me je bilo ob njem strah, bala sem se ga. Vedno me je preverjal po telefonu: kdaj grem iz hiše, kje sem, kdaj pridem nazaj, s kom sem bila, nenehno sem se mu morala javljati. Enako se je obnašal, ko sem bila v službi.

Neko noč v hotelu v Italiji, kjer sem bila službeno, je prišel za mano. Bil je nasilen do mene, predvsem psihično. Zmerjal me je, mi govoril, da sem neumna, da me v službi izkoriščajo, da bi me morali več plačati. Bil je glasen, takrat je z mene strgal tudi pižamo ... Zjutraj pa je sedel nasproti moje direktorice na kavi pri zajtrku, se smehljal, kakor on najlepše zna, jo celo osvajal, dokler ni došla, da je to moj partner, ko sem tudi jaz prišla na zajtrk.

Nisem se počutila varno. Nekoč je kopiral moj telefonski imenik, ko sem spala. Potem je ponoči, okoli polnoči, klical ženske iz imenika in jim govoril, kako so lepe, kako bi seksal z njimi ... Klical je vsevprek, od moje ginekologinje do moje sestre. Moja sestra je takrat vložila ovadbo zaradi zalezovanja, vendar so na policiji rekli, da to ni zalezovanje, ker je to oseba, ki jo je ona poznala, in da zato ne gre za zalezovanje. Pisal ji grde stvari, kaj bi on počel z njo. Ko sem bila noseča, me je nekoč sestra poklicala, češ naj pogledam, kje je v tem trenutku on. Rekla sem, da je pod tušem. Takrat mi je povedala, da jo je klical izpod tuša, in to ne prvič.

Ko sem rodila, je v porodnišnico prišel uro po porodu, naslednji dan pa ga ni bilo. Ko sem bila odpuščena iz porodnišnice, je ostal en dan pri meni v Sloveniji, potem pa je prihajal v presledkih na 14 dni vsaka dva meseca. V mesecu februarju sva šla z otrokom v njegov apartma na Hrvaškem. Čas porodniške sem preživela v njegovem apartmaju na morju, bila pa sem vedno sama. Kljub temu sem se počutila z otrokom izpopolnjena, bila sem predana temu malemu bitju in poskušala sem odmisлити njegovo vedenje.

Apartma, v katerem sem živela, je bil blizu njegovih staršev, ampak k njim nisem hodila. Njegovi starši niso spoznali najinega sina, samo enkrat sem njegovo mamo srečala na sprehodu.

V njegovi družini je patriarhat zelo poudarjen. On me je »imel«, bila sem »njegova«. Saj je zame tudi skrbel, vendar z denarjem, ki sem mu ga posodila in ki mi ga nikoli ni vrnil. Uporabil ga je, da me je razvajal. To sem ugotovila šele potem, ko sem hotela, da mi ga počasi začne vračati. Vzela sem celo kredit, da sem mu lahko posodila, nisem pa vedela, da je to edini denar, ki ga ima. Ta kredit sem odplačevala dvanajst let. Pozneje sem to omenila tudi na sodišču, vendar denarja nikoli nisem dobila nazaj.

GROZIL MI JE, DA ME BO POSILIL, POLIL Z BENCINOM, RAZKOSAL IN VRGEL V KISLINO

Večkrat mi je grozil, če česa nisem naredila, kot je pričakoval. Nekoč sva bila skupaj v avtu, bil je jezen name in mi je rekel: »Zdaj boš pa že videla.« Močno sem se prestrašila, nisem vedela, kaj namerava. Sredi ceste sem potegnila ročno, šla iz avta in poklicala policijo. Ta je prišla, zaslišala njega in mene. Izgovarjal se je, da sva se prepirala zaradi finančnih težav. Zaslišana sva bila posebej, vsak od naju je dobil zapisnik, on je moral plačati 360 evrov za kršitev javnega redu in miru. Policija me je vprašala, ali se bova odpeljala skupaj domov in ali se počutim varno. On me je

spet pregovoril, da sva se nekako pomirila, in skupaj sva odšla domov. Od takrat mi ni dal več niti centa za otroka, prej je za otroka še kaj kupil, potem pa nič več – tako me je kaznoval, ker sem si drznila poklicati policijo.

Otrok je bil takrat star dve leti in pol, in to je bilo prvič, da sem se mu uprla. Od tega dogodka je tudi manj prihajal v hišo. Vsakič, ko je prišel, me je bilo zelo strah. Govoril mi je: »Ti ne boš nikamor šla.« To sem doživljala kot prikrito grožnjo, da mi bo kaj naredil, če bi odšla. Potem mi je začel pisati strašna, grozilna sporočila. Leto dni pred odločitvijo, da ukrepam, sem njegovo ustrahovanje prek telefona začela shranjevati. Ko sem v začetku leta 2018 prišla po pomoč v Društvo SOS telefon, sem imela vse to za dokaz, kaj doživljam. Tega imam za izvoz, z žaljivkami in vsem, kar mi je pisal.

Še preden sem prišla na SOS telefon, sem šla na policijo, povedala sem, kaj se dogaja, nisem pa podala ovadbe za nasilje. Deloval mi je zelo nevaren, bil je tudi zelo nepredvidljiv. Nisem vedela, s čim se ukvarja, rekel mi je, da je bolje, da ne vem. Ne vem niti ali je imel orožje, sumim, da ja. Njega se vsi bojijo, res ne vem in pravzaprav nočem vedeti, s čim se ukvarja.

Predvsem ponoči me je bilo zelo strah, da mi bo kaj naredil, zaradi groženj in načina, kako je z mano govoril. Močne, grozeče besede.

Govoril mi je, da me bo polomil, da me bo zažgal, naj si to zapomnim. Da ne vem, s kakšnim norcem imam opravka ... Spomnim se, ko mi je rekel, da se že vozi v Ljubljano, da me bo našel, kjer koli že bom, in da me bo pretepel, da me bo posilil in polil z bencinom. Pa da me bo zaprl doma in mi ne bo dovolil, da hodim v službo, pa da mi bo naredil težave v službi, da me bo uničil. Pa da se bo spravljal na mojo celotno družino. Da si niti predstavljati ne morem, kaj vse nam bo naredil. Grozil mi je, da me bo razrezal na koščke, vrgel v kislino, zalil z betonom ... Doživljala sem smrtno grozo in strah. Z otrokom sva se potem zatekla v varno hišo.

PREIMENOVAL SE JE V MOJ PRIIMEK

Kazenski postopek se proti njemu vodi od leta 2018, tudi na družinskem sodišču teče postopek glede skrbništva in preživnine od istega leta. Noben postopek še ni zaključen. Ko sem ga prijavila zaradi nasilja, je bil že sedem let fizično in psihično nasilen do mene, od leta 2011.

Prvič sem šla na center za socialno delo, ko je bil otrok star devet let, in sicer zaradi otroškega dodatka in preživnine. Ta je bila sicer sodno določena že v času, ko še ni

bil nasilen. Leta 2009 so mi na CSD svetovali, naj, glede na to, da ne živiva skupaj, to formalno urediva. Preživnina je bila določena v višini 100 evrov mesečno, vendar je od njega nisem prejemale, saj je sodišče sprejelo, da mi jo on »daje na roke«, kar pa ni bilo res. Njegov komentar je bil, da saj mi nič ne manjka. Sodnica je njegov predlog, da bo preživnino dajal v gotovini, na moje presenečenje brez razprave sprejela.

Iz strahu pred njim sem šla v začetku leta 2018 še na policijo. Policista sem vprašala, kaj naj naredim, če pride, saj sem ga doživljala kot zelo nevarnega. Rekel mi je, naj takrat pokličem policijo, ampak vedela sem, da če on pride in šele takrat pokličem, bo prepozno. Rekli so, da je to vse, kar lahko policija naredi. Povedala sem jim tudi, da ima verjetno orožje, pa so rekli, da ko se bo nekaj zgodilo, bodo prišli.

Pri njem sem živela samo v času porodniške. Potem sem se zaradi večjega občutka varnosti in tudi zato, da bi me nehal prepričevati, naj ostaneva skupaj, preselila k mami, kjer z otrokom živiva še danes. Sinov peti rojstni dan nismo več praznovali skupaj, stikov med njim in mano je bilo vse manj.

Moja mama mu je kmalu prepovedala, da bi prihajal v njeno hišo, ker je bil nasilen do otroka, nekoč ga je s palico močno udaril po roki. Njeno zahtevo je obrnil v očitke, češ da ga nikoli nismo sprejeli, čeprav to ni bilo res. Nikomur nisem povedala, da je poročen, da mu to ne bi škodilo v odnosih z mojimi. Pozneje je še enkrat prišel k nam in vprašal, če lahko zaradi otroka prespi v mamini hiši. Dovolila sem mu, ampak me je bilo zelo strah, da nam ne bi česa naredil. Ko mu je mama popolnoma prepovedala prihajanje v hišo, sem se počutila dobro, bolj varno.

Otrok je odhajal k njemu na stik približno enkrat na mesec, to je bila njegova zahteva, saj sodišče glede stikov še do danes ni odločilo. V maju 2018, ko je prišel po otroka v Slovenijo, in to k mami, kjer sva z otrokom živela, sem se ga spet močno prestrašila. Ko je prišel, je dejal: »No, zdaj sem pa jaz kot ti!« Preimenoval se je v moj priimek! Dejansko si je na upravni enoti spremenil priimek v mojega. Bilo me je grozno strah. Kaj to pomeni, zakaj je to naredil? Ko sem mu takrat predala sina, bilo je za prvi maj, sem jokala, ker nisem vedela, kaj se dogaja, kaj to pomeni. Velikokrat mi je namreč grozil, da mi bo vzel otroka, da ga bo on vzgajal, da bo otroka vzgojil kot kriminalca, mene pa da bo vrgel v kislino.

Kljub vsemu mu otroka nikoli nisem želela vzeti. Trudila sem se za ta srečanja, ki mi niso bila prijetna. Tiste prvomajske praznike je torej otrok preživel pri njem. Ker sem po telefonu začutila, da otrok ni dobro, sem odšla na Hrvaško in tam eno noč prespala. Tistega večera je bil fizično nasilen do mene. Hotela sem pobegniti, dala sem ključ v vrata, se želela zakleniti v sobo, ampak nisem uspela obrniti ključa, nato pa je prišel v sobo. Vpila sem, on pa je dal televizijo naglas, da se ni slišalo, ko me

je tepel. Močno me je prijel za obraz, da ne bi kričala. Čudi me, da se otrok takrat ni prebudil. Morda se je, pa je ostal tiho.

POT DO SVOBODE

Ko se je preimenoval v moj priimek, sem se začela spraševati, kaj bo naredil, kaj načrtuje. Takrat sem se začela pripravljati, da se umaknem na varno. Priporočili so mi varno hišo zunaj Ljubljane, da me ne bi našel. S sinom sva šla najprej za nekaj dni v Nemčijo, želela sem si umirjene počitnice. Ker je on nenehno preverjal, kje sem, sem sinu razložila, da očetu ne bova povedala, kje sva, da sicer to ni prav, ampak da mu bova povedala pozneje. Nadzoroval me je tudi prek sina, kupil mu je mobilni telefon, da je bil sin nenehno dosegljiv. Ko sva se vrnila iz Nemčije, je bil dogovor, da se umaknem v varno hišo. Da naju ne bi izsledil prek telefonov, sem izključila tako njegov kot svoj mobilni telefon. Takoj po prihodu iz Nemčije sva se s sinom vselila v varno hišo zunaj Ljubljane.

Nekdanjemu partnerju sem sporočila, da se glede otroka dogovarjava samo še prek institucij. Ko sem prišla v varno hišo, se je začela pot do svobode. Prej sem se počutila res zelo ogroženo.

V varni hiši sem imela veliko podpore, pogovorov, bil je red, česar sem bila navajena, veliko smo hodili ven pa na morje, ob reko, v različne dele Slovenije. Prvič sem imela celo plačo, prvič sem bila brez kredita, imela sem dober občutek. S sinom sva imela končno mir.

Na CSD sem imela občutek, da mi strokovna delavka na začetku ni vsega verjela. Ampak potem, ko ga je prvič videla, ko sva s sinom že prišla iz varne hiše, ko je bil narejen prvi zapisnik, kako bodo potekali stiki in ga je videla, kako mi agresivno govori: »Ti si moja žena, šli bomo skupaj na dopust ...« Pokazal se je v pravi luči, ona je razumela in videla dinamiko, zaskrbelo jo je.

V varni hiši so mi pomagali dobiti brezplačno pravno pomoč. Potem sem na policiji vložila kazensko ovadbo zaradi preživetega nasilja, na sodišču vlogo za prepoved približevanja in vlogo za določitev stikov, skrbništva in preživnino.

Oče otroka se je leta 2018 na centru za socialno delo strinjal, da sem skrbnica otroka jaz, on ima stike vsaka dva tedna za vikend, poleti pa 14 dni takoj po šoli in en teden v avgustu. Tega se lani ni več držal, stik je samovoljno podaljšal. Ko sem na eni od sodnih obravnav na družinskem sodišču sodnico vprašala, na koga naj se

obrnem, če ne bi vrnil otroka ob pravem času, je skomignila z rameni. Preživnine ne plačuje in je nikoli ni. Jaz sem morala na sodišče posredovati milijon dokazov, kam dajem denar. Predložiti bančne spiske, koliko dobim denarja, od kje, kako ga porabim. Kazenska ovadba zaradi nasilja nad mano, postopek glede stikov, preživnine in skrbništva v letu 2023 torej še vedno potekajo na sodišču, vse skupaj traja že od leta 2018.

Na družinskem sodišču smo imeli veliko sodnih obravnav. V zadnjih petih letih je na obravnavo prišel samo enkrat, nikoli ni bil zaslišan. Vedno se je opravičil, imel je čas za vse, razen za svojega otroka. Enkrat pa, ko je prišel, je sodnico na sodišču za preživnino prepričal, kako je on super in da bo plačeval preživnino kar na roke.

V kazenski zadevi je vse zanikal, poniževanje, psihično nasilje, ekonomsko izrabljanje, tudi fizično nasilje. Zaslišani smo bili jaz, moja sestra, strokovne delavke iz varne hiše. Postopek na sodišču še ni zaključen. On še vedno lahko manipulira z otrokom, z mano. Dejansko še vedno dela, kot on hoče. Po vsem, kar vidim in slišim, menim, da on izvaja psihično nasilje nad otrokom in da se zdaj do otroka vede tako, kot se je vedel do mene. Letos ga je učiteljica v šoli vprašala, če ga ati kdaj udari, ker je bil v šoli malo drugačen. In je rekel: »Ja, me je, v preteklosti, zdaj me pa ne več.« Meni tega otrok nikoli ni povedal.

Zdaj se ga po dolgem času že eno leto ne bojim več. Pri temu so mi pomagali v Društvu SOS telefon, ko pa sem prišla iz varne hiše, sem se obrnila na družinsko terapijo pri frančiškanih, kjer sem imela krasno osebo. Takrat je šlo strašno veliko stvari iz mene. Nato sem se spet obrnila na SOS, priporočili so mi gospo, h kateri sem hodila več kot eno leto. Še vedno hodim na svetovanja v Društvo SOS telefon.

NE ŽRTEV, AMPAK PREŽIVELA

Zelo mi pomaga, ker so v službi razumevajoči. Spomnim se službenega potovanja v Bologno, ko sem od njega začela dobivati klice. Ker sem postala živčna, me je direktor vprašal, ali je vse v redu. Takrat sem v službi prvič padla v jok in povedala, kaj se dogaja. Direktor mi je rekel: »Rubina, vi si pa tega ne smete dovoliti. Pojdite prijavit, poiščite odvetnika.« Tako da sem potem o tem tudi razmislila. Direktorju sem povedala, da razmišljam, da se bom morala odmakniti, da naj se pripravijo, da najdejo še kakšno novo osebo. Pa mi je rekel, da če potrebujem več časa, naj samo povem, da se bodo lahko pripravili.

Opazila sem, da varna hiša in CSD nista šla skupaj v razmišljanju, kako pomagati. V varni hiši so bolj razumeli, kaj se dogaja, težili k zaščiti mene in otroka. Na CSD niso razumeli, kakšne pritiske sem doživljala od njega. Niso imeli enakih pogledov. Prav spomnim se, kako smo sedeli na enem od multidisciplinarnih timov. Strokovna delavka s centra za socialno delo ni razumela te grozljive situacije, zagovarjala je njega. Šele pozneje, ko je on na centru pokazal svojo agresijo, je bolje razumela, kaj se dogaja.

Veliko so mi pomenile podpore v varni hiši pa na Društvu SOS telefon in v službi. Tudi moj zdravnik je bil podporen. Pozna me 15 let, dal mi je bolniško, da sem se lahko malo sestavila. Podpiram predlog za dodaten dopust za žrtve nasilja. Ljudje potrebujejo čas, da se odmaknejo, ampak ko je tako nasilje, se v bistvu ne moreš odmakniti. Ampak se moraš, če želiš, da se stvari uredijo. To je cel proces. In tega včasih na institucijah ne razumejo.

Mislim, da bi lahko sebe imenovala preživela. Nisem več žrtev nasilja, ampak sem preživela.

GLEJ NOŽKA,
PA BO ŠEL VRATEK

Stanka

Stanka je stara skoraj 60 let in nasilje v družini je doživljala skoraj celo svoje življenje. Prihaja iz vasi, navajena je trdega dela, a žal se je skozi življenje morala navaditi tudi nasilja. Nasilje je doživljala tako od moža kot tudi od očeta in drugih sorodnikov. Zlasti hudo nasilje je doživljala od bivšega partnerja, ki ji je tudi večkrat grozil, da jo bo ubil. Stanka je bila s pomočjo sestre vseeno tako močna, da je uspela nasilje prekiniti – odšla je, podala prijavo in zdaj živi mirnejše življenje. Z nekdanjim možem imata dva polnoletna otroka. Stanka je po izobrazbi šivilja, upokojena za polovični delovni čas. Njen nekdanji partner pa je po izobrazbi električar in je upokojen.

»PRI NAS DELAMO IN SMO TIHO.« TEGA PRAVILA SEM SE DRŽALA,
BILA SEM TIHO

Prihajam z vasi, živel sem na kmetiji v stari hiši. Bili smo velika družina, osem nas je bilo: stari oče in stara mama, moji dve sestri, moj oče in moja mama, stric in jaz. Pozneje sta pri nas živela še teta in bratranec. Živeli smo skromno. Moški v moji družini – oče, stari oče in stric – so imeli težave z alkoholom, veliko so se topli in razbijali. Takrat smo ženske – jaz, mama, sestre in teta – jokale in bežale iz hiše, dokler se niso umirili. Ne spomnim se sicer, da bi bila kdaj tepena. In rada sem delala na kmetiji, z mamo in sestrami smo morale poprijeti za vsako delo, oče je namreč že v moji mladosti odšel na delo v tujino.

Stara sem bila 20 let, ko sem spoznala fanta, s katerim sem se potem tudi poročila. Bil je prijazen, lep in delaven. Sicer sem bila eno leto starejša od njega, ampak bil je

tudi z vasi in imel je narejene več šole od mene. Njegovi starši so me sprejeli, rekli pa so mi: »Pri nas delamo in smo tiho.«

Tega pravila sem se držala, bila sem tiho. Čeprav sem včasih tudi kaj predlagala, ampak me niso upoštevali.

NEKAJ ČASA JE BILO VSE V REDU, NATO PA SE JE ZGODBA PONOVILO

Po poroki se je najin odnos spremenil, čutila sem, da me moževa družina ne mara. Mož je bil vedno na strani svojih staršev, še posebej mame – tudi živeli smo pri njih. Bila so poniževanja, bila so zmerjanja in vedno sem bila obravnava kot manjvredna v odnosu do njega in njegove mame. Zato sem prvi mesec zakona tudi odšla nazaj k svojim, saj nisem več zdržala. Mož me je prišel iskat, in ker sem bila takrat noseča, sem se vrnila k njemu in njegovim staršem.

Nekaj časa je bilo vse v redu, nato pa se je zgodba ponovila. Ker sem bila noseča, nisem mogla veliko delati, saj sem morala počivati, in tega niso razumeli. Predvsem tašča tega ni razumela. Vedno mi je govorila: »Ko sem bila jaz noseča, sem delala, ve, ta mlade, pa samo počivate in nič ne delate.« Nič nisem rekla. Mož se nikoli ni postavil zame, počutila sem se ničvredno, zaničevano, veliko sem prejkala. Ko sem moža prosila, da bi se preselila na svoje, je vedno potegnil s svojo mamo. Ona je bila vedno na prvem mestu, pred mano, vsaj tako sem čutila. Veliko je bilo tudi govora o tem, kdo bo delal na kmetiji, če se odseliva. Mož je imel dober odnos s svojo mamo, do nje je bil prijazen in jo je upošteval. Če sta se z mamo kregala, je mož vedno okrivil mene.

Pri tustu in tašči smo živeli, dokler prvi otrok ni šel v šolo. Takrat nam je tast dal zemljo, z možem sva zgradila hišo in se odselila.

Ko sva se preselila na svoje, sva imela veliko dela, tako da se v glavnem nisva kregala. Ni bilo veliko grdih besed. Je pa že med gradnjo hiše mož začel piti in alkohola je bilo vedno več. Poniževal me je, bil je nesramen do mene, zlasti ko je pil. Nič nisem rekla.

Ko se je rodil drugi otrok, se je nasilje še stopnjevalo. Otrok prva tri leta življenja ni spal, in ker sem jaz skrbela zanj, tudi jaz nisem veliko spala. Mož je imel službo, zato mi ni mogel pomagati, ker da se mora naspiti – tako mi je rekel. Zaradi tega je bilo veliko kreganja. Čeprav sem tudi jaz takrat hodila v službo. Morala sem pač potrpeti. Nič nisem rekla.

Kmalu za tem sem zbolela za rakom na prsih.

BABA JE ZA UBIT

Ko sem zbolela za rakom, sem vsa dela opravljala s težavo, ampak mi nihče ni verjel, da težko delam. Mož mi je velikokrat rekel: »Kaj ne moreš, samo izmišljuješ si.« Ne samo da sem delala, skrbela sem tudi za svoja dva otroke.

Nato je zbolel še mož – za sladkorno boleznijo. Postajal je vedno bolj žejen in posegal za alkoholom, hodil po gostilnah s prijatelji in jaz sem hodila ponj. Med potjo domov me je preklinjal in me zmerjal, zakaj sem ga prišla iskat. To je postala navada: on je šel pit, jaz sem ga šla iskat in bila vedno znova kregana, poslušala sem grde besede iz njegovih ust. To se je dogajalo dan za dnem, če je bil vmes preveč bolan zaradi alkohola, je bil kakšnih 14 dni mir, ampak mu je vedno znova zadišalo. Bil je tako pijan, da je bil skoraj v komi.

Vedno bolj mi je grozil. Pred prijatelji je velikokrat rekel: »Baba je za ubit.« Ko sem to poslušala, sem se tresla in premišljevala o tem, ali je tega sposoben. Me ubiti. Do svojih prijateljev je bil namreč precej prijazen, čeprav jih je znal tudi kregati. Prijatelji so rekli, da niso vedeli, da je lahko takšen.

Včasih je bil tako pijan, da ni vedel, kaj dela. Tudi spomnil se ni, kaj je govoril. Včasih sem ga vprašala, zakaj mi je kaj groznega ali grdega rekel, pa mi je rekel, da ne ve, kaj govori, ko je pijan.

Vse pogosteje sem ga začela opozarjati, da mu preveč alkohola škoduje, ampak ni nič pomagalo. Postajalo je vse huje. Za vse sem bila kriva jaz.

GLEJ NOŽKA, PA BO ŠEL VRATEK

Enkrat mi je rekel: »Glej nožka, pa bo šel vratek.« To mi je rekel, ko smo klali pujska. In takrat sem prvič zbežala. Zbežala sem, ker sem se ga bala, nisem vedela ali je res to sposoben narediti. Potem je grozil z vrati traktorja, mahal je z vrati proti meni, jaz sem zbežala v hišo in trepetala. Večkrat mi je rekel, če sem mu kaj odvrnila ali se mu postavila po robu, da nisem vredna, da me zemlja nosi. »Tako babo zemlja nosi, zapri gobec.« In tako naprej. Včasih nisem uspela biti tiho. Bil je pijan in je klel »kurba, prasica«, močnejši je bil od mene. Zelo sem se ga bala. Tisto noč sem tako prvič zares zbežala od njega. Šla sem k sosedu in tam počakala svojo sestro, da me mož ne bi našel. Takrat sem o tem tudi prvič spregovorila s sestro. Odpeljala me je k sebi domov in prenočila sem pri njej, spodbujala in bodrila me je, da bi se počutila varno. Naslednji dan sem se vrnila k možu. Mlajši sin je še živel z nama.

Najina hiša je bila zaklenjena, čez nekaj časa sem slišala, kako odpira vrata in prijatelju razlaga, kako si bo »dal štrik za vrat«. Umiril se je, jaz pa sem se odločila, da bom pred njim tiho.

Več mesecev sem bila tiho, imela sva tihe dneve, tiho mašo. Ko sem bila tiho, je imel še večjo moč. Začel si je sam kuhati, čeprav sem to počela tudi jaz. Pred prijatelji se je hvalil, kako si ureja stanovanje pri svoji mami in da bo tam živel. Bila sem vesela, ko sem slišala, da se misli odseliti.

Sestra me je spodbujala, naj si poiščem pomoč, da bova skupaj poiskali pomoč. Ampak takrat še nisva šli v akcijo. Nekako sva se bali, da nam ob prijavi ne bodo verjeli, če se nič hujšega ni zgodilo. Kar se je pa dejansko zgodilo, ko je pustil službo.

UMIK V VARNO HIŠO: VEDNO BOLJ SEM SE GA BALA

Nasilje se je začelo stopnjevati. Alkohol je bil na dnevnem redu, čutila sem, da postaja vedno bolj bolan. Vedno bolj sem se ga bala. Ponoči nisem upala zaspati, saj je kričal: »Baba je za ubiti!«

Moje telo se je začelo tresti, postajala sem vsak dan bolj utrujena, neprespana, v stresu. Včasih nisem čutila nog. Moževo stanje pa se je slabšalo. Postajal je vse bolj nasilen, grožnje pa vse hujše.

Neko noč je dobessedno ponorel, kričal je, da me bo polil z bencinom in zažgal. »Baba je za ubiti!« Da me bo odgnal iz hiše in pripeljal mlajšo žensko, da se kurbam. »Kurba, prasica, prasica svinjska!« mi je govoril. To sem poslušala celo noč, zaklenjena v sobi. Nisem si upala niti dihati, vsa sem se tresla. Po nekaj dneh se mi je stanje poslabšalo, da nisem čutila noge, samo mravljinice. V tistem trenutku sem spet poklicala sestro in odšla sem na center za socialno delo. Tam so mi predlagali, da se umaknem v krizni center in podam prijavo na policijo, kar sem tudi storila. Še isti dan so me s taksijem odpeljali v krizni center, tam sem bila samo nekaj dni, nato sem odšla v varno hišo.

Zelo me je bilo strah tega – sprejema v varno hišo. Nisem vedela, kako poteka vse skupaj in kako se bom počutila. Zelo lepo so me sprejeli in na varnem sem bila tri mesece. Nudili so mi tudi brezplačno psihoterapijo.

Na CSD sem imela malo težav s komunikacijo, ker sem bila v velikem stresu, nisem

vse tako povedala, kot bi lahko. Saj so bili razumevajoči, ampak mogoče niso vsega dobro razumeli. Strojene so bile tudi napake v zapisu, ki sem jih videla šele, ko so začeli prihajati uradni dokumenti. Šele takrat sem videla, da ni vse tako zapisano, kot je bilo res. Poskušala sem sporočiti popravke, ampak niso bili upoštevani. Podala sem tudi pritožbe zaradi tega, vendar niso bile upoštevane.

Ker je bil tudi mož vabljen na razgovor in so naju soočili, nisem zdržala postopka prijave nasilja v družini. Mož je bil na razgovoru v zelo slabem stanju, zato sem prijavo umaknila. Premislila sem si, ker se mi je zasmilil.

NAZAJ DOMOV: KO SEM PRIŠLA DOMOV, ME JE HIŠA PRIČAKALA V RAZSULU

Moža je v tem času, ko sem bila v varni hiši, infarkt. Premeščen je bil v dom starejših, ker so nam rekli, da je nepokreten. Sin je začel plačevati dom. Jaz pa sem se odločila, da zapustim varno hišo in pomagam sinu pri stroških v hiši.

Ko sem prišla domov, me je hiša pričakala v razsulu. Vse slike so bile razbite, zavese sežgane, vseh 36 albumov z znamkami zažganih, vsi dokumenti zažgani. Prostori v hiši so bili vsi črni. Nekaj časa sem zdržala v hiši, saj sem imela veliko dela s čiščenjem.

A moje telo se je kmalu spet začelo oglašati. Začela sem se tresti, čutila sem mravljinice od glave do pet. Noge sem samo še malo čutila. Postajalo me je strah in slabo. Sin me je odpeljal k zdravniku, dobila sem napotnico za psihiatrično bolnišnico. Vrnila sem se domov, a sem se zaradi strahu in bojazni pred moževo vrnitvijo iz doma upokojencev vnovič zatekla v varno hišo. Tokrat nisem podala prijave za nasilje v družini, saj takrat ni bilo nasilja – mož je bil v domu, jaz pa sem bila doma s sinom. Mož se je pozneje v najino hišo tudi vrnil.

Preden se je vrnil, sem se zaradi strahu pred njim, umaknila v varno hišo. Vnovič sem se obrnila na CSD, kjer pa so mi povedali, da ne morem spet v varno hišo. Ampak ko sem poklicala neposredno tja, so povedali, da vedno lahko pridem.

Takrat sem podala predlog za ločitev. Želela sem tudi razdelitev premoženja, ampak sem se pozneje premislila. Bilo me je strah moževe reakcije. A tudi jaz sem veliko vložila v hišo in pomagala, veliko delala. Ti postopki še tečejo.

OBA OTROKA STA SE GA BALA

Ko sem se prvič umaknila v varno hišo, sta bila oba otroka že polnoletna. Tudi njun odnos z očetom je slab, najstarejši otrok stikov z očetom sploh nima. Nihče ne živi več doma, tudi mlajši otrok se je izselil v tistem času, ko sem se jaz drugič umaknila v varno hišo. Zdaj pri njem ne živi več, a zanj še vedno skrbi.

Do otrok je bil dober, ko je od njih kaj potreboval. Ko sta začela hoditi na različne dejavnosti, nogomet ali gasilske vaje, je bilo pa vse narobe. Prvega otroka je pri 18. letih nagnal iz hiše, naj si poišče svoje stanovanje, čeprav mu potem tudi to ni bilo prav. Oba otroka sta se ga bala.

DANES SEM V VARNI HIŠI IN SEM VESELA SEM, DA SEM TU

Danes sem v varni hiši in sem vesela, da sem tu. Srečna sem, da živim umirjeno življenje. Odiiti v varno hišo je hkrati boleče in dobro, saj sem se odločila za varno pot.

Tudi postopki v različnih ustanovah so bili v bistvu v redu. Pogovorili smo se o moji situaciji in oni so predlagali rešitve. Jaz sem jih sprejela, imela pa sem možnost tudi reči ne. Dobila sem tudi vse potrebne informacije. Danes še čakam na razvezo in sem v pričakovanju, kako se bodo zadeve rešile. Če so zadeve v zapisnikih navedene pravilno, potem tudi postopki tečejo dobro.

Vse bi storila enako, še več, nasilje bi danes zagotovo prijavila in tako bi svetovala tudi drugim ženskam.

Vsem ženskam, ki živite v nasilju, svetujem, da takoj poiščete pomoč – ne čakati. Vsi stresi, ki jih doživljate, peljejo v bolezen, pri nekaterih se ta odvije prej, pri drugih pa malo pozneje. Bodite borke!

ČEZ ČAS SEM SE ŠELE ZAVEDALA, DA JE TO POSILSTVO

Regina

Regina je stara 53 let, živi na vasi, ima višjo stopnjo izobrazbe in je zaposlena. V razmerju, v katerem je doživljala psihično, fizično, spolno in ekonomsko nasilje, je preživela 25 let. Nasilje je nad njo izvajal nekdanji mož. V zakonu sta se jima rodila dva otroka, sin in hči. Regina pravi, da je po odhodu iz nasilnega odnosa zacvetela. Danes, desetletje po ločitvi, je v srečnem razmerju, v katerem se počuti svobodna. Uči se novih stvari in hodi, kamor želi, ne da bi se za to morala zagovarjati in opravičevati. Tudi na potovanja s prijateljicami. Obenem se zaveda, da je nasilje, ki sta mu bila priči oba otroka, na njima pustilo velike posledice, zlasti na mlajšem.

ODRAŠČANJE OB PRIPOVEDOVANJU ŽENSK O NASILJU

Dolgo sem verjela, da je bilo moje otroštvo idealno, dokler nisem po ločitvi začela razmišljati, kako sploh gledam na moške in ženske. Stara mama je bila šivilja in k njej so hodile ženske iz vse vasi, vsaka je imela svojo zgodbo. Kot otrok sem te zgodbe poslušala ves čas. Bila sem še majhna in sem se takrat zraven njih igrala, ampak spomnim se zgodb o nasilju, ki so ga ženske doživljale in o njem pripovedovale. Stara mama je bila kot psihologinja, vse so se ji izpovedovale, vzela si je čas in se je z njimi pogovarjala, jim dajala nasvete. In sem samodejno, že kot otrok, zaznavala to, da moški varajo in da so lahko nasilni.

Zdi se mi, da so se te ženske zgodbe nekako zakoreninile vame. Čeprav pri nas doma nasilja ni bilo, moja starša se vpričo mene nista niti enkrat skregala. Za prptimi vrati sta uredila, kar sta imela za urediti. Včasih se je slišalo, da se malo bolj glasno pogovarjata, ampak nikoli nisem bila v središču nobenega prepira.

Ker smo imeli skupno hišo, so me v bistvu vzgajali stari starši. Vse se mi je zdelo dokaj idealno, čeprav sem zgodbe tistih žensk doživljala zelo močno in nekje v globini, se mi zdi, da se je v meni zakoreninila slaba podoba o moških.

Moških se nisem bala, sem pa nanje gledala zviška, pokroviteljsko. V smislu, da se ne znajo nadzorovati. Na splošno sem dobila negativen občutek glede moških.

Po končani šoli sem ostala v okolici svojega rojstnega kraja. Nisem se selila. V srednjo šolo sem si sicer želela v Ljubljano, ampak doma niso dovolili. So rekli, da sem premlada, zato sem ostala doma.

PRVI ZNAKI

Ko sem spoznala nekdanjega moža, sem bila stara 18 let. Pred tem sem imela dva fanta, ampak tisto ni bilo pristno. Bila sem zaprta vase, nisem bila zgovorna in nisem znala navezovati stikov. Že od nekdaj sem bila samotarka. Veliko sem se ukvarjala s športom, ampak sama. Imela sem prijateljice, fantov pa ne. Ti dve razmerji pred nekdanjim možem sta trajali mesec ali dva, tako da je bil odnos z nekdanjim možem prvi resen odnos.

Spoznala sva se, ko ga je bratranec pripeljal k nam domov. Pisala sva si, ko je bil v vojski, potem pa sva kar ostala skupaj. Ko sem nekoč želela končati razmerje, je rekel, da si bo nekaj naredil. Že takrat je grozil, kaj se bo zgodilo, če ga bom pustila. In sem se tolažila, da saj je priden, da je v redu, ima sicer določene hibe, ampak saj jih imamo vsi.

Moj oče je bil prvi, ki mi je rekel, še v fazi spoznavanja, ko sva še hodila: »Regina, ta fant ni zate.« In res, štiri leta sva hodila in sem tudi jaz videla, da to ni to. Spet sem želela končati razmerje, a sem ravno takrat ugotovila, da sem noseča. Svet se je vnovič obrnil in spet sem se tolažila, da saj ni tako slab, vsaj dela, je priden.

Določene stvari pa so me vendarle motile. Včasih kar ni znal nehati, kar nagajal je povsem brez povoda. Prosila sem ga, naj neha, pa ni, dokler se nisem razbesnela. Enkrat me je tako spravil ob pamet, da sem vanj zalučala kamen, bilo je še pred porodom. To so bili prvi znaki, da je med nama nekaj hudo narobe.

A ko si mlad in zaljubljen, ne delaš nič z glavo, kar malo te po luftu nosi. Ne vidiš opozorilnih znakov, da to pa res ni zate. Da so kakšne stvari res problematične. Kaj šele, da bi opazil nasilje. Ko sem zanosila, je bilo nekako logično, da se bova

poročila. Tako so takrat razmišljali vsi, tudi moji domači. Njegova mami je sicer rekla, da on ni zrel za to, in je imela čisto prav. Poročila sva se pri mojih 24., on pa je bil star 25 let.

Med nosečnostjo ni bil nasilen, sploh ne. Znal je biti zelo pozoren, sploh na začetku. Znal je pospraviti stanovanje, urediti stvari. Ampak hotel je imeti tisto svoje, ne glede na to, kako sem se jaz počutila. Ni se znal čustveno vživeti v drugega človeka, tega ni bilo.

Ko je bil otrok malo večji, se je začelo ljubosumje do otroka. »Kaj njega cartaš, kdaj boš pa mene?« je govoril. In sem spet šla naprej, nisem razmišljala, da je s tem kaj narobe. Morda sem imela toliko višjo toleranco do nasilja zato, ker sem kot otrok ves čas poslušala zgodbe tistih žensk, kako trpijo. Jaz pa nisem tako zelo trpela, vsaj tako se mi je zdelo.

To je bilo bolj psihično nasilje, ni bilo fizično. Čeprav se je večkrat zgodilo, da mi je zvijal roke. Oba z otrokom sva se jokala, ko je bil nasilen. Bil je posesiven in bolešno ljubosumen. »Zakaj si onega gledala, zakaj si se tako smejala?!« je govoril, ko smo se s kom družili. Ali pa če sem prišla s službenega izleta kako uro pozneje: »Kje si bila, prasica, kurba, s kom si se ...?!« In podobno.

KO TE PRAV KOŽA ZAPEČE, KO SE TE DOTAKNE

Na začetku najine zveze nasilja ni bilo, vsaj jaz določenih stvari nisem zaznavala kot nasilje. Bilo pa je tisto, da ni znal odnehati, ko je vrtal vame oziroma bil nadležen in žaljiv. V najinem odnosu sem pa čutila, da se je pilepil name in da mi pije energijo, ker je bil izrazito ljubosumen. Ves čas se je napajal z mano. Enako je bilo tudi na področju intimne. Dokler ni prišlo do spolnega akta, dokler ni dosegel svoje, mi ni dal miru. Ni me pustil zaspiti, dokler nisem dala nog narazen, dobesedno. Tudi ko sem imela menstruacijo, sem morala imeti spolne odnose z njim, ker je on to rabil. Dosti noči sem pre jokala. Šele čez čas sem se zavedla, da je to posilstvo, ker je do spolnih odnosov prihajalo pod pritiski. Takrat se mi je to zdelo samoumevno, da tako pač je, potem, sčasoma, sem spoznala, da ni tako.

Preveč je tudi zapravljal. V gostilni je šlo 600 evrov kar tako. Imel je sicer dobro plačo, a vseeno, ko je bilo treba iti na dopust, je bilo plačilo na meni. Predlagala sem kraj za dopust, on pa je rohnel: »A imaš denar, a imaš denar?!!« To je bil večni problem.

Zagotovo lahko rečem, da je bil drugačen z mano kot z ostalo okolico. Ko je bil med prijatelji, sorodniki, je bila to čisto druga slika. Tam je bil pripravljen pomagati, vse urediti, osladno prijazen je bil. V gostilni je moral počastiti vse. On je sicer spil sok, kavico, moral pa je druge počastiti, da so ga občudovali.

Hči je po ločitvi rekla: »Mami, to je tipičen narcis.« Še pred tem, ko je bila stara enajst let, je rekla: »Mami, loči se od tega norca.« Otrok mi je to rekel. In potem sem se res hotela ločiti, ko je bil drugi otrok star sedem let. Ko sem mu predlagala ločitev, sem imela pripravljene vse papirje. Rekla sem mu, da ne moreva več živeti skupaj, da mi je grozno. In takrat so se začela moledovanja v smislu: »Neee, saj se bom poboljšal, jaz sem zlati mož, jaz sem zlati mož,« je govoril.

Na mlajšega otroka je začel vplivati tako, da mu je, ko mene ni bilo zraven, govoril, kako bo oči zdaj bogi, da bo moral iti živeti drugam. Enkrat se je otrok začel jokati, medtem ko sva delala domačo nalogo. Ko sem ga vprašala, kaj je, je rekel: »Oči bo zdaj bogi, ko bo moral iti stran živeti, ko ne bo več z nami.« Tako zelo slabo je vplival na njega.

Vsak dan po službi je šel jest k svoji mami. Nanjo je bil zelo navezan. Mama je bila do njega posesivna. Kljub temu da sem skuhala kosilo, je on hodil na kosilo k njej, ker »njemu ona najboljše kuha in kuha samo tisto, kar ima rad«.

Kar dolgo časa sem potrebovala, da sem spregledala, da je to, kar doživljam, nasilje. Osem, devet let. V tem času se je samo stopnjevalo. Dotiki, ki jih sovražiš. Ko te prav zapeče koža, ko se te dotakne. Med drugim sem v neki točki prijela v roke nož, da bi ga ustavila. Ni znal nehati, ves čas je nekaj pikal z besedami, ko se je v nekaj zapičil: »Zakaj si šla, kam si šla, s kom si šla ...?!« Ni in ni nehal. Nadzor, ves čas.

Name je znal psihično pritiskati za znoreti. Do točke, ko ne moreš več in preprosto eksplodiraš. Razložila sem drugič, tretjič, potem pa sem vzela nož in rekla: »Nehaj, pojdi stran od mene, ker te ne morem več videti.« Grozno mi je reči, ampak nemalokrat so se mi porajale misli, da bi bila najbolj srečna, če bi se mu kaj zgodilo, da bi tako končno imela mir. Ko je delal kdaj kaj na naši visoki ograji, sem pomislila: »Padi dol, da se znebim tega bremena, da se znebim tega črva, ki rije po glavi in vsepovsod.«

Hočem reči, da sem se v sebi še vedno počutila močna, da lahko nekaj naredim, ampak nisem imela vzvodov. Nisem vedela, kako.

MOJI VIRI MOČI

Verjamem, da sem zdržala vse to, ker sem se ukvarjala z jogo. S športom sem se ukvarjala vsak večer. Kolo, sprehod. Največ moči pa mi je dala joga. Potem ko sem naredila jogo, me ni mogel več spraviti s tira. Ena ura joge, ki sem jo oddelala z otroki ali sama, me je tako pomirila, da je potem lahko govoril, kar je hotel.

Zaupala sem se kolegicam in prijateljicam. Strokovne pomoči pa nisem poiskala. Hrepenela sem po pravi ljubezni in čez čas sem spoznala moškega, v katerega sem se zaljubila. Z njim sem tudi prevarala moža. Takrat sem videla, da je odnos lahko nekaj čisto drugega. Tudi prek njega sem dobila moč, da grem. On mi je pomagal in rekel, da naj ne bom taka brisača. »On v tebe briše vso svojo svinjarijo,« je govoril. Pomagal mi je tako finančno kot psihično. In potem sem zmogla.

Kljub vsemu pa tega v tistem obdobju ne bi zmogla, če ne bi odšla na družinski inštitut, kjer sem jim povedala, kakšna je situacija. Predlagali so, da pridem enkrat z njim, da ocenijo razmere. Sicer sem mu večkrat rekla, da rabi psihiatra, da rabi pomoč, da nekaj ni v redu z njim, a je bil njegov odgovor vedno »ne«. Po njegovem je bil on »zlati mož, najboljši mož, kaj govorim neumnosti«.

Ko sem naredila greh prešuštva in je mož za to izvedel, se je kalvarija doma stopnjevala. Pokala so vrata, razbijal je stvari. Spet sem mu rekla: »Pojdiva na svetovanje, da vidiva, kje sva, da vidiva, če še lahko rešiva zakon ali se ločiva.« Jaz sem vedela, da se hočem ločiti. Šla sem tja zato, da bi njemu pokazala, da ta odnos ne vodi nikamor.

Končno sva šla na svetovanje. Svetovalec je najprej poslušal mene, potem še njega. On je seveda ves čas pljuval po meni, nič lepega ni imel povedati. Svetovalec je rekel: »Gospod, ali vi veste, kako se zdaj vaša žena počuti?« In on odgovori: »Ne.« Svetovalec reče: »Gospod, ali veste, kako se jaz zdaj počutim?« On odgovori: »Ne.« Svetovalec: »Gospod, mene boli želodec, boleti me je začela hrbtenica, ko sem vas samo poslušal.« Nato me pogleda in reče, da me ne razume, kaj sem tako dolgo počela s tem človekom.

Na poti domov sem poslušala: »Saj ti si se to vse z njim že prej zmenila, da naj tako govori.« Nič mu ni bilo jasno, samo on, on, on in on je najboljši. Čez dva dni sem poklicala psihoterapevta, pri katerem sva bila in mu rekla: »Ne vem, kako se ga naj znebim, s tem človekom več ne mislim in ne morem živeti.« In je odgovoril: »Ne morete se ga, razen če pokličete policijo, šele takrat bo videl, da gre zares. Vi njemu ne morete nič dopovedati, ker vas ne jemlje resno.«

Zvečer je mož spet razgrajal, uboga otroka sta to poslušala, drl se je, me zmerjal. Rekla sem, naj se umiri in da se v miru dogovorimo, ali pa bom poklicala policijo. Na to mi je posmehljivo rekel: »Ti boš poklicala policijo?«

In sem poklicala. Pogovarjala sem se s policistko, ji povedala, da mož razgraja in da me je strah za življenje. Rekla sem, da sva v procesu ločitve in da ne vem, kaj naj naredim. Policistka me je vprašala, ali me je udaril. Rekla sem, da še ne, ampak se bojim, kaj bo, ko me bo. Nakar je mož prišel v sobo in rekel: »Zdaj se boš pa še lagala, da telefoniraš policiji?!« Vzel je telefon in ga vrgel na tla. Čez 15 minut je bila policija pri hiši.

Ko so prišli, je razlagal, da ni on nič kriv. Videla sem, da je prebledel, ko je rekel: »Kaj pa zdaj?« Medtem ko je mene zasliševal kriminalist, je on razlagal policistom, kakšna prasica in svinja da sem. To je začel razlagati tudi kriminalistu, ki je zasliševal mene. Kriminalist mu je odgovoril: »Zdaj se pa kar ustavite, če ne, vas bomo vklenili in odpeljali v pripor.« Nato se je ustavil in potegnil nazaj.

Na koncu je dobil denarno kazen, ni pa bilo to obravnavano kot nasilje v družini. Ampak od takrat mu je pa le kliknilo, da zdaj gre pa zares. In mi je dal mir, ni več vpil in tolkel po hiši. Vseeno pa se ni izselil vse do takrat, ko je bil postopek ločitve do konca zaključen in sem ga izplačala.

Ob ločitvi se nisem naslanjala na institucije. Moč in pomoč sem našla v zdajšnjem partnerju. On je bil moje orodje, da se izvlečem iz tega. On me je potegnil ven iz tega bolnega odnosa. Druge podpore, razen njegove, nisem imela. Nisem imela več staršev, ker so že umrli. Na institucije se nisem obračala.

Moja izkušnja z institucijami je zelo skopa. Ko sva se ločevala, sva šla na center za socialno delo na razgovor glede stikov z otroki, in to je bilo to. Omenjeno izkušnjo s policijo, kriminalistom, ocenjujem kot zelo pozitivno. Kriminalist je bil odločen človek, ki je takoj ustavil možovo nasilno in žaljivo vedenje.

GROZA ME JE BILO STIKOV OTROKA Z NJIM

Kot sem že omenila, sem se prvič želela ločiti, ko je bil sin star sedem let. Ampak nisem vedela, nisem znala. Bilo me je strah tega, da če se ločim, bo otrok, ki je star sedem let, moral preživljati vikende z njim in njegovo mamo, brez nadzora. Tega me je bilo groza.

Ni šlo za to, da bi jim on fizično kar koli naredil. Ampak recimo, ko smo se igrali, je s tistim pushy odnosom znerviral otroke, in ko so se oni najbolj jokali, se je on še kar smejal. Ves čas sem morala biti zraven, kot posrednik. Enostavno ni imel meje, ni imel empatije. Vse je delal kot nekakšen fjakarski konj, brez občutka za to, kaj potrebuje druga stran.

Zaradi tega sem se odločila, da v tem toksičnem odnosu ostanem, saj sem mislila, da otroci z njim ne smejo biti sami. Po ločitvi dejansko en otrok tri leta ni govoril z njim, ker je, ko ga je poklical, govoril samo grdobije o meni in mojem zdajšnjem partnerju, namesto da bi otroka vprašal, kako je.

Če bi se danes vrnila v času nazaj, bi se za odhod iz nasilnega odnosa odločila že prej, dosti prej. A nisem želela pustiti otrok z njim. Verjetno nisem naredila prav, ampak nisem imela druge možnosti, nisem je videla.

Proti njemu nisem nikoli podala kazenske ovadbe. Ne vem, če to obžalujem. Pravzaprav se ne želim spuščati v to. Zdaj je to mimo. Takrat sem razmišljala na način, da ne bi kazensko preganjala očeta svojih otrok. Zadostovalo je, da sem bila tako močna, da sem njegovo nasilje lahko prenesla in mu tudi oprostila. Samo da gre vsak svojo pot. Kar je bilo, je bilo. A zdi se mi, da če bi nad mano izvajal hujše fizično nasilje, takrat ne bi oklevala.

Drugim ženskam bi priporočila, da nasilje prijavijo takoj. Jaz bi morala prijaviti že prej, ampak sem živela v veri, da samo psihičnega nasilja ne moreš prijaviti. Verjela sem tudi, da ljudje ne prijavljajo, če jim nekdo zvija roke. Nisem bila dovolj oza-veščena.

STARE RANE

S sinom nimava več pravih stikov. Ko sem našla novega partnerja, je sin rekel, naj ne hodi k nam, a tega nisem resno jemala. Nisem si znala predstavljati, da ne bi hodil k nam domov, če je to zdaj moj partner. Pomagal mi je pri delu doma, na vseh področjih, s sinom in hčerjo smo skupaj pomagali na njegovem vikendu. Zdaj sva poročena.

Res je, da sta imela hči in sin včasih pripombe glede njega, ker je malo starejši in zelo načelen. In meni se je zdelo dobro, da otroka poznata tudi kakšno drugo plat moškega, ne samo tisto, ki smo jo poznali do zdaj. Načelen, pravičen, za mene se je zmeraj potegnil v smislu, da mi morata pomagati.

Nato je v življenje mojega sina pred nekaj leti prišlo dekle, ki zelo psihoanalitično gleda na vse. Kup stvari pri njej me je zmotilo, nekaj, ko glede človeka nimaš dobrega občutka ... Ampak sem jo sprejela. Normalno, če je sin zaljubljen, sprejemem vse s široko odprtimi rokami. Včasih sem rekla, da se mi kaj ne zdi prav in da se s čim ne strinjam.

Zdi se mi, da je punca v njem prebudila stare rane. Rekla je tudi, da moj sin nima nikogar, s komer bi se lahko pogovoril. Na to sem ji rekla: »Kako to misliš? Ima mene, ima očeta, ima mojega partnerja, ima sestro.« Včasih se ne strinja in ona se hitro vznemiri. In ko se ona malo vznemiri, se on še trikrat bolj in sem potem jaz najslabša.

Sin nekaj časa ni prišel domov, sploh nisva govorila, samo zdiral se je name in mi metal za deset let nazaj, da zakaj sva se drla s fotrom vpričo njega, da je moral on to poslušati, da saj bi lahko šla ven, da on ne bi tega slišal. Zdelo se mi je, da smo to že predelali, ampak očitno nismo, o tem se nismo pogovarjali, tega nismo predelali in zdaj je to izbruhnilo ven pri njegovih 23-ih letih. Tudi to mi je očital, da mi je rekel, naj moj partner ne hodi k nam, pa sem ga vseeno pripeljala. Očita mi, da ga nisem upoštevala.

Ko sva se ločevala, je bil sin star 14 let, še vedno je bil otrok, na stikih pa mu je nekdanji mož ves čas grdo govoril o meni, kakšna sem jaz, kakšen je moj partner. Sin je ves čas to poslušal in mislim, da se zaradi tega zdaj tudi on znaša nad mano.

MANJKALE SO MI INFORMACIJE

Kakšno leto dni nazaj sem se prvič obrnila na nevladno organizacijo, ki pomaga žrtvam nasilja. To je bilo Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja. Želela sem skupaj s sinom iti po strokovno pomoč. Predlagala sem, da greva oba. Ker se sploh ne znava več pogovarjati. On ni šel, jaz pa sem se vključila v svetovanje.

Veliko mi je pomagalo, da sem to predelala, da sem se naučila, da je treba postaviti meje in da je v bistvu sinovo življenje njegovo, naj ga živi tako, kot ga živi. Da je treba imeti malo distance. Res sem bila zelo navezana na otroke, tak človek sem, da mislim, da moram spremljati vse. Saj ne, da komandiram, ampak da dam kak nasvet. Ampak to očitno ni to, moraš jih povsem izpustiti.

Najhuje mi je, da otrok nisem vključila v neki program, da bi jim pomagali. Ob najini ločitvi center za socialno delo sinu ni ponudil psihološke pomoči, svetovanja, pa čeprav je bil še mladoleten otrok. Otroka bi takrat morala hoditi k psihologu.

Ob ločitvi smo si sprva vsi odahnili, posledice nasilja so se na otrocih začele kazati pozneje. Zato mislim, da je ključnega pomena, da ti nekdo predstavi, katere možnosti so, kakšno strokovno pomoč lahko dobiš.

Ker ko si v nasilju, te je sram, da se ti to dogaja, da nisi znal pošilhtati lastne družine, jemlješ to na sebe, čeprav nisi ti kriva. Se trudiš, ampak te je sram, da se je to dogajalo. Poleg tega pa nočeš izpostavljati otrok, ker to je le njihov oče. Vse mogoče ti roji po glavi. »Če zdaj vsem povem, kakšen je njihov oče, bodo še otroci stigmatizirani,« sem takrat razmišljala.

Ko si v tej situaciji, ni dovolj, da so informacije v medijih, da imaš internet. Ko si vpet v kolesje družine, službe, niti ne gledaš po internetu. Nimaš časa razmišljati o tem, da rabiš pomoč. Sploh ne veš, da jo rabiš. Manjkale so mi informacije.

Ko pokličeš policijo, je že nekaj hudo narobe. Takrat bi se morale že takoj vključiti vse institucije. Ko so vpleteni otroci in je nekdo poklical policijo, bi se pa sploh morali vključiti, ponuditi otrokom svetovanje. Svetovanje, pomoč pri okrevanju bi bilo treba ponuditi celotni družini. Ker vidim, da to pozneje pride za odraslimi in otroki.

DANES SEM SVOBODEN ČLOVEK

Zdaj sem zadovoljna. Živim drugo življenje. Vsi so rekli: »Ti si zacvetela.« Ljudje, ki me niso videli pet let, so me na ulici ustavljali in spraševali, kaj se je z mano zgodilo. »Zacvetela si, žariš, ti si drug človek,« so mi govorili. In dejansko so tudi moje druge sposobnosti in talenti prišli na površje, ker prej nisem smela iti nikamor. Nekdanji mož je govoril: »Kam boš šla?! Tu moraš biti in se posvečati meni.« Deležna sem bila jeze, nadzora in zasliševanja, kje sem bila in kaj sem delala. Zdaj pa lahko hodim na tečaje, se učim stvari.

Za to, da sem zacvetela, sem potrebovala čas. Okrevanje se je začelo, potem ko se je nekdanji mož dejansko odselil, to je bilo par mesecev po tistem dogodku s policijo. Danes se počutim super. Danes je vse drugače. Danes sem svoboden človek. Lahko rečem, da grem s prijateljicami na potovanje in ni problema, ker je moj zdajšnji partner povsem drug človek, razgledan, nima problemov s čustvi.

Z nekdanjim možem nimam nobenih stikov, ker mi je še po ločitvi delal škodo. Pokvaril mi je avto, mi odpeljal stvari, mi kradel, dokler se ni odselil. Ni sposoben iti prek besa in sovraštva, ki ga čuti do mene.

Ženskam, ki danes živijo v odnosu, v katerem doživljajo nasilje, bi svetovala, naj gredo na svetovanje k psihologu. Naj pokličejo na SOS telefon, vaša pomoč je neprecenljiva. Neprecenljiv je pogovor z vašimi sodelavkami, ker te vodijo, ti pokažejo, kakšen bi odnos moral biti. Skozi ta pogovor prideš do določenih stvari, koplješ po sebi. Vsekakor bi jim priporočila svetovanje, usmerjanje, ki ti da pogum.

Povedala bi še, da je bil v mojem primeru najpomembnejši trenutek, ko sem sprejela odločitev, da ne bom več živela v nasilju. Potem se je vse poklopilo in je šlo tako, kot bi se zložile vse kocke. Vse se je zgodilo točno tako, kot je bilo prav. Zadihala sem. Kot da se dušiš, nato pa prideš na svež zrak, vdihneš in rečeš: »Ahhhh, to je to. Življenje je lepo.«

KO SEM ODŠLA, SEM ZADIHALA Z OBČUTKOM SVOBODE

Maša

Maša je stara 44 let, rada ima šport in svojo službo. Najraje na svetu pa ima svoji hčerki, s katerima veliko hodi v naravo, na morje in v hribe. Z njima se rada smeji in igra družabne igre. Je vedno nasmejana in na prvi pogled ji nikoli ne bi pripisali, da je živela v nasilnem odnosu. Je visoko izobražena, ravno tako njen nekdanji mož, ki jo je leta psihično maltretiral, dokler ni ugotovila, da se mora zaradi blaginje otrok iz odnosa umakniti. Maša je sodni sistem doživela kot vnovično nasilje, to-krat institucionalno. Glede suma spolne zlorabe hčerke, ki ga je podala institucijam, je dobila sporočilo, naj raje utihne, da ne bo ostala brez obeh hčera. V pogovorih s svetovalko, ki se jih udeležuje, ugotavlja, da je za zaščito hčerk naredila vse, kar je bilo v njeni moči. Zdaj jima lahko pomaga z dobrim odnosom in vsakodnevno povezanostjo, da vesta, da je zanju tukaj, kadar koli jo bosta potrebovali.

PREDEN SVA SE SREČALA

Rada sem imela šport, v mladosti sem trenirala odbojko. Uživala sem v družbi svojih prijateljev. Vse te stvari so mi veliko pomenile, tudi služba mi je bila pomembna. Moja družba so bili prijatelji in prijateljice iz študentskih let ter z odbojke. Bili smo zelo povezani. Med študijem sem delala, da sem bila samostojna in da sem spoznavala ter se učila različne stvari. Bila sem prostovoljka. Med počitnicami smo s prijatelji potovali.

Imam starejšo sestro, s katero sva zelo povezani. Hitro sem se osamosvojila, vendar sta mi bila starša in sestra vedno v oporo, če sem jih potrebovala. Žal ne živimo

v istem kraju. V šolskem obdobju sem bila bolj v ozadju, nisem bila vodja. Če pa sem opazila krivico, sem se vedno oglasila, ne glede na posledice. Nisem pa bila konfliktna.

NA ZAČETKU NAJINE ZVEZE JE BIL POPOLN

Spoznala sva se v službi. Oba sva fakultetno izobražena in delava v marketingu. Na začetku sva se družila samo zunaj službe, popoldne. Njemu je bil šport zelo blizu in sem se mu pri tem pridružila. Rada sva hodila v hribe. Vedno več časa sva prebila skupaj. Še posebej, ko je on zamenjal službo, v kateri je imel več časa, sva bila vsak prosti trenutek skupaj. Počasi sem se začela oddaljevati od svoje družbe in družine. Niti opazila nisem, da sem nehala z vsemi dejavnostmi, ki so veselile mene. Obstajali so samo še njegovi hobiji, pri katerih sem se mu pridružila, in najin skupni čas.

Ampak na začetku mi je bilo z njim zelo lepo. Oba imava rada šport in veliko sva hodila v hribe, kolesarila. Me je pa to zelo oddaljilo od prijateljev. Še se spomnim, ko sem mu predlagala: »Bi šla na odbojko z mojo družbo?« In njegov odgovor je bil vedno: »Kaj pa boš tam, zdaj ne greva. Greva raje v hribe.«

Tako se je začelo. Čutila sem določeno pripadnost, da ne bom pokvarila najinega vikenda, midva greva v hribe. Nisem prepoznala uničujočega ljubosumja. Njegove zahteve sem si prevedla v njegovo željo po skupnem druženju. Naročala sva iste jedi, uživala v istem športu. Najino druženje je bilo v določenih trenutkih res dobro, potem pa se je v trenutku sesulo in je bilo res slabo. Pa spet čudovito. Kmalu sem izgubila vse stike. Saj verjetno bi bili ti manj intenzivni, ampak bi se še vedno družili.

Pripeljal me je v svojo družbo, občasno smo hodili na koncerte, mi pa njegova družba ni bila blizu. Nekajkrat so njegovi kolegi šli z nama v hribe. Za partnerja je bilo druženje v redu, če sva bila z njegovo družbo, z mojo družbo pa ni želel imeti stika, tudi meni ni dovolil druženja z njo. Za takšno situacijo sem kriva jaz, vem, tega nisem prepoznala.

Mojim prijateljicam in prijateljem je bilo moje obnašanje čudno. Vabili so me, me spraševali, zakaj ne pridem. V nekem trenutku so rekli, naj jaz pokličem njih, ko bom imela čas. In se nismo več slišali. V hribih sva srečala mojo prijateljico in smo se malo družili. Ko je prijateljica odšla, mi je govoril, da ona ni moja prijateljica, saj da ga je osvajala. Prav subtilno mi je znal razložiti, kako oni niso pravi prijatelji, koliko slabega mi naredijo v življenju. In jaz sem mu verjela.

ČE SEM ŽELELA NA OBISK K STARŠEM, JE NAREDIL SCENO

Tudi z družino smo se vedno manj srečevali. Če sem želela na obisk k staršem, je naredil sceno. Če smo odšli na obisk, se je vmešal v vsak moj pogovor. Me prekinjal, popravljal. Po obisku pa mi je pridigal, kaj sem narobe rekla, kaj sem narobe naredila. To so bile zame zelo težke situacije, polne psihičnega nasilja, zato sem se obiskom začela izogibati. Na koncu je zahteval, da povsem prekinem stike z družino. To je od mene zahteval.

Na začetku najine zveze pa je bil popoln. Moja mami je rekla, uau, oče enako, kako krasen moški. Znal je ugajati, biti všečen, idealen. Govoril je vse, kar je kdo želel slišati. Danes vem, da prebere človeka in mu govori, kar sogovornik želi slišati, njemu pa koristi.

Vse pogostejše je bilo tudi njegovo nadzorovanje. Nadzoroval je vse moje dejavnosti, preverjal, kje sem in kdaj pridem. Tako se spomnim, kako sem enkrat po službi odšla v Hervis, da bi si kupila nova športna oblačila za odbojko. In je že zvonil telefon, kje sem, ker sem pol ure zamujala s prihodom iz službe. Takšnega nadzorovanja je bilo vedno več.

Ko pa sem se preselila v njegovo stanovanje, sem izgubila še zadnje stike s prijateljicami. Nadzor je bil ves čas, vendar sem se nanj privajala, ker se je stopnjeval tako, da ga nisem niti zaznavala. Vse je bilo nekako zavito v to, da ga pretirano skrbi zame ali da me pogreša.

Najprej so bili vse pogostejši klici in preverjanje, kje sem in s kom sem. Potem nisem smela na pijačo s prijateljico, ker ga je tako zelo skrbelo zame. Točno je vedel, kdaj sem šla od doma, kdaj sem prišla, tudi takrat, ko ga ni bilo doma. Nadzoroval me je tudi na daljavo, prek elektronskih naprav, na svojem telefonu je imel vključeno mojo lokacijo, jaz pa je na svojem tudi nisem smela izklapljati.

Vse intenzivnejše so bile tudi njegove žalitve, ustrahovanja in podcenjevanja.

Po rojstvu hčere so se stvari začele zapletati. Moja starša skoraj nista videla vnukinje. Po vsakem njunem obisku je naredil sceno. Na obisku se je zadrževal, začelo pa se je takoj, ko so odšli. Začel je kričati name, grozil je, da me bo vrgel iz stanovanja. Nekaj dni pozneje sem mami zaupala, kaj se je zgodilo. V tistem trenutku mi mama ni mogla pomagati, ni razumela razsežnosti vsega, kar se je dogajalo.

Vse to pa ni bil glavni razlog, da sem zbežala. Odšla sem v prvi vrsti zato, ker je bil zlasti do hčere zelo nasilen. Že od rojstva se je zapiral z njo v sobo in jo vzgajal na

svoj način. Hči je jokala, meni pa ni dovolil v sobo. Nisem videla, kaj se je dogajalo v sobi, na koncu se je izkazalo, da so bile zelo strašne stvari in sem dobesedno zbežala. Zbežala sem, ko sem bila noseča drugič.

Umik sem načrtovala. Nekaj časa sem se nanj pripravljala na skrivaj.

MORAM ZDRŽATI, MORAM NAREDIRI ŠE TO IN BO BOLJE

V tistem času si nisem znala pomagati. Moram zdržati, moram narediti še to in bo bolje, sem si ves čas govorila. Sebe sem krivila za vsako nasilno situacijo. Če ne bi naredila tega in tega, potem ne bi on vzkipeł. In on je to vedel, vzbujal je občutek krivde v meni – za najin odnos in nasilje, ki mi ga je povzročal.

V času druge nosečnosti mi je prepovedal hoditi k staršem. In jaz si nisem upala iti. Moj oče je enkrat predlagal, da bi šli s hčerjo skupaj na popoldanski izlet. Mislila sem, da bomo lahko šli, saj je bil partner vse popoldneve v službi. Ko sem partnerju omenila možnost, da gremo z očetom, je povsem ponoreł. Začel je razbijati in kričati. Grozil mi je, da če bom odšla z očetom in hčerjo popoldan na izlet, me bo prijavil, da sem jo ugrabila. Vse to je opazovala najina hči. Očetu nisem upala povedati, da mi je partner prepovedal skupno druženje.

Prepovedal mi je tudi obisk zdravnika. Rekel mi je, da me bo on odpeljal. Nikamor nisem več smela sama.

Počasi sem začela spoznavati, da to, kar se mi dogaja, ni v redu. Ampak ta uvid je prihajal zelo, zelo počasi. Zatiskala sem si oči. Tudi o tem, kar se je dogajalo s hčerjo, sem si zatiskala oči.

TUDI OTROKU NI PRIZANESEL

Ko se je rodila hči, sem bila zelo srečna. Postala sem mamica. Vendar nadzor ni popustil.

Če je hči jokala, jo je vzel, da jo bo on kot oče umiril. Zaprl se je z njo v otroško sobo in mi ni pustil blizu. Meni se je trgalo srce. Jaz bi jo dala k prsim, jo nahranila, potolažila.

Hči je jokala več kot eno uro. Trkala sem na vrata in prosila, naj mi jo da. Grozil mi je, da me bo pretepel, če bi jo vzela na silo. Medtem ko sta bila v otroški sobi, nisem smela reči ničesar, ker bi vse skupaj samo še dlje trajalo. Hčer sem po eni uri dobila, da sem jo lahko pomirila, ali pa je med jokom od utrujenosti zaspala.

To se je ponavljalo ves čas, tudi ko je bila hči starejša. Na začetku sem se večkrat uprla, odšla v otroško sobo in jo vzela. Zagrozil mi je, da če to še enkrat naredim, me bo pretepel. Da obvlada borilne veščine. Ves čas sem hodila kot po jajcih, vsak korak sem skrbno premislila, da ne bi vzkipel.

Hči mi je, ko je začela govoriti, rekla, da jo je oče udaril. Partner je to zanikal. Potem je hči vedno rekla, da ni bilo nič, če sem prišla k njima, ko je jokala. Hči je izražala tudi veliko strahu do njega. Zapirala se je vase. Veliko je jokala. V vrtcu pa niso opazili nič. Rekli so, da je z njo vse v redu. Jaz sem bila od vsega skupaj takrat tako utrujena, da sem ji komaj lahko nudila nekaj topline. Partner me je mučil tudi na druge načine.

VES ČAS SEM GA PRED SABO OPRAVIČEVALA

Prihajalo je tudi do fizičnega nasilja. Ogromno je bilo groženj težkega fizičnega nasilja ter nekaj nasilnih situacij, ki so grožnjam dodale težo. Situacij fizičnega nasilja pa je bilo pozneje tudi sicer kar nekaj. Nemalokrat me je kaznoval tako, da sem dobila udarec, klofuto.

Prisotno je bilo tudi spolno nasilje. Pozneje sem izvedela tudi, da je imel težave z zasvojenostjo s spolnostjo, zaradi česar je tudi že hodil na svetovanje k strokovnjaku za zasvojenosti. O tem mi je rekel, da mu je pomagalo. Njegova odvisnost se je odražala v njegovem odnosu do mene in spolnosti, ki zame nikoli ni bila prijetna. Želela sem, da ima zdrav odnos do spolnosti.

V drugi nosečnosti sem bila že tako izmučena in pod stresom, da sem spala le dve uri na noč.

Razpoloženja, ki so se mu tako hitro izmenjavala, so me povsem izčrpala. En dan mi je grozil, naslednji dan je vse zanikal.

Včasih je bil naslednji dan sladek in je začel pogovor o skupnih družinskih načrtih, če pa sem mu omenila prejšnji dan in njegove grožnje, je vse zanikal. Tudi hčer je kaznoval na različne načine.

Vse bolj pa sem sumila tudi to, da se do hčere vede neprimerno, da to zapiranje v sobo ni nedolžno. A bala sem si priznati, da jo morda spolno zlorablja.

Tega takrat nisem nikomur povedala. Niti pediatru. Nisem si upala. Kje!

Ves čas sem ga pred sabo in pred vsemi opravičevala.

Tik preden sem se odločila za odhod, sem se zaupala pediatrinji. Povedala sem ji, kaj se dogaja, ona pa mi je odvrnila, da se nje to ne tiče. Od tega trenutka je imela do mene zelo grd odnos.

ODHOD NI BIL LAHEK

Intuitivno sem vedela, da sem globoko zabredla s tem, kar se je takrat dogajalo. Zato sem se verjetno tako zelo bala. In vedela sem, da moram nekaj narediti ter zaščititi hčer in nerojenega otroka. Če bi bila sama, bi verjetno ostala. Zaradi otrok pa sem morala oditi.

Odhod ni bil lahek. Povsod me je nadzoroval. Zato so bile priprave zelo pomembne. Naredila sem kopije vseh dokumentov. To sem naredila v kletni fotokopirnici večjega nakupovalnega središča, da me ni mogel izslediti. Plačevala sem z gotovino, da ni mogel izslediti transakcij. Imela sem cel načrt bežanja.

Nadzoroval je mojo zgodovino v spletnem iskalniku Google. Zato sem tam namerano iskala teme, kako popraviti razmerje, kako se izboljšati ..., da bi dobil občutek, da bom ostala in reševala najin odnos.

Zvečer sem na skrivaj spakirala najnujnejše. Ugasnila sem dostop do lokacije na telefonu, zamenjala vsa gesla.

Umaknila sem se na varno. Šele po begu sem začnela razumeti, da sem živela v razmerju, v katerem je vladalo nasilje.

PO ODHODU: PRED DRUGIMI SEM ŠE VEDNO SKRIVALA, KAJ SE MI JE DOGAJALO

Po odhodu sem pred drugimi še vedno skrivala, kaj se mi je dogajalo. Želela sem

vse v miru premisliti. Ko sem odšla, se je partner obrnil na mojo prijateljico, ki me je klicala, ali sem v redu. Partner ji je razložil, da se mi je zmešalo, da potrebujem pomoč, naj me prepriča, da pridem nazaj. Prijateljica mi je pozneje povedala, da jo je bila groza, ko ga je poslušala. Partner je vpil in me žalil. Jaz pa še vedno nisem zmogla povedati, kaj se je dogajalo, ko me je poklicala. Rekla sem ji, da je vse v redu. Ona pa je že vse vedela. In vedela je, da ni v redu.

Po treh mesecih sem se obrnila na center za socialno delo in podala vlogo za predhodno svetovanje. Nisem imela pojma, kaj moram narediti. Na centru mi je gospa nekoliko bolj razjasnila mojo situacijo in mi povedala, da na sodišču štejejo samo dokazi. Povedala mi je, da ni več poti nazaj.

HČI MI JE PAVEDALA O VSEM ŠELE, KO SE JE POČUTILA VARNO

V mesecih pred vložitvijo dokumentov na center za socialno delo sva se s hčerjo povezali. Izkazalo se je, da ni bil problem samo odnos partnerja do mene, ampak da je najhujše nasilje v celotni zgodbi doživljala moja hči.

Takrat mi je povedala, da se je oče igral z njenimi spolovili, pokazala je, kaj je delal.

Takrat se mi je zavrtel film, da je hči nekajkrat imela krvave spodnje hlačke, jaz pa nisem nikoli pomislila na spolno zlorabo. Morda sem podzavestno slutila, ampak sem vse potiskala v podzavest. Morda se mi takrat to ni zdelo več nič takega, saj sem imela jaz pogosto podobne težave. Spoznanje je bilo grozljivo. To je bil večer šoka. Iz hčere je kar bruhalo, govorila je, kazala stvari. Bilo je zelo intenzivno.

Bila sem izgubljena. Nihče te v življenju ne pripravi na takšen pogovor s svojim otrokom. Obe sva bili v tistem trenutku prizadeti. Danes vem, da mi je hči povedala o vsem šele, ko se je počutila varno.

Na nevladni organizaciji so mi svetovali, da prijavim policiji, kar je izpovedala hči. Šla sem na policijo.

Pri institucijah sem pogrešala vsesplošno podporo tako zase kot za svojega otroka.

Ko sem šla na policijo, sem jim povedala vse, kar sem vedela. Policist je bil do mene zelo korekten. Enako izkušnjo sem imela s policisti na centralni enoti. Odnos je bil zelo korekten, so pa nekatere dogodke minimalizirali, nasilja nad mano niso prepoznali.

Celoten postopek, ki je nato sledil, je bil zame grozen. Informacije in navodila, ki sem jih dobivala od CSD, policije, kliničnih psihologov, so bila pogosto nasprotujoča. Vedno sem imela občutek, da sem kriva nečesa, na kar nimam vpliva. Predvsem je bilo težko obdobje, preden so bili določeni stiki pod nadzorom, kar pa je trajalo zelo dolgo. Sledila so navodila, napotki: »Če veste za nasilje in ga ne prijavite, ste tudi vi v prekršku«; »Zakaj ste pa šli na policijo, če se niste pred tem posvetovali še s tem in tem?«; »Dolžni ste zaščiti otroka«; »Preveč ste zaščitniški, otroku škodite«; »Oče lahko ima stike s hčerjo, čeprav je podana prijava za spolno zlorabo, če jih onemogočate, ste v prekršku«, »Hčere ne smete pustiti same na stik z očetom, sicer niste zaščitili otroka.« Kot sprejemljiva rešitev se je izkazalo, da sem na stiku očeta in hčere vedno prisotna. Sem se pa nekdanjega partnerja bala še bolj, saj sem proti njemu vendar podala kazensko ovadbo. Obenem je bilo vse skupaj še težje izvajati, saj je sovpadalo z rojstvom druge hčere. Razumevanja institucij nisem občutila.

Odnos policije je bil povsem drugačen kot odnos na sodišču in s sodnimi izvedenci. Na sodišču sem se morala braniti, zakaj sem podala prijavo na policijo. Nihče me ni poučil o vsem, kar sem dolžna narediti. Med sodnim postopkom se je moja izpoved minimalizirala, spreminjal se je kontekst izjav, tako da so bile nesmiselne, obtoževali so me maščevanja, odtujevanja, lažne prijave. To, za kar menim, da so pomembni dokazi, mnenja strokovnjakov, na sodišču ni imelo pomena.

S strokovnimi delavkami na centru za socialno delo sem imela zelo različne izkušnje. Odvisno je bilo, s kom sem govorila. Pozneje sem ugotovila, da je na vodstvo centra za socialno delo zelo pritiskal odvetnik nekdanjega partnerja, in se je situacija zelo poslabšala. Socialna delavka, ki je vzela podatke za prijavo spolnega nasilja nad hčerjo, je bila zelo empatična. Pregledala je, kaj vse je treba narediti, in rekla, da sem v vseh stvareh ravnala pravilno.

Ko pa so se začeli stiki pod nadzorom med očetom in hčerjo, se je odnos zaposlenih na centru do mene zelo spremenil. Ko sem prišla, me niso niti pozdravili. Ko je hči večkrat jokala, da ne želi biti na stiku, tega niso zapisali v zapisnik. Dobila sem občutek pristranskosti, kot da so se postavili na očetovo stran in da se želijo stikov pod nadzorom čim prej rešiti.

Odvetnik nekdanjega partnerja je že od začetka vztrajal, da stiki pod nadzorom niso potrebni. Ker nekdanjega partnerja dobro poznam, vem, kako lahko s svojim obnašanjem preslepi sogovornike. Ne razumem, da institucije ne razumejo, da določeni ljudje v javnosti pokažejo en obraz, za štirimi stenami pa lahko delajo grozne stvari.

Pri institucijah sem pogrešala podporo kot žrtev nasilja in kot mama žrtve suma spolnega nasilja. Odgovornost so institucije ves čas prelagale ena na drugo. Institucije so razlagale, da ni bilo spolne zlorabe mladotnega otroka, ker ni bila podana ovadba na tožilstvo. Ovadba ni bila podana, ker center za socialno delo ni opazil nič posebnega, so rekli na policiji. Torej se vse skupaj za institucije ni zgodilo. Vsaka institucija čaka drugo, kaj bo naredila. Policija CSD, CSD policijo, policija pediatra in vrtec, sodišče policijo in CSD ... In ko sem jih vprašala, kaj se dogaja, sem dobila odgovor, češ mi ne moremo nič, obrnite se na tega in tega. Mnenje institucij je bilo, da ima oče lahko stike z otrokom, ne glede na vse.

ODNOS SODNIH IZVEDENCEV JE BIL GROZLJIV IN PONIŽUJOČ

Na institucijah me je najbolj prizadel odnos sodnih izvedencev, saj je bil njihov odnos grozljiv in ponižujoč. Veliko stvari, ki sem jih povedala, so obrnili proti meni.

Veliko mojih besed so obrnili in jim dodali svoje interpretacije ali napačen kontekst. Občutek je grozen. Ko uporabijo tvoje besede, a jih dajo v drug kontekst. Drugih strokovnjakov, ki so podali drugačna mnenja, tudi diagnozo sum na spolno zlorabo otroka, niso upoštevali.

PO ODLOČITVI SODIŠČA

Postopek na sodišču je bil dolgotrajen in izčrpavajoč. Hčeri sta mi bili zaupani v vzgojo in varstvo, oče ima s hčerama stike, ampak se jih ne drži. Hčeri ne gresta radi na stik. Jaz delam na sebi, da sem mirna, ko gresta.

Hčeri sta mi zaupali stvari, ki se dogajajo pri očetu in ki se ne bi smele dogajati. Pa ne morem nič. Če bom ukrepala, bom spet jaz kriva, obtožena lažnih prijav, maščevanja in odtujevanja.

Naredila sem vse, kar sem vedela in znala, da bi zaščitila svoji hčeri.

Med postopkom sem dobila jasno sporočilo sodišča, da če bom podala še eno prijavo na policijo, bodo hčeri predodelili očetu. Tudi nekdanji partner mi je dal jasno vedeti, da bo prek sodišča lahko dosegel vse, kar bo želel. Počutiš se zelo nemočno. Edino, kar lahko naredim, je, da čas, ko smo skupaj, preživimo čim lepše.

Hčeri sta zdaj že večji, saj odraščata.

Ves čas se mi zdi, da bi morala več narediti, ampak nisem znala. V tem sistemu nisem znala, ker se vse obrne proti meni. Potem je še slabše. Želela bi si, da bi v institucijah dali večji poudarek na prepoznavanje nasilja.

JEZNA SEM NASE, KER NASILJA NISEM PREPOZNALA

Če bi imela vsa ta znanja, ki jih imam danes, če bi že prej prebrala vse knjige o narcisih in nasilju, bi prej odreagirala oziroma se v odnos s takšnim človekom ne bi spustila. Ker so bili klasični vzorci nasilja, ampak jaz nisem imela pojma o tem. Jezna sem nase, ker nasilja nisem prepoznala. Predvsem pa, ker nisem prepoznala, kaj se dogaja hčeri.

Še po tem, ko sem odšla in je upal, da se bom vrnila, je manipuliral z mano. Spet je delal izjemno lepe stvari zame. Točno je vedel, kaj mora narediti, da bi me dobil. Žal je patološki lažnivec. Zato je tako težko oditi iz razmerja in pretrgati vse odnose.

Tudi zdaj, ko sta hčeri že večji in so potrebni občasni najini stiki, je pred ostalimi ljudmi prisrčen in idealen, ko jih ni poleg, pa je povsem drugače. To preklapljanje je zanj nekaj povsem normalnega. Če tega ne doživiš, težko verjameš.

On je kriv za nasilje, ne jaz. Zdaj to vem.

TAKRAT NE RAZMIŠLJAŠ, LE BEŽIŠ

Če bi čas lahko zavrtela nazaj, bi dala prijavo na CSD in policijo, dokler smo bili še skupaj. Pozneje so mi institucije očitale, da se maščujem, ker sem prijavo podala, ko sem že odšla od njega. Zbirala bi dokaze, si zapisovala. Pa še vedno mislim, da vsi zbrani dokazi ne bi bili dovolj, če gre za prijavo spolnega nasilja nad otrokom. Hkrati mislim, da bi s tem ogrozila svoje življenje.

Včasih so takšne situacije, da moraš čez noč pobegniti, rešuješ si življenje. Dokazov pa žal nimaš. Takrat ne razmišljaš, samo bežiš.

Situacije z nasiljem v družini so zelo kompleksne, veliko stvari se dogaja. Nekomu, ki ni bil nikoli v takšni situaciji, je zelo lahko biti pameten. Težko pa razume, kako

je mami s šestletnim otrokom in dojenčkom, ko rešuje stanovanjsko stisko, se bori s finančnimi težavami, rešuje svoje težave, ki so se nakopičile v letih razmerja v nasilnem odnosu.

Hitela sem urejati svojo situacijo. Ponoči sem pisala, da bi čim manj plačala odvetnika. Učila sem se pravniškega jezika. Zraven sem razmišljala, kaj bi morala narediti drugače, kaj sem pozabila. Danes se mi zdi, da bi se morala prej obrniti na nevladne organizacije. Z njihovo pomočjo bi lažje rešila svojo situacijo. Ko sem se obrnila na SOS telefon, so se začele stvari umirjati. Počasi smo se me tri z njihovo pomočjo postavile na noge.

Če danes moja znanka potrebuje pomoč, jo usmerim na nevladne organizacije. Mi ne vemo dovolj. Ne poznamo postopkov niti svojih pravic.

Žal naš sistem služi manipulativnim ljudem. Ker dobro poznajo institucije in njihovo delovanje, jih obrnejo sebi v prid. Sistem je v meni zbudil velik občutek krivde. Grozljiv je občutek utišanja. Če boš še enkrat nekaj rekla, dala prijavo na policijo, ti bomo vzeli otroke. In potem pristaneš na vse. In utihneš.

Ne razumem, kako CSD, pediatri, sodni izvedenci ne prepoznajo nasilja. Grozljivo je, da celotni sistem odpove in ne zaščiti otrok. Še več – sistem povzroča novo nasilje. Mislim, da je to sekundarna viktimizacija, in to namerna. Ne moremo biti tako naivni, da bi verjeli, da ne vedo, kaj delajo. Ko so od mene pri zaslišanju zahtevali, da natančno pokažem, kaj je oče delal hčeri, sem se počutila zelo ponižano. Ko sem rekla, da mi je nerodno to pokazati, jih to ni zanimalo. Zahtevali so, da pokažem. In sem pokazala na pol, ker mi je bilo nerodno. Se to ne da drugače?

Tudi siljenje na skupne terapije s partnerjem, ki je bil nasilen do mene, se mi zdijo institucionalno nasilje.

Očitki, da se želim maščevati, potem ko sem odšla od partnerja, pa so skrajno neprimerni. Zakaj bi se maščevala? Hotela sem samo mir. Mir.

KO SEM ODŠLA, SEM ZADIHALA Z OBČUTKOM SVOBODE

S hčerama se imamo danes lepo, uživamo. Želela bi, da bi se enako lepo imeli z očetom. Vendar če je tu nasilje, je treba otroke zaščititi. Mojih otrok sistem ni zaščitil. Teh ljudi v sistemu sem se zelo bala.

Verjetno bi za konec zgodbe želeli slišati, da sta hčeri v redu. Da je vse ok. Pa ni vse ok. Marsikaj je zelo narobe. Ni ok, da te sodstvo, izvedenci, centri za socialno delo z obtožbami lažnih prijav, odtujevanja, maščevanja in grožnjami predodelitve otrok utišajo do te mere, da resnice ne upaš povedati. Ker veš, da boš samo škodil otroku. Ni ok, da se učitelji, vzgojitelji, pediatri bojijo nasilneža in vodstva gledajo stran, tudi ko za nasilje vedo. Ni ok, da se bojimo nasilnežev in ljudi v sistemu, ki jim to še naprej omogočajo, da na koncu trdimo, da je vse v redu. Ne, ni vse v redu. Ampak sem to sprejela. In šla naprej.

Skrbim, da se imamo skupaj s hčerama čim lepše. Moram imeti moč, da se borim. Pri tem mi pomagajo nevladne organizacije. Veliko podpore imam tudi v hobijih, ki sem jih našla, in službi. Uživam v svojem delu.

Včasih se zjočem in mi je potem lažje.

Veliko berem. Velikokrat se spomnim ljudi, ki so preživeli holokavst in kako so se po tem uspeli postaviti na noge. Začeli so na novo živeti. To mi daje upanje, da bomo tudi mi v redu.

Ko sem odšla, sem zadihala z občutkom svobode. Tudi hčerama se to vidi. In v tem iščem srečo.

SKUPAJ JE TREBA OSTATI, NE GLEDE NA VSE

Katja je stara 33 let, je visoko izobražena in zaposlena v zdravstvu. V partnerski zvezi z nasilnim partnerjem je bila 11 let, zapustila ga je tik pred načrtovano poroko. Pravi, da sebe ni nikoli doživljala kot žrtev. Dolgo je trajalo, da je spoznala, da partner prestopa njene meje, in da vedenje, ki ga ima do nje, ni sprejemljivo. Nekdanji partner je v času njune zveze dokončal visokošolski študij, bil je zaposlen in imel je težave z alkoholizmom. Katja pravi, da je bil tako v treznem kot v pijanem stanju do nje nespoštljiv, včasih je bil v treznem stanju še bolj nasilen. Njeno sporočilo po letih dela na sebi je, da nikoli ne obupajmo nad sabo in da zdaj ve, da njena sreča ni odvisna od tega, ali je v partnerstvu ali ne. Najprej moraš imeti rada sebe.

SKUPAJ JE TREBA OSTATI, NE GLEDE NA VSE

Katja je stara 33 let, je visoko izobražena in zaposlena v zdravstvu. V partnerski zvezi z nasilnim partnerjem je bila 11 let, zapustila ga je tik pred načrtovano poroko. Pravi, da sebe ni nikoli doživljala kot žrtev. Dolgo je trajalo, da je spoznala, da partner prestopa njene meje, in da vedenje, ki ga ima do nje, ni sprejemljivo. Nekdanji partner je v času njune zveze dokončal visokošolski študij, bil je zaposlen in imel je težave z alkoholizmom. Katja pravi, da je bil tako v treznem kot v pijanem stanju do nje nespoštljiv, včasih je bil v treznem stanju še bolj nasilen. Njeno sporočilo po letih dela na sebi je, da nikoli ne obupajmo nad sabo in da zdaj ve, da njena sreča ni odvisna od tega, ali je v partnerstvu ali ne. Najprej moraš imeti rada sebe.

BILA SEM KOT TAMPON MED MAMO IN OČETOM

Ko pomislim na odnos med mojima staršema, ne morem reči, da sem opazila kakšen »presežek«¹ ljubezni ali ljubečega odnosa. Oče je imel težave z alkoholizmom in skozi otroštvo sem dobila sporočilo, da je v odnosu treba vztrajati, ne glede na vse. Naša družina je ostala skupaj, kljub vsemu kar se je v njej zgodilo. Ko danes pogledam nazaj, vidim, da sem bila kot tampon med mamo in očetom. Ko sta se skregala, sem jima pripravila večerjo, da sta se pred spanjem pobotala, uredila sem stanovanje, vse pospravila, prižgala svečke, vključila CD-predvajalnik z romantično glasbo, narezala salamo, sir, kruh, samo da bi se starša pobotala in da bi bil mir v družini. To je bilo v času, ko sem hodila v osnovno šolo. Takrat sta se precej prepirala. Jaz pa še nisem razumela, da je posredi tudi alkoholizem pri očetu.

Mama je bila do mene zelo stroga, dobivala sem veliko kazni, postavljala mi je ogromno omejitev. Oče je bil postavljen bolj na stranski tir, glavno besedo je imela mama, delovala je podobno kot moj dedek, njen oče. Moj oče je bil bolj ljubeč, največ ljubezni je nama s starejšo sestro pokazal skozi igro, bil je tudi bolj popustljiv. Med mamo in očetom ni bilo nasilja, bile pa so tihe maše, ko sta se sprla, sta lahko molčala tudi po en teden. Oče me je pogosto izbral za poslušalko, velikokrat mi je *pojamlral* čez mamico. Ko je bilo hudo, smo šli včasih k prababici, včasih je šel oče, včasih je šla mama, včasih vsi. Enkrat sva se z mamo hoteli umakniti od očeta, takrat je veliko pil, in ni bilo več vzdržno. Mama je bila po drugi strani velika perfekcionistka, imela je svoje zahteve, in če jih nisem izpolnila, nisem smela na primer nekaj dni ven, na dvorišče. Osnovno sporočilo iz otroštva pa je bilo: skupaj je treba ostati, ne glede na vse. Danes vem, da je tako mamo kot očeta izoblikovalo njuno otroštvo, v katerem nista prejela potrditve od svojih staršev. Vem, da mi mama tudi zato ni mogla pokazati toliko ljubezni, kot sem si je želela, pri vsakem se posledice iz otroštva pokažejo na različne načine. Danes imam z obema staršema zelo lep odnos, imamo se radi in si izkazujemo naklonjenost, veliko mi pomagata in rada pridem k njima na obisk, sta moja velika zaveznika in podpornika.

ŽELELA SEM SI NEKOGA, KI BI ME IMEL BREZPOGOJNO RAD

Ko sem šla od doma, v šole, sem nenehno iskala ljubezen, ki je nisem dobila doma. Seveda pri drugem nisem mogla izsiliti ljubezni, ko pa takrat še same sebe nisem imela rada. Potrebovala sem nekoga, ki bi me slišal in ki bi me *rešil*. Imela sem isti vzorec kot moja mama. Do določenih partnerjev sem bila tudi jaz gospodovalna, včasih prav pasja, vse je moralo biti po moje. Zdaj nisem več taka, to sem pri sebi spremenila. Zdaj vem, da morata partnerja biti v odnosu enakopravna, da lahko

odnos sploh funkcionira. Vedno sem naletela na partnerje, ki so bili notranje poškodovani, in mislila sem, da jih bom jaz rešila. Ko zdaj pomislim za nazaj, sem nenehno hlastala za pozornostjo. Želela sem si nekoga, ki bi me imel brezpogojno rad. To sem si vedno želela. Vendar sem na svoji poti morala najprej priti do tega, da sem vzljubila sebe, da sem lahko v življenje spustila človeka, ki me ima zdaj resnično, brezpogojno rad. Svoje partnerje sem v preteklosti idealizirala, kako so čudoviti, čeprav sem v sebi vedela, da niso. Pri prejšnjem partnerju sem v tej idealizaciji toliko časa vztrajala, da sem se z njim skoraj poročila. Hotela sem, da je vse popolno in da prikrijem vse slabo, kar se dogaja med nama.

Želela sem verjeti, da je vse popolno, vse super, pripravljena sem bila dati vse druge ljudi na stranski tir, pri vsak zvezi, ne samo pri njem. In imela sem ga za boga. On je bil takrat središče mojega sveta. Tako je bilo pri vseh partnerjih. Pri zdajšnjem partnerju je drugače, določene stvari sem spoznala in se jih naučila, tako da ne vlečem več naprej tega vzorca. Vedno sem tudi hitela iz zveze v zvezo. Nisem si pustila časa, da predelam, premislim.

ŽELELA SEM SPOZNAVATI SVET

Ko sem spoznala partnerja, ki je bil pozneje nasilen, sem ravno prenehala z zvezo, v kateri je prejšnji partner želel, da dobiva otroka, jaz pa na to še nisem bil pripravljena. Želela sem potovati, želela sem spoznati svet, preden bi imela družino, on pa je hotel otroka takoj, zato sem odšla. Borut pa je bil moški, ki je veliko potoval, povedal mi je, koliko sveta je že videl, da si želi še potovati. V tistem trenutku je bil točno to, kar sem si želela. Bil je popotnik, že kmalu v najini zvezi sva rezervirala karte za najino prvo potovanje, tudi pozneje sva skupaj veliko prepotovala.

Zelo lepo je znal z besedami. Na začetku me je znal prav pobožati z njimi. Že ko mi je prvič pisal, je v sporočilu zelo lepo govoril o meni. Spomnim se, da mi je pozneje povedal, da je moral popiti liter viskija, da je zbral pogum in sporočilo poslal. Jaz sem bila tako zelo željna pozornosti, da sem spregledala vse rdeče alarme, ki so goreli že takoj na začetku. Zveza se je zelo hitro razvijala. Na začetku se je kar trudil, tudi lepo je organiziral kakšen zmenek. Delal je v lokalu. Takrat še nisem zaznala, da bi imel težave z alkoholom. Jaz sem še študirala, sem pa tudi delala.

Ko sva se spoznala, je Borut zaslužil približno 1500 evrov na mesec. Jaz sem uspela poleg študija zaslužiti približno 600 evrov. In vedno sem dajala polovico za najemnino, polovico za hrano, tako da mi je ostalo zelo malo denarja. Tolikšen pripevek je on od mene enostavno zahteval in tega takrat nisem prepoznala kot

problematično, kljub temu da je bil moj del nesorazmerno večji kot njegov glede na višino najinih prihodkov. Včasih, ko sem bil bolna, sem šla vseeno delat, da sem lahko dala polovico za najemnino. Ni me zastraševal, samo zahteval je, in meni se je to nekako zdelo prav. Čez čas mi je celo uredil, da sem delala še dodatno, ponoči, v nekem lokalu. Kaj je on delal s svojim denarjem, ne vem, ker me je konec meseca velikokrat prosil, če mu lahko posodim 20 evrov. To se je počasi zalezlo v najin odnos, da sploh nisem opazila, da jaz prispevam nesorazmerno več kot on glede na dohodek.

Pozneje sem ugotovila, da se je ukvarjal s stavami, in tam je verjetno izgubljal, vem pa, da je kdaj tudi dobil. Pa tudi alkohol stane. Tri, štiri piva, tja do šest na dan jih je popil, pa še kak kozarček viskija zraven.

Ko smo bili v družbi, je bil največkrat zelo prijazen, izogibal pa se je druženju z mojo najboljšo prijateljico in njenim partnerjem. Pozneje mi je prijateljica povedala, da je, ko sva prvič prišla k njima na obisk, hotel biti nesramen do mene, pa sta ga takoj ustavila, da tako se pa ne bo obnašal. Verjetno je takrat začutil mejo. Pri drugi prijateljici si je namreč dovolil veliko več. Ko sva bila pri komur koli od moje družine, se je obnašal grdo. Bil je tudi zelo ljubosumen, na prvem skupnem dopustu je ponorel, ko sem mu omenila neko staro simpatijo izpred let. Zdaj vem, da bi takrat morala reči: »Tam so vrata, izvoli in pojdi.«

BIL JE SREDIŠČE SVETA, VSE SE JE MORALO VRTETI OKOLI NJEGA

Ko sem opazila, da preveč pije, in sem mu to omenila. Odgovoril mi je, da če si ne zasluži niti enega piva in da ga hočem prikleniti kot kakega psa, da sem grozna. Takrat, ko se je to zgodilo prvič, me je zaklenil ven, skupaj nisva bila še niti eno leto. Ko sem mu napisala sporočilo, da bom povedala lastniku, ki je živel v zgornjem nadstropju, mi je odprl. Takrat bi morala poklicati sestro in bi se vse končalo. Pa se mi to še niti ni zdelo tako hudo. Predvsem pa sem ga imela rada. Gledala sem ga kot boga, res. Bil je izredno pameten, vedel je ogromno stvari. In rada sem z njim potovala, čeprav so bila tudi potovanja svoja zgodba. Če ni bilo vse tako, kot si je zamislil, že če je bil samo lačen, je bilo vse narobe. Vsaka malenkost ga je vrgla iz tira. Potem je hitro kaj popil in se je takoj počutil bolje.

Ko sva bila nekoč v tujini, sem ga hotela spraviti v dobro voljo. Takoj mi je očital, da sem pokroviteljska, da sem taka kot njegova mama. Za vsako stvar je bil hitro užaljen. Bil je izjemno negotov vase, govoril mi je, da ga nimam dovolj rada, in nenehno sem mu morala dokazovati nasprotno.

Da bi mu dokazala ljubezen in da bi ga podprla, sem nekoč šla pred njegovo fakulteto in študente, ki so pisali izpit, ki mu je še manjkal, vprašala, katera vprašanja so dobili. Tako sem mu želela pokazati, kako zelo ga imam rada.

Bil je središče sveta, vse se je moralo vrteti okoli njega. Včasih sem ga prosila, naj mi da mir, da potrebujem samo malo časa zase. Vedno je prišel za mano, ni me pustil pri miru, ni upošteval mojih meja. Takoj se je počutil zavrnjenega, ogroženega. Ko sem začela trenirati boks, me ni podpiral, nenehno je dvomil vame, nobene podpore ni bilo z njegove strani. Včasih sem ga prosila za nežnost. Spomnim se, da sem mu nekoč sedla na kolena in ga vprašala, kaj naj še spremenim, da me bo imel rad. Rekel mi je: »Ostrizi si lase, pobarvaj se na blond, daj si povečat prsi in zredi se.« To pomeni, da bi spremenil vse na meni. Ko bom jaz dovolj dobra zanj, takrat me bo imel rad. Takrat sem še vedno v sebi iskala razloge za njegovo nezadovoljstvo z mano. Ko sem na primer zbolela, imela sem visoko vročino, me ni peljal k zdravniku. Pome je prišel oče, me odpeljal k zdravniku, da sem dobila infuzijo. On sploh ni skrbel zame. Takrat sem bila en teden doma, pri starših. Ali pa glede alergijske reakcije ... Ni se mu zdelo pomembno, da bi me peljal k zdravniku, ko me je dušilo zaradi alergije.

Zase je govoril, da se ima za dobrega svetovalca drugim ljudem. In da tudi meni daje dobre nasvete, naj mu vendarle to priznam.

Bil je ljubosumen na vse okoli mene. Nikoli me ni spodbujal pri mojih odločitvah, da nekaj spremenim v življenju.

UDARIL ME NI NIKOLI, VEDNO JE UDARIL MIMO, V VRATA

Vmes so bili tudi lepi trenutki, seveda. Sicer ne bi toliko časa vztrajala. Ko me je vprašal, če bi se poročila, sem sicer rekla ja, ampak globoko v sebi sem vedela, da to ni to. Zanimarjal me je. Tudi glede spolnosti ni bilo ok, prestopal je meje. Ko se spomnim na to, mi je kar slabo.

Dva meseca pred načrtovano poroko sva šla na krajši oddih, na katerem sem mu rekla, da se ne bi poročila. Prosila sem ga, da si tisti večer dava mir, da pustiva eden drugega pri miru. Ni spoštoval dogovora. Takrat sem jokala, on pa je kar silil vame in ni nehal. Naslednje jutro je ob kavi naročil viljamovko. Kot da se ni nič zgodilo, je vprašal: »Kaj bova zdaj naredila?« In rekla sem, da se bova poročila. Grozno sem se počutila. Ko pogledam nazaj – fizično me ni zadrževal. Počutila pa sem se podrejeno. Bala sem se ga. Ko je znorel, je znorel na veliko. Ko je norel, so po

stanovanju leteli krožniki, razbil je kar nekaj telefonov. Udaril me ni nikoli, vedno je udaril mimo, v vrata. O tem nisem nikomur govorila, saj sem želela, da nama uspe. Lastniki stanovanja so živeli v isti hiši, nihče nikoli ni reagiral. Takrat, na tistem oddihu, ko sem predlagala, da poroko prestaviva, mi je rekel: »Koga pa misliš, da boš še spoznala, kdo pa misliš, da bo šel s tabo tako okoli po svetu? Le kako se boš s kom ujela?« Takrat sem ga prvič videla jokati. Zdaj vem, da je bila to vse manipulacija, način, kako bi dosegel svoje.

DVA TEDNA PRED POROKO SEM JO ODPOVEDALA

Bil je povsem šokiran, ko sem mu povedala, da se ne bom poročila. Od idealizacije in sprejemanja vsega, kar je počel, sem končno prišla do tega, da se z njim ne bom poročila. Ko sem začela s treningi boksa, se je v meni spremenilo ogromno stvari. Začela sem se bolj ceniti, opazila sem, da me drugi opazijo. Res je, da sem dobila tudi pozornost moških, videla sem, da na splošno obstajajo ljudje, ki me vidijo drugače kot on. Začela sem malo bolj poslušati ljudi, ki so me videli drugače, začela sem jim bolj verjeti, da sem ok.

Včasih sem šele zvečer, ko sem se ulegla, ugotovila, da se je čez dan s pripovedovanjem o nečem pravzaprav norčeval iz mene. Imela sem občutek, da nekaj ni ok, vendar sem to ugotovila šele konec dneva.

Odnos z njim me je začel dušiti. Zdi se mi, da je bil še hujši, ko je bil trezen. Sem pa vse zelo dobro prikrivala. Mislim sicer, da sta starša opazila, da nekaj ni v redu, a ko me je mama vprašala, kaj se dogaja, sem ga branila.

Poroka je zame vrednota. Želela sem se poročiti, ko pa sem videla, da stvari ne gredo v pravo smer, sem v sebi naredila načrt, verjetno nor, ko gledam nazaj, a načrt, da se bom čez leto dni ločila. Moja prijateljica me je opozorila, da to ni dober načrt. Priprave na poroko so bile pred vrati. Poročno obleko sem izbrala in v procesu izbire sem uživala, to moram reči. Misel na poroko mi je bila zelo lepa, globoko v sebi pa sem vedela, da to ni to. Tisti večer, ko sem bila povsem obupana, sem stala pred ogledalom in prosila, naj se zgodi nekaj, da bom lahko poroko odpovedala. Naslednji dan, ko bi morala iti na ogled poročnega prostora, me je po telefonu poklicala gospa. Prosila je, če lahko na ogled prideva teden dni pozneje. On je ravno zamujal iz službe. Takrat me je po naključju poklicala najboljša prijateljica. Slišala me je, da jočem. Brez odvečnih vprašanj je rekla, naj pridem, da bomo vse rešili. Po nekajurnem pogovoru sem bila odločena, da se ne bom poročila. Odšla sem k mami, ji to povedala, objela me je in oba z očetom sta me takoj podprla, da delam pravo stvar.

Grozno me je bilo strah, kako bo reagiral, kako bo sprejel. Starša sta šla z mano, čakala sta na balkonu. Najbolj me je bilo strah, da me bo spet prepričal. Vedela sem, da če bosta starša blizu, da me ne bo mogel prepričati. Ko sem mu povedala, se je začel močno tresti. Rekel je, da sem ljubezen njegovega življenja, da sem središče njegovega sveta, jaz pa ob njegovih besedah nisem čutila ničesar. Takrat sem vedela, da delam prav.

Vsi moji bližnji so me podprli. Edino sestra me je vprašala, če sem prepričana, da delam prav. Starša sta mi povedala, da sta opazila, da ima težave z alkoholom, da se jima je zdel izkoriščevalski, da je skrbel samo za svoje potrebe, da zame ne bi nič naredil. Opazila sta na primer, kako mu je bilo težko priti kamor koli po mene z avtom. Nikoli ga nisem upala poklicati, naj me pride kam iskat, ker je bil potem vedno slabe volje.

Po prekinitvi tega odnosa sem bila kar nekaj časa sama. Vzela sem si čas, da o vsem razmislim, da predelam to izkušnjo. Poiskala sem si tudi psihološko pomoč.

Če ne bi prekinila tega odnosa, bi bila verjetno danes na kakih tabletah. Verjetno bi bila zelo izolirana od vseh. Ko sem bila še z njim, se nisem smela niti s prijateljico pogovarjati po telefonu. Ničesar ni rekel neposredno, je pa jasno pokazal, da mu to ni prav. Tako da sem se odvadila, da kogar koli kličem po telefonu, ko sem doma. Veliko prepovedi je bilo, ki sploh niso bile izrečene na glas, ampak sem jih prepoznala skozi njegovo vedenje, kako me je pogledal, na kakšen način je nekaj rekel.

Obiske sva imela zelo redko. Nekoč mi je rekel, naj pokličem prijatelje in odpovem njihov obisk. To mi je bil grozno. Sploh pa mojih obiskov ni bilo. Ko pa sva kdaj odšla na obisk k mojim staršem, je bil tam kralj. Sam si je postregel pijačo, bil je glavni. Tam bi mu morali bolj pokazati, kje mu je mesto.

NIKOLI SI NISEM REKLA, DA DOŽIVLJAM NASILJE

Nikoli si nisem rekla, da doživljam nasilje. To, kar se mi je zgodilo glede spolnosti, to se ne bi smelo nikoli. Nikoli. Ni spoštoval mojih meja. Ne samo pri spolnosti, tudi sicer. Spomnim se, ko sva bila na tistem oddihu in sem pristala na poroko, po tistem sem si vzela nekaj dni zase. Ampak me ni pustil pri miru. Slikal se je in mi pošiljal svoje slike, pa fotografiral je najine slike v stanovanju in mi jih pošiljal; potem je posesal stanovanje in mi poslal sliko čistega stanovanja, opral in obesil je perilo, poslikal in mi poslal. Psihičen pritisk, ker sem ga prosila, da rabim čas zase, on pa je hotel doseči svoje.

Dušil me je.

Ob njegovih izbruhih sem se spraševala, če sem za to kriva jaz, kaj bi lahko naredila drugače.

Skupaj sva bila enajst let. Nekajkrat sem razmišljala, da bi odšla. Potem pa sem si govorila, da si že želim družine, da me ima rad, da sem veliko doživela z njim in da se bo spremenil ... In da kam bom pa šla, kako bom pa to speljala. Potem ko sem se dokončno odločila, sem videla, kako sem vse speljala, da sem zmogla in da me je podprla tudi družina. Tistega dne, ko sem se odločila, da grem, se je zbrala vsa moja družina, vsi moji prijatelji. Isti dan sem se preselila, našla sem streho nad glavo, podpora je bila ogromna.

Vsi so pozneje rekli, da so videli, da v najinem odnosu ni vse ok. Mama je sama imela izkušnjo, kako je bilo, ko so ji branili fanta, pa je kljub vsemu ostala z njim, zato mi raje ni ničesar rekla, da ne bi stvari še poslabšala. Morda sem takrat, ko sem bila v tem odnosu, pogrešala očetovo vlogo, da bi mi oče rekel, da vidi, kaj se dogaja, in da bi me podprl, da grem.

ZDAJŠNJE PARTNERSTVO

Zdajšnje partnerstvo je tako, kot sem si želela. Lahko mu zaupam, se nanj zanesem, je ljubeč, me spodbuja, stisne me, je nežen, upošteva moje meje, je izoblikovana osebnost. Kljub temu, da ima tudi on za sabo težko zgodovino glede partnerstva, dobro krmari skozi življenje.

To je čisto nekaj drugega, kar sem imela prej. Ogromno se pogovarjava, poslušam me, upošteva, kar rečem, in obratno.

Sem pa bila po prejšnji zvezi odločena, da bom sama. Potem sem zamenjala službo, se preselila nazaj v domači kraj, povsem sem spremenila svoje življenje. Na začetku zveze sem čakala, da bo kot pri nekdanjem partnerju. Pa čakam in čakam in kar ni ... Ni živčen, ne razbija po stanovanju, če je slabe volje, me pusti pri miru.

Z novim partnerjem sva si vzela veliko časa za spoznavanje, nikamor nisva hitela. Stara jaz sem bila ena majhna punčka, ki si je želela ljubezni, pa ni vedela, kako naj pride do nje. Vesela sem, da je ni več. Zdaj vem, da bom dobro tudi, če se zgodi kaj nepredvidenega. Znam živeti sama s sabo, imam se rada, sem uspešna odrasla ženska, ki je veliko dosegla v življenju, kljub temu da ji je marsikdo govoril, da iz

nje ne bo nič. Vsem sem *pokazala srednji prst* in šla naprej v življenje. V preteklosti sem od nekdaj dvomila vase. Že v osnovni šoli sem mislila, da kaj več od kuharice ali šivilje iz mene ne bo. Potem pa sem prišla do visoke izobrazbe in še študiram.

MOJ SISTEM POMOČI – MOJ PODPORNİ SISTEM

Moj sistem pomoči so bili družina, prijatelji in prijateljice in, ne nazadnje, ogromna podpora v službi. Celo finančno so mi pomagali.

Ena od prijateljic mi je v najem ponudila stanovanje, da sem se lahko takoj odselila. Ko sem se vrnila v domači kraj, sem tudi dobila ogromno podpore. Ko sem začela naglas govoriti o svoji izkušnji, mi je veliko ljudi reklo, da sem naredila prav. Ni treba, ni prav, da samo zato, da nisi sama, samo zato, da je nekdo v tvojem življenju, da zato trpiš in potrpiš, da se nekdo do tebe grdo obnaša. Kajti najbolj pomembno je, kakšna si sama do sebe. Tudi če ostaneš sama, če se imaš rada, bo vse v redu.

Za nobeno ceno ne bi nikoli več vztrajala, kjer ni spoštovanja. Sploh pa ne, če je nasilje. Seveda pride do nesporazumov, ampak dokler se da to normalno rešiti, brez poniževanja, takrat vztrajaš.

Z mamo sem se pogovarjala, kako to, da sem toliko časa vztrajala. Rekla sem ji, da sem to videla doma. A mi je razložila, da je ona vedela, da je oče dober človek in da se je lahko zanesla nanj.

NIKOLI NI PREPOZNO

Nikoli ni prepozno. Nikoli. Takrat, ko se odločiš in greš, takrat je hudo, potem pa je bolje. Tisti, ki vidijo, da v odnosu bližnje osebe ni spoštovanja, morda je celo nasilje, naj na blag način opozorijo, da vidijo, da nekaj ni v redu. Če ti nekdo omeni, da nekaj ni v redu, začneš razmišljati. Mogoče bi mi takrat pomagalo, če bi mi nekdo rekel, da seveda verjamejo, da ga imam rada, ampak da oni vidijo to in to, in ker sem vredna več, si zaslužim več, zaslužim spoštovanje. Da naj razmislim, oni bodo tukaj. Nežno, s potrpežljivostjo lupiti to trdo kožo z nas.

Večkrat sem razmišljala, »če bi me vsaj udaril«. Takrat bi lažje šla. Kaj naj sicer rečem ljudem? Kdo mi bo pa verjel, da je tak do mene?

Zelo so mi bile všeč reakcije partnerjev mojih prijateljic. Vsi so se postavili v zaščito, vsi so stopili na mojo stran, nihče me ni nič obtoževal, vsi so bili podporni.

Z nekdanjim partnerjem sem se dobila še enkrat. Rekel je, da bi me vzel nazaj, čeprav da mu njegovi prijatelji govorijo, da je neumen. Zahvalila sem se mu in seveda odklonila.

Po tej izkušnji sem se naravnala na to, kakšnega partnerja si želim. Zrelega, odgovornega, postavljenega. In sem ga srečala. In kot sem rekla, ničesar se ne bojim. Tudi če se ne bo izšlo, imam sebe, imam službo in znašla se bom. Finančna varnost je kar pomembna in to, da imaš streho nad glavo. Da sem samostojna, pa čeprav sem v partnerstvu.

Polagam vam na srce. Nikoli ne obupajte nad sabo. Nikoli.

NARAZEN NISVA ŠLA ZARADI NASILJA, JAZ TEGA TAKRAT NISEM PREPOZNALA

Nina

Nina je stara 22 let. Za sabo ima tri leta najstniške partnerske zveze, v kateri je doživljala psihično in fizično nasilje. S fantom sta se spoznala v prvem letniku srednje šole, bila sta sošolca. V partnerskem odnosu sta bila celotno obdobje srednje šole. Zase pravi, da so ji postali elementi nasilja čez čas kar navadni, normalizirala je njun odnos. Ves čas zveze je upala, da bo bolje in da bo drugače. Še danes bi zanj rekla, da je dober človek. Nasilja ni nikoli prijavila, meni, da ga šolska svetovalna služba ne bi dojemala kot problem. Danes ji je žal, da ni odšla prej, ker ve, da ji je skozi odnos počasi vzel vse. Prijateljice, svobodo, druženje s sovrstniki – neprecenljiv najstniški čas.

KAJ PA, ČE BO POSTAL BOLJŠI? KAJ PA, ČE BO DRUGAČE?

Spoznala sem ga v prvem letniku srednje šole. Kar hitro sva se začela družiti. Najprej je bilo vse normalno. Bila sva sošolca. Po pol leta je začel s tem, da mu nič ni bilo več v redu. Da sem se s kom preveč pogovarjala, še posebej s fanti. Pozneje pa je bilo že narobe, če sem šla s prijateljicami ven. Mimogrede me je zmerjal. Ni mi bilo v redu, ampak sem to kar pustila. Čez čas sem se navadila. Vsak dan sem petkrat slišala »prasica, kurba«, kar tako, brez veze, ker po njegovem nikoli nisem nič naredila prav.

Nato je rekel, da mu moram dati svojo lokacijo na telefonu, pa sem jo delila na družbenem omrežju Snapchat in prek mobilnega telefona. Imel je tudi čudne fore. Ko sem, recimo, prišla k njemu, je to vedno moralo biti ob neki čudni uri. Ni bilo na primer ob enih, ampak ob 13.37. In jaz sem točno takrat morala priti. To tudi

mojim staršem ni bilo čisto normalno, zakaj zdaj ob 37, ampak jaz sem rekla, da, ok, moram priti takrat, in sem pač prišla ob točno določeni uri. Veliko je bilo tudi prepovedi, kaj lahko in česa ne smem. Tako npr. nisem šla na maturantski izlet, ker on ni šel, zato je od mene zahteval, naj ne grem. Pa sem na to pristala. Za to mi je še danes izjemno žal. Takrat pa se mi je to zdelo normalno.

Nekajkrat me je tudi grobo prijel za roko. Nekoč sem, ko mu nekaj ni bilo všeč, morala ven iz razreda, me je potisnil ob steno in me prijel za vrat.

Spomnim se, kako je neke noči hodil v spanju, jaz sem ga prijela, da ne bi šel iz sobe, ker ne bi bilo varno. Takrat me je pretepel in resnično sem se zbal za svoje življenje. Čez nekaj časa sem ga končno uspela spraviti s sebe. Po vsem telesu sem imela modrice. Takrat sem ga tudi jaz opravičevala, da je morda to res naredil v spanju, da ni bilo namerno, čeprav vem, da sem si pri sebi takrat rekla, da če bo še enkrat to naredil, da tega ne zmorem več. Drugi dan so ga tudi vsi ostali opravičevali, razen moji starši, oni so takrat znoreli. Vidim, da mi je to pustilo posledice, da danes težko zaupam in da moram zelo dobro poznati osebo, da sploh lahko spim z njo. Spomin na ta dogodek mi je pustil travmo. Tudi pozneje, ko sva še bila skupaj, jaz nisem več mogla spati ob njem. Takrat sem sicer vedela, da se bo najina zgodba kmalu končala, ampak jaz nisem hotela končati razmerja, saj nisem želela, da bi mislil, da končujem z njim zaradi bolezni. V času najinega razmerja je zbolel za eno od kroničnih bolezni, in to je bil dodaten razlog, da ga nisem imela srca zapustiti. Je pa to svojo bolezen velikokrat izkoriščal za različne oblike manipuliranja in tudi psihičnega maltretiranja.

Tisti nočni pretep me je psihično res močno prizadel. Po prihodu domov sem se z mami celo noč o tem pogovarjala, ker nisem mogla zaspati. Razmišljala sem, kaj če se bo to ponovilo, pa če bo še huje. Lahko se zgodi, da sanja, da mora nekoga zadušiti z vzglavnikom, in me bo zadušil. Ko sem zamižala, sem kar videla, kako me tepe. Še danes, če nekdo govori med spanjem, postanem panična. To je zagotovo moja travma. Res me začne močno stiskati.

Od tiste noči nisem več mogla spati z njim, tudi sicer nisem mogla zares več zares spati. Od tistega trenutka je bilo vse zelo čudno. Jaz sem npr. želela, da bi bila vrata odprta, nisem pa mu želela povedati, da se ga bojim in da bi zato želela, da vrata ostanejo odprta. On ni dovolil, da bi bila vrata odprta. Potem sem ga komaj nekako prepričala, da sem lahko imela majhno lučko zraven postelje, ampak nikoli več nisem mogla zaspati zraven njega. To je bilo res grozno. Če se je samo malo premaknil, mi je srce nabijalo, prav ubijalo me je.

Ne vem, če bi mi to naredil v stanju budnosti, ali bi bilo kako drugače. Ali bi tudi jaz drugače to dojemala in že takrat naredila konec najini zvezi, ker bi se zavedala, da

me je dejansko pretepel. Tako pa sem ga kar opravičevala, da ni bil pri sebi in da se ni zavedal, kaj počne. Da je razlog njegova bolezen. Danes v to nisem več tako prepričana. Sprašujem se, ali lahko človeško telo deluje tako, da lahko v spanju in stanju nezavedanja nekoga na tak način pretepeš. To je bilo grozno, zgledal je kot žival. Imel je takšno moč, ne vem sploh, od kje je to prišlo. Nikoli ne bom vedela zagotovo, ali se je tega zavedal ali ne. Takrat sem imela po mojem srečo, da me ni ubil. In kaj v takem primeru, kaj potem naredijo, a se to potem opravičuje, da je to bilo v spanju? Kako bi to nekdo interpretiral? Ali v spanju lahko vsak vse naredi in je kar opravičljivo?

VZEL MI JE VELIK DEL ŽIVLJENJA, VSO SREDNJO ŠOLO

Imela sem ga rada. Zdaj mi je žal, ker mi je vzel velik del življenja, skupaj sva bila vso srednjo šolo. In zaradi tega se nisem toliko družila s prijateljicami. Šele ko sem končala z njim, približno na začetku 4. letnika srednje šole, sem se začela družiti z eno prijateljico, ki je še vedno moja najboljša prijateljica. Ne vem, kaj se mi je dogajalo v glavi. Kot da sem videla samo stvari, ki so bile dobre. Govorila sem si, da se imam z njim lepo, si prigovarjala, da bo boljše, da bo drugače. Takrat sem razmišljala, da mogoče bom jaz z njim toliko časa, da se bo spremenil. »Kaj pa, če bo postal boljši?« sem se spraševala. Pa seveda ni. Še zdaj vem, da je prevaral vsako punco, s katero je bil. Ampak tudi če bi me kdo zdaj vprašal, bi še vedno rekla, da je dober človek. Še vedno mislim, upam, da je dober človek.

Karakterno je bil tak, da se je zelo veliko šalil. Kot neki dvorni norček. Vse, kar je naredil, je bilo smešno. Če bi bili tudi sošolci takšni do profesorice, kot je bil on, bi bila katastrofa, njemu pa je bilo nekako vse oproščeno. Bil je šarmanten fant. Zato tudi nisem upala o tem, kar je meni počel, z nikomer govoriti, saj tega ne bi dojemali kot problem, ker je navzven deloval povsem nedolžen. Mislim, da nihče v šoli ni tega, kar se je dogajalo med nama, dojel, kot da je nasilje.

In potem sem vedno jaz izpadla kot »ta slaba« in tečna. Na primer, ko sem izvedela, da ima nekaj z eno sošolko ... Pozneje se je izkazalo, da imam prav, ampak takrat sem bila pa jaz najhujša in ta, ki težim. Vsi so slišali, da me zmerja, kar sem tudi povedala enemu sošolcu, ki je rekel, da se bo šel pogovoriti z njim. Jaz sem njega vprašala samo, če mi da svinčnik, ki mi ga je dal, on pa je nato ob tem izrekel kletvico. Nato se je šel tisti sošolec pogovoriti z njim, in ko je prišel v razred, mi je ta sošolec pokazal, da je super, da se je zmenil. Nakar pride moj fant mimo mene in mi spet reče isto. Pred njimi je govoril eno in se obnašal na en način, do mene je bil pa čisto drugačen. Mojim in njegovim domačim vsega tega dolgo nisem povedala, ker nisem želela, da ga vidijo v slabi luči. Ni jim pa bil zelo všeč. Upam si trditi, da

pri njem doma nasilja ni bilo. Mogoče je imel njegov oči kdaj kakšne malo čudne komentarje, ampak drugo ne. Jaz sem na neki točki vse povedala njegovim staršem, pa je njegova mami rekla, da ne more verjeti, da se je njen sin tako obnašal.

Nasilja nisem prijavila. Nisem niti tega tako dojemala. Sem pa prijateljicam povedala in so mi vse rekle, naj grem narazen z njim. Nobena ga ni marala. Vse so mi rekle, da to ni prav, ampak nihče me ni mogel takrat prepričati v kaj drugega.

Narazen nisva šla zaradi nasilja, jaz tega takrat nisem prepoznala. Midva sva šla narazen, ker se je lagal in ker me je prevaral. Vmes sem mu to oprostila, seveda. Potem pa se je zgodila še ena stvar, ko se mi je grdo zlagal. Po vsem tem sem jaz še vedno želela biti z njim, ampak na neki točki sem si pa rekla, da je vse skupaj brez veze. Razhod ni bil prijeten. Želela sem, da se še enkrat pogovoriva, in dobila sva se v kavarni. Tam sva naročila dve tortici in kavo, kar je stalo okoli 10 evrov, on pa je dal na mizo 50 centov in šel. To je bil še en njegov način, kako me poniža.

Nasilje se ni v celoti končalo s tem, ko sva razmerje prekinila. Ko sva že končala, kakšne tri mesece potem, sem izključila funkcijo lokacije na telefonu, vključeno pa sem jo še vedno imela na družbenem omrežju Snapchat, prek katerega se midva sicer nisva pogovarjala. Neko soboto sem okoli osmih zjutraj šla v središče mesta. Nakar sem prejela njegovo sporočilo, kaj delam tam tako zgodaj. Ni mi bilo jasno, kako ve, da sem jaz v središču mesta ob osmih zjutraj. In zakaj bi ga to sploh zanimalo, saj sva bila že tri mesece narazen. Pozneje se je nekaj podobnega spet zgodilo, ko sem bila pri prijateljici. Vnovič sem dobila njegovo vprašanje, kaj delam na tisti lokaciji. Šele potem sem se spomnila, da on v bistvu vidi mojo lokacijo. Ampak meni je bilo najbolj grozno to, da je on moral mene namenoma poiskati na Snapchatu, da je to videl. Če je on videl, da sem bila ob osmih v centru, to pomeni, da je moral vsako jutro gledati, kje sem jaz. Tako da je imel še po tem, ko sva končala, nadzor nad mano. Tole se mi danes zdi res srhljivo.

NAJSTNIŠKA ZVEZA TE RES ZELO OBLIKUJE

Ko pomislim za nazaj, mi je žal. Žal mi je, da sem tako lepa leta srednje šole zapravila z njim. Žal mi je, da nisem prej odšla. Po drugi strani sem pa hvaležna za to izkušnjo, ker vem, česa si zdaj več ne bi dovolila. Ne bi si več dovolila, da me nekdo na tak način omejuje. Mi je pa ta odnos pustil posledice. Jaz njemu nisem nikoli rekla, da se s kom ne sme družiti ali da česa ne sme početi. Imela sem najboljšega prijatelja, družbo prijateljic in družabno življenje, svoje hobije in interese, ampak mi je to vse počasi vzel. To je bila zame prva zveza in dojemala sem, da je vse,

kar se mi dogaja, normalno in da zveze pač takšne so. Zdi se mi, da te lahko prva zveza napačno nauči, kako ta izgleda. V mojem primeru je zveza pomenila to, da nikamor ne smeš, da ne smeš imeti ostalih prijateljev, da moraš biti vedno skupaj s partnerjem. Opažam, kako začnem v določenih situacijah delovati na način, ki ni ok. Danes sem včasih jaz tista, ki partnerja omejuje, ker me je strah. Ker ne pustim, da bi meni nekdo to delal. Kot neki obrambni mehanizem. In potem jaz zdaj začnem omejevati, čeprav tega ne želim. Moj zdajšnji partner ve za to zgodbo, in ko sem jaz kdaj tista, ki omejujem, mi velikokrat reče, da ni on kriv, da sem imela takšno izkušnjo in da ni ok, da to zdaj prenašam tudi na njega. In ima seveda prav.

V bistvu sem najbolj razočarana nad sabo. Da sem dovolila, da se mi to dogaja. In zagotovo me nekje to boli. Ne dojemam, kot da je meni bilo to tako grozno, ni mi težko govoriti o tem. Vem, da nisem naredila nič narobe. No, morda sem kdaj pomislila, zakaj se tako grdo obnaša do mene, zakaj se to meni dogaja, da bi pa to vplivalo na mojo samopodobo, tega pa ne bi rekla. Vseeno zdaj ugotavljam, da tega nisem predelala, kot bi bilo treba. Razmišljala sem o tem, da se moram z nekom pogovarjati o tem, o nasilju in o občutkih, ki so ostali. Se mi zdi, da se sam težko znebiš vsega tega. Sploh si težko priznaš, da si doživljal nasilje. Jaz sem to dolgo zanikala in velikokrat vse skupaj bolj minimalizirala, češ saj ni bilo tako grozno. Ne glede na to, da pravim, da to ni bilo nič, je to ostalo v meni, kar se kaže v tem, da vlečem določene slabe vzorce iz prejšnjega razmerja tudi v zdajšnje razmerje. In prav zato se mi zdi pomembno, da to izkušnjo bolje predelam v sebi. Da ne bi potem tega prenašala na nekoga drugega, v tem primeru na mojega fanta. Včasih v nekih trenutkih to postane močnejše od mene – jaz vem, da ni ok, da mu rečem, da česa ne sme, ampak je strah, da se mi ne bi spet zgodilo, da me kdo prevara, močnejši od mene. V bistvu pa vem, da tako samo uničujem vse, kar imam.

Še danes večkrat na mesec razmišljam o prejšnjem odnosu. Predvsem o njegovih dejanjih pa o tem, koliko časa sem izgubila za ta odnos, ko bi se lahko družila s prijateljicami. Midva sva bila v šoli skupaj, po šoli tudi, učila sva se skupaj. Ni bilo normalno. Ampak ko pogledam nazaj, takrat nam nihče nič ni povedal o tem, kakšni naj bi bili odnosi, nihče nam o tem ni predaval. Nihče nam ni omenjal intimnopartnersko nasilje, kaj dejansko to pomeni, kaj je ok, da se ti dogaja v odnosu in kaj ne. Šele ko sem prišla na fakulteto, sem prvič slišala o intimnopartnerskem nasilju. Če bi morda o tem slišala že kaj prej, če bi nam to kdo omenil že v šoli, bi morda hitreje prepoznala, da je v tem odnosu veliko narobe.

Lepo je, da imaš nekoga rad in se imaš lepo z njim, ampak če te nekdo omejuje, to nikakor ni ok. Ni vredno vreči svojih let stran in pustiti, da se nekdo do tebe tako obnaša. Če bi se do nas tako obnašali starši, nam to ne bi bilo normalno. Zakaj bi potem dopuščali, da se nekdo drug tako obnaša do nas? Ne si dovoliti tega.

KER JE BIL OČE OTROKA, SEM ŽELELA VZDRŽEVATI ODNOS

Dora

Dora, osemintridesetletna ženska, je polna zagona, idej in prepričanja, da človek lahko naredi ogromno, če si zada svoje cilje. A tudi Dori včasih zmanjkuje elana in obupuje. Minulih sedem let njenega življenja je pretekanih z nepopisnim veseljem in radostjo, saj se ji je rodila zdaj že sedemletna hči, zaradi katere iz svojega življenja nikakor ne bi izbrisala srečanja z nekdanjim partnerjem. A kolikor ji je rojstvo hčere prineslo sreče, ji je hčerin oče prinesel gorje, nasilje in obup. Razmerje, v katerem je bila deležna psihičnega, fizičnega in ekonomskega nasilja, je prekinila že pred nekaj leti. Stika z njim zaradi hčere ne more povsem prekiniti, on pa njenega otroka pogosto uporablja za nadaljevanje nasilja nad Doro. Njeni dnevi so pogosto polni ukvarjanja z dokumentacijo s sodišč, prijav in večkrat tudi obiska policije, ki jo pokliče na pomoč. Do pomoči institucij je ambivaletna, saj so jo njene dolgoletne izkušnje, kot pove, marsičesa naučile, in žal je izgubila mnogo zaupanja vanje. Hkrati pa ve, da so nujno potrebne, da lahko zaščiti svojo hčer. In tudi nujno potrebne, da sporočajo nekdanjemu partnerju, da ni vsemogočen, da se ga ne boji in da mu ne dopušča posegov v njeno življenje. Dora prihaja iz manjšega kraja, ima srednješolsko izobrazbo. Njen nekdanji partner ima višješolsko izobrazbo, je leto dni mlajši od Dore, v partnerski zvezi z njim pa je bila Dora štiri leta.

ŠE VEDNO RAZMIŠLJAM, KJE SE JE ZALOMILO

Po obdobju daljše zveze, ki sem jo imela, sem želela stvari predelati, ne takoj poiskati novega partnerja. Dala sem si čas in približno tri leta sem bila samska. Po treh

letih, ko sem bila prepričana v to, da znam oceniti, kaj je ok in kaj ni, sem začela iskati novega partnerja. Rekla sem si, da če se s kom srečam in povežem, če se bova ujela, nama bom dala priložnost. Ko gledam nazaj, ko razmišljam, kje se je zalomilo, je vse skupaj zame to še vedno uganka. Je bilo krivo še ne dovolj predelano prejšnje razmerje, mogoče moje otroštvo ...? Ne vem.

Po razhodu s prejšnjim fantom sem nekaj časa žalovala, čeprav me je tudi tista zveza dušila, ker je bilo veliko ljubosumja z njegove strani. Po njej sem se počutila, kot da iščem neki odmik, neko alternativo ... Šla sem tudi v tujino, se posvetila delu. Hkrati sem se malo bolj odprla in navezovala stike z drugimi ljudmi.

VSEM SEM VEDNO ŽELELA UGAJATI, ČAKALA SEM NA POHVALO KOT MAJHEN OTROK

Že ves čas se mi zdi, da je moja velika težava, da želim ugajati in ljudem po najboljših močeh pomagati. Da v sebi preslišim to, kar bi si jaz resnično želela. Včasih pristanem na kaj, kar mi ni v redu, ker vem, da je drugemu to pomembno, ker si nekdo drug želi nečesa in bo morda prizadet, če bom rekla ne.

Ves čas sem hotela ugajati staršem. Tudi v službah sem imela s tem težave, naredila sem trikrat več pa še delo od sodelavcev, nato pa čakala na pohvalo, kot majhen otrok. Nisem znala reči ne, tudi staršem ne. Čez čas sem se uprla. Rekla sem, da se pač morajo sprijazniti, da nimam istega mnenja kot oni.

Ko sem že mislila, da se znam postaviti zase, da znam reči ne, se mi je zgodilo to nasilno partnersko razmerje. Še vedno imam včasih slabo vest, kadar ne upoštevam mnenj drugih. Za enkrat si moram še prigovarjati, da je prav, da se postavim zase. Ne gre povsem spontano, mi gre pa veliko bolje.

MOJE OTROŠTVO NI BILO POSEBEJ TRAVMATIČNO

Včasih, ko poslušam kake zgodbe, kakšna grozodejstva so nekateri preživeli, ni bilo moje otroštvo nič posebej travmatično. Odraščala sem s starši in sestro. Starši so hodili v službo, midve v vrtec, šolo.

Edino, kar se je v družini pričakovalo, je bilo upoštevanje avtoritete, ne glede na to, ali imam mogoče jaz glede nečesa prav ali ne. Očitno je to pustilo neki pečat na

mojih poznejših odločitvah. Če sem kdaj kaj izpostavila ali bila včasih zaradi nečesa jezna, sem dobila sporočila, da se ne smem kregati. Ni bilo tega, da bi se pogovarjali, da bi si prisluhnili, da bi me povprašali po mojem mnenju. Neko nepisano pravilo je bilo, naj bom pridna in naj se ne kregam.

Z mamo sva več komunicirali, z očetom pa se nismo nič kaj pogovarjali. Zdaj ko sem odrasla, jima malo zamerim, da svojih razmišljanj nista podelila z nama s sestro. Imela sta dneve, ko nista bila ok, ali pa sta se vedla, kot da nekaj skriva. Morda sta naju s sestro hotela zaščititi, naju ne obremenjevati, ne vem. Nikoli se nismo iskreno pogovarjali o čustvih. Večkrat rečem, Italijani se pogovarjajo, si vzamejo čas, poklepetajo za mizo, predelajo stvari, pri nas je pa bolj tiho pri mizi. Če si veliko govoril, je hitro padla kakšna pripomba. Nismo se kregali, drli, samo kaka pikra pripomba je bila izrečena, češ daj pojej raje, se ti bo ohladilo, ne toliko govoriti. Malo prikrito, da si vedel, da pogovor ni zaželen.

Starša sta od naju s sestro določene stvari zahtevala, danes vidim, da je tako prav. Morala sem posesati, pomiti posodo, pripraviti kosilo, olupiti krompir, nič takega. V nič me niso silili. Ni se mi zdelo, da trpim. Včasih, če nečesa nisem naredila, sem jih dobila po riti. Zanimivo je tudi, da ko smo se pred nekaj leti o tem pogovarjali, sta starša to zanikala. Kot da bi potlačila. Marsikatero stvar, ki se je zgodila, sem zaznala, notranji občutki mi niso dali miru, telo me je opozarjalo, da nekaj ni v redu. Iskala sem izgovore, če sem zaznala kaj, na kar bi morala biti pozorna, kjer so drugi prestopali moje meje. Slabe stvari, ki so se mi zgodile zaradi drugih, sem hotela v sebi opravičiti. Ko sem bila z družbo zunaj in se je zgodila neka čudna stvar, sem poskusila zadevo malo zaviti, narediti manj vidno. Zdaj večkrat rečem, da me je bilo sram namesto drugih, kot da sem prevzemala njihov sram. Občutek in telo sta kazala čisto drugo, tisto pravo sliko. Včasih me jezi, da takrat nisem uspela tega zaznati. Občutke, tisto, kar mi je telo govorilo, sem hotela nekako spraviti do točke, da šele ko dobim dokaze, da je tisto, kar občutim, realno, šele potem bi lahko rekla, da je to res. Ampak potem pa pride tista past ... Vsaka stvar se začne počasi kuhati, preden se nekaj zgodi. In si rečeš, pa saj ni tako hudo, verjetno ima partner samo slab trenutek. Ker se nekam odpravlja, je pač malo živčen.

ŠE ENKRAT BI ŠLA ČEZ VSE, PA NAJ SE SLIŠI ŠE TAKO NORO

Že od začetka sem zaznavala, da so stvari čudne. V nekdanjem partnerju sem čutila neko evforijo. Druženja z njim so bila nekaj časa vesela in zabavna. Všeč mi je bilo, ker je bil živahen, ker je rad potoval. Ni bil zapečkar, bil je družaben, komunikativen. Hkrati pa mi je nekaj nedoločenega vzbujalo dvom, povezan z občutkom

varnosti. Ne glede fizične varnosti, ampak kako se človek ob nekom počuti, sploh ko govorimo o partnerski zvezi. Posebej za ženske se mi zdi zelo pomembno, da se počutijo, da jih lahko nekdo zaščiti, ne samo fizično, ampak tudi čustveno. Da se bo lahko naslonila na ramo, se mu zaupala, mu povedala svoje skrbi, težave, kar koli. Na trenutke se mi je zdelo, da se ob njem ne morem sprostiti. Ves čas me je nekaj glodalo.

V meni je bila zmešnjava, včasih si je še sama ne znam pojasniti. Zdelo se mi je, da je v stiski in da mu moram pomagati, imela sem mešane občutke. Hkrati je bila tu še želja, da bi si ustvarila družino. Naslikala sem si sliko, imela sem neko iluzijo o njem. Stvari sem opravičevala. Iskala sem izgovore in vse podprla še s prepričanjem, da ne smem kar vreči puške v koruzo in ga zapustiti.

Potem se je rodila hči. Prej nikoli nisem čutila močne želje po otroku, potem pa se je vse skupaj nekako sestavilo. Ne morem reči, da je šlo za napačno odločitev. Če bi imela možnost, da bi kar koli spremenila, bi hčer imela, samo drugega očeta bi ji izbrala. Kakor koli razmišljam, lahko se sliši še tako noro, ampak danes bi šla še enkrat čez vse, samo da bi dobila njo.

Večkrat slišim komentarje, češ že takoj si vedela, da je nekaj narobe, zakaj si v to pahnila še otroka. In je težko razložiti. Za tiste, ki so k sreči brez take slabe izkušnje, nimam odgovora, ki bi jim popolnoma pojasnil, zakaj sem sprejemala takšne odločitve. Ponosna sem, da sem se umaknila iz tega razmerja, da nisem vztrajala in da sem otroka iz tega odmaknila. Marsikdo niti noče razumeti, ker ima neko svoje prepričanje, svoje videnje, kar pa me včasih kar prizadene.

ON

Kar me je na začetku zelo pritegnilo, je bil občutek, da je zelo živ. Ni ga bilo treba prepričevati, da kam greva. Bil je zgovoren, hitro je navezal stik, nič mu ni bilo nerodno, deloval je veselo. Že na začetku pa se je tudi kazalo, da ga določene situacije precej izzirijo. Takrat je na trenutke deloval odsoten, deloval je depresivno. Pozneje je v takih situacijah postajal vse bolj verbalno ali čustveno nasilen. Naivno sem mislila, da mu lahko pomagam. Nekaj časa sem imela celo lažni občutek, da se stvari izboljšujejo. Minilo je kar nekaj časa, da sem si priznala, da stvari niso v redu. Pred starši in prijatelji sem ves čas prikrivala, kaj se dogaja, ga večkrat opravičevala in se poskušala prepričati, da bova stvari uredila. Iz dneva v dan sem bila bolj nemirna in iskala sem načine, kako bi mu še lahko pomagala. V vsem tem času me je popolnoma izžel s svojo hitro se spreminjajočo osebnostjo. Včasih se mi je

zdelo, kot da ni zgolj ena oseba. Lahko je bil prijazen in sproščen, spet drugič zadržujoče hladen in agresiven. Sploh ne znam opisati te energije, ki se je kopičila v takih trenutkih, ozračje je bilo prav naelektreno. Velikokrat nisem vedela, kako naj odreagiram, poskušala sem biti razumevajoča, saj sem mislila, da ga bo to pomirilo in postavilo odnos v neko normalo.

Do mene je bil velikokrat nesramen in poniževalen. V njegovih očeh sem bila jaz kriva, da se on tako počuti. Vse več reči ga je motilo. Moji prijatelji, starši, moja služba ... Z ničimer ni bil zadovoljen. Od mene je zahteval vedno več in nič ni bilo dovolj dobro zanj. Za veliko stvari, ki sem mu jih pomagala urejati, sem bila na koncu namesto zahvale deležna še celo graje, češ zakaj sem se lotila tega. Iskala sem vse možne načine, kako bi zadeve umirila, ga razvedrila, mu pomagala stvari urediti, da se bo pomiril.

POČASI SE JE DOGAJANJE *BARVALO* V FIZIČNO NASILJE ... CUKANJE ZA LASE, PLJUVANJE V OBRAZ, ZANIČEVANJE ...

Da gre za nasilje, sem opazila šele, ko je šlo že za fizično nasilje. Pred tem sem si govorila, da potrebuje pomoč, želela sem mu pomagati. Imela sem neumne iluzije, da mu lahko pomagam s pogovorom pa mogoče s svetovalci. Zdelo se mi je, da ima neke duševne stiske. Na neki način sem bila bolj njegova mama kot partnerka. In počasi se je dogajanje barvalo v fizično nasilje. Videla sem, da se nič v odnosu ne izboljšuje, ampak se slabša. Dokler je bilo samo psihično nasilje, sem ga ves čas opravičevala. Zdi se mi, da tudi družba na splošno nekako spregleda psihično nasilje. Velikokrat sem si rekla, da se ne bom kregala, da je bil nesporazum, da je šlo samo za konflikt in da bom že sama rešila zadeve. Ko pa je začel s fizičnim nasiljem, takrat mi je pa zazvonilo.

Začelo se je cukanje za lase, pljuvanje v obraz. Pogosto me je tudi zaničeval, češ da nisem ničesar dosegla, ničesar naredila, ničesar ustvarila v življenju, da me preživlja on. Takrat sem študirala in od mene je zahteval, da v enem mesecu naredim določeno število izpitov, leteli so očitki, da me on živi. Velikokrat je bilo tako, da niti nisem hotela vzeti denarja, a je vztrajal, naj ga vzamem. Iz finančne stiske sem se želela izviti sama, da bom ponosna nase, da sem zmogla, da sem naredila, kakor sem si zastavila. Kadar sem denar vzela, mi je bilo potem velikokrat žal, saj mi je to očital. Zmerljivk in poniževanja je bilo ogromno. Tudi pozneje. In je še zdaj. Kritiziral je mojo zunanost, češ poglej se, kakšna si. Zaničeval me je v vseh pogledih. Da nič ne delam, da nisem nič ustvarila, da iz mene nič ni in nič ne bo, kakšen zgled bo imel otrok ob taki mami.

Sčasoma se je začel grdo obnašati do prijateljev in prijateljic. Ko sem se začela postavljati zase, pa je prišlo do večjih sporov. Ko sem izpostavila, kako se obnaša, kaj dela, takrat se je kar stemnilo ... In že me je lasal.

S HČERJO SEM SE NAJBOLJE POČUTILA, KO SVA BILI SAMI, V MIRU

Ugotovila sem, da doživljam psihično nasilje. Takrat sem opazila, da sem se začela čedalje bolj zapirati, na neki način v sebi pa tudi že malo pripravljati, da se bo treba umakniti. Nasilje se je stopnjevalo. Že pred fizičnim nasiljem sem ugotovila, da ni vse v redu. Ko je želel, da se skupaj vseliva, sem imela zadržke. Stvari sem zavlačevala, malo prelagala, ker sem se že takrat bala.

Kmalu po rojstvu hčere sem začela prepoznavati nasilje. Že prej se v odnosu nisem počutila najbolje, da pa je nasilje res prisotno, sem dojela po rojstvu hčere. Ne vem, ali gre za materinski čut, da hočeš otroka zaščititi ... Vse bolj sem postajala pozorna na psihično nasilje. Že v porodnišnici nisem bila mirna. Ko danes pomislim za nazaj, mu ne bi dovolila, da je zraven pri porodu. Veliko bolje bi se počutila, veliko bolj mirna bi bila. Sploh ne bi pustila, da pride na obisk, mogoče samo na kratek obisk. Kajti ko je prišel, je vse frlelo okoli. Drugi očetje so prišli normalno, pozdravili, nobenih komplikacij. On pa je pridrvel notri, ni upošteval navodil osebja. Zelo me je bilo sram. S hčerjo sem se v porodnišnici najbolje počutila, ko sva bili sami, v miru. Videla sem tudi, da osebje ni bilo zadovoljno z njegovo prisotnostjo.

TRAJALO JE, DA SEM POVEDALA VSE

Prva, ki sem ji povedala za nasilje, je bila ena mojih najbližjih kolegic. Ona je bila ena od ljudi, ki so nekaj malega vedeli o nasilju, nato sem se zaupala tudi sestri. Starši so kar pozno izvedeli, šele po tistem, ko sem že podala prijavo na policiji. Vsi ostali pa veliko pozneje. Mogoče je kdo kaj videl, zaznal. Ampak ker jaz nisem nič rekla, veliko stvari sem tudi skušala prikriti, opravičiti, poiskati logične razlage za njegova določena obnašanja, je razumljivo, da te ljudje niti ne sprašujejo niti ne drezajo veliko.

Z omenjeno kolegico sva si bili blizu, bila je v podobni stiski, in sva si bili v oporo. Njej sem res povedala največ. Zdi se mi, da me je razumela najbolj. Oseba, ki je prestala toliko kot jaz oz. še hujše stvari, je bila edina, ki je razumela mojo stisko. Ljudje ne razumejo, da včasih ne zmoreš pomiti posode, ker je tvoje telo povsem

izčrpano. Ali pa, zakaj včasih ne zmoreš biti cel dan s svojimi otroki in bi potreboval vsaj kako uro počitka. Ne razumejo, ko jim skušaš dopovedati, da si utrujena. Mislijo si, da itak ne hodiš v službo, le skrbeti moraš za malega dojenčka, nimaš biti od česa utrujena. Ta kolegica pa je bila edina, ki me je res razumela. Vedela je, kako se počutim, da sem na trenutke odsotna, kot da bi na dogajanje gledala z razdalje. Prav odmakneš se od vsega, ker je tako intenzivno, da ne zmoreš. Telo ne zmore in se sesuvaš. To se je, žal, zgodilo tudi meni.

ODLOČILA SEM SE, DA NE GRE VEČ, KO MI JE REKEL, DA MI BO ZAŽGAL HIŠO

Videla sem, da odnos ne gre nikamor. Bila sem pod stresom, obremenjena, zaskrbljena, kako bom s službo po porodniški, nenehni pritiski z njegove strani ... Vse skupaj, kar je počel. Ampak tisti prelomni trenutek, ko sem se odločila, da ne gre več, je bil, ko mi je rekel, da mi bo zažgal hišo. To je del, o katerem ne zmorem več govoriti, ker sem ga že nešteto krat opisala, tudi na sodišču. Imam pa ga živo pred očmi.

Ko je prišel domov, nikoli nisem vedela, kako bo, kakšne volje bo. Napetost je trajala ves dan. Ko pa so se vrata odprla na grobo, sem vedela. Bog ne daj, da bi ga prosila, da bi šel po službi še po hrano ali v trgovino. Ves čas sem iskala načine, kako njegovo vedenje opravičiti. Obtoževal me je, če sem delo opravila in če ga nisem. Poskušala sem mu nekako dopovedati, da sem tudi jaz povsem izžeta od celega dneva. Punčka je veliko prejokala. Tudi skuhati včasih nisem mogla. Imela sem jo v majhnem prenosnem ležalniku, jaz pa sem kuhala. Še korenčka nisem uspela narezati, se je že začela pritoževati. Ni ji bilo všeč, da se ji ne posvečam. Dala sem jo malo na tla pa malo nazaj v ležalnik. Nato je prišel domov še on. Saj niti ni vpil, kar je bilo včasih še huje. Mogoče bi, če bi vpil name, odšla prej. Njegov pristop je bil veliko bolj psihično agresiven in je puščal večje rane. Iz dneva v dan sem poslušala pripombe: »Poglej, nič nisi naredila, kakšno je doma. Svinjak je. Glej, kakšna je kuhinja, še kuhalo nisi nič. Doma si cele dneve, pa nič ne narediš.« Vse to in še več mi je govoril, medtem ko sem ves dan poskušala kar najbolje opraviti hišna opravila in se posvetiti otroku. Vsak dan znova sem se bala, da česa ne bom uspela opraviti. A tudi ko je bilo vse urejeno in je bilo kosilo skuhan, je vedno našel nekaj, kar po njegovem mnenju nisem naredila, a bi lahko. Hči je bila takrat stara nekaj mesecev. Takrat se je začelo nasilje stopnjevati.

In dogodek, ki sem ga omenila, je kar ključen. Ko je tisto popoldne prišel domov, sva se skregala, nečesa me je obtožil. Takrat se je povsem spremenil, deloval je,

kot da ne bi bil tukaj in zdaj. Imel je prazen pogled. Stal je sredi sobe. Nekaj časa je še gledal skozi okno. Malo srhljiva scena je bila, težko jo je opisati z besedami. Odsotno je gledal skozi okno. Že prej je imel čudne izjave, ki se jih ne spomnim najbolje. Spomnim se samo praznega temnega pogleda, ko se je obrnil in stal sredi sobe. Bilo je tako, kot bi se vanj naselil demon. Čisto črne oči je imel. Mrk in hkrati odsoten pogled. Sploh ne znam opisati. Potem je nekaj časa strmel in bil tiho. Rekel je, da ne ve, kako se bo to danes končalo. »Hišo ti bom zažgal,« je rekel. Nekaj je še govoril, ponavljal, da ne ve, kako se bo tole končalo. Ko sem to slišala, sem v paniki začela razmišljati, kaj naj naredim. V tistem pa je že začel zažigati stvari. Pogledam, kje je otrok. Sliši se čudno, kot da ne vem, kje sem imela otroka. Hči je ležala na postelji. Razmišljala sem le, kje imam telefon in otroka. Hitro sem pobrala hčer, zagrabila telefon in stekla iz hiše. Tresla sem se, zdelo se mi je, kot da nisem tukaj in zdaj, zdelo se mi je celo, kot da delam nekaj narobe, ko sem zavrtela številko 113.

Policisti so bili prijazni, korektni. Ampak mislim, da jim v takih trenutkih manjka malo razumevanja.

Že nekajkrat sem hotela klicati policijo, v tistem trenutku pa sem se res zelo ustrašila. Nisem vedela, kaj se mu dogaja, katero psihozo doživlja. Situacija me je prisilila, da sem poklicala. Sploh nisem več razmišljala. Pomislila sem, ali klicati ali ne, ampak tako me je bilo strah ... Tresla sem se tako močno, da sem po telefonu komaj povedala, kaj se dogaja. Kje sem. Poslali so patruljo do naše hiše. Bilo me je tako sram, ker so situacijo zagotovo spremljali tudi sosedje. Policija je prišla pred hišo, jaz pa sem jim z otrokom v naročju razlagala, kaj se je zgodilo. Tako si razgaljen. Policisti so bili prijazni, korektni. Ampak mislim, da jim v takih trenutkih manjka malo razumevanja. Malo topline. Delovali so nedostopno. Še enkrat poudarjam, bili so korektni, poslušali so, ampak bila sem v paniki in nisem povsem razumela, kaj želijo od mene, ko so mi predlagali, naj sprožim kazenski pregon. Povedala sem, kaj se je zgodilo, in vprašali so, če bom podala kazensko prijavo. Sanjalo se mi ni, kaj je kazenska prijava. Prijavim nasilno dejanje, ampak kaj se zgodi potem, ko to naredim? Strinjam se, to je bilo nasilje, ampak kaj zdaj to pomeni zanj, zame in otroka? Kaj potem, kakšni postopki sledijo? Kaj se bo zgodilo? Pojasnili so mi, vendar še vedno nisem bila prepričana, da želim sprožiti kazenski postopek, predvsem zato, ker sem se bala reakcije partnerja in ker mu kljub vsemu, kar mi je storil, nisem želela povzročati težav. Rekli so, da gredo v hišo, da se pogovorijo še z njim.

Vnovič so me spraševali, če bom podala kazensko ovadbo, vendar se zanjo nisem odločila. Preveč sem se bala tega, kaj bi mi lahko storil zaradi tega. Takrat sem si samo želela, da bi bile vse skupaj le sanje. Ko sem zavrnila kazensko prijavo, so sklenili, da mu bodo izrekli kazen za kršenje javnega reda in miru. Prav tam so mu izdali položnico. Mislim, da je bila za približno 200 evrov. On se je potem pomiril.

Začel je pakirati stvari. Policisti so vprašali, kaj bomo naredili zdaj. Niso rekli, da mora ven, vprašali so, kaj bomo naredili. Ne znam povedati, koliko enih misli mi je šlo čez glavo. Že ko sem klicala in sem dobila dispečerko na telefon, mi je bilo žal, da sem poklicala, že tam sem bila panična. V glavi so se mi vrteli filmi ... Ne znam opisati, kaj vse se je v teh trenutkih dogajalo v meni. In potem to njihovo vprašanje: kaj bomo naredili? V moji glavi milijon filmov. Kaj zdaj? Če ga pospremijo ven, kaj bo? Pa sosedu ... Ko bo šel, ali bo čez čas prišel nazaj, ali bo potem vse skupaj samo še slabše? Tako da sem potem nekako izdabila, da vidim, da se je malo pomiril in da lahko ostane. In je res ostal do naslednjega dne.

V TISTEM TRENTKU BI MI ZAGOTOVO BOLJ POMAGALO, DA BI GA ODSTRANILI IZ HIŠE

Bila sem povsem zmedena. Nisem vedela, kaj sledi. V tistem trenutku bi mi zagotovo bolj pomagalo, da bi ga odstranili iz hiše. Kam bi šel, ne vem. Ampak imela bi zagotovilo, da ne bo kar tako prišel nazaj. Bilo me je strah, kaj bo, ko bomo spet sami. Ko so policisti odšli, je bil nekaj časa mir. Še isti večer pa se je začelo obtoževanje. K sreči ni bilo hujšega. Zakaj sem klicala policijo, da je dobil kazen? Da jo bom jaz plačala, saj sem kriva za vse skupaj. Glede na to, kaj vse sem prebrala v medijih, se je glede na mojo neumno odločitev izšlo še dokaj dobro. Poslušala sem samo očitke. Tisti večer sem vedela, da ga bom zapustila.

BOLJ KO SEM MU DOPOVEDOVALA, DA NE BOVA VEČ SKUPAJ, VEČJI SO BILI PRITISKI

Kmalu potem se je odselil in prihajal na obisk zaradi otroka. Skupaj smo šli še na kak izlet. Ker je bil otrokov oče, sem na neki način želela vzdrževati odnos. Da bi dogajanje imela pod nadzorom, da se ne bi kregali. Želela sem narediti bolj blag prehod. Tu pa so se stvari začele komplicirati. Bolj ko sem mu dopovedovala, da ne bova več skupaj, večji so bili pritiski. Pritiskal je na vse možne načine, hčer je želel videti ob nemogočih urah. Želel je, da bi bila nenehno na razpolago: on pokliče in pride k otroku. Bila sem v službi, hči je hodila v vrtec, rekla sem mu, da ne gre tako. Želela sem, da se dogovoriva, kdaj bo prišel, ali pa določiva datume oz. dneve v tednu, da se lažje organiziram. In to mu nikakor ni bilo všeč. Pod nobenim pogojem se ni želel dogovarjati. To mi je večkrat jasno povedal. Velikokrat me je spravljaj v stisko. Klical me je v službo, ko je vedel, da delam popoldne, in takrat je želel videti hčer. Nisem pristajala na to, da bi imel stik, ko je na hčer pazila moja mama.

Nisem želela obremenjevati še nje. On pa je hodil k nam domov in zvečer, ko jo je babica dajala spat, zvonil na vratih.

Na centru za socialno delo glede otroka ni bilo urejeno še nič. Ko sem vnovič klicala policijo, so vprašali, če imamo urejene papirje. Povedala sem, da nimamo. Kar odlašala sem s tem. Bala sem se, kakšna bo njegova reakcija, kako bo vse skupaj potekalo, koliko časa bo trajalo. Milijon vprašanj. Nimaš odgovora nanje. Pa še s službo se ukvarjaš, ne zmoreš vsega. Takrat so mi policisti rekli, da moram glede skrbništva takoj urediti na centru in na sodišču. Jaz sem kar nekako mislila, da se lahko dogovoriva sama. Ko je bilo že vsega preveč in mi je dvignilo pokrov, sem rekla, zdaj pa dovolj, to moram urediti. Da bodo na policiji, če bo kar koli narobe, lahko reagirali. Bila sem naivna. Če bi danes to vedela, ne bi nikoli urejala glede skrbništva in stikov. Do takrat namreč nisva imela niti očetovstva vpisanega, ker ni hotel priznati hčere. Kar je vse še bolj zapletlo.

POLICIJA NI PREPOZNALA NASILJA

Čas je tekel. Malo sva se družila, ampak nisva bila skupaj. Pomagala sem mu celo dobiti službo. Opazila sem, da je v moji službi razpisano dobro delovno mesto. Vse sem mu napisala, uredila življenjepis, napisala prošnjo, ga omenila v kadrovski. Zaposlili so ga. In tako je bil ves čas na tekočem, kje sem, kdaj delam. Zasledoval me je, hodil je za mano in me utrujal z različnimi stvarmi. To obdobje se je vleкло. Hotel je imeti stik s hčerjo. Čez čas se je izkazalo, da je bil to samo izgovor, da bi bila spet skupaj. Ko je videl, da ne bom več popustila, da ne bova več skupaj, so bili njegovi pritiski vse hujši. Hči je bila takrat stara že blizu enega leta. Zapletala sva se v besedne boje. Rekla sem, da je treba podpisati očetovstvo, drugače ne moreva uradno urediti stikov. Sprva se je razjezil, ker v rojstnem listu ni bil zapisan kot oče, pozneje pa očetovstva ni želel podpisati. Imel je različne izgovore. Na začetku je rekel, da ne bo podpisal, zato da ne bom izgubila socialnih transferjev. Ko je končno pristal na to, da se dobiva na centru za socialno delo in podpiševa, je bila hči stara približno deset mesecev. Na CSD sem prišla z njo, ker je nisem mogla nikjer pustiti v varstvu. Na centru je bil nesramen in zajedljiv do socialne delavke in mene. Poudarjal je, da je oče, da to ni zapisano in da mora on zdaj vse urejati. Vmes mi je še govoril, kakšna sem, da nimam službe, da v življenju nisem ničesar ustvarila, same obtožbe. Socialna delavka je bila v zadregi, malo je čudno gledala, to je bilo pa to, ni reagirala. Pripravila je papirje. Nič kaj več kot to. Sedela sem tam, nerodno mi je bilo, sram me je bilo, da imam s takim človekom otroka, da se moram z njim pregovarjati, da poslušam vse te obtožbe. Poskušala sem se prikazati v vsaj malo lepši luči, kot me je prikazal on. Vedno čutim potrebo, da pojasnim tistim,

ki poslušajo, te njegove laži, da ne bodo mislili, da sem res neka packa brez službe in kakršnih koli interesov. Rekel je, da cel dan ležim in čakam, da mi bo socialna podpora padla z neba. Sedela sem s hčerjo v naročju in samo čakala, da mine. Podpisali smo papirje in šli skupaj ven. Niti ne vem, kaj točno je še govoril. Samo spomnim se, da je rekel, da imam zdaj ta papir. Dal ga je na dlan in z njim udaril po mojem čelu. Papir je padel na tla. V strahu sem ga pobrala. Njegova ihta se je stopnjevala. Hotel je, da mu dam hčer. Nisem vedela, kaj naj naredim. Vedela sem, da če mu je ne dam, mi jo bo začel vleči iz rok. Odločila sem se, da je bolje, da mu jo dam, da ne bi bilo še slabše. Hčer sem mu dala v roke in rekel je, da gre otrok zdaj z njim, da je zdaj uradno toliko njegova kot moja. Šel je proti parkirišču, proti avtu. Vpila sem, jokala in prosila, da mi jo vrne. Takrat sem drugič klicala policijo na pomoč v upanju, da mi bodo pomagali, zdaj ko imamo podpisano očetovstvo. Prišli so res hitro, ravno je dajal hčer v avto. Vprašali so, za kaj gre, povedala sem jim in pokazala papirje. Policist je rekel, da nimam urejenih stikov in da ne morejo narediti nič ter da jo lahko odpelje. V tistem trenutku nisem več vedela, kaj naj naredim. Nemočna sem stala tam in upala, da je ne odpelje. Policisti so bili vsaj toliko korektni, da so mu rekli, zakaj to dela in naj vrne otroka. Prepričali so ga, da mi je hčer izročil nazaj.

V tem primeru res nisem želela podati prijave, želela sem samo, da mi vrne hčer. Dogajale pa so se hujše stvari, ki sem jih hotela prijaviti, pa so rekli, da oni nič ne morejo, ali da ne gre za kaznivo dejanje, ali da ne gre niti za prekršek, da to za njih ni nasilje. Naj se obrnem na sodišče. Včasih so naredili samo uradni zaznamek. Pa še to ne vedno.

ČLOVEKA, KI JE V PANIKI, KI NE VE, KAKO BI ODREAGIRAL, SPRAŠUJEJO, KAJ NAJ NAPIŠEJO, IN TI JIM MORAŠ NAREKOVATI

Šla sem na CSD na predhodno svetovanje, ko je bilo treba urejati stike. V prostoru sta bili dve strokovni delavki. Vedela sem, da ne smem naenkrat povedati vsega, ker če bi hkrati povedala o vseh težavah in vsem, kar se je dogajalo, bi zvenelo kot obtoževanje. Bala sem se, da mi ne bi verjeli. Poskušala sem govoriti v čim bolj spravljivem tonu. Pazila sem tudi na telesno govorico, da ne bi bila preveč izrazito odklonilna. Glede na izkušnje iz preteklosti sem vedela, da ne bosta razumeli in da jim moram zadevo predstaviti po delih, razumljivo, počasi. Skrbelo me je, da me bodo videli kot preveč zaščitniško mamó oz. mamó, ki se hoče maščevati nekdanjemu partnerju. Hotela sem, da ga spoznajo. Rekla sem si, da se ne bo mogel dolgo pretvarjati. Vseeno je trajalo kar nekaj časa, lahko bi rekla, da vsaj pol leta, da sta spoznali, kakšen je. Tudi jaz sem jima sčasoma lahko več stvari zaupala. Lahko

bi jima povedala vse, samo mi ne bi verjeli. Šele potem, ko je z njima začel delati na tak način, kot je z mano, šele takrat sta videli, da si ne izmišljujem.

Izkušnjo s CSD sem imela že tudi po incidentu, ko je posredovala policija. Mislim, da so policisti o dogodku poročali tudi na CSD. Spomnim se, kako sem se počutila. V hudi stiski sem bila, prišla sem s hčerjo, še na pisalni mizi svetovalne delavke sem jo previjala in dojila. Zanimalo jih je, kaj se dogaja v naši družini, in odprli so mapo glede nasilja.

Pozneje sem se ukvarjala s tem, kaj bodo napisali na centru za socialno delo. CSD namreč piše mnenja za sodišče, in če bi povedala o vsem, kar sem doživljala, bi mi verjeli ali pa tudi ne. Skrbelo me je, kako bodo zapisali, papir prenese vse. Človeka, ki je v paniki, ki ne ve, kako bi nastalo situacijo reševal, na centru za socialno delo vprašajo, kaj se dogaja. In nato jim moraš vse narekovati. Vmes razmišljaš, da ne pozabiš na kakšne ključne informacije. Bili so trenutki, ko sem bila tako na tleh, da sem se komaj zbrala in sem komaj sestavila skupaj, kaj se mi je zgodilo, da sem sploh lahko narekovala, da je bilo vsaj približno smiselno in razumljivo. Stresno je, ko si v stiski, rešuješ problem, oni pa tipkajo zapisnike, problem pa ostaja.

NAIVNA SEM BILA, SAJ SEM MISLILA, DA BO SODIŠČE ODREŠITEV

Vedela sem, da se ne bova mogla dogovoriti glede stikov, sicer bi se že prej. Dvomila sem, da bi lahko sklenila neki dogovor. Že njegov pristop je bil odklonilen do vsega. Ni mu všeč, da ne more nečesa narediti tako, kot se mu zazdi. Pri stikih bi se moral držati določenih dni, in to mu je šlo strašno na živce. Vedela sem, da je treba nekako zdržati, da pridem do sodišča. Naivna sem bila, saj sem mislila, da bo sodišče odrešitev, da bodo stvari postavili v neki okvir in se bodo stvari uredile. Še danes ni tako.

Na CSD sva imela prvo socialno pomoč. Dobiš svetovalko, se pogovarjaš. Ta gospa mi je res pomagala. Drugače ne vem, kako bi. Srčna ženska. Znala je voditi pogovor. V veliko pomoč mi je bila, ker sem bila na trenutke res v stiski. Hvaležna sem ji in ji bom do konca življenja, ker mi je res pomagala iz najhujše stiske. Kar pa se tiče drugih socialnih delavk ... Ne bom rekla, da so bile nesramne. Bile pa so tako ... hladne. Velikokrat sem imela občutek, da mi ne verjamejo oz. da dvomijo v moje besede. Med sabo so se spogledovale. To ne sodi v tak razgovor. Pomembno je, da človeka pomiriš.

Šele takrat, ko bi se nekaj zgodilo moji hčeri ali meni ali obema, šele takrat bi se mogoče nekaj premaknilo.

Če bi sebi svetovala iz prihodnosti, ne bi podpisala očetovstva. Sploh ne bi silila v to, da ga podpiše. Oče otroka ima eno leto možnost, da se vpiše kot oče, potem pa baje po zakonu ne več, razen če očetovstvo dokaže. Če je to res, potem bi bila proti temu, da podpiše očetovstvo. Kolesje sistema te prav pogoltne. In ne zlezeš ven. Ne vem, ali je sploh kaka rešitev, razen take, ki jo potem napišejo v črni kroniki. Ne vem, če se ta zgodba kdaj konča. Mislim, da institucije ne odreagirajo, dokler se ne zgodi ... Ne vem, kaj vse ... Šele takrat, ko bi se nekaj zgodilo moji hčeri ali meni ali obema, šele takrat bi se morda nekaj premaknilo. Oz. ne bi se, ker takrat se ne bi imelo več kaj. Takrat bi mediji pisali, kako dolgo je mama opozarjala na zlorabe, da on psihično ni tako, kot je treba, da je bil hospitaliziran, da jemanja zdravil nihče ne nadzoruje. Šele takrat, mislim, da bi se zgodba zaključila. Drugače pa je to boj z mlini na veter. Ne vidim izhoda. Že takrat sem vedela, da se ne bo umiril. Vse upe sem polagala na sodišče.

Na CSD-ju so mi rekli, da se zadeve čez čas umirijo. Verjetno so imeli v mislih razhod para, ki se pač samo krega. Čez čas se pomirijo, najdejo si nove partnerje. Raje bi imela težave s preživnino, raje bi videla, da preživnine ne plačuje, kakor da imam te težave, ki jih imam. In se ne nehajo.

Šele zdaj, ko obnavljam zgodbo, vidim, koliko imam lukenj v spominu. Sodišče je izdalo prepoved približevanja. Da se mi ne sme približati. Hči pa tega ni dobila. Morda sem premalo poudarjala, kako je bilo hčeri. Tega nisem znala predstaviti. Včasih je bilo tako hudo, da sem se tresla. Poveš, kako se ti počutiš, kaj si ti doživelj. V tistem trenutku sem stisnila hčer k sebi, mogoče je jokala, več pa že nisem dojemala.

Še potem, čez čas, ko sem začela poudarjati te zadeve, se ni nič zgodilo. Zdi se, da poslušajo, a ne slišijo. Čez čas sem opisala vse, kaj se je dogajalo, kaj vse je počel. Začela sem tudi pisati, kako je bilo s hčerjo. Včasih do najmanjše podrobnosti. Recimo, kako se je hči prestopala na predajah, sploh ni vedela, če bi pozdravila, kako je glavo tiščala dol, kako je zmedeno hodila od enega do drugega. Ni vedela, ali bi se poslovila od očeta ali bi objela mene, ker me je bila vesela. Na institucijah sem veliko povedala. Vse so vedeli. Slišali so na družinskem sodišču, na policiji pa nisem posebej prijavljala. Še preden so bili stiki vsaj delno določeni, sva bili s hčerjo velikokrat primorani umakniti se iz svojega bivališča. Umikali sva se, ker me je nenehno nadlegoval, s tem pa tudi hčer. Ko so bili stiki določeni z začasno odredbo, je bilo sodišče večkrat opozorjeno, da hči s stikov prihaja odsotna, sovražno nastrojena do mene in tudi drugih. Ampak sodišče tega ni slišalo.

INSTITUCIJE

Sodišče, center in policija hčere kot da niso obravnavali. Prvič, ko so z njo kakor koli komunicirali, je bilo, ko so bili določeni stiki pod nadzorom. Bilo je nezaslišano, kakšne stiske je preživljala. Enkrat sem prihrumela na CSD in rekla, da je ne bom dala na stik, ker jo moram zaščititi, nisem več vedela, kaj naj, saj je bila v hudi stiski. Sprožila sem tudi postopek na sodišču za spremembo stikov. Takrat so izdali začasno odredbo za stike pod nadzorom. In tam so prvič prišli v stik s hčerjo. Drugi stik pa so bili sodni izvedenci.

Grozljivo je bilo srečevanje z njim na CSD, še tam me je poniževal. Ta skupna srečanja so bila zelo stresna. In nerazumevanje socialnih delavk. Ena od socialnih delavk, ki je pozneje zamenjala službo, je govorila samo o opolnomočenju. Zdaj mi gre ta beseda na bruhanje. Občutek sem imela, da več ali manj vse socialne delavke delajo po eni šabloni. Nikoli nisem dobila jasnih navodil. Razen da naj zaklepam vrata, in če se bo kar koli zgodilo, pokličem policijo. Hvala za tak nasvet. Nisem neumna, da ne bi znala zakleniti vrat in da ne bi pomislila na klicanje policije. Kakor da ne bi imele posluha, kot da ne bi zares slišale, kaj se dogaja. In potem dejansko nimaš rešitve. Mogoče se sliši smešno, ampak v tistem trenutku bi potrebovala nekoga, da bi šel z mano na policijo. Včasih sem se sporekla s kolegico, ki je rekla, da naj nasilje, ki ga doživljam, prijavim. Pa nisem mogla, saj sem bila že čisto na koncu z živci. S policijo sem imela različne izkušnje. Včasih je bil kakšen policist, ki je bil kolikor toliko razumevajoč. Izprašajo te in naredijo zapisnik. Na CSD so mi rekli, da imam do njih prevelika pričakovanja. Pa sem prosila samo za konkretne nasvete. Rabila bi tudi nekoga, ki bi mi pomagal izbrati odvetnika. S tem sem imela strašne težave, še zdaj jih imam. Grozno odvetnico imam. Namesto nje pišem spise, tako daleč smo že. Poiskati zanesljivega odvetnika, ki bo razumel stvari, ki ne bo delal robotsko. Z vseh koncev si bombardiran, naletiš na ovire, ki ti jemljejo energijo in dostojanstvo. Ni navodil. Nihče ti ne zna točno povedati, kako potekajo postopki. Ne povejo točno, kaj in kako, kaj sledi čemu, koliko časa zadeve trajajo itd.

Na neki točki vseeno dobiš trdo kožo. Tudi jaz sem jo. Ne pustim si več, da bi se me stvari toliko dotaknile. Zbereš pogum, greš in poveš, potem pa doživiš hladen tuš na policiji, da nič ne morejo, da nimajo pristojnosti.

Primer, kako nobena od institucij ne deluje, je na primer ta. Ko se je iztekala prepoved približevanja, sem opazila, da je nekdanji partner postal zelo prijazen, razumevajoč. Možnosti podaljšanja prepovedi približevanja nisem uporabila, ker je ustvaril takšno klimo, da se mi je zdelo, da to ni potrebno. Dobila sem celo občutek, da bomo končno lahko funkcionirali kot normalni ljudje in bo moja hči lahko

brezskrbno uživala pri enem ali drugem staršu. Potem se je pa spet začelo. Spet je hodil okoli hiše, zadeve so se vnovič poslabšale in postajalo je nevzdržno. Sledili so dogodki, ko sva se s hčerjo morali umakniti. Umikala sem se na svojo pest, če se lahko tako izrazim. Če sodišče nekaj prepozna kot skrb za otroka, je ok, če pa mislijo, da gre za nagajanje nekdanjemu partnerju, kakor je tudi on želel predstaviti vso dogajanje, potem sem pa v prekršku, ker ne dam otroka na stik. In pri izkrivljanju resnice je pravi mojster. Dober govorec, ki vsaj za kratek čas zna delovati mirno in kredibilno. V kratkih stikih z institucijami mu je večkrat uspelo prepričati jih v svojo izmišljeno zgodbo, kar sem morala potem več ali manj uspešno izpodbijati z dokazi. Kot rečeno, hodil je na moj dom, me spet zalezoval. Postajala sem panična, nisem si upala iz stanovanja, ker je krožil okoli. Klicala sem na policijsko postajo. To je bila napaka. Klic se niti ne zabeleži, poklicati bi morala na 113. Rekli so, da ne morejo narediti nič in da naj pokličem, če bi prišel do mene. Klicala sem tudi na CSD, gospo, ki je obravnavala nasilje. Rekla sem, če mi lahko pomaga. Vse sem ji povedala, kaj se dogaja. Rekla je, naj se pomirim, da nisem podaljšala prepovedi približevanja in da zakaj se ne pogovorim z njim. Svetovala mi je, naj grem do njega, naj se soočim s svojimi strahovi ter se z njim pogovorim in vprašam, kaj želi. Ko sem ji dejala, da se ga bojim, da mi lahko kaj naredi, da potem pomoči več ne bom potrebovala, če se zgodi najhujše, mi je dejala le, naj ne pretiravam. Še danes slišim njene besede. Bila sem v šoku, ki mu je sledila jeza.

Čez čas sem uspela podati prijavo o nasilju. Šla sem na policijo in zbiral dokaze, kakšen teden je trajalo, da sem prebrala vsa sporočila, ki so podkrepila mojo zgodbo. Prijavo smo sestavljali kakih pet ur. Bilo je mučno. Težko je dokazati psihično nasilje. Ves čas imaš občutek, da ti ljudje ne verjamejo, da moraš predložiti še več dokazov. Vse skupaj je šlo potem na tožilstvo. Na obravnavo smo čakali eno leto.

Že takoj ob prihodu sem ga srečala, tam, kjer daš stvari na rentgen. Napotili so nas do vhoda v sodno dvorano in tam smo stali vsi. On z odvetnikom, jaz še sama. Čakala sem. Potem sem imela zaslišanje. Vmes me je želel prekinjati. Bila sem presenečena. Na družinskem sodišču je *teksas*, tam je očitno dovoljeno vse, tukaj je bila zgodba drugačna. Sodnik je bil zelo korekten, spoštljiv. Takoj je naredil red v sodni dvorani.

Motilo pa me je, da mi niso odobrili prošnje, da nisem skupaj z njim v istem prostoru. Rekli so, da če mi je samo neprijetno, to še ni razlog, da ne bi mogla pričati v istem prostoru. Iz prejšnjih izkušenj na sodišču, iz njegovih reakcij sem vedela, kaj bo, in me je bilo strah. Niso mi ugodili.

Trajalo je kar nekaj časa, preden sem prejela razsodbo, v kateri so ga spoznali za krivega.

PAPIRJE MI JE VRGEL V OBRAZ IN SE DRL S HČERJO V NAROČJU

Vmes se je zgodila še ena stvar. Za hčerin rojstni dan je bilo, takrat je dobil nekaj iz tožilstva. Spomnim se, da je prišel k našim domov. Hči je imela rojstni dan. Stika tisti dan ni imel. Na vsak način je hotel z njo na sladoled. Nisem se javljala na telefon, ker sem postavljala meje. Kot mi je bilo tudi svetovano, da naj se ne oglašam, če nima stika. Prišel je do mojih staršev domov. Zvonil, čakal. Oče mi je rekel, naj dovolim, da gre na sladoled. Strinjala sem se. Mama je šla s hčerjo do glavnega vhoda, gledala sem skozi okno, kdaj bosta šla in jih kar ni bilo. Zdelo se mi je čudno. Zaskrbelo me je, kaj se dogaja. Potem pa zaslišim, da se nekaj dogaja pred vhodnimi vrati. Stopila sem ven in zunaj so stali nekdanji partner s hčerjo v naročju in moja mama. Tulil je, da sem ga prijavila, da gre lahko sedet in da lahko izgubi službo. Papirje mi je vrgel v obraz in se drl s hčerjo v naročju. Odpeljal jo je v park in čez dvajset minut jo je pripeljal nazaj, bila je popolnoma objokana. Povedala mi je, da ji je ati dejal, da ne bo več prišel po njo. Rabila sem nekaj ur, da sem jo pomirila. Do večera se ni pomirila. Očitno je dobil takrat nekaj s sodišča, ne vem. Imam pa veliko grenkih spominov na to.

DANES SEM ŠE VEDNO BORIM Z MLINI NA VETER

Danes sem še vedno borim z mlini na veter. Saj niti ne vem več, v čem je smisel. Pravijo, da je odličen oče, tudi izvedenci v svojih mnenjih. Napisali so sicer, da ima take in drugačne motnje, a da je super oče. To mi je še v sodni dvorani govorila ena izmed sodnih izvedenk. Ne vem, koga je prepričevala. Živela sem s človekom, še zdaj imam opravka z njim. Naj ona poskusi, pa naj potem pove, kako super oseba je. Še vedno smo v različnih procesih. Veliko stvari, ki so se še dogajale v vsem tem času, nisem prijavila, ker enostavno nisem imela več moči, on pa vedno znova vlaga nove ovadbe, kot na primer odtujitev mladoletne osebe, ali pa pošilja na sodišča dopise z lažnimi informacijami.

Če doživljate nasilje – prijavite, kar je za prijaviti. Poskusite najti moč, podporo. Moja izkušnja je, da na centru podpore žal nisem dobila. Žal. Dejstvo je tudi, da večina žensk, ki so v takih razmerjih, izgubi vse prijateljice, prijatelje. Vse stike, vezi. Večina tudi z družino prekine stike. Tudi pri meni se je to začelo, ampak tukaj nisem popuščala. Eno prijateljico sem sicer izgubila, a sem našla novo. Najbolje je, da se obrnete na eno od nevladnih organizacij, kot je SOS, tam so mi pomagali. Oni imajo sposobnost, da razumejo, da vedo, v čem si, kako se počutiš. Tu vidim edino rešitev. Žal. Kar bi moralo biti sistemsko rešeno, ni. V sistem sem izgubila zaupanje. Meni so življenje reševale svetovalke na SOS telefonu in

v drugih nevladnih organizacijah. Včasih sem bila v taki hudi stiski, da že skoraj nisem videla izhoda. Hvaležna sem jim.

Nasilje bi prijavila, tudi če bi vedela, kar vem zdaj. Da bo tako težko. Ampak bi poiskala podporo pri nevladnih organizacijah. Res bi prav toplo svetovala, da žrtve, še preden grejo na policijo, pokličejo eno od teh organizacij in se povežejo z njimi. Lahko grejo z njimi tudi na policijo. Lažje jim bo. Dobili bodo več informacij, kako stvari potekajo, koliko časa približno trajajo postopki. Če sem kje dobila informacije, sem jih tukaj. Dobila sem bolj realno sliko.

Na trenutke sem imela občutek, da sem nora. Sistem ti govori, da je vse v redu, ti pa vidiš, da ni. Gaslighting. Vnovič doživljaš nasilje. Še od institucij. Ko si v stiski, potrebuješ nekoga, ki ti bo dajal navodila. Dobesedno. Da ti pove, kako stvari gredo. Da ti pove, kaj je treba narediti in da te razume. Da te vpraša, kako se počutiš. Ker takrat se ti zdi, da se ti svet podira. Težko se zbereš. Ko te sprašujejo, kaj se je dogajalo, se težko zbereš. Če pa imaš nekoga poleg, nekoga, ki pozna zgodbo, te lahko pomiri, opozori socialno delavko ali policista, da ne zmoreš povedati vsega, da potrebuješ premor. Da ne ostaneš sama. So pa kljub vsemu tudi na policiji in CSD posamezniki, ki so res strokovni in empatični.

**REKEL JE, DA ME MORA
PREPROGRAMIRATI,
ZATO DA BOM IZ
NAVADNE FRAJLE
POSTALA GOSPA**

Marina

Marina je stara 37 let. Ima sedmo stopnjo izobrazbe, je zaposlena in opravlja poklic, ki je socialno naravnan. Pravi, da zdaj končno opravlja delo, ki jo veseli in izpopolnjuje, saj da je svojo prvotno izobrazbeno pot, ki je bila usmerjena v poslovne vode, v celoti zgrešila. Izkušnja nasilja, ki jo ima za seboj, ji je tudi v tem pogledu odprla oči.

Z nekdanjim partnerjem Simonom, ki je nad njo izvajal različne oblike psihičnega nasilja, sta bila v razmerju leto in pol. Skupaj imata predšolskega otroka. Nekdanji partner je v srednjih letih, zaposlen in z dobrim finančnim statusom.

Da je Marina že po letu in pol uspela pobegniti iz odnosa, ki ga, kot pravi, najbolje opiše izraz zlata kletka, je v največji meri prispevalo dejstvo, da je imela zelo močno podporo v svoji primarni družini. Podpora domačih je, kot pravi, tudi ključna pri tem, da vztraja v postopkih na institucijah, ki jih doživlja kot izjemno težke in naporene. Vsi postopki še potekajo in včasih pravi, da se ji zdi, kot da je na zatožni klopi ona, ne njen nekdanji partner.

Marina sprostitev najde tudi v risanju, glasbi in pisanju. Pravi, da je to njena terapija, ki jo sprošča in ji pomaga predelovati težo nasilne zgodbe, ki jo ima za seboj, in težke trenutke, ki pridejo zaradi postopkov, povezanih z razvezo. Rada je v stiku z naravo na način, da je sama s svojimi mislimi. Odkar ima otroka, je čas z njim zelo dragocen in v vlogi mamice zelo uživa.

Zaradi velike obremenitve zaradi dolgotrajnih sodnih postopkov ter nerazumevanja vseh oblik doživetega nasilja sorodnih institucij je njen prosti čas, ki bi ga lahko uporabila za skrb zase in dejavnosti, ki jo sproščajo, zelo okrnjen.

IMELA SEM LEPO OTROŠTVO

Imela sem lepo otroštvo. V moji družini ni bilo nič narobe, ni bilo nasilja ali nezdravih odnosov. Oče je bil občasno odsoten zaradi dela v tujini. Ampak na to ne gledam kot na nekaj negativnega. Vedno sem dobila veliko ljubezni in empatije. Vzgojena sem bila, da verjamem v dobro ljudi, in sicer v smislu, da če jaz nikogar ne prizadenem, tudi drugi mene ne bodo. Sicer se mi še danes to zdi zdrava perspektiva razmišljanja, a vse bolj vidim, da ni tako. Zato tudi takrat nisem znala prepoznati slabega v ljudeh. Nikoli nisem verjela, da bi me lahko nekdo izkoristil ali prizadel, zato da bi na mojo škodo nekaj pridobil.

Že v otroštvu sem se morala soočiti s tem, da niso vsi ljudje dobri. Zaradi svojega specifičnega videza sem bila nekakšen »outsider« med vrstniki. Ker so otroci zelo iskreni, se tudi zloba, čeprav morda nezavedno, pokaže že zelo zgodaj. Zaradi tega so me pogosto hecali, zbadali, nad mano so izvajali »bullying«, kot se zdaj reče. Bila sem zelo jokava, nisem se znala postaviti zase. Spomnim se, da mi je mami vedno govorila: »Daj, postavi se zase.« Ampak jaz tega nisem zmogla. Vedno sem jokala, takrat je bil to moj edini obrambni mehanizem, ki pa mi ni bil v pomoč. Bila sem le še bolj ranljiva. Hudo mi je bilo, veliko stisk sem imela v sebi, ker si nisem znala razložiti, da v bistvu z mano ni nič narobe, ker sem drugačnega videza. Zaradi dvoma vase, ki so ga nedvomno ustvarila zbadanja vrstnikov, sem vedno dvomila v lastno presojo. Vedno sem mislila, da sem preveč občutljiva, ker sem zelo čustvena. Načeloma pogosto jokam – tako zaradi veselja kot zaradi žalosti, in ko čutim krivico, bi pač jokala, zaradi razočaranja.

Tudi ko sem bila v razmerju s Simonom, sem mislila, da sem preveč občutljiva, ne da je težava v njem. Vedno sem mislila, da je v zakonu pač treba tudi potrpeti. Mene sicer nihče ni učil takšnega pogleda na razmerje, a danes si to razlagam kot posledico slabe izkušnje z vrstniki, saj sem bila nekako vedno moteč dejavnik. Bila sem ujeta v takšno razmišljanje, da razloge za težave iščem samo v sebi.

NIHČE NI BIL TAKO PONIŽEVALEN, NESRAMEN, KRUT, TAK RABELJ, A HKRATI NIHČE NI BIL TAKO LJUBEZNIV IN TOPEL

On je bil moja prva resna zveza, s katero se je v meni prvič prebudila želja – biti z nekom za vedno. Pred njim sem imela nekaj razmerij, ampak nihče ni bil tako poniževalen, tako nesramen, tako krut, tak rabelj, kot je bil on. Je pa tudi res, da nihče ni bil tako ljubezniv in topel. Ne morem verjeti, da je lahko človek, kot je on, tudi topel, kot je bil. A danes vidim, da je svoj odnos do mene prilagajal in največ dajal v začetku razmerja, da me je pridobil. In pozneje, ko je začutil, da bi mu sicer spolze-la. Na začetku najinega razmerja je deloval, kot da bo vse naredil zame. Nihče od prejšnjih fantov ni bil tako pozoren. Na trenutke me je to celo strašilo, saj mi je bil neverjetno podoben, hkrati pa se mi je to zdelo tudi izjemno romantično. Pozneje sem spoznala, da ni takšen, za kakršnega se je izdajal, a jaz takrat, zaslepljena od zaljubljenosti, tega nisem uspela prebrati.

Spoznala sva se prek službe. Takrat sem delala za neko podjetje, prek katerega sem predavala in izvajala delavnice tudi za druga podjetja. Očitno me je Simon opazil še veliko prej, preden sva se uradno spoznala – ne vem, kdaj in kako, a pozneje se je izkazalo, da je naredil celoten načrt, kako priti do mene. Ob tem je uporabil mojo prijateljico, ki me je v resnici najbolj izdala, saj se je izkazalo, da je sodelovala pri tem načrtu. Mogoče se tudi ona sprva ni najbolj zavedala, kaj počne, a dejstvo je, da je veliko pripomogla k temu, da je uspel priti do mene. Največje izdajstvo pa je bilo, da je sodelovala v vseh zlih načrtih, tudi že po tem, ko sem od Simona zbežala. Iz koristi je celo v sodnih postopkih stopila njemu v bran. Bil je namreč njen delodajalec.

Simon je menda dve leti pred tem že načrtoval, kako priti do mene. Enkrat sva se srečala v lokalu v mestu. Takrat sva se poznala le bežno. Bila sem s prijateljico in se nama je približal. Začel mi je nekaj prišepetavati na uho. Ne spomnim se, kaj točno mi je govoril, vem pa, da je bilo obema s prijateljico zelo neprijetno. Takrat sva se ga nekako znebili, jaz pa sem odšla domov prej, ker sem imela naslednji dan službo. Ves čas na poti domov sem imela občutek, da mi nekdo sledi. Kmalu za tem me pokliče prijateljica, s katero sva bili zunaj, in mi pravi: »Marina, bodi previdna, meni se zdi, da je šel on za tabo.« Šok. Začela sem se spraševati, kaj sploh lahko naredim, naj bežim ali se delam, kot da ni nič. Bila sem sama, nikogar ni bilo tam. Pospeshila sem korak do avta, prijateljico pa sem prosila, da ostane z menoj na telefonu. Uspela sem varno priti do avta, on se mi sicer ni približal, vendar se je izkazalo, da mi je res sledil. Občutek je bil izjemno neprijeten.

Zanimivo je, kako se je moj pogled nanj pozneje spremenil. Od tega prvega, zelo neprijetnega srečanja pa do naslednjega najinega srečanja, ko me je v celoti prevzel.

Naslednjič sva se srečala na neki zabavi. Tam je bilo malce več pozitivne energije in on je pristopil do naju s prijateljico Andrejo, ki je delala pri njem. Takrat si je vzel čas, da me očara. Bil je, za razliko od prvega srečanja, zelo zabaven, bolj sproščen in povsem drugačen. In takrat se je v meni nekaj prebudilo – ne sicer še zelo močno, ampak nanj sem začela gledati drugače.

Od takrat se nisva velikokrat videla, me je pa večkrat klical, saj mu je moja telefonsko številko dala prijateljica. Nekajkrat me je celo prišel obiskat pred službo, kot presenečenje, a sem mu dala vedeti, da mi to ni všeč, saj s tem posega v moj delovni čas. Takrat sem bila do njega še zadržana, čeprav priznam, da me je s svojim vztrajanjem že uspel prepričati v to, da je njegova pozornost romantična, iskrena, ne pa, kot sem sprva mislila, prekomerna in zadušljiva.

ZAGLEDAM GA IN MU PADEM V OBJEM

Potem se je zgodil ključen premik. Bilo je na nekem dogodku, ki ga je organiziral za svoje zaposlene. Šlo je za glamurozen dogodek in takrat sva bili s sodelavko poslovno tam.

Spomnim se, kako je prihajal proti meni, in ko sem ga zagledala, sem mu kar padla v objem. Takrat me je dokončno začaral. Ni trajalo dolgo, ko me je povabil na prvi zmenek. Ugotovila sva, da poslušava isto glasbo in da imava veliko skupnega. Čez čas sem ugotovila, je veliko tega prilagodil, da bi mi ugajal. Vse, kar je bilo všeč meni, je bilo tudi njemu, in tisto, kar je meni pomenilo veliko, je bil on pripravljen podpreti in mi pomagati. Dobesedno se je prelevil v moškega, ki je imel neverjetno veliko takih interesov, razmišljanj in občutkov kot jaz.

V celoti me je prevzel, kaj takega še nisem doživela. Verjela sem, da sem spoznala sorodno dušo. Večkrat sem se spraševala, kako je to mogoče, da sem spoznala nekoga tako popolnega, ki me v vsem dopolnjuje, razume, poleg tega pa je ves čas ob meni.

Bil je zelo spreten v komuniciranju in *pihanju na dušo*. Ko nisva bila skupaj, mi je pošiljal dolga in ljubeča sporočila, ki so me povsem raznežila. Vsakozni me je klical, pogovarjala sva se tudi po več ur. To se mi je takrat zdelo romantično in zelo pozorno, a spomnim se, da sem imela ob tem tudi ves čas neki grenak priokus, ki pa si ga takrat nisem znala razložiti. Po eni strani mi je laskalo, počutila sem se zelo varno v smislu, kako je nekomu v tako veliki meri mar do mene. Hkrati pa mi je bilo malce zadušljivo, ker sem se počutila utesnjeno.

Že takrat je bila ves čas prisotna dvojnost pozitivnih in negativnih občutkov. Vsega se mi je zdelo preveč in prehitro, a nekako sem želela verjeti, da je to resnično. V mesecu dni sem pri njem že skoraj stanovala. In bila seveda vse bolj navezana nanj.

Bil je še en varovalni dejavnik, kako me še bolj prepričati v zgodbo, ki jo je napletel za naju, in to je bil njegov otrok iz prve zveze. Takrat je bil ta otrok še majhen, do njega je bil zelo zaščitniški. Zelo skrbno je načrtoval, kako naju bo spoznal, vse je delovalo zelo nežno. In kaj to pri ženski naredi, ko vidi moškega, tako pozornega, do otrok? Govorila sem si: »Kako dober oče bi bil tudi najinemu otroku.« Občutek popolnosti. Šele pozneje sem opazila, kako velik manipulator je in kako zna do najmanjše podrobnosti preučiti ljudi okoli sebe, da jim da točno tisto, kar potrebujejo, vse za doseg svojih ciljev. Četudi je zato uporabljal otroka in četudi je bila skrb le zaigrana.

Ko naju je z otrokom spoznal, je v meni prebudil oziroma ustvaril veliko napetost in veliko skrb s tem, ali bom jaz uspela očarati njegovega otroka. Dejansko je v meni na prefinjen način ves čas vzbujal občutek nepomembnosti v smislu, da sem se ves čas počutila, da mu moram dokazovati, da sem ga vredna. In dejansko sem delala vse, da bi mu dokazala, da sem ga vredna, ker je bil on takrat v mojih očeh mogočen in idealen moški.

Ko pa danes pogledam na celotno dogajanje, vidim, koliko opozorilnih znakov, sporočil in alarmov je bilo že od začetka. Če bi bila takrat na to pozorna, bi ga že na drugem zmenku odslovila.

DAJAL MI JE DROBTINICE, A KOT DA MI DAJE KRALJESTVO

Postopoma sem se k njemu tudi preselila. A ni šlo z danes na jutri. Dajal mi je drobtinice, in to na zelo manipulativen način, da mi je vseskozi dajal občutek, kot da mi daje kraljestvo. Dajal mi je predal po predal. Že to je bila neka oblika discipliniranja v smislu, da si moram bivanje pri njem zaslužiti.

Od nekdaj sem si želela skupnega življenja, želela sem si družine. Ne sicer za vsako ceno, seveda ne, ampak me je tako začaral, da se takrat nisem preizpraševala glede poteka veze. Na začetku je veliko vlagal v to, da me je priklenil nase. Čutil je sicer, da sem zaljubljena, a hkrati dovolj neomajna, da lahko tudi grem, zato je v krajšem času sprejel nekaj večjih odločitev, da me je na neki način dobil pod svoje okrilje in hkrati name prenesel veliko odgovornosti, ki niso bile več v povezavi samo z njim. Vedel je, da sem topla, empatična oseba, kar je tudi s pridom izkoriščal.

Psihično nasilje se je v času skupnega življenja vse bolj stopnjevalo. Nadzor je bil vse hujši, vse hujša sta bila poniževanje in občutek, da nisem nič vredna. Malo po malo, na pretkan in manipulativen način, je iz mene izčrpaval življenjsko energijo, občutek vrednosti. Dosegel je to, da sem začela dvomiti v svojo lastno presojo in razumnost.

ZAHTEVAL JE, DA NAPIŠEM SPISEK VSEH NEKDANJIH FANTOV IN PRIJATELJEV

Bil je zelo ljubosumen. Od mene je zahteval, da napišem spisek z imeni in priimki vseh nekdanih fantov. Zahteval je tudi, da mu pokažem, kdo so. Ne spomnim se točno, kaj je navedel kot glavni razlog, ampak nekaj v smislu, da bo pripravljen in da mu ne bo neugodno, če jih kje srečava. Bil je zelo dober v navajanju argumentov. Tej zahtevi sem se odločno uprla in mu jasno povedala, da se mi zdi to absurdno, kaj šele nujno za zvezo.

Nato me je začel prepričevati, da jaz nimam nikogar. Da v resnici nimam nobenega pravega prijatelja. Po približno pol leta skupnega življenja mi je začel govoriti: »Ti nimaš nobenih prijateljev, naredi spisek svojih prijateljev, da si narediš retrospektivo vsega in vseh, koga ti sploh imaš.« In spet je zahteval, da napišem stike vseh mojih prijateljev. Vnovič njegov nadzor nad mojim življenjem in ljudmi, ki jih imam okoli sebe. Danes vidim, da je bil njegov namen pridobiti čim več stikov iz moje socialne mreže, da bi me lahko blatil in vsem grdo govoril o meni, ko bi ocenil, da je čas za to, in me na tak način oddaljil od ljudi, ki mi nekaj pomenijo. To je pozneje tudi storil.

Je pa znal biti tudi zelo šarmanten, pozoren in prepričljiv, tako da sem se v to zanko velikokrat ujela in popustila tudi takrat, ko so se mi nekatere stvari zdele zares skrajne. Poročila sva se zelo hitro, in ko pogledam nazaj, se mi danes to zdi posledica najprej zaljubljenosti, potem pa zmanipulirane ženske.

Intuicijo, ki me je opozarjala, da nekaj ni v redu, sem vsakič ignorirala. Občutek sem pripisovala misli, da je prelepo, da bi bilo res. V sebi sem bila zmedena, ker se mi je marsikaj zdelo prehitro, hkrati pa si nisem upala z njim to deliti, da ga ne bi užalila. Saj me je vendar obsipaval s pozornostjo.

SAMA SI JE KRIVA

Ko vse to nekdo bere, si verjetno misli: kakšna naivka, kaj si je pa mislila. Sama si je kriva! A vse skupaj je daleč od črno-belega zaključka. Simon me je malo po malo zavedel, me z različnimi načini prepričal v njegov prav, z dolgimi in prepričljivimi pogovori počasi zabrisal moj pogled na svet. Pred tem me je popolnoma očaral in poskrbel, da sem se vanj noro zaljubila. Poskrbel je, da sem se na začetku zveze z njim počutila izjemno lepo, tako lepo kot še nikoli, zato sem mu tudi popolnoma zaupala, a v naslednjem trenutku me je bil sposoben tako surovo razvrednotiti, da sem se počutila, kot da bi se raztreščila na milijon koščkov. Te koščke je znal sestaviti samo on, a vsakič bolj po njegovem merilu. In počasi sem izgubljala sebe. Kar se mi je dogajalo, nisem znala opisati nikomur, dvomila sem tudi, da bi mi kdor koli verjel, saj se je sprva navzven prikazoval za skrbnega in ljubečega. Jaz pa bi izpadla nehvaležna in nora.

V najinem razmerju fizičnega nasilja ni bilo, je bilo pa močno psihično nasilje. Ko analiziram najin odnos, vidim, da je z mano manipuliral in me poneumljal že od vsega začetka. *Prešolati* me je želel na vsakem koraku. Vseskozi je spreminjal cilje v smislu postavljanja nemogočih standardov. Kot bi premikal gol, medtem ko žoga že leti proti njemu. S tem mi je vsiljeval občutek nesposobnosti in nevrednosti. Tudi pospravljati nisem znala več tako, kot bi si želel on. Za vse, po njegovem, moje napake sem bila deležna dolgih in nesmiselnih pogovorov oziroma bolje rečeno, *šolanja* – preprogramiranja, tako da na koncu pogovora nisem več vedela, za kaj gre. Če sem si ga drznila izzvati ali mu oporekati, me je popolnoma zmedel s tem, da je napadel mojo osebnost. Nikoli ni priznal nians v argumentih ali upošteval raznovrstnih stališč. Na koncu takšnih pogovorov sem bila popolnoma izčrpana.

Tu je tudi cela vrsta dogodkov, ko sem pod pritiski in manipulacijami naredila stvari, kot jih je želel on, in v celoti zatrla svoja stališča in želje. En tak primer je bila moja deklinščina, ki mi jo je povsem pokvaril. Zaradi njegovih pritiskov sem spremenila lokacijo deklinščine. Jaz sem si želela, da gremo s puncami v mesto, vendar me je ena od prijateljic, na katero je imel velik vpliv, prepričala, da ostanemo doma. Takrat sem dobila občutek, da se me Simon dejansko sramuje ter da se sramuje dejstva, da se bova poročila. Ker je bil ta moj občutek v veliki meri brez osnove, sem intuicijo spet zatrla, češ saj me je vendarle zaročil, zakaj se zdaj pritožujem. Dosegel je, da smo ostale doma, nato pa me nekaj ur pred zabavo prisilil, da sem urejala dodatne zadeve za poroko, kljub temu da te stvari niso imele nobenega posrednega ali neposrednega vpliva na izvedbo poroke. Organizatorica namreč ni uspela takoj priklicati grafične oblikovalke, zato je Simon od mene zahteval, da vabila naredim jaz. In to nemudoma. Takoj. Četudi na večer deklinščine. Po telefonu je nad mano izvajal tak psihični pritisk, da sem popustila, padla v jok. Popustila sem

pod argumenti, da sem nikakršna bodoča žena, če pred naju postavljam zabavo, ter da mi na podlagi mojega vedenja enostavno ne more zaupati in da ga skrbi, da je to zelo slaba popotnica za zakon. Objokana, razočarana, šokirana, a odločena, da mu dokazem, da zmorem, sem vabila tudi oblikovala. Ni šlo za to, da bi mi bilo odveč, temveč za to, da je že iz najmanjše priložnosti nad mano izvajal psihični pritisk. Nekako me je vseeno prepričal, da sem jaz tista, ki nosi odgovornost, ter sem za vsa nesoglasja kriva jaz. Punce so me čakale dve uri, v njihovo družbo sem prišla objokana, izčrpana. Večer je bil uničen. Danes vidim, da enostavno ni prenesel, da je v središču pozornosti kdo drug kot on. Zato je tudi poskrbel, da je bil, čeprav na tak način, v mojih mislih ves večer. Prestrašil me je, saj ga takšnega nisem poznala.

To je bil velik alarm, odločilni trenutek, ko bi se takšni prihodnosti lahko še odrekla in odšla. A kaj, ko si nisem niti predstavljala, da je takrat pokazal delček svojega pravega obraza. Prepričevala sem se, da je imel slab dan ali pa da ga je po nekaj propadlih zvezah in zakonu strah spet podati se na pot, ki se zanj večkrat ni izšla. Skozi zvezo me je z vsemi mogočimi zgodbami prepričal, da je imel nesrečo pri izbiri partnerk ter da je bil on žrtev pohlepa, psihičnega maltretiranja in ekonomskega izkoriščanja. Hkrati pa je o njih tudi zelo grdo in obrekljivo govoril, ne samo on, tudi njegova starša in nekateri njegovi prijatelji, ki jim je prodal enake zgodbe. Hkrati pa nisem razumela komentarjev nekaterih njegovih prijateljev in staršev, ki so mi povedali, da je Simon z mano popolnoma drug človek. Da je mehak, miren, razumevajoč in topel. Celo z nekdanjo partnerko se je razumel veliko bolje. Takrat si nisem znala razložiti njihovega vidika, zelo kmalu pa sem na lastni koži ugotovila, o čem govorijo.

Njegova starša me sprva nista sprejela. Name sta gledala zelo podcenjujoče, češ katero *bejbo* je spet pripeljal domov. Želela sta si, da bi si raje izbral kakšno intelektualko. Nisem bila dovolj dobra. Ker nista bila zadovoljna z nobeno prejšnjo Simonovo partnerko, sta tudi name gledala dvomljivo. Vedno sem imela občutek, da se moram dokazovati, vedno je bil prisoten občutek napetosti. Sčasoma je ta občutek skoraj izzvenel, nekajkrat sem se jima tudi zaupala o Simonovem strogem odnosu do mene. Nasvet ni bil najbolj opogumljajoč, rekla sta mi, naj se mu raje pokorim, da bom bolje prišla skozi. Pozneje sem opazila, da tudi onadva izbirata pravišnje trenutke za pogovor z njim.

REKEL JE, DA ME MORA PREPROGRAMIRATI, ZATO DA BOM IZ NAVADNE *FRAJLE* POSTALA GOSPA

In potem poroka. Predstavljala sem si sproščen dan. A bil je dan, poln intenzivnih, obremenjujočih občutkov, ki sem jih takrat pripisovala tremi. Danes vidim, da sem

rekla *da* človeku, ki je v sebi skrival vse črne adute, s katerimi me je pozneje tudi dokončno razčlovečil. Vse, kar mu je bilo sprva na meni všeč in je postavljaj na piedestal, je sčasoma obrnil proti meni ter me prepričal, da je moje dozdajšnje življenje skupek odločitev, ki se jih lahko sramujem. Zdaj se naj bi morala sestaviti na novo.

Imel je nadzor nad mojim življenjem. Vse v smislu, da gre za moje dobro. Nadzoroval je vse: od tega, kako se bom zaščitila in na kakšen način, da ne bi zanosila, ter kdaj bom prekinila s kontracepcijo. Nadzor nad mojim vedenjem in telesom je bil zavrt v tančico skupnega dogovarjanja in odločanja, v resnici pa moje mnenje v jedru teh pogovorov ni imelo mesta.

Tako sem tudi kmalu po začetku najine zveze ostala brez službe in lastnega dohodka. Dal mi je neke vrste pogoj, češ ali hodim v službo ali grem z njim na počitnice. Jaz si takrat nisem mogla privoščiti daljšega dopusta, in ker so se v takratni službi stvari krhale, prav zaradi mojega razmerja z njim, sem si rekla: »Zakaj pa ne, tako ali tako začenjam novo življenje, čas je za spremembe.« Tako neumno zaljubljena sem bila, da sem pustila, da je v mojem imenu izterjal odpravnino, ki je bila v nadaljevanju namenjena plačevanju prispevkov, v resnici pa sem si s to odločitvijo kupila vstopnico v izolacijo. Tako me je dejansko priklenil samo nase. Prišel je celo do mojih bančnih izpiskov, češ da mi bo pomagal voditi evidenco. Oh, kako sem bila naivna!

Kmalu se je začelo podcenjevanje, češ »nič ne zaslužiš, nič ne delaš, samo bluziš«. Rekel mi je celo, da porabim veliko toaletnega papirja. Pozneje, ko sva šla narazen, je dosegel celo to, da sem izgubila službo, za katero sem bila tik pred podpisom pogodbe. Stopil je v stik z mojim bodočim delodajalcem, mu napletel ne vem kakšne zgodbe o meni ter naj mi ne zaupa, saj nisem to, za kar se izdajam. Čeprav je takrat vedel, da to ne drži, je zaradi pritiskov in zaradi tega, ker je želel imeti mir, bodoči delodajalec podpisal sporazum, da z mano ne bo sodeloval.

Nadziral je tudi vsa moja druženja in sčasoma dosegel, da sem se vračala domov ob uri, ki jo je, spet prikrito, v duhu skupnega dogovora, določil on. Če sem zamudila, kar se je tudi zgodilo, sem bila deležna dolgega, ponižujočega in večurnega pridiganja po telefonu ali v živo o tem, kako se ne znam držati pogovorov, in da se zato name ne more zanesti. Nadzor je izvajal tudi takrat, ko je bil poslovno odsoten. Šel je tako daleč, da je preverjal cestne kamere, če so bili na cesti zares zastoji, če sem zastoje navedla kot razlog zamude. Na splošno je ustvarjal napeto ozračje do te mere, da nisem več vedela, kako se vesti in govoriti, da bo njemu prav.

Poskušal je narediti vse, da me prikaže v negativni luči. Tako je začel napletati zgodbe o tem, da sem alkoholičarka. Spomnim se, da sva šla na kosilo k mojim staršem, kar se je zgodilo zelo poredko. Govoril mi je, da imam preveč stikov s starši in da mi starši pomenijo več kot on. Prepričeval me je, da bi zdaj moral on biti prvi v mojem življenju.

Na tem kosilu je imel načrt, da moja starša zmanipulira oziroma ju prepriča, da imam probleme z alkoholom. Kot razlog je navedel pogosto pijančevanje z mojo prijateljico, s katero sva se še družili in je bila zaradi moje izolacije edina, s katero sva še imeli dokaj normalne stike. Mojim staršem je rekel, da ima probleme z mano, ker popivava, in ga s tem zanemarjam. Resnica je bila seveda popolnoma drugačna, in ker sem se že v tistem obdobju mojim staršem zaradi Simonovih pritiskov javljala zelo poredko, sta vedela, da je v ozadju te zgodbe nekaj drugega. Takrat sta ugotovila, da nimam svobodne volje in jima želi lastno hčer prikazati kot človeka, ki ga ne poznata, zato da bi ju pridobil na svojo stran, nad mano pa tako še lažje upravljal ter izvajal nadzor.

V podpis mi je dal celo predporočno pogodbo, v kateri je med drugim zahteval, da se stiki s starši omejijo na minimum. V tem predlogu pogodbe je bilo še nekaj skrajno absurdnih zahtev, ki me še danes spravijo v smeh, zgražanje, v meni prebudijo občutek sramu. Predvsem sem takrat pogodbo vzela kot komičen vložek in si nisem mislila, da misli resno. Seveda je nisem podpisala. Četudi brez podpisane pogodbe pa me je počasi zares izoliral od vseh – celo na tak način, da se mami nisem javila tudi po več dni.

Bil je strokovnjak v tem, da mi je ves čas vzbujal občutke krivde, da sem se na koncu dejansko počutila krivo za čisto vse, kar se je dogajalo. S tem ko je izvajal pikolovstvo, je v meni vzbudil občutek krivde. Iz mene je vsakič naredil grešnega kozla. Vsakič je dosegel, da se počutim ničvredno, mojo pozornost pa je vedno odvrlel stran od moje moči ter me zaposlil s tuhtanjem o svojih pomanjkljivostih. Tako je na primer situacijo, v kateri me je obtožil pijančevanja, stopnjeval do točke, ko sem se zares počutila krivo, ker sva si s prijateljico privoščili buteljko vina.

Rekel mi je, da me mora reprogramirati, zato da bom iz navadne *fragile* postala gospa. Imel je fiksni cilj, da me bo oblikoval po svojih merilih. To je tudi v meni ves čas vzbujalo občutke, da nisem dovolj dobra, zato sem marsikdaj podlegla njegovim nerazumnim zahtevam. Če nisem izpolnila pričakovanj, sem bila deležna kaznovanja v obliki psihičnega maltretiranja, pridig in očitkov.

Medeni tedni so bili svojevrstna preizkušnja. Bila sem tik pred tem, da se sama predčasno vrnem domov. Praktično sem bila drugi del potovanja skoraj vsak dan

objokana. Do mene je bil verbalno zelo ponižujoč, žalil me je. Ko so se nama pridružila njegova starša z njegovo hčerjo iz prvega zakona, nisem uspela več zadrževati solz. Izpovedala sem se in takrat mi je njegov oče rekel: »Marina, pazi se ga – on je lahko zelo dober z ljudmi, če pa se mu postaviš nasproti, se ti maščuje do konca življenja.« Njegova mati je rekla, da je bolje, da sem tiho, ker bom tako lažje *prišla čez*. A po njegovem sem bila le občutljiva, razvajena, nedorasla smrklja, kar sem poslušala vseskozi.

VSE BOLJ SEM SE POČUTILA KOT OBJEKT, KI GA PREMAKNE TJA, KJER MU NAJBOLJ KORISTI, IN GA POTEM TUDI IZKORISTI

Kmalu po poroki mi je določil, kdaj naj preneham s kontracepcijo, da bi imela otroka, pozneje pa me je obtožil, da sem imela načrt, kako ga z otrokom *ujeti*.

Ko sem od njega zbežala, je v mojem imenu pisal dnevnik, ki ga jaz nisem nikoli pisala – on si je vse izmislil, za več mesecev. Vse je objavil na spletu, na svojem blogu, kot da je to moj dnevnik. In tam, po dnevih, piše natančen načrt, kako ga bom posiljevala in nato imela otroka z njim. V glavnem, to je bilo noro.

V tistem času je bilo še nekaj situacij, ko me je fotografiral v določenih bolj intimnih trenutkih, pozneje je to objavil na družbenih omrežjih, da bi se delal norca iz mene. Čisto vse je uporabil proti meni.

Ko sem zanosila, se je vse še poslabšalo. Ko sem mu povedala, da sem noseča, se je v njem prebudila jeza. Imela sem občutek, kot da sem zanj postala odpadke in popolnoma odveč. Do mene se je obnašal zaničevalno in poniževalno. Ugotovila sem, da si redno zapisuje vsak moj korak saj mi je v nekem trenutku v navalu jeze naprej vrgel vse: od tega koliko časa sem porabila v kopalnici, za kuho, gospodinjska opravila itd. Nič od tega nisem naredila dovolj dobro in hitro, on bi storil veliko bolje, je rekel.

Ves čas je v meni zbujal napetost in poudarjal dejstvo, da kako nesposobna bodoča mama sem. Z njegovimi besedami: zanič metla pri hiši, pozneje maternica na dveh nogah. Ves čas mi je dajal občutek, da si v resnici otroka ne želi, jasno pa mi je dal vedeti, da me bo kaznoval v vsakem primeru. Ves čas mi je govoril, da sem nesposobna biti mama, če se že najmanjših dogovorov ne znam držati. Večkrat me je nagnal iz hiše ali me odpeljal kar domov. Večkrat sem ga ponižno prosila, naj me neha poniževati ter spravljati v tako veliko stisko, saj vendar nosim njegovega otroka. Ni me slišal, zdelo se je, da uživa v mojem trpljenju in se z njim hrani.

Počutila sem popolnoma nemočno in razčlovečeno. Vse bolj sem bila obupana in sem o tem v tistem zadnjem vikendu, preden sem ušla, tudi odprto spregovorila doma.

Spomnim se, da sem bila prav na trnih, kakšen bo prišel iz službe. Sedela sem na kavču in čakala, da pride, gledala, kakšno držo bo imel, kakšen ton glasu bo imel, zato da bom znala prilagoditi svoje obnašanje njegovemu razpoloženju. Da bom nekako preprečila vnovičen izbruh. Bdel je nad tem, da bom naredila kakšno napako, saj me je bilo takrat že pošteno strah, ker je bilo ozračje na splošno zelo napeto in nepredvidljivo. Čutila nisem nobene varnosti več, bila sem le še stvar.

Prvo tromesečje sem hodila na predavanja za nosečnice. Takrat niti ni več izbiral žaljivk. Zasipaval me je z zmerljivkami, kakšna egoistična prasica sem, da hodim na predavanja, medtem ko me doma čaka toliko dela. On pa je bil takrat na dopustu. S predavanja mu napišem, če mi lahko da mir in če ne razume, da potrebujem nežnost in toplino, ne stalnega poniževanja. Če tega ne zmore, pa naj me vsaj pusti pri miru. Nazaj sem prejela plaz očitkov, izredno prostaških žaljivk ter prikritih groženj. Vedno je moral imeti zadnjo besedo, zato na neki točki niti nisem več odpirala sporočil. Seveda sem morala pozneje za to ravnanje tudi odgovarjati.

Kljub nasvetu zdravnika, naj ne dvigujem težkih bremen, se temu v tistem okolju nisem mogla izogniti. Zaradi tega sem tudi obležala, a je vztrajal pri tem, da sem lena in nosečnost izkoriščam samo za poležavanje. Prepovedal mi je tudi, da komur koli povem, da sem noseča, še posebej ne njegovim staršem. Žaljivke in vedno več ultimativ sem doživljala vsak teden. Gneva do mene enostavno ni mogel več skriti. Dni, ko sem se ob njem počutila varno, je bilo vedno manj.

Spomnim se večera, ko sem šla na sprehod, takrat že noseča, in srečala medveda. Sprva niti nisem verjela, da se je to zares zgodilo, a so mojo izkušnjo že naslednji dan potrdile novice, da se v tistem okolišu sprehaja medvedka z mladički. Ko sem Simonu povedala za dogodek, je rekel: »Škoda, da te ni medved požrl, bi imel veliko manj težav s tabo!«

Takrat sem se zaradi vse nemoči in žalosti izmikala tudi prijateljicam, nikamor nisem šla, z nikomer se nisem družila. Če sva se udeležila kakšnega dogodka, se ni več zadrževal niti v družbi. Ponižal me je vsakič, ko je bilo to mogoče. Vse bolj sem se počutila kot objekt, ki ga premakne tja, kjer mu najbolj koristi. Veliko sem prejkotala, bila sem brez življenjske moči. Zdelo se mi je, kot da je iz mene izpil dušo. Zaradi slabosti sem tudi več počivala. A to mojo šibkost in slabosti zaradi nosečnosti je obrnil proti meni ter začel govoriti, da sem takšna, ker sem pijanka in narkomanka. Že v času, ko sva še živela skupaj, je začel o meni govoriti obrekljivo ter si izmišljevati stvari.

Takrat se je zgodil ključen dogodek, ki je verjetno v veliki meri prispeval, da sem pozneje prekinila razmerje. Neki večer je do mene nenapovedano prišla sestra, in ko sem ji odprla vrata, sem bila vsa objokana. Vprašala me je, kaj je narobe, in sem rekla, da nič. Strah me je premagal in sem si izmislila neki izgovor. To ji ni dalo miru in je o tem spregovorila tudi doma. Prišli so do tega, da mora biti nekaj zelo narobe. Že nekaj časa. Da ni problem v meni, kot je želel prikazati Simon, ampak da je očitno problem on in njegov odnos do mene.

IMEL JE POPOLNOMA ČRNE OČI IN PLENILSKI POGLED

Na družinskem pikniku, kjer je bila zbrana širša družina, se je dokončno pokazala vsa resnica. Simon je bil na tem pikniku ves čas zelo nerazpoložen, živčen, grdo je govoril o nekdanjih partnerkah ter večkrat odšel počivat. Bilo je zadušljivo. Mojim staršem in sorodnikom je začel grdo in ponižujoče govoriti tudi o meni. Kmalu za tem je odšel na potovanje, kamor naj bi pozneje prišla tudi jaz.

Ker so bili vsi priče temu, kako se do mene obnaša in me ponižuje, so stopili skupaj mi nudili veliko podporo in razumevanje. Soočili so me z vidikom, ki ga jaz takrat zaradi vseh močnih čustev nisem uspela videti, in sicer da me bo uničil, če bom ostala z njim. In imeli so prav. To sem čutila že kar nekaj časa, a si tega nisem upala priznati, ker me je ves čas prepričeval, da sem problem jaz.

Ta dogodek je bil zame prelomen. Začutila sem, da me moji domači resnično podpirajo in da vidijo v tem odnosu veliko nevarnost zame in otroka. Tisto popoldne sem šla nazaj v najin skupni dom, opravila načrtovana gospodinjstva opravila ter pripravila nujne stvari za odhod. Kljub temu sem se še zadnjič želela soočiti z njim ter mu osebno povedati, da odhajam, zato sem ga čakala.

Preden se je vrnil, sem že spala. Začel me je zasliševati, kaj sem počela. Skozi pogovor sem ugotovila, da ima nastavljene kamere. Bil je zakrčen, napadalne hoje, tega človeka nisem poznala. Ko se je vrnil v sobo, so bile njegove oči popolnoma črne. Imel je plenilski pogled. Spremenil se je, fizično je imel spremenjen obraz in poteze. Mišice so se mu napele. Spet je odšel v drugo sobo, jaz pa sem na skrivaj pod blazino poslala sporočila na pomoč prijateljem in jim napisala, da bom zbežala. Uspela sem se pretihotapiti ven, s seboj sem vzela le ključke, denarnico in telefon. Takrat sem bila v četrtem mesecu nosečnosti.

Skozi okno je videl, da bežim, nikoli ne bom pozabila tega pogleda. Mene in moje zaveznike je takrat ujel, bil je zverinsko besen. Ko sem ga zagledala, sem mislila, da

je konec. Nisem vedela, kaj sledi. Iz avta je stopil oblečen le v spodnjice in obut v natikače. Šok. V tistem trenutku se je pred njega postavil moj zaveznik, nekaj časa sta se prerekala in na neki točki se je Simon obrnil in odšel.

Tisti večer je bilo konec *majhnega* maltretiranja. Začelo se je *veliko* maltretiranje.

KONEC MAJHNEGA IN ZAČETEK VELIKEGA MALTRETIRANJA

Odšla sem domov k staršem. Na vratih je zamenjal ključavnico in mi preprečil, da bi prišla po vse svoje stvari. Takrat je postavil pogoj, ali se vrnem ali pa me bo medijsko in javno linčal ter uničil. Bila sem prisiljena brati ostudna sporočila, izsiljevanja in grožnje. Ne glede na vse sem bila odločena. Zase in za otroka si nisem predstavljal tako ponižujočega odnosa. Otrok ne sme biti priča takšnim poniževanjem in stiski ter nemoči matere. Tako smo s starši, sama si nisem upala, hodili prevzemati moje stvari, spet predal po predal. Ko je videl, da jemljem obleke tudi za letni čas, ki takrat še ni napočil, je vprašal: »A ti to resno?«

Sledile so razne obtožbe mojih staršev, prijateljev. Tudi na sodišču. Moja starša je obtožil, da kradeta iz hiše in da sta nasilna. Lotil se je tudi mojih prijateljev. Jih nadlegoval ter o meni razširjal laži ter me obrekoval. Nekatere je zasledoval ter jih pošteno prestrašil, saj jih je z različnimi pismi njihovim delodajalcem želel spraviti ob zaposlitev. Kontaktiral je partnerja moje kolegice ter ga z lažmi o njej in meni želel zmanipulirati do točke, da bi ji njen partner vzel njunega skupnega otroka.

Mene in vse ljudi, ki so me podpirali, je na vse mogoče načine želel prestrašiti in me na ta način izolirati. Vsakozi smo bili tarča izsiljevalskih sporočil. Proti meni je začel voditi medijsko kampanjo blatenja, se povezoval z novinarji, ki so bili podaljšek njegovega zlonamernega načrta. Pomagali so mu pri tem, da so me skupaj linčali in širili govorice z namenom sramotenja in poniževanja. Napisal mi je, naj se zaprem v klet in tam ostanem ter objokujem svoje življenje.

Svoja pisma in opozorila je pošiljal na različne konce, prek različnih kanalov, ter moje prijatelje in znance opozarjal na to, kakšna sem, da naj se me pazijo, saj ne vejo, kdo sem. Vsebina teh sporočil je bila ostudna. Poskušal me je diskreditirati povsod, kjer je bilo to mogoče, in na svojo stran pridobiti kogar koli, da bi delovali v skupini proti meni. Vse to pa je ljudi več kot očitno zelo zabavalo. Na več forumih so se odprle debate na to temo, kjer so me ljudje poniževali in mi privoščljivo žugali, da sem si to trpljenje zaslužila in mi privoščijo najhujše. Najverjetneje ob branju nihče ni pomislil, da je za to zgodbo nosečnica, ki je odšla, da bi zase in

otroka spet našla svoj mir ter pravico do svobodnega življenja. Počutila sem se kot na grmadi, vame so metali kamenje.

Medtem pa smo bili z družino deležni tudi grozilnih sporočil neznancev, v katerih so Simonu javno sporočali, da imajo pripravljene kije in naj samo pove, kdaj naj nas napadejo. Pošiljal mi je sporočila, da bo moj otrok pristal v zavodu, ker sem tako nesposobna, in če se zavedam, kaj sem naredila s svojim obnašanjem, ter da sva jaz in otrok zanj mrtva. V enem izmed sporočil mi je napisal, da me bodo vsi zasmehovali in se iz mene norčevali. Da me bodo vsi starši v vrtcu zaničevali, se mi posmehovali in si ne bom upala sprehoditi niti skozi mesto. Celotno nosečnost me je maltretiral ter se poigral s tem, kdaj mi bo dal mir in kdaj ne.

Odgovornost za vse to je preložil name in rekel, da bo z medijskim linčanjem prenehal takrat, ko ga bom ubogala. Vedno mi je dal vedeti, da me bo poteptal na sodišču, ker ima moč, veze in poznanstva, ter da saj ga vendar poznam, da ima vedno narejenih več načrtov za več možnih izidov. Predvsem me je vseskozi opozarjal na to, da sem za popolnoma vse, kar mi počne, kriva sama, ker ga nisem poslušala in nisem naredila tako, kot je zahteval. Da me je opozoril na posledice, ki sledijo, če ga ne bom upoštevala in naredila tako, kot zahteva. Po navadi je postavil tudi časovne roke. Tako je deloval tudi v času zveze, če nekaj nisem naredila takoj, kot si je zamislil, sem bila kaznovana.

Za mano je pošiljal tudi detektive. Detektiv se je na mojem domu pojavil večkrat. Tega nihče ni vzel v obzir, čeprav je to oblika zalezovanja. Nihče ni upošteval, da me je strah. »Saj ti nihče ni nič naredil,« so me mirili. Vsakič, ko sem šla ven, sem bila v krču, strahu, da me gotovo kdo zasleduje in mi lahko kaj naredi. Sploh po tistih grožnjah s kijem.

Po rojstvu otroka si sama nisem upala niti na sprehod. Vse sem prenašala v tišini, strahu, dobesedno sem skrivala vse, kar se mi dogaja, saj mi je vedno znova grozil, da me bo tako ali tako za vsako besedo tožil.

Zato sem se odločila, da se zavijem v molk. In odločitev je bila najboljša odločitev. Bil je tudi najboljši odgovor. Ne nazadnje je bila moja prva skrb dojenček in na tem svetu ni bilo nič bolj pomembnega. A tako sem očitno razmišljala le jaz. Ne pa tudi on ali mediji ter vsi vneti bralci napisanih strani o meni.

Jaz pa se zahvaljujem za družino in nekatere ožje sorodnike, ki nas je ta izkušnja postavila na preizkus in smo zaradi nje še bolj povezani.

OTROKA NI HOTEL PRIZNATI, ZDAJ PA ZAHTEVA SKRBNIŠTVO

Razvezala sva se dokaj hitro, ker jaz nisem zahtevala ničesar. Samo mir sem si želela. On je sicer mahal z nekimi pogodbami, kaj je njegovo in kaj moje, ampak v postopku ločitve nisva šla na sodišče, ker nisem ničesar želela.

Ko sem rodila, otroka ni hotel priznati. V sklopu medijske kampanje, v kateri je blatil mene, starše in druge, je napisal, da otrok ni njegov, da je kukavičji otrok in da bog ve, kje bo otrok končal in da se mu smili. Hkrati je javno pisal o tem, kako bova šli obe mami njegovih otrok v zapor, on pa bo z otrokoma odpotoval v sončni zahod. Rekel je, da sva mu otroka obe podtaknili. Trdil je, da je otrok v mojem trebuhu talec. Ko sem rodila, sem, kot narekuje postopek, na CSD podala izjavo, kdo je oče. Temu se je postavil nasproti in zahteval, da naredimo test očetovstva.

Ko je dobili potrditev, da je oče on, se je začela kalvarija na institucijah, ker je zahteval popolno skrbništvo za otroka. Na CSD so mu, kljub temu da so vodili postopek zaradi nasilja v družini, baje svetovali, naj se poskusiva pogovoriti, ker je to najboljše za otroka. Mene niso želeli slišati, da sem izrabila prav vse načine, že v času zakona, da bi se pogovorila. Poleg tega so mi na CSD isti ljudje, ki so mi svetovali zdaj, v preteklosti rekli, naj v sklopu varnostnega načrta prekinem popolnoma vse stike. V dveh letih smo na CSD izvedli pet multidisciplinarnih timov, na katerih mi je bila določena srednja stopnja ogroženosti.

Naj povem, kakšen je bil njegov način poskusa pogovora. Potem ko so mu na CSD rekli, da bi bilo najboljše za otroka, da se skušava pogovoriti, je v nekem trenutku prišel k nam na dom in začel razbijal po vratih ter popolnoma prestrašil mojo staro mamo. Bila je povsem iz sebe, ker se je zunaj pred hišo drl: »Vaša vnučinja je kurba, narkomanka, pijanka!«. Moja stara mama je bila v popolnem šoku. Takrat se je sicer nato odpeljal, preden bi lahko posredovala policija. Sicer pa v tistem obdobju nisem imela nobenega zaupanja več v sistem, saj mi je pred tem kriminalist, ki je to dinamiko obravnaval že večkrat v tistem času, rekel, da naju bi on kar zaprl v sobo, da se pogovoriva. Videl je moj razočaran in šokiran izraz ter dodal: »No, saj bi dal med vaju plastično pregrado!« Bila sem brez besed in izgubila vsakršno zaupanje v sistem. Takrat sem že videla, da je usoda ženske s takšno zgodbo žal odvisna od senzibilnosti strokovnih delavcev, ki so po navadi prvi, ki komunicirajo z žensko v takšni situaciji.

Ker se nisva uspela dogovoriti, je Simon sprožil postopek za stike in skrbništvo. Otrok ga je tako videl pri svojem prvem letu starosti. Bilo je grozljivo. Otroka so mučili pet tednov, enkrat na teden po pol ure, češ da se bo postopoma navadil,

ker on je pač oče, in to je njegova in otrokova pravica. Na enem izmed prvih stikov so me zaprli oz. zaklenili v eno od sob na CSD in otroka odnesli v sobo za stik z očetom, kjer je otrok močno jokal.

Ker sta bila jok in stiska otroka tako velika iz stika v stik, sem na enem izmed naslednjih stikov naredila glasovni posnetek, kako hudo in močno otrok joka ter je v tiski, da bi potem posnetek dala sodišču. Ker pa se je na posnetku slišal tudi glas strokovnih delavk, so me, kljub temu da so poznale moj namen, prijavile na policijo. V resnici pa nihče od prisotnih v sobi za stike ni pomislil, da je to dobesedno mučenje otroka, sledili so le črki zakona. Iz končnih poročil o stikih ni bilo niti približno zaslediti problematičnosti izvajanja takih stikov. Večinoma so se osredotočali na to, s kakšno stisko se jaz na te stike odzovem. Vso krivdo se prevalili name in mi vedno znova govorili, da moram (enoletnega!!) otroka pripraviti na stik! Na stik z očetom, ki ga sploh ne pozna. Nihče ni upošteval dejstva, da ga ne pozna zato, ker je to sam povzročil s svojimi dejanji v odnosu do mene in otroka. Nekako je potem izpadlo, da ni prav, da sem zaščitila sebe in svojega otroka ter ga zapustila. Da sem mu odvzela pravice. Nihče pa ni to gledal z vidika, katere pravice so bile odvzete meni in otroku, da njegove pravice ne bi smele izključevati moje in otrokove pravice do mirnega življenja.

Na sodišču je to velikokrat videti tako, da so takšnemu človeku oproščena in spregledana vsa dejanja iz preteklosti, vse iz naslova očetovskih pravic. Navajajo tudi pravice otroka. A zaradi teh pravic je to za otroka travmatičen dogodek. V resnici imam občutek, kot da mene in otroka kaznujejo, ker sem ga zapustila in sprožila postopke za svojo in otrokovo zaščito ter varnost.

Problem vidim v tem, da se postopek prijave nasilja v družini na kazenskem sodišču ne dopolnjuje s postopkom na družinskem sodišču o določitvi stikov in skrbništva. Stikom nikoli nisem nasprotovala. Prav je, da otrok ve, kdo je oče, in da imata tudi pristen odnos. To sem tudi vseskozi ponavljala na vseh institucijah.

Gre za to, da je način, ki so ga ubrali pri vzpostavljanju stikov, nečloveški. Gre za to, da me prek stikov z otrokom še naprej lahko nadzoruje ter me na račun otroka prikazuje za maščevalno in zlonamerno mamo. Namreč, takoj ko otrok izkaže stisko ob tem, da mora iti k očetu, sem za to odgovorna jaz, češ da stikov ne spodbujam. Nihče pa se ne vpraša, če morda on s svojim odnosom, željo po nadvladi in maščevanju sam koplje prepad med sabo in otrokom.

MEDTEM PA SO SE TEDNI, KO SO MI OTROKA VSAKIČ IZTRGALI IZ NAROČJA, NADALJEVALI

Na stikih pod nadzorom je bil prisoten tudi Simonov varnostnik, ki nas je ustrahoval ter nas vseskozi snemal. Vsi posnetki so pristali na spletu. CSD je to dejstvo ignoriral ter se branil z navedbami, da za dogajanje, ki ga opisujem, niso pristojni ali pooblašteni. Nihče nikoli ni odgovarjal. Sčasoma sem na stike otroka vozila v spremstvu, saj sem se bala. Rezultat moje samozaščite je bil očitek s Simonove strani, da kot družina onemogočamo in motimo stike. Po enem izmed stikov sta celo Simon in njegov varnostnik zasledovala mojo mamo ter jo verbalno napadla in poniževala. Ker je bilo to v mestu, kjer sta jo načrtno zasledovala, policija kljub poznavanju te kompleksne dinamike ni reagirala, ker takrat ni bilo prič – nikogar ni bilo na ulici, ko se je to zgodilo.

Medtem pa so se tedni, ko so mi otroka vsakič iztrgali iz naročja, nadaljevali. Še huje, morala sem ga sama potisniti v naročje vsakič drugi strokovni delavki, ker bi me sicer obtožili preprečevanja in onemogočanja stikov. Otrok je močno jokal, bil je v hudi stiski, to mučenje pa je vsakič trajalo celih 20 minut. Vrnili so mi ga v kolobarjih od joka, hlastal je za zrakom in bil popolnoma izčrpan. Ob tem mi gre še danes na jok in še vedno ne razumem, kako so lahko odrasli ljudje na takšnih položajih lahko tako okrutni. Jaz kot mama pa sem bila pri njihovem početju popolnoma nemočna.

Na moje vprašanje, koliko časa mora otrok jokati, preden prekinejo stike, mi je strokovna delavka odgovorila: »Dokler se ne umiri!« Nato sem jo vprašala, kaj je po poklicu, na podlagi katerih smernic ali priporočil to trdi. Pa je odgovorila, naj si pogledam na spletu. Hladno in vzvišeno.

Po zvrstitvi takšnih stikov so na eni izmed večjih pediatričnih klinik v sklopu moje pritožbe za zaščito otroka, ki sem jo sprožila, zaključili, da so v takšnem izvajanju stikov prisotni elementi psihičnega nasilja nad otrokom, ki ga izvajajo strokovni delavci. Pri tem je ostalo, nihče ni odreagiralo. Nihče ni odgovarjal.

Še bolj kot kar koli drugega me boli hladen odnos posameznikov na institucijah. Kako brezčutni so lahko in na podlagi črke zakona neprekinjeno povzročajo še več ran. In tisk. Bila sem na točki, ko sem jih kar vprašala, kaj bi oni storili, če bi kaj takega počeli z njihovimi otroki. Seveda odgovora nisem dobila.

Po preteku obdobja stikov pod nadzorom sem bila oziroma smo bili izvajanju stikov prepuščeni sami sebi. Ker otrok ni želel iti z njim, kot je bilo določeno, sem predlagala, da se stiki izvajajo pri nas doma. Gledala sem z vidika otroka in izhajala iz

tega, da mu bo nedvomno lažje v domačem okolju. Kljub temu da smo naredili velik korak naprej in Simonu na ta način olajšali navezovanje stika z otrokom, je tudi to potezo obrnil proti nam. Zgodilo se je marsikaj. Od tega, da je lagal, da onemogočamo stike, da otroka ne pripravim na stik in da ga na stik dajem izčrpanega ter neprespanega. Kar se tiče teh očitkov, me je že v času stikov pod nadzorom kazensko ovadil, češ da otroka namerno zanemarjam ter ga na stik pripeljem neprespanega, lačnega, samo zato, da otežujem navezovanje. Ovadba je bila zavržena.

Na stikih pri nas doma je imel veliko možnosti za napletanje, izkrivljanje in prirejanje resnice. Naša beseda proti njegovi. Zato smo se opremili z video nadzorom. Na enem izmed stikov je otrok spet začel jokati, reagiral je moj oče in poskušal otroka pomiriti. Takrat je Simon s silo otroka vzel v naročje in ga kot vrečo krompirja nervozno nosil okrog. V naslednjem trenutku je Simon prijel vilice, ki jih je prinesel s sabo, ter zamahnil nad očetovo glavo. Z otrokom v naročju, ki je kričal od strahu. Dogodek smo prijavili, ampak epilog prijave je bil, da vilice niso hladno orožje. In zgodilo se ni nič.

Zgodilo se je tudi, da otrok sploh ni želel k Simonu. Enostavno je zbežal stran. Simon se je usedel na naš vrt ter tam čakal uro in pol. Zakaj je še toliko časa sedel na našem vrtu, nisem vedela še nekaj tednov, nato sem iz njegovega podjetja prejela račun. Poslali so mi račun za neopravljene storitve v službi v časovnem obdobju tistega stika. Visok račun. Ker sem račun zavrnila, sem čez nekaj tednov dobila opomin pred izvršbo in situacija se je spet razvila v sodni postopek. Takšnih računov je bilo pozneje še več.

V bistvu sem bila zaradi takšnih izmišljotin, izkrivljanja resnice in izkoriščanja zakona vsakič prisiljena pojaviti se na sodišču in biti na voljo nemilosti njegovega zlobnega načrta. Vse mogoče načine je uporabil za to, da me maltretira in ponižuje. Še najbolj pa se je izživljal na sodišču. Vsakič znova, na vsakem naroku posebej. In teh je bilo veliko. Zaradi nezaupanja v institucije je zelo težko povedati in opisati, kaj se je dogajalo, težko je ubesediti psihično nasilje, prikazati te manipulativne nianse njegove osebnosti. Imam občutek, da mi nihče ne verjame, velikokrat pa sem v postopkih enostavno prekinjena. Če sem čustvena, me nasprotna stran takoj obtoži neuravnovešenosti in nesposobnosti obvladovanja svojih čustev.

Nisem še doživela, da bi kateri od strokovnih delavcev resnično izhajal iz otroka in varoval njegove pravice. Ali pa vedno znova naletim na napačne. Tako na primer nihče ne reagira ob mojih stalnih opozarjanjih, da oče otroka ne kliče po imenu. Nadel mu je svoje ime. Na institucijah na to gledajo na način, da ni to nič takšnega, saj vendarle veliko staršev svoje otroke kliče z ljubkovalnimi imeni. A to je posploševanje, in to v tem primeru ne drži. Otrok je že večkrat povedal, da mu ni všeč, da ga

oče ne kliče po imenu, in ob tem izraža stisko in joka. Posamezniki, ki bi bili ključni pri tem, da se to neha, sploh ne razrešujejo te problematike, otrok pa je vse bolj v stiski. Jasno je, da se mi prek otroka maščuje za to, ker sem ga zapustila.

Edina dobra izkušnja, ki je bila s CSD-jem, je bil prvi stik na centru, ko sem pribežala domov in odšla na CSD, da bi povedala, kaj sem doživljala. Takrat si nisem mislila, da sem bila tarča več vrst psihičnega nasilja. Strokovni delavec mi je rekel: »Gospa, vi doživljate psihično in ekonomsko nasilje.« Po pogovoru in nasvetih sem stopila v stik z nevladno organizacijo, od koder me je strokovna delavka spremljala na policijo, da sem vložila prijavo za nasilje v družini. Takrat si nisem mislila, kakšna kalvarija me še čaka.

NEKATERI DOPUST VZAMEJO ZA ODDIH, JAZ ZA POSTOPKE NA SODIŠČU

Vse skupaj je zelo naporno in izčrpavajoče. Če sem malo sarkastična: zdi se, da imam abonma na sodišču. Namesto da bi dopust vzela za oddih, čas zase in otroka, ga moram porabiti za obravnave na sodiščih. Toliko jih je.

Na institucijah naju obravnavajo, kot da sva oba enako problematična. Še vedno ne prepoznavajo njegove manipulativne in nasilne osebnosti, v postopkih še vedno ni nič določeno. Še vedno nič ni dokončno določeno. Postopki se vlečejo iz leta v leto.

Kljub slabim izkušnjam pa sem izjemno ponosna na to, da skozi vsa ta leta žalitev in ponižanja vse skupaj prenašam stoično. To, kar govori, ni pomembno. Pomembno je to, da ustvarjam miren in topel dom zase in za svojega otroka. Dom brez očitkov in pogojevanj. Zame je pomembno, da otroku nudim oporo, da gre na stik in tam preživlja kakovosten čas. Tako vem, da sem naredila vse, kar je v moji moči, da bo otrok neobremenjen in ne bo v stiski.

Problem pa nastane, če se otroku na stiku ne godi dobro, z njim manipulirajo, mor-da grdo govorijo o meni, prirejajo resnico in otroka uporabljajo za orožje.

SISTEM DELUJE TAKO, DA TE POTISKA V POLOŽAJ NEMOČI

Če me vprašate, kako sem danes in kakšne posledice mi je vse to pustilo, lahko rečem, da sem iz situacije potegnila najboljše in vsako stisko jemljem kot priložnost za

osebnostno rast. Ljudje, s katerimi preživljam čas, so iskreni, topli in polni življenjske pozitivne. Odločni, a spoštljivi. Ni jih veliko, a v mojem najožjem krogu zdaj prevladujejo ljudje, ki jih v bistvu ni nikoli zanimala moja zgodba, sprejeli so me takšno, kakršna sem, so avtentični in so v meni spet prebudili zaupanje v ljudi.

Kljub temu da se kdaj počutim izčrpano, vidim, da sem v vsem tem trpljenju na osebni ravni pridobila ogromno. Bolečino sem uporabila za gorivo. Situacija me je prisila, da sem v sebi prebudila svoje največje strasti in želje, da sem se spet srečala s svojim bistvom, morda celo svojim poslanstvom. Le tako sem lahko prebrodila trenutke, ki so se sprva zdeli brezizhodni. To so trenutki, v katerih si popolnoma sam, a s priložnostjo vnovič najti svoj smisel. Vrnila sem se k prvotni najstniški želji svoje poklicne poti ter obudila svoj talent, ki me je spremljal, odkar sem bila majhna deklica. Lahko rečem, da je moje življenje zdaj bistveno polnejše, kot je bilo prej. Da sem ob vsem tem mama čudovitemu otroku, pa je moja največja moč, motivacija in navdih.

Želela bi si le, da bi bil sistem drugačen oz. da bi bili drugačni posamezniki v tem sistemu. Menim, da bi sistem funkcioniral, če bi posamezniki na različnih položajih v sistemu – CSD, sodišče, tožilstvo, policija – bili bolj senzibilni, poštene in človeški. Tudi odvetniki. Na moji poti so žal mnogi od teh zatajili. Sistem pa deluje tako, da te potiska v položaj nemoči.

ČE NE BI IMELA PODPORE DOMAČIH, BI VERJETNO TEŽKO ZDRŽALA

Težko rečem, kaj bi se zgodilo, če ne bi imela podpore svojih domačih, ampak verjetno bi bilo vse težje in ne bi imela moči preiniti razmerja še pred rojstvom otroka. Imam zelo ljubeče in toplo družinsko okolje. Takrat, kljub temu da sem se počutila nemočno, izgubljeno in ranjeno, sem imela zaledje doma, imela sem se možnost nekam umakniti. In ne samo to – še danes me podpirajo in *borbajo* z mano. Verjetno se zato, da bi mi vzel to moč, zaledje, ki predstavlja enega izmed stebrov opore in moči, izživlja tudi nad njimi.

Od prve prijave je minilo že več kot štiri leta. Postopki na sodišču so dolgotrajni in mučni, ob vsakem stiku z nekdanjim partnerjem podoživljam dogodke, on pa se mi kar tam na sodišču posmehuje in me zaničuje. Le malokrat ga kdo ustavi. Mučno je, ko moram pred začetkom vsake obravnave na hodniku čakati z njim, biti v njegovi neposredni bližini. Prevzame me strah in imam občutek, da ne bom uspela izpovedati teže in posledic vseh njegovih dejanj. Sprašujem se, če mi sploh verjamejo. Ob vseh vprašanjih se počutim, kot da se moram zagovarjati jaz, ne on, ki nasilje izvaja.

V postopku na družinskem sodišču dokaze o nasilju celo ignorirajo, problematiko minimalizirajo in posplošujejo, naslavljajo jo celo s povprečnim postpartnerskim konfliktom. Nimam možnosti za izpoved. Počutim se izdano in kaznovano, ker sem nasilje prijavila. Sem v strahu za svojega otroka, saj se vse, kar izrečem, obrne proti meni pri dejstvu, da ima predvsem zaradi posploševanja sodišča nekdanji partner moč in vse možnosti za nadaljnje izvajanje nasilja pri vsakem prevzemu otroka na stik, če le tako želi. Čutim nemoč. Če bi takrat ob prijavi vedela, kaj vse me čaka, nisem prepričana, da bi se za postopek odločila še enkrat.

A danes sem navkljub vsemu prepričana, da je prav, da sem zbrala pogum in podala prijavo, kajti še vedno upam, da ga bodo v institucijah prepoznali. Ne zaradi mojega zadoščenja, tu ne gre za zmagovalce in poražence. To so stvari, ki človeka zaznamujejo. Nihče mi ne more povrniti vse ljubezni, upanja in vdanosti. Dala sem celo sebe, on pa me je razčlovečil, vzel dostojanstvo. Za otroka si nisem predstavljala razdrte družine. Prav tako pa si nisem predstavljala da bom doživljala vse to, kar sem doživljala. Tu pa je moja meja v dobrem in slabem prestopljena! Družina ni družina za vsako ceno. In če že imam v življenju tako izkušnjo, bom nanjo vedno znova gledala s pozitivnega vidika.

Danes sem drugačna. Živim zase in za otrokovo življenje. V resnici sploh ne gre za to, kdo mi verjame ali ne. To je moje življenje, z mojimi preizkušnjami. Čeprav so težke, me niso dotokle, ampak so me zgradile v močnejšo žensko. Zaprem računalnik. Zadiham in se zagledam v kup knjig. Pokliče me knjiga z naslovom Sama si kriva. Preberem jo na dušek in si odgovorim: »Ja! Prav je, da imajo takšne zgodbe mesto v tem prostoru in času. Tudi jaz imam pravico do razodetja svoje resnice, mojega doživljanja, trpljenja in vira moči. Moje poti. Morda pa moja zgodba navdihne, opogumi in reši kako dušo, ki trenutno ne ve, ne kod ne kam.«

In vem, da želim pomagati.

VES ČAS SEM PAZILA,
DA SEM »PRIDNA«
DEKLICA, POZNEJE PA
»PRIDNA« ŽENA
IN MAMI

Tinkara

Tinkara ima 50 let, živi v manjšem mestu, ima peto stopnjo izobrazbe in je bila v času intervjuja še zaposlena v domačem podjetju. 50 let ima tudi njen nekdanji mož Robi. Je zaposlen, pomemben član v lastniški in vodstveni strukturi omenjenega podjetja, ki je skozi leta preraslo v zelo uspešno družbo.

Tinkara pravi, da jo je bilo ob misli na ločitev zelo strah finančne negotovosti. Zaradi izkušenj iz primarne družine jo je skrbelo, da se bo znašla v zaposlitveni in ekonomski negotovosti. Prejšnjo službo, ki jo je opravljala z veseljem, je po dogovoru z nekdanjim možem pred leti zapustila tudi zato, da je nase prevzela skrb za otroke, dom in družino, da se je lahko on časovno povsem posvetil podjetju. Predvsem pa je bila njemu v predano podporo tako zasebno kot pri razvoju podjetja. Danes na to gleda z mešanimi občutki. Brez močnih podpornih zidov bi se marsikatera stolpnica zrušila, a na daleč so vidna le bleščeča nadstropja nad njimi, doda. Robi je bil namreč daleč od idealnega partnerja, saj je Tinkara od njega doživljala tako psihično, fizično kot tudi v nekem smislu ekonomsko nasilje. Fizični izbruhi nasilja so bili na trenutke tako intenzivni, da se je nekdaj resno zbala za življenje. V razmerju sta bila dobrih 25 let, skupaj imata dva otroke.

Leta psihološkega in fizičnega maltretiranja pa so bila skrbno skrita za urejenim domom in podobo idelane družine, ki je skrbno varovala ugled v javnosti. Tinkara je vsa leta živela v prepričanju, da je za zakon dolžna narediti vse. Kot potrpežljiva žena je pogosto s prelepo obleko prekrivala modrice od grobosti in nasilja. Težko notranjo bolečino pa zakrivala za urejeno podobo in nasmehom na obrazu.

Danes pravi, da razpira krila kot feniks. Veliko dela na sebi in končno počne stvari, ki jo veselijo. Ukvarja se s športom, tudi ekstremnim, in tako premaguje težo lastne preteklosti. Želi si, da bi na svoji nadaljnji poti delovala na področjih osvoboditve in pomoči ženskam, ki se znajdejo v podobni stiski, kot jo je preživeljala ona.

IGRAČ SE V SVOJEM OTROŠTVU NE SPOMINJAM

Ko sem se rodila, moja mami še ni bila polnoletna. Mislim, da je to pomembno vplivalo tudi na dogajanje v moji primarni družini in na neki način tudi na moje odraščanje in poznejše vzorce v življenju. Moja mama se je pri svojih rosnih 16. letih z menoj preselila na kmetijo k mojemu očetu, ki je bil takrat star približno 20 let. Oba sta bila nato pod budnim očesom njegovih staršev. Kolikor se spominim svojega otroštva, se jaz igrač v svojem otroštvu ne spominjam. Spominjam se samo enega velikega rdečega konja iz trde plastike, ki ga omenjam zato, ker se zelo v živo spominjam, kako sem, ko mi je bilo hudo, vedno objemala tega konja.

Moje zgodnje otroštvo je bilo zaznamovano s pomanjkanjem, pozneje tudi nasiljem. Ko sem bila majhna, smo živeli pri očetovih starših na kmetiji, v starejši hiši. V sobi, kjer smo spali, jaz vse do svojega 10. leta, je bilo veliko vlage, po stenah je bila plesen, po tleh pa so lezle tudi miške. Vse jogije so nam zgrizle miši. Jaz sem pa vse vedno obrnila na šalo. Nekega dne sem na leseno desko nalimala lepilo, da so se ponoči miši ulovile, in sem jih potem mami zjutraj postregla zraven kave. Našo situacijo sem takrat doživljala kot del življenja, na otroško igriv način. Dolgo časa, še pozneje v življenju, sem tudi nasilje svojega očeta dojemala kot nekaj samoumevnega in ga v večji meri potlačila. Zavedanje nasilja iz otroštva se je začelo z nočnimi morami v odrasli dobi.

Odnos med mamo in očetom je bil milo rečeno zelo buren. Rednega, neposrednega nasilja med njima v svojem otroštvu se sicer ne spominjam, ampak sem z leti spoznala, da vse stvari zelo pomanjšujem in da marsičesa, kar se je dogajalo, nisem videla ali pa sem to potlačila. V spominu imam, da so bili ves čas prepiri, izsiljevanja po ločitvi in druge stvari, ki so takrat močno vplivale name.

Ko danes pogledam nazaj, pa lahko rečem, da je bilo vse, kar se je dogajalo med mamo in očetom, vsekakor nasilje. V spominu imam nekaj zgodb, postopoma pa jih na dan prihaja še več. Zelo dobro se npr. spominim dogodka, ki je bil zame zelo težak. Bilo je neke zimske noči, oče in mama sta se hudo prepirala. Ne spominim se udarcev, vem pa, da je vpleten tudi nož in da je oče mami grozil z njim, da jo

bo ubil. Takrat sem bila stara okoli 11 let. In očitno sem jaz v vsem tem in ob moji starosti zmogla sprejeti odločitev, da sem sredi noči vzela svojo sestrnico, ki še ni hodila, jo naložila na hrbet in šla do starih staršev, ki so živeli približno 300 metrov stran. Zunaj pa je bilo hudo mrzlo, kakih deset stopinj pod ničlo, če ne več, in zelo visok sneg. Še vedno se zelo živo spomnim, da sem si nataknila škorenjce in v pižami barve maline gazila s sestrnico na hrbtu prek krompirjeve njive do hiše, kjer sta bila stara starša. To je bila visoka, kmečka hiša in spomnim se, kako sem metala kepe snega v steklo, da nama odpreta. In trajalo je kar nekaj časa, da sta naju slišala, in nama potem odprla. Vem, da me ni nič zeblo, v spominu mi je ostal le prijeten občutek toplih rjuh in tople postelje starih staršev. Vse to sem takrat kot otrok naredila s povsem trezno glavo, da se sploh nisem zavedala, kako mi je hudo. Ampak ta in podobne zgodbe imajo danes velik pomen, kajti bolečina, ki sem jo ob takih dogodkih v celoti potlačila, šele danes prihaja na dan. Ker to seveda nikakor ni sprejemljivo, da otroci oziroma najstniki doživljajo nekaj takega in gredo skozi podobne preizkušnje.

MOJ OČE JE BIL RAZDVOJENA OSEBNOST

Lahko bi rekla, da je bil moj oče razdvojena osebnost. On je bil za zunanji svet, za sosedo, navzen strašno delaven, marljiv, priljubljen. To je bila zanj tudi najpomembnejša vrednota. Poleg službe je pomagal še na kmetiji, pozno v noč pa opravljal še druga obrtniška dela. Pri novi hiši je veliko postoril z lastnimi rokami. Tako je bil veliko odsoten. Kar se je pa dogajalo doma, je bila pa povsem druga zgodba, za nas je bil čisto drugi človek. Do mame je bil zelo vzvišen, tudi grob. Lahko rečem, da tudi zelo nasilen.

Ko sem bila stara 13 let, sta se starša ločila. Ko je mama napovedala, da se želi ločiti, je oče dobesedno ponorel. Začel je z grožnjami, da bo razbil hišo, da jo bo zminiral, da bo vse zakuril in nas pobil ... Ampak zanimivo, da se jaz takrat sploh nisem zavedala teže teh besed. Danes jih dojemam povsem drugače.

Oče je bil do mene najprej dokaj v redu, po rojstvu sestre in pozneje pa je bilo vedno slabše. Občasno je bil do mene grob, prav tak pa je bil tudi stari oče. Pozneje, ko sem bila v najstniških letih, tudi napadalen, dvakrat sem ostala zaradi njega popolnoma brez vsega. Mislila sem, da me je imel rad, saj me je rad vzel s seboj, ko je kam šel, k maši in podobno. Ampak pozneje sem spredvidela, da sem jaz zanj samo neke vrste okrask, da se je kazal z menoj, tako lušno, malo črnelaso punčko. Tako si razlagam in razumem danes.

Velika, res ogromna prelomnica v mojem življenju je bila, ko sem se z desetimi leti zelo razveselila rojstva sestrice. Takrat sem prvič v življenju na lastnih plečih spoznala, kaj pomeni biti odgovoren za nekaj. Danes sem neizmerno hvaležna, da sva skupaj preživelih nekaj let, ki so bila zelo težka, a so hkrati močno obogatila moje življenje.

VES ČAS SEM PAZILA, DA SEM PRIDNA DEKLICA

Sestrica se je rodila s telesno okvaro. Dve leti po rojstvu so ji diagnosticirali redko dedno bolezen. Otroci s tako diagnozo so v tistem obdobju imeli zelo kratko življenjsko dobo, le nekaj jih je preživelih do najstniških let. Ona jih je dočakala šest.

Spomnim se, da smo jo zelo pogosto vozili k zdravnikom. Ko je že skoraj shodila, so ji namestili močne jeklene opornice in zavezali nogice z vrvjo. Tako da ni mogla hoditi. Tako sem jaz kot 11-letna punčka cele počitnice pa tudi sicer nanjo pazila in jo tudi veliko prenosila okoli. Dejansko sem za njo prevzela dobršen del skrbi, tudi prehrano, čeprav mi tega neposredno nihče ni naložil. Zame je to bilo na neki način samoumevno, ker sem jaz že takrat vseskozi pazila, da sem pridna deklica. Stalno so mi govorili, kako sem in moram biti pridna. Šele pozneje skozi življenje sem na to besedo – pridna – začela gledati na popolnoma drugačen način. Spoznala sem, da je zlasti za punce, za ženske v odrasčajoči dobi in seveda tudi pozneje ta beseda zelo škodljiva, dobesedno strupena. Naučiš se ugajati za vsako ceno, kar za seboj potegne tudi podrejanje in stalno prilagajanje na način, da svoje interese, želje, celo sebe postaviš vedno nekam v ozadje.

Beseda PRIDNA je po mojem mnenju, zlasti za ženske, TOKSIČNA, in to sem jaz spoznala šele v zadnjih desetih letih življenja. Za mene je v otroštvu namreč veljalo, da sem se trudila biti idealna povsod. Idealna v šoli, idealno pridna doma, kot da me ni. Jaz sem samo bila. Samo bila sem in nič mi ni bilo treba posebej naročiti, ker sem že vse naredila, zato da sem ustrezala pričakovanjem drugih. Šele zdaj spoznavam breme takšnega vedenja in pričakovanj, ki sem jih imela sama do sebe. Večji del življenja pa mi je to bilo samoumevno.

Zanimivo je, da smo med ženskami, ki sem jih spoznala in doživljajo nasilje, večinoma take, ki smo bile v življenju, zlasti kot otroci, zelo pridne oziroma kar »ekstremno« pridne in poslušne, tako v šoli kot doma. Vzgojene smo bile, da nam je bilo samoumevno, da ubogamo. V prvi vrsti starše, stare starše, v drugi učitelje, duhovnika pa tudi vse ostale. Ampak pod to zahtevo, da ubogamo vse okoli sebe, smo bile vzgojene tudi v smeri, da vsemu rečemo ja, naredimo tudi marsikaj, kar nam

ni všeč. In niti na kraj pameti mi ni prišlo, da bi drugim postavila določene meje. A le od kod, od koga bi se sploh lahko naučila, da obstaja tudi možnost reči NE?!

Odraščala sem tako, da sem ves čas poskušala ugajati očetu in ostalim, da sem naredila vse, samo da se ni jezil oziroma da bi bil name ponosen. Oče od mene sploh ni potreboval zahtevati stvari, saj sem že vedela, kaj moram narediti, da bo zadovoljen in da ne bo znorel. Zanimivo pa je, četudi sem bila od očeta kdaj napadena, da se ga nikoli nisem bala. Veliko stvari, ki so se dogajale, vključno z njegovimi zahtevami, aroganco, grožnjami in izbruhi nasilja, se je meni zdelo samoumevnih.

Odraščala sem tako, da se je napake, ki sem jih naredila, samo potenciralo, nikoli se ničesar ni pohvalilo. Če npr. vedenje človeka meriš od 0 do 100, bi lahko rekla, da sem kot otrok v 98 odstotkih bila idealna. Naredila sem vse, kar so zahtevali, v šoli dosegala najvišje rezultate, redko kdaj sem ugovarjala staršem. Ampak se je seveda tudi kdaj zgodilo, da sem naredila kaj narobe, da nisem dosegla vsega, kar bi lahko. In starša sta se obesila na tista dva odstotka napak, jih močno povzdignila in me tudi kaznovala. To je vplivalo, da sem tudi jaz v prvi vrsti opažala svoje napake, bila do sebe vedno zelo stroga, nikoli dovolj dobra, dovolj vredna in nisem znala prepoznati dobrih strani svoje osebnosti. Hkrati pa je to v meni vzbujalo močne občutke krivde, saj sem za napake vedno krivila samo sebe.

To me je spremljalo tudi pozneje v življenju in partnerskem odnosu. Vse vzorce sem namreč prenesla v svoje intimno razmerje z Robijem. In on je te moje šibkosti s pridom izkoriščal, česar se dolgo nisem zavedala. Vsega sem se začela zavedati šele, ko sta otroka nekoliko zrasla in sem začela prepoznavati škodljive elemente razmerja, v katerem sem bila. Dejansko šele po veliko letih, ko sem si toliko fizično opomogla, da sem se začela zavedati situacije in sem postajala močnejša, korak za korakom. Zato danes tako zelo poudarjam, da so prav začetki zavedanja celotne situacije kot tudi posledice tega eden ključnih dejavnikov na poti iz nasilnega odnosa.

JAZ SEM NA NJEGA GLEDALA KOT NA POLBOGA, KOT NA ODREŠENIKA

V tistem obdobju, ko sem spoznala Robija, sem se počutila zelo v redu. Imela sem dobrih 25 let in bila sem v obdobju življenja, ko sem si marsikaj uredila in sem se v svoji koži počutila zares dobro. Bila sem samostojna, imela sem stanovanje, službo, avto. Takrat sem se počutila izjemno močno in samozavestno. Ampak ko pogledam nazaj, menim, da nisem imela zdrave samopodobe.

Njegovi so imeli obrt in on je poleg svoje zaposlitve pri njih veliko pomagal. Že od začetka je bil dominanten in precej podoben mojemu očetu, ker je bil zelo delaven. Že takrat je imel občutek za podjetništvo. Od začetka je bil prisoten občutek, da je boljši od mene, da je nad mano. Podzvestno se mi zdi, da se je že čutila moja podrejenost.

Najin odnos in moja poznejšo podrejenost je v veliki meri krojilo tudi to, da sem zelo hitro šla od doma oziroma od tam, kjer je živela mama z novim partnerjem. Že vsa moja prejšnja razmerja so bila zaznamovana s tem, da sem se zelo hitro navezala na družine fantov, ki sem jih imela, saj sem ves čas hrepenela po pravem domu in družinski toplini pa tudi ustreznih bivanjskih razmerah. To si razlagam tako, da sem na tak način bežala od svoje primarne družine in iskala tisto, kar tam nikoli nisem imela. In ko sem spoznala Robija, sem imela občutek, da sem vse to dobila. Na začetku me je privlačil zlasti zato, ker je bil samostojen, odločen in v mojih očeh mogočen. Po par letih sva se poročila in bila zelo vesela prvega otroka. Najino razmerje je trajalo več kot 25 let.

Zelo sem si želela, da se čim bolj odmaknem od svoje primarne družine. Na Robija sem takrat gledala kot na polboga, kot na odrešenika. Neverjetno veliko upanja sem dajala v najino zgodbo, v njega, naju in najino družino, ki sem si jo tako srčno želela. Želela sem si partnerski odnos, ki bo povsem nekaj drugega kot to, kar sta živela moja starša. Skratka, jaz sem na njega gledala kot na eno veliko upanje.

Gledano z današnje razdalje sem imela v času, ko sva se spoznala, kar močno slabo samopodobo. Spomnim se dogodka, ki se je zgodil, še preden sva uradno postala par, ko sva še prijateljevala. Neki vikend smo se dogovorili, da gremo na izlet, midva in njegova starša. Bili smo dogovorjeni, da se ob določeni uri dobimo, da bo on peljal. Ker nisem bila povsem točna, njega tam več ni bilo, s starši je že odpeljal. Jaz sem v tistem hipu šla za njimi s svojim avtom. Uspela sem jih dohiteti ter šla z njimi naprej. No, z današnjim zavedanjem svoje vrednosti tega danes ne bi naredila. Da bi se tako ponižala in šla za njim. Danes to tudi povsem drugače razumem – kot obliko kaznovanja, ko nekaj ni bilo točno tako, kot je rekel, kar se je skozi leta samo še stopnjevalo. Že s tem dejanjem je kazal svojo nadvlado, jaz pa sem se postopoma vse bolj podrejala njegovim zahtevam, ki so bile vse v smislu, »ali bo po moje ali pa boš kaznovana«. To se lahko sliši kot precej banalna zgodba, vendar ni. Šele zadnjih par let razumem teže teh dogodkov, kajti vse malenkosti so se pozneje le še stopnjevale skozi najin odnos do skoraj najhujšega.

ZRAVEN NJEGA SEM SE POČUTILA KOT NIČ

Da se bova poročila, sva se odločila skupaj in z veseljem. V tistem kraju že nekaj let ni bilo poroke in zelo sva se veselila, da bova prav midva naredila lepo cerkveno poroko, saj sva oba vzgojena v veri. Poroke sem se zelo veselila, tako zelo, da sem z načrti in organizacijo začela že leto in pol prej. To je bil zame do takrat najpomembnejši življenjski dogodek.

A je moje veselje zameglil že trenutek, ko je Robi staršem naznanil najino poroko. Meni je poroka res veliko pomenila in pričakovala sem, da bova to povedala skupaj, na poseben način. Vendar ko sva bila nekega dne pri njegovih starših, sedeli smo za mizo, se je obrnil k meni in rekel, da bo on to njim povedal kar zdaj. In tudi je, kar tako, mimogrede, da se bova poročila. In nastal je trenutek tišine. Nato se je njegova mama začela smejati, oče pa niti ni regiral, le pogledal je izpod obrvi in vse skupaj je izpadlo kot ... Kar nekaj. Oziroma jaz sem občutila, kot da je to njim dokaj nepomembno, kar me je prizadelo. Pozneje smo se iz tega trenutka sicer delali norca, a jaz vem, kako je mene prizadelo. V tistem trenutku me je čisto povozil, neupoštevajoč moje želje, moja pričakovanja. Tako kot je izpadla novica nepomembna, tako sem se tudi jaz počutila popolnoma nepomembna v njegovih očeh in očeh njegove družine.

Takrat sem se počutila kot nič oziroma poleg njega manjvredno. Še posebej, ker se je to dogajalo pri njegovih starših, v njegovi družini. Prevladoval je občutek, da sem jaz in moja družina v primerjavi z njimi manj vredni. Vedelo se je, da izhajam iz razdrtega doma. Da so imeli moji starši med sabo in s sistemom težke in nikoli končane boje in da nimam nobenega zaledja.

Kar nekaj situacij je bilo že na začetku najine zveze, ki bi mi lahko dale slutiti, da to razmerje ni ok. Velikokrat se je zgodilo, da sva imela kak manjši prepir, ampak nekako se je vedno obrnilo tako, da sem se jaz počutila krivo, kar je on, če me je prizadel in me npr. spravil v jok, mirno ignoriral. Nikoli ni pokazal, da mu je hudo, kaj šele da bi se opravičil. Vedno mi je bilo jasno dano vedeti, da sem preveč občutljiva in tudi da preveč težim. Spomnim se dogodka, ko sva šla vabit za poroko. V avtu sva se nekaj skregala, nato pa je nastal večji konflikt. Bila sem zelo iz sebe. On pa ko da ni nič, šel je ven iz avta proti hiši povablencev. V trenutku sem potlačila vsa čustva, se umirila, dala nasmešek na obraz, ga dohitela in sva šla vabit, kot da se ni zgodilo nič. Podobnih primerov je bilo pozneje v najinem odnosu res veliko – s to razliko, da so bile situacije preprirov in njegovih napadov vse hujše in sem to nemalokrat naredila tudi po tem, ko je bil tudi fizično nasilen.

Zelo je zaskrbljujoče, ko gledam za nazaj, kako nikoli sploh pomislila nisem, da izvaja nad mano tudi psihično nasilje. Sem iz generacije, ko se v družbi o tem, da

je nekaj lahko psihično nasilje, sploh ni govorilo. Za izraz psihično nasilje slišim zadnjih deset let.

Osveščena, kot sem danes, se vedno bolj zavedam, koliko psihičnega nasilja je izvajal nad mano. Vse v smeri stalnega podcenjevanja, poniževanja, zmerjanja pa tudi vedno več ignoriranja. Pogosto me je zelo na grobo ustavil med pogovorom, češ da on več ve, kaj se vtikam. Pa četudi se je pozneje izkazalo, da nima prav, ponavadi je morala biti njegova beseda zadnja. Njegova beseda je imela večjo vrednost kot moja beseda.

Njegova nadvlada se je vedno bolj kazala tudi skozi materialni svet. Izhajam iz okolja, v katerem mi mama, sploh potem ko sva ostali sami, ni mogla ne finančno ne materialno pomagati. Na začetku se je morala prekleto potruditi, da sva imeli streho nad glavo in hrano za preživeti. Jaz sem morala kar hitro začeti služiti, denarja za najemnino v Ljubljani in druge stroške med študijem ni bilo. V začetku študija sem močno zbolela na pljučih, starša sta bila ločitveno bitko, z mamo kljub dokumentom s sodišč nisva veliko dosegli, oče preživnine ni plačeval. Šola mi nikoli ni predstavljala težav, vseskozi sem bila vzorna učenka, odličnjakinja. V tem obdobju študija pa sem zaradi vsega doživela blokado. Ko sem se zaposlila v prejšnji službi, se je pokazala priložnost, da bi dokončala fakulteto – ponudili so mi, da mi plačajo študij. Ampak sem, tik preden bi morala podpisati pogodbo, zanosila in imela rizično nosečnost. Vse to je vplivalo na to, da sem se vedno počutila manjvredna.

PRVI FIZIČNI IZBRUH SE JE ZGODIL NA MOJ ROJSTNI DAN, MED MOJO PRVO NOSEČNOSTJO

Nasilje se je v zakonu stopnjevalo. Težko rečem, kdaj se je vse skupaj začelo, ker se mi zdi, da je bilo psihično nasilje ves čas prisotno, čeprav ga nisem dojemala, ker sem se na to pač navadila. Ta njegov podcenjujoč odnos do mene je postal rutina, da ga sploh nisem več dojemala kot nekaj posebnega. Ves čas so bila poniževanja in žalitve. V smislu, poglej se, kakšna si, si razvalina debela, saj ni nič s tabo, samo težiti znaš in podobno. Bil je tudi izjemen manipulator in na osnovi odkritih dejstev lahko rečem, da je patološki lažnivec. Lagal in prirejal je stvari zato, da bi izpadel všečen pred otroki in drugimi. Vsemu se je posmehoval, zlasti mojim občutkom in željam. Če sem želela, da se pogovoriva, ali izrazila svoje občutke, me nikoli ni jemal resno, iz vsega se je norčeval. Velikokrat me je bilo tudi zaradi njegovih načinov obnašanja na smrt strah. Vozil je zelo hitro in agresivno, tako da sem se velikokrat v avtu zraven njega počutila zelo ogroženo. Če sem ga prosila, naj vozi lepše, je nalašč še pospešil. Ko smo bili v tujini na avtocesti, je nevarno prehitel in preizkušal, koliko bo

avto šel največ, na števcu je pokazalo prek 210 km na uro. V avtu pa oba otroka. Jaz sem čisto ven padla, tresla sem se in jokala, on pa je nadaljeval in zraven še norel na mene. Na jadrnici, bila je močna burja, je nekaj narobe naredil, da se je jadrnica tako močno nagnila, da nas je vse zalilo. Jaz sem začela jokati in sem na smrt prestrašena držala otroka, on je pa ponorel, da kaj se cmerim, in še celo nekaj udarjal po čolnu. To so bile vse njegove taktike ustrahovanja. Točno je vedel, kaj mora narediti, da me bo prestrašil.

Četudi fizičnih napadov ni bilo veliko, je pa bil občutek stalnega strahu in terorja ves čas. Občutek stalne pripravljenosti, kaj bo, kaj se bo zgodilo. Kdaj bo izbruhnil. Bila sem v stalnem krču, in to 20 let.

Njegov prvi konkreten fizični izbruh se je zgodil na moj rojstni, med mojo prvo nosečnostjo. Dogodki oz. poskusi fizičnega odrivanja in prerivanja pa je bilo že pred tem kar nekaj.

Na ta prazničen dan me je povabil na večerjo, prvič sva šla v špansko restavracijo. Že tam in pozneje v avtu se je ustvarila napetost. Velikokrat sploh ne vem, kaj je bil povod za prepir, doma pa se je samo še stopnjevalo. Jaz sem bila takrat približno na polovici prve nosečnosti. Točno se spomnim, da me je ene dvakrat močno porinil proti izhodnim vratom stanovanja, tako da sem padla na tla, nato pa se usedla na stol na hodniku. Ko sem sedela, me je večkrat zelo močno povlekel za lase in mi zvijal roko. Končalo se je tako, da se je samo končalo. Jaz sem na hodniku ostala sama, pomagala sem si, kot sem vedela in znala. On pa se je samo odmaknil, kot da se ni zgodilo nič. Nikoli, ne takrat ne pozneje, ko so bili še hujši izpadi, se mi ni opravičil ali pa da bi se zavedel, da je njegovo vedenje njegova izbira, da je nedopustno. Jaz sem na koncu vse skupaj poskušala čim prej pozabiti, potlačila vase in šla naprej.

Zelo grob je bil do mene in zgodilo se je kar nekaj situacij, ki so bile prek vseh meja. Fizično nasilje se je začelo stopnjevati po prvi nosečnosti. Hujše fizično nasilje se je zgodilo enkrat ali dvakrat na leto. Pozneje sem lahko preštela tudi do štiri hujše napade na leto in lahko bi rekla, da se je intenzivnost njegovih napadov stopnjevala. Bilo je nekaj situacij, ko sem mislila, da je z menoj konec. Da me bo dejansko ubil.

Ko razmišljam, kaj so bili povodi za njegove izbruhe, težko najdem konkreten razlog. Ko pomislim za nazaj, bi lahko rekla, da je bilo vse povezano tudi s tem, da se nama je, ko sva dobila otroka, napetost življenja močno povečala. Sama sva bila za vse, za otroka in podjetje v nastajanju. Edina in zelo dobrodošla pomoč je bila od njegove mame, za to ji bom večno hvaležna. Jaz pa sem bila perfekcionista in nisem več zmogla vsega, bili so dnevi, ko sem komaj čakala, da je prišel iz službe

in malo prevzel otroka. Pozneje, ko sva dobila še drugega otroka, je pa postajalo vse huje. Bi rekla, da je bilo vsega preveč. Poleg obeh otrok so bile tu še moje zdravstvene težave in vse bolj hitro rastoče podjetje. In velikokrat teh pritiskov nisva zdržala. Še posebej takrat sem tako krvavo pogrešala svojo mamo, samo da bi mi bila mama ...

KO JE ZAČUTIL MOJO MOČ, JE BILO NAJHUJE

Tesneje sva bila povezana z njegovo družino. Njegova mama je bila edina, ki nama je pomagala pri varstvu. Je pa Robi po moji oceni dokaj podoben očetu. Tudi v njihovi družini je bilo tako, da je oče bil glavni, zelo dominanten človek, mama pa podrejena. Ko je bil do nje verbalno grob, se je umikala in mu ni dosti oporekala. Robi je bil tega vzorca navajen in je verjetno pričakoval, da bom tudi jaz taka.

Ampak jaz sem bila drugačna. Nekako me je življenje izoblikovalo, in četudi nisem bila povsem samozavestna, sem pa bila na neki način zelo odločna in pri določenih zadevah tudi vztrajna. In danes sem prepričana, da če bi se jaz v celoti podrejala, če ne bi tako zelo razmišljala s svojo ponosno žensko glavo, bi bil verjetno najin odnos v redu. Ker ko je on začutil mojo moč, je bilo dejansko najhuje.

Na to ga je opozoril tudi terapevt, h kateremu so ga poslali na CSD zaradi nasilja. Rekel mu je nekaj v tem smislu: »Vi se obnašate, ko da ste glavni, potem je tema, potem je bog, potem je spet dolgo dolgo tema, šele potem je vaša žena. Problem pa je, ker je ona dejansko edina, ki se vam je želela skozi partnerski odnos približati na isto raven.«

Dejansko so mu bili vsi na neki način podrejeni – starši, otroci, delavci v podjetju, nihče mu ni nič kaj dosti oporekal. Jaz sem bila edina, ki sem se mu duševno, telesno in čustveno očitno preveč približala. Večkrat sem razmišljala o tem, kot bi se vsega tega bal.

NA TLEH ME JE BRCAL V RANO CARskega REZA

Eden izmed najhujših trenutkov se je zgodil kmalu po tem, ko sem prišla iz bolnišnice po rojstvu drugega otroka. Že drugič sem rodila s pomočjo carskega reza. Mlajši otrok je bil takrat star točno mesec dni, starejši nekaj let več. V tistem obdobju sem bila fizično in psihično popolnoma izčrpana. Ne spomnim se več, kaj je

bil vzrok za ta dogodek, vem samo, da sva se začela prepirati. V nekem trenutku me je porinil na tla v kuhinji in na tleh me je večkrat brcnil v rano carskega reza. Moški s 100 kilogrami, pri vsej svoji moči, me je brcal neposredno v rano. Zanimivo pa je, da ko danes razmišljam o tem dogodku, se ne spomnim fizične bolečine. V takih trenutkih fizična bolečina izgine, ne čutiš je. Samo upaš, da preživiš in da gre čim prej mimo.

Ne vem, kje sem v tistem trenutku poiskala moč, da sem ga pogledala v oči in mu rekla: »Nehaj, a se zavedaš, kaj delaš, poglej me, na mizi je otrok, star en mesec.« Teh besed se zelo dobro spomnim. Ampak občutek sem imela, kot da me ne sliši, imel je tiste grozne oči. Končalo se je tako, da sem se jaz sama dvignila s tal, se uredila in poskrbela za otroka. Šla sem k otroku in preverila, če je z njim vse v redu. On pa je šel stran in se pozneje delal, kot da ni bilo nič. Z vsem tem, z vso to bolečino sem se jaz samo zaprla vase. Ves čas sem delovala tako, da sem se povsem zaprla vase. Vse občutke sem, kot temu jaz rečem, zaklenila in skrbelo me je samo, kako sta otroka.

Malo pozneje po tem dogodku je bilo spet nekaj, spet sva se prepirala. Spet mu je bilo nekaj preveč, spet je prišlo do prepira, jaz pa sem stala v dnevni sobi z mlajšim otrokom v naročju. Šel je proti meni, da me bo udaril ... In je zadel obe, obe sva padli.

Ko razmišljam, je imel najhujše izbruhe nasilja na potovanjih in dopustih. Pa tudi za praznike ali praznovanja. Na morju, kamor smo odšli vsako leto, je vedno imel izbruhe, kričal je na vse nas. Nekajkrat so sosedge celo prišli pogledat, kaj se dogaja.

Zelo hudo pa je bilo, ko smo odšli na križarjenje. Spet je ponorel in me je takrat spravil iz sobe na palubo in me začel potiskati čez ograjo, da me bo vrgel čez. Dejansko sem bila samo še z eno nogo na palubi in z eno nogo sem visela čez ograjo. Kričal je name, da me bo vrgel v morje na odprtem morju. Takrat se spomnim, da so vmes posegli turisti, zato me je izpustil. Ali pa na smučanju. Že prvi dan je bilo vse narobe, razburil se je in mi nekaj vrgel v glavo. Večkrat se je zgodilo tako, da sem jaz nekaj želela, da sem dobesečno nekaj »težila«, potem me je on ali porinil ali kaj vrgel vame in me na tak način utišal. Jaz sem navadno po takih izpadih utihnila, zaprla usta, ga pustila na miru in on me je bil tako »prost«. Njemu pa je to ustrezalo, da sem tiho, da uredim otroke, sebe, poskrbim za vse, kar je treba, na zunaj smo happy family, midva pa nimava medsebojnega odnosa.

Vse to sem požirala in požirala, vedno bolj sem se začela zavedati, da je v meni neznosna bolečina, a sem bila prešibka, da bi kaj spremenila. Niti nisem vedela, sploh pa si upala nekaj narediti. Nisem imela zavedanja, ki ga imam danes, sploh

pa ne moči. Jaz sem sebe preklapljala zato, da sem lahko preživela in da sem lahko vse prihitela.

V tistih trenutkih, ko je bilo najhuje, sem samo želela, da se neha, da gre stran. Prva misel po teh hujših fizičnih napadih je bila, če je z otrokom vse ok in kaj moram potem narediti, da lahko robotsko naprej funkcioniram v tem razmerju. Gre za neke vrste preživetveni nagon. Samo da preživiš, ker nimaš moči, da to prekineš in da greš. Ta korak je izjemno, izjemno težak. Šele po letih takšnega nasilja sem se začela zavedati, kaj dejansko to pomeni. Kaj dejansko živim. Bila sem toliko v tem preživetvenem strahu, da se nisem zavedala ne sebe in ne realnega dogajanja okoli mene. Mene je bilo groza, kako bi lahko preživel v primeru, da se obrne proti nam in ostanemo brez vsega.

Vsega tega pa se je zavedal tudi on, in to s pridom izkoriščal. Zavedanje, da jaz nimam kam, da sem ekonomsko v celoti odvisna od njegovega vira dohodka, je njemu dajalo dodatno moč nad mano. Vedel je, da si lahko marsikaj privošči, ker tako ali tako nimam kam. Vedel pa je tudi, kako pomemben je zakon zame in družino ter da sem pripravljena marsikaj potrpeti, zato da družino ohranim.

POLICISTA STA OD NJEGA ZAHTEVALA, DA JIMA IZROČI KLJUČE STANOVANJA, ON PA JE IZ PREDALA POLEG NJIJU VZEL REZERVNE KLJUČE

Najhujši izbruh nasilja, ko sem prvič poklicala policijo in podala prijavo, se je zgodil nekega decembrskega večera, nekaj dni pred božičem. Mlajši otrok je bil takrat star pol leta, starejši nekaj let več. Bilo je že proti večeru, ko se je vse skupaj začelo. Na tisti večer še vedno določenih koščkov filma nimam. Največ se mi je vrnilo v spomin dve leti nazaj, prek dela na sebi, pred tem pa sem dejansko skoraj vse potlačila.

Dan pred tem dogodkom je imel službeno zabavo in je bil utrujen, mlajši otrok pa je bil slaboten, vročičen in zelo naporen. Prosila sem ga, če lahko poprime mlajšega otroka, da grem lahko pod tuš in še kaj postorim po stanovanju. To je bilo za njega preveč, ker je imel pomembnejše delo, in začela sva se pripraviti. Konflikt se je stopnjeval. On je nato izbruhnil proti meni, začela sva se prerivati, padla sem na tla v kuhinji, on pa nadme in me je začel dušiti. Pod težo njegovih močnih rok, prerivanja in porivanja sem se znašla s hrbtom na kuhinjskih tleh. Obe njegovi roki pa naenkrat na mojem vratu. Od tega dogodka je že kar nekaj let, ampak še vedno, ko podoživljam ta trenutek, me mrazi in srce reagira. V tistih trenutkih pa, danes ko podoživljam, so se dogajale stvari, ki si jih znam le delno razložiti. Po

moje od šoka, možno pa tudi delno od udarca z glavo ob trdo keramiko, sem te trenutke doživela, kot da vidim sama sebe na tleh in njega nad mano. Vidim, kako odpira usta, kot da kriči name, a slišim le nerazložno, zamolklo, vse mi odmeva. Kot počasni posnetek.

Ne vem, kako sem se rešila iz tistega položaja, vem samo, da sem se v zelo zelo kratkem času znašla v spalnici, spet držala mlajšega otroka v naročju in že je zvonilo na drugi strani.

Takrat sem bila deležna posebne moči. Obšel me je celosten mir, tako psihično kot fizično. Neko posebno stanje res neverjetne notranje moči. Telo se ni več treslo, trepetalo, jok je usahnil, nobenega razburjanja, srce mi skorajda ni bilo več. Danes vem, da sem se »zaklenila« za naslednjih več kot pet let, kot rečem, preklopila na robotsko delovanje, da sem lahko preživela še nadaljnja leta v tem razmerju. V tistem trenutku sem bila 1000-odstotno odločena, da pokličem na pomoč in da NE bom dovolila, da bo do mene in mojih otrok še kdo kdaj nasilen.

S čisto umirjenim glasom sem poklicala policijo. Če zdaj pomislim, da bi jaz bila policistka na drugi strani, bi si mislila, da se ta mula zafrkava. Težko je verjeti, da se lahko nekdo tako umiri po tem, ko ga je pred tem nekdo dušil. Ampak ko ti nekdo streže po življenju, takrat se porodijo nadnaravna, nenormalna stanja. Težko jih je opisati, še težje razložiti.

Na klic v sili se je oglasil moški glas. Naj povem, da o kaki empatiji ni bilo niti sledu. Bil pa je hladno korekten, kot bi mu recimo sporočila, kaj naj prinese iz trgovine. Spomnim se, da sem govorila tako prisebno in umirjeno, da me je dvakrat vprašal, za kaj da že kličem. In zelo dobro vem, da je bilo eno prvih vprašanj, če je storilec pijan. Takrat sem celo z zvišanim tonom rekla: »Ne, ni pijan, pri polni zavesti je, a ni to še hujše?«

Policija je po klicu prišla dokaj kmalu. Sedela sem na hodniku, še vedno držala otroka v naročju in gledala v prazno. Na dom sta prišla dva mlada policista, ki sta po mojem mnenju zelo nerodno postopala. Poleg tega se je videlo, da jima je neprijetno, ker sta naju oba poznala. Videlo se je, da sta nad dogajanjem še onadva šokirana. Meni so se po eni strani telesa, po obrazu in rokah videle sledi udarcev in policista sta to tudi opazila. Nista pa nobene poškodbe slikala in niti me nista vprašala, kako sem, kako se počutim. Mene dejansko o mojem fizičnem stanju nista vprašala nič. Spraševala sta me, kaj se je zgodilo, in takrat sem jima vse povedala. Ko sta spraševala, je bil Robi popolnoma tiho, samo pritrdil je, da je bilo vse tako, kot sem jaz povedala. Rekel jima je: »Tako je, kot je žena rekla, nič drugega ne bom rekel.«

Policista sta se trudila biti do mene korektna, ampak jaz se nisem počutila povsem varno, ker sta delovala tudi zelo nemočna do njega. Vse razgovore sta opravljala tako, da sva bila z možem ves čas v istem prostoru, kar seveda nikakor ni ok, ker sem jaz bila še vedno v strahu. Navkljub temu sem bila odločena, da povem čisto vse. Po določenem času sta rekla, naj gre z njima na policijsko postajo, in zahtevala, da jima izroči ključe stanovanja. On je to sicer storil, zraven njiju pa je takoj zatem iz predala na hodniku vzel rezervne ključe.

Odpeljali so ga na policijsko postajo in mu odredili prepoved približevanja, a v njegovem stilu tega ni upošteval. V prvi polovici noči je prišel domov. Jaz sem se ravno odpravila spat. Ko danes pogledam za nazaj, me ta situacija konkretno zmrazi, saj bi se lahko končalo tudi tragično. To so dejansko za žrtve nasilja naj-nevarnejši trenutki. Ampak, hvala bogu, se je obrnilo v drugo smer. Če bi se mi to zgodilo danes, bi seveda takoj poklicala policijo. Takrat je nisem, saj nisem imela nobenih informacij, lahko bi ga na primer izpustili. Naslednji dan so ga policisti poiskali in mu še enkrat dali vedeti, da so zakoni nad njim. Pozneje sem izvedela, da je zatočišče dobil pri moji mami.

Ko se je vse to dogajalo, je bil vikend. Dogodek se je zgodil na petek. Dokaj kmalu po odhodu policije je z mano v stik stopila gospa iz kriznega CSD in me zelo zelo dolgo imela na telefonu ter me spraševala po počutju. Bila sem v posebnem stanju in je niti nisem vedno slišala, kaj govori. Nekajkrat sem želela prekiniti, a je vztrajala. Na nedeljo pa me je verjetno ta ista gospa poiskala pred zdravstvenim domom in me zunaj na parkirišču, kjer sem bila z bolnim otrokom, zasliševala o dogajanju. Tam sta bila še njegova starša in oba otroka, ta pogovor pa je potekal pred njimi vsemi – brez nobene zasebnosti. To mi je bilo res neprijetno in nikakor se nisem počutila v redu. V ponedeljek pa sem nato vnovič dobila obisk iz CSD.

To je bilo zame eno najtežjih obdobij. Bližal se je božič, prvi božič mlajšega otroka in bilo je resnično turobno vreme. Ostala sem v stanovanju, popolnoma sama z otrokoma, dihala sem na škrge in samo skušala preživeti, povezati jutro in večer. Tiste dni sem se počutila tako fizično kot psihično povsem izmučeno. Moje telo je bilo težko kot svinec. Mlajši otrok je sedel v stolčku za hranjenje. Imel je dobrega pol leta. Komaj sem zbrala resnično zadnje, zadnje atome moči, da sem z veliko muko dvignila tisto malo žličko in jo ponesla do otrokovih ust. In o tej moji stiski ni vedel NIHC. Mami sem zelo zamerila, da mi ni stala ob strani, ko sem jo najbolj potrebovala. Še več. Ko je bilo najhuje, tudi potem, ko sem podala prijavo in je izvedela, je ravnala tako, kot ne bi smela nikoli v življenju ravnati nobena mama.

Mama je izvedela, kaj se je zgodilo, in naslednji dan prišla do mene pogledat, kako sem. Ko sem od nje poskušala dobiti neko podporo, razumevanje, mi je rekla: »Kaj

se pa ti greš ? Tiho bodi, potrpi, a ne vidiš, da te redi?» Slišati take besede od lastne mame me je popolnoma šokiralo, povsem sem obnemela. To je en tak res izjemno težek trenutek. Samo poslušala sem besede, ker to je tako zelo hudo, da si želim, da jih nikoli ne bi zares slišala. Tisti dan je bil zelo kritičen zame. Da sem fizično preživela in si pozneje tudi duševno opomogla, se lahko zahvalim samo sebi in moji neverjetni notranji moči!

Ko sem prišla malo k sebi, sem celo jaz njemu pošiljala slike od otrok in ene dva motivacijska sporočila, v smislu, da bova vse to midva že prebrodila.

Danes se mi vse to zdi res absurdno, ampak takrat sem samo razmišljala, kaj lahko naredim, da bo bolje za vse. Po naravi sem taka, da poskušam rešiti zadeve, in sem otroka, Robija in družino vedno postavljala pred sebe. Tako sem ravnala tudi v tistem trenutku in absolutno sem dala pred sebe tudi najin zakon kot skupnost. Tudi ko smo šli na CSD zaradi prijave nasilja, niti pomislila nisem na ločitev. Trdno pa sem bila odločena, da od tistega trenutka ne dovolim, da bi bil kdor koli do mene ali mojih otrok še kdaj nasilen.

VES ČAS SEM SE POČUTILA, KOT DA SEM NA ZATOŽNI KLOPI JAZ

Kmalu za tem je bila proti njemu podana kazenska ovadba zaradi nasilja v družini in zelo sem ponosna nase, da sem v postopkih vztrajala do konca. Vem, da veliko žensk obupa. V tem času smo bili večkrat vabljeni na pogovore na CSD in sodišče. Na CSD-ju je vse potekalo dokaj dobro, je pa bilo nekaj neprijetnih situacij. Spomnim se pogovora, ko je bil na skupni obravnavi na CSD-ju tudi kriminalist. Najin mlajši otrok je bil takrat star osem mesecev in jaz nisem imela varstva. Nisem ga imela kje pustiti, zato sem ga vzela s seboj. In tako majhen otrok je seveda težko pri miru. Kriminalist pa me je nadrl, da če lahko umirim otroka, ker ga moti pri delu in da če mislim, da sem edina, ki imam otroke. To me je zelo prizadelo. A takrat sem bila tako izmučena od vsega, da sem bila samo tiho, nisem imela energije, da bi mu odgovorila.

Na sodišču je bilo tudi precej mučno, tudi zato, ker so se vračali občutki iz sodnih dvoran, ki sem jih doživljala ob razhodu svojih staršev. Bili smo vabljeni na zaslišanja, sodnik je bil mlajši moški, približno moje takratne starosti. Vem, kdo je bil, tudi da je pozneje konkretno napredoval na odgovorno mesto, kjer je še danes. Vedno sva bila vabljena oba skupaj v dvorano in sodnik je bil do mene zelo žaljiv. Rekel je nekaj v smislu, da naj se urediva in da če misli, da bova naše družinske stvari urejala prek sodišča, se grozno motiva. Spraševal me je, da kaj si jaz mislim, da kako mislim

reševati to svojo družinsko situacijo. Mene kot žrtev gre spraševati te stvari. Ampak jaz sem bila takrat že zelo močna in v celoti odločena, da zadevo speljem do konca. Na koncu je bil obsojen, dobil je dve leti pogojne zaporne kazni. Postopek se je tudi relativno hitro odvil, in sicer v približno enem letu je bila zadeva že zaključena.

Lahko rečem, da v postopkih ni bilo lahko, potrebuješ psihično stabilnost. Čeprav so se v mojem primeru vse stvari dokaj hitro obrnile, bil je obsojen, bi lahko rekla, da se znotraj sistema obravnave in postopkov nisem počutila dobro. Ves čas sem se počutila, kot da sem jaz tista, ki je na zatožni klopi. Kot da se moram zagovarjati jaz, ne pa on. Pa sodnik, ki mene vpraša, kako si jaz predstavljam, da se bo vse skupaj rešilo. Še danes mi te besede odzvanjajo v glavi. Zakaj mene to sprašuje? A ni on tam, da pove, da to, kar se mi je zgodilo, je nedopustno, in da on postavi meje, da on pove, kako naj bo s tem, ko bo postavil neko kazen.

Poleg tega se mi zdi, da institucije zelo slabo opremijo žrtve z informacijami. Vsaj jaz nisem dobila nobenih konkretnih informacij. Večino časa sem se v postopkih počutila izgubljeno, a vseeno sem se zelo trudila zadevo spremljati, ker sem bila trdno odločena, da grem na sodišču do konca. Sploh nisem vedela, kaj so moje pravice, kam se še lahko obrnem in na koga. Na določene trenutke sploh nisem vedela, kdo so določeni ljudje, ki so se pojavljali na razgovorih, obravnavah. Spomnim se npr. na sodišču, ko smo imeli enega od narokov, in sva bila vabljeni oba. Prišla je neka tretja gospa, za katero še danes ne vem, kdo je in kaj je bila njena vloga, ocenjujem, da naj bi predstavljala mojo zagovornico. Ničesar mi niso razložili.

Nihče mi tudi ni povedal, da obstajajo kakršna koli društva za pomoč žrtvam nasilja. Prvič sem slišala za SOS telefon pred nekaj leti.

POČUTILA SEM SE KOT V ZLATI KLETKI, IZ KATERE NISEM ZMOGLA OZIROMA SI UPALA

Kljub prijavi in pravnomočni obsodbi sva midva še vedno živela skupaj, pod isti streho. Je pa to bilo bolj sobivanje kot kar koli drugega. Preveč je bilo še strahu in premalo moči za podati se v ločitev, vedno znova je bil prisoten strah iz izkušnje iz primarne družine, ko sva z mami šli brez vsega. Imela sem vsaj materialno in finančno zaledje. Skratka, v nekem smislu zlata kletka, iz katere nisem in nisem znala oziroma zmoгла.

Če poskušam opisati, kako sem se v tem razmerju počutila in zakaj nisem odšla že prej, bi lahko rekla, da sem pred očmi videla zgolj dva prepada in nobene druge

poti. Ko mi je bilo najtežje, se mi je zdelo, da stojim na vrhu strašno visoke pečine in gledam v dva prepada. Na desni je prvi prepad – to je bila moja realnost in življenje, ki sem ga v tistem trenutku živel. Rekla sem si, imam za jesti, imam za piti, imam streho nad glavo. Na zunaj izgleda, kot da živim v zlati kletki, na videz imam vse. Ampak zavedala sem se, da bom prej ko slej v ta prepad tudi padla. Zavedala sem se, da je v tem odnosu možnosti za preživetje malo. Varne se je že vselil smrtni strah do njega, jaz sem se ga že zelo bala. Na levi strani pa je drugi prepad, ki je ponazarjal izhod iz tega razmerja, kajti vprašanja, kako preživeti, so bila tako zelo močna, da se mi je zdelo, da tudi če grem, je pred mano ena velika črna luknja in gromozansko vprašanje, kako preživeti. Ves čas se mi zdi, da sem tehtala med tema dvema prepadoma – in ta prepad na levi strani se mi je vendarle zdel manj strašljiv. Tam sem videla vsaj še kakšno poličko, na katero lahko, če ne drugo, vsaj odložim svoja dva otroke. Zdelo se mi je, da v tem prepadu imata vsaj oni dve, če jaz že ne, možnost preživetja. Se mi zdi, da se s tem najbolje opišem, s kakimi občutki in dilemami sem se soočala, ko sem so odločala, ali grem ali ostanem.

S tem zavedanjem, ki ga imam danes, bi se zagotovo umaknila v varno hišo. Ampak takrat se za ta korak nisem odločila, sem pa resno razmišljala. V tem času sva funkcionirala tako, da sva bolj ko ne skrbela za otroke. Živela pa sva drug mimo drugega. Ni bilo lahko. Še vedno so bili težki trenutki in tudi izbruhi nasilja.

Prijava in pozneje obsodba sta bili zame ključnega pomena. Osebo verjamem, da je bilo to tudi za njega pomembno sporočilo, čeprav nasilje po obsodbi ni v celoti prenehalo. Psihično nasilje je bilo še ves čas prisotno, bili so tudi poskusi fizičnega nasilja. Je pa bila razlika v tem, da se je v večini primerov zadržal in ustavil. Recimo, če sem konkretna, se je v 10 odstotkih zgodilo, da me je tudi fizično napadel. Robi obsodbe po svojih izjavah ni priznaval, iz nje se je celo norčeval, češ da ne pomeni nič.

V tem času so postajali vse močnejši moji notranji dialogi – v smislu, da se je skristalizirala močna želja, da ne želim čutiti nič grdega več. Želja, da se fizično odmakne od mene, da me pusti čisto na miru. Ko to govorim, se spomnim, da sem si povsem enako želela v poznem otroštvu od očeta. V proces ločitve sem tako šla povsem zavestno.

Lahko rečem, da je bilo celotno to obdobje po prijavi do ločitve zelo prelomno. To je bil čas, ko sem se dejansko začela bolj zavedati same sebe in sem se tudi opolnomočila. Naučila sem se tudi, kako funkcionirati v takem odnosu. Oba sva vsak po svoje čustveno zrasla do te mere, da izbruhov jeze, žalitev, tudi ignorance skorajda ni bilo več. Moja notranja moč se je krepila in začela sem tudi iskati različne oblike pomoči ter korak za korakom graditi tudi svojo lastno socialno mrežo. Učila sem se

od izkušenih oseb, za katere sem vedela, da mi bodo lahko svetovale, ki sem jim zaupala. Moja psihofizična moč se je tako krepila iz dneva v dan.

ALI GREM IN PREŽIVIM ALI PA OSTANEM IN MOGOČE NEKEGA DNE NE PREŽIVIM

Ves čas se je v meni bila bitka med odločitvijo po ločitvi in strahu po preživetju. Ogromno, res ogromno moči sem potrebovala, da sem na koncu naredila ta korak. Ampak postopoma, skozi aktivno delo na sebi in krepitev lastne vrednosti se je v meni vse bolj krepilo zavedanje, da sem že dovolj pogumna. Dozorel je trenutek, ko sem se sama s seboj pogovorila in si rekla, da grem v ločitev, četudi bom zaradi tega dobesedno še kdaj lačna. V proces sva pozneje šla sporazumno.

V meni se je bil neskončen strah, kaj bo, če se bo Robi med ločitvijo obrnil proti meni. Tako finančno kot fizično je bistveno močnejši od mene. Bojazen je bila, da bi ostala v celoti brez vsega, kot sva imeli izkušnjo z mamo, jaz celo dvakrat od očeta. Ta strah je bil v meni tako zelo močan, da je bil eden glavnih razlogov za tako dolgo vztrajanje v tem toksičnem odnosu.

Da s tem odnosom nekaj ni v redu, sem se začela zavedati zelo postopoma in počasi. Začetki zavedanja segajo že v začetek najinega odnosa, ampak tega takrat nisem dojemala kot nekaj resnejšega. Lahko bi rekla, da v tem smislu čutim dve vrsti zavedanja. Prvi zametki zavedanja segajo v trenutek, ko sva pri njegovih starših povedala, da se bova poročila. To so bili dejansko prvi zametki zavedanja, da nekaj v tem odnosu ni ok. To zavedanje pa se je pozneje krepilo skozi zakon, ko se je odvijal življenjski klobčič, in ko so njegove maske postopoma padale z obraza.

Resnično zavedanje, da grem v boljše življenje, pa je prišlo šele takrat, ko sem se jaz iz temnega brezna celostno toliko opolnomočila, da sem si dobesedno rekla, ali grem in preživim, ali pa ostanem in bo z menoj konec. Se pravi, tisto pravo zavedanje je dejansko prišlo, ko sem se sama s seboj pogovorila in sprejela dokončno odločitev, da grem v ločitev z vsem zavedanjem. Je pa to bil proces odločanja in ta odločitev je bila zame zelo zelo težka stvar.

V meni se prebudijo občutki jeze, ko slišim, da kakšni punči ali ženski kdo reče: »Zakaj nisi kdaj ravnala tako in tako?, Zakaj pa nisi prej šla, ker jaz bi pa že ob prvem znaku naredila to in to.« Tista, ki nekaj takega reče, se vidi, da nima pojma, kaj vse lahko doživlja nekdo v takšnem odnosu.

Močno verjamem, da če bi jaz imela že vzgojo drugačno, da bi odraščala z neko drugačno samopodobo, z drugačnimi vrednotami, ob tem bi pa bila še finačno preskrbljena in neodvisna, nikakor ne bi toliko časa tolerirala takega odnosa, sploh nasilja. Pot iz največje teme, do ločitve je trajala dobrih dvanajst let.

Obenem pa je bil vedno prisoten občutek, kaj jaz delam narobe, s čim sem si to zaslužila, kaj sem jaz narobe naredila, da je tak do mene. Ves čas je bilo to prisotno. Pa ne samo zaradi mene, čutila sem veliko odgovornost še posebej zaradi otrok. Eden od ključnih procesov je bil, ko sem zavestno začela postavljati sebe na prvo mesto, torej tudi pred oba otroka. To mi je bilo na začetku izjemno težko, a ker sem že toliko ozavesitla, da je tak odnos edini pravi, mi je bilo lažje. V ta proces sem šla z rekom T. Kljujiša: »Mama je dobra mama, ko je mama dobro!«

Pomembno dejstvo je, da sem jaz šla v ta zakon ne 100-odstotno, ampak 1000-odstotno, in nikoli nisem niti pomislila, tudi ob vseh teh dejanjih, da se lahko od njega ločim ali pa da iz tega izstopim. Zame ločitev nikoli ni bila možnost. Jaz pač glede na moje prejšnje življenje, glede na vso sago, ki sem jo bila kot najstnica udeležena ob grdi ločitvi staršev, nisem niti pomislila na ločitev. To je bila zame res zadnja možnost.

In Robi je vse to točno vedel. On je še predobro vedel, koliko meni pomeni zakon in najina družina in kaj vse sem doživela kot otrok. Vedel je, da bom za to družino resnično naredila vse, tudi se podredila. Točno je vedel, da nimam kam, da nimam nobene opore v svoji družini, da smo vsi finančno v celoti odvisni od njega.

NAVZVEN SMO DELOVALI KOT ZGLEDNA DRUŽINA

Navzven bi rekla, da smo izgledali kot zgledna družina. Robi je kazal podobo idealnega in ljubečega očeta in moža, ki ženi in otrokoma omogoča lagodno življenje. Materialno sva oba začela iz nič, pozneje pa smo bili preskrbljeni. Naše skupno vezivo so bile različne športne dejavnosti.

Za vsem tem je bilo seveda veliko mojega truda in trpljenja. Ogromno prejkanih dnevov in noči. Tisti, ki nas niso poznali oziroma so nas poznali zgolj površinsko, si nikakor ne bi misli, da je pri nas v družini kar koli narobe. Kolikor jaz vem, je bila edina, ki je kar koli vedela, moja mama.

Če ponazorim, kako je izgledala naša družina, ta dvojnost, ki smo jo živeli. Na telefonu imam še vedno shranjene fotografije, ki so bile narejene v razmiku nekaj dni.

Na eni fotografiji smo slikani kot družina pri sveti maši. Vsi štirje urejeni od glave do pete. On v suknjiču, jaz v lepi obleki, otroka prav tako. Na drugih fotografijah, ki so bile slikane le nekaj dni pred to, pa so moje roke polne modric, ki so posledica njegovega pretepa. Modrice so seveda skrite za rokavi obleke. Teh nihče ni videl, videli so samo podobo urejene štiričlanske družine, ki se na sliki smeji, kot da je najbolj srečna družina na svetu. No, to je ta dvojni obraz nasilja v družini, ki ga je navzven mogoče v celoti prekriti. In tako je zgledala naša družina.

V VSEM TEM SEM NAJBOLJ ZAMERILA SVOJI MAMI, KER MI NI STALA OB STRANI

Ko sva se odločila, da greva narazen, je bil zame to izjemno pomemben korak. On je takrat še hodil domov spat in jaz sem se zaradi tega počutila zelo neprijetno. Poleg tega mi je na telefon pošiljal kakšne čudne zadeve, ustrahovalni filmček, v katerem moški pretepa žensko, zraven pa neprijetna sporočila. Bilo me je konkretno strah, dalo mi je misliti. Zelo sem bala v tistem obdobju. Žal mi je, da v tistem obdobju še nisem vedela za vse nevladne organizacije, kot na primer SOS telefon, da bi jih lahko poklicala za pomoč. Bila sem bolj kot ne sama s seboj in v lastnih strahovih.

Da sem tako dolgo vztrajala v zakonu kljub nasilju in v vsem, kar se je dogajalo, je bilo nedvomno povezano tudi s tem, da nisem imela nobene podpore domačih, zlasti pa ne svoje mame. Meni je bilo iz različnih koncev, ko sem nakazala, da bi se rada ločila, jasno in glasno rečeno, naj tega ne delam. Prva, ki mi je to rekla, je bila moja mama. In ne vem, če si lahko kdo predstavlja, kako peklensko težko je, ko si v temu zosu in ostaneš popolnoma sam. Ne samo da ostaneš sam, še po glavi jih dobiš od drugih. Torej v celoti si odvisna od partnerja, nimaš kam iti, imaš dva otroka, boriš se z lastnimi občutki krivde, boriš se z neko tradicijo, ki ti veleva, da ohranjaš zakon in družino za vsako ceno, in še tam, kjer upaš, da boš dobil oporo, je ne dobiš. Še več, celo postavijo se na njegovo stran. V takem kontekstu pridobiti moč, da prekineš vse, in se raziti, je izjemno, izjemno težko.

Ampak v vsem tem sem jaz najbolj zamerila moji mami. Mame so tukaj lahko izjemnega pomena. Zato sem prepričana, da bom jaz kot mama svojim otrokom vedno stala ob strani. Nasilje, ki sta mu bila priča, je na njiju pustilo posledice. Pri starejšem otroku so se pokazale težave, zlasti psihološke, poskušam razumeti, kaj se dogaja v ozadju, in verjamem, da bomo to tudi presegli. Z jasnim NE nasilju in prekinitvi vzorcev, da je treba potrpeti, verjamem, da sem jima dala tudi močan zgled za naprej. Nikoli ni prepozno!

ZA NASILJE SE MI NIKOLI NI ZARES OPRAVIČIL

Ne spomnim se, da bi mi kdaj pokazal, da mu je za kar koli žal. Največkrat, tudi po najhujših napadih, je vse skupaj prikazal, kot da jaz pretiravam in da napihujem stvari. Ko sem se mu jaz želela približati in mu kdaj omenila, da se počutim, da me žali, da me ponižuje, mi je govoril: »Ah, daj, daj, saj to ni nič, to si ti samo tako predstavljaš.«

Vsakič, ko sem se poskusila z njim pogovoriti, mi je dal vedeti, da mu ni žal in da bo on z mano počel to, kar bo želel in kadar bo želel. Če bo nasilen in me udaril, pač bo, ker da si to na neki način zaslužim, ker pač »preveč težim«. Dajal mi je vedeti, da sem jaz za njega kot ženska v osnovi manjvredna. Iz njegovih izjav, predvsem v družbi, je bilo jasno razbrati, da so za njega ženske na splošno manjvredne. Če povem samo en stavek iz zdajšnjega obdobja, ki mi ga je izrekel pred kakšnim mesecem. Bilo je tako, da sva morala nekaj urediti in jaz fizično nisem zmogla, nato on nejevoljen sikne: »Pa fuck off, preklete babe, kaj mislite, da ste. Manj ste vredne kot živali. Ve mislite, da boste zavladale temu svetu, pa niti enega pokrova ne morete dvigniti.« Dobesedno.

Nekoč je na svetovanju, kamor sva šla skupaj, sicer rekel, da ni bilo prav, da me je kdaj udaril, sicer pa kakšnega večjega obžalovanja ni nikoli pokazal. Ampak kljub vsemu, sva skozi leta prišla do tega, da je njegova komunikacija danes do mene prešla na bolj spoštljivo raven.

LAHKO JE BITI PAMETEN, ČE NISI V NJENIH ČEVLJIH

Edino jaz vem, s koliko truda in iz kakšne teme sem pripraskala na svetlobo. Zato zase pravim, da je eden največjih uspehov v mojem življenju, da sem danes živa in v takem psihofizičnem stanju, kot sem. Delam na tem, da se trudim sprejeti in razumeti preteklost, predvsem Robiju in osebam, ki so me močno prizadele, pa oprostiti. Zaradi sebe in svojega notranjega miru. Pozabila pa seveda nikoli ne bom!

V tej luči sem hvaležna, da sva vsak zase prišla do določenih spoznanj in sva bila v zadnjem obdobju, tudi danes, sposobna spoštljive medsebojne komunikacije, brez obiskov sodnih dvoran. Za vzpostavitev takega odnosa je treba kar precej delati.

Ženskam, ki danes preživljajo nasilje, bi rekla, da naj se absolutno ne ozirajo na mnenje drugih. To, kar čutijo, da zmorejo narediti v danem trenutku, je edina prava odločitev! Vsak, prav vsak, še tako majhen korak v smeri opolnomočenja šteje.

Želim pa podati sporočilo širši družbi. Ne pametujte in ne sodite drugim. Lahko je biti pameten, če nisi v njenih čevljih. Nikoli dejansko ne moreš stopiti v čevlje drugega, ker je vsaka izkušnja edinstvena. Moja zgodba in zgodba druge ženske sta si lahko podobni, hkrati pa tudi pomembno različni, kajti gre za zelo kompleksne, težke in zapletene življenjske situacije, ki srkajo same vase kot zelo močna centrifuga, izviti se iz njih pa je izjemno težko. Zgodbe v sebi skrivajo veliko nians, ki so navzen v celoti nevidne. Kot moje modrice za rokavi bleščeče obleke. Lahko rečem, da se danes v meni vzbudi jeza, ko slišim ali preberem v komentarjih na nasilje izjave, kot npr.: »Kako ni mogla, zakaj ni šla, zakaj ni že zdavnaj prekinila?«

Tako navadno govorijo tisti, ki o tem ne vedo veliko in niso še ničesar podobnega izkusili. Za nekoga je lahko določena situacija brez zveze, minimalna, za drugega je pa lahko tisti trenutek najbolj grozna.

Želim poudariti, da med življenjskimi zgodbami ni primerjave. Vsaka posebej je za žensko, ki jo je preživela, svojstvena in edino vsaka ženska sama najbolje ve, kaj doživlja in preživlja. Močno verjamem, da so naše zgodbe izjemnega pomena, saj lahko z zgledom, kako se da, pomagajo drugim ženskam prepoznati vzorce, v katerih živijo. Morebiti bodo iz naših zgodb dobile sporočilo, da se obrestuje biti vztrajna. Moj namen podajanja zgodbe v svet bo dosegel smisel že s tem, če bom kaki dami skrajšala vsaj en ovinek na tej strahotni poti trpljenja. V upanju, da skupaj preprečimo tudi kakšen potencialni femicid, resnično verjamem v svoje poslanstvo.

Danes s hvaležnostjo zrem v preteklost in pravim, da mi je življenje podarilo največje bogastvo, lastne izkušnje, iz katerih sije notranja moč. Še vedno si utrjujem temelje pod lastnimi nogami. Poskušam živeti čim bolj v tem trenutku in gledati naprej. Tako zelo sem vesela vsakega napredka, za vsako novo kljukico, ki jo naredim pri krepitevi sebe in zdravljenju svoje duše. Z radostjo v srcu se veselim vsega, kar prihaja, in z veseljem zrem v prihodnost. Neprecenljivo je zaspiti in se zbuditi v miru! Globoko v sebi sem pomirjena, ker iskreno čutim, da ne samo, da sem naredila res vse, kar je bilo v moji moči, da bi poskusila rešiti najin odnos, zakon, zaradi tega sem dovolila bistveno preveč!

Naj zaključim z mislijo, ki jo vsem bralkam in bralcem polagam na srce: »Preden začneš soditi o meni in mojem življenju, obuj moje čevlje in pojdi po mojih poteh, prehodi ulice, hribe in doline, občuti srečo in bolečino, preživi leta, ki jih jaz preživljam, padi čez vsak kamen, ki je tudi meni bil na poti, vstani vedno z nasmehom in pojdi po isti poti naprej, kot to počnem jaz. Šele potem lahko sodiš.«

OD PEPELKE DO KRALJICE

Sunčica danes živi lepo. V Slovenijo je prišla pred osmimi leti, da bi poskušala rešiti svoj zakon, in sicer tako, da bi možu, ki je tedaj služil denar v Sloveniji, dokazala, da v svoji državi nima ljubimca, medtem ko on trdo dela na tujem. Tedaj je namreč še menila, da je vzrok za možovo nasilje in pretirano ljubosumje to, da so kot družina živeli ločeno. Čeprav se je v Sloveniji nasilje še stopnjevalo, se je odločitev za selitev vseeno izkazala za eno boljših odločitev v njenem življenju. Tu je našla pomoč in podporo.

Sunčica je v pogovoru sodelovala v bosanskem jeziku. Slovenščino sicer že dobro razume, a ji je bilo to težko zgodbo veliko lažje povedati v materinem jeziku. Zapis njene zgodbe smo prevedli. Njena zgodba je, kot pravi ona, zgodba od pepelke do kraljice. Od osebe, ki se je v intimnopartner-skem razmerju počutila brez lastne vrednosti, pa čeprav je dajala vse od sebe, do ženske, ki se danes čuti spoštovano, svobodno in živi v miru.

NA ZAČETKU SEM MISLILA, DA JE TO TO

Na začetku najinega razmerja je bilo vse v redu. Poročila sva se leta 2005. Iz prejšnjega razmerja sem imela enega sina, on pa je imel eno hčer. Naslednje leto se nama je rodila prva od najinih hčera. Čez eno leto je odšel na delo v Slovenijo, jaz sem s hčerjo ostala v Bosni.

V tem času je nekdanji mož z družbo moških na delu v tujini začel popivati. Ob takih druženjih so o ženskah govorili zelo slabšalno. Drug drugega so krepili v

prepričanjih, da so ženske »kurbe«, da oni delajo, medtem ko se one doma »kur-bajo«. Vsakič, ko je prišel iz Slovenije za kratek čas domov, mi je govoril, da sem kurba. Rad je prihajal nepričakovano na vhodna vrata, čez balkon ali pa okoli hiše, saj je sumil, da imam nekoga v hiši. Takoj je nekaj v meni govorilo, da to ni v redu in da to ne more biti dokaz ljubezni.

Iskala sem rešitve, ki pa so se vse sčasoma izkazale za neučinkovite. Mislila sem, da nam bo bolje, če se preselimo k moji mami, v drug kraj. A tam je bilo še huje. Začel je govoriti, da me tudi mama in sosedí ščitijo pred tem, da on ne izve, da imam ljubimca. Spomnim se, da sem že zgodaj v najinem razmerju pomislila, da bi ga zapustila, a zaradi hčere nisem mogla.

Vrnili smo se v njegovo mesto. V najem smo vzeli hišo. Obljubil je, da ne bo ljubosumen, in verjela sem mu. Eno leto je bilo kot po čudežu res v redu. V tem času smo hišo kupili in jo počasi začeli obnavljati. Rodila se je še ena hči. Pa se je spet začelo. Opijanje, dvomi, posesivnost, zmerjanje, ljubosumje, nadzorovanje. Vedno, kadar se je opil, me je začel psihično mučiti z dvomi o tem, ali je mlajša hči res njegova. Stokrat sem rekla, da narediva test, da bo imel dokaz, a to ga ni zanimalo. Mislila sem, da je težava v tem, ker smo kot družina ločeni (ker on dela v Sloveniji, jaz pa sem v Bosni), pa je zato ljubosumen in več pije.

SVOJ NAČIN ŽIVLJENJA SEM POSKUŠALA PODREDITI NJEGOVIM POTREBAM

Predlagala sem, da pridem v Slovenijo, da se prepriča, da ga ne varam, da nimam ljubimca, da smo vsak dan skupaj. Res je uredil vse papirje in prišla sem z deklicama v Ljubljano. Hčeri sta bili tedaj stari sedem ter dve leti in pol. Takoj sem si našla službo.

Začela sem delati krajši čas dopoldne, potem sem se zaposlila za polni delovni čas. Ko sem lahko delala samo dopoldne, je vladalo zatišje. Popoldne sem skrbela za hčeri, vrtec, za vsa šolska opravila, gospodinjstvo, za vse. On pa je delal tudi po ves dan.

Sčasoma so v službi želeli, da začnem delati v izmenah. To je bilo zame pogubno. Spet se je začelo. V nočni sem morala imeti telefon vseskozi pri roki in oglasiti sem se morala takoj, ko je klical. Ni ga zanimalo, ali lahko, ali ne, ali je morda zraven šef. Oglasiti sem se morala takoj. Poskušala sem mu razložiti, da delam v proizvodnji in se ne morem vedno javiti, ker me bodo sicer odpustili. Zmerjanju

in preklinjanju so se pridružile grožnje: »*Polil te bom s kislino, vrgel te bom skozi okno, kar pride ti domov ...*« Govoril je, da če se razideva, se pred njim ne bom mogla nikjer skriti. Grožnje je ponovil enkrat, dvakrat in strah se je počasi začel zažirati vame. Bala sem se nočnih izmen in situacij, ko me je poklical med nočno in se nisem mogla javiti. Po nočni izmeni sem se bala zaspiti. Nisem vedela, kaj se lahko zgodi, lahko me res polije s kislino, vzame nož. To je bilo najhujše. Spoznala sem, da sem v začaranem krogu, da ga nič ne bo prepričalo, da delam pošteno. Prepričan je bil, da takrat, ko dopoldne po nočni spim, ali ko sem v službi in se ne oglasim na telefon, da sem takrat, kot je on pravil, »v kurbariji«. Če se ne oglasim, potem imam ljubimca pri sebi. Nadzor nad mojim življenjem je postajal vse intenzivnejši. Prišel je celo pred službo, ko sem bila v nočni, in tam spal v avtu in oprezal, kdaj bom zjutraj končala in kam ter s kom bom šla.

Kriva sem postajala tudi za zapravljanje denarja. Ko sem prejela plačo, sem plačala položnice, plačala vse stroške in na koncu je vpil: »*Kurba, kje je denar?! Kje je denar?!*« A za vse sem skrbela jaz. Stalno je bilo eno in isto. Delala sem noč in dan, ampak vsega sem bila kriva jaz, jaz sem ga zapravljala. Če sem kar koli pojasnjevala, mi je rekel: »*Kurba, ti imaš dolg jezik.*« Če sem bila tiho, je rekel: »*Kurba, ti si kriva, zato ker si tiho.*« Bilo je mučno, v takih situacijah nikoli nisem naredila nič prav. Vedno je nekaj našel, da se je lahko izživil nad mano.

Svoj način življenja sem poskušala podrediti njegovim potrebam. Hotel je vedeti vsa moja gesla, za elektronsko pošto in Facebook, da je lahko preverjal, kadar je postal sumničav. Večkrat se je zgodilo, da je pisal nekim ljudem, da bi mi ti odpisali, saj bi dobil potrditev o varanju. Ves čas sem se trudila dokazati, da nič od tega ni res, da je to v njegovi glavi. Mislila sem, da bo enkrat nehal, ker je večkrat to obljubil, a vsakič je obljubo prelomil. Vedno bolj se mi je zdelo, da moje življenje poteka v nekem ponavljajočem se krogu. Nisem mogla verjeti, da se mi lahko to dogaja, da tako živim, da sem vredna tako malo. Nisem si predstavljala takega življenja. V mojem otroštvu ni bilo nasilja, imam ga v lepem spominu, saj smo se razumeli. Živela sem v složni kmečki družini. Imela sem starejšega brata in sestro. Imeli smo kmetijo, obdelovali smo zemljo, imeli smo traktor, krave, kokoši, vse. Oče je sicer zgodaj umrl, pri mojih devetih letih, v vojni pa je pozneje umrl tudi brat. Kljub vsemu hudemu smo ostajali dobrega razpoloženja, radi smo se šalili, zabavali. Alkohola ni bilo, imeli smo ga za obiske, ampak nihče se ni opijal. Tudi danes se dobro razumemo. Ravno zaradi mojega otroštva si nisem mogla niti misliti, da tako življenje obstaja.

NEKEGA DNE PSIHIČNO NISEM VEČ ZDRŽALA

Nekega dne psihično nisem več zdržala. Takrat sem morala stran. Deklici sem pustila doma, saj dejansko nisem imela kam iti. Nisem več zdržala. K prijateljici sem odnesla le svoje osebne stvari. Njemu sem rekla, da odhajam. Mislim, da sem pri tej prijateljici, ker me je pri njej pozneje tudi iskal. V bistvu pa sem bila v parku v bližini našega stanovanja, da sem bila blizu otrok. Starejša hči je vedela, kje sem, prinesla mi je sendvič. In on je to videl. Takrat me je poklical, naj pridem nazaj. Nisem hotela. Večkrat je klical in obljubil pri življenju mlajše hčere, da ne bo več pil in me trpinčil. Takrat je obljubil, da se bo spremenil. Jokal je.

In da bi se družina obdržala, sem se vrnila. Mislim, da takrat nekaj mesecev ni pil, niti kapljice. A vendar ljubezni, ki sem jo čutila do njega, ni bilo več. Če ti nekdo vsak dan preklinja mamo in ti vsak dan reče kurba, zaradi njega ne spiš, nič ne narediš prav, težko do takšne osebe še kaj čutiš. Vse sem nekako trpela, zaradi hčera.

Zadnji dogodek, po katerem sem za vedno odšla od njega, se je zgodil v juliju 2018. Tisti dan smo bili čez dan v Kranjski Gori, kjer sem opravljala neko delo. Vedno sem znala še dodatno kaj zaslužiti. Imela sem odprt popoldanski s. p. Vsi otroci so bili tega dne z nama, tudi njegova hči in moj sin, ki sta bila tedaj pri nas na obisku. Ob vrnitvi domov sva se dogovorila, da jaz pripravim večerjo, on pa gre natočit gorivo, potem pa naj bi me peljal v službo, saj me je čakala še nočna izmena. Dve uri ga ni bilo, prišel je pijan, za točenje goriva ni imel časa. Odločila sem se, da grem z avtobusom, in otroci so me pospremili do postaje. Ko sem se že peljala z avtobusom, me je poklicala starejša hči in mi povedala, da mi oče sledi z avtom. Vznemirila sem se, a sem si prigovarjala, da je v redu, saj grem samo v službo. Pred podjetjem, kjer sem delala, sem izstopila, srečala sem sodelavke. Obrnila sem se na desno in zagledala njega. Stal je tam, v eni roki je držal burek, v drugi steklenico. In takrat je zavpil: *»Ko jaz rečem, da te peljem, te peljem!«* Bilo me je tako sram, vse sodelavke so bile zraven. Nisem mogla vstopiti v službo od sramu. Stopila sem pred njega in rekla, takrat sem mu rekla grde besede: *»Goni se ti v ..., jaz grem nazaj (v svojo državo), jaz ne morem več tako.«* Nikoli prej nisem tako govorila, ne maram grdih besed, vedno sem bila samo tiho, ko je on meni tako govoril. V tistem trenutku pa je v meni izbruhnulo vse, kar sem dolgo časa tlačila v sebi. V meni je počilo.

Tisto noč sem šla peš domov na drug konec Ljubljane. On me je klical, da me bo peljal, a nisem hotela. Nekje na pol poti me je ob cesti našel in ustavil z avtom. Malo sem se vmes pomirila, prav tako on, pa sem vstopila. Takoj je hotel na pivo, pa sem spet izstopila in šla peš. Doma je bil precej pred menoj. Pred vsemi otroki so spet letele besede: *»Kurba, kje si bila do zdaj, kaj si imela v načrtu, nisi imela v*

načrtu službe, videla si mene, pa sem te jaz malo zafrknil, da nisi mogla iti v kurbarijo.«

Medtem ko je vpil, smo se z vsemi otroki zatekli v otroško sobo. Otrokom sem povedala, da gremo jutraj v Bosno. Pri sebi sem razmišljala, kar bo, pa bo, saj ne moremo nikamor drugam. V Sloveniji nimamo nikogar, nikogar, na koga bi se lahko obrnila. Pravega doma nimamo niti v Bosni, ampak tam imam vendarle sestro in mamo. Potem je vpitje prenehalo, slišala sem, da je šel ven, sklepala sem, da je šel ven pit. Mi smo medtem malo zaspali, a ne za dolgo. Vrnil se je, vstopil v sobo in pri tem vpil, da me bo ubil, da bo kupil zaboj piva, da me bo pokopal in pil na mojem grobu. Vse, kar je grdega rekel, ne bi niti ponavljala. Žalil je tudi mojega sina. Mi smo bili čisto tiho, nobene besede nismo rekli, nismo želeli, da bi bilo še huje.

Po stanovanju je začel iskati svoj polnilec za telefon. Njegova hči ga je našla in mu ga vrgla, a ga je po nesreči z njim zadela. V trenutku je z vso silo vrgel telefon vanjo. Na srečo jo je zgrešil. Tedaj sem rekla, naj nekdo pokliče policijo. V trenutku nam je vsem hotel pobrati telefone, kar je naredil vedno, da ne bi mogli poklicati na pomoč. Jaz sem svojega skrila, a je bil takoj za menoj in mi zagrozil, naj ga raje izročim. Nisem hotela. Potem pa se je zgodilo, Z glavo je silovito udaril v moj obraz. Takrat ga je sin odrinil in zaklenili smo se v sobo. Nato je prišla policija. Ne vem, kaj bi bilo z menoj, če ne bi takrat vmes posegel sin.

Do tega dogodka se nikomur nisem mogla zaupati. Veste, kako je to po navadi v Bosni. Rečejo: *»Saj bo minilo, bo minilo, bo minilo, enkrat bo minilo, tiho bo!«* V Sloveniji sem bila prav tako tiho, bilo me je sram povedati. Imela sem dve prijateljici, z njima sem se o tem malo pogovarjala. Ampak sem spet precej ublažila, da ni zgledalo tako hudo. Nekako smo tako vzgojeni, da trpimo in skušamo vse prikazati lepše, kot je. Mnoge ženske to delajo. Ampak to res ni prav. Če bi jaz prej vedela za varne hiše, bi odšla že veliko prej.

POLICISTI SO ME VPRAŠALI, ALI SE LAHKO KAM UMAKNEM

Spomnim se, da je takrat na intervencijo prišlo šest ali sedem mladih policistov. Otroci so bili prestrašeni, le najmlajša je na srečo vse najhujše prespala. Dali smo izjave. Saj so bili čisto v redu, a kakšne konkretne pomoči nisem dobila. Vprašali so, ali se lahko kam umaknem. Seveda nisem imela kam, samo v Bosno. Bila sem v dvomih, ali lahko vzamem avto, ki sem ga plačevala jaz, uporabnik avta pa je bil on. Vsaj to smo razjasnili. Po obrazu sem bila vsa krvava, a so mi policisti odsve-tovali obisk urgence s pojasnilom, da se čaka več ur in da se zdi, da ni tako hudo.

Kot sem spoznala pozneje, so vso situacijo obravnavali kot prekršek. Nihče me ni seznanil s tem, da bi podala kazensko ovadbo za nasilje, to sem storila šele pozneje ob nastanitvi v varno hišo ob spremstvu svetovalke. Tisti večer pa me nihče od policistov ni vprašal, ali me je mož že kdaj prej žalil, grozil, me zalezoval, trpinčil. Takoj ko so policisti njega malo odstranili, smo na hitro spakirali in z avtom odšli.

Pojma nisem imela, kaj bom, samo odšla sem skupaj z vsemi otroki.

GOSPA, VI MORATE TAKOJ NA CSD

Znašla sem se v zares težki situaciji. Imela sem službo v Ljubljani, a sem bila v Sloveniji brez bivališča in brez denarja. Nisem niti vedela ali se bom vrnila nazaj k njemu. V tistem trenutku sem se za nekaj časa vrnila v Bosno. Ko zdaj razmišljam, je bila zame velika sreča, da sem imela v Ljubljani kmalu po tem dogodku že dogovorjen termin za zdravniški pregled za službo. Z menoj je šel le moj sin, dekleti sem pustila pri mami. Sestrin mož nama je uredil kratko namestitev v Postojni, tako da sva imela kje prespati. Ob dogovorjenem času sem šla v zdravstveni dom. Spomnim se, da je bil ponedeljek. Tam sem povedala vse, saj zaradi slabega psihičnega stanja pregleda sploh nisem mogla delati. Videli in slišali so me, kakšna sem bila. Imela sem podpludbe, pod očesom sem bila vijolična, psihično zlomljena. Zdravstvena delavka, ne vem, kako je bilo gospe v sprejemni ambulanti ime, res bi se ji stokrat zahvalila, mi je takrat rekla: »Gospa, vi morate takoj na center za socialno delo.« Vse je uredila, se dogovorila za moj obisk, mi dala naslov. In res sem se takoj napotila tja, tam so me takoj sprejeli. Vsi do bili zelo prijazni z menoj. Povedali so mi za varne hiše, materinske domove. Res nisem vedela, da to obstaja. Če bi, bi jaz že davno odšla, in ne bi 10 let trpela. To je bila torej zame velika prelomnica.

Svetovalka na CSD je klicala v varno hišo. Imela sem srečo, da se je v eni izmed hiš v kratkem obetala prosta soba. Čez dva dni sem že imela uvodno srečanje s svetovalkami. Spet sem dobila upanje, da se situacija uredi. Sreča je bila tudi, da sva s sinom še imela prenočitev v Postojni. Tako sem od ponedeljka do srede lahko čakala in vmes uredila tudi z agencijo, prek katere sem bila zaposlena. Tudi njim sem razložila, kaj se dogaja v mojem osebnem življenju. Povedala sem jim, da bom odšla v varno hišo. Bili so razumevajoči in dogovorili smo se, da grem na bolniško ali dopust. Rekli so mi: »Vse se bo uredilo, vi samo naredite, kar morate.«

V sredo sem se torej dobila s svetovalkami iz varne hiše, rekle so, da se lahko kadar koli vselim. Dogovorili smo se, da bi bila s hčerami še malo v Bosni, ker so bile

počitnice, da pridem sredi avgusta. Dobro se spomnim, da so rekle, naj bom previdna in da lahko pridem prej, če se zgodi, da me začne klicati ali zalezovati. To se je tudi zgodilo, začel me je klicati. Res nisem hotela nikogar vznemirjati, mamo, sestro, sosede. Poklicala sem v varno hišo in rekla, da pridem prej. Naslednji dan ob šesti uri zjutraj so me že čakale na železniški postaji. Sprejeli so nas.

PRVIČ PO OSMIH LETIH SEM SE NASPALA

Kako naj na kratko opišem izkušnjo z varno hišo? Pri vsem so mi pomagali, pri vsej zapleteni papirologiji, pisanju različnih vlog, dopisov. Z njihovo pomočjo sem na policijo podala prijavo zaradi nasilja, dosegla prepoved približevanja. Pomagali so, da sem dobila odvetnika – in ga moram pohvaliti –, ki me je zastopal prek brezplačne pravne pomoči. Poskrbeli so, da smo imele hrano, obleko, obutev, najnujnejše. Hčere so začenjale s šolo, v hiši so za vse poskrbele, za torbice, zvezke, delovne zvezke, copate. Uredili so mi denarno socialno pomoč, zelo so mi pomagali prav pri vsem, tudi pri spremstvu hčera v šolo, dokler nisem dobila papirja o moževi prepovedi približevanja. Svetovalke so me informirale tudi o možnostih pridobitve bivalne enote.

ENOSTAVNO SEM SE VNOVIČ RODILA. ZAČELA SEM MIRNO SPATI, PRVIČ PO OSMIH LETIH SEM SE NASPALA

Obiskovala sem psihiatrinjo, tudi to je pomagalo. Imela sem stisko, res nisem bila v dobri koži. Spremembe so bile ogromne. Takrat sem se počutila povsem poteptano, izgubljeno. Če ne bi takrat bivala v varni hiši, res ne vem, kako bi se vse skupaj končalo.

Imam fotografijo, kakšna sem bila ob prihodu v varno hišo. Pri 45. letih sem bila videti, kot da jih imam 60. Kot da imam 60 let! Ko pogledam to sliko, si mislim – katastrofa. Mislim, da če ne bi odšla takrat, bi bilo v petih letih konec mojega življenja.

Tako pa sem zaživela. Dobro smo se razumele z drugimi uporabnicami v varni hiši, še vedno z nekaterimi vzdržujem prijateljske stike. V varni hiši smo s hčerami ostale skoraj leto dni. Starejši sin je bil v tistem obdobju že polnoleten, imel je delo v Bosni in je živel pri moji mami. Seveda sem si ves čas želela, da bi tudi on prišel v Slovenijo, vendar takrat še ni imel urejenega bivanja tu. Ne vem pa, kako bi se odločila, če bi v tistem času sin živel z menoj in bil star, recimo, 15 let, in zaradi pravil v varni

hiši ne bi mogel bivati z nami. Ampak vse se je dobro izšlo in po skoraj letu dni bivanja v varni hiši se je sprostilo mesto v materinskem domu, kjer pa smo bivali le kratek čas, saj so me iz stanovanjskega sklada obvestili, da sem dobila bivalno enoto, za katero sem zaprosila še v času bivanja v varni hiši. Ne vem, kako se je to tako hitro odvilo, imela sem res veliko srečo. Sem pa bila tudi jaz dejavna, nisem čakala, iskala sem rešitve.

Ves čas bivanja v varni hiši sem čutila, da sem bila nekako varovana z različnih strani. Čutila sem podporo ustanov, stvari so šle v pravo smer, čeprav začetek res ni bil obetaven. Tudi izkušnje s sodiščem so bile pozitivne, še posebej na družinskem sodišču. Z začasno odredbo so bili stiki s hčerama pod nadzorom na CSD, saj sta se ga na začetku bali. Preživnine sprva ni želel plačevati, pa mu je sodnica na obravnavi rekla: »Niste oče samo na papirju. To je vaša obveznost.« Takrat je moral začeti plačevati. Stiki hčera z očetom zdaj potekajo redno, tu ni težav, in tudi one so z njimi povsem zadovoljne. Včasih se jim gre k očetu bolj, včasih manj. Se pa, ko so skupaj, zanje potruji, jih kam pelje, na morje, na primer. Zdaj ima nekdanji mož tudi novo partnerko in tudi z njo se dekleta razumejo. Če se imava kaj za dogovoriti glede hčera, se zmeniva najnujnejše, o čem drugem se jaz z njim ne pogovarjam in živim svoje novo življenje. Za kazensko zadevo pa ne vem, kaj se dogaja. Tudi od odvetnika nimam nič informacij. V spominu imam, da sem bila enkrat na sodišču, kjer sem povedala vse o nasilju, tako kot sem na policiji. Potem pa nič. Se pa o tem nisem pozanimala, se niti ne želim s tem ukvarjati, ker imam zdaj mir in mi to zadostuje. Bi pa bilo dobro vedeti. Spomnim se, da me je dobro leto po odhodu povabil na kavo in me prosil, da prijavo nasilja umaknem, ker bi mu vse to škodilo pri pridobitvi državljanstva pa tudi zaradi otrok, češ da jim bo škodila. Tudi pomislila nisem, da bi kaj takega naredila. Nikoli. Rekla sem mu: *»Jaz grem do konca. Ti samo pridi in me grdo poglej, jaz te bom prijavila. Ne bo več tako. Ne smeš se me dotakniti, niti otrok. Ti živi svoje življenje, jaz bom živela svoje.«* In potem ni več poskušal.

V vsej moji izkušnji mi je le policija žal pustila malo slab priokus. Pri tisti intervenciji bi lahko ravnali drugače. Mojih poškodb po obrazu očitno niso jemali dovolj resno. Niso me poslikali. Poslikala sem se jaz, vendar bi me morala policija. Morali bi me poslati na urgenco. Če bi me napotili na urgenco, bi se verjetno izšlo drugače. Niso mi povedali za možnost umika v krizni center. Imela sem srečo, da sem morala priti na zdravniški pregled v Slovenijo. Če ne bi, ne bi vedela nič. Ostala bi v Bosni, in to bi bilo to.

SUNČICA DANES: NAŠE ŽIVLJENJE SE JE ZARES LEPO UREDILO

Naše življenje se je zares lepo uredilo. Kaj na rečem, hvaležna sem. Sem krasno, počutim se svobodno, imam mir, sem zdrava, moji otroci so zdravi. Imam prijateljice in redno službo, s katero sem zelo zadovoljna. Občasno delam tudi honorarno. Stanovanje v bivalni enoti sem si lepo opremila, pri tem sem spet dobila veliko pomoči ustanov in humanitarnih organizacij. Prizadevala si bom za pridobitev državljanstva, še malo mi manjka do izpolnitve vseh pogojev. Res bi rad pridobila slovensko državljanstvo, tudi zato, da bi potem lahko kandidirala za neprofitno stanovanje.

Vse tri otroke imam pri sebi, dekleti sta uspešni v šoli, ena je v srednji šoli, mlajša še v osnovni. Tudi sin iz prvega zakona je dobil dovoljenje za začasno bivanje v Sloveniji, dobil je tudi redno zaposlitev, zaradi česar je vse še toliko lepše.

Vse bi ponovila. Vsekakor je prijava nasilja nujna, zato da taki, kot je moj nekdani mož, dobijo jasno sporočilo, da država ne tolerira nasilja v družini. Ponosna sem tudi na svojo notranjo moč, da nisem umikala prijave, da se mi po določenem času ni zasmilil. Mislim si, naj sprejme odgovornost za to, kar je počel. Hvaležna sem za dobro delujoči zdravstveno in socialno službo, ki sta me vodili v varno hišo. Zato zares verjamem v te ustanove, v moji zgodbi so se izkazale odlično. Vsaki bi svetovala, da gre na CSD ali o nasilju pove v kakšni zdravstveni ustanovi .

Zdaj imam mir in živim svoje življenje, to mi zadostuje. Lepo se imamo in tudi v materialnem smislu nam nič ne manjka. S hčerami smo pravkar kupile e-skiro, ki so si ga tako želele. Tudi jaz se zapeljem z njim.

Moja zgodba je, pa naj se sliši še tako pocukrano, od pepelke do princese. Oh ne, kar do kraljice. Zdaj se počutim povsod spoštovana, v službi, družini. Prej sem bila brez vrednosti.

Učinkovitost prepovedi približevanja v primerih nasilja v družini

*prof. dr. Katja Filipčič,
Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani*

V zadnjih dveh desetletjih je bilo pri nas veliko narejenega na področju nasilja v družini. Sprejeta je bila zakonodaja za večje varstvo žrtev; policija lahko od leta 2005 izreka prepoved približevanja, leta 2008 smo dobili Zakon o preprečevanju nasilja v družini in posebno kaznivo dejanje v kazenskem zakoniku. Organizirana so bila številna strokovna srečanja in izobraževanja strokovnjakov in strokovnjakinj. Mediji ozaveščajo javnost o nedopustnosti nasilja v družini, povečuje se število raziskav tega pojava. Bolje ga poznamo, bolje ga preprečujemo, javnost je bolj ozaveščena. Pa je kljub temu intimnopartnerskega nasilja še vedno veliko. Po podatkih OZN je 18 odstotkov žensk doživelo fizično ali spolno nasilje svojega partnerja v zadnjih 12 mesecih.

Velik delež nasilja ostaja še vedno neprijavljen. Podatki OZN kažejo, da v večini držav manj kot 40 odstotkov žensk, žrtev intimnopartnerskega nasilja, poišče kakršno koli pomoč. Med tistimi, ki jo poiščejo, se jih večina obrne po pomoč k družini in prijateljem, manj kot 10 odstotkov pa poišče pomoč pri policiji. Zakaj žrtve nasilja ne prijavijo prej, zakaj vztrajajo v nasilnem odnosu? Številne raziskave iščejo odgovor na to vprašanje in zdi se nam, da ga že dobro poznamo. Vendar nas zgodbe žrtev, zbrane v knjigi, pretresejo, ker nazorno pokažejo dinamiko nasilja. Pokažejo, kako storilec spretno manipulira z žrtvijo, kako vztrajno uničuje njeno samozavest, jo priklene nase in jo naredi nemočno. Kot pravi Alma v svoji pripovedi: »Počutila sem se kot počasi kuhana žaba, sploh ne veš, kdaj si skuhana. Veš za vsako stvar, da ni prav, da jo je rekel, da je nekaj naredil. Ampak do naslednjega dne si v stanju vse pozabiti. Greš naprej in naprej.« Tudi zaradi upanja, da se bo nasilnež spremenil. V Pikini zgodbi beremo: »Še danes ne razumem, kako da nisem po tistem udarcu z glavo v radiator odšla. Kar vztrajala sem. Si želela nazaj tiste lepe mesece z začetka zveze.« In žrtve vztrajajo. Želijo si miru, a ne vidijo izhoda. Strah jih je negotovosti, kakšno bo njihovo življenje po odhodu, zato vztrajajo. Senka pojasnjuje: »Kakor koli se vse to zdi shrljivo, je bil to moj mali svet. V njem sem se počutila na neki način varno, bilo mi je poznano.« Žrtve nasilja ne prijavijo tudi zato, ker jih je strah, kako bo nasilnež sprejel njihovo odločitev, ker nimajo dovolj sredstev za samostojno življenje, ker ne poznajo postopkov po prijavi. In tudi zato, ker ne verjamejo, da jih bo sistem zaščitil, da bodo prejele ustrezno podporo

in pomoč. Eden od pomembnih dejavnikov je torej tudi nezaupanje v učinkovitost ukrepov policije in drugih institucij.

Z vprašanjem učinkovitosti enega od ukrepov za zaščito žrtev nasilja v družini smo se ukvarjali v raziskavi Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Analizirali smo 533 policijskih spisov v zadevah, ko je policija izrekla prepoved približevanja v obdobju 2016–2021, kar predstavlja 10 odstotkov vseh izrečenih ukrepov v tem obdobju. Po Zakonu o nalogah in pooblastilih policije izrečejo ukrep policisti v primeru nasilja v družini za 48 ur, preiskovalni sodnik ga lahko podaljša do 15 dni, žrtev pa lahko sodišče zaprosi še za podaljšanje do 60 dni. Na leto je izrečenih približno 1000 takšnih ukrepov. V našem vzorcu je bil ukrep v 97 odstotkih izrečen moškim in trem odstotkom žensk. Moški so bili najpogostejše nasilni do svojih partnerk, ženske do otrok. Policija pred izrekom ukrepa ugotavlja zgodovino nasilja v določenem odnosu; koliko časa je trajalo in katere oblike nasilja je storilec izvajal nad žrtvijo. Pomemben je podatek, da je bilo zadev brez fizičnega in/ali spolnega nasilja 10 odstotkov, ko je torej policija ocenila potrebo po zaščiti žrtve zaradi izvajanja psihičnega nasilja (grožnje, žalitve, zaničevanje, nadzorovanje), ekonomskega nasilja, zalezovanja ali zanemarjanja. To kaže na preseganje mita, da le fizično in spolno nasilje upravičujeta zaščito žrtev s prepovedjo približevanja. Ob tem je treba poudariti pomembno omejitev naše raziskave; analizirali smo le zadeve, v katerih se je policija odločila za izrek prepovedi približevanja, ne pa tudi tistih zadev, v katerih je ocenila, da zaščita žrtev z ukrepom prepovedi približevanja ni potrebna.

Preden so policisti izrekli ukrep, je v polovici zadev nasilje trajalo do treh let, več kot deset let pa v petini zadev. V nekaj zadevah je trajalo nasilje več kot 30 let, najdlje 51 let. Zgoraj sem navajala razloge, zakaj žrtve ne prijavijo nasilja. Analiza policijskih spisov je pokazala, da so pogosto za nasilje vedeli tudi sorodniki, znanci, sosedje. A ga niso prijavili. Zato je treba glede ozaveščanja javnosti še veliko narediti, saj z neprijavo nasilja mi postanemo del nasilne zgodbe, ker bi nasilje lahko prekinili, pa ga nismo.

Naša raziskava je pokazala, da je bilo med storilci več kot polovica takšnih, ki so bili že obravnavani zaradi nasilja v družini. To kaže, da predhodno obravnavanje ni bilo uspešno. Čeprav v raziskavi nismo ugotavljali, ali so se v njihovo obravnavo poleg policije in sodišč vključili tudi centri za socialno delo in nevladne organizacije, je ob tem podatku treba opozoriti, da zgolj kaznovanje nasilnežev ne more biti uspešno. Storilci potrebujejo individualno obravnavo čim prej po odkritju, usmerjeno v spreminjanje njihovih vzorcev vedenja, odnosa do žensk in nasilja. Nasilje je namreč njihova izbira vedenja. In ne smemo pozabiti, da je odločitev za nasilje toliko lažja, če kot družba ne obsojamo vseh vrst nasilja, ne le nasilja v družini.

Glede učinkovitosti ukrepa prepovedi približevanja je treba pojasniti, da se učinkovitost lahko meri na različne načine. V raziskavi smo se osredotočili na dva vidika: delež kršitev in naravo kršitev. Nismo spraševali žrtev, kako je izrečeni ukrep vplival na njihov občutek varnosti in tudi nismo ugotavljali, ali je storilec po izteku ukrepa še izvajal nasilje. Glede kršitev ukrepa je pomemben podatek, da 79 odstotkov storilcev prepovedi približevanja ni kršilo. Upoštevali smo le prijavljene kršitve. Zavedamo se možnosti, da nekatere žrtve kršitev niso prijavile. Koliko je teh, ne moremo oceniti, takšne ocene ne izhajajo niti iz raziskav v tujini. Raziskave v tujini kažejo različen delež kršitev, v povprečju pa je kršenih 40 odstotkov izrečenih ukrepov. Pri nas torej manj (21 odstotkov). Posebej smo se osredotočili na analizo ravnanj, s katerimi so storilci kršili ukrep. Skoraj polovica takšnih ravnanj je predstavljala nadlegovanje po komunikacijskih sredstvih (najpogostejše SMS-sporočila z različno vsebino, od groženj do opravičevanj), v polovici zadev se je storilec približal žrtvi na razdaljo, na katero se ne bi smel, vendar do fizičnega nasilja ni prišlo. V našem vzorcu je bil storilec fizično nasilen le v enem primeru (klofuta), kar je predstavljalo manj kot odstotek kršitev. Naša raziskava torej kaže na učinkovitost prepovedi približevanja; 79 odstotkov storilcev je prenehalo z vsemi oblikami nasilja, 21 odstotkov storilcev pa je s psihičnim nasiljem nadaljevalo. Seveda to ne pomeni, da smo lahko zadovoljni. V našem naključnem vzorcu zadev tudi niso bili zajeti primeri, ko je v času prepovedi nasilnež žrtev ubil. Teh primerov je malo, vendar se zgodijo. Zato je treba opraviti razmislek, kako s prepovedjo približevanja žrtve zaščititi še bolje. Ta razmislek gre gotovo tudi v smer večjega oziroma učinkovitejšega nadzora nad storilci v času trajanja ukrepa. Nekatere države so uvedle elektronski nadzor storilcev, kar pa odpira številna vprašanja (kot na primer, ali s takšnim nadzorom zajeti vse storilce ali le tiste, za katere se oceni visoka stopnja nadaljevanja z nasiljem, kako zagotoviti takojšen odziv policije). Raziskav iz tujine, ki bi zanesljivo kazale na večjo učinkovitost takšnega nadzorovanja, je malo. V naši raziskavi pa smo ugotovili, da kršitve niso odvisne od intenzivnosti zdajšnjega načina nadzorovanja policije, ko policija obiše žrtev in jo vpraša, ali storilec spoštuje ukrep. Razmislek o povečanju učinkovitosti prepovedi približevanja pa mora iti tudi v smer intenzivnejše obravnave storilcev takoj po izrečenem ukrepu.

Ukrep prepoved približevanja je le eden od ukrepov za zaščito žrtev. Le preplet vseh ukrepov, ki so zakonsko ustrezno urejeni in v praksi dobro izvajani, bo zmanjšalo nasilje v družini.

Ukrep prepovedi približevanja, izrečen povzročiteljem nasilja

Izkušnje dela na Društvu SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

Strokovni delavki Društva SOS telefon

Veliko žrtev nasilja v družini, ki pridejo v Zatočišče za ženske in otroke – žrtve nasilja Društva SOS telefon (v nadaljevanju Zatočišče), ima veljaven sklep o ukrepu prepovedi približevanja, ki je izrečen povzročiteljem nasilja (v nadaljevanju povzročitelj). Ti so v večini primerov njihovi zakonski ali zunajzakonski partnerji. Ob umiku žrtve nasilja (v nadaljevanju žrtev) iz nasilnega okolja v krizni center in nato v varno hišo (oziroma zatočišče) je namreč povzročitelju pogosto izrečen policijski ukrep prepovedi približevanja. Pri tem nam uporabnice Zatočišča (v nadaljevanju uporabnice) zelo pogosto povedo, da policija, preden pride do trenutka, ko (in če) izreče ukrep prepovedi približevanja povzročitelju, večkrat izreče denarno kazen oz. globo za kršenje javnega reda in miru, čeprav gre za dejanja, ki bi jih bilo treba obravnavati kot kaznivo dejanje nasilja v družini. Ko policija nasilje v družini obravnava kot prekršek, enako kazen – po naših izkušnjah pogosto – prejme tudi žrtev. To se tako z vidika sporočilnosti kot tudi na splošno zdi zelo problematično, saj sta oba, tako žrtev kot povzročitelj, kaznovana na enak način, kar pomeni, da sta obravnavana kot enakovredna z vidika zlorabe moči v odnosu. Problematično je tudi, da skozi takšno obravnavo nasilje ni prepoznano in žrtev v nadaljevanju ni zaščitena. Nemalokrat se seveda zgodi, da lahko uporabnice izvajajo t. i. reaktivno nasilje, ki pa je praviloma posledica dolgoletnega doživljanja nasilja v intimnopartnerskem odnosu. Žrtev lahko v obrambi tudi agresivno reagira, da se zaščiti pred povzročiteljem. Ampak takšne reakcije ne moremo enačiti s sistematičnim nasiljem, ki ga je povzročitelj izvajal dolga leta, in osebi za to ne smeta biti enako obravnavani.

Kot poročajo naše uporabnice, tovrstne odločitve policije vplivajo na to, da začnejo verjeti, da njihova situacija res ni tako nevarna, da bi morale razmišljati o odhodu iz nasilnega okolja. Prav tako to vpliva na njihovo dožemanje, da dejansko niso žrtve nasilja, saj je »izbruh« partnerja nekaj povsem normalnega oziroma so zanj krive tudi one.

Klic na policijo zaradi nasilja se po navadi zgodi šele po letih doživljanja nasilja, kar potrjujejo tudi zgodbe, zbrane v tej publikaciji. Če žrtev takrat ne dobi jasnega

sporočila, da gre za dejanja, ki jih ni dolžna trpeti, da ima pravico do življenja brez nasilja in ne dobi informacij o njenih možnostih za izhod iz nasilja, morda pomoči ne bo več iskala.

Njihovo najpogostejše vprašanje, ko se obrnejo na nas, je, **ali jim bo kdo končno verjel, da doživljajo nasilje**, in jim pomagal. Če policija presodi, da gre zgolj za kršenje javnega reda in miru, ne pa za kaznivo dejanje nasilja v družini (uporabnice poročajo, da so jim policisti na primer dejali, da »grožnja ni prava grožnja, če je izrečena brez orožja v rokah povzročitelja«), ali da presodi, da sta oba – tako povzročitelj kot žrtev – »problematična«, začnejo uporabnice verjeti, da je krivda za nasilno vedenje partnerja izključno v njih.

Da bi bila škoda še večja, izrečeno kazen kršenja javnega reda in miru pogosto poravna žrtev, kar je zanj še posebej sporočilno, saj sta jo »kaznovala« tako povzročitelj kot država. Žrtev je posledično neredko deležna še hujših oblik nasilja povzročitelja, saj ima ta po njegovem spet razlog za nadaljevanje in stopnjevanje nasilja. V njegovem razumevanju je ženska kriva za prihod policije in predpisano kazen, nemalokrat pa se nasilje po neučinkoviti prijavi tudi stopnjuje, saj se zaradi prijave v povzročitelju nakopiči dodatna jeza proti žrtvi.

Skrozi pogovore z uporabnicami opazamo tudi, da policija pogosto ne izreče ukrepa prepovedi približevanja v primerih, ko gre za psihično nasilje, razlog pa je odsotnost (vidnih) fizičnih dokazov. Naj vnovič pojasnimo, da je tudi psihično nasilje zelo nevarno in škodljivo. Uporabnice, ki so žrtve psihičnega nasilja, so notranje ranjene in travmatizirane, zato v trenutku prihoda policije pogosto niti niso zmožne izraziti svojega strahu pred povzročiteljem nasilja, saj tudi one vedo, da nimajo dokazov proti njemu.

Naj poudarimo, da uporabnice pogosto opisujejo pozitivne izkušnje s podaljšanjem (policijskega) ukrepa prepovedi približevanja preiskovalne_ga sodnice_ka s 15 na 60 dni. Uporabnice za podaljšanje ukrepa zgolj podajo predlog, v katerem pojasnijo, iz katerih razlogov se ne počutijo varne pred povzročiteljem in da želijo, da se povzročiteljem ukrep prepovedi približevanja podaljša. Izkušnje kažejo, da so njihovi predlogi v večini primerov odobreni in s tem tudi ukrepi podaljšani, kar jim daje močno sporočilo, da jim sodišče verjame in sledi njihovi čim večji zaščiti.

Uporabnice imajo pozitivne izkušnje tudi z izdajo sklepa sodnic_kov o prepovedi približevanja po Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (v nadaljevanju ZPND). Sodišča namreč v večini primerov uporabnic, ki vložijo predlog za izrek ukrepa o prepovedi približevanja po ZPND, izdajo omenjeni sklep na podlagi utemeljenega predloga žrtve nasilja. Pri oblikovanju predloga in vložitvi na sodišče uporabnicam

pomagajo odvetnice_ki, ki so jim dodeljene_i v okviru brezplačne pravne pomoči.

Kljub opisanemu vidimo težavo pri odločitvi za izrek ukrepa po ZPND v tem, da se upoštevajo nasilni dogodki le iz zadnjih šestih mesecev pred vložitvijo predloga, kar daje vtis, da nasilje, ki so ga žrtve doživljale v času pred šestimi meseci, ni pomembno. Upoštevati je treba dejstvo, da večina uporabnic doživlja nasilje partnerja dlje časa, celo več let ali desetletij, kar ima ne nazadnje ogromen vpliv na njihovo slabše psihofizično zdravje.

Težavo vidimo tudi pri izrekanju ukrepa prepovedi približevanja povzročitelju do otrok uporabnic, saj sodišča v nekaterih primerih naših uporabnic predlog zavrnejo z razlago, da povzročitelj ni izvajal nasilja neposredno nad otroki, pri čemer zanemarljavo dejstvo, da so otroci žrtve nasilja tudi v primerih, ko so priče nasilju (nad svojo mamo). Otroci so pogosto tudi sredstvo povzročiteljev za maščevanje in izsiljevanje žrtve, pri čemer se naše uporabnice neredko soočajo s primeri, ko povzročitelji ne podajo soglasja za vpis otrok v vrtec oziroma šolo v primeru umika žrtve z otroki na varno v drugo okolje, ali/in da obljublajo otrokom darila, kakršnih si uporabnice zaradi nizkih dohodkov ne morejo privoščiti. Na tak način se želijo pred otroki prikazati boljši, mamo otrok pa prikazati kot slabšo in manj sposobno. Menimo, da bi bilo treba ukrep prepovedi približevanja izreči tudi do otrok, ne samo do uporabnic.

Naj izpostavimo tudi pogost problem vročanja sklepa po ZPND povzročiteljem. Ukrepi, navedeni v sklepu za zaščito žrtev (najpogosteje sta to prepoved približevanja in prepustitev stanovanja), namreč ne začnejo veljati z datumom izdaje, temveč z dnem vročitve žrtvi in povzročitelju. Naše uporabnice so o izdanem sklepu takoj obveščene prek pooblaščenke_ca, medtem ko povzročitelji pogosto ne sprejmejo vročilnice tudi po več mesecev. Težava je tudi v tem, da uporabnice niso obveščene o neuspešnem vročanju sklepa povzročitelju, torej ne vedo, ali je sklep v veljavi ali ne. Dogaja se, da o neuspešnem vročanju in o neveljavnosti sklepa izvedo šele, ko na sodišče prijavljajo kršitve ukrepa prepovedi približevanja, ko jih na primer povzročitelji kličejo ali ko od sosedov izvedo, da je povzročitelj obiskoval njihovo nepremičnino in iz nje odnašal stvari. Če so povzročitelji v tujini ali neznano kje, je vročanje še težje in lahko traja nedoločen čas. Žrtve v vmesnem času živijo v prepričanju, da so zavarovane s sklepom sodišča, oziroma se v nasprotnem primeru, tj. ob neveljavnosti sklepa, zaradi strahu pred povzročiteljem ne upajo vrniti v »normalno« življenje, hoditi v službo, peljati otroke v vrtec ali šolo in se svobodno gibati v okolju, kjer živijo. Ob tem se počutijo še bolj nemočne in spet prepuščene same sebi, saj država pokaže nezmožnost za uresničevanje lastne zakonodaje za zaščito žrtev. Spet so one tiste, ki morajo opominjati sodišče na nujnost vročitve sklepa povzročitelju, in tiste, ki se morajo (ne po svoji krivdi) skrivati in na takšen način varovati sebe (in svoje otroke) pred povzročitelji.

Po izkušnjah uporabnic ugotavljamo tudi, da kljub izrečenemu ukrepu prepovedi približevanja sodnice_ki brez obveščanja uporabnice izdajajo dovolilnice povzročiteljem za vstop v žrtvino nepremičnino, kjer je pred umikom bivala s povzročiteljem, ali pa na obravnavi spreminjajo oz. odstranijo prej določene ukrepe in na tak način omogočijo povzročitelju, da hodi na dom uporabnice, ker ima tam na primer shranjeno delovno opremo. Nepredstavljivo je samo pomisliti, da pridejo povzročitelji na dom žrtev v času, ko so te doma, saj so ob odhodih iz nasilnega razmerja in sprožitvi postopkov na sodišču tudi najbolj ogrožene.

V zadnjem obdobju zaznavamo posamezne primere, ko uporabnice, katerih nekdanji partnerji imajo izrečen sklep o prepovedi približevanja, prejemajo tedenske klice policistov, ki preverjajo, kje uporabnice so in kako so. Po naših informacijah je namen tovrstnih klicev policije zagotoviti boljšo zaščito in večjo varnost žrtve. Pozdravljamo vse dodatne ukrepe za zaščito uporabnic, da policija preveri, če so žrtve varne oziroma ali se dogajajo kršitve, pa vendar uporabnice poročajo, da se na ta način velikokrat počutijo dodatno nadzorovane, kar lahko v njih vzbudi dodatne občutke frustracij in podoživljanja nadzora, ki so ga nad njimi vsa leta izvajali nasilni partnerji. Izjemno dobrodošlo bi bilo, če bi policija vse svoje dejavnosti preverjanja bolj sistematično usmerila na povzročitelje, saj bi na tak način resnično lahko bolj zavarovala žrtve pred ponovitvijo izvajanja nasilja in kršitvami izrečenega ukrepa.

Ob koncu želimo izpostaviti še naslednjo protislovnost: sodišče, ki izda sklep o ukrepu prepovedi približevanja povzročiteljev do uporabnic (in otroka), navedenega sklepa ne upošteva, ko povzročitelje in žrtve skupaj vabi na obravnave na sodišče. Poleg tega v sklepu o ukrepu prepovedi približevanja sodišče navede, da prepoved približevanja povzročitelja do otrok ne velja ob sodno določenih stikih med njimi. Ob tem posledično prihaja tudi do stikov med žrtvami in povzročitelji, ko morajo žrtve otroke pripeljati na stik, kar povzročitelji lahko izkoristijo za nadaljnje izvajanje nasilja nad njimi, tudi vpričo otrok. Sodni sistem posledično izgubi zaupanje uporabnic, saj jih je po eni strani z izrekom ukrepa zaščitil, po drugi strani pa jim narekuje obvezno udeležbo na obravnavah skupaj s povzročitelji in obvezno uresničevanje stikov med otroki in očetom – povzročiteljem nasilja. Večina uporabnic se ob tem počuti neslišano, nerazumljeno, prestrašeno in tesnobno. Ob tem pa na sodišču od osebja in tudi od odvetnic_kov povzročiteljev nemalokrat slišijo, da jim povzročitelji na sodišču zagotovo ne bodo nič storili in naj se ničesar ne bojijo. Ob tem ne pomislijo, da je marsikatero žrtev strah že samo ob misli na povzročitelja in nasilje, ki ji ga je povzročal. Ko se mora vnovič srečati z njim, se ji prebudijo vsi občutki (strah, sram, tesnoba, bolečine v želodcu, glavobol, tresavica, panika, slabost), ki jih je doživljala v času življenja z njim. Poleg tega se ob stikih otrok s povzročiteljem med drugim boji vnovičnega nasilja nad njo (in otrokom)

ali groženj, da ji bo odpeljal otroka in ji ga ne bo vrnil. Povzročitelji stike z otroki pogosto izrabljajo za nadaljevanje z manipulativnim in ustrahovalnim vedenjem. Marsikatera uporabnica pove, da je hvaležna za našo pomoč in podporo ob tovrstnih situacijah, saj vlagamo ogromno truda, energije in časa samo v pripravo uporabnic na tovrstne situacije.

Ob vsem tem vidiva pomembnost sodelovanja nevladnih organizacij s policijo, centri za socialno delo in sodišči, saj lahko le skupaj zagotovimo varnost in zaščito posamezne uporabnice in otrok pred doživljanjem nasilja tudi po odhodu iz nasilnega okolja.

Ohranjanje vezi med otrokom in staršem, ki povzroča nasilje: Z zornega kota svetovalke v varni hiši

Danijela Gutić Ravnikar,

strokovna delavka Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

Ko se mati z otroki zateče v varno hišo ali zatočišče, se začne pisati novo poglavje v njihovem življenju. Svetovalke v varni hiši se vsak dan vključujemo v življenje posameznic in družin, ki jim nudimo pomoč v obliki psihosocialne podpore, informacij, spremljanja in po potrebi materialne pomoči. Ti odnosi niso prijateljski, temveč socialnodelovni, s svojim znanjem, izkušnjami in človeškostjo tkemo zaupanje in globlji stik, saj se naše poti prepletejo v enem najtežjih življenjskih obdobjih teh družin, polnim negotovosti, strahu in bolečih izkušenj.

Mladoletnost otrok neizogibno zahteva sodelovanje z institucijami (centri za socialno delo, sodišča, sodni izvedenci in izvedenke in po potrebi druge institucije), ki družini po razpadu življenjske skupnosti pomagajo urejati družinska razmerja. Eno najpomembnejših vprašanj je zaupanje otrok v varstvo in vzgojo ter dogovor o stikih s staršem, ki povzroča nasilje. Kljub vsemu znanju in ukrepom za zaščito ter številnim dobrim praksam in izkušnjam, pa se strokovne delavke v hišah še vedno srečujemo tudi s situacijami, ko umanjka ustrezen odziv institucij. V varnih hišah je nameščeno relativno nizko število uporabnic, saj se še zdaleč vse žrtve nasilja ne obrnejo na nas, a se po naših izkušnjah vsaj polovica uporabnic z mladoletnimi otroki sreča z neustreznim naslavljanjem nasilja institucij. Kaj nam to pove o strokovnosti tistih deležnikov v sistemu, ki naj bi te žrtve ščitil in ga zavezuje ničelna toleranca do nasilja?

V tem prispevku se bomo dotaknili primerov, ko omenjeni sistem zaščite odpove in deluje kot podaljšana roka povzročiteljev. Umik v varno hišo pomeni izgubo doma, poslabšanje materialnega položaja, ogrožitev zaposlitve, življenje v neznanem okolju, za otroke tudi menjavo šole ali vrtca (pri zadnjem se vedno odpre tudi vprašanje soglasja drugega starša ali nadomestitev soglasja sodišča, kar v praksi pomeni dolgotrajen postopek). Odločitev naših uporabnic za umik v varno hišo ne vznikne iz želje, temveč iz nuje po zaščiti sebe in otrok. Umik v varno hišo se zgodi po nešteto poskusih uporabnic, da bi same pomirile ali rešile situacijo. Pomoč v obliki varne namestitve poiščejo takrat, ko dotedanje strategije preživetja ne delujejo

več, ko jim kot posledica nasilja razpadejo socialne mreže, ko sta ogrožena njihovo ekonomsko preživetje in tudi življenje. Nemalokrat pa je tudi posledica minulih slabih izkušenj z iskanjem pomoči na institucijah (policija, centri za socialno delo), kjer niso bile slišane niti vprašane, ali se jim dogaja kaj takega, kar ogroža njih in otroke.

Posledice, ki jih opažamo pri vseh uporabnicah, so izčrpanost, nasičenost z informacijami, tesnoba in strah. Z vseh strani predvsem matere doživljajo pritiske, naj sanirajo posledice pri sebi in otrocih dobesedno čez noč, saj je o nasilju dovoljeno govoriti le do umika iz nasilne zveze. Njihovi dnevi se nenadoma izpolnijo s številnimi dodatnimi obveznostmi, ki vključujejo obiskovanje institucij in iskanje pomoči zase in otroke. Otroci se soočajo s strahovi in se velikokrat bojijo za mater, ki je bila glavna tarča povzročitelja. Primerov, pri katerih bi otroci sami zavračali stike z očetom, je relativno malo; strah pa ostaja skupni imenovalac vsega doživetega. Otroci, ki so priča nasilja, so žrtve čustvenih zlorab, četudi nasilje ni usmerjeno neposredno nanje. Otroci vidijo starša, ki povzroča škodo drugemu staršu, oba pa sta del njega. Najslabše izkušnje z institucijami imajo matere in otroci, kjer otroci zavračajo stike z očetom, ki povzroča nasilje. Po naših izkušnjah centri za socialno delo in sodišča porušen občutek varnosti (na katerega opozarjajo bodisi otroci bodisi njihove mame) pripišejo izključno materam. Omenjene institucije v kontekstu nasilja partnerske odnose in matere označujejo s podobnimi pridevniki, ki pa pomembno vplivajo na urejanje družinskih razmerij: nasilje poimenujejo visoko-konflikten odnos, matere, ki opozarjajo na svoje izkušnje in posledice nasilja, pa kot neustreznega starša, ki je zamerljiv, ne prepozna čustvenih potreb otroka, se ne trudi dovolj za sodelovanje z očetom, povzročiteljem, in odtuja je otroke. V izjavah različnih vpletenih strokovnjakov tako velikokrat opazimo pomanjkanje volje, da bi temeljito raziskali protislovja, ki jih navajajo povzročitelji. Obenem pa ti isti strokovnjakinje in strokovnjaki v svojih mnenjih in odločitvah zavračajo izkušnje in opozorila žensk, ki doživljajo nasilje. Celu izvedenci (klinični psihologi in psihiatri) v svojih mnenjih ugotavljajo škodljivo miselno naravnanoost, problematične osebnostne lastnosti in ravnanja pri povzročiteljih, nato pa v popolnem nasprotju z lastnimi ugotovitvami podajo predlog za stike v nerazumnem obsegu ali celo skupno starševstvo, ki žrtve silijo v nadaljevanje odnosa s povzročiteljem. Pri zadnjih pa le redko vidimo spremembe v vedenju in mišljenju, saj jim tako zastavljeni postopki omogočajo izmikanje odgovornost ter prelaganje krivde in obremenitev na mater.

Opisano kaže na to, da so se v strokovno obravnavo integrirale neutemeljene, neetične, nestrokovne teorije ali psevdoznanstveni koncepti, ki vzajemno krepijo izključno subjektivne poglede strokovnjakov. Njihova osebna stališča, osebna prepričanja in vrednote tako izpodrinejo strokovnost. Nasilje je eno najtežjih in najkompleksnejših področij, kjer je preobremenjenim institucijam najlažje poseči po enostavnih in priročnih rešitvah, ki ne zahtevajo poglobljene obravnave. Materam in otrokom, ki

so se umaknili iz nasilja, pa so te rešitve nevarne in na tej točki se sistem zaščite spreobrne v podaljšano roko povzročitelja.

Kako lahko torej pričakujemo, da bomo kot družba zmanjšali in preprečevali vrstniško, intimnopartnersko, spletno in medgeneracijsko nasilje oz. nasilje nad starejšimi, če otrok kot ranljiva oseba dobi izkušnjo, da močnejšemu nikoli ni treba odgovarjati za svoje besede in dejanja?

Nasilje je tudi področje, kjer se vsi, ki pomagamo, neizbežno srečamo z lastnimi izkušnjami nasilja, ali pa zgolj z občutki, ki nam jih vzbujajo primeri takšnih odnosov. In glede na statistične podatke, ki govorijo o razširjenosti nasilja, vemo, da se vsaka družina v eni izmed institucij zagotovo sreča z vsaj enim, ki pomaga, ki je ali je bil tudi sam žrtev nasilja.

Srečujemo se tudi s primeri, ko se na nas po več letih obračajo naše nekdane uporabnice. Postopki so že zdavnaj končani in družina že dolgo več ne živi skupaj, a se nasilje nadaljuje prek stikov z otroki. Nezaupanje na podlagi izkušenj materam onemogoča, da bi vnovič zagnale kolesje postopkov, saj svojo energijo bolj smotno usmerijo v preživetje in iskanje trenutnih kratkotrajnih rešitev, ki bi omilile stiske otrok. Evalvacija takšnih primerov po zaključku sodnih postopkov bi nam omogočila vpogled v realno sliko o tem, kaj se dogaja po tem, ko družina ni več pod drobnogledom sistema. Prav tako je pomembno govoriti o dobrih izkušnjah uporabnic in poudarjati tisto, kar pomaga in deluje.

Znani strokovnjak za travme Bruce D. Perry in Oprah Winfrey sta nam leta 2021 v svoji knjigi *What happened to you?: conversations on trauma, resilience, and healing* ponudila korenit premik v razmišljanju o obravnavi travme; ne sprašujemo se, kaj je narobe z osebo, **vprašajmo jo, kaj se ji je zgodilo**. Naj bo to vodilo za vse nas, ki se srečujemo z ljudmi v stiski.

Zgodbam na pot: Razumevanje dinamike, posledic in učinkov nasilja

*prof. dr. Vesna Leskošek,
Fakulteta za socialno delo*

Monografija, ki jo berete, nam predstavi triindvajset osebnih zgodb žensk, ki so preživele nasilje. Brati resnične zgodbe o nasilju ni lahko, ker se soočimo s človeškim trpljenjem, strahom, obupom in drugimi čustvi, ki se prenesejo tudi na bralke in bralce. Ko bereš te zgodbe, začutiš tesnobo in se zaveš, kako je ljudem, ki živijo v nasilju in ga prenašajo vsak dan. Vendar namen knjige ni, da bi zbujala sočutje, ki je sicer pomembno, ampak ne zadostno čustvo. Zgodbe omogočajo, da nasilje razumemo, ker nam povedo, kako se je vse skupaj začelo, kaj se je dogajalo in kako težko je izstopiti iz nasilja. Zgodbe imajo torej namen ozvesti bralke in bralce o nasilju, dati vedeti, kako nasilje učinkuje na žrtev/preživel o sebo in kako se ujamemo v ta krog nasilja, da ne vidimo več sveta takšnega, kot v resnici je, ampak takšnega, kot ga slikajo povzročitelji nasilja. Knjiga ima tudi namen spodbuditi nas, da nekaj v zvezi z nasiljem naredimo, da ne sedimo križem rok in sodimo o tem, kaj je prav in kaj ne ter katera od služb česa ni naredila, pa bi morala, ampak da dejavno nastopamo proti nasilju, zagovarjamo spoštljiv in dostojanstven odnos do ljudi, učimo otroke, da ima nasilje razdiralen učinek tako na povzročitelje kot na žrtve in javno zagovarjamo nenasilje.

Biti ozaveščen o nasilju pomeni, da ga razumemo in smo pripravljeni dejavno nastopiti proti nasilnemu mišljenju in delovanju. Nasilje namreč ni samo vedenje, ne gre za to, da z nasiljem nagonsko reagiramo na zunanje dražljaje, da je nasilje posledica tega, da se je v nas nekaj sprožilo, kar nas prisili v nasilno ravnanje. Ne gre za to. Nekateri ljudje nasilno ravnavajo, ker so prepričani, da je to prav, da imajo pravico z nasiljem podrediti si druge ljudi, da je tako ravnanje celo zaželeno. Da bi bili v očeh drugih manjvredni, če ne bi bili nasilni. V primerih nasilja nad ženskami in otroki pa gre preprosto tudi za željo podrediti jih, da bi imeli popolno oblast nad njimi. Zgodbe tudi pokažejo, da sčasoma nasilje postane rutina: prideš domov, pretepeš ženo in otroka, poješ kosilo, gledaš televizijo, mogoče nekoga pretepeš še enkrat in greš spat. Včasih je vrstni red nekoliko obrnjen. To nam pokaže, kako nasilje postane edino, eno samo orodje v razmerju z drugimi ljudmi, in tudi, kako se nasilje normalizira, kako to ni več eksces, ampak nekaj povsem navadnega. Nič drugega več ne obstaja, ni se več mogoče pomeniti, dogovoriti, razčistiti nesporazume, vse to se razrešuje z

nasiljem. Nasilje povzročitelje izmaliči, da izgubijo svojo človečnost. Izgubijo pa jo lahko tudi žrtve, kar nam zgodbe dobro pokažejo.

Če je posredi alkohol, potem so nekateri moški nasilni le takrat, ko se ga napijejo, in alkohol postane izgovor, da so lahko nasilni, da si dajo duška, ker se ne morejo nadzorovati. »Nisem jaz, alkohol je,« pravijo. Ampak alkohol sam po sebi ni kriv za tako ravnanje, ne moremo pripisati nasilja opitosti. Lahko pa sproži nasilje, ker razrahlja zavestno delovanje, vendar s tem ne odvzame odgovornosti za nasilje. Ne glede na to, v kakem stanju so povzročitelji nasilja naredili nasilno dejanje, morajo zanj prevzeti odgovornost! Ker so poškodovali druge ljudi, tiste, ki so jim zaupali, se jim predali in nimajo drugih izbir. Ker so zlorabili svoj položaj. Nasilje je osebna izbira ravnanja, ne odgovor na zunanje dražljaje. Nasilje ni dogovor na ravnanja drugih ljudi ali na situacije, na te se lahko odzivamo na desetine drugačnih načinov. Nasilno ravnanje je izbira, za katero je treba prevzeti odgovornost, ker je izključno odločitev posameznika, ki ga uporabi. Te odgovornosti ne moremo in ne smemo prenesti na druge ljudi. To je treba poudariti, ker so ljudje pogosto še vedno bolj razumevajoči do povzročiteljev nasilja kot do žrtev/preživelih. »Ni mogoče drugače, ko pa ga tako provocira.« »Saj jo je moral, ko pa gleda druge moške.« »Kako umazano stanovanje ima, saj ni čudno, da je naredil red.« Takih in podobnih prepričanj je še vedno veliko, njihov namen pa je prenesti odgovornost za nasilje s povzročitelja na žrtev. Tako se razvije sočutje do povzročitelja nasilja, ljudje se uživljajo v njegov položaj, do žrtve pa so obsojajoči, ker je danes še vedno prisotno prepričanje, da bi morala potrpeti in da si nasilje zasluži, ker se ne vede, kot se za žensko spodobi in se od nje pričakuje. Ti trdi predsodki in stereotipi so pomembna ovira za spremembe.

Zgodbe povedo, da so včasih takšna prepričanja prisotna tudi v institucijah, ki bi morale žrtvam/preživelim pomagati pri izhodu iz nasilja in se jasno opredeliti do nasilja. Iz pripovedi spoznamo, kako zelo težko je oditi, koliko poguma je treba zbrati, da narediš prvi korak. V več zgodbah vidimo, da je bil ta prvi korak narejen po več letih ali celo desetletjih tihega prenašanja nasilja. Tako dolgo tudi nihče ni vedel, ženske o tem niso spregovorile z nikomer. Ko so, so bili odzivi zelo različni, od obsojajočih do podpornih. Mnogi so jim rekli, naj ostanejo, naj spremenijo svoje vedenje, naj zdržijo, saj bo bolje. To so verjele tudi one, da bo povzročitelj nasilja prej ko slej spregledal, se spremenil, in vse bo lepo in prav. Vendar se to ni zgodilo, nasprotno, v večini zgodb vidimo, da se je nasilje stopnjevalo in postalo vedno bolj zapleteno, kompleksno. Nasilje se tudi nenehno spreminja, eni vrsti se pridružijo še druge, začetnemu vpitju sledijo udarci, poniževanje, zmerjanje s krutimi vzdevki, zasledovanje, jemanje denarja in še več. Osebe v javnih ustanovah bi morale zelo dobro vedeti, kaj je nasilje, kaj povzroča, kako se izvaja, kakšno dinamiko ima, še sploh pa bi morali vedeti, da žrtev/preživela iz vsega tega ne more sama, brez

odločne pomoči strokovnjakinj in strokovnjakov. Najprej je treba verjeti, potem pa je treba ukrepati, delovati in narediti vse za zaščito žrtev nasilja. Ne le otrok, tudi odraslih žrtev. Ni res, da morajo službe ukrepati le, če so žrtve otroci! Slovenska zakonodaja je jasna, in sicer pravi, da je vsaka žrtev, ne glede na starost in osebne okoliščine, upravičena do pomoči pri izhodu iz nasilja in vsako nasilje je kaznivo dejanje. Centri za socialno delo, policija, tožilstvo in sodišča bi morali ukrepati takoj in predvsem ravnati z znanjem in razumevanjem. To pa vključuje tudi vednost o tem, da je odhajanje iz nasilnega odnosa proces in ni enkratno dejanje. Iz več zgodb vidimo, da so se ženske vračale v nasilni odnos, bodisi zaradi obljub, da se bo vse spremenilo, da bo drugače, bolje, ali pa so se vrnile, ker so čutile, da so z razkritjem nasilja osramotile družino. Vrnile so se, ker so se vdale v usodo. In ker je ta dinamika odhajanja in vračanja v teoriji zelo dobro raziskana in pojasnjena, bi jo strokovno osebje moralo poznati in ženskam pomagati vedno znova, ne pa jih obsojati ali celo kratiti pravico do storitev. Pomembno je tudi prepoznati, da imajo ženske različne izkušnje z institucijami, nekatere so zelo pozitivne in vidimo lahko, da obstajajo razlike v znanju o nasilju in odnosu do nasilja med strokovnim osebjem tudi znotraj ene ustanove, kaj šele med njimi.

Zgodbe povedo tudi, kako je nasilje v odraslem partnerstvu povezano z izkušnjami v družini odraščanja, vendar to ni pravilo. Nekatere izkušnje nasilja se pojavijo šele v odraslem življenju. Tu ni obrazca, češ da nasilje doživljajo le ženske, ki so živele v nasilnih razmerah že kot otroci in poznajo le tak odnos, zato si najdejo nasilne partnerje. To je kar pogosto prepričanje med ljudmi, včasih celo med strokovnjakinjami in strokovnjaki. Nihče si ne želi živeti v nasilju, kjer vladajo strah, bolečina, brezup in stalne krizne situacije. Zgodbe nam povedo, da se v začetku nekega razmerja partnerji kažejo kot podporni, prijazni, ljubeči in po letih slabih izkušenj iz dotedanjega življenja se jim tak odnos zdi pravo olajšanje. Vendarle je tu nekdo, ki jih razume, z njimi lepo ravna in imajo upanje, da bo tokrat drugače. Nasilje se začne kazati pozneje, ko povzročitelji nasilja že dobijo nadzor in ni preprostega izhoda iz odnosa.

Veliko zgodb opozarja na problem izoliranosti, osamljenosti in pretrganih stikov z družino in prijateljicami ter sorodniki. Problem je, če ni varnih izhodov iz nasilnega odnosa, če ženske ne vedo, kam bodo odšle, kako iz vsega tega dogajanja odpeljati otroke, kam jih odpeljati, jih bodo lahko preživljale, kako bo z bivališčem in denarjem, varnostjo, jih bo partner našel, kaj se bo zgodilo, če jih bo in podobno. Odhod res ni lahek. Varne hiše so le eden od izhodov, ki je začasen in ni prilagojen na potrebe vseh žensk in njihovih otrok. Včasih je treba bežati daleč od doma, dobiti novo službo, iskati stanovanje na najemnem trgu, ki ni naklonjen enostarševskim družinam – ljudje nočejo imeti »problemov«. Sistemski odgovori na ta problem pa niso dovolj dobro razviti, sploh pa niso hitro odzivni, za vse je

potreben čas. In to je tudi pomemben razlog za vračanje žensk v okolje, kjer vlada nasilje, drugič pa je še težje oditi. V njih se utrjuje prepričanje, da so same s svojim problemom, zaradi česar postajajo še bolj osamljene in izolirane.

Nasilje se včasih nadaljuje tudi po tem, ko uspejo oditi. Oblast, ki jo povzročitelj nasilja pridobi čez leta izvajanja nasilja, je z odhodom odvzeta, žrtev/preživela je pokazala, da ima moč, da se lahko odloča zase ter zaščiti sebe in tudi otroke, če jih ima. Izguba oblasti in moči obvladovati in podrediti svoje bližnje ogroža povzročitelje nasilja v njihovem prepričanju, da imajo do tega pravico. Da so žene/partnerke in otroci njihova last, da jim pripadajo in da njihova oblast izhaja iz te lastninske pravice. Takšna prepričanja dajo zagon maščevalnosti in uresničitvi groženj, ki jih izrekajo, preden ženske odidejo. Včasih raje vzamejo življenje ženskam in otrokom kot pa, da si priznajo, da pravice podrediti in obvladovati nikoli niso imeli. Izkušnje žensk pokažejo, kako daleč so povzročitelji nasilja pripravljeni iti, da bi ohranili oblast, kako se poniževanje, zasledovanje in nasilni nadzor nadaljujeta in kako šibek je pri tem sistem, ki naj bi jih ščitil po odhodu. Celu nasprotno, v zadnjih letih smo priče preobratu v razumevanju nasilja, ki se oddaljuje od znanstvenih, raziskovalnih in strokovnih spoznanj o nasilju. Ženske, ki so preživele nasilje in imajo otroke, v tej knjigi poročajo o tem, da se v razveznih postopkih strokovnjaki in strokovnjakinje pogosteje postavijo na stran povzročitelja nasilja, ko določajo stike med njim in otroki. Poročajo o tem, kako jih obtožujejo »odtujevanja otrok« in jim celo očitajo nasilje, ki da ga izvajajo nad nekdanjim partnerjem, ki ga tako oblikujejo kot novo in pravo žrtev. Ta ideologija »odtujevanja otrok« se hitro širi tako v centrih za socialno delo kot na sodiščih in v izvedenskih mnenjih. Učinek pa je, da se v teh primerih nasilni nadzor, ki ga je nad ženskami in otroki izvajal povzročitelj nasilja, nadaljuje s pomočjo institucij. To ima razdiralne učinke, saj so v teh primerih institucije neizprosne in popolnoma nerazumevajoče za argumente žensk in njihovo poročanje o nasilju. Ta obrat zamaskira in prekrije celotno izkušnjo nasilja, ki so jo imele ženske in otroci ter jih sili, da se podredijo povzročitelju nasilja še po tem, ko so se uspele izviti iz nasilnega odnosa. Ženske celo poročajo, da so se stiki določali v času veljavne prepovedi približevanja, izrečene zaradi nasilja nekdanjih partnerjev nad njimi in/ali otroki, kar pokaže, kako globoko je zabredel sistem pri empatiji do povzročiteljev nasilja.

Ta krog nasilja je treba presekati in sistemsko oblikovati najbolj očitne rešitve, ki so: varno domovanje, varna služba, šolanje za otroke, ki je podporno in razumevajoče do otrokove izkušnje nasilja, in možnost predelati hude in travmatske izkušnje, da se lahko začne drugačno, bolj mirno in svobodno življenje. Mnoge ženske so omenjale mir, da potrebujejo čas, da pridejo k sebi, da v tem času preživijo bolečine in sploh lahko začnejo razmišljati o prihodnosti. Da začnejo vsaj malo uživati življenje in pridobiti dobre izkušnje v odnosu z drugimi ljudmi. Te želje zvenijo zelo skromno,

morale bi biti uresničljive. Življenjske izkušnje, ki so jih pripovedovalke delile z javnostjo, naj padejo na plodna tla, naj jih ljudje slišijo in se iz tega kaj naučijo. Te ženske niso le žrtve nasilja, ampak so ga preživele, okrevale, nekatere pa so še na poti okrevanja. Za to, da so spregovorile in se izpostavile, so morale zbrati pogum, vendar so želele s svojimi zgodbami vplivati na spremembe, na manjšo toleranco do nasilja, da bi ljudje na njihovih primerih spoznali, za kaj pri nasilju sploh gre. Želim si, da bi knjiga izpolnila svoj namen, in hkrati izražam globoko spoštovanje do vseh žensk, ki so razkrile svoje izkušnje, ker se jim je to zdelo pomembno za večjo varnost vseh žensk.

Seznam kratic in okrajšav

CSD – center za socialno delo

DARS – Družba za avtoceste v Republiki Sloveniji

EU – Evropska unija

FURS – Finančna uprava Republike Slovenije

MDDSZ – Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

NVO – nevladna organizacija

OZN – Organizacija združenih narodov

SOS – Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

s. p. – samostojna podjetnica_k

ZPND – Zakon o preprečevanju nasilja v družini

V njeni KOŽI

Sistem skozi oči žrtev intimnopartnerskega nasilja

Izvedba intervjujev in pisanje zgodb

Ajda Žumbar, mag.
Aleksandra Pavlič, mag.
dr. Ana Jereb
mag. Barbara Lapajne Predin
Danijela Gutić Ravnika
Jana Kotar Mlakar
Jasmina Imširović Durić
dr. Jasna Podreka
Lili Jelnikar
Ljuba Pašić
Maja Peharc
Maja Plaz
Marjeta Dragolić
Mojca Suhovršnik, mag.
Tamara Zablocki

Transkripcije

Ajda Marolt Plaz
Brina Greif
Brina Paj
Eva Pušnik
Jela Grlić
Johana Ošep, mag.
Julija Mihovec
Katja Janković
Petra Tavčar
Saša Svet, mag.
Svit Marolt Plaz
Vesna Humar

Uredniški odbor

Maja Plaz
Mojca Suhovršnik, mag.
Andreja Luštek
Aleksandra Pavlič, mag.
in dr. Jasna Podreka

Grafično oblikovanje

Katja Povž

Lektorica

Nina Štampohar

Spremni teksti

Danijela Gutić Ravnika
dr. Katja Filipčič
dr. Maca Jogan
dr. Vesna Leskošek
Strokovni delavki Društva SOS telefon za
ženske in otroke – žrtve nasilja

Uvodna študija

dr. Jasna Podreka in Mojca Suhovršnik, mag.

Naslovnica

Karin Škufca

Fotografije

Unsplash

Ilustracije

Natalia Žavbi Sheika

Založilo

Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja

Naklada

500 izvodov

Ljubljana, 2023

Prva izdaja

© Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, 2023

Vse pravice pridržane.

Knjiga je izšla s podporo Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

»MDDSZ ni odgovorno za informacije, ki jih vsebuje gradivo, in za njihovo nadaljnjo uporabo, ker predstavljajo poglede avtoric.«

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI

Programne Društva SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja podpirajo

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI

Mesna občina
Ljubljana

PODRABILA ZA
POSREDOVANJE
POSREDOVANJE
POSREDOVANJE
POSREDOVANJE
POSREDOVANJE
POSREDOVANJE
POSREDOVANJE

Knjiga je brezplačna.

V primeru, da doživljate nasilje,
pokličite SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja (080 11 55),
delujemo 24/7.

drustvo-sos.si

DRUŠTVO SOS TELEFON

»Zakaj žrtve nasilja ne prijavijo prej, zakaj vztrajajo v nasilnem odnosu? Številne raziskave iščejo odgovor na to vprašanje in zdi se nam, da ga že dobro poznamo. Vendar nas zgodbe žrtev, zbrane v knjigi, pretresejo, ker nazorno pokažejo dinamiko nasilja. Pokažejo, kako storilec spretno manipulira z žrtvijo, kako vztrajno uničuje njeno samozavest, jo priklene nase in jo naredi nemočno.«

dr. Katja Filipčič

»Želimo si, da bi ta knjiga pomagala pri ozaveščanju o kompleksnosti nasilja tudi širše družbe, vseh posameznikov in posameznic, da bodo znali_e reagirati na situacije tudi v vsakdanjem življenju. Da bodo mor-da skozi stiske žensk, ki so popisane v objavljenih zgodbah, prepoznali_e, zakaj je tako pomembno v primerih nasilja odločno reagirati. Lahko bo prav reakcija, ki ste jo izvedli do nekoga, ki ga sploh ne poznate, v žrtvi nasilja vzbudila moč, da poišče pomoč in prijavi nasilje. Kajti lahko imamo najboljše zakone, a če na vsakodnevni ravni ne reagiramo, če smo tiho, ko prijatelj zmerja partnerko, ko sosed pretepa sosedo, ko na ulici vidimo nasilje moškega nad partnerko, če nasilja ne prijavimo, bo tudi najboljše spisan zakon ostal le mrtva črka na papirju.«

dr. Jasna Podreka in Mojca Suhovršnik, mag.

»Povedala bi še, da je bil v mojem primeru najpomembnejši trenutek, ko sem sprejela odločitev, da ne bom več živela v nasilju. Potem se je vse poklopilo in je šlo tako, kot bi se zložile vse kocke. Vse se je zgodilo točno tako, kot je bilo prav. Zadihala sem. Kot da se dušiš, nato pa prideš na svež zrak, vdihneš in rečeš: »Ahhhh, to je to. Življenje je lepo.«

Regina

V *njeni* **KOŽI**

Sistem skozi oči žrtev intimnopartnerskega nasilja